

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน
อิบน์ อัฟฟาน ~~458~~ กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

The Conflict Management Model in the Age of Caliph Uthman Ibn
Affan with Application in the Three Southern Border Provinces

ทิวากร แยมจังหวัด

Tivakorn Yamchangwad

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor
of Philosophy in Islamic Studies

Prince of Songkla University

2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

“ด้วยพระนามแห่งอัลลอฮ์ ผู้ทรงยิ่งใหญ่ในความเมตตา ผู้ทรงยิ่งใหญ่ในความปราณี”

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน
อิบน์ อัฟฟาน กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
The Conflict Management Model in the Age of Caliph Uthman Ibn
Affan with Application in the Three Southern Border Provinces

ทิวากร แย้มจังหวัด

Tivakorn Yamchangwad

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree
of Doctor of Philosophy in Islamic Studies

Prince of Songkla University

2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์   รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์
 อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
 ผู้เขียน   นายทิวากร แย้มจังหวัด
 สาขาวิชา   อิสลามศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ดร.อับดุลรอหนิง สือแต)

.....ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ การ์รีนา)

.....กรรมการ
 (ดร.อับดุลรอหนิง สือแต)

.....กรรมการ
 (ดร.อนัส อมาตยกุล)

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.มูฮำหมัดซาคี เจ๊ะหะ)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาหมัดอุมาร์ จะปะเกีย)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำหรับการศึกษิตตาม
 หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และขอแสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ดร.อับดุลรอNING สือแต)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นายทิวากร แยมจังหวัด)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายทิวากร แยมจังหวัด)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ชื่อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small> กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
ผู้เขียน	นายทิวากร แยมจังหวัด
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ชีวิตประวัติเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه 2) ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه 3) ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنهกับการนำมาประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดในยุคการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنهกับสภาพปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสังเคราะห์รูปแบบโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ประเมินและตรวจสอบ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน อิบน์ อับดุลอาศ อิบน์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับดิซัมส อิบน์ อับดิเมนาฟ อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ ส่วนหนึ่งที่ท่านเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ได้แก่ ชื่อบ่อน้ำรูมะฮ์ ขยายมีสยิดนะบะวีย จัดเตรียมกองทัพยามยาก และการรวบรวมอัลกุรอาน คุณลักษณะอันโดดเด่นของท่านประกอบด้วย มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้แนะ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่นและประนีประนอม มีความอ่อนโยน ให้อภัยมีความนอบน้อม มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความเคร่งครัด มีความมักน้อย ในยุคการปกครองของท่านสามารถพิชิตแคว้นเมืองเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ท่านอุมมาน رضي الله عنه ได้ปกครองบริหารรัฐโดยการประกาศใช้ธรรมนูญ (الدستور) สูงสุดประกอบด้วย อัลกุรอาน (الكتاب) แบบฉบับของเราะสุล صلى الله عليه وسلم (السنة) ใช้หลักการปรึกษาหารือ (الشورى) หลักความยุติธรรม (العدالة) และหลักความอิสรเสรีภาพ (الحرية)

2. สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านสามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ กรณีการไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีการถอยร่นจากสมรภูมิอุฮุด กรณีการเข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า กรณีการส่งปลดตอญูซา อัล-อซอเรีย และกรณีการส่งปลดมุฮัมมะเราะฮ์ อิบน์ ซุร็อบะฮ์ 2) ด้านสังคม ได้แก่ กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ กรณีผู้ปกครองบางคนใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย และกรณีการเนรเทศอูซัยร อัล-ฆิฟารีย رضي الله عنه 3) ด้านการปฏิบัติศาสนา ได้แก่ กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน และการไม่ได้ละหมาดอยู่ที่ทุ่งมินา 4) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กรณีการจัดสรรที่ดินสงวน กรณีการอนุญาตให้ครอบครองที่ดินโดยอิสระ และกรณี

นโยบายการบริหารกองคลังที่เปลี่ยนไป 5) ด้านกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน ยาสีร์ และกรณีที่ทำนอไม่ได้ดำเนินการตัดสินคดี (الفصاص) แก่อบัยดีลลาฮฺ อิบน อุมร์

3. ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แบ่งออกเป็น 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการเมืองการปกครอง การมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ ปัจจัยดังกล่าวถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นทางการเมืองที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดความขัดแย้งจนกระทั่งกลายเป็นความรุนแรงในที่สุด 2) ด้านศาสนาและความเชื่อ แม้ศาสนาจะไม่ใช่สาเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรงแต่ก็มีความเชื่อว่าศาสนาอิสลามได้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกรกระทำของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ 3) ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจนและปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของคนในพื้นที่ 4) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาครัฐยังขาดความรู้ความเข้าใจต่ออัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของประชาชนในพื้นที่จึงกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม 5) ด้านการศึกษา สาเหตุจากการที่ภาครัฐพยายามเข้าไปควบคุมการจัดการการศึกษาของสถาบันปอเนาะจึงกลายเป็นอีกชนวนที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวงและปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐไทยไปโดยปริยาย 6) ด้านกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน 7) ด้านประวัติศาสตร์ ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความรู้สึก และแต่ละฝ่ายมีทัศนคติด้วยมุมมองที่ต่างกัน

4. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน อัฟฟาน เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มี 3 รูปแบบคือ 1) กระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน อัฟฟาน (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan) เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ ท่านปฏิเสธการใช้ความรุนแรง เนื่องจากมีความตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดีที่สุด 2) การสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งอีกรูปแบบที่พบในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน คือการใช้กระบวนการที่ให้ผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ โดยการพูดคุยจะมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่าย 3) การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks) ในสมัยท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน พบว่าท่านมีการแสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนที่จะเปิดโต๊ะเจรจาสันติภาพเพื่อปรับลดระดับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงถึงว่าท่านต้องการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และพยายามหลีกเลี่ยงความสูญเสียอันจะเกิดขึ้นกับพี่น้องมุสลิมด้วยตนเอง

Thesis Title	The Conflict Management Model in the Age of Caliph Uthman Ibn Affan with Application in the three Southern Border Provinces
Author	Mr. Tivakorn Yamchangwad
Major Program	Islamic Studies
Academic Year	2015

ABSTRACT

This research aims to study; 1) the biography of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه, 2) the conflicts issues in the era of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه, 3) The conflicts issue in the three southern border province, 4) the synthetic model of conflict management in the era of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه and the application of problem solving method with current area. The research was conducted by using document to analysis the states and problems in the age of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه as well as the conflicts in southern border Province of Thailand and synthesized by a panel of experts to evaluate and verify the result.

The results of this study were as follows:

1. The biography of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه Ibn Abu al-'As Ibn Umayyah Ibn 'Abd Shams Ibn 'Abd Manaf Ibn Qusay Ibn Kilab, He had sacrificed much in the cause of Allah, e.g. purchased Rumah pond, enlarged the Nabawi Mosque, prepared the army during the difficult and compilation of the Qur'an. The great personality of Uthman Ibn Affan رضي الله عنه included; knowledgeable, mature in guiding people under his command, calm, flexibility, compromise, forgiveness, gentle, volunteerism, courage, patience, justice, strenuous and humbly. He could conquer a number of cities during his period. Moreover the government of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه was ruled by adoption of the highest constitution (الدستور) which consists of Quran (الكتاب), the typical of Rasulluah (السنة), the principle of consultation (الشورى), the justice (العدالة) and freedom (الحرية).

2. The conflicts issues in the age of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه this study found that; there are 5 aspects of conflict issues during time of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه including; 1) political issues, e.g. a case of did not join the battle of Badar, a case turned on the battle of U-hud, a case he was late in participation of Al-Ridwan, a case released of Abu Musa Al-Ashary and a case release of Mughirah Ibn Shu'bah 2) social issue, e.g. the case of Abdullah Ibnu Sa'ba', case some of the rulers have a lavish lifestyle, deportation of Abu-zar al-Ghifari رضي الله عنه 3) religion issues, e.g. case compiling the Qur'an and he did not had a short prayer at Mina fields 4) economic issues, e.g. a case

allocation of reserve land, a case permitted to own the land independently, case the management policy of treasury was changes and 5) judicial practice, e.g. case punishment of Ammar Ibn Yasir, case he did not make a judgment Qisos (القصاص) to Ubaidillah Ibn Umar.

3. There are 7 aspects of the controversial issues that occurred in the context of three southern border provinces including; 1) Politic, since the government and people in this area have a difference opinion and such factors are addressed as political issues contributing to causing the conflict and ultimately became violent. 2) Religion and belief, although religion issues is not the directly cause of conflict in the area, but yet Islam has been cited to justify the actions of the terrorists in the area. 3) Economic, issues of poverty and exploitation of natural resources in the area. 4) Social and cultural, the government lack of understanding the identity of the Muslim population in the area. Thus it pressed the Identity of being Muslim. 5) Educational, since in the past, the government had tried to control the educational system in the institutions of Pondok, so It became another reason for people to distrust and refused the national's education system, 6) justice, due to the violation of human rights and fundamental rights of a human being in that area, and 7) History, the violence which occurred some are caused by historical issue that are sensitive for people of different attitude.

4. The conflict resolution's model in the age of Uthman Ibn Affan رضي الله عنه could be applied to solve the conflict problem in the three southern border provinces in 3 models including; 1) Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan رضي الله عنه, this model have focuses on a reconciliation. Since Uthman Ibn Affan رضي الله عنه had refused any violence as he recognizes that peace process was the best way of conflict management. 2) Model of Islamic Dialogue, another form of conflict management process in a period of Uthman Ibn Affan رضي الله عنه was a process of interaction and engages in conversation between the people who involved in the conflict, however the discussion will focus on the mutual understanding of all parties. 3) Model of Islamic Peace Talks, frequently Uthman Ibn Affan رضي الله عنه has clearly expressed his intention to negotiate with a peace dialogue to reduce the conflicts. And to indicate that he really want to solve the problem with a peaceful method, as to avoid from any losses that could be happen to the Muslim's brothers.

موضوع البحث	نماذج حل الخصومات في عهد الخليفة عثمان بن عفان <small>رضي الله عنه</small> وتطبيقها في ثلاث ولايات حدود جنوبية.
الباحث	تيواكون يامشاجوات
التخصص	الدراسات الإسلامية
العام الجامعي	1436 هجرية

مستخلص البحث

أهداف البحث (1) دراسة عن سيرة الخليفة عثمان بن عفان رضي الله عنه (2) ودراسة عن الخصومات والمشاكل في عهده رضي الله عنه (3) ودراسة عن الخصومات والمشاكل والأحداث في الولايات الثلاثة الجنوبية (4) وبحث ودراسة الوثائق عن كيفية الحل في عهد الخليفة للتطبيق في الولايات الثلاثة الجنوبية مع دراسة واقعية أوضاع وأحداث الولايات الثلاثة الجنوبية تحت إشراف الخبراء والمثقفين

نتائج البحث

(1) هو عثمان بن عفان بن أبي العاص بن أمية بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصي بن كلاب أنفق من ماله في سبيل الله وقام بشراء بئر رومة وتوسعة المسجد النبوي وتجهيز جيش العسرة وجمع القرآن ، وهو ذو صفات عالية من العلم والقدوة والحلم والصبر والتواضع والكرم والشجاعة والعفو والعدل والصفح والورع والزهد ، قد فتح كثيرا من البلدان والآفاق وحكم بالكتاب والسنة وطبق خلال فترة حكمه أسس العدل والحرية والشورى

(2) أننا وجدنا أن المشاكل والخصومات في عهده رضي الله عنه خمسة جوانب

- 1- سياسياً : مثل أنه لم يشهد غزوة بدر وفر وتولى يوم أحد وتخلف عن بيعة الرضوان وأعزل أبا موسى والمغيرة بن شعبة من المنصب 2- اجتماعياً : مثل عبد الله ابن سبأ وإسراف من بعض الولاة والأمراء وتغريب أبي ذر الغفاري 3- دينياً : مثل جمع القرآن وإتمام الصلاة في منى 4- إقتصادياً : مثل إحياء الموات والحمى وتعديل نظام بيت المال 5- جزائياً و قضائياً: حيث أنه لم يقتص من عمار بن ياسر و ترك قصاص عبيدالله بن عمر

(3) تقسيم المشاكل والخصومات في الولايات الجنوبية إلى سبعة جوانب وهي 1- السياسية وذلك من اختلاف وجهة النظر في الواقع بين الشعب والحكومة مما يؤدي إلى زيادة خصومة سياسية شديدة من الراغبين 2- التقاليد والمعتقدات دعوى لحقية من المتمردين لإثارة الفتن وحقيقة أن الدين ليس مشكلة بل مجرد دعوى منهم 3- الإقتصادية بسبب الفقر والحقوق والملكية في الثروات المحلية للشعب 4- الإجتماعية والعادات وذلك عدم الفهم والتفاهم من الحكومة لحياة وعادات الشعب المسلم مما يؤدي إلى عدم إعطاء حقوق الكامل 5- التعليمية وذلك محاولة من الحكومة للسيطرة ومراقبة التعليم الإسلامي فكان من جانبهم أن رفضوا التعليم الحكومي 6- القضائية عدم المساواة في أساس الحكم والعنصرية الإنسانية 7- التاريخية : أحداث التاريخية إدعاء الحقوقية من كل طرفين حتى تشتد العصبية القومية

(4) صور وأنواع من كيفية حل التنازع والخصومات في عهده ﷺ لتطبيقها في الولايات الجنوبية في ثلاث كفيات وهي 1- من كفياته النصح والإصلاح وعدم العنف وهو التركيز على إصلاح ذات البين وهو لا يريد العنف لعلمه بأن الرفق أولى للحل 2- المناظرات والمناقشات الإسلامية نوع لحل المشاكل في عهد الخليفة عثمان بن عفان ﷺ حيث التفاهم و المناقشة بين الخصمين 3- السلم والصلح والتفاهم في عهده ﷺ مما يدل على أنه يريد حل المشاكل برفق و لين وبعد عن سفك الدماء بين المسلمين

กิตติกรรมประกาศ

อัลลอฮ์ﷻตรัสว่า

﴿وَأَذِّنْ تَأْذِينَ رَبِّكُمْ لِمَنْ شَكَرْتُمْ لَا زَيْدَ لَكُمْ﴾

ความว่า “และเมื่อพระผู้อภิบาลของพวกเขาเจ้าได้ประกาศว่าหากพวกเขาขอบคุณแน่แท้ข้าก็จะเพิ่มพูนแก่พวกเขาเจ้า”

(อิบรอฮีม : 7)

การสรรเสริญทั้งหมดเป็นเอกสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์ﷻผู้ทรงอภิบาลแห่งสากลจักรวาล ผู้ทรงประทานความโปรดปราน ให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีและขอการประสาทพรและความสันติจงประสบแด่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ﷺผู้ทรงเปี่ยมด้วยคุณธรรมอันสูงส่ง อันเป็นแบบอย่างแก่มวลมนุษยชาติ

ขอขอบคุณ ดร.อับดุลรอฮิม สื่อแต อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ที่เป็นมากกว่าอาจารย์ คอยให้คำปรึกษา คำแนะนำต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณ ดร.ซาฟีอี อาดำ เป็นอีกท่านที่คอยให้คำปรึกษา ขอขอบคุณ คณะผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้การตรวจสอบและประเมินผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย ดร.อนัส อมาตยกุล รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต รองศาสตราจารย์ ดร.มูฮัมหมัดซาคี เจ๊ะหะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ เศรษฐมาลินี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกรี หลังปูเต๊ะ ดร.อับดุลรอฮิม สื่อแต ดร.มูฮัมหมัดรอฟลี แวหามะ ดร.มะรอนิง สาแลมิง และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อับดุลรอฮิด เจมะมะ รวมถึงบรรดาคณาจารย์ บุคลากรวิทยาลัยอิสลามศึกษาทุกท่าน จนกระทั่งผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จอย่างที่ปรากฏ

ขอขอบคุณ เบื้องหลังทุกอนุแห่งกำลังใจจากคุณณัฐริดา และแก้วตาดวงใจทั้งสองคนนุฮาและวืออาม ขอความดีงามไปถึงมะ (รอหิมะฮัลลอฮ) ท่านกลับไปสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ ก่อนที่จะได้เห็นลูกเรียนจบปริญญาเอก ปะ พี่ชาย พี่สาว หลานๆ และกัลยาณมิตรโรงเรียนวิทยปัญญา และโรงเรียนบำรุงอิสลามที่คอยเป็นกำลังใจอย่างดียิ่งจนกระทั่งทำให้ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นและสามารถทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ขออัลลอฮ์ﷻทรงตอบแทนความดีงามอันมากมายแด่ “สหาย” อีกท่านที่คอยให้การช่วยเหลือ แนะนำ แบ่งปัน โดยมีเงื่อนไขตั้งแต่แรกว่าไม่อนุญาตให้อ่านในกิตติกรรมประกาศ และสุดท้ายขอขอบคุณวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สหกรณ์อิสลามอัสซิดดีกัที่ได้อนับสนุนทุนการศึกษาบางส่วนให้แก่ผู้วิจัย

ขอพรจากเอกองค์อัลลอฮ์ﷻโปรดประทานความดีงามแด่ทุกๆ ท่านที่มีส่วนร่วมช่วยเหลือให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อามีน

ทิวากร แยมจังหวัด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(7)
مستخلص البحث	(9)
กิตติกรรมประกาศ	(11)
สารบัญ	(12)
รายการตาราง	(19)
รายการภาพประกอบ	(20)
ตารางปรัวรรตอักษร	(21)
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา	1
1.2 อัลกุรอาน อัล-หะดีษ และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
1.3 คำถามในการวิจัย	29
1.4 วัตถุประสงค์การวิจัย	29
1.5 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย	29
1.6 ขอบเขตของการวิจัย	30
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น	30
1.8 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย	31
1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ	32
1.10 วิธีดำเนินการวิจัย	33
2 ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮุซฆะมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	40
2.1 ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮุซฆะมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	40
2.1.1 ชื่อ เชื้อสาย และวงศ์ตระกูล	40
2.1.2 ครอบครัว	40
2.1.3 บทบาทในยุคคอนารยชน (ญาฮิลียะฮ์)	41
2.1.4 การเข้ารับอิสลาม	42
2.1.5 การสมรสกับรูกอยยะฮ์ บุตรี เราะฮูลุลลอฮ์ <small>رضي الله عنه</small>	43
2.1.6 การสมรสกับอุมมุกัลซุม บุตรี เราะฮูลุลลอฮ์ <small>رضي الله عنه</small>	43

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.2 หะดีษที่เกี่ยวข้องกับเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	44
2.2.1 หะดีษที่แสดงถึงความประเสริฐ	44
2.2.2 หะดีษบ่งบอกถึงความวุ่นวายที่จะเกิดขึ้น	47
2.3 เคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small> ในสมรภูมิต่างๆ	48
2.3.1 เคาะลีฟะฮฺอุมมาน <small>رضي الله عنه</small> กับสมรภูมิบะดร์	48
2.3.2 เคาะลีฟะฮฺอุมมาน <small>رضي الله عنه</small> กับสมรภูมิมุหุต	50
2.3.3 เคาะลีฟะฮฺอุมมาน <small>رضي الله عنه</small> กับสมรภูมิเฆาะฎะฟาน	52
2.3.4 เคาะลีฟะฮฺอุมมาน <small>رضي الله عنه</small> กับสมรภูมิชาตุริกอ์	52
2.3.5 เคาะลีฟะฮฺอุมมาน <small>رضي الله عنه</small> กับสมรภูมิตะบูก	53
2.3.6 เคาะลีฟะฮฺอุมมาน <small>رضي الله عنه</small> กับสัตยาบันอัล-ริฎวาน	53
2.4 ผลงานและการเสียสละในหนทางของอัลลอฮฺ	55
2.4.1 ซื่อป่อน้ำรุมะฮฺ	55
2.4.2 ขยายมัสยิดนะบะวีย์อัซ-ชะรีฟ	56
2.4.3 การจัดเตรียมกองทัพยามยาก	57
2.4.4 การรวบรวมอัลกุรอาน	57
2.5 คุณลักษณะอันโดดเด่นเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	58
2.5.1 มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้แนะ	59
2.5.2 มีความสุขุม ความหนักแน่น	60
2.5.3 มีความยืดหยุ่น ประนีประนอม	61
2.5.4 มีความอ่อนโยน	62
2.5.5 มีการให้อภัย	63
2.5.6 มีความนอบน้อม ถ่อมตน	63
2.5.7 มีความละเอียดและรักษาความบริสุทธิ์	64
2.5.8 มีความใจบุญสุนทาน	65
2.5.9 มีความกล้าหาญ	65
2.5.10 มีความอดทน	67
2.5.11 มีความยุติธรรม	68

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.5.12 มีความเคร่งครัด	69
2.5.13 มีความมกน้อย	70
2.5.14 มีการสรรเสริญขอบคุณ	71
2.5.15 ติดตามข่าวคราว ความเคลื่อนไหวของประชาชน	71
2.5.16 คัดเลือกจัดสรรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน	71
2.6 ทฤษฎีและการสรรหาตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์	72
2.6.1 คำนิยามของเคาะลีฟะฮ์	72
2.6.2 ทฤษฎีการสรรหาตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์	74
2.6.3 สถาบันคิลาฟะฮ์	80
2.6.4 บทบาทหน้าที่ของเคาะลีฟะฮ์	81
2.6.5 การได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของอุษมาน	84
2.6.6 การกล่าวคุฏบะฮ์ครั้งแรกหลังได้รับการแต่งตั้ง	85
2.7 แนวทางในการบริหารรัฐ	86
2.7.1 นโยบายรัฐในสมัยการปกครองของท่าน	86
2.7.2 ส่งสาส์นถึงผู้ปกครอง ผู้นำกองทัพ เจ้าหน้าที่การคลังผู้ เก็บภาษีอากร และประชาชนทั่วไป	87
2.7.3 ธรรมเนียมสูงสุดในการบริหารรัฐ	90
2.7.4 สิทธิของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์	92
2.7.5 หลักการปรึกษาหารือ	93
2.7.6 หลักความยุติธรรมและความเสมอภาค	94
2.7.7 หลักความอิสระ เสรีภาพ	94
2.8 การสันชีวิตของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน	95
2.9 การขยายอาณาเขตแคว้นเมืองสำคัญต่างๆ	95
2.9.1 การขยายอาณาเขตแคว้นเมืองทางด้านทิศตะวันออก	95
2.9.2 การขยายอาณาเขตทางด้านแคว้นเมืองขาม	97
2.9.3 การขยายอาณาเขตทางด้านแคว้นเมืองอียิปต์	99
2.9.4 บทเรียนและประโยชน์ที่ได้รับจากการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ	101

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง และปัญหาความขัดแย้ง ในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	111
3.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง	111
3.1.1 นิยามของความขัดแย้ง	111
3.1.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง	112
3.1.3 สาเหตุของความขัดแย้ง	117
3.1.4 ประเภทของความขัดแย้ง	121
3.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง	125
3.1.6 วิธีการจัดการความขัดแย้ง	126
3.2 ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง	135
3.2.1 กรณีไม่เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์	135
3.2.2 กรณีการถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด	138
3.2.3 กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า	140
3.2.4 กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา)	142
3.2.5 กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน	144
3.2.6 กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์	151
3.3 ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าสายรายงานไม่ถูกต้อง	156
3.3.1 กรณีไม่ละหมาดย่อที่มินา	157
3.3.2 กรณีลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร <small>رضي الله عنه</small>	159
3.4 วันแห่งการปิดล้อมและการสังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน <small>رضي الله عنه</small>	160
3.4.1 ลักษณะของบ้านที่ถูกปิดล้อม	161
3.4.2 ปฐมบทของการปิดล้อม	162
3.4.3 การเจรจาระหว่างเคาะลีฟะฮ์อุมมาน <small>رضي الله عنه</small> กับคณะผู้ปิดล้อม	163
3.4.4 บรรดาเคาะหาบะฮ์พยายามปกป้องแต่ถูกท่านอุมมาน <small>رضي الله عنه</small> ปฏิเสธ	169
3.4.5 วันสุดท้ายของการปิดล้อมและการฝ่าเห็น	172
3.5 การสังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	173
3.5.1 ลักษณะการสังหาร	173
3.5.2 วันเดือนปีที่ถูกสังหาร	178

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.5.3 อายุของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ ขณะที่ถูกสังหาร	179
3.5.4 ผู้สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ	179
3.5.5 การจัดการศพของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ	181
3.6 นโยบายของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ ในการเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง	182
3.6.1 เศาะหาบะฮ์บางส่วนได้แนะนำให้ท่านส่งหน่วยข่าวกรองหรือสายลับ	182
3.6.2 ส่งสาส์นไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อแถลงการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบ	182
3.6.3 เคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ ปรึกษาหารือกับบรรดาผู้ปกครองหัวเมืองต่างๆ	183
3.6.4 ส่งนักวิชาการไปเพื่อตอบโต้ลบล้างทัศนคติของพวกที่สร้างความป่วน	183
3.6.5 เคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องบางประการ	184
3.6.6 แนวทางการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ	184
3.6.6.1 การคัดกรองข่าวสาร	184
3.6.6.2 การดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม	185
3.6.6.3 มีความสุขุมรอบคอบและอ่อนโยน	185
3.6.6.4 แสวงหาแนวทางสมานฉันท์ปรองดอง	185
3.6.6.5 สงบนิ่ง ระมัดระวังคำพูด	186
3.6.6.6 ปรึกษาผู้รู้และขอคำแนะนำจากนักวิชาการศาสนา	186
3.6.6.7 ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาของ ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ^ﷺ	186
3.7 กรณีตัวอย่างการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ อิบน์ อัฟฟาน ^ﷺ	187
3.7.1 ส่งอะลี ยิบน์ อับดุลลิบ ^ﷺ เป็นตัวแทนไปเจรจากับกลุ่มกบฏ	187
3.7.2 เคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ เจรจากับกลุ่มกบฏด้วยตนเอง	188
3.7.3 การยอมจำนนด้วยชีวิตเพื่อแลกกับสันติภาพอันยั่งยืน	192
3.7.4 สาเหตุที่เคาะลีฟะฮ์อุมมาฮฺ ^ﷺ ห้ามมิให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ลุกขึ้นต่อสู้	194
4 สภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	197
4.1 การศึกษาปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	197
4.1.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้	198
4.1.2 การศึกษาองค์ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์	204
4.1.3 การศึกษาองค์ความรู้ในมิติปัญหาความขัดแย้ง	208
4.2 พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	210

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.3 ขบวนการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้	215
4.3.1 กำเนิดขบวนการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้	215
4.3.2 วิวัฒนาการของกลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดน	218
4.4 สภาพปัญหาความขัดแย้ง ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	222
4.4.1 ด้านรากเหง้าของปัญหา	225
4.4.2 ด้านปัจจัยหนุนนำ	226
4.4.3 ด้านผลผลิตของความขัดแย้ง	227
4.4.3.1 ด้านการเมืองการปกครอง	228
4.4.3.2 ด้านศาสนาและความเชื่อ	229
4.4.3.3 ด้านการศึกษา	231
4.4.3.4 ด้านเศรษฐกิจ	234
4.4.3.5 ด้านสังคมและวัฒนธรรม	237
4.4.3.6 ด้านกระบวนการยุติธรรม	239
4.4.3.7 ด้านประวัติศาสตร์	242
5 การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small> และการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	246
5.1 สรุปสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน <small>رضي الله عنه</small> และสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	246
5.1.1 สรุปปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน <small>رضي الله عنه</small>	246
5.1.1.1 ด้านการเมืองการปกครอง	249
5.1.1.2 ด้านสังคม	252
5.1.1.3 ด้านแนวปฏิบัติศาสนา	254
5.1.1.4 ด้านเศรษฐกิจ	256
5.1.1.5 ด้านกระบวนการยุติธรรม	258
5.1.2 วิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	259
5.2 สังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	269
5.2.1. กระบวนการจัดการความขัดแย้งของอูษมาน <small>رضي الله عنه</small>	269

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5.2.2 รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม	273
5.2.3 รูปแบบเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม	283
6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	296
6.1 สรุปผลการวิจัย	298
6.2 อภิปรายผลการวิจัย	306
6.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย	319
บรรณานุกรม	323
ภาคผนวก	335
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์	336
ภาคผนวก ข รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและประเมินรูปแบบ	338
ภาคผนวก ค แบบประเมินผู้ทรงคุณวุฒิ	340
ภาคผนวก ง สรุปผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ	348
ภาคผนวก จ สารบัญโครงการอัลกุรอาน	356
ภาคผนวก ฉ สารบัญอัลหะดีษ	364
ภาคผนวก ช นิพนธ์ต้นฉบับ	369
ประวัติผู้เขียน	394

รายการตาราง

ตารางที่ 4.1	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	199
ตารางที่ 4.2	พัฒนาการของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังจากปี พ.ศ.2497 – ปัจจุบัน	203
ตารางที่ 4.3	พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	210
ตารางที่ 5.1	สรุปประเด็นความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	261
ตารางที่ 5.2	เปรียบเทียบความขัดแย้งในยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮ์และปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	265

Prince of Songkla University
Pattani Campus

รายการภาพประกอบ

แผนภาพที่ 1.1	กรอบแนวคิดในการวิจัยการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของ เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อ์ฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	37
แผนภาพที่ 1.2	วิธีดำเนินวิจัยการศึกษาการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครอง ของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อ์ฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	39
แผนภาพที่ 3.1	สรุปปัญหาความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อ์ฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	135
แผนภาพที่ 4.1	สรุปสภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	224
แผนภาพที่ 5.1	สรุปปัญหาความขัดแย้งในในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ ฮุซัยมาน อิบน์ อ์ฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	249
แผนภาพที่ 5.2	สถิติสะสมจำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บตั้งแต่ปี 2547 – 2557	259
แผนภาพที่ 5.3	เปรียบเทียบปัญหาความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน <small>رضي الله عنه</small> กับปัญหา ความขัดแย้งในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	293
แผนภาพที่ 5.4	รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	294
แผนภาพที่ 5.5	กระบวนการบริหารความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน <small>رضي الله عنه</small>	295
แผนภาพที่ 5.6	รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) ในยุค สมัยเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อ์ฟฟาน <small>رضي الله عنه</small>	300
แผนภาพที่ 5.7	รูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks)	313

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-ไทย
วิทยาลัยอิสลามศึกษา

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ا	อลีฟ	อ
ب	บ่า	บ
ع	อัมชะฮฺ	อ. (อ์ในกรณีเป็นตัวสะกดสุดท้าย)
ت	ต่า	ต
ث	ซ่า	ซ
ج	ญีม	ญ (จัญ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	ห่า	ห มีข้อยกเว้น เช่น มุฮัมมัด รอฮีม
خ	คอฮ์	ค
د	ดาล	ด
ذ	ซาล	ซ
ر	รอฮ์	ร
ز	ซาย	ซ
س	สีน	ส มีข้อยกเว้น เช่น มูซา อีซา
ش	ชีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอฮ์	ฏ
ظ	ซอฮ์	ซุ
ع	อัยนุ	อ
غ	ฆอยนุ	ฆ
ف	ฟาฮ์	ฟ
ق	กอฟ	ก
ك	กาฟ	ก

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ل	ลาม	ล
م	มีม	ม
ن	นูน	น
ه	ฮาว	ฮ (ในกรณีเป็นตัวสะกดใช้ ฮ)
و	วาว	ว
ي	ยอ์	ย
(الفتحة)		ั (ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาดัม ฯ) ะ , -าะ (อ์ ในกรณีมีตัวสะกด) ละสระ ในบางกรณี เช่น อลี บนี ฯ
(الكسرة)		ิ
(الضمة)		ุ
(الفتحة الممدودة)		า (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟา ร็อบ ฯ)
(الكسرة الممدودة)		ี
(الضمة الممدودة)		ู
ال-الشمسية		อั-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไป เช่น อัตตีน อัฏฏีน ฯ
ال-القمرية		อัล ตามด้วยคำต่อไป โดยไม่ต้องเว้นวรรค เช่น อัลกูราน อัลลอฮ์ อัลอิสลาม ฯ

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-อังกฤษ
ของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกา

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลิฟ	a
ب	บ๊า	b
ء	ฮัมซะฮ์	'a , 'i , 'u
ت	ต๊า	t
ث	ซ๊า	th
ج	ญีม	j
ح	ฮ๊า	h
خ	ค็อ	kh
د	ดัล	d
ذ	ซาล	dh
ر	ร็อ	r
ز	ซาย	z
س	ซีน	s
ش	ชีน	sh
ص	ศอด	s
ض	ฎอด	d
ط	ฏอ	t
ظ	ซอ	z
ع	อัยน	'a , 'i , 'u
غ	ฆอยน	gh
ف	ฟ๊า	f
ق	กอฟ	q

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ك	กาฟ	k
ل	ลาม	l
م	มีม	m
ن	นูน	n
ه	ฮ่าฮ์	h
و	วาฟ	w
ي	ยาฮ์	y
ة، ة	ตาฮ์	h, t
(الفتحة)	ـَ , ـِ , ـِ	a, ay, aw
(الفتحة الممدودة)	ـَ	Ā
(الكسرة)	ـِ	ī
(الكسرة الممدودة)	ـِ	ī
(الضمة)	ـُ	u
(الضمة الممدودة)	ـُ	ū
ال-الشمسية		al- (al-Tirmidhiy)
ال-القمرية		al- (al-'Islāmiyah)
الكسرة المشددة		lly
الضمة المشددة		uww

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมนั้นย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกันในทุกประการหากแต่มีความแตกต่างกันในหลายคุณลักษณะ นับตั้งแต่ความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ไปจนถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม วิธีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมแม้ว่าความแตกต่างโดยพื้นฐานในลักษณะดังกล่าวมักเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่างกลุ่มที่อยู่ร่วมกันในสังคม แต่ก็มีได้หมายความว่าจะเป็นบ่อเกิดของความรุนแรงเสมอไป ปัญหาความรุนแรงรูปแบบต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นในสังคมมีต้นตอที่แท้จริงจากการเลือกใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งให้ลุกลามมากกว่าจะเกิดจากปัญหาความขัดแย้งในตัวเองกล่าวได้ว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งใดๆ ขึ้นสังคมมีทางเลือกหลากหลายวิธีทางในการบริหารจัดการความขัดแย้งให้ลุกลามไป ได้ส่วนการใช้ความรุนแรงนั้นเป็นเพียงวิธีหนึ่งที่ใช้ในการแก้ปัญหาไม่ใช่เป็นทางออกเดียวที่จะจัดการความขัดแย้งให้หมดไปจากสังคม

อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญต่อเรื่องความเป็นเอกภาพ ความกลมเกลียว สามัคคีไว้เป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการปฏิบัติศาสนกิจหลายประเภทด้วยกันที่บ่งชี้ถึงความเป็นเอกภาพ อาทิ บทบัญญัติว่าด้วยการละหมาด ส่งเสริมให้มีการละหมาดเป็นกลุ่ม (ญะมาอะฮฺ) กล่าวได้ว่าพื้นฐานเดิมของมนุษย์นั้นมีความเป็นหนึ่งเดียว ดำรงตนอยู่ในกรอบของความเป็นประชาชาติเดียวกัน (อุมมะฮฺวาหิดะฮฺ) ใช้ชีวิตอยู่บนความเป็นเอกภาพแห่งความดีงามของครรลองอิสลาม ในเวลาต่อมาได้เกิดความขัดแย้งและมีความแตกแยกสาเหตุจากการเผยแพร่เรียกร้องของบรรดานบีและเราะสูลﷺ เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ที่ชอบความขัดแย้งและแตกแยก เว้นแต่บรรดาผู้ที่อัลลอฮฺทรงประทานความเมตตาแก่พวกเขาให้เป็นประชาชาติเดียวกันเท่านั้น กล่าวได้ว่าการเป็นประชาชาติเดียวกันในกลุ่มชาวมุสลิมที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮฺด้วยความนอบน้อมและยำเกรงต่อพระองค์นั้น นับว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของสังคมมนุษย์เลยก็ว่าได้ อัลลอฮฺตรัสว่า

﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ

الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ

أَوْتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَعِيًّا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَا

أَخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿

(البقرة : 213)

ความหมาย “มนุษย์นั้นเคยเป็นประชาชาติเดียวกัน (หลังจากเกิดความขัดแย้งขึ้น) อัลลอฮ์จึงได้ส่งบรรดานบีมาในฐานะผู้แจ้งข่าวดี และผู้ตักเตือน และได้ทรงประทานคัมภีร์ที่เปี่ยมด้วยสัจธรรมมาพร้อมกับพวกเขา เพื่อตัดสินระหว่างมนุษย์ในสิ่งที่เขาขัดแย้งกัน และไม่มีผู้ใดขัดแย้ง (เกี่ยวกับสัจธรรมของ) ในคัมภีร์เล่มนั้น นอกจากบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์นั้น หลังจากที่ยกหลักฐานอันชัดแจ้งได้มายังพวกเขา ทั้งนี้อันเนื่องมาจากความอิจฉาริษยาในระหว่างพวกเขาแล้วอัลลอฮ์ก็ทรงชี้แนะบรรดาผู้ศรัทธาสู่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งที่พวกเขาขัดแย้งกันด้วยอนุมัติของพระองค์ และอัลลอฮ์จะทรงชี้แนะแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ไปสู่ทางอันเที่ยงตรงเสมอ”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 213)

กล่าวได้ว่า โดยปกติวิสัยแล้วอัลลอฮ์ได้กำหนดกฎเกณฑ์ดั้งเดิมประการหนึ่งสำหรับมวลมนุษย์ กล่าวคือมีนิสัยชอบความขัดแย้ง ความแตกแยก ยกเว้นบรรดาผู้ที่พระองค์ทรงเมตตา อัลลอฮ์ตรัสว่า

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَن

رَحِمَ رَبُّكَ ۗ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ

وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿

(هود : 118-119)

ความหมาย “และหากพระเจ้าผู้อภิบาลของเจ้าทรงประสงค์แน่นอนพระองค์จะทรงทำให้มวลมนุษย์เป็นประชาชาติเดียวกัน (แต่พระองค์มิได้ทรงประสงค์เช่นนั้นด้วยทิกมะฮฺของพระองค์) พวกเขายังคงแตกแยกต่อไป เว้นแต่ผู้ที่พระเจ้าผู้อภิบาลของเจ้าทรงมีความเมตตา (ให้เขาเข้ารับอิสลาม และยึดปฏิบัติตามคำสอนของนบีมุฮัมมัด) และด้วยการณ์ดังกล่าว พระองค์ทรงบังเกิดพวกเขา และลิขิตของพระเจ้าผู้อภิบาลทรงกำหนดไว้

สมบูรณ์แล้ว แน่นอนข้าจะให้รกรนั้นเต็มไปด้วยพวกญินและมนุษย์
ทั้งหมด”

(ฮุด : 118-119)

สารัตถะจากโองการข้างต้นสามารถเข้าใจได้ดังต่อไปนี้คือ ประการแรก อัลลอฮ์ﷻไม่ทรงให้มวลมนุษย์เป็นประชาชาติเดียวกัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาแห่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มของพวกเขา อันเป็นปฐมเหตุให้กำเนิดศาสนาต่างๆ อีกมากมาย ประการที่สอง ความเมตตาของอัลลอฮ์ﷻเป็นเงื่อนไขหลักสู่การเป็นเอกภาพของประชาชาติ -บนเส้นทางที่พระองค์ทรงพอพระทัย- ท่ามกลางความขัดแย้งของมวลมนุษยชาติ ประการที่สาม ธรรมชาติแห่งการบังเกิดของมวลมนุษย์ที่อัลลอฮ์ﷻได้กำหนดไว้ คือจากความเมตตาของอัลลอฮ์ﷻจะนำมาซึ่งความเป็นเอกภาพของประชาชาติ ท่ามกลางความสับสนวุ่นวายของมนุษย์ที่มีความขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา ประการที่สี่ ความเมตตาของอัลลอฮ์ﷻ คือการที่พระองค์ทรงประทานศาสนาอิสลามตามแบบอย่างที่เราะสูลﷺ ได้ปฏิบัติเอาไว้เป็นแบบอย่าง และประการสุดท้าย รากฐานของอิสลาม คือการปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ﷻ และท่านนบีมุหัมมัดﷺ เป็นศาสนทูตของพระองค์ (อิสมาอีลลูฟี จะปะกียา, 2554 : 1-5)

ในขณะที่เดียวกันคำสอนอิสลามได้ประณามความขัดแย้ง การแตกแยกไว้อย่างรุนแรง เพราะถือว่าเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่มาทำลายความเป็นเอกภาพ เป็นเรื่องที่มาบั่นทอนทางด้านจิตใจ สร้างความสั่นคลอนแห่งความเป็นพี่น้อง กระทบต่อรากฐานของความรัก ความสามัคคี และส่งผลต่อการพัฒนาสังคมในที่สุดเป็นเหตุของความปั่นป่วนวุ่นวาย ดังพจนานารถของท่านเราะสูลุลลอฮ์ﷺ

((عَنْ أَبِي نَجِيحِ الْعَرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْعِظَةً وَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَأَنَّهُا مَوْعِظَةُ مُودِعٍ فَأَوْصِنَا. قَالَ أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسِيرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَصُوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ؛ فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ))

(رواه أبو داود : 4594)

ความหมาย จากอบูนะญีหฺ อัล-อิรบาฎฺ อิบน์ สารียะฮฺﷺ กล่าวว่าเราะสูลุลลอฮ์ﷺ ได้สั่งเสียพวกเราด้วยคำสอนหนึ่งที่ทำให้หัวใจสะพรึงกลัวและน้ำตาไหลพราก เราจึงถามท่านว่า โอ้อท่านเราะสูลุลลอฮ์ﷺ ประหนึ่งว่ามันคือคำสั่งเสียของผู้ที่จะอำลา ดังนั้นขอให้ท่านจงสั่งเสียแก่พวกเราเถิด ท่านจึงกล่าวว่า

“ฉันขอสิ่งเสียพวกท่านให้มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ -ผู้ทรงเกียรติและ
สูงส่ง- และขอให้พวกท่านเชื่อฟังและปฏิบัติตามแม้ว่าผู้นำของพวกท่าน
เป็นทาสคนหนึ่งก็ตาม เพราะแน่นอนหากใครจากกลุ่มพวกท่านยังมีชีวิต
อยู่ต่อไปเขาก็จะได้พบเห็นความขัดแย้งอย่างมากมาย ดังนั้นพวกท่านจง
ยึดมั่นต่อแบบฉบับ (สุนนะฮ์) ของฉัน และแบบฉบับของบรรดาเคาะลีฟะฮ์
ผู้ทรงธรรมที่ได้รับทางนำทั้งหลาย จงกีดมันไว้ด้วยฟันกราม และพวกท่าน
พึงระวังเรื่องต่างๆ ที่อุตริกรรมขึ้นใหม่ เพราะแท้จริงเรื่องอุตริกรรมขึ้น
ใหม่ทุกอย่างล้วนเป็นความหลงผิด”

(Abu Dawud, n.d. : 4594)

หากศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ก็จะทราบถึงความสัมฤทธิ์ผลและ
จะเห็นภาพความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง ระหว่างก่อนและหลังการนำหลักธรรมคำสอนอิสลามมาปฏิบัติ
เช่นในสังคมมกกะฮ์ และนครมะดีนะฮ์ระหว่างปี ค.ศ.610-632 ภายใต้การนำของท่านนบีมุฮัมมัด
ﷺ ซึ่งในระยะเวลาเพียง 23 ปีเศษ จากสังคมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง การกดขี่ข่มเหง การล่วงละเมิด
สิทธิสตรีและเด็ก ตลอดจนการเสพสิ่งเสพติดและมึนเมา กลับกลายเป็นสังคมที่มีกฎระเบียบ มี
ความเป็นธรรม มีความสมัครสมานสามัคคี มีความปราณีเกื้อกูลและเป็นสังคมที่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน
เช่นเดียวกับในสมัยการปกครองของท่านอูษมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ซึ่งดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์เป็น
ลำดับที่ 3 บริหารรัฐอิสลามในระหว่างปี ฮ.ศ.24-35¹ หรือ ปี ค.ศ.644-656 ซึ่งในช่วงระยะเวลา
ประมาณสิบสองปีที่ท่านเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำ ท่านได้ปกครองบ้านเมืองอย่างมุ่งมั่นและทุ่มเท
เสียสละ ท่านได้นำอิสลามมาเป็นแม่บทของการบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติ ตลอดจนเป็นบรรทัด
ฐานของค่านิยมและจริยธรรมในสังคม ท่านได้วางกฎระเบียบ กติกา จัดตั้งหน่วยงานเพื่อพิทักษ์สิทธิ
และผลประโยชน์ของประชาชนอย่างไม่เลือกปฏิบัติในรัฐอันกว้างใหญ่ไพศาลซึ่งครอบคลุมดินแดน
ตะวันออกกลางทั้งหมด ประชาชนภายใต้การปกครองของท่านสามารถใช้ชีวิตอย่างปกติสุข มีความ
ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีสิทธิเสรีภาพทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้รับการดูแลเอาใจใส่โดย
ทั่วถึง สภาพบ้านเมืองได้รับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ไปอย่างพร้อมเพรียงกันในทุกด้าน

และส่วนหนึ่งจากประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ คือชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน
อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه จะพบว่างานเขียนที่เกี่ยวกับท่านจะถูกนำเสนอเพียงบางส่วนอย่างสังเขป ผู้คนส่วน
ใหญ่ได้รับรู้เพียงบางส่วน แบบผิวเผินเท่านั้น ทั้งที่ในยุคการปกครองของท่านนับได้ว่าเป็นยุคที่มีความ

¹ปี ฮ.ศ. อ่านว่า ปีฮิเราะฮ์ศักราช หมายถึง ปีแห่งการอพยพ เป็นปีที่นับค่านวมตามจันทรคติและใช้เป็นทางการในประเทศมุสลิมควบคู่กับปี ค.ศ.
โดยนับตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่นฐานครั้งยิ่งใหญ่ของชาวมุสลิมเมื่อปี ค.ศ. 622 จากเมืองมกกะฮ์ไปยังเมืองมะดีนะฮ์ โดยที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์
อัล-ค็อฏฏอบ เป็นผู้ริเริ่มประกาศใช้

เจริญก้าวหน้าควบคู่กันไปหลายด้าน นับได้ว่าเป็นยุคที่มีความเจริญอย่างสูงอีกยุคหนึ่งของหน้าประวัติศาสตร์แห่งมวลมนุษยชาติ แต่การวิเคราะห์ศึกษาในเชิงลึกถึงเบื้องหลังของปรากฏการณ์ที่น่าสนใจว่าทำไมสิ่งดังกล่าวถึงเกิดขึ้นได้ อะไรคือสาเหตุที่ทำให้เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนสามารถบริหารบ้านเมืองท่ามกลางความขัดแย้งให้ก้าวผ่านจนกระทั่งทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างยิ่งใหญ่ นับว่าเป็นรอยต่อแห่งประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง จากความไม่ต่อเนื่องของข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์นี้เอง อาจเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้ผู้คนในยุคปัจจุบันมองประวัติศาสตร์เป็นเพียงเรื่องของอดีต เป็นเพียงหลักสูตรที่ถูกบรรจุเอาไว้ในตำราเรียน หรือมีไว้สำหรับเป็นเรื่องเล่าให้แก่ลูกหลานไว้รับฟังเพื่อความความเพลิดเพลินใจก่อนนอน แต่ไม่สามารถนำเอาบทเรียนจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่มีความรุ่งโรจน์อย่างน่าภาคภูมิใจและรวมทั้งมีความปວดร้าที่ควรค่าแก่การนำมาเป็นบทเรียน แล้วนำมาเพื่อมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงในปัจจุบันและอนาคต (Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 10-13)

การศึกษาถึงกระบวนการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบหรือทฤษฎีวิธีการต่างๆ โดยเฉพาะในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน ที่ได้พัฒนารูปแบบการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งจะเป็นคุณูปการอย่างมากกับเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ในยุคปัจจุบัน เพราะไม่มีใครปฏิเสธว่าในยุคของท่านเป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมากในขณะที่ปัญหาความขัดแย้งก็มีความทวีรุนแรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และการที่ท่านยอมสละชีวิตเพื่อแลกกับการอยู่รอดของรัฐ และเพื่อความสันติสุขของประชาชน เป็นดัชนีที่บ่งชี้ถึงการบริหารจัดการความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดเจาะลึก เพื่อเป็นการตอบโจทย์ของสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้น รวมทั้งเพื่อเป็นการศึกษาอดีตอันเป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้เข้าใจปัจจุบันและนำมาซึ่งการวางแผนในอนาคตได้ เพราะตามนัยยะแห่งความเป็นจริงนั้นกลุ่มชนที่ไม่รู้จักอดีตของตนเองก็เป็นเรื่องยากที่ทำให้เขาเข้าใจปัจจุบันและจะยากมากสำหรับการก้าวเดินไปสู่อนาคต

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนโดยเฉพาะคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสิ่งที่ปรากฏมาตั้งแต่ในอดีต ต้นเหตุของความขัดแย้งส่วนหนึ่งมาจากนโยบายการปกครองรัฐที่มุ่งเน้นการผสมกลมกลืนของคนต่างวัฒนธรรมให้กลายเป็นไทยในแบบที่รัฐต้องการ ไม่ว่าจะเป็ความพยายามในการเร่งรัดให้ประชาชนทั่วประเทศนับถือศาสนาพุทธอันเป็นผลมาจากการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 หรือการบังคับให้มุสลิมแต่งตัวตามที่รัฐกำหนด โดยไม่ได้รับความสะดวกในการติดต่อราชการหากยังแต่งกายแบบประเพณี เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบกระเทือนต่อจิตของชาวมุสลิมในพื้นที่แทบทั้งสิ้น ความพยายามในการสร้างวัฒนธรรมหลักของชาติหรืออีกนัยหนึ่งคือการสถาปนาความเป็นไทยให้เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พร้อมกับการลดความเป็นมุสลิมของคนในพื้นที่ลง ได้ทำให้เกิดการต่อต้านของคนในพื้นที่เป็นระยะ โดยการ

เคลื่อนไหวที่มีนัยสำคัญต่อการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ กรณีของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ ที่ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลเมื่อ พ.ศ.2490 โดยข้อเรียกร้องของกลุ่มหะยีสุหลงในครั้งนั้นถูกมองว่าเป็นความพยายามในการก่อกบฏ และได้เป็นสาเหตุของการหายตัวไปของหะยีสุหลงอย่างไร้ร่องรอย นอกจากนี้แล้วความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับประชาชนในพื้นที่ยังมีมาเรื่อยๆ กล่าวได้ว่าเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นจากหลายปัจจัยซึ่งมีลักษณะพิเศษทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิศาสตร์ห่างจากศูนย์กลางอำนาจรัฐที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งสภาพทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาเดียวกัน ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีลักษณะซับซ้อนละเอียดอ่อน โดยเป็นปัญหาทางสังคมจิตวิทยาซึ่งต่างจากพื้นที่อื่นของประเทศและเป็นปัญหาที่รัฐบาลทุกสมัยยังไม่สามารถแก้ปัญหาให้หมดไปได้ (เอก ตั้งทรัพย์ วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, 2552 : 6)

ดังนั้น การศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه โดยใช้วิธีการสังเคราะห์เป็นการนำองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกัน มาสร้างข้อสรุปในระดับมโนทัศน์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลและการอธิบายประเด็นที่ศึกษามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อต้องการตอบโจทย์สำคัญของการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยพยายามเสนอแนะแนวทางที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง สามารถเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้จริง ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อย่างละเอียดเจาะลึก เพื่อนำแนวทางหรือรูปแบบการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่สอดคล้องตามแนวทางอิสลามมาปรับใช้ ซึ่งจะมีคุณูปการอย่างมากสำหรับนำมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ความขัดแย้งความรุนแรงของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งกำลังดำเนินอยู่ในทุกวันนี้

1.2 อัลกุรอาน อัล-หะดีษ² และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง

อัลกุรอาน เป็นธรรมนูญที่ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตของชาวมุสลิมทั่วทุกมุมโลก ซึ่งมีหลักธรรมคำสอนที่ครอบคลุมในทุกด้าน เป็นแหล่งกำเนิดของศาสตร์และศิลป์สาขาต่างๆ เป็นคัมภีร์ที่

² อัล-หะดีษ หมายถึง สิ่งที่ทำตถึงนบีหมัด ﷺ จากคำพูด การกระทำ การยอมรับ และคุณลักษณะของท่าน (Mahmud al-Tahhan, 1996 : 15)

บรรดามุสลิมทั้งหลายให้ความสำคัญสนใจเป็นอันดับแรก มุ่งมั่นในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจอย่างละเอียด โดยพยายามท่องจำ ทำความเข้าใจความหมาย เพื่อนำมาพิจารณาใคร่ครวญอัลกุรอานจึงเป็นคัมภีร์ที่อยู่ในใจของบรรดามุสลิมทุกยุคสมัย ซึ่งต่างช่วยกันปกป้องรักษาและหวงแหนมาโดยตลอด และด้วยกับคุณลักษณะอันโดดเด่นของอัลกุรอานบวกกับความเป็นรัฐอิสลามอย่างสมบูรณ์แบบภายใต้การนำของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه ที่ได้ใช้กฎหมายอิสลามในการบริหารรัฐอย่างครอบคลุมในทุกด้าน คัมภีร์อัลกุรอานจึงมีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูงต่อการสร้างความเป็นเอกภาพให้ปรากฏขึ้นบนผืนโลกอย่างเด่นชัด

เมื่อได้ศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานอย่างพิจารณาใคร่ครวญ จะพบได้ว่าอัลกุรอานให้ความสำคัญกับความเป็นเอกภาพของผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก และได้ประณามความแตกแยกโดยการคาดโทษไว้อย่างรุนแรง อัลกุรอานได้ให้ความสำคัญกับทุกกระบวนการที่จะนำมนุษย์และโลกไปสู่ความเป็นเอกภาพ เช่น การให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์ ﷻ แต่เพียงผู้เดียว การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น การสร้างความสัมพันธ์อันดีงามในระหว่างมวลมนุษยชาติ หรือแม้แต่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศของธรรมชาติที่มนุษย์ต้องพึ่งพา ขณะเดียวกันอัลกุรอานก็ได้ห้ามปรามและกำหนดบทลงโทษอย่างหนักหน่วงต่อการกระทำสิ่งใดที่ขัดขวางต่อการพัฒนาการในเรื่องที่ดีงาม และการนำมวลมนุษยชาติไปสู่ความไกลาหลวุ่นวายและความโหดร้ายทารุณ

อัลกุรอานได้กล่าวตักเตือนให้มวลมุสลิมยึดมั่นต่อแนวทางของอัลลอฮ์ ﷻ อย่างหนักแน่น อย่างพร้อมเพรียงกัน หมายถึง การสร้างความเป็นเอกภาพในกลุ่มพี่น้องมุสลิมให้ปรากฏขึ้นในกลุ่มพี่น้องมุสลิมด้วยกัน ห้ามปรามไม่ให้เกิดความขัดแย้งแตกแยก เพราะความแตกแยกจะเป็นสิ่งที่บั่นทอนความเป็นเอกภาพของประชาชาติอิสลาม อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا ...﴾

(آل عمران : 103)

ความหมาย “และพวกเจ้าจงยึดสายเชือกของอัลลอฮ์โดยพร้อมเพรียงกัน และจงอย่าแตกแยกกัน และจงรำลึกถึงความเมตตาของอัลลอฮ์ที่มีต่อพวกเจ้า ขณะที่พวกเจ้าเป็นศัตรูกัน แล้วพระองค์ได้ทรงให้สนิทสนมกันระหว่างหัวใจของพวกเจ้า แล้วพวกเจ้าก็กลายเป็นพี่น้องกัน...”

(อาล อิมรอน : 103)

อัลกุรอานได้กล่าวเน้นย้ำให้มนุษย์เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของอัลลอฮ์ ﷻ ของเราะฮ์สุลุลลอฮ์ ﷺ และผู้นำหรือผู้ปกครอง แต่หากเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในระหว่างมวลมุสลิมก็ให้

นำปัญหา กลับยังพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หมายถึง อัลกุรอานซึ่งเป็นธรรมนูญสูงสุดที่ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชาติอิสลาม หรือไม่ก็นำไปยังคำสอนของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ซึ่งเป็นจริยวัตรที่มุสลิมจะต้องนำมาเป็นแบบอย่าง อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

(النساء : 59)

ความหมาย “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และเชื่อฟังเราะสูล และบรรดาผู้ปกครองในกลุ่มของพวกเขาเถิด แต่ถ้าพวกเขาขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์และเราะสูล หากพวกเขาเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งและเป็นการกลับ (กลับไปสู่ความจริงที่สวยงามยิ่งเพราะจะทำให้ทุกฝ่ายตั้งอยู่ในสิ่งที่ถูกต้อง) ที่สวยงามยิ่ง”

(อัล-นีส้า : 59)

อัลกุรอานยังได้กำชับอีกว่าหากเกิดประเด็นความขัดแย้งปัญหาหนึ่งปัญหาใดขึ้น จำเป็นจะต้องกลับไปดูคำชี้ขาดสูงสุดที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ หมายถึง ดูจากคัมภีร์อัลกุรอาน และในตอนท้ายของโครงการเป็นการยืนยันอย่างหนักแน่นมั่นคงว่าเฉพาะพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพียงผู้เดียวเท่านั้นที่เราจะมอบหมายทุกกิจการงาน และพระองค์เท่านั้นที่เราจะกลับไปหา อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكِّمُوهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

(الشورى : 10)

ความหมาย “และสิ่งใดที่พวกเขาขัดแย้งกันในเรื่องนั้นๆ ดังนั้นการชี้ขาดตัดสินย่อมต้องกลับไปหาอัลลอฮ์ ดังกล่าวคืออัลลอฮ์พระผู้อภิบาลของฉัน ต่อพระองค์เท่านั้นที่ฉันขอมอบหมายและยังพระองค์เท่านั้นที่ฉันจะกลับไปหา”

(อัล-ชอโร : 10)

อัลลอฮ์ﷻได้บอกว่าคัมภีร์อัลกุรอานถูกประทานลงมาด้วยความสัจจริง โดยที่พระองค์ได้ประณามผู้ที่มีความขัดแย้งต่อเรื่องราวที่มีปรากฏในบรรดาคัมภีร์เหล่านั้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นผู้ที่มีความแตกแยกมีความห่างไกลจากความถูกต้องอย่างมาก อัลลอฮ์ﷻตรัสว่า

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ

لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾

(البقرة : 176)

ความหมาย “นั่นก็เพราะว่า อัลลอฮ์ได้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาพร้อมด้วย สัจธรรม และแท้จริงบรรดาผู้ที่ขัดแย้งกันในคัมภีร์นั้น ย่อมอยู่ในการแตกแยกที่ห่างไกล”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 176)

ในอัลกุรอานยังได้กล่าวย้ำเตือนไม่ให้แตกแยกหรือขัดแย้งกันภายหลังจากที่มีหลักฐานมากล่าวยืนยันอย่างชัดเจนโดยเด็ดขาด ในตอนท้ายของโองการพระองค์ได้คาดโทษไว้อย่างรุนแรงหากว่ามีความขัดแย้งกันอีกหลังจากนั้นอัลลอฮ์ﷻได้ตรัสว่า

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ

وَأُولَئِكَ هُمْ عَدَابُ عَظِيمٍ﴾

(آل عمران : 105)

ความหมาย “และพวกเจ้าจงอย่าเป็นเช่นบรรดาผู้ (ชาวยิวและชาวคริสต์) ที่ได้แตกแยกและขัดแย้งกัน หลังจากที่ยืนยันหลักฐานอันชัดแจ้ง (จากอัลลอฮ์และเราะซูลของพระองค์) ได้ปรากฏแก่พวกเขาแล้วและชนเหล่านี้แหละ สำหรับพวกเขาคือการลงโทษอย่างใหญ่หลวง”

(อาล อิมรอน : 105)

อิบนุ กะษีร์ (Ibn Kathir, 1997 : 1/518) ได้อธิบายว่า อัลลอฮ์ทรงห้ามประชาชาตินี้ไม่ให้เป็นเช่นประชาชาติที่มาก่อนหน้า ซึ่งพวกเขาเคยแตกแยกและขัดแย้งกันและละทิ้งการกำชับใช้ในเรื่องความดีงามและการห้ามปรามกันในเรื่องความชั่วร้าย อัล-วาหิดีย กล่าวไว้ว่า ดังกล่าวนั้นนับว่าเป็นธาตุแท้ของชาวยิวและชาวคริสต์ ที่มีจะขัดแย้งและแตกแยกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ในขณะที่คัมภีร์ของพวกเขาจะมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น

และอัลลอฮ์ﷻได้ตรัสอีกว่า

﴿أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾

(الشورى : 13)

ความว่า “พวกเจ้าจงดำรงศาสนาไว้ให้คงมั่น และอย่าแตกแยกกันในเรื่องศาสนา”

(อัล-ชูรอ : 13)

กล่าวได้ว่า คำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่มีต่อบรรดาเราะสุล ﷺ ของพระองค์ตลอดจนประชาชาติอิสลามทุกคน คือการยึดมั่นเป็นน้ำหนึ่งเดียวกันในการดำรงตนตามครรลองของศาสนา เพราะถือว่าเป็นพันธกิจหลักของบรรดาเราะสุล ﷺ และบรรดาผู้ตอบรับคำเชิญชวนของพวกเขาในทุกเวลาและทุกสถานที่ ปัญหาหรืออุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ในการดำรงตนตามครรลองอิสลาม คือความแตกแยกที่ต้องห้าม

อัลลอฮ์ ﷻ ยังตรัสอีกว่า

﴿وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ...﴾

(الشورى : 14)

ความหมาย “และ (ประชาชาติของบรรดาเราะสุลเหล่านั้น) พวกเขามีได้แตกแยกกัน (ในด้านการดำเนินชีวิตตามคำสอนของศาสนา) เว้นแต่หลังจากคำสอนต่างๆ ที่ชี้แจงถึงข้อเท็จจริงได้ถึงมายังพวกเขา ทั้งนี้เพราะเกิดความอิจฉาริษยาในกลุ่มของพวกเขา”

(อัล-ชูรอ : 14)

ความอิจฉาริษยาที่เกิดขึ้นในระดับของผู้นำหรือเกิดขึ้นในกลุ่มเป็นปัจจัยหลักนำไปสู่ความแตกแยก จากคำดำรัสของพระองค์ที่ว่า “เกิดความอิจฉาริษยาในกลุ่มของพวกเขา” ท่ามกลางคำชี้แจงหรือคำสอนอันชัดเจนที่เกี่ยวข้อกับเรื่องหนึ่งเรื่องใด ดังนั้นการอิจฉาริษยามีเกี่ยวพันอย่างหนักแน่นกับผลประโยชน์ทางโลกที่มีขอบและน่าตำหนิ อัลกุรอานยังได้กล่าวถึงหนทางที่นำไปสู่ความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในโลกมนุษย์ว่าเรื่องดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการยอมจำนนต่อพระผู้อภิบาลแห่งสากลโลกโดยศโรราบ และต้องไม่ทำตามอารมณ์ความรู้สึกอันไร้ขอบเขตของมนุษย์

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا﴾

﴿فِيهِ﴾

(المؤمنون : 71)

ความว่า “และหากว่าจะให้ความสัจจริงสอดคล้องไปกับอารมณ์ใฝ่ต่ำของพวกเขาแล้ว บรรดาชั้นฟ้าและแผ่นดินและสรรพสิ่งที่อยู่ในนั้น จะต้องพังพินาศลงอย่างแน่นอน”

(อัล-มุอ์มินูน ส่วนหนึ่งจากโองการที่ : 71)

อิบนุ กะซีร์ (Ibn Kathir, 1997 : 3/336) กล่าวว่า เกี่ยวกับเรื่องนี้ทั้งหมดเป็นที่ประจักษ์ถึงการไร้ความสามารถของบรรดาปวงบ่าว และการแตกแยกกันตามความคิดเห็นและอารมณ์ของพวกเขา และเป็นที่น่าอนอัลลอฮ์ﷻทรงเป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านคุณลักษณะของพระองค์ และการกระทำของพระองค์ทั้งหมด

1.2.2 อัล-หะดีษที่เกี่ยวข้อง

อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญต่อเรื่องความเป็นเอกภาพไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเคารพภักดีหรือการคบค้าสมาคมปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้คนในสังคม พิจารณาได้จากหลักธรรมคำสอนของศาสนา และท่านนบีมุฮัมมัดﷺได้เน้นย้ำต่อเรื่องความเป็นเอกภาพความสามัคคีปรองดอง การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และอิสลามได้ประมาณความแตกแยก ความขัดแย้งไว้อย่างรุนแรง ท่านได้วางแบบอย่างในการเสริมสร้างเอกภาพไว้อย่างเด่นชัด ท่านได้เรียกร้อง ส่งเสริม และให้ความสำคัญต่อทุกกิจกรรมที่นำไปสู่ความเป็นเอกภาพของประชาคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างความเป็นเอกภาพในฐานะที่ท่านอุซมานาﷺเป็นอัครสาวกที่ใช้ชีวิตร่วมทุกชั่วร่วมสุขกับท่านนบีมุฮัมมัดﷺเป็นระยะเวลาอย่างยาวนาน ฉะนั้นแบบอย่างและพจนานารถของท่านนบีมุฮัมมัดﷺได้ซึมซับและมีอิทธิพลต่อความคิด ความอ่าน และวุฒิภาวะในการเป็นผู้นำของท่านเป็นอย่างมาก ดังที่มีหะดีษจากท่านนบีมุฮัมมัดﷺ

((عَنْ أَبِي نَحِيحٍ الْعُرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْعِظَةً وَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَأَنَّا مَوْعِظَةٌ مُودَعٌ فَأَوْصِنَا. قَالَ أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعْشُ مِنْكُمْ فَسِيرِي اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَصُوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ؛ فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ))

(رواه أبو داود : 4594)

ความหมาย รายงานจากอับนุญญัย อัล-อิรบาฏ อิบน์ สารียะฮฺกล่าวว่า ท่านเราะสูลﷺได้สั่งเสียพวกเราด้วยคำสอนหนึ่งที่ทำให้หัวใจสะพรึงกลัว และน้ำตาไหลพราก เราจึงถามท่านว่า โอ้ท่านเราะสูลลอสฺประหนึ่งว่ามันคือคำสั่งเสียของผู้ที่จะอาลา ดังนั้นขอให้ท่านจงสั่งเสียแก่พวกเราเถิด ท่านจึงกล่าวว่า “ฉันขอสั่งเสียพวกท่านให้มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ -ผู้ทรงเกียรติและสูงส่ง- และขอให้พวกท่านเชื่อฟังและปฏิบัติตามแม้ว่าผู้นำของพวกท่านจะเป็นทาสผิวดำ (ชาวอบิสสินี) ก็ตาม เพราะแน่นอนหากใครจากกลุ่มพวกท่านยังมีชีวิตอยู่ต่อไปเขาก็จะได้พบเห็นความขัดแย้งอย่างมากมาย ดังนั้นพวกท่านจงยึดมั่นต่อแบบฉบับ (สุนนะฮฺ) ของฉัน และแบบฉบับของบรรดาเคาะลีฟะฮฺผู้ทรงธรรมที่ได้รับทางนำทั้งหลาย จงกตมันไว้ด้วยฟันทกราม และพวกท่านพึงระวังเรื่องต่างๆ ที่อุตริกรรมขึ้นใหม่ เพราะแท้จริงเรื่องอุตริกรรมขึ้นใหม่ทุกอย่างล้วนเป็นความหลงผิด”

(Abu Dawud, n.d. : 4594)

หะดีษนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของสังคมมุสลิม เพราะท่านนบีﷺได้กำชับให้ยำเกรงต่ออัลลอฮ์และเชื่อฟัง ปฏิบัติตามบรรดาเคาะลีฟะฮฺอรรอซิดีน อัลมะฮฺดี ยีน ซึ่งหนึ่งในนั้นมีท่านเคาะลีฟะฮฺอุซมานรวมอยู่ด้วย เพราะท่านนบีﷺรู้ว่าจะเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงหลังจากยุคสมัยของท่าน ทั้งนี้เพราะหลักการอิสลามให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยของชีวิต และทรัพย์สินเป็นอย่างสูง ดังหะดีษจากท่านนบีมุฮัมมัดﷺ

((عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَائِطٍ مِنْ حَيْطَانِ الْمَدِينَةِ ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ » . فَفَتَحْتُ لَهُ ، فَإِذَا هُوَ أَبُو بَكْرٍ ، فَبَشَّرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ ، ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ » . فَفَتَحْتُ لَهُ ، فَإِذَا هُوَ عُمرُ ، فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ ، ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ ، فَقَالَ لِي « افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ » . فَإِذَا عُثْمَانُ ، فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ))

(رواه البخاري : 3695)

ความหมาย จากอิมูชาเล่าว่า ฉันเคยอยู่ร่วมกับท่านนบีﷺในสวนแห่งหนึ่งที่นครมะดีนะฮ์ ท่านใดนั้นมีชายคนหนึ่งได้ขอให้เปิดประตู ท่านนบีﷺกล่าวว่า “จงเปิดประตูให้กับเขาและจงแจ้งข่าวดีแก่เขาว่า จะได้รับสวนสวรรค์” ฉันได้เปิดประตูให้แก่เขา ปรากฏว่าเป็นอบูบักร์ แล้วฉันก็ได้แจ้งข่าวดีแก่เขาตามที่ท่านเราะสูลﷺบอก ดังนั้นเขาได้กล่าวสรรเสริญต่อพระองค์อัลลอฮ์ ต่อจากนั้นมีชายอีกคนหนึ่งได้ขอให้เปิดประตู ท่านนบีﷺกล่าวว่า “จงเปิดประตูให้กับเขาและจงแจ้งข่าวดีแก่เขาว่า จะได้รับสวนสวรรค์” ฉันได้เปิดประตูให้แก่เขา ปรากฏว่าเป็นท่านอุมัร แล้วฉันก็ได้แจ้งแก่เขาตามที่ท่านนบีﷺบอกดังนั้นเขาได้กล่าวสรรเสริญต่อพระองค์อัลลอฮ์ ต่อจากนั้นมีชายอีกคนหนึ่งได้ขอให้เปิดประตู ท่านนบีﷺกล่าวว่า “จงเปิดประตูให้กับเขาและจงแจ้งข่าวดีแก่เขาว่า จะได้รับสวนสวรรค์อันเนื่องจากการทดสอบซึ่งจะประสบกับเขา” “ฉันได้เปิดประตูให้แก่เขา ปรากฏว่าเป็นท่านอุษมาน แล้วฉันก็ได้แจ้งแก่เขาตามที่ท่านเราะสูลﷺบอก ดังนั้นเขาได้กล่าวสรรเสริญต่อพระองค์อัลลอฮ์ และเขากล่าวว่า “อัลลอฮุลมุสตะอาน”

(al-Bukhari, 1991 : 3695)

หะดีษนี้ชี้ให้เห็นถึงความประเสริฐของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นอบูบักร์ อุมัร หรืออุษมาน โดยที่ท่านนบีﷺได้รับประกันว่าพวกเขาทั้งหมดจะได้รับสวนสวรรค์เป็นการตอบแทน รวมถึงบอกเกี่ยวกับความประเสริฐของอบูมุซาไว้ด้วยเช่นกัน และในหะดีษนี้เป็นหลักฐานที่ชี้ว่าอนุญาตให้กล่าวสรรเสริญยกย่องต่อมนุษย์ด้วยกันได้เพื่อเป็นการสนับสนุนถึงความพอใจที่มีต่อเขา และยังเป็นหลักฐานที่ชี้ถึงการมีปาฏิหาริย์ (มูอญิซะฮ์) ของท่านนบีﷺที่สามารถบอกถึงเรื่องราวของเคาะลีฟะฮ์อุษมานว่าจะถูกทดสอบ โดยที่บุคคลทั้งสามท่านจะยังคงดำเนินชีวิตอยู่บนครรลองแห่งการศรัทธาและทางนำแห่งอิสลาม ดังหะดีษจากท่านนบีﷺ

((عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : صَعِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَحَدٍ وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ ، وَعُمَرُ ، وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ ، فَضَرَبَهُ بِرِجْلِهِ ، قَالَ : أَتَيْتُ أَحَدًا فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدَانِ))

(رواه البخاري : 3697)

ความหมาย จากอนัส อิบน์ มาลิก^๓เล่าว่า ท่านนบี^ﷺได้ขึ้นไปยังภูเขา อุหุด^๓ พร้อมกับอับดุลบักร์ อุมร์ และอุษมาน ดังนั้นมันได้สันต่อพวกเขา แล้ว ท่านนบีได้กระเทียบด้วยเท้า แล้วกล่าวว่า “จงสงบนิ่งอุหุด ไม่มีใครอยู่บน ภูเขานอกจากผู้เป็นนบี คิตติก^๔ และชะฮีด^๕ ทั้งสอง”

(al-Bukhari, 1991 : 3697)

หะดีษนี้ได้บอกถึงการมีปาฏิหาริย์ (มูอญูซาต) ของท่านนบี^ﷺโดยที่ท่านสามารถสั่งให้ภูเขาหยุดการสั่นสะเทือนได้ และเป็นการบอกถึงความประเสริฐของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม ทั้งสามท่าน ไม่ว่าจะเป็นอย่างอับดุลบักร์ อุมร์ หรืออุษมาน นอกจากนี้ท่านนบี^ﷺได้สั่งให้ภูเขาหยุดหยุดจากการสั่นสะเทือนอันเนื่องจากบนภูเขาถล่มแล้วมีแต่บรรดาบุคคลผู้ทรงเกียรติทั้งหลายปรากฏกายอยู่บนนั้น

จากอับดุลลอฮ์ อิบน์ หะวาละฮ์^๖ได้รายงานว่าท่านนบี^ﷺกล่าวว่า
 ((مَنْ نَحَا مِنْ ثَلَاثٍ فَقَدْ نَجَا مَوْتِي — ثَلَاثَ مَرَاتٍ — وَاللَّجَّالُ وَقَتْلُ خَلِيفَةٍ
 مُصْطَبِرٍ بِالْحَقِّ يُعْطِيهِ))

(رواه أحمد: 419/4 , 349/5)

ความหมาย “ผู้ใดที่ได้ก้าวผ่านสามเรื่อง แน่แท้เขาได้รับความสำเร็จ – ท่านได้กล่าวซ้ำ 3 ครั้ง- กล่าวคือ การเสียชีวิตของฉัน การสร้างความ รุ่งรวยของดัจญาล^๖ และการสังหารเคาะลีฟะฮ์ที่ยืนหยัดบนสัจธรรม...”

(Ahmad, 1995 : 4/419, 5/349)

เมื่อพิจารณาจากความหมายในหะดีษนี้จะพบว่าเคาะลีฟะฮ์ผู้ยืนหยัดบนสัจธรรมที่ ถูกสังหารก็คือเคาะลีฟะฮ์อุษมาน^๖ที่ตั้งที่ประจักษ์จากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ จากหลักฐานในหะดีษนี้ที่ ชี้ว่าเป็นอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน^๖และในหะดีษนี้เช่นกัน –วัลลอฮูอะลัม- เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญ ในเรื่องความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จำเป็นจะต้องปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องการก่อ ความปั่นป่วนวุ่นวายทั้งรูปธรรมและนามธรรม ด้านรูปธรรมห้ามการวิจารณ์ในช่วงเวลาที่เกิดความ ปั่นป่วนจลาจลอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการก่อกบฏหรือทำร้ายชีวิตผู้อื่นเป็นต้น ส่วนด้านนามธรรมห้าม วิจารณ์ในเรื่องที่เป็นความเท็จ ไม่ตรงกับความเป็นจริงหลังจากเหตุการณ์ได้ผ่านเลยไป หะดีษดังกล่าว

³ เป็นชื่อภูเขาซึ่งตั้งอยู่ห่างจากเมืองมะดีนะฮ์ประมาณ 7 กิโลเมตร และเคยเป็นที่เกิดสมรภูมิรบระหว่างมุสลิมกับผู้ปฏิเสธมาก่อน

⁴ คิตติก แปลว่า ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ในหะดีษนี้หมายถึงอับดุลบักร์ อัค-คิตติก^๖

⁵ ชะฮีด แปลว่า ผู้ที่พลีชีพเพื่อปกป้องศาสนาของอัลลอฮ์ ในหะดีษนี้หมายถึง อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ และอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน^๖

⁶ ดัจญาล หมายถึง ผู้หลอกลวง เป็นหนึ่งจากสัญญาณใหญ่ที่จะมาสร้างความปั่นป่วนก่อนจะถึงกาลสิ้นโลก

เป็นการบอกโดยภาพรวมแก่ประชาชาติทั้งหลายไม่ใช่เป็นการเจาะจงเฉพาะผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ความ
ปับปวนวุ่นวายเท่านั้น

จากอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า มีรายงานจากท่านนบี صلى الله عليه وسلم ว่า
 ((عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِتْنَةَ فَمَرَّ رَجُلٌ فَقَالَ
 يُقْتَلُ فِيهَا هَذَا الْمُقْتَنَعُ يَوْمَئِذٍ مَظْلُومًا قَالَ فَظَنَرْتُ فَإِذَا هُوَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِيَ
 اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ))

(رواه أحمد: 551/1)

ความหมาย ขณะที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ กำลังกล่าวถึงเรื่องความปับปวน
วุ่นวาย ทันใดนั้นมีชายคนหนึ่งได้เดินผ่าน ท่านพูดว่า “ในวันนั้นผู้ที่ยอม
จำนนอย่างถูกต้องธรรมจะถูกสังหาร” อิบนุ อุมร์ กล่าวว่า เมื่อฉันได้มองไป
ปรากฏว่าเป็นท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه

(Ahmad, 1995 : 1/551)

จากออบูฮุร็อยเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا، فَيَرْضَى لَكُمْ أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا
 بِهِ شَيْئًا، وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا، وَلَا تَفْرُقُوا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةُ
 السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةُ الْمَالِ))

(رواه مسلم: 1715)

ความหมาย “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงพอพระทัยพวกท่านสามประการ และ
ทรงโกรธกริ้วพวกท่านสามประการ พระองค์ทรงพอพระทัยต่อพวกท่าน
คือ การที่พวกท่านเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ และไม่ตั้งภาคีหุ้นส่วนอันใดต่อ
พระองค์ และพวกท่านจงยึดสายเชือกแห่งอัลลอฮ์โดยพร้อมเพรียงกัน
และพวกท่านอย่าได้แตกแยกกัน และพระองค์ทรงโกรธกริ้วพวกท่านต่อ
สามประการ คือ การที่พูดว่าเขากล่าวว่า การถามมาก และการฟุ่มเฟือย
ต่อทรัพย์สิน”

(Muslim, 1972 : 1715)

ส่วนหนึ่งจากความหมายของหะดีษนี้ เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ให้รู้ว่าการยึดมั่นใน
แนวทางของอัลลอฮ์ ﷻ อย่างเป็นเอกภาพโดยพร้อมเพรียง ไม่มีการแตกแยกหรือขัดแย้งกันซึ่งกันและ
กันเป็นเรื่องที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงพอพระทัย เพราะความเอกภาพเป็นที่มาของการสร้างความ

เข้มแข็ง ความเป็นปึกแผ่นจะเกิดขึ้นกับผู้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม และจะเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะนำสังคมไปสู่ความสันติสุขสงบร่มเย็น

1.2.3 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เอกสารอ้างอิงที่สำคัญโดยแยกเป็น 9 ประเภท ดังนี้

1.2.3.1 หนังสือหะดีษ

หนังสือประเภทหะดีษ เป็นหนังสือในนาม อัล-เศาะฮีหฺ (al-Sahih) อัล-สุนัน (al-Sunan) หรืออัล-มุสนัด (al-Musnad) เนื่องจากหนังสือประเภทนี้จะมีหมวดบันทึกเกี่ยวกับความประเสริฐของบรรดาเศาะหาบะฮฺ⁷ ภายใต้ชื่อรองว่า “พะฎอฮิล อัล-เศาะหาบะฮฺ” และ “มะนาคิบ อัล-เศาะหาบะฮฺ” หรือ “อัล-มุสนัด” ที่มีสายรายงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบรรดาเศาะหาบะฮฺซึ่งถูกรวบรวมโดยแยกออกเป็นรายบุคคล และส่วนหนึ่งของหนังสือสำคัญในประเภทนี้ คือ

1) มุสนัด อิมามอะหมัด อิบน์ หันบัล (Musnad al-Imam Ahmad Ibn Hanbal) ของอะหมัด อิบน์ หัมบัล (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.241) เป็นหนังสือที่ได้รวบรวมหะดีษที่เกี่ยวข้องกับอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน^๗ มีชื่อเฉพาะเรียกว่า “มุสนัดอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน” ซึ่งมีหะดีษที่เกี่ยวข้องกับท่านเป็นจำนวนมาก และส่วนหนึ่งของหะดีษมีดังนี้

อะหมัด อิบน์ หันบัล (Ahmad Ibn Hanbal) ได้บันทึกไว้ในมุสนัดอูษมาน อิบน์ อัฟฟานหะดีษมีความหมายว่า จากอับูฮานู อัล-อันศอรียฺ กล่าวว่า แท้จริงอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน^๗ ได้กล่าวกับอิบน์ มัสอูด^๗ ว่า ท่านจะหยุดคำพูดในสิ่งที่มาถึงฉันที่เกี่ยวข้องกับท่านหรือไม่? ดังนั้นเขาได้ขออภัยจากความผิดพลาด อูษมานกล่าวว่า เสียหายแล้ว (ไม่ใช่อย่างนั้น) สิ่งที่ฉันได้ยินและได้จดจำมาไม่เหมือนกับที่ท่านได้ยิน แท้จริงท่านเราะสูลุลลอฮฺ^๗ กล่าวว่า “ผู้นำคนหนึ่งจะถูกสังหารและความชั่วช้าจะแพร่กระจาย ขณะเดียวกันฉันก็ถูกสังหาร ไม่ใช่ท่านอุมัร^๗ เพราะผู้สังหารท่านอุมัร^๗ มีเพียงคนเดียว และแท้จริงพวกเขาจะรวมตัวกันเพื่อที่จะสังหารฉัน” (Ahmad, 1995 : 1/370)

และได้บันทึกไว้เกี่ยวกับวันเสียชีวิตของเคาะลีฟะฮฺในมุสนัดอูษมาน อิบน์ อัฟฟานหะดีษที่ 545 ความว่า จากอิสฮาก อิบน์ อีซา อัล-ฎิบาอฺ จากอบีมะฮะอูซฺรฺ กล่าวว่า “อูษมานถูกสังหารในวันศุกร์ที่ 18 เดือนซุลฮิจญะฮฺ ปีฮิจเราะฮฺ 35 ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺรวม 11 ปี 11 เดือน 18 วัน” (Ahmad, 1995 : 1/397)

2) เศาะฮีหฺ อัล-บุคอรียฺ (Sahih al-Bukhari) ของอัล-บุคอรียฺ (al-Bukhari) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.256) พร้อมกับหนังสืออธิบายชื่อ ฟัตหฺ อัล-บารียฺ (Fath al-Bariy) ของอิบน์ หะญูร อัล-อัศเกาะลานียฺ (Ibn Hajar al-'Asqalani) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.852) ส่วนหนึ่งจากหะดีษความว่า จากอนัส อิบน์ มาลิก^๗ เล่าว่า ท่านนบี^๗ ได้ขึ้นไปบนภูเขาอูดพร้อมกับอับูบักร อุมัร และอูษมาน จากนั้นภูเขา

⁷ หมายถึง อัครสาวก หรือกลุ่มบุคคลที่พบและศรัทธาต่อท่านนบี^๗ หัมมัด^๗

อุหุดได้สั่นสะเทือน ท่านกล่าวว่า “จงสงบนิ่งอุหุด – ฉันคิดว่าท่านกระเทียบด้วยกับเท้า - ไม่มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เป็นนบี ศิดดิก และชะฮีดทั้งสอง” (al-Bukhari, 1991 : 3697)

3) เศาะฮิหฺ มุสลิม (Sahih Muslim) ของมุสลิม อิบน์ อัล-หัจญัจ (Muslim Ibn al-Hajjaj) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.261) พร้อมกับหนังสืออธิบายของอัล-นะวะวีย์ (al-Nawawiy) (เสียชีวิตใน ปี ฮ.ศ. 676) ส่วนหนึ่งจากหะดีษที่บันทึกโดยมุสลิมความว่า มีครั้งหนึ่งปรากฏว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ อยู่บนภูเขาหิรอฮ์พร้อมกับอบูบักร์ อุมร์ อุซมาน อะลีย ฎ็อลหะฮฺ และอัซ-ซุบัยร ﷺ จากนั้นก่อนหินได้สั่นไหว ท่านเราะสูล ﷺ จึงกล่าวว่า “โอ้หิรอฮ์ เจ้าจงสงบนิ่งไม่มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เป็นนบี ศิดดิก และชะฮีด” (Muslim, 1972 : 2417)

1.2.3.2 หนังสืออัตชีวประวัติ

หนังสือประเภทนี้เป็นที่รู้จักในนามภาษาอาหรับว่า ‘กูตบ อัล-ตะเราะจิม’ (Kutub al-Tarajim) โดยประวัติบุคคลถูกแยกเรียงออกเป็นหมวดหมู่ตามยุคสมัย เช่น หมวดว่าด้วยเศาะหะบะฮฺ หรือหมวดว่าด้วยตาบิอิน^๑ เป็นต้น และการจัดลำดับบุคคลในแต่ละหมวดนั้นใช้วิธีเรียงชื่อตามลำดับพยัญชนะภาษาอาหรับ ซึ่งในภาคแรกเป็นชีวประวัติของบรรดาบุรุษ และภาคหลังเป็นชีวประวัติของบรรดาสตรี เราสามารถที่จะค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับเคาะลีฟะฮฺอุซมาน ﷺ และคนใกล้ชิดของท่านได้โดยง่าย สำหรับหนังสือในแนวนี้นี้สำคัญมีดังนี้

1) อัจญะาะบะกอต อัล-กุบรอ (al-Tabaqat al-Kubra) ของอิบนุ สะอูด (Ibn Sa'ad al-Zuhri) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.230) เป็นหนังสือที่ผู้แต่งได้เรียบเรียงตามลำดับหรือรุ่นของผู้ที่ถูกกล่าวถึงซึ่ง อิบนุ สะอูด ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เคาะลีฟะฮฺอุซมาน ﷺ ไม่สามารถเข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ได้จากอับดุลลอฮ์ อิบนุ มุกนิฟ อิบนุ ฮาริษะ อัลอันศอริย กล่าวไว้ว่า “เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ออกไปยังสมรภูมิบะดร์ โดยมอบหมายให้อุซมานอยู่กับรุก็อยยะฮฺบุตรของท่าน ซึ่งเธอป่วยไข้และได้เสียชีวิตในเวลาต่อมา –ขออัลลอฮ์ทรงพอพระทัยกับเธอด้วยเทอญ- โดยในวันที่ซัยดฺ อิบนุ ฮาริษะ เดินทางกลับมายังนครมะดีนะฮ์ได้แจ้งข่าวที่ว่าอัลลอฮ์ได้ประทานชัยชนะในสมรภูมิบะดร์ และท่านเราะสูล ﷺ ได้ให้ส่วนแบ่งจากทรัพย์สินที่ได้จากสมรภูมิบะดร์แก่ท่านอุซมานเสมือนกับส่วนแบ่งของผู้ที่เข้าร่วมสมรภูมิ” (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/32)

2) อุสตุ อัล-ฆอบะฮฺ ฟิ มะอริฟะฮฺ อัล-เศาะหะบะฮฺ (Usd al-Ghabah fi Ma'rifat al-Sahabah) ของอิบนุ อัล-อะษีร์ (Ibn al-Athir) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.630) ตำราชุดนี้นับได้ว่าเป็นต้นตำรับของตำราประวัติศาสตร์ในประเภทนี้ อิบนุ อะษีร์ ได้กล่าวเกี่ยวกับความประเสริฐของท่านเคาะลีฟะฮฺ อุซมาน ﷺ โดยได้นำหะดีษที่บันทึกโดยอัล-บุคอรีและคนอื่นๆ ความว่า จากรายงานของอนัส อิบนุ มาลิก ﷺ เล่าว่า มีอยู่วันหนึ่งขณะที่ท่านนบิ ﷺ ได้ขึ้นไปบนภูเขาอุหุดพร้อมกับอบูบักร์ อุมร์ และอุซมาน

^๑ตาบิอิน หมายถึง ชาวมุสลิมที่มีชีวิตร่วมสมัยกับบรรดาอัครสาวก (เศาะหะบะฮฺ)

จากนั้นภูเขาได้สั่นสะเทือน ท่านกล่าวว่า “จงสงบนิ่งอุทิศ ไม่มีใครที่อยู่บนเจ้า นอกจากผู้ที่เป็นนบี คิตติก และชะฮีดทั้งสอง” (al-Bukhari, 1987 : 3697)

3) อัล-กามิล ฟิ อัล-ตาริค (al-Kamil fi al-Tarikh) ของอิบนุ อัล-อะซีร์ (Ibn al-Athir) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.630) อิบนุ อัล-อะซีร์ ได้กล่าวเกี่ยวกับการฝังศพของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนฺ ระบุว่าร่างของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนฺ 3 วันโดยไม่ได้ฝัง ต่อจากนั้นหะกิม อิบนุ หุซาม อัล-กูเราะซีย อิบนุ มุฏอิม ทั้งสองได้ไปเจรจากับท่านอะลีย อิบนุ अबดุลมุฏออลิบ ให้อนุญาตให้จัดการเรื่องฝังศพของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนฺ ท่านอะลีย จึงเห็นด้วยเมื่อได้ยินแนวคิดดังกล่าว (Ibn al-Athir, 2002 : 3/154)

4) อัล-อิสออะฮ์ ฟิ ตัมยิซ อัล-เศาะหาบะฮ์ (al-Isabah fi Tamyiz al-Sahabah) ของอิบนุ หะญูร์ อัล-อัสะเกาะลานีย (Ibn Hajar al-‘Asqalani) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.852) อิบนุ หะญูร์ ได้บอกถึงสาเหตุที่ทำให้เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนฺ ถูกสังหาร ไว้ว่าเนื่องจากท่านได้แต่งตั้งบรรดาเครือญาติให้เป็นผู้ปกครองแคว้นเมืองต่างๆ แคว้นขามได้ปกครองโดยมออาวิยะฮ์ แคว้นบัศเราะฮ์ปกครองโดยสะอีด อิบนุ อัลอาศ อียิปต์ปกครองโดย अबดุลลอฮ์ อิบนุ สะออด อิบนุ อบี สัรหุ และคูรอซานปกครองโดย अबดุลลอฮ์ อิบนุ อามิร และเมื่อผู้ใดมาประกอบพิธีหัจญ์พวกเขาก็จะมาร้องทุกข์ถึงผู้นำของตนเอง โดยท่านฮุซัยนฺ เป็นคนที่มีบุคลิกอ่อนโยน รักคุณธรรม และสุขุมรอบคอบ ท่านเคยเปลี่ยนตำแหน่งผู้ปกครองบางคนตามคำร้องขอจนกระทั่งทำให้พวกเขาพึงพอใจ แล้วก็ให้กลับไปอยู่ในตำแหน่งอีกครั้ง ต่อมาชาวอียิปต์ก็ได้รับร้องทุกข์ถึงอิบนุ สะออด อิบนุ อบี สัรหุ ท่านก็ได้ปลดเขาออกจากตำแหน่ง หลังจากนั้นได้แต่งตั้งมุฮัมมัด อิบนุ อบีบักร์ ทำหน้าที่แทน นับว่าเป็นที่พึงพอใจของพวกเขา.... (Ibn Hajar, 2002 : 4/379)

1.2.3.3 หนังสือประวัติศาสตร์แยกรายปี

หนังสือประเภทนี้มีการบันทึกเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยแยกเรียงตามลำดับปีอิจเราะฮ์ศักราช และในตอนท้ายของแต่ละช่วงปีจะมีบันทึกเกี่ยวกับบุคคลสำคัญที่เสียชีวิตในปีดังกล่าว ซึ่งเราสามารถหาข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปี ฮ.ศ.24-35 อันเป็นสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนฺ อิบนุ อัฟฟาน ส่วนหนึ่งของหนังสือแนวนี้นี้สำคัญมีดังนี้

1) ตาริค อัล-อุมัม วะอัล-มุลุก (Tarikh al-Umam wa al-Muluk) ของอับดุลอะซะบะรีย (al-Tabariy) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.310) หนังสือชุดนี้ นับได้ว่าเป็นต้นตำรับของหนังสือประวัติศาสตร์ประเภทนี้

อับดุลอะซะบะรีย (al-Tabariy) ได้กล่าวว่า เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนฺ อิบนุ อัฟฟาน มีคำสั่งปลดอบูมุซา อัล-อัชอะรีย ออกจากตำแหน่งว่า ในปี ฮ.ศ.29 เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนฺ ได้ปลดอบูมุซา ออก

จากตำแหน่งผู้ปกครองเมืองบศเราะฮฺ หลังจากที่เขาได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นระยะเวลา 6 ปี จากนั้นได้แต่งตั้งให้อับดุลลอฮฺ อิบน์ อามิร อิบน์ กุรอยซฺเป็นผู้ปกครองแทนซึ่งอายุของเขาในขณะนั้น 25 ปี และมีบางสายรายงานเล่าว่าอุมูซุลาได้ปกครองบศเราะฮฺในสมัยการปกครองของท่านอุมุซุลาเป็นผู้เป็นระยะเวลา 3 ปีเท่านั้น (al -Tabariy, 2003 : 2/604)

2) อัล-บิดายะฮฺ วะ อัล-นิฮายะฮฺ (al-Bidayah wa al-Nihayah) เป็นการประพันธ์ของอิบนุ กะษีรฺ (Ibn Kathir) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.774) หนังสือประเภทนี้ซึ่งนับได้ว่าเป็นชุดใหญ่ที่สุด จะช่วยให้เราสามารถค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมุซุลา อิบน์ อัฟฟานได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และครอบคลุมมาก

อิบนุ กะษีรฺ (Ibn Kathir) ได้บันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการขยายอาณาเขตของรัฐอิสลามหลังจากการได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺของท่านอุมุซุลา อิบน์ อัฟฟาน หลังจากที่ท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ พระองค์อัลลอฮฺได้ประทานความช่วยเหลือให้สามารถพิชิตดินแดนและแคว้นเมืองต่างๆ เป็นจำนวนมาก ท่านได้ขยายอาณาจักรอิสลามและรัฐในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัดไปอย่างกว้างไกล สำนวนคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัดได้แพร่กระจายไปทั่วสารทิศจากตะวันออกจรดตะวันตกเป็นที่ประจักษ์ของมวลมนุษยชาติ

1.2.3.4 หนังสือประวัติศาสตร์ทั่วไป

เป็นหนังสือที่อธิบายความเป็นมาของเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเชิงวิเคราะห์ ส่วนหนึ่งของหนังสือประเภทนี้ที่สำคัญมีดังนี้

1) ตาริคฺ อิบน์ ค็อลดูน (Tarikh Ibn Khaldun) ของอิบนุ ค็อลดูน (Ibn Khaldun) (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.808) อิบน์ ค็อลดูน โดยได้เขียนถึงสภาพปัญหาความวุ่นวายที่เกิดจากการจัดเก็บชะกาตในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมุซุลา อิบน์ อัฟฟานไว้ว่า

“เคาะลีฟะฮฺอุมุซุลาได้ส่งสาส์นไปยังประชาชนตามแคว้นเมืองต่างๆ ซึ่งมีใจความโดยสรุปว่า พวกเขาไม่ได้รับความเป็นธรรมจากบรรดาเจ้าหน้าที่ที่ถูกส่งไปจัดเก็บชะกาตยังพวกเขา และฉันก็ได้ให้พวกเขาส่งของที่เก็บได้มายังฉันโดยตรงในทุกๆ ฤดูกาลเก็บเกี่ยว ฉะนั้นผู้ใดที่มีสิทธิ์จึงมารับสิทธิ์ของเขาจากฉัน หรือจากพนักงานเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบของฉัน หรือพวกเขาจะบริจาคนาน (เศาะตะเกาะฮฺ) เพราะแท้จริงอัลลอฮฺจะทรงตอบแทนแก่บรรดาผู้ที่บริจาคนาน ครั้นแล้วประชาชนก็ร้องไห้ขณะที่อ่านสาส์น และพวกเขาต่างก็ขอดูอาให้กับท่าน” (Ibn Khaldun, 2000 : 2/593)

2) ตาริคฺ มะดีนะฮฺ ดิมัชคฺ (Tarikh Madinah Dimashk) ของอิบนุ อะซากิร (Ibn 'Asakir) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.571) ซึ่งอิบนุ อะซากิร (Ibn 'Asakir) ได้กล่าวถึงชีวประวัติของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมุซุลา อิบน์ อัฟฟานไว้ว่า

มีสายรายงานเล่าว่า ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของท่านรวมแล้วเป็นระยะเวลาเหลืออีก 12 คีน จะครบ 12 ปี ท่านถูกสังหารขณะที่มีอายุ 90 ปี –หรือในอีกสายรายงานกล่าวว่า 88 ปี ตามรายงานของอูษมาน จากคอตาดะฮ์- และยังมีสายรายงานกล่าวอีกว่า ท่านถูกสังหารขณะที่มีอายุ 82 ปี โดยที่ญะบัยร อิบน์ มุฏอิม เป็นผู้นำละหมาดให้แก่ท่าน และศพของท่าน อุษมานถูกฝังที่หัชชเภากับ⁹ (Ibn ‘Asakir, 1996 : 39/10)

1.2.3.5 หนังสือประวัติศาสตร์เฉพาะเรื่อง

หนังสือประเภทนี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะจะมีข้อมูลทางวิชาการในเชิงลึกและครอบคลุมประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับชื่อเรื่องมากกว่าหนังสือทั่วไป ส่วนหนึ่งของหนังสือประเภทนี้ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1) ฟุตุห อัล-บุลดาน (Futuh al-Buldan) ของอัล-บะลาชะรีย (al-Baladhariy) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.279) เป็นหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ พร้อมอธิบายถึงสภาพเมืองในทางภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งเราสามารถจะรู้ข้อมูลเกี่ยวกับแคว้นเมืองสำคัญ ตลอดจนถึงสภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของประชาชนในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน นอกจากนี้ อัล-บะลาชะรีย (al-Baladhariy) ได้เขียนเหตุการณ์ขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟานเตรียมการก่อนที่จะพิชิตแคว้นรัฐอบริสทานไว้ว่า

อุษมาน อิบน์ อัฟฟานได้แต่งตั้งสะอีด อิบน์ อัล-อาศ เป็นผู้ปกครองแคว้นกุฟะฮ์ ในปี ฮ.ศ.29 ดังนั้นมรซุบาน ฎุสรี ได้ส่งสาส์นไปหาเขา และส่งไปหาอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามिर ซึ่งในขณะนั้นเขาเป็นผู้ปกครองแคว้นอัล-บัศเราะฮ์ เรียกร้องให้ทั้งสองไปยังคุรอซานเพื่อเข้าไปยึดครองใครที่ชนะให้เป็นผู้ครอบครอง จากนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามिर ก็ได้ออกไปและสะอีดก็ได้ออกไปเช่นเดียวกัน ปรากฏว่าอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามिर ไปถึงก่อน ขณะที่สะอีดได้เข้าพิชิตแคว้นรัฐอบริสทานพร้อมด้วยกำลังคนซึ่งกล่าวกันว่ามิหะสันและหุสัยน อิบน์ อะลีย อิบน์ อับดุลลิบ ร่วมอยู่ด้วย (al-Baladhariy, 1987 : 467)

2) ซุลนุรอยน อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน อัล-เคาะลีฟะฮ์ อัษ-ซาליษ (Dhu al-Nurayn Uthman Ibn Affan al-Khalifah al-Thalith) ของมุหัมมัด รอซิด ริฎอ (Muhammad Rashid Rida) หนังสือเล่มนี้ได้บอกเกี่ยวกับชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุษมานอย่างละเอียดเริ่มจากประวัติส่วนตัว การดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ การขยายอาณาเขต การปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและผู้ปกครองแคว้นเมืองต่างๆ เหตุการณ์การปิดล้อม และการเสียชีวิตของท่านเคาะลีฟะฮ์

3) อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ชักศิยะติฮี วะอัศริฮี (Uthman Ibn Affan Shaksiyatihi wa ‘Asrihi) ของอะลีย มุหัมมัด อัศศ็อลลาบีย (Ali Muhammad al-Sallabiyy) เป็นหนังสือที่ได้

⁹ เป็นส่วนซึ่งอยู่ติดต่อกับบะศ็อล-ฆอริคอต โดยที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟานได้จัดซื้อไว้ และในเวลาต่อมาได้ขยายเป็นสุสานอัล-บะศ็อล (คูอัล-มูญิม อัล-บุลดาน)

รวบรวมชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ในหลายแง่มุม การใช้ชีวิตที่นครมักกะฮ์ มะดีนะฮ์ ก่อนการเข้าดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ หลังเข้ารับตำแหน่ง แนวทางในการพิพากษาปัญหา สภาพทางด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ การขยายอาณาเขตตามแคว้นเมืองต่างๆ สาเหตุที่นำไปสู่การเกิดจลาจลและการสังหารท่าน นับได้ว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมข้อมูลหลายมิติที่เกี่ยวข้องกับเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เป็นการเฉพาะอย่างละเอียดเจาะลึก

1.2.3.6 หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองต่างๆ

หนังสือประเภทนี้ส่วนมากจะเป็นงานเขียนของบุคคลในพื้นที่ จะทำให้เราสามารถค้นหาข้อมูลในเชิงลึกถึงเรื่องราวสำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้น ส่วนหนึ่งของหนังสือที่สำคัญในประเภทนี้ ได้แก่

หนังสืออักบาร อัล-มะดีนะฮ์ อัล-มุเนาวะเราะฮ์ (Akhbar al-Madinah al-Munawwarah) ของอบีซัยด์ อัล-บัสรีย (Abi Zayd al-Basriy) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.262) เนื้อหาของหนังสือได้บอกเกี่ยวกับประวัติของเมืองหลวงนครมะดีนะฮ์เป็นการเฉพาะ หนังสือชุดนี้ทำให้เราทราบถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในนครมะดีนะฮ์ในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

อบีซัยด์ อัล-บัสรีย (Abi Zayd al-Basriy) ได้กล่าวถึงสภาพความขัดแย้งในการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ว่า จากรายงานของอิบรอฮีม อิบน์ อัล-มุญซิร ได้กล่าวถึง รายงานของอับดุลลาฮ์ วะฮฺบีน ที่ได้กล่าวถึง รายงานจากอัมรฺ อิบน์ อัล-หาริษ ว่าแท้จริงบะกัร เล่าว่า “ที่ประเทศอิรักมีบางคนจากพวกเขาได้ถามถึงบางโองการของคัมภีร์อัลกุรอาน ดังนั้นเมื่อเขาได้อ่านมัน เขาบอกว่าฉันปฏิเสธโองการนี้ (ไม่ใช่เป็นโองการของอัลกุรอาน) เรื่องลักษณะดังกล่าวได้แพร่กระจายอย่างกว้างขวาง และผู้คนก็มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องวิธีการอ่านอัลกุรอาน เรื่องนี้ได้ถูกกล่าวแก่ท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ท่านจึงดำริให้มีการรวบรวมคัมภีร์อัลกุรอานที่มีทั้งหมด แล้วให้จัดการเผาทิ้ง จากนั้นให้เขียนอัลกุรอานขึ้นมาใหม่ (ฉบับที่ผ่านการตรวจทานจากผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง) หลังจากนั้นท่านได้ส่งแจกจ่ายไปตามแคว้นเมืองต่างๆ” (Abu Dawud, n.d. : 4594 ; Abi Zayd al-Basriy, 1990 : 216)

1.2.3.7 หนังสือมานูกรม

หนังสือประเภทมานูกรม ในภาษาอาหรับเรียกว่า “อัล-มาสุอะฮ์” (Mawsu‘ah) อาทิเช่น หนังสือ “เมาสุอะฮ์ อัล-มะดีนะฮ์ อัล-มุเนาวะเราะฮ์” (Mawsu‘at al-Madinah al-Munawwarah) เขียนโดยมุหัมมัด ซัยยิด อัล-วะกิล (Muhammad Sayyid al-Wakil) ซึ่งเป็นหนังสือ

นามานุกรมนครมะดีนะฮฺ ทำให้เราสามารถทราบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับนครมะดีนะฮฺในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้เป็นอย่างดี

1.2.3.8 หนังสือประเภทฟิกฮฺ

หนังสือประเภทนี้จะใช้ในการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และวิธีการปฏิบัติที่ใช้ในสมัยของเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ส่วนหนึ่งได้แก่

อัญญุรฺ อัล-หุกมียะฮฺ ฟิ อัล-สิยาสะฮฺ อัล-ซุรียะฮฺ (al-Turuq al-Hukmiyah fi al-Siyasah al-Shar'iyah) ของอิบน์ อัล-กัยยิม (Ibn al-Qayyim) (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.751) เป็นหนังสือที่บอกเกี่ยวกับกระบวนการตุลาการที่ใช้ปกครองในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และในสมัยการปกครองของบรรดาเคาะลีฟะฮฺอุมมานหลังจากท่าน ในหนังสือนี้เราจะได้ทราบเกี่ยวกับวิธีการพิจารณาคดีและพิพากษาข้อพิพาทในคดีความต่างๆ ที่เกิดในสมัยของเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ซึ่งท่านอิบน์ อัล-กัยยิม ได้เขียนเกี่ยวกับการพิสูจน์หลักฐานของเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ด้วยกับวิธีสัมผัสด้วยความรู้สึก ความว่า มีชายคนหนึ่งได้มาหาเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه แล้วท่านอุมมานได้กล่าวกับเขาว่า มีชายคนหนึ่งจากกลุ่มของพวกเขาได้เข้ามาหาฉันในสภาพที่ร่องรอยของการทำผิดประเวณี (ซินา) ปรากฏอยู่ระหว่างนัยน์ตาทั้งสองของเขา ชายคนนั้นถามว่า ยังมีวิรณ (วะหฺยู) หลังจากท่านเราะสูล ﷺ อีกหรือ? ท่านอุมมานตอบว่า “ไม่มีแล้ว แต่ทว่าสัมผัสได้ด้วยกับความรู้สึกที่เป็นจริง (ฟิรอสะ ศอดิเกาะฮฺ)” (Ibn al-Qayyim al-Jawziyah, 1995 : 24)

1.2.3.9 หนังสือทั่วไป

1) หนังสือ “ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย” เป็นหนังสือที่นำเอางานวิจัยเรื่อง “แนวทางด้านนโยบายในการแก้ไขปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของเอก ตังทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ผู้เขียนจัดทำให้แก่สำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ (สพน.) สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี งานศึกษาวิจัยนี้เสร็จสิ้นใน พ.ศ. 2549 โดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิจัยเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาของสังคมและประเทศไทย เพื่อสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลและเพื่อเผยแพร่ต่อประชาชน โดยมีหลักว่าควรเป็นวิจัยที่เข้าใจง่ายและในขณะเดียวกันก็มีข้อเสนอแนะนโยบายที่ชัดเจน เนื้อหาหนังสือแบ่งออกเป็นบทต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่บทนำที่ให้ภาพพัฒนาการของปัญหาในเชิงประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบัน จากนั้นได้นำเสนอภาพของปัญหาและข้อเสนอแนะในแต่ละด้าน เริ่มตั้งแต่ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การศึกษา และด้านกระบวนการยุติธรรม

2) หนังสือ “ประวัติศาสตร์ปัตตานี” (Penganter Sejarah Patani) ของ Ahmad Fathy al-Fatani ซึ่งแปลโดย นีอับลุลา กีบ ศิริเมธากุล เป็นงานเขียนที่มีมุมมองของประวัติศาสตร์

โดยอาศัยหลักฐานจากท้องถิ่นและบันทึกพวกตะวันตก งานชิ้นนี้มีการนำเสนอในแง่มุมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และผลของการกระทำของสยามต่อปัตตานีที่มีการบันทึกทั้งประวัติศาสตร์บอกเล่าหลายเรื่อง สุดท้ายได้มีการชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมของการปกครองของสยามที่มีต่อปัตตานีที่ทำให้คนมลายูต้องสูญเสียอัตลักษณ์จนทำให้เกิดการต่อต้านจนพัฒนาไปสู่กระบวนการต่อต้านที่ใช้ความรุนแรง และต้องการแบ่งแยกดินแดนในที่สุดงานของ Ahmad Fathy al-Fatani เป็นงานวิจัยทางประวัติศาสตร์จากมุมมองของท้องถิ่นอีกฉบับหนึ่งที่มีความน่าสนใจในแง่ของการอธิบายประวัติศาสตร์และนำเสนอในแง่ของการอธิบายประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าจากท้องถิ่นในลักษณะมุขปาถะ คำอธิบายประวัติศาสตร์จากท้องถิ่นจึงเน้นภาพความขัดแย้งระหว่างปัตตานีกับรัฐไทย เป็นพิเศษและคำอธิบายแบบนี้อาจจะเป็นที่มาของวาทกรรมทางการเมืองที่ใช้ในการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระของชาวปัตตานีในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้มากจากการเข้าใจประวัติศาสตร์ในมุมมองของท้องถิ่นทำให้เราเข้าใจข้อขัดแย้งเรื่องการตีความประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและของชาติเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสนใจในการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง

3) หนังสือ “อะตะบูล ฮิวาร” (أدب الحوار) โดยสลมาน อิบน์ อะฮ์มัด อัล-เอาตะฮีย (سلمان بن فهد العوده) โดยผู้เขียนได้แบ่งออกเป็นบทต่างๆ ประกอบด้วย การพูดคุยเจรจาทรงพลังมากกว่าการใช้อาวุธ ความสำคัญของการพูดคุยเจรจา กฎเกณฑ์ของการพูดคุยเจรจา คุณสมบัติของผู้เข้าร่วมพูดคุยเจรจา ปัญหาและอุปสรรคในการพูดคุยเจรจา มารยาทในการพูดคุยเจรจา ที่ถูกต้องและตัวอย่างของการพูดคุยเจรจา และคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมในการพูดคุยเจรจาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง สรุปได้ดังนี้ 1) นำเสนอข้อมูลอย่างถูกต้องชัดเจน 2) กำหนดกรอบในการพูดคุยเจรจาอย่างดี 3) เรียบเรียงทัศนคติ 4) ต้องมีองค์ความรู้รอบคอบ 5) ทำความเข้าใจบนพื้นฐานขององค์ความรู้ 6) มีความบริสุทธิ์ใจในการร่วมแก้ปัญหาความขัดแย้ง (อิกลาศ) 7) มีความอ่อนน้อมอ่อนโยน

4) ฉีกแผ่นดิน อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ประเทศไทย โดยต้นแคน แม็กคาร์โก (2555 : 297-298) แปลโดย ณัฐธยาน์ วันอรุณวงศ์ และรอมฎอน ปันจอร์ บรรณาธิการแปล ผู้เขียนกล่าวว่า สิ่งที่น่าประหลาดใจที่สุดของหนังสือเล่มนี้น่าจะเป็น “ข้อค้นพบในเชิงปฏิเสธสองประการ” ประการแรกคือ ความขัดแย้งในภาคใต้ของไไทยนั้นโดยแก่นแล้วไม่เกี่ยวกับศาสนาอิสลามแต่อย่างใด เป็นความจริงอย่างที่ทุกคนรับรู้ได้ตักตวงผลประโยชน์จากการที่ชนชั้นนำทางศาสนาได้สูญเสียสิทธิอำนาจไป ประการที่สอง ความขัดแย้งในภาคใต้ของประเทศไทยแท้จริงแล้วไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งในระดับโลก ในแง่นี้คือสงครามศาสนาระดับโลกหรือสงครามต่อต้านการก่อการร้ายสากล ไม่ว่าจะพิจารณาจากแง่มุมใดก็ตาม ศาสนาอิสลามที่แฝงอยู่ในความขัดแย้งที่ภาคใต้ของประเทศไทยนั้นเป็นเรื่องของท้องถิ่น หรือกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาอิสลามในแบบจารีตนิยม ไม่ใช่แนวทางสะลาฟีย์-วะฮาบี

1.2.3.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) พิตนะฮฺ มุคตัล อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน (فتنة مقتل عثمان بن عفان) ผลงานวิจัยระดับปริญญาเอกของ ดร.มุหัมมัด อิบน์ अबดุลลอฮฺ อัล-ซ็อบบาน โดยผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ภาคอันได้แก่ ภาคแรก กล่าวถึงองค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ ที่นำไปสู่ความขัดแย้งและวุ่นวายในที่สุด โดยแยกแต่ละเหตุการณ์ที่มีสายรายงานถูกต้อง เหตุการณ์ที่สายรายงานไม่ถูกต้อง และเหตุการณ์ที่ไม่มีปรากฏในสายรายงาน จากนั้นบอกลักษณะของปัญหาความวุ่นวาย และรายละเอียดของเหตุการณ์ก่อนจะถึงวันที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมานจะถูกสังหาร ภาคต่อมา ได้กล่าวถึงลักษณะหะดีษต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน รวมถึงเหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย โดยประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ มีหลักฐานที่ปรากฏอย่างชัดเจนจากท่านเราะสูล ﷺ บอกว่าจะเกิดความวุ่นวาย (พิตนะฮฺ) ขึ้น และในเหตุการณ์นั้นท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ จะถูกสังหาร

2) เอกสารรายงานผลการพิจารณาศึกษาเรื่อง “สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไขเชิงรุก” โดยคณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร ได้อธิบายถึงสถานการณ์ความสงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยในตอนแรกบอกถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปัตตานีเพื่อเป็นการปูพื้นฐานสร้างความเข้าใจเป็นเบื้องต้น จากนั้นบอกถึงวิวัฒนาการกลุ่มก่อความไม่สงบ กลุ่มต่างๆ ที่เคลื่อนไหวมาตั้งแต่ยุคอดีตจนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน บอกถึงสถิติเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น และได้วิเคราะห์ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา และด้านกระบวนการยุติธรรม โดยได้วิเคราะห์เงื่อนไขพื้นฐานของความขัดแย้งอย่างเจาะลึกและได้นำเสนอแนวทางในการแก้ไขเชิงรุกเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน

3) สร้างรัฐอิสลามด้วยสันติวิธี โดย ดร.อนัส อมาตยกุล (2553 : 238) ได้กล่าวว่า วิถีปฏิบัติในภาคใต้ของไทยหรือในผืนแผ่นดินปัตตานี จะมีทางออกอย่างไร ระหว่างการเลือกทางออกอันเป็นสันติวิธีของอิสลามกับการเลือกใช้ความรุนแรงที่มุสลิมจำต้องประหัตประหารกันเองหรือประหารผู้อื่น โดยชีวิตเหล่านี้ล้วนได้รับความคุ้มครองโดยอัลลอฮฺและศาสนทูต ﷺ ของพระองค์ ปัตตานีจำเป็นต้องมีผู้ฟื้นฟูที่ลุกขึ้นมาในยามวิกฤติและค้นหาแนวทางให้เป็นทางออกแก่ประชาชนอันเป็นทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับแนวทางของอัลลอฮฺและศาสนทูต ﷺ ของพระองค์ ดังเช่นที่ประชาคมมุสลิมในอินเดียมีเชคอะหมัด ลีรฮินดี และชาห์ วะลีลุลลอฮฺในอดีต และมีคนอื่นๆ อีกมากมายปรากฏขึ้นในศตวรรษที่ 20 และยังได้กล่าวถึงความหวาดระแวงของประชาชนในพื้นที่ที่มีต่อรัฐ ในหน้าที่ 238 ว่า นโยบายผู้ปกครองเผด็จการอย่างจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ยิ่งกลายเป็นสิ่งตอกย้ำการเป็นตัวแทนของเจ้าอาณานิคมตะวันตก ที่ทำให้อารยธรรม วัฒนธรรม และคุณค่าแบบตะวันตกเข้าครอบงำแทนคุณค่าแบบอิสลาม-มาเลย์ท้องถิ่น ความผิดพลาดจากวิสัยทัศน์ของจอมพล

แปลก ยังคงหลอกหลอนมุสลิมให้หวาดระแวงและต่อต้านวิถีไทยที่ออกแบบโดยรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ได้รับการศึกษาตะวันตกแบบเอียงกระเท่เร่ หรือยังมีอิทธิพลต่อเจ้าหน้าที่รัฐบางคนให้รู้สึกรังเกียจไม่วางใจภาษาละวัฒนธรรมอิสลาม-มาเลย์ท้องถิ่น

4) ปัจจัยที่มีผลต่อสันติสุขในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه โดยซุกรี นูร จงรักศักดิ์ ได้กล่าวถึงสาเหตุที่นำไปสู่ความสันติสุขในตะวันออกกลางในยุคสมัยการปกครองของท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีประชาชนที่ดี การมีผู้นำที่ดี และการมีกฎหมายที่ดี ซึ่งความสัมฤทธิ์ผลของสามองค์ประกอบหลักของชาตินี้เป็นผลมาจากการนำหลักธรรมอิสลามมาปฏิบัติใช้ ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้สัญญาว่าหากมนุษย์ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ พระองค์จะทรงสร้างประเทศให้ร่มเย็นและสันติแก่พวกเขา เป็นประเทศที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเมตตาและโปรดปราน

5) Conflict Resolution Education : A Guide to Implementing Programs in Schools, YouthServing Organizations and Community and Juvenile Justice Setting. Crawford D, Bodine R. ดอนน่า ครอย์ฟอร์ด และริชาร์ด โบดีน ได้พูดถึงความขัดแย้งว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจาก ความไม่เพียงพอของความต้องการ หรือความปรารถนา ดังที่กล่าวมาแล้ว และเขายังได้พูดถึงความขัดแย้งอีกว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อทรัพยากรมีจำกัด และได้เสนอหลักการแก้ปัญหาความขัดแย้งในประเด็นที่มีความจำกัดของทรัพยากรนั้น วิธีแก้ที่ดีที่สุดก็คือทุกคนต้องร่วมมือกัน ไม่แข่งขันกันในกระบวนการแก้ปัญหา ต้องแบ่งปันกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน มีการสร้างตัวเลือกร่วมกัน ซึ่งกระบวนการนี้จะนำมาซึ่งความพึงพอใจให้แก่ทุกฝ่าย เพราะเนื่องจากความต้องการทางจิตวิทยาพื้นฐาน คือ การเป็นเจ้าของและความต้องการอำนาจ และอาจรวมถึงอิสรภาพและความสนุกสนานได้รับการตอบสนอง ดังนั้นความต้องการพื้นฐานจำเป็นต้องนำมาพิจารณา มิฉะนั้นจะไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้ง เนื่องจากทรัพยากรจำกัดได้เลย (Crawford D, Bodine R., 1996 : 7)

6) การแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา โดย ศ.นพ.วันชัย-รัตนภรณ์ วัฒนศัพท์ (2552 : 61) ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารความขัดแย้ง (Conflict management process) โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้น ได้แก่ ขั้นแรก การวินิจฉัยความขัดแย้งเป็นการพิจารณา ประกอบด้วย (1) การพิจารณาสาเหตุแห่งความขัดแย้ง (2) พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับคู่ขัดแย้ง หมายถึงผู้บริหารมีความรอบรู้เรื่องที่ขัดแย้งหรือไม่ผู้บริหารมีอำนาจแท้จริงในการแก้ปัญหาหรือไม่ (3) พิจารณาว่าผู้บริหารต้องการให้ความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้งเป็นอย่างไร เมื่อเกิดความขัดแย้ง คือให้ฝ่ายใดชนะ-แพ้ หรือ ชนะ-ชนะ ขั้นที่ 2 การนิยามปัญหาความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาธรรมชาติของความขัดแย้งว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม ขั้นที่ 3 การพิจารณาผลที่จะตามมาของความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาว่าผลของความขัดแย้งที่จะเกิดมานั้นเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ ผลที่

จะเกิดในตอนนี้เป็นอย่างไร และผลที่จะเกิดในอนาคตเป็นอย่างไร และขั้นที่ 4 ยุทธศาสตร์ในการบริหารความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาว่าจะใช้เทคนิควิธีใดในการบริหารความขัดแย้งที่เหมาะสมกับปัญหาและสถานการณ์

1.2.4 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องนี้ได้นำแนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง มาประกอบการศึกษาหลายแนวคิดด้วยกัน ประกอบด้วยแนวคิดของอะลีย มุหัมมัด อัศ-ศ็อลลาบีย (Ali Muhammad al-Sallabiy) (2003) มูซา อิบน์ ยะหยา อัล-ฟีฟีย (Musa Ibn Yahya al-Fifi) (2006) ; สัลมาน อิบน์ ฟะฮัด อัล-เอาดะฮฺ (Salman Ibn Fahad al-Hawdah) (n.d.) ; แมรี พาร์คเกอร์ ฟอลเล็ท (Mary Parker Follett) (1967); และซิมเมล (Simmel) (1955) มีรายละเอียด ดังนี้

1.2.4.1 แนวคิดของอัศ-ศ็อลลาบีย (علي بن محمد الصلابي)

อะลีย มุหัมมัด อัศ-ศ็อลลาบีย (2003) ได้ศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه โดยท่านได้สรุปแนวทางในการจัดการความขัดแย้งไว้ดังนี้

- 1) การคัดกรองข่าวสาร
- 2) การดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม
- 3) มีความสุขุม รอบคอบและอ่อนโยน
- 4) แสวงหาแนวทางสมานฉันท์ปรองดอง
- 5) สงบนิ่ง ระวังคำพูด
- 6) ปรีक्षाผู้รู้ ขอคำแนะนำจากนักวิชาการศาสนา
- 7) ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางการยุติปัญหาของท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه

1.2.4.2 แนวคิดของมูซา อิบน์ ยะหยา อัล-ฟีฟีย (موسى بن يحيى الفيفي)

มูซา อิบน์ ยะหยา อัล-ฟีฟีย (Musa Ibn Yahya al-Fifi) (2006) ได้นำเสนอแนวคิดและวิธีการจัดการความขัดแย้งว่าประกอบด้วย 4 วิธีการ คือ

- 1) การพิพาทโต้เถียงกันอย่างรุนแรง (الجدال)

ชัยคุลอิสลาม อิบน์ ตัยมียะฮ์ กล่าวว่า “การทะเลาะหรือการพิพาทในเรื่องที่เป็นความจริงย่อมมีการขัดแย้งเกิดขึ้นตามมา” และในบางครั้งการพิพาทโต้เถียงเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญ ยกย่อง พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ความว่า “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุขุม และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า...” (อัน-นะฮล : บางส่วนของโองการที่ 125)

- 2) การประชันวิสัยทัศน์ (المرام)

ต้องให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชันวิสัยทัศน์ระหว่างทั้งสองฝ่ายเพื่อให้เกิดความคิดเห็นที่สอดคล้องกันและก่อให้เกิดความถูกต้องมากที่สุด

3) การตำหนิคำพูดของอีกฝ่ายเพื่อให้เห็นว่ามีช่องโหว่หรือการดูถูก (المراء)

สืบเนื่องจากหลักการอิสลามได้ย้ำเตือนไม่ให้ดูถูกหรือไปตั้งข้อสังเกตกับอีกฝ่าย โดยพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ความว่า “เจ้าอย่าโต้เถียงกันในเรื่องของพวกเขา นอกจากการโต้เถียงที่ประจักษ์แจ้ง” (อัล-กะฮฟู: ส่วนหนึ่งจากโองการที่ 22) จากโองการอัลกุรอานดังกล่าวหมายถึง พระองค์อัลลอฮ์ได้ชี้แนะแก่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ให้งดเว้นการโต้เถียงกัน เพราะการโต้เถียงนั้นจะไม่มีข้อสรุปที่สามารถยุติได้

4) การอ้างหรือการยกหลักฐานมาโต้แย้งกับอีกฝ่าย (المحاجه)

กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งโดยการหาหลักฐานประกอบเพื่อใช้ในการถกประเด็นปัญหาความเห็นต่างหรือปัญหาความขัดแย้ง เป็นอีกรูปแบบที่แสดงถึงกระบวนการร่วมกันหาทางออกของความเห็นที่ต่างกัน โดยวางอยู่ภายใต้หลักฐานที่มาจากบทบัญญัติอิสลาม (ชะรีอะฮ์) โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน

1.2.4.3 แนวคิดสลัมาน อัล-เอาเดฮฺ (سلمان بن فهد العوده)

สลัมาน อิบน์ ฟะฮัด อัล-เอาเดฮฺ (n.d.) ได้กล่าวถึงหลักการพื้นฐานในการเจรจาหรือการถกเถียงต่อประเด็นปัญหาความขัดแย้ง ส่วนหนึ่งที่ท่านได้นำเสนอมีดังนี้

- 1) กำหนดประเด็นในการถกเถียงหรือการเจรจาให้ชัดเจน
- 2) ถกกันในเรื่องปัญหาหลักก่อนปัญหาปลีกย่อย
- 3) ทำข้อตกลงถึงแหล่งอ้างอิงหลักที่จะกลับไปยึดเป็นข้อสรุป

นี่คือหลักการขั้นพื้นฐานในการวางกรอบเจรจาหรือกรอบในการถกเถียงกัน เพื่อไม่ทำให้เกิดความสับสนหรือออกนอกประเด็นที่กำหนด ในที่สุดไม่สามารถหาข้อยุติได้

1.2.4.4 แนวคิดของฟอลเล็ท

แมรี พาร์คเกอร์ ฟอลเล็ท (Mary Parker Follett) ได้อธิบายให้เห็นความขัดแย้งนั้น ถ้าหากเข้าใจอย่างถูกต้องและจัดการอย่างเหมาะสมแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเจริญงอกงามได้ ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นได้ทั้งการสร้างสรรค์และการทำลาย แนวคิดนี้ได้ปรากฏในบทความของเธอตั้งแต่ปี ค.ศ.1925 ในบทความที่มีชื่อเสียงของเธอชื่อ Constructive Conflict เธอได้เสนอวิธีจัดการกับความขัดแย้งได้ 3 วิธี คือ

- 1) การเอาชนะ (Domination)
- 2) การประนีประนอม (Compromise)
- 3) การบูรณาการ (Integration)

การเอาชนะเป็นลักษณะการจัดการกับความขัดแย้งโดยที่ฝ่ายหนึ่งมีชัยชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งจะได้รับชัยชนะอีกฝ่ายหนึ่งจะแพ้ นับเป็นวิธีการที่ง่ายและรวดเร็วที่สุด แต่ในทางกลับกันเป็นวิธีการที่ได้ผลน้อยที่สุดในการจัดการกับความขัดแย้ง เนื่องจากทั้งสองฝ่ายไม่ได้รับผลเต็มตามความต้องการ ซึ่งหากนำเอาความคิดของทั้งสองฝ่ายมาบูรณาการหรือผสมผสานกัน

นับเป็นวิธีแก้ปัญหาที่ผสมเอาความต้องการของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน วิธีนี้จะได้ผลดีที่สุดในการจัดการความขัดแย้ง และคนส่วนใหญ่แก้ปัญหาความขัดแย้งโดยวิธีการประนีประนอมมากกว่าวิธีบูรณาการ และมักตัดสินใจแก้ปัญหาขัดแย้งโดยการประนีประนอมโดยไม่ได้สำรวจหรือพิจารณาความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหาโดยใช้หลักการบูรณาการ (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534 : 133-134)

1.2.4.5 แนวคิดของซิมเมล

ซิมเมล (Simmel) ได้อธิบายแนวคิดสันติภาพและความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งผกผันซึ่งกันและกัน นั่นคือเมื่อสันติภาพมีมากความขัดแย้งก็จะม้น้อย ในทางตรงกันข้ามเมื่อสันติภาพมีน้อยความขัดแย้งก็จะม้น่าขึ้น ซิมเมลชี้ให้เห็นว่ามีวิธีการอยู่ 4 วิธี ที่จะทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง ได้แก่

- 1) ทำให้เหตุการณ์แห่งความขัดแย้งหมดไป
- 2) ให้ฝ่ายหนึ่งชนะ
- 3) การประนีประนอม
- 4) การคืนดีกัน

การทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงโดยการทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งหมดไปหรือไม่ปรากฏขึ้นนั้นเป็นวิธีที่ทำให้คู่ขัดแย้งแยกออกจากเหตุแห่งความขัดแย้ง วิธีนี้อาจทำได้ในทันทีทันใด โดยที่คู่ขัดแย้งอาจยังไม่ได้เตรียมตัวหรือไม่รู้ตัว ผลจากการแก้ปัญหาขัดแย้งวิธีนี้อาจทำให้มีความขัดแย้งต่อเนื่องในแง่ของจิตวิทยาและมีพฤติกรรมขัดแย้งอีกต่อไปอีก แม้จะไม่มีเหตุแห่งความขัดแย้งอันเดิมก็ตามแต่ฝ่ายก็อาจหาเหตุผลแห่งความขัดแย้งขึ้นมาใหม่ การทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงโดยการทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งขึ้นหมดไปนั้น ความขัดแย้งจะค่อยๆ ลดหายไปตามอารมณ์ที่ลดลงของคู่กรณี แต่คู่กรณีก็อาจมีความขัดแย้งต่อไปอีกโดยสร้างเหตุแห่งความขัดแย้งอย่างใหม่ขึ้นมา (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534 : 134)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีการจัดการความขัดแย้งอื่นๆ มาประกอบการศึกษาวิจัยครั้งนี้ อันได้แก่ เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2534) ; บุญเกียรติ การะเวกพันธ์ (2543) ; พรนพ พุกกะพันธ์ (2542) ; พระเกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร (2545) ; วันชัย วัฒนศัพท์ (2547) ; ดำรงค์วิทย์ รัตนพวงส์ (2553) ; อิสามะแอ มูบิง (2555) ; Moor : 1986 (อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2546) ; Crawford D, Bodine R. : 1996 (อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2546) ; Max Weber, Duke : 1976 (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534) และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน อิบน์ อัฟฟาน ประกอบด้วย แนวคิด และทฤษฎีของนักประวัติศาสตร์ ได้แก่ Ibn Sa'ad (1996) ; al-Tabariy (1998) ; Ibn al-Athir (1996) ; Ibn Hajar al-'Asqalani (1995) ; Ibn Kathir (1996) ; Ibn Khaldun (1998) ; Ibn 'Asakir (1986) ; Muhammad Rashid Rida

(1982) ; Muhammad Ibn Abdullah al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabi (2003) ; Abdullah al-Qari (อ้างถึงใน ดลมนรจรณ์ บากา, 2550) ; Akbar Shah Najib (อ้างถึงใน บรรจง บินกาซัน, 2552)

1.3 คำถามในการวิจัย

1. ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ในด้านต่างๆ ที่มีความโดดเด่นเป็นอย่างไร
2. ปัญหาความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ที่สำคัญ ประกอบด้วยปัญหาอะไรบ้าง
3. ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสาเหตุของปัญหาจากอะไร และมีปัจจัยที่หนุนนำส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งหรือไม่ อย่างไร
4. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นอย่างไร และสามารถนำมาประยุกต์เป็นแนวทางในการจัดการความขัดแย้งของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไร

1.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه
2. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه
3. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
4. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه และประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ในมิติต่างๆ ที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์
2. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงสภาพทางสังคมและปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه รวมถึงแนวทางการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาในยุคสมัยดังกล่าว

3. สามารถนำบทเรียนการจัดการความขัดแย้งในอดีตมาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

4. สามารถนำรูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งตามแนวทางอิสลามที่ปรากฏในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มาปรับใช้ในการจัดการความขัดแย้งให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้

5. สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการอธิบายเหตุการณ์ความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดจนสามารถเป็นข้อมูลวิชาการพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์อิสลามแก่นักวิชาการและผู้สนใจศึกษาค้นคว้า

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นสำคัญที่มีขอบเขตดังต่อไปนี้

1.6.1 ด้านยุคสมัย

การศึกษาปรากฏการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้องกับรัฐอิสลามในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ตั้งแต่ช่วงปี ฮ.ศ.24-35 หรือ ปี ค.ศ.644-656 ซึ่งนับได้ว่าอยู่ในช่วงยุคสมัยที่สำคัญยิ่งของประวัติศาสตร์อิสลาม รวมทั้งยังมีเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ที่ผู้สนใจประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์อิสลามควรให้ความสนใจเป็นอย่างมาก

1.6.2 ด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ครอบคลุมประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับ ชีวิตประวัติของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ตลอดจนบรรดาเคาะหะบะฮ์ رضي الله عنهم และตาบิอื่นคนอื่นๆ ที่ร่วมสมัยกับท่าน ผู้ที่มีส่วนในการรังสรรค์งานด้านต่างๆ และบริหารพัฒนาารัฐให้มีความเจริญก้าวหน้าในยุคสมัยนั้น รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านและศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังการบริหารจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه จนสามารถนำพารัฐก้าวสู่ความเจริญรุ่งเรืองไปพร้อมกันหลายด้าน และรวมถึงการศึกษาประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงสาเหตุหลักของปัญหา ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดปัญหา และผลกระทบจากความขัดแย้งในด้านต่างๆ

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นไว้ ดังนี้

1.7.1 การอ้างอิงอัลกุรอานผู้วิจัยจะใช้มาตรฐานการอ้างอิงโดยระบุชื่อสุเราะฮ์และลำดับอายะฮ์ เช่น อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 112 หมายถึง สุเราะฮ์อัล-บะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ ที่ 112

1.7.2 การอ้างอิงหะดีษผู้วิจัยจะอ้างอิงถึงผู้บันทึกหะดีษและหมายเลขหะดีษ เช่น (al-Bukhari, 1991 : 1126) หมายถึง หะดีษบันทึกโดยอัล-บุคอรีญ์ จัดพิมพ์ปี ค.ศ. 1991 หมายเลขที่ 1126 หรือในบางกรณีจะอ้างอิงถึงผู้บันทึกหะดีษ หนังสือเล่มที่และหมายเลขหะดีษที่ เช่น (al-Bukhari, 1991 : 1/112) หมายถึง หะดีษบันทึกโดยอัล-บุคอรีญ์ จัดพิมพ์ปี ค.ศ. 1991 เล่มที่ 1 หมายเลขหะดีษที่ 112

1.7.3 การแปลความหมายอัลกุรอานเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะยึดคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายของสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย ซึ่งจัดพิมพ์และเผยแพร่โดยศูนย์กษัตริย์พะฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอานแห่งนครมะดีนะฮ์ ฮ.ศ.1419 เป็นหลัก และผู้วิจัยจะเรียบเรียงความหมายใหม่ในบางโองการเพื่อความเข้าใจง่ายขึ้น

1.7.4 การแปลตำราหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่เป็นภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะแปลความหมายโดยภาพรวม และจะคงรักษาความหมายของข้อความเดิมอย่างสมบูรณ์ที่สุด

1.7.5 การปริวรรตอักษรอาหรับ-ไทย และอาหรับ-อังกฤษ ผู้วิจัยจะใช้อักษรที่เทียบโดยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และตารางปริวรรตอักษรของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกา

1.7.6 การอ้างอิงผู้วิจัยจะใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author-Date) โดยระบุชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าที่ใช้อ้างอิงในวงเล็บ (...)

1.8 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ ดังต่อไปนี้

1.8.1 สัญลักษณ์ ﷻ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “สุบหานะฮ์ วะตะอาลา” หมายถึง “มหาบริสุทธิ์แด่พระองค์และความสูงส่ง” เป็นคำที่ใช้กล่าวสรรเสริญและยกย่องอัลลอฮ์หลังจากที่กล่าวได้เอ่ยนามของพระองค์

1.8.2 สัญลักษณ์ ﷺ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “ศ็อลลัลลอฮุ อะลัยฮิ วะสัลลัม” หมายถึง “ขออัลลอฮ์ ทรงประทานความโปรดปรานและความสันติแก่ท่าน” เป็นคำที่ใช้กล่าวยกย่องท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ หลังจากที่ได้เอ่ยนามของท่าน

1.8.3 สัญลักษณ์ ﷺ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “อะลัยฮิสสะลาม” หมายถึง “ขออัลลอฮ์ทรงประทานความสันติแก่ท่าน” เป็นคำที่ใช้กล่าวยกย่องบรรดาผู้เป็นนบีท่านต่างๆ หลังจากที่ได้เอ่ยนามของท่าน

1.8.4 สัญลักษณ์ ﴿﴾ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “เราะฎียัลลอฮุอันฮุม” หมายถึง “ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเขา” เป็นคำที่ใช้กล่าวให้เกียรติเศาะหาบะฮฺ หลังจากที่ได้เอนามของพวกเขา

1.8.5 สัญลักษณ์ ﴿﴾ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “เราะฎียัลลอฮุอันฮุม” หมายถึง “ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อพวกเขา” เป็นคำที่ใช้กล่าวให้เกียรติต่อบรรดาเศาะหาบะฮฺ จำนวนสามท่านขึ้นไป หลังจากที่ได้เอนามของพวกเขา

1.8.6 สัญลักษณ์ ﴿﴾ เป็นภาษาอาหรับ มาจากคำว่า “เราะฎียัลลอฮุอันฮุม” หมายถึง “ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเธอ” จะเขียนต่อท้ายเศาะหาบียะฮฺทุกครั้งที่มีการเอนามของพวกเขา

1.8.7 สัญลักษณ์ ﴿﴾ เป็นภาษาอาหรับ มาจากคำว่า “เราะฎียัลลอฮุอันฮุม” หมายถึง “ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อเขาทั้งสอง” จะเขียนต่อท้ายเศาะหาบะฮฺหรือเศาะหาบียะฮฺ จำนวนสองท่าน ทุกครั้งที่มีการเอนาม

1.8.8 สัญลักษณ์ ﴿﴾ เป็นภาษาอาหรับ มาจากคำว่า “เราะฎียัลลอฮุอันฮุนนา” หมายถึง “ขออัลลอฮฺทรงโปรดปรานต่อพวกเขา” จะเขียนต่อท้ายเศาะหาบียะฮฺจำนวนสามท่านขึ้นไป ทุกครั้งที่มีการเอนามของพวกเขา

1.8.9 สัญลักษณ์ ﴿﴾ เป็นภาษาอาหรับ มาจากคำว่า “เราะหิมะฮฺลลอฮฺ” หมายถึง “ขออัลลอฮฺทรงเมตตาต่อเขา” จะเขียนต่อท้ายชื่อของบรรดาบรรพชนอิสลามและบรรดาอุละมาอ์เมื่อมีการเอนามของพวกเขา

1.8.10 ﴿...﴾ วงเล็บปีกกาใช้สำหรับอายะฮฺอัลกุรอาน

1.8.11 (...) วงเล็บคู่ จะใช้สำหรับตัวบทหะดีษ

1.8.12 (...) วงเล็บเดี่ยวจะใช้สำหรับการเขียนอ้างอิง และการอธิบายศัพท์ที่สำคัญ

1.8.13 “...” เครื่องหมายอัญประกาศจะใช้สำหรับการแปลอัลกุรอาน หะดีษ ชื่อหนังสือและคำพูดของคนสำคัญ

1.9 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.9.1 ความขัดแย้ง หมายถึง การต่อสู้ การทำสงคราม ความไม่ลงรอยต่อกันหรือเข้ากันไม่ได้ ตรงกันข้าม ความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์ สัมพันธภาพที่แตกต่างกันนี้ทำให้เป็นชนวนแห่งการต่อสู้แข่งขันระหว่างกัน จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งคือการไม่เข้าใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องความคิด การกระทำ การตัดสินใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่องานของกลุ่มหรือบุคคล

1.9.2 การจัดการความขัดแย้ง หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการแก้ไขปัญหาความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่งให้คลี่คลายและสงบสุขโดยการยึดหลักคำสอนศาสนาอิสลามตามที่

มีปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและจริยวัตรของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ตลอดจนศึกษาจากแนวการปฏิบัติของบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ โดยการศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานที่ได้มีการบันทึกและรายงานในเอกสารทางประวัติศาสตร์ต่างๆ

1.9.3 ยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน ﷺ หมายถึง ช่วงปี ฮ.ศ.24-35 หรือ ปี ค.ศ.644-656 ซึ่งถือเป็นช่วงยุคทองของประวัติศาสตร์อิสลามและมีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้น โดยเป็นยุคสมัยที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน ﷺ บรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ และตาบิอินคนอื่นๆ ที่ร่วมสมัยกับท่านได้สร้างผลงานความเจริญก้าวหน้าเป็นที่ประจักษ์ในด้านต่างๆ มากมาย

1.9.4 การสังเคราะห์รูปแบบ หมายถึง การนำองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงกันในระดับมโนทัศน์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถนำเสนอข้อมูลและอธิบายประเด็นที่ศึกษาได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น การสังเคราะห์รูปแบบในการวิจัยนี้จึงเป็นการนำข้อสรุปย่อยที่ได้วิเคราะห์จากเอกสารมาประมวลเข้าด้วยกันเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์กันและลำดับขั้นตอนของกระบวนการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน ﷺ

1.9.5 การประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง การนำผลที่ได้จากการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน ﷺ มาปรับใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส

1.10 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเน้นการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) การนำเสนอผลการศึกษาเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน ﷺ เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นด้วยการศึกษาถึงชีวประวัติของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน ﷺ เพื่อวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงของคุณลักษณะอันโดดเด่นและผลงานที่สำคัญในยุคสมัยของท่าน ตลอดจนกรณีปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องตามแนวทางอิสลาม ตลอดจนสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร

ศึกษาการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه จากการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์อัลกุรอาน หะดีษ วรรณกรรม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.10.1 การทบทวนแหล่งข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.10.1.1 เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source)

ก. คัมภีร์อัลกุรอาน และบรรดาโองการที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการแก้ปัญหา
 ข. หะดีษต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง หรือพาดพิงถึงท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه และบรรดาผู้ร่วมงานบริหารกับท่าน ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน

ค. หนังสือประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ในรูปแบบต่างๆ ที่เขียนโดยนักประวัติศาสตร์ในยุคเริ่มต้น

ง. หนังสือเกี่ยวข้องกับการบริหารการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือเฉพาะเรื่อง หรือหนังสือที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง เช่น หนังสือในประเภทว่าด้วยบทบัญญัติ เป็นต้น

1.10.1.2 เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source)

ก. หนังสืออธิบายอัลกุรอานที่อธิบายและขยายความโองการอัลกุรอานที่เกี่ยวข้องในเนื้อเรื่องตามที่ได้ระบุไว้ในชั้นปฐมภูมิ

ข. หนังสืออธิบายหะดีษที่อธิบายและขยายความหะดีษต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรื่องตามที่ได้ระบุไว้ในชั้นปฐมภูมิข้างต้น

ค. หนังสือประวัติศาสตร์ที่อธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยอ้างอิงจากหนังสือประวัติศาสตร์ในชั้นปฐมภูมิ ทั้งที่เขียนเนื้อหาเป็นภาษาอาหรับ อังกฤษ หรือไทย

ง. หนังสือเกี่ยวกับการเมืองการปกครองที่เขียนโดยอ้างอิงจากหนังสือในชั้นปฐมภูมิ

1.10.1.3 เอกสารชั้นตติยภูมิ (Tertiary Source)

อันได้แก่ หนังสือมานุกรม เป็นต้น

1.10.2 การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.10.2.1 รวบรวมตัวบทอัลกุรอานและหะดีษที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง ไม่ว่าในด้านหลักการหรือวิธีการปฏิบัติ พร้อมทั้งคู่อรรถาธิบายจากหนังสือตีพิมพ์และคำอรรถาธิบายหะดีษประกอบ

1.10.2.2 รวบรวมสายรายงานของเศาะหาบะฮฺ (หะดีษเมากูฟ) และสายรายงานของตาบิอิน หรือตาบิิตตาบิอิน (หะดีษมักกูฟ) ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน อิบน์ อับฟาน รวบรวมทั้งสายรายงานที่พาดพิงถึงท่านโดยตรงหรือพาดพิงถึงบุคคลอื่นๆ

1.10.2.3 รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพความขัดแย้งและการเมืองการปกครองในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน อิบน์ อับฟาน จากเอกสารในระดับปฐมภูมิ

1.10.2.4 รวบรวมคำอธิบายและบทวิเคราะห์ของข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จากหนังสืออ้างอิงประเภทต่างๆ ทั้งในระดับทุติยภูมิและตติยภูมิ

1.10.3 แหล่งศึกษาและค้นคว้าที่สำคัญ

1.10.3.1 หอสมุดจอห์นเอฟเคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

1.10.3.2 หอสมุดอิมามอัช-ชาฟีอีย์ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

1.10.3.3 หอสมุดมหาวิทยาลัยอิสลามแห่งนครมะดีนะฮ์

1.10.3.4 หอสมุดมัสยิดอันนะบะวียะแห่งนครมะดีนะฮ์

1.10.3.5 หอสมุดมหาวิทยาลัยฟาฏอนี

1.10.3.6 หอสมุดผู้วิจัย

1.10.3.7 หอสมุดอิเล็กทรอนิกส์ในเวปไซต์ต่างๆ

1.10.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยที่รวบรวมข้อมูลจากเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) เป็นหลัก มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าเชิงเอกสาร โดยข้อมูลเชิงเอกสารทั้งหมดได้ผ่านการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มาของข้อมูลผ่านเกณฑ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ภายใต้กรอบแนวคิดของการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน อิบน์ อับฟาน

เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์จำเป็นต้องใช้ความรอบคอบและระมัดระวังในการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงและความถูกต้องในเรื่องที่ต้องการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับเอกสารในระดับปฐมภูมิมากกว่าเอกสารในระดับอื่นๆ และกรณีที่มีข้อมูลเป็นหะดีษ หากมีปรากฏอยู่ในหนังสือเศาะฮีฮฺอัล-บุคอรี หรือเศาะฮีหฺมุสลิม ผู้วิจัยถือว่าเป็นข้อมูลที่

เที่ยงตรงและใช้ในการอ้างอิงได้ แต่หากปรากฏในหนังสือหะดีษอื่นๆ นอกเหนือจากหนังสือเศาะฮีหฺ สองเล่มดังกล่าว ผู้วิจัยจะใช้หลักวิเคราะห์ตามหลักการรายงานหะดีษเป็นสำคัญ เช่น การให้ความสำคัญกับข้อมูลในระดับ ‘เศาะฮีหฺ’ (ถูกต้อง) มากกว่าข้อมูลในระดับอื่นๆ และการยึดถือข้อมูล ‘มุตะวาติร’ (หะดีษที่มีผู้รายงานเป็นจำนวนมาก รายงานสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยที่สติปัญญา มิอาจยอมรับได้ว่า ผู้รายงานเหล่านั้นสมคบกันรายงานเท็จ) มากกว่าข้อมูล ‘อาหาด’ (หะดีษที่ไม่ถึงระดับมุตะวาติร แม้จะเป็นเพียงช่วงเดียวของสายรายงาน สถานภาพของมันมีผลเพียงการคาดคะเนตามหลักเหตุผล) หรือในกรณีที่ข้อมูลอยู่ในระดับ ‘ฎะอ์อีฟ’ (อ่อน) จะตรวจหา ‘ชะวาฮิด’ (ข้อมูลจากส่วนอื่นมาสนับสนุน) ตลอดจนการใช้ข้อมูลที่ ‘ฎะอ์อีฟ’ หากมีเนื้อหาไม่ขัดแย้งกับหลักการของอิสลาม เป็นต้น นอกจากนี้ กรณีที่ข้อมูลเป็นเอกสารหนังสือประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยยังจะยึดข้อมูลที่สอดคล้องกับหะดีษและมีเนื้อหาที่ไม่ขัดแย้งกับหลักการอิสลามอีกทั้งจะให้ความสำคัญกับนักประวัติศาสตร์ที่มีความใกล้ชิดต่อเหตุการณ์ ทั้งในด้านเวลาและสถานที่ ตลอดจนนักประวัติศาสตร์ที่ไม่มีความอคติเอนเอียงกับบรรดาเศาะหาบะฮฺ

1.10.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน ระหว่างปี ฮ.ศ.24-35 โดยการศึกษาการแก้ปัญหาความขัดแย้งตามแนวทางอิสลาม ประเด็นหลักในการวิจัยนี้ประกอบด้วยการศึกษาชีวประวัติโดยสังเขปของท่านอุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน คุณลักษณะอันโดดเด่น ตลอดจนผลงานที่สำคัญของท่านตลอดช่วงของการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ ซึ่งท่านได้มีส่วนสำคัญในการบริหารปกครองรัฐให้มีความเจริญก้าวหน้าในยุคสมัยดังกล่าว รวมถึงการศึกษาประเด็นปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่าน รูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหากรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของท่าน ภายหลังจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยดังกล่าวครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จะนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน เพื่อนำรูปแบบดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ ดังแผนภาพที่ 1.1

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัยการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของ

เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه

ระยะที่ 2 การสังเคราะห์รูปแบบและเสนอแนะแนวทางการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 1 สรุปและสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารใน ระยะที่ 1 ดังที่ได้กล่าวข้างต้น

การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นการนำองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกัน มาสร้างข้อสรุปในระดับโมทัศน์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลและการอธิบายประเด็นที่ศึกษามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การสังเคราะห์รูปแบบในการวิจัยนี้จึงเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารมาสร้างบทสรุป กล่าวได้ว่าเป็นการนำข้อสรุปย่อยที่ได้วิเคราะห์ในการศึกษาระยะที่ 1 มาประมวลเข้าด้วยกันแล้วเชื่อมโยงในระดับโมทัศน์เป็นลักษณะแผนภาพหรือแผนผัง เพื่อให้เห็นลำดับขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งที่สามารถเข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น ซึ่งในการสังเคราะห์รูปแบบ Keeves (1988, อ้างถึงใน ขวลิขิต เกิดทิพย์ 2550 : 8) ได้กำหนดแนวทาง ในการสร้างรูปแบบ ดังนี้

- 1) รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา
- 2) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบโดยสามารถตรวจสอบได้โดยสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
- 3) รูปแบบควรต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา
- 4) นอกจากคุณสมบัติที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างโมทัศน์ใหม่

ขั้นตอนที่ 2 ร่างรูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ที่ได้จากกระบวนการสังเคราะห์ไปทำการตรวจสอบความถูกต้องในเชิงเนื้อหาและเชิงโครงสร้าง โดยการพิจารณาและเสนอแนะความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 10 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพื้นฐาน ดังต่อไปนี้

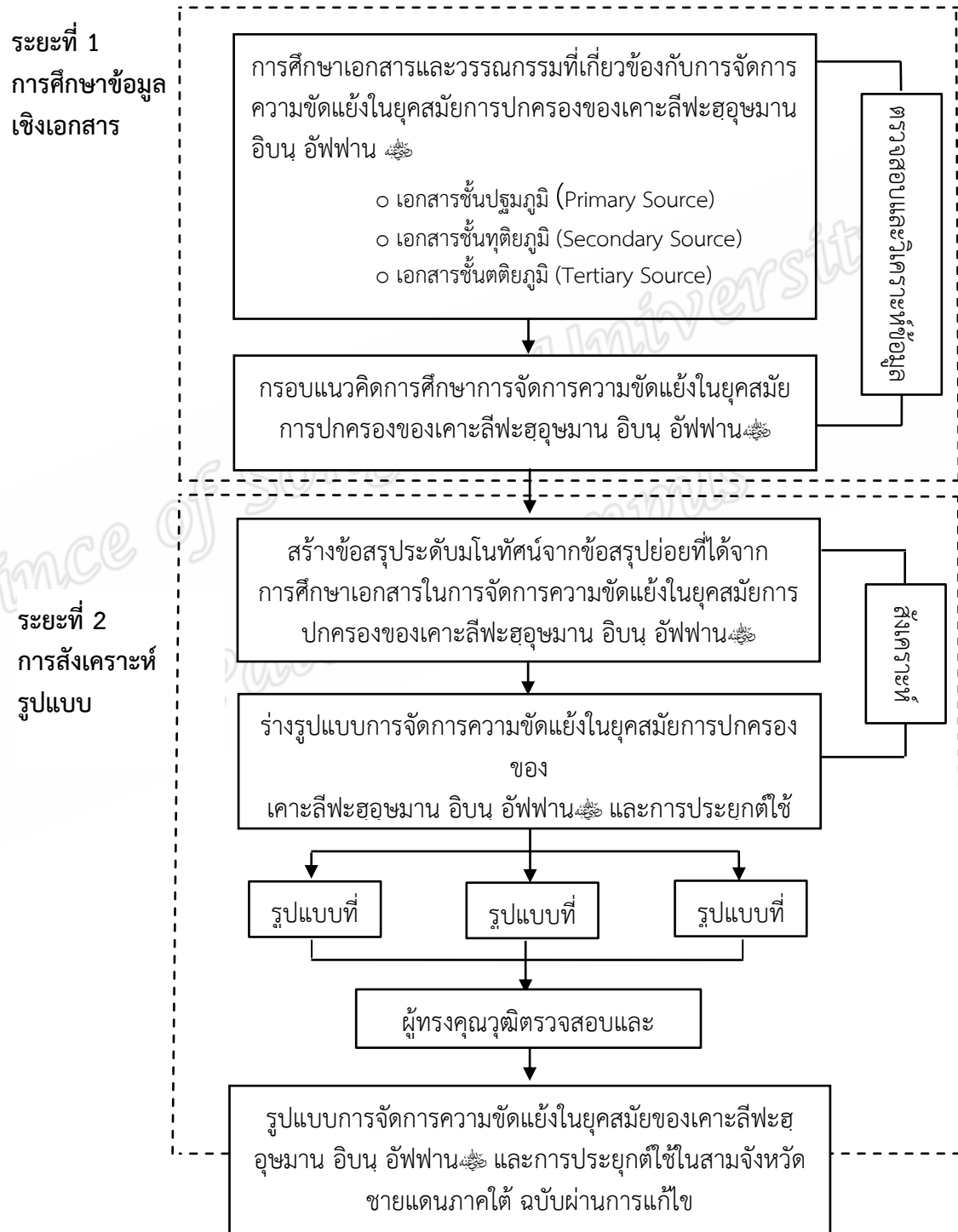
- 1) เป็นอาจารย์ในระดับอุดมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญในด้านประวัติศาสตร์อิสลามหรือด้านอิสลามศึกษา และมีประสบการณ์การสอนไม่น้อยกว่า 5 ปี
- 2) เป็นนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางอิสลาม และมีประสบการณ์การทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 5 ปี

ภายหลังจากการตรวจสอบรูปแบบจึงนำรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มาปรับปรุงแก้ไขตามความคิดเห็นที่เสนอแนะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ตลอดจนการนำข้อเสนอแนะอื่นๆ มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัย วิธีดำเนินการวิจัยสามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1.2 วิธีดำเนินวิจัยการศึกษาการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน

บทที่ 2

ชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

2.1 ชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

2.1.1 ชื่อ เชื้อสาย และวงศ์ตระกูล

ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน อิบน์ อบุลอาศ อิบน์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับดิซัมส อิบน์ อับดิมะนาฟ อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ (Ibn Sa'ad, 1996 : 4/377) วงศ์ตระกูลของท่านไปบรรจบกับเชื้อสายของท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ที่อับดิมะนาฟ มารดาของท่านชื่อฮัรวา บุตรี กุร็อยษ อิบน์ เราะฮ์บือฮ์ อิบน์ หะบิบ อิบน์ อับดิซัมส อิบน์ อับดิมะนาฟ อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ (Muhammad Yahya al-Andalusi, 1985 : 19) ท่านได้รับการขนานนามในยุคอนารยชน (ญาฮิลียะฮ์) ว่า “อบูฮัมรฺ” ในเวลาต่อมาเมื่อรุก็อยยะฮ์ บุตรี เราะฮ์ลุลลฮ์ رضي الله عنه ได้คลอดบุตรชื่ออับดุลลฮ์ ท่านได้รับการขนานนามด้วยชื่อดังกล่าว ดังนั้นท่านเป็นที่รู้จักในกลุ่มของบรรดามุสลิมว่า “อบูอับดุลลฮ์” (Yahya al-Yahya, 1996 : 388) เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกกำเนิดในปี ค.ศ.573 ในตระกูลกษัตริย์แห่งเผ่าอุมัยยะฮ์ ซึ่งเป็นอดีตชนชั้นผู้ปกครองในนครมักกะฮ์ ตามทัศนะที่ถูกต้องหลังจากเกิดเหตุการณ์ปีข้างผ่านไป 6 ปี (Ibn Hajar, 1995 : 4/377) มีบางทัศนะมีความเห็นว่า ท่านกำเนิดที่เมืองฏอฮิฟ โดยที่ท่านมีอายุน้อยกว่าท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ประมาณ 5 ปี (Sadiq 'Urjun, 1990 : 45)

ท่านได้เข้ารับอิสลามโดยการเชิญชวนของอูบัยกรเมื่ออายุ 34 ปี และท่านได้แต่งงานกับบุตรสาวของท่านเราะฮ์ลุลลฮ์ رضي الله عنه 2 คน ตอนแรกท่านแต่งงานกับรุก็อยยะฮ์ และหลังจากรุก็อยยะฮ์ถึงแก่อนิจกรรมได้แต่งงานกับอุมมุคัลซุม ซึ่งเป็นบุตรอีกคนหนึ่งของท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ด้วยเหตุนี้จึงได้รับสมญานามว่า “ซุลนุรียน” หมายถึง เจ้าของรัศมีสองดวง ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับแจ้งข่าวดีว่าจะเป็นหนึ่งจากบรรดาผู้ได้เข้าสวนสวรรค์

2.1.2 ครอบครัว

ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้แต่งงานหลังจากเข้ารับอิสลามแล้วกับบรรดาผู้หญิงจำนวน 8 คน มีบุตรทั้งหมดรวม 15 คน เป็นบุตรชาย 10 คน และเป็นบุตรหญิง 5 คน อันประกอบด้วย

1. รุก็อยยะฮ์ บุตรี เราะฮ์ลุลลฮ์ رضي الله عنه มีบุตรด้วยกัน 1 คน คืออับดุลลฮ์ ซึ่งเขาได้เสียชีวิตขณะอายุได้ 6 ปี
2. อุมมุคัลซุม บุตรี เราะฮ์ลุลลฮ์ رضي الله عنه หลังจากรุก็อยยะฮ์ถึงแก่อนิจกรรม แต่ท่านไม่ได้มีบุตร

3. ฟากิตะฮฺ บุตรี มื่อชวาน ซึ่งเป็นน้องสาวของอะมีร์อุตบะฮฺ อิบน์ ชื่อชวาน มีบุตร 1 คน คืออับดุลลอฮฺ อัล-อัศซีฮฺ
4. อุมมุอัมรุ บุตรี ณฺนุบ อัล-อัชดียะฮฺ แล้วมีบุตรด้วยกัน 5 คน ดังนี้ อัมรุ , คอลิด , อะบาน , อุมร์ และมัรยัม
5. ฟาติมะฮฺ บุตรี อัล-วะลีด อัล-มักซุมียะฮฺ มีบุตรด้วยกัน 3 คน ได้แก่ อัล-วะลีด , สะอีด และอุมมุสะอีด
6. อุมมุละบะนีน บุตรี อุยัยนะฮฺ อิบน์ หิศนฺ อัล-ฟิซารียะฮฺ ได้คลอดบุตร 1 คน ได้แก่ อับดุลมาลิก ซึ่งเขาได้เสียชีวิตตั้งแต่อายุยังน้อย
7. ร็อมละฮฺ บุตรี ซัยบะฮฺ อิบน์ เราะอะบิยะฮฺ อัล-อะมะวียะฮฺ มีบุตรด้วยกัน 4 คน ประกอบด้วย อุษมาน , อาอิชะฮฺ , อุมมุอะบาน และอุมมุอัมรุ โดยที่ร็อมละฮฺได้เข้ารับอิสลามในเวลาต่อมาและได้ทำสัตยาบันต่อท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ
8. นาอิละฮฺ บุตรี อัล-ฟะรอฟิเศาะฮฺ อัล-กัลบียะฮฺ ซึ่งเป็นคริสเตียน และได้เข้ารับอิสลามก่อนที่ท่านจะร่วมหลับนอน ในเวลาต่อมานางได้ดำเนินชีวิตตามครรลองอิสลามอย่างเคร่งครัด (al-Tabariy, 1987 : 5/441)

2.1.3 บทบาทในยุคอนารยชน (ญาฮิลียะฮฺ)

บทบาทของท่านอุษมาน رضي الله عنه ในยุคญาฮิลียะฮฺ นับได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความประเสริฐเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคม ท่านมีเกียรติอย่างมาก มีความละเอียดอย่างยิ่ง พุดจาสุภาพอ่อนโยน ผู้คนรอบข้างจะรักใคร่ท่านเป็นอย่างมาก การใช้ชีวิตในยุคญาฮิลียะฮฺท่านไม่เคยกราบไหว้รูปปั้นเลยสักครั้ง ไม่เคยปฏิบัติไปในทางที่เสื่อมเสีย ไม่เคยดื่มสุราแม้กระทั่งในยุคก่อนที่จะเข้ารับอิสลาม เพราะท่านได้พูดไว้ว่า “สุราเป็นสิ่งที่มาทำลายสติปัญญา ในขณะที่สติปัญญานั้นว่าเป็นสิ่งสูงส่งยิ่งที่อัลลอฮฺทรงประทานให้แก่มนุษย์ ดังนั้นจำเป็นแก่มนุษย์จะต้องทำให้สติปัญญาสูงส่ง ไม่ทะเลาะวิวาทเช่นเดียวกันในยุคสมัยญาฮิลียะฮฺท่านไม่เคยร่วมร้องรำทำเพลงและไม่ละเล่นเรื่องไร้สาระเหมือนวัยรุ่นทั่วไป ท่านเป็นคนที่มีความละเอียดอย่างมากโดยเฉพาะในเรื่องการปกปิดอวัยวะพึงสงวน (เอาเราะฮฺ) (Ahmad Shalabi, 1996 : 1/618) พระองค์อัลลอฮฺทรงเมตตาต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه โดยที่ตัวท่านเองได้อธิบายแนวทางในการดำเนินชีวิตให้พวกเราได้รับรู้จักท่านมากยิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งท่านกล่าวว่า “ฉันไม่เคยร้องรำทำเพลง และฉันไม่เคยโกหก ฉันไม่เคยจับอวัยวะเพศของฉันด้วยกับมือข้างขวานับตั้งแต่ฉันได้ทำสัตยาบันต่อท่านเราะสูล ﷺ ฉันไม่เคยดื่มสุราไม่ว่าในยุคญาฮิลียะฮฺหรือหลังจากรับอิสลาม และฉันไม่เคยผิดประเวณีไม่ว่าในยุคญาฮิลียะฮฺหรือหลังจากเข้ารับอิสลาม” (al-Asfihani, n.d. : 1/60-61)

2.1.4 การเข้ารับอิสลาม

เมื่ออายุของท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้ 34 ปี ในขณะนั้นท่านอับบัส อัศ-ศิดดีก رضي الله عنه ได้เชิญชวนเขาสู่การน้อมรับอิสลาม เขาได้ตอบรับการเชิญชวนอย่างไม่ลังเลใจจากท่านอับบัสโดยทันทีอย่างรีบด่วน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเป็นบุคคลกลุ่มแรกๆ ที่เข้ารับอิสลาม อับดุลฮาก กล่าวไว้ว่า ท่านอุษมานเป็นบุคคลแรกที่เข้ารับอิสลามหลังจากอับบัส อะลีย และซัยด อิบน์ ฮาริษะฮฺ (Ibn Hisham, 1997 : 1/287) ดังนั้นนับได้ว่าท่านเป็นคนที่ 4 จากบรรดาผู้ชายที่เข้ารับนบอิฮิสลาม ก่อนหน้าวงศ์ตระกูลของท่านอุษมานเป็นปฏิปักษ์กับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่เรื่องนี้มีโอกาสเกิดขึ้นอุษมานไว้จากสัจธรรมแห่งอิสลามได้ เมื่อท่านได้รับทราบถึงหลักธรรมคำสอนอิสลามท่านจึงได้น้อมรับโดยทันที

ท่านได้พิจารณาถึงการเรียกร้องเชิญชวนศาสนาใหม่นี้อย่างไร้ครุครวญสงบนิ่งเหมือนเช่นปกติในการแก้ปัญหาทั่วไปของท่าน ดังนั้นท่านพบว่าเป็นการเชิญชวนไปสู่สิ่งที่มีคุณค่าสูงส่งละทิ้งสิ่งที่ตกต่ำไร้เกียรติ เรียกร้องไปสู่การให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์เตีอนให้ระวังต่อการตั้งภาคีหุ้นส่วนต่อพระองค์ เรียกร้องไปสู่การเคารพภักดีและยำเเตอนมิให้หลงลืม เรียกร้องไปสู่จรรยา มารยาทอันสูงส่งและเตีอนให้ระวังมารยาทอันตกต่ำ และเมื่อท่านได้พิจารณาไปยังกลุ่มชนพบว่าพวกเขา กำลังเคารพภักดีรูปปั้น รับประทานซากสัตว์ ทำร้ายต่อบรรดาเพื่อนบ้าน ทำสิ่งต้องห้ามให้เป็นสิ่งที่อนุมัติ อาทิจการหลังเลืดทำร้ายกัน และเรื่องอื่นๆ (Adil Abdulghafur อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 19-20) และในตัวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ พบได้ว่าเป็นคนซื่อสัตย์มีแต่ความดีงามเลอเลิศไม่พบสิ่งไม่ดีอันใดเลย ในชีวิตของท่านไม่เคยโกหกและไม่เคยบิดพลิ้ว ด้วยเหตุนี้ท่านนบิจึงเรียกร้องผู้คนไปสู่การเคารพภักดีอัลลอฮ์แต่เพียงองค์เดียวโดยไม่มีภาคีใดๆ เรียกร้องสู่การติดต่อสัมพันธ์เครือญาติ ทำดีต่อเพื่อนบ้าน ดำรงการละหมาด ถือศีลอด และไม่เคารพภักดีต่อสิ่งใดอื่นจากพระองค์ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/37) ท่านเข้ารับอิสลามโดยการเชิญชวนของท่านอับบัส อัศ-ศิดดีก อยู่ในแนวทางแห่งศรัทธายุคต้นของอิสลาม ยืนหยัดอยู่บนทางนำ อดทนอดกลั้น อย่างยิ่งใหญ่อย่างน่าภาคภูมิใจ จิตใจดีงามช่วยเหลือแบ่งปัน สุขุมเยือกเย็น ทุ่มเทเสียสละ สร้างคุณูปการให้แก่บรรดาผู้ศรัทธา ช่วยเหลือบรรดาผู้อ่อนแอ จนกระทั่งอิสลามเป็นที่ประจักษ์ชัด (Sadiq 'Urjun, 1990 : 53)

เดิมทีท่านอุษมาน رضي الله عنه เป็นที่รักใคร่ของชาวกุรัยชเป็นอย่างมาก แต่หลังจากเข้ารับอิสลามท่านได้กลายเป็นศัตรูและเป็นทีเกลียดชัง บรรดาเครือญาติก็ไม่สนใจอีกต่อไป เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ท่านเกิดความทุกข์ยากเป็นอย่างมาก ท่านจึงได้ขออนุญาตท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เดินทางไปยังอบิสสิเนียเพื่อต้องการหลีกห่างจากบรรยากาศตึงเครียดนี้ ท่านนบิ ﷺ ก็ได้ยินยอมตามคำร้องขอซึ่งนับว่าท่านเป็นมุสลิมคนแรกที่เดินทางลี้ภัยไปยังอบิสสิเนีย และเป็นคนแรกที่ยอมเสียสละถิ่นกำเนิดอันสุขสบายเพียงประสงค์จะได้มีโอกาสในการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์โดยปราศจากการเสียทานและแรงกดดันจากชาวกุรัยช

2.1.5 การสมรสกับรูกอยยะฮฺ บุตรี เราะฮุสลุลลอฮฺ ﷺ

การเข้ารับอิสลามของท่านอุษมาน ﷺ ได้นำมาซึ่งความภาคภูมิใจของบรรดามุสลิมเป็นอย่างมาก และเป็นที่ไว้วางใจของพวกเขา มอบความรักใคร่ผูกพัน เชื่อมโยงสายสัมพันธ์แห่งศรัทธาอย่างกลมเกลียว ต่อมาพระองค์อัลลอฮฺทรงเทิดทูนเกียรติให้ได้แต่งงานกับท่านหญิงรูกอยยะฮฺ บุตรี เราะฮุสลุลลอฮฺ ﷺ ดังที่มีหลักฐานว่าท่านเราะฮุสลุลลอฮฺ ﷺ ได้แต่งงานรูกอยยะฮฺให้แก่บุตรชายอิบนุ อบุละฮับ และแต่งงานองสาวอุมมุกัลซุมให้แก่บุตรชายอิบนุ อบุละฮับ หลังจากที่อัลลอฮฺทรงประทานคำดำรัสลงมาว่า

﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ

لَهَبٍ وَأُمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ﴾

(المسد: 1-5)

ความหมาย “มือทั้งสองของอับดุลฮับจงพินาศ และเขาก็พินาศแล้ว ทรัพย์สินสมบัติของเขา และสิ่งที่เขาได้ชวนขวายเป็นอันมีได้อำนวยประโยชน์แก่เขาเลย เขาจะไปเผาไหม้ในนรกที่มีไฟลุกโชน ทั้งภรรยาของเขาด้วย นางเป็นผู้แบกฟืนที่คอของนางมีเชือกถักด้วยใยอินทผลัม”

(อัล-มะฮัซ : 1-5)

อบุละฮับและอุมมุกัลซุมมีลูก บุตรี หัรบ อิบนุ อุมัยยะฮฺ (นางผู้แบกฟืน) ได้กล่าวแก่บุตรชายทั้งสองคนว่า “เจ้าทั้งสองจงแยกทางกับลูกสาวทั้งสองคนของมุหัมมัด” ดังนั้นบุตรชายทั้งสองคนของอบุละฮับได้แยกทางก่อนที่จะได้ร่วมหลับนอนกับบุตรีของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เป็นการปกป้องช่วยเหลือจากอัลลอฮฺแก่บุตรีทั้งสองของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ และให้ความตกต่ำแก่บุตรชายทั้งสองของอบุละฮับ (Muhammad Rashid Rida, 1982 : 12) เมื่อท่านอุษมาน ﷺ ได้ทราบข่าวการหย่าของรูกอยยะฮฺท่านดีใจอย่างมาก และรีบไปสู่ขอต่อท่านเราะฮุสลุลลอฮฺ ﷺ ในเวลาต่อมาท่านเราะฮุสลุลลอฮฺ ﷺ ได้จัดการแต่งงานให้กับทั้งคู่ โดยที่ท่านหญิงเคาะดีญะฮฺ บุตรี คุวัยลิดได้นำเธอเข้าสู่เรือนหอเพื่อมอบให้แก่ท่านอุษมาน ﷺ (Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 20-21)

2.1.6 การสมรสกับอุมมุกัลซุม บุตรี เราะฮุสลุลลอฮฺ ﷺ

อุมมุกัลซุม ﷺ เป็นที่รู้จักกันด้วยกับชื่อนี้เพียงชื่อเดียว ส่วนชื่ออื่นจากนี้ไม่เป็นที่ปรากฏ นอกจากมีสายรายงานจากอัลฮากิม จากมุฮัซบิ อัส-ซุบัยรียฺ บอกว่าชื่อของเธอคือ อุมัยยะฮฺ ซึ่งเธอเป็นพี่สาวของฟาฏิมะฮฺ ﷺ (Faruq Hamadah, 2000 : 45-46) สะอีด อิบนุ อัล-มุสัลยิบ กล่าวไว้ว่า ท่านอุษมาน ﷺ ได้เป็นหม้ายหลังจากรูกอยยะฮฺ บุตรี เราะฮุสลุลลอฮฺ เสียชีวิต และ

เช่นเดียวกันหัฟเศาะฮฺ บุตรี อุมร์ ก็ได้เป็นหม้ายจากสามี จากนั้นท่านอุมร์ได้ไปหาท่านอุษมาน رضي الله عنه แล้วกล่าวว่า ท่านต้องการแต่งงานกับหัฟเศาะฮฺหรือไม่? ท่านอุษมานเองเคยได้ยินเรื่องราวของนางจากท่านเราะสูล صلی الله علیه و آله มาก่อนแล้ว ท่านจึงไม่ตอบรับข้อเสนอ จากเหตุการณ์นี้ท่านอุมร์ได้ไปเล่าให้แก่ท่านเราะสูลตลอด رضي الله عنه ฟัง ท่านจึงพูดว่า “ท่านจะเอาไหมมีคนที่ดีกว่านั้น? ฉันจะแต่งงานกับหัฟเศาะฮฺเอง และฉันจะแต่งงานให้กับอุษมานกับสตรีที่ดีกว่านั้นคืออุมมุกัลซุม” (al-Hakim, 1990 : 4/49)

มีรายงานจากอาอิชะฮฺ رضي الله عنها ถึงเรื่องราวการแต่งงานของอุมมุกัลซุมกับท่านอุษมาน رضي الله عنه ว่า เมื่อท่านนบีได้แต่งงานให้แก่อุมมุกัลซุม ท่านได้พูดกับอุมมูอัยมันว่า จงจัดเตรียมและแต่งงานอุมมุกัลซุมให้แก่อุษมานและให้ตีกลองแก่เธอ นางได้ปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าว หลังจากผ่านไปสามวันท่านนบี صلی الله علیه و آله ได้มาหาเธอ ท่านถามว่าโอ้ลูกสาวของฉัน สามีของเธอเป็นอย่างไรบ้าง? เธอตอบว่า เป็นสามีที่ดีมาก (Abu Shu'bah, 1996 : 2/231) มีรายงานจากอบูฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه แท้จริงท่านนบี صلی الله علیه و آله ขณะยืนอยู่ที่ประต้อมัสญิดได้กล่าวว่า โอ้อุษมาน ญิบรีลได้บอกแก่ฉันว่าแท้จริงอัลลอฮ์ได้ทรงแต่งงานท่านกับอุมมุกัลซุมด้วยกับสินสอดเท่ากับของรูกัยยะฮฺ และเป็นคนคอยดูแลเหมือนกับที่เธอเคยปฏิบัติ เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในปีที่ 3 แห่งฮิจเราะฮ์ศักราช เดือนเราะบิอูลเอาวัล และได้ร่วมหลับนอนกับเธอในเดือนญะมาดีลอาคิร (Ibn Majah, n.d. : 110) เมื่อเสร็จสงครามท่านนบีมุหัมมัด صلی الله علیه و آله ได้กลับไปถึงมะดีนะฮ์ในวันที่ 22 ของเดือนเราะมะฎอนและในช่วงท้ายเดือนเราะมะฎอนของปีนั้นเอง ได้มีบทบัญญัติกำหนดให้มุสลิมจ่ายชะกาตฟิฏรและละหมาดอีด นอกจากนี้แล้วการเชือดสัตว์พลียังได้ถูกกำหนดแก่บรรดาผู้ศรัทธาด้วยในปีเดียวกันนี้อีกเช่นกันที่ท่านนบีมุหัมมัด صلی الله علیه و آله ได้ทำพิธีแต่งงานอุมมุกัลซุมบุตรีของท่านให้แก่อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ซึ่งเวลาต่อมาได้ถูกขนานนามว่า “ซุลนุรียน” และได้จัดแต่งงานฟาฏิมะฮฺบุตรีอีกคนหนึ่งของท่านให้แก่อะลี อิบน์ อับฏอลิบ رضي الله عنه อีกด้วย (บรรจง ปินกาชัน, 2552 : 177)

2.2 หะดีษที่เกี่ยวข้องกับเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

2.2.1 หะดีษที่บ่งบอกถึงความประเสริฐ

มีหลักฐานจากท่านเราะสูลตลอด صلی الله علیه و آله หลายหะดีษด้วยกันที่กล่าวถึงท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ไม่ว่าจะในมิติที่พูดถึงความประเสริฐของท่านหรือในมิติที่บอกว่าจะเกิดความวุ่นวายขึ้นในอนาคต ส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาเสนอมีดังต่อไปนี้

((عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَائِطٍ مِنْ حَيْطَانِ الْمَدِينَةِ ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْحَنَّةِ » فَفَتَحَتْ لَهُ ، فَإِذَا هُوَ أَبُو بَكْرٍ ، فَبَشَّرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهُ ، ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ

بِالْحَنَّةِ « فَفَتَحَتْ لَهُ ، فَإِذَا هُوَ عُمَرُ ، فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ
اللَّهُ ، ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ ، فَقَالَ لِي « افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْحَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ » فَإِذَا عُثْمَانُ ،
فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ))

(رواه البخاري : 3695)

ความว่า จากอุมัยยะฮ์เล่าว่า ฉันเคยอยู่ร่วมกับท่านนบีﷺในสวนแห่งหนึ่งที
นครมะดีนะฮ์ วันใดวันนั้นมีชายคนหนึ่งได้ขอให้เปิดประตู ท่านนบีﷺกล่าวว่า
“จงเปิดประตูให้กับเขาและจงแจ้งข่าวดีแก่เขาว่าจะได้รับสวนสวรรค์” ฉันได้
เปิดประตูให้แก่เขา ปรากฏว่าเป็นท่านอุมัยยะฮ์แล้วฉันก็ได้แจ้งข่าวดีแก่เขา
ตามที่ท่านเราะสูลﷺบอก ดังนั้นเขาได้กล่าวสรรเสริญต่อพระองค์อัลลอฮ์
ต่อจากนั้นมีชายอีกคนหนึ่งได้ขอให้เปิดประตู ท่านนบีﷺกล่าวว่า “จงเปิด
ประตูให้กับเขาและจงแจ้งข่าวดีแก่เขาว่าจะได้รับสวนสวรรค์” ฉันได้เปิดประตู
ให้แก่เขา ปรากฏว่าเป็นท่านอุมัรแล้วฉันก็ได้แจ้งแก่เขาตามที่ท่านนบี
ﷺบอกดังนั้นเขาได้กล่าวสรรเสริญต่อพระองค์อัลลอฮ์ ต่อจากนั้นมีชายอีกคน
หนึ่งได้ขอให้เปิดประตู ท่านนบีﷺกล่าวว่า “จงเปิดประตูให้กับเขาและจงแจ้ง
ข่าวดีแก่เขาว่าจะได้รับสวนสวรรค์อันเนื่องจากการทดสอบซึ่งจะประสบกับ
เขา” ฉันได้เปิดประตูให้แก่เขา ปรากฏว่าเป็นท่านอูษมานแล้วฉันก็ได้แจ้ง
แก่เขาตามที่ท่านนบีﷺบอก ดังนั้นเขาได้กล่าวสรรเสริญต่อพระองค์อัลลอฮ์
แล้วเขาก็กล่าวว่า “อัลลอฮุลมุสตะฮาน”

(al-Bukhari : 3695)

หะดีษนี้ชี้ให้เห็นถึงความประเสริฐของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะ
จะเป็นอุมัยยะฮ์ อุมัร หรืออูษมานโดยที่ท่านนบีﷺได้รับประกันว่าพวกเขาทั้งหมดจะได้รับ
สวนสวรรค์เป็นการตอบแทน รวมถึงบอกเกี่ยวกับความประเสริฐของอุมัยยะฮ์ไว้ด้วยเช่นกัน และในหะ
ดีษนี้เป็นหลักฐานที่ชี้ว่าอนุญาตให้กล่าวสรรเสริญยกย่องต่อมนุษย์ด้วยกันได้เพื่อเป็นการสนับสนุนถึง
ความพอใจที่มีต่อเขา และยังเป็นหลักฐานที่ชี้ถึงการมีปาฏิหาริย์ (มุอญิซะฮ์) ของท่านนบีﷺที่สามารถ
บอกถึงเรื่องราวของเคาะลีฟะฮ์อูษมานว่าจะถูกทดสอบ โดยที่บุคคลทั้งสามท่านจะยังคงดำเนิน
ชีวิตอยู่บนครรลองแห่งการศรัทธาและทางนำแห่งอิสลาม ดังมีหะดีษจากท่านนบีﷺ

((عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : صَعِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى
أَحَدٍ وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ ، وَعُمَرُ ، وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ ، فَضْرَبَهُ بِرِجْلِهِ ، قَالَ : أَتَيْتُ أَحَدًا
فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدَانُ))

(رواه البخاري : 3697)

ความหมาย จากอนัส อิบน์ มาลิก رضي الله عنه เล่าว่า ท่านนบี ﷺ ได้ขึ้นไปยังภูเขา อุหุด¹⁰ พร้อมกับอบูบักร์ อุมร์ และอุษมาน ดังนั้นมันได้สั่งต่อพวกเขา แล้ว ท่านนบีได้กระเทียบด้วยเท้า แล้วกล่าวว่า “จงสงบนิ่งอุหุด ไม่มีใครอยู่บน เจ้านอกจากผู้เป็นนบี คิตติก และชะฮีดทั้งสอง”

(al-Bukhari, 1991 : 3697)

หะดีษนี้ได้บอกถึงปาฏิหาริย์ (มูอญูชาต) ของท่านนบี ﷺ โดยที่ท่านสั่งให้ภูเขาหยุด การสั่นสะเทือน และเป็นการบอกถึงความประเสริฐของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้งสามท่าน ไม่ว่าจะ เป็นอบูบักร์ อุมร์ หรืออุษมาน رضي الله عنهم ท่านนบี ﷺ ได้สั่งให้ภูเขาหยุดหยุดจากการสั่นสะเทือน อันเนื่องมาจากบนภูเขาแล้วเป็นบรรดาบุคคลผู้ทรงเกียรติทั้งสิ้น

((عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَلَى جِرَاءٍ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ فَتَحَرَّكَتِ الصَّخْرَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اهْدَأْ فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ))

(رواه مسلم : 2417)

ความหมาย มีอยู่ครั้งหนึ่งปรากฏว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ อยู่บนภูเขาหิ รรอฟพร้อมกับอบูบักร์ อุมร์ อุษมาน ฎ็อลหะฮ์ และอัซ-ซุบัยร رضي الله عنهم จากนั้น ก้อนหินได้สั่นไหว ท่านเราะสูล ﷺ จึงกล่าวว่า “โอ้หิรรอฟ เจ้าจงสงบนิ่งไม่ มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เป็นนบี คิตติก และชะฮีด”

(Muslim, 1972 : 2417)

((عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " أَرْحَمُ أُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ ، وَأَشَدُّهَا فِي دِينِ اللَّهِ عُمَرُ ، وَأَصْدُقُهَا حَيَاءً عُثْمَانُ ، وَأَعْلَمُهَا بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ مَعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، وَأَقْرَبُهَا لِكِتَابِ اللَّهِ أَبِي ، وَأَعْلَمُهَا بِالْفَرَائِضِ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ ، وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ ، وَأَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ))

(رواه أحمد : 604)

ความหมาย จากอิบน์อุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “ผู้ที่มีความเมตตามากที่สุดจากประชาชาติของฉันคืออบูบักร์ ผู้ที่มีความ

¹⁰ เป็นชื่อภูเขาซึ่งตั้งอยู่ห่างจากเมืองมะดีนะฮ์ประมาณ 7 กิโลเมตร และเคยเป็นที่เกิดสมรภูมิระหว่างมุสลิมกับผู้ปฏิเสธมาก่อน

เด็ดขาดในเรื่องศาสนาของอัลลอฮ์มากที่สุดคืออุมัร ผู้ที่มีความจริงจังและ
 ละอายที่สุดคืออุษมาน ผู้ที่รู้ในเรื่องสิ่งที่อนุมัต (ทะเลาล) หรือสิ่งต้องห้าม
 (หะรอม) มากที่สุด คือมูอาซ ผู้ที่เชี่ยวชาญในด้านการอ่านคัมภีร์
 ของอัลลอฮ์มากที่สุดคืออูบัยย ผู้ที่รู้เรื่องการจัดแบ่งมรดกได้ดีที่สุดคือซัยด
 อิบน์ ซาบิต ในทุกประชาชาติจะมีผู้ซื่อสัตย์ และผู้ซื่อสัตย์ของประชาชาติ
 นี้คืออูบัยยดะฮฺ อิบน์ อัล-ญุรรอหฺ”

(Ahmad, 1995 : 1/604)

2.2.2 หะดีษบ่งบอกถึงความวุ่นวายที่จะเกิดขึ้น

จากอับดุลลอฮฺ อิบน์ หะวาละฮฺ رضي الله عنه ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ نَجَا مِنْ ثَلَاثٍ فَقَدْ نَجَا مَوْتِي — ثَلَاثَ مَرَاتٍ — وَالذَّجَالُ وَقَتْلُ خَلِيفَةٍ
 مُصْطَبِرٍ بِالْحَقِّ يُعْطِيهِ))

(رواه أحمد: 419/4 , 349/5)

ความว่า “ผู้ใดที่ได้ก้าวผ่านสามเรื่อง แน่แท้เขาได้รับความสำเร็จ -ท่านได้
 กล่าวซ้ำ 3 ครั้ง- กล่าวคือ การเสียชีวิตของฉัน การสร้างความวุ่นวาย
 ของดัจญาล และการสังหารเคาะลีฟะฮ์ผู้ยืนหยัดอยู่บนสัจธรรม...”

(Ahmad, 1995 : 4/419, 5/349)

เมื่อพิจารณาจากความหมายในหะดีษนี้จะพบว่าเคาะลีฟะฮ์ผู้ยืนหยัดบนสัจธรรมที่
 ถูกสังหารก็คือเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ดังที่ประจักษ์จากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ จากหลักฐานในหะดีษนี้
 ที่ชี้ว่าเป็นอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه และในหะดีษนี้เช่นกัน -วัลลอฮุอะลัม- เมื่อพิจารณาถึง
 ความสำคัญในเรื่องความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จำเป็นจะต้องปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์ใน
 เรื่องการก่อความปั่นป่วนวุ่นวายทั้งรูปธรรมและนามธรรม ด้านรูปธรรมห้ามการวิจารณ์ในช่วงเวลาที่
 เกิดความปั่นป่วนจลาจลอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการก่อกบฏหรือทำร้ายชีวิตผู้อื่นเป็นต้น ส่วนด้านนามธรรม
 ห้ามวิจารณ์ในเรื่องที่เป็นความเท็จ ไม่ตรงกับความเป็นจริงหลังจากเหตุการณ์ได้ผ่านเลยไป หะดีษ
 ดังกล่าวเป็นการบอกโดยภาพรวมแก่ประชาชาติทั้งหลายไม่ใช่เป็นการเจาะจงเฉพาะผู้ที่อยู่ใน
 เหตุการณ์ความปั่นป่วนวุ่นวายเท่านั้น

((عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِتْنَةَ فَمَرَّ رَجُلٌ فَقَالَ يُقْتَلُ
 فِيهَا هَذَا الْمُتَمَعُّ يَوْمَئِذٍ مَظْلُومًا قَالَ فَتَظَرْتُ فَإِذَا هُوَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ))

(رواه أحمد: 1/551)

ความว่า จากอิบนุอุมร์ رضي الله عنه เล่าว่า ขณะที่ท่านเราะฮ์สูล ﷺ กำลังกล่าวถึงเรื่องความปั่นป่วนวุ่นวายที่จะเกิดขึ้น ทันใดนั้นมีชายคนหนึ่งได้เดินผ่านท่านพูดว่า “ในวันนั้นผู้ที่ยอมจำนนอย่างถูกต้องจะถูกลูกศร” อิบนุอุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า เมื่อฉันได้มองไปปรากฏว่าเป็นอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه

(Ahmad, 1995 : 1/551)

2.3 เคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه ในสมรภูมิต่างๆ

หลังจากที่การสถาปนารัฐอิสลามได้เกิดขึ้นที่นครมะดีนะฮ์ ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ได้วางโครงสร้างทางสังคมโดยการสร้างความเป็นพี่น้องระหว่างชาวมุฮายาญีรีนกับชาวอันศอร ชาวมุฮายาญีรีนแต่ละคนจะต้องมีพี่น้องจากชาวอันศอรหนึ่งคน ปรากฏว่าท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นพี่น้องกับเอาส อิบนุ ซาบิต (Muhammad Qutb, 1983 : 34-35) ต่อมาท่านเราะฮ์สูล ﷺ ได้สร้างมัสญิดทำสนธิสัญญาในการอยู่รวมกันกับชาวยิว ส่งกองคาราวานไปตามชนเผ่าต่างๆ ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการวางโครงสร้างทางสังคมแห่งใหม่โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และการอบรมขัดเกลา ท่านอุษมาน رضي الله عنه เป็นกองกำลังสำคัญในการวางรากฐานของรัฐอิสลาม ท่านไม่เคยตระหนี่ในเรื่องบริจาคทรัพย์สิน ไม่มีเฉยในการให้คำปรึกษาแนะนำ และท่านได้เข้าร่วมในทุกสมรภูมิต่างๆ ในสมรภูมิตะฮ์

2.3.1 เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه กับสมรภูมิตะฮ์

เมื่อบรรดามุสลิมได้ออกไปในสมรภูมิตะฮ์ปรากฏว่าในเวลานั้นรูกัยยะฮ์ภรรยาของท่านอุษมานป่วยหนักต้องนอนรักษาตัว ขณะที่ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ได้ประกาศให้ออกร่วมกับกองทัพ ปรากฏว่าอุษมาน رضي الله عنه ก็รีบเร่งออกไปพร้อมกับท่านเราะฮ์สูลลอลอย แต่ทว่าอุษมานถูกสั่งห้ามให้อยู่เพื่อได้ดูแลอาการป่วยของรูกัยยะฮ์ ท่านน้อมรับคำสั่งใช้นี้เพราะจะได้ช่วยดูแลภรรยาที่กำลังป่วยหนักใกล้กับเสียชีวิต ในขณะที่รูกัยยะฮ์ก็มีความโศกเศร้าอย่างมากอันเนื่องจากอยากเห็นหน้าผู้เป็นบิดาซึ่งกำลังอยู่ระหว่างสงครามบะฮ์ดร์ และอยากพบหน้าซัยหนับฟีสาวซึ่งอยู่ที่มักกะฮ์ และอุษมาน رضي الله عنه จ้องมองเธอด้วยน้ำตาไหลพรากและหัวใจที่แสนรันทด (Ahmad Khalil Jumah, n.d. : 491) ในที่สุดเธอได้อำลาชีวิตโลกนี้ด้วยการกล่าวคำปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์และมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ เธอได้อำลาโลกนี้กลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ในสภาพที่ไม่ได้เห็นหน้าท่านเราะฮ์สูล ﷺ ผู้เป็นบิดาเพราะท่านอยู่ระหว่างสงครามบะฮ์ดร์พร้อมกับบรรดาอัครสาวกเพื่อที่จะเชิดชูคำดำรัสแห่งพระองค์อัลลอฮ์ให้สูงส่ง โดยที่ท่านเราะฮ์สูลไม่ได้เข้าร่วมพิธีฝังศพรูกัยยะฮ์ رضي الله عنها เมื่อร่างอันบริสุทธิ์ของเธอถูกหาม ท่านอุษมานผู้เป็นสามีเดินตามหลังในสภาพที่โศกเศร้าจนกระทั่งถึงกุโบร์

บะเกียะและถูกฝังที่นั่น บรรดาผู้ร่วมไปส่งต่างโคกเศร่าร้องไห้กับการจากไปของบุตรของท่านเราะสุล ﷺ (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 33)

สงครามครั้งนี้ทำให้มุสลิมต้องเสียชีวิตถึง 14 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นชาวมาฮฺญูรีน 6 คน และชาวอันศอร 8 คน หลังจากเสร็จสงครามท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้ฝังศพของมุสลิมส่วนศพของฝ่ายศัตรูนั้นท่านได้สั่งให้โยนลงไปหลุมและกลบด้วยทราย จากความพ่ายแพ้สงครามที่บะดร์และการสูญเสียบุคคลสำคัญๆ ไปหลายคนในครั้งนั้นทำให้ชาวมักกะฮ์ต้องตอกอยู่ในบรรยากาศแห่งความเศร้าระคนแค้น ในเวลาต่อมาท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้มอบหมายให้อับดุลลอฮ์ อิบน์ กะอับ ดูแลจัดการทรัพย์สินที่ตกอยู่ในสนามรบ และได้ส่งอับดุลลอฮ์ อิบน์ เราะวะหะฮ์ กับซัยด์ อิบน์ ทาริษะฮ์ ไปแจ้งข่าวดีแก่ชุมชนตอนบนและตอนล่างของนครมะดีนะฮ์ ส่วนอุซามะฮ์ อิบน์ ซัยด์ อยู่ที่มะดีนะฮ์ ในฐานะตัวแทนของนบีมุหัมมัดได้กล่าวว่า “เราได้รับข่าวดีเรื่องชัยชนะในตอนที่เรากำลังฝังรูก็อยยะฮ์ ลูกสาวของท่านนบีและเป็นภรรยาของอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ” ข่าวการได้ชัยชนะของมุสลิมมาถึงนครมะดีนะฮ์ในวันที่ 18 เดือนเราะมะฎอน (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 174)

หลังจากที่ท่านเราะสุล ﷺ กลับจากสงครามรู้ข่าวการเสียชีวิตของรูก็อยยะฮ์ ﷺ ท่านได้ออกไปยังกุโบร์บะเกียะ แล้วยืนที่หลุมฝังศพบุตรเพื่อขอพรให้เธอได้รับการอภัยโทษ (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 33) เคาะลีฟะฮ์อุษมาน ﷺ ไม่ได้เป็นผู้หนีหรือหันหลังให้สงครามบะดร์ ดังที่พวกนอกรีตใส่โคล้ ซึ่งพวกเขาได้ตำหนิตานในกรณีที่ไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ ท่านอุษมาน ﷺ ไม่ได้ฝ่าฝืนท่านเราะสุล ﷺ เพราะความประเสริฐของผู้ที่เข้าร่วมสงครามบะดร์เท่ากับเป็นผู้ที่เชื่อฟังปฏิบัติตามท่านเราะสุล และท่านอุษมานก็ได้รับความประเสริฐอันนี้ด้วย เพราะเขาเองก็เป็นผู้หนึ่งที่พร้อมออกไปทำสงครามพร้อมกับท่านเราะสุล ﷺ แต่ทว่าท่านเราะสุลได้ห้ามเขาไม่ให้ออกในสงครามครั้งนี้เพื่อที่จะได้อยู่ดูแลบุตรของท่าน อันเนื่องจากเขาต้องเชื่อฟังปฏิบัติตามท่านเราะสุล ﷺ เป็นสาเหตุให้เขาไม่สามารถเข้าร่วมสงครามบะดร์ได้ หลังจากเสร็จสงครามเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้จัดส่วนแบ่งจากทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่เขา และเขาจะได้รับภาคผลบุญเหมือนกับผู้ที่เข้าร่วมสงครามคนหนึ่ง เพราะเขาได้เชื่อฟังและปฏิบัติตามอัลลอฮ์และเราะสุลของพระองค์ (Abu Nu‘im al-Asbihani, 2001 : 302)

มีรายงานจากอุษมาน อิบน์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ เมอาฮิบ กล่าวว่า มีชายคนหนึ่งเดินทางมาจากอียิปต์เพื่อทำหัจญ์เขากล่าวว่า โอ้อิบน์อุมัร ฉันจะถามท่านสักอย่าง จงบอกแก่ฉันถึงความสำคัญของบ้านหลังนี้ (บัยตุลลอฮ์) ท่านทราบหรือไม่ว่าอุษมานไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์? อิบน์อุมัร ตอบว่า ทราบครับ แต่ทว่าการที่เขาไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์เพราะเขาต้องอยู่ดูแลรูก็อยยะฮ์ บุตรของท่านเราะสุลซึ่งกำลังป่วยหนัก และท่านเราะสุล ﷺ ได้กล่าวกับเขาว่า

((إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ))

(رواه البخاري : 3698)

ความหมาย “ท่านจะได้รับภาคผลบุญและส่วนแบ่งจากทรัพย์สินเฉลย เหมือนกับผู้ที่เข้าร่วมสงคราม”

(al-Bukhari, 1991 : 3698)

((عَنْ عُمَانَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ إِنِّي تَخَلَّفْتُ يَوْمَ بَدْرٍ فَإِنِّي كُنْتُ أَمْرَضُ رُفِيَةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَتْ وَضَرَبَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَهْمِي وَمَنْ ضَرَبَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَهْمِهِ فَقَدْ شَهِدَ))
(أبو نعيم الأصبهاني : 304)

ความหมาย จากอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه กล่าวว่า “แท้จริงฉันไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ เพราะฉันต้องอยู่ดูแลภรรยาของท่านเราะสูล رضي الله عنه จนกระทั่งเธอได้เสียชีวิต และท่านเราะสูลได้จัดแบ่งทรัพย์สินเฉลยให้แก่ฉันด้วย และเขาได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ผู้ใดที่ท่านเราะสูล رضي الله عنه ได้แบ่งทรัพย์สินเฉลยให้เท่ากับผู้นั้นได้เข้าร่วมทำสงคราม”

(Abu Nu'im al-Asbihani, 2001 : 304)

ดังนั้นโดยมติเอกฉันท์ของบรรดาปวงปราชญ์ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ถูกนับว่าเป็นคนหนึ่งจากบรรดาผู้ที่เข้าร่วมทำสงครามบะดร์ (Sadiq 'Urjun, 1990 : 47)

2.3.2 เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه กับสมรภูมิอุหุด

จากความพ่ายแพ้ในสงครามบะดร์ได้ทำให้ไฟแค้นสมอยู่ในใจของชาวกุรัยชัมกกะฮฺตลอดมา ขณะเดียวกันพวกยิวและพวกตลบตะแลง (มุนาฟิก) ในมะดีนะฮ์ก็พยายามกระพือไฟแค้นให้ลุกโชนขึ้นตลอดเวลา ยิ่งกว่านั้นอินดกรยาของอบูสุฟยานซึ่งพ่อและพี่ชายของนางได้ถูกฆ่าในสงครามครั้งนั้นก็พยายามทำทุกวิถีทางที่จะปลุกระดมให้ชาวกุรัยชเห็นความพ่ายแพ้ในครั้งนั้น นอกจากจะต้องสูญเสียชีวิตของพวกเขาแล้ว ชื่อเสียงเกียรติยศและศักดิ์ศรีของมักกะฮ์ก็ต้องเสื่อมเสียไปด้วย หลังจากนั้นอบูสุฟยานซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้นำหลังจากที่ผู้นำคนอื่นๆ ได้เสียชีวิตไปในสงครามบะดร์จึงได้เริ่มเตรียมตัวทำสงครามเพื่อล้างแค้นให้แก่ความพ่ายแพ้ของชาวมักกะฮฺ ในช่วงแรกของสงครามอุหุด พระองค์อัลลอฮ์ได้ประทานชัยชนะให้แก่กองทัพมุสลิม โดยที่กองทัพมุสลิมสามารถต่อสู้จนได้รับชัยชนะเหนือบรรดาผู้ตั้งภาคี (มุชริกีน) อย่างไม่มีข้อกังขา ผู้นำของมุชริกีนถูกสังหารทีละคนๆ จนกระทั่งไม่มีใครสามารถชูธงนำทัพได้ และพวกเขาต้องพบกับความพ่ายแพ้ไปนที่สุด โดยที่บรรดาผู้หญิงของพวกเขาได้ร่ำพินหลังจากที่พวกนางได้ขับร้องและลั่นกลองอย่างหนักแน่น แล้วพวกนางได้ทิ้งกลองวิ่งหนีเตลิดไปยังภูเขาสภาพที่เสื้อผ้าหลุดลุ่ย (Ali Muhammad al-Sallabi,

2003 : 34) ผลจากการล่าถอยของพวกกุรัยซมักกะฮฺเป็นสิ่งที่น่าจะทำให้เห็นได้ว่ามุสลิมกำลังจะเป็นฝ่ายชนะสงครามแล้ว ดังนั้นเมื่อเห็นฝ่ายศัตรูถอยหนีและทิ้งธงไว้ในสนามรบเป็นเวลานาน พลทหารธนูบนภูเขาก็เกิดจิตใจอีกเหมือนอยากจะลงมาไล่พวกศัตรูบ้าง ถึงแม้ अबดุลลอฮฺ อิบน์ ญุบัยร พยายามห้ามปรามคนเหล่านี้เอาไว้มิให้กระทำเช่นนั้นจนกว่าท่านนบี ﷺ จะมีคำสั่งให้ไปร่วมในการสู้รบ แต่ก็มีหลายคนไม่เชื่อฟังและละทิ้งหน้าที่ไป เมื่อคอลิด อิบน์ วะลีด เห็นจิ้งหะว่ดั่งกล่าวเขาก็ไม่ปล่อยโอกาสทองให้หลุดมือไป เขาพาทหารม้าผ่านช่องเขานั้นไปได้โดยไม่ถูกต่อต้านจากพลธนูของฝ่ายมุสลิม ผลจากการฝ่าฝืนคำสั่งของท่านนบี ﷺ และการละทิ้งหน้าที่ของพลธนูส่งผลให้อับดุลลอฮฺ อิบน์ ญุบัยร ต้องพลีชีพในสนามรบ การโจมตีตลบหลังอย่างฉับพลันทำให้บรรดามุสลิมที่กำลังไล่พาดฟันฝ่ายศัตรูซึ่งกำลังล่าถอยอยู่ต้องหยุดลง และเปลี่ยนสภาพจากฝ่ายรุกกลับมาเป็นฝ่ายรับ เมื่อเห็นฝ่ายมุสลิมเกิดความระส่ำระสายเพราะการที่ต้องระงับการโจมตีจากทางด้านหลังอิกริมะฮฺ อิบน์ อุบยูฮ์ฮัล และอบูสุฟยานก็หยุดการล่าถอยและรวบรวมทหารกลับมาโจมตีมุสลิมอีกครั้งหนึ่ง (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 186)

สถานการณ์กลับเปลี่ยนผันจากแรกกองทัพมุสลิมเป็นฝ่ายชนะมาถึงตอนนี้เป็นฝ่ายตั้งรับ ถูกกองทัพมุชริกีนโจมตีอย่างหนัก ส่งผลให้ฝ่ายมุสลิมกลุ่มหนึ่งพบกับความพ่ายแพ้และถอยร่นจนกระทั่งใกล้ถึงมะดีนะฮฺ โดยในกลุ่มนี้มีท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه รวมอยู่ด้วยและพวกเขาก็ไม่ได้กลับเข้ามาจนกระทั่งการสู้รบได้สิ้นสุดลง อีกกลุ่มอยู่ในสภาพที่สับสนเมื่อได้ทราบข่าวว่าท่านนบี มุหัมมัด ﷺ เสียชีวิตแล้ว และอีกกลุ่มยังคงยืนหยัดเคียงบ่าเคียงไหล่ท่านนบี มุหัมมัด ﷺ ส่วนกลุ่มที่พ่ายแพ้และถอยร่นหนีกลับมาอัลลอฮฺได้ประทานโองการอัลกุรอานลงมาซึ่งจะถูกอ่านจนกระทั่งถึงวันกิยามะฮฺว่า

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ

بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۗ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۝﴾

(آل عمران : 155)

ความหมาย “แท้จริงบรรดาผู้ที่อยู่ในกลุ่มของพวกเจ้าที่หันหลังหนีในวันที่สองกลุ่มเผชิญหน้ากัน (หมายถึงกลุ่มมุสลิมและมุชริกีนในสงครามอุหุดโดยที่กลุ่มมุสลิมถอยร่นหนีอันเนื่องจากถูกโจมตีอย่างหนัก) แท้จริงชัยฏอนต่างหากที่ทำให้พลั้งพลาดไป เนื่องจากบางสิ่งทีพวกเขาได้ประกอบไว้เท่านั้น (หมายถึงการละทิ้งหน้าที่ของพลทหารธนู) และแน่นอนอัลลอฮฺได้ทรงอภัยให้แก่พวกเขาแล้ว แท้จริงอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงภัยโทษ ผู้ทรงหนักแน่น”

(อาล อิมรอน : 155)

โครงการอัลกุรอานประทานลงมาเพื่อยืนยันว่าพระองค์อัลลอฮ์ได้รื้อถอนให้แก่มุสลิมกลุ่มคนที่ถอยร่น จะมีก็แต่พวกนอกรีตปฏิบัติตามอารมณ์ที่ไม่ได้มองเช่นนั้น พวกเขาได้กล่าวใส่ร้ายต่อท่านอุมมาน رضي الله عنه เพียงคนเดียวเท่านั้นโดยไม่ได้กล่าวตำหนิถึงคนอื่น ๆ เป็นการเพียงพอแล้วสำหรับตัวบทจากโครงการอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ได้บอกถึงการรื้อถอนให้แก่มุสลิมกลุ่มนี้ซึ่งมีท่านอุมมาน رضي الله عنه รวมอยู่ด้วย ฉะนั้นชีวิตของท่านในสมรภูมิแห่งการต่อสู้เป็นการรับประกันได้ถึงความทุ่มเทเสียสละและความกล้าหาญอย่างเต็มภาคภูมิ

2.3.3 เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กับสมรภูมิฆะฆะฟาน

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กระตุ้นส่งเสริมให้บรรดามุสลิมออกไปร่วมในสงครามฆะฆะฟาน ปรากฏว่ามีผู้ร่วมออกไปในศึกครั้งนี้เป็นจำนวน 400 คน พร้อมกับทหารม้าอีกบางส่วนโดยที่ท่านอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้รับการแต่งตั้งจากท่านเราะสูล ﷺ ให้ดูแลนครมะดีนะฮ์ ฝ่ายมุสลิมได้จับผู้ชายคนหนึ่งชื่ออัลคุศเศาะฮ์ กล่าวกันว่าเป็นคนอาวุโสจากเผ่าบะนูษะอละบะฮ์ จากนั้นได้นำตัวไปให้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เพื่อท่านจะได้ถามข่าวคราวของพวกเขา ชายคนนั้นตอบว่า ท่านจะไม่พบพวกเขาหรอก หลังจากที่พวกเขาได้ยืนยันว่าท่านจะยกกองกำลังมา พวกเขาได้หนีขึ้นไปอยู่บนยอดเขา และฉันจะเดินทางไปพร้อมกับท่าน

ในเวลาต่อมาท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้เชิญชวนเขาเข้ารับอิสลาม และเขาก็พร้อมรับอิสลาม และท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ให้เขาอยู่ร่วมกับท่านบิลาล เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ไปถึงปรากฏว่าไม่พบใครเลยสักคน จากนั้นท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ หันหลังกลับนครมะดีนะฮ์โดยไม่พบกับแผนอุบายหรือกลลวงอันใด และในสงครามฆะฆะฟานท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ออกเดินทางรวมแล้วเป็นจำนวน 11 วัน (Ibn Sa'ad, 1996 : 2/34-35)

2.3.4 เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กับสมรภูมิตูริกกออ์

Akbar Shah Najib (แปลโดยบรรจง บินกาซัน) กล่าวในหนังสือ Tarikh Islamiy (2552) ว่า ในช่วงเวลานี้มีข่าวเข้ามาอย่างต่อเนื่องว่าพวกบะนูฆะฆะฟานและบะนูษะอละบะฮ์แห่งเผ่าเคาะฆะฆะฟานกำลังเตรียมการที่จะทำสงครามต่อต้านมุสลิม เมื่อรู้ดังนั้นท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้นำบรรดาอัครสาวกจำนวน 400 คนไปเผชิญหน้ากับบรรดาศัตรู โดยแต่งตั้งอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ให้เป็นผู้ดูแลนครมะดีนะฮ์ แต่เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ไปถึงปรากฏว่าคนพวกนี้ได้หนีไปก่อนแล้ว ดังนั้นจึงไม่มีการต่อสู้อันใดเกิดขึ้น ปฏิบัติการครั้งนี้เกิดขึ้นในเดือนญมาตุลอุลา ฮ.ศ.4 และถูกเรียกว่าปฏิบัติการชาตุริกกออ์เพราะว่าเท้าของบรรดามุสลิมได้รับบาดเจ็บอันเนื่องมาจากการเดินทางไกลและทุลักทุเลจากการผ่านหุบเขาที่เต็มไปด้วยหินและมุสลิมต้องพันเท้าของตนด้วยผ้า

2.3.5 เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه กับสมรภูมิตะบูก

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ นำกองกำลังจำนวน 30,000 คน ออกจากนครมะดีนะฮ์มุ่งหน้าสู่ตะบูก เพื่อเผชิญหน้ากับพวกคริสเตียนอาหรับซึ่งได้ร่วมมือกับทหารโรมัน การรณรงค์ออกทำศึกครั้งนี้เกิดขึ้นในเดือนเราะญับ ปี ฮ.ศ.9 ซึ่งในช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่มุสลิมตกอยู่ในสภาพที่ลำบากมาก อากาศแห้งแล้ง สภาพเศรษฐกิจฝืดเคือง ด้วยเหตุนี้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กระตุ้นสนับสนุนให้บรรดาอัครสาวกร่วมกันจัดเตรียมกองทัพในยามสถานการณ์บีบบังคับมากเช่นนี้ ให้สุดกำลังความสามารถ บรรดาอัครสาวกต่างกระตือรือร้น บรรดาสตรีรีบเร่งในการเก็บรวบรวมทรัพย์สิน เครื่องประดับเพื่อนำไปมอบให้แก่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ สำหรับใช้ในการบริหารกองทัพ และเมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์พบว่ามีบรรดาอัครสาวกยื่นเข้าแถวกันยาวมากเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะเข้าร่วมในการทำศึกครั้งนี้ จากนั้นท่านกล่าวว่า “ใครจะเป็นผู้จัดเตรียมค่าใช้จ่ายให้แก่บุคคลกลุ่มนี้ พระองค์อัลลอฮ์จะอภัยโทษให้แก่เขา?” ท่านอูษมาน رضي الله عنه เกือบจะไม่ได้ยินคำประกาศของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ นี้ เพื่อเขาจะได้รีบเร่งไปสู่การได้รับอภัยโทษและความพอพระทัยจากอัลลอฮ์ ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าเป็นการจัดเตรียมกองทัพยามยากอย่างแท้จริง จนเป็นที่มาของคำว่า “อูษมานผู้มีแต่ให้” (Ibn Hajar, n.d. : 6/67) โดยที่ท่านอูษมาน رضي الله عنه ได้ลุกขึ้นจัดเตรียมกองทัพในครั้งนี้อย่างยิ่งใหญ่ จนกระทั่งเกือบจะไม่ละทิ้งสิ่งจำเป็นอันใดเอาได้เลย

อิบนุ ซิฮาบ อัช-ซูฮรียก กล่าวว่า “ท่านอูษมาน رضي الله عنه ได้เสียสละในการจัดเตรียมกองทัพทหารสงครามตะบูก เป็นอูฐจำนวน 940 ตัว และม้าจำนวน 60 ตัว รวมแล้วจำนวน 1,000 ตัว และท่านยังได้นำเงินมาให้แก่ท่านเราะสูล ﷺ อีกเป็นจำนวน 10,000 ดินาร โดยที่เราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้รับด้วยมือของตัวเอง พร้อมกับพูดว่า นับจากวันนี้เป็นต้นไปสิ่งที่อูษมานปฏิบัติจะเป็นความดีงามสำหรับตัวเขา ถึงสองครั้ง” (al-Tirmidhiy, n.d. : 3785) ปรากฏว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นผู้สร้างความดีงามอย่างมากมายสมควรที่จะได้รับการสรรเสริญยกย่องต่อการทุ่มเทเสียสละในการจัดเตรียมสงครามยามทุกข์ยากครั้งนี้

2.3.6 เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه กับสัตยาบันอัล-ริฎวาน

เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ลงพำนักที่หุฎัยบียะฮ์ ท่านเห็นว่ามีความจำเป็นจะต้องส่งตัวแทนไปเจรจากับพวกกุรัยช บอกให้รู้ถึงจุดประสงค์ในการเดินทางมาครั้งนี้เพื่อทำอุมเราะฮ์ไม่ได้มาเพื่อการต่อสู้แต่ประการใด จากนั้นท่านเราะสูล ﷺ ได้ส่งคิรอซ อิบนุ อุมัยยะฮ์ อัล-คุซาอียี พร้อมกับจดหมายไปยืนยันว่าท่านมิได้มาเพื่อที่จะต่อสู้ แต่เพื่อทำอุมเราะฮ์และเชือดสัตว์พลี พวกกุรัยชได้เข้าอูฐของคิรอซและพยายามที่จะฆ่าเขาด้วย แต่คนของเขาได้ช่วยไว้และส่งเขากลับมายังท่านเราะสูลอย่างปลอดภัย หลังจากนั้นท่านเราะสูล ﷺ ต้องการจะส่งตัวแทนคนอื่นเพื่อไปนำเสนอสาส์นแห่งเราะสูล ﷺ ให้แก่บรรดาชาวกุรัยชได้รับรู้

หลังจากนั้นท่านเราะสูล ﷺ ก็ต้องการที่จะส่งอุมร์ไปยังพวกกุร็ชช แต่อุมร์ได้กล่าวว่า “ฉันไม่ได้แย้งอะไรที่จะเข้าไปที่นั่น แต่ในมักกะฮไม่มีพวกบงออะดียซึ่งเป็นเผ่าของฉันที่คอยให้ความคุ้มครองเลย ถ้าฉันเข้าไปฉันก็อาจจะต้องยุ่งยากลำบาก ท่านอุษมานเป็นคนที่มีความเหมาะสมกว่าสำหรับเรื่องนี้ เพราะพวกบงออะดียซึ่งเป็นคนในเผ่าของเขายังอยู่ในมักกะฮ” ท่านเราะสูล ﷺ เห็นด้วยกับคำเสนอแนะนี้ ท่านจึงได้ส่งอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ เป็นตัวแทนไปหาบุงออะดียระหว่างทางเข้ามักกะฮ ท่านอุษมานได้พบกับอะบาน อิบน์ สะอีด โดยบังเอิญอะบานจึงได้ให้ความคุ้มครองเขาและพาไปพบบุงออะดียหัวหน้าเผ่าพวกกุร็ชช เมื่อได้ทราบความจากสาส์นของท่านเราะสูลุลลอฮ ﷺ บรรดาแกนนำของชาวกุร็ชชกล่าวว่า “เราอนุญาตให้ท่านเดินเวียนรอบกะอเบฮะฮได้” ท่านอุษมาน ﷺ จึงกล่าวว่า “ฉันไม่สามารถเดินเวียนรอบกะอเบฮะฮตามลำพังได้โดยที่ไม่มีท่านเราะสูลุลลอฮ” เมื่อได้ยินเช่นนั้นทำให้บรรดาชาวกุร็ชชโกรธมากและได้กักตัวท่านอุษมาน ﷺ ไว้ที่มักกะฮ (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 36-37)

การกลับมาอย่างล่าช้าของท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ทำให้มีข่าวลือในบรรดามุสลิมว่าเขาได้เสียชีวิตแล้ว เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ ﷺ ได้ยินเรื่องนี้ ท่านยืนยันว่าจะไม่ไปจากที่นี่ หากไม่ได้มีการลงโทษให้แก่การสังหารอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ แล้วท่านก็นั่งใต้ต้นสะมุเราะฮและให้บรรดาเศาะหาบะฮทำการสัจยาบัน (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 67) ดังที่คัมภีร์อัลกุรอานได้ถูกประทานลงมาในเหตุการณ์นี้ว่า

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ...﴾

(الفتح : 18)

ความหมาย “โดยแน่นอนอัลลอฮทรงพอพระทัยต่อบรรดาผู้ศรัทธา ขณะที่พวกเขาให้สัจยาบันต่อเจ้าใต้ต้นไม้...”

(อัล-ฟัตห : 18)

แต่หลังจากนั้นไม่นานท่านอุษมาน ﷺ ก็ได้กลับมา ถึงแม้พวกกุร็ชชส่วนหนึ่งที่มีความคิดไม่ชอบที่จะต่อสู้ แต่ส่วนใหญ่ก็รีบเร่งให้มีการต่อสู้ แต่เมื่อพบว่ามุสลิมพร้อมที่จะสู้รบ ทำที่ของคนพวกนี้ก็อ่อนลง หลังจากนั้นพวกมักกะฮก็ส่งอูรวะฮ อิบน์ มัสอูด หัวหน้าเผ่าของพวกบงออะดียไปยังท่านเราะสูล ﷺ เมื่อมาถึงเขาได้กล่าวว่า “มุหัมมัด ทุกตระกูลของพวกกุร็ชชได้ตัดสินใจแล้วว่า จะสู้รบกับท่าน คนที่เคยให้การสนับสนุนท่านตอนนี้ทั้งหมดจะทิ้งท่านแล้ว เพราะพวกเขาไม่สามารถที่จะทนต่อการตามราวีของพวกกุร็ชชได้” ท่านออบูบักร ﷺ ได้ตอบเขาไปอย่างรุนแรงจนเขาต้องเงยบ ท่านเราะสูล ﷺ ได้พูดกับอูรวะฮว่า “เรามีได้มาที่นี่เพื่อต่อสู้ แต่เรามีเจตนาที่จะทำอุมเราะฮ ถ้าหากชาวมักกะฮต้องการจะสู้รบเราก็จะรบกับพวกเขาเพื่อทำหน้าที่การเป็นนบีของฉันจนกว่าศรีชะฮของฉัน

จะแยกออกจากร่าง หรืออัลลอฮฺจะทรงตัดสินใจว่าจะเป็นอย่างไร ถ้าชาวมักกะฮฺต้องการฉันทกัฟพร้อมที่จะทำสัญญากับพวกเขา โดยมีข้อแม้ว่าพวกเขาจะต้องให้เราทำงานเผยแผ่หรือยอมรับอิสลามเพื่อที่จะได้ไม่ต้องมาต่อสู้กันอีกตลอดไป” (บรรจง บินกาซัน, 2552 : 213)

2.4 ผลงานและการเสียสละในหนทางของอัลลอฮฺ

เคาะลีฟะฮฺอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นคนหนึ่งที่พระองค์อัลลอฮฺได้ประทานความร่ำรวยมั่งคั่ง ท่านเป็นนักธุรกิจที่มีทรัพย์สินมากมาย แต่ทว่าท่านได้ใช้ทรัพย์สินจากความร่ำรวยนี้ไปในการเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮฺ ﷻ และแสวงหาความพอพระทัยจากพระองค์ ท่านเป็นคนหนึ่งที่แข่งขันและริบเร่งในทุกความดีงามโดยไม่เคยคำนึงถึงความยากจน ช่วงระยะเวลาประมาณ 12 ปี ในการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺของท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้แล้วว่า ท่านได้สรรสร้างคุณูปการให้แก่โลกอิสลามไว้อย่างมากมายในหลายๆ ด้านด้วยกัน และผลงานอันโดดเด่นของท่านส่วนหนึ่งจะนำเสนอต่อไปนี้

2.4.1 ซื่อบ่อน้ำรุมะฮฺ

เมื่อมุสลิมได้อพยพจากเมืองมักกะฮฺไปยังเมืองมะดีนะฮฺดูเหมือนว่าน้ำจะเป็นปัญหาสำคัญสำหรับมุสลิม ในขณะที่เมืองมะดีนะฮฺมีน้ำบ่อหนึ่งซึ่งเรียกว่าบ่อรุมะฮฺ เป็นของชายคนหนึ่งจากตระกูลอิมฟาร ซึ่งเขาขายน้ำให้แก่ประชาชนภายในเมืองได้เงินวันละหลายดิรฮัม ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า “ท่านจะแลกเปลี่ยนมันด้วยตาน้ำในสวนสวรรค์ได้หรือไม่?” เขาตอบว่า “ท่านเราะสูลุลลอฮฺฉันและลูกๆ ของฉันไม่มีรายได้ใดเลยนอกจากบ่อน้ำนี้เท่านั้นฉันจึงทำตามที่ท่านขอร้องไม่ได้” เมื่อท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ได้ทราบข่าวนี้ ท่านจึงได้ขอซื่อบ่อน้ำรุมะฮฺจากชายผู้นั้นเป็นเงินจำนวน 35,000 ดิรฮัม แล้วบริจาคเป็นทานถาวรให้แก่บรรดามุสลิมได้ใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำนั้น (al-Mubarakfuri, n.d. : 10/196)

อีกรายงานหนึ่งเล่าว่า บ่อน้ำรุมะฮฺเป็นของชาวยิวที่อาศัยอยู่ในเมืองมะดีนะฮฺ ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه จึงได้เจรจาขอซื่อบ่อน้ำนี้ เพื่อบริจาคเป็นทานถาวรให้แก่บรรดามุสลิม แต่ชาวยิวคนนี้ได้ปฏิเสธที่จะขาย ท่านอุษมาน رضي الله عنه จึงขอซื่อบ่อน้ำนี้เพียงครั้งหนึ่ง ซึ่งได้ตกลงกันว่าให้ชาวยิวใช้น้ำวันหนึ่งและให้ท่านอุษมานใช้อีกวันหนึ่งเพื่อที่ท่านได้มอบให้บรรดามุสลิมได้ใช้ประโยชน์ เมื่อถึงวันที่เป็นสิทธิของท่านอุษมาน رضي الله عنه ปรากฏว่าบรรดามุสลิมได้เก็บน้ำตุนไว้เพื่อใช้ 2 วัน เป็นเหตุให้ชาวยิวต่อว่าท่านอุษมานจากการกระทำของบรรดามุสลิม เนื่องจากเขาไม่สามารถขายน้ำให้มุสลิม ซึ่งก่อนหน้าชาวยิวได้ขูดรีดในการขายน้ำให้แก่มุสลิมโดยได้รับรายได้อย่างมากมาย เขาได้พูดกับท่านอุษมาน رضي الله عنه ว่า “ท่านได้ทำให้ข้าต้องเสียรายได้” ท่านอุษมาน رضي الله عنه จึงได้ขอซื่อบ่อน้ำรุมะฮฺอีกครั้ง

ที่เหลือจากชาวยิว แล้วได้บริจาคเป็นสาธารณประโยชน์ให้แก่บรรดามุสลิม (มุบีร์ มุหะหมัด, 2008 : 70-71)

2.4.2 ขยายมัสญิดนะบะวีย อับ-ชะรีฟ

หลังจากที่ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ได้สร้างมัสญิดขึ้นที่นครมะดีนะฮ์ กลายเป็นสถานที่ใช้ในการร่วมละหมาดท่าเวลา กล่าวเทศนาธรรม เป็นสถานที่ใช้ในการสอนเรียนศาสนา เป็นที่บริหารจัดการกองทัพเวลาทำศึกสงคราม และเป็นที่รวมตัว พบปะของบรรดามุสลิมในโอกาสต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มัสญิดมีพื้นที่แคบลง ท่านเราะฮ์สูล ﷺ เคยสนับสนุนบรรดาสาวกให้ซื้อพื้นที่ใกล้กับมัสญิด เพื่อที่จะได้ขยายอาณาบริเวณให้เพียงพอต่อการใช้สอยพื้นที่ในอนาคต (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 45-46) และปรากฏว่าท่านอุษมาน ﷓ เป็นคนหนึ่งที่ซื้อดินตามคำแนะนำของท่านเราะฮ์สูลลุลลอฮ์ด้วยกับเงินจำนวน 25,000 หรือ 20,000 ดิรฮัม (al-Nasa'iy, 1988 : 2/766) เดิมที่มีมัสญิดนะบะวียในสมัยของท่านเราะฮ์สูลลุลลอฮ์ ﷺ ถูกก่อสร้างขึ้นด้วยกับอิฐและมุงหลังคาด้วยกับ ก้านอินทผลัมและเสาทำจากต้นอินทผลัม ในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷓ ไม่ได้เพิ่มขยายแต่ประการใด และเมื่อมาถึงยุคของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷓ ได้ขยายมัสญิดโดยใช้หลักการเดิมเหมือนในยุคสมัยของท่านเราะฮ์สูลลุลลอฮ์ ﷺ ต่อเติมโดยการใช้อิฐ ก้านอินทผลัมและใช้เสาไม้ หลังจากนั้นเมื่อมาถึงในยุคการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷓ ได้ขยายมัสญิดนะบะวียอย่างกว้างขวาง ท่านได้ก่อสร้างฝาผนังโดยใช้หินสกัดและเงิน เสาใช้หินสกัดส่วนหลังคามุงด้วยไม้สัก ส่วนประตูยังคงไว้เหมือนในสมัยของท่านอุมัยยะฮ์ ﷓ คือมี 6 บานเหมือนเดิม

มีรายงานจากยะหฺยา จากอัล-มุญญอลิบ อิบน์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ หันฎ็อบ กล่าวว่าเมื่อเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷓ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ ปี ฮ.ศ.24 ท่านได้พูดกับประชาชนว่าจะขยายมัสญิด อันเนื่องจากพวกเขามาร้องทุกข์ว่ามัสญิดคับแคบโดยเฉพาะเวลาวันศุกร์ต้องละหมาดที่ระเบียงข้างนอก จากนั้นเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷓ ได้ปรึกษากับบรรดาเศาะหาบะฮ์ฮ์อาวุโส จึงมีมติเห็นพ้องว่าให้รื้อมัสญิดและขยายเพิ่มเติม หลังจากละหมาดศุริเสรีจท่านได้ขึ้นบนมิมบรากล่าวสรรเสริญต่อพระองค์อัลลอฮ์ แล้วกล่าวว่า “โอ้พี่น้องทั้งหลาย ฉันต้องการที่จะรื้อมัสญิดท่านเราะฮ์สูลลุลลอฮ์ ﷺ และฉันจะขยายเพิ่มเติม ขอยืนยันว่าฉันได้ยินท่านเราะฮ์สูลลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “ผู้ใดที่ได้สร้างมัสญิดหลังหนึ่ง อัลลอฮ์จะทรงสร้างบ้านหลังหนึ่งในสวนสวรรค์ให้แก่เขา” และแน่นอนว่ามีคนทำมาแล้วก่อนฉันรวมถึงผู้นำคืออุมัยยะฮ์ อิบน์ ค็อฏฏอบ ﷓ เคยขยายและก่อสร้างเพิ่มเติมมาแล้วก่อนฉัน หลังจากที่ฉันได้ปรึกษากับบรรดาเศาะหาบะฮ์ฮ์อาวุโสพวกเขาต่างก็เห็นพ้องว่าให้ทำการรื้อและก่อสร้างขยายเพิ่มเติม” ประชาชนที่อยู่ในขณะนั้นต่างก็เห็นด้วย หลังจากนั้นท่านอุษมาน ﷓ ได้เรียกสถาปนิกและควบคุมการก่อสร้างด้วยตัวเอง โดยปกติแล้วท่านเป็นคนถือศีลอดในตอนกลางวันและละหมาดในยามกลางคืน ท่านมีความผูกพันกับมัสญิด ท่านได้สั่งให้นำเงินอย่างคิมาบุกับ

ต้นอินทผลัม และในเดือนเราะบิอูลเอาวัล ปี ฮ.ศ.29 ท่านได้เริ่มทำการขยายมัสญิดนะบะวีย จนกระทั่งไปเสร็จสิ้นต้นเดือนมุหัรรอหม ปี ฮ.ศ.30 ใช้ระยะเวลาในการก่อสร้างรวม 10 เดือน ท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้สั่งให้มีการขยายมัสญิดนะบะวียออกไปเพิ่มด้านยาวอีก 160 หลา และด้าน กว้างอีก 150 หลา (Muhammad Rida Rashid, 1982 : 24-25)

2.4.3 การจัดเตรียมกองทัพยามยาก

สงครามตะบูกเกิดขึ้นในเดือนเราะบิอับ ปี ฮ.ศ.9 ซึ่งท่านเราะสูล ﷺ ทราบว่าคริสเตียน อาหรับได้ร่วมมือกับทหารโรมันเพื่อทำสงครามกับมุสลิม และได้ยกกำลังมาถึงตำบลบัลกออซึ่งอยู่ใน แคว้นซาม ด้วยเหตุนี้ท่านเราะสูล ﷺ จึงให้บรรดาเคาะหะบะฮ์จัดเตรียมกองทัพเพื่อทำสงครามกับผู้ รุกราน ในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่บรรดามุสลิมมีความอดอยาก อากาศแห้งแล้ง ไม่มีทรัพย์สินเงินทอง เป็นค่าใช้จ่าย มีรายงานจากอับดุลเราะหมาน อิบน์ ค็อบบาบ เล่าว่า ฉันได้เข้าร่วมแถวทหาร ในขณะที่ ท่านเราะสูลลุลลอฮ์ได้กระตุ้นให้บรรดามุสลิมบริจาคเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการทำสงคราม จากนั้น ปรากฏว่าท่านอุมมาน رضي الله عنه ได้ยื่นขึ้นแล้วกล่าวว่า “ท่านเราะสูลลุลลอฮ์ฉันบริจาคอูฐ 100 ตัว พร้อมทั้ง เครื่องเสียบิงในหนทางของอัลลอฮ์” ท่านเราะสูลลุลลอฮ์ ﷺ ก็ได้เสนอให้ทำการบริจาคอีก ท่านอุมมาน رضي الله عنه ก็ลุกขึ้นยื่นอีกพร้อมกับกล่าวว่า “ท่านเราะสูลลุลลอฮ์ฉันบริจาคอูฐ 300 ตัว พร้อมทั้งเครื่องเสียบิง ในหนทางของอัลลอฮ์” ดังนั้นท่านเราะสูล ﷺ ลงมาพร้อมกับกล่าวว่า “นับจากวันนี้เป็นต้นไปสิ่งที่ อุมมานปฏิบัติจะเป็นความดีงามสำหรับตัวเขา” (al-Tirmidhiy, n.d. : 3785)

ยังมีบางสายรายงานเล่าว่า ท่านอุมมาน رضي الله عنه เตรียมกองทัพยามยากในปีที่เต็มไปด้วย ความอดอยากนี้คิดเป็นมูลค่า 1 ใน 3 ของค่าใช้จ่ายในการออกสมรภูมิรบครั้งนี้ โดยได้บริจาคอูฐ จำนวน 950 ตัว และม้าอีกจำนวน 50 ตัว อิบน์ อิสฮาก กล่าวว่า สิ่งที่ท่านอุมมาน رضي الله عنه ได้ใช้จ่ายไป ในการทำสงครามครั้งนี้คิดเป็นมูลค่าจำนวนมากมายมหาศาล ไม่มีใครสามารถใช้จ่ายได้เหมือนเขาอีก แล้ว (Muhammad Rida Rashid, 1982 : 22-23) อิบน์ ซิฮาบ อัซ-ซุฮัยรีย์ กล่าวว่า ท่านอุมมาน رضي الله عنه จัดเตรียมทหารในการทำสงครามตะบูกโดยเป็นอูฐจำนวน 940 ตัว และม้าจำนวน 60 ตัว (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 41) และผลลัพธ์สุดท้ายของสงครามตะบูกหรือสงครามยามยาก ในครั้งนี้ ปรากฏว่ากองทัพมุสลิมสามารถฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการไปและได้รับชัยชนะอย่างยิ่งใหญ่ งดงาม

2.4.4 การรวบรวมอัลกุรอาน

อัล-บุคอรี ได้รายงานจากอนัส อิบน์ มาลิก رضي الله عنه กล่าวว่า หุซัยฟะฮ์ อิบน์ อัล-ยะมาน رضي الله عنه ได้มาหาท่านอุมมาน رضي الله عنه ซึ่งท่านได้ร่วมกับทหารมุสลิมจากประเทศซามและอิรัก ทำการพิชิต แคว้นอาร์มีเนีย และอาเซอร์ไบจาน ท่านได้แสดงความวิตกกังวลต่อบรรดามุสลิมอ่านอัลกุรอานไม่

เหมือนกัน เขาได้กล่าวกับท่านอุษมานว่า “ท่านผู้ปกครองของบรรดาผู้ศรัทธา ท่านจงจัดการกับประชาชน ซึ่งพวกเขาได้เกิดความขัดแย้งกันในการอ่านอัลกุรอาน เสมือนการขัดแย้งของชาวฮิวและชาวคริสเตียน”

เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จึงได้ส่งคนไปหาท่านหญิงหุฟศะฮะฮ์และกล่าวว่า “ได้โปรดส่งอัลกุรอานมาให้แก่เรา เพื่อเราจะคัดลอกแล้วจะส่งกลับคืนให้ท่าน” ท่านหญิงหุฟศะฮะฮ์ จึงได้มอบคัมภีร์อัลกุรอานให้แก่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จากนั้นท่านจึงสั่งให้ชัยด อิบน์ ซาบิต , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัส-ซุบัยร , สะอีด อิบน์ อัล-อาศ และอับดุลเราะหมาน อิบน์ อัล-หารีษ อิบน์ ฮิซาม رضي الله عنه ได้ทำการคัดลอกอัลกุรอานโดยท่านอุษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า “ถ้าหากว่าพวกท่านขัดแย้งกับชัยด อิบน์ ซาบิต ในการคัดลอกอัลกุรอาน จงคัดลอกมันตามสำเนียงการอ่านของชาวกูร็ัยซ เพราะอัลกุรอานถูกประทานลงมาตามสำเนียงการอ่านของพวกเขา จากนั้นพวกเขาได้คัดลอกอัลกุรอานจนเสร็จเรียบร้อย ต่อมาได้ส่งมอบให้แก่ท่านอุษมาน رضي الله عنه แล้วท่านก็ได้ส่งมอบต้นฉบับอัลกุรอานคืนให้แก่ท่านหญิงหุฟศะฮะฮ์ และในเวลาต่อมาได้ส่งมอบคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่ถูกคัดลอกใหม่แจกจ่ายไปตามแคว้นเมืองต่างๆ และได้สั่งให้เผาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับอื่นๆ ทั้งทั้งหมด (al-Bukhari : 4987)

2.5 คุณลักษณะอันโดดเด่นของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

คุณลักษณะของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ถือว่าเป็นคุณลักษณะแห่งผู้นำอย่างแท้จริง โดยที่คุณลักษณะต่างๆ ล้วนเป็นคุณลักษณะผู้นำแห่งพระผู้อภิบาล เมื่อได้ศึกษาถึงชีวประวัติของท่านอย่างละเอียดในทุกมิติ (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 101-117) สามารถสรุปคุณลักษณะอันโดดเด่นของท่านได้ดังนี้

- 2.5.1 มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้แนะ
- 2.5.2 มีความสุขุมรอบคอบ
- 2.5.3 มีความยืดหยุ่น ประนีประนอม
- 2.5.4 มีความอ่อนโยน
- 2.5.5 ให้อภัย
- 2.5.6 มีความนอบน้อม ถ่อมตน
- 2.5.7 มีความละเอียด
- 2.5.8 มีความใจบุญสุนทาน
- 2.5.9 มีความกล้าหาญ
- 2.5.10 มีความอดทน
- 2.5.11 มีความยุติธรรม
- 2.5.12 มีความเคร่งครัด

2.5.13 มีความมักน้อย

2.5.14 มีการสรรเสริญขอบคุณ

2.5.15 ติดตามข่าวคราว ความเคลื่อนไหวของประชาชน

2.5.16 คัดเลือกจัดสรรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

2.5.1 มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้แนะ

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ถูกนับว่าเป็นปราชญ์อาวุโสคนหนึ่งจากบรรดาอัครสาวกของท่านเราะสูล ﷺ ที่มีความเชี่ยวชาญรอบรู้เรื่องอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ดังที่เราพบได้ว่าท่านสามารถวินิจฉัยปัญหาในด้านการพิพากษา ด้านทรัพย์สิน และด้านการยุติ ด้วยการอนุมัติของพระองค์อัลลอฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านเราะสูล ﷺ แบบอย่างของอูบัยกร และอุมร์ رضي الله عنه อันเนื่องจากอูษมาน رضي الله عنه ได้ดำเนินชีวิตร่วมกับท่านเราะสูล ﷺ ท่านได้ซึมซับวิชาความรู้ ทางนำ จรรยาบรรณของท่านเราะสูล ﷺ จึงเป็นปัจจัยหนุนนำให้ท่านเป็นปราชญ์อาวุโสคนหนึ่งจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย ท่านอูษมาน رضي الله عنه มีความสามารถพิเศษในการชี้แนะเตือนผู้อื่น ท่านสามารถชี้แนะหรือสอนผู้อื่นจากความรู้ ประสบการณ์ และความสำเร็จจากการประกอบธุรกิจ จนกระทั่งทำให้ผู้ที่อยู่รายล้อมท่านสามารถเข้าถึงแก่นแท้ของคำสอนอิสลามและมีความพร้อมอย่างเต็มที่ที่จะกลับไปพบอัลลอฮ์ และต่อไปนี้เป็นคำชี้แนะอันทรงคุณค่าเพียงบางส่วนของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ซึ่งท่านได้รายงานคำสอนต่างๆ จากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่ให้ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อประชาชาตินี้

1) ความสำคัญของน้ำละหมาด

ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้อาบน้ำละหมาดบนพื้น แล้วท่านกล่าวว่า “แน่นอนฉันจะบอกกับพวกท่านถึงหะดีษหนึ่งซึ่งฉันได้ยินมาจากท่านเราะสูล ﷺ หากไม่มีปรากฏในอัลกุรอานแล้วฉันจะไม่พูดกับพวกท่าน ฉันได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ دَخَلَ فَصَلَّى ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ الْآخَرَى
حَتَّى يُصَلِّيَهَا))

(رواه أحمد : 400)

ความหมาย “ผู้ใดที่ได้อาบน้ำละหมาดอย่างดี หลังจากนั้นได้เข้าไปละหมาด เขาจะได้รับการอภัยโทษจากความผิดระหว่างการทำน้ำละหมาดครั้งนั้นกับการละหมาดในเวลาถัดไป จนกระทั่งเขาได้ละหมาด”

(Ahmad, 1995 : 400)

2) การอาบน้ำละหมาดจะช่วยล้างความผิด

จากอุษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ أَتَمَّ الوُضوءَ كَمَا أَمَرَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فَالصَّلَوَاتُ الْمَكْتُوبَاتُ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ))

(رواه أحمد : 406)

ความหมาย “ผู้ใดที่ได้อาบน้ำละหมาดอย่างสมบูรณ์เสมือนที่อัลลอฮ์ทรงใช้ ดังนั้นการละหมาดที่ถูกกำหนดเป็นสิ่งที่จะมาล้างความผิดที่เกิดขึ้นระหว่างนั้น”

(Ahmad, 1995 : 406)

3) ประโยคแห่งความบริสุทธิ์ใจและประโยคแห่งความยำเกรง

จากอุษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَا يَقُولُهَا عَبْدٌ حَقًّا مِنْ قَلْبِهِ يَمُوتُ عَلَى ذَلِكَ إِلَّا حَرَمَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى النَّارِ قَالَ عُمَرُ : أَنَا أُبَيِّنُكَ بِهَا شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَهِيَ الْكَلِمَةُ الَّتِي أَلَّصَ نَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَمَّهُ أَنْ يَقُولَهَا عِنْدَ مَوْتِهِ فَأَبَى عَلَيْهِ وَهِيَ الْكَلِمَةُ الَّتِي أُلْزِمَهَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ))

(رواه أحمد : 447)

ความหมาย “แท้จริงฉันจะสอนประโยคหนึ่ง ไม่มีป่าวคนใดที่กล่าวประโยคนี้มาจากก้นบึ้งของหัวใจด้วยความจริงจัง เขาจะเสียชีวิตบนประโยคนี้ยกเว้นอัลลอฮ์ -อัซฮา วะญัลลา- จะให้เขารอดพ้นจากไฟนรก” อุมัร رضي الله عنه กล่าวว่า “ฉันจะเตือนท่านด้วยกับการกล่าวปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ มันเป็นประโยคซึ่งท่านนบี ﷺ ได้กระชับกระชับให้คุณลุงของท่านกล่าว ขณะจะเสียชีวิต แต่เขาปฏิเสธ และมันเป็นประโยคที่มูหัมมัด ﷺ ใช้บรรดาเศาะหาบะฮ์กล่าวปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์”

(Ahmad, 1995 : 447)

2.5.2 มีความสุขุม ความหนักแน่น

ความสุขุม ความหนักแน่นนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบหลักประการหนึ่งของการมีวิทย์ปัญญา และเป็นคุณลักษณะอันสำคัญของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอานหลายโองการด้วยกัน อาทิเช่นในสุเราะฮ์อาลาอิมรอน อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَفَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ

بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۗ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ﴾

(آل عمران : 155)

ความหมาย “แท้จริงบรรดาผู้ที่อยู่ในกลุ่มของพวกเขาที่หันหลังหนีในวันที่สองกลุ่มเผชิญหน้ากัน (หมายถึงกลุ่มมุสลิมและมุชริกีนในสงครามอุฮุดโดยที่กลุ่มมุสลิมถอยร่นหนีอันเนื่องจากถูกโจมตีอย่างหนัก) แท้จริงชัยฏอนต่างหากที่ทำให้พลั้งพลาดไป เนื่องจากบางสิ่งๆที่พวกเขาได้ประกอบไว้เท่านั้น (หมายถึงการละทิ้งหน้าที่ของพลทหารธนู) และแน่นอนอัลลอฮ์ได้ทรงอภัยให้แก่พวกเขาแล้ว แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงภัยโทษ ผู้ทรงหนักแน่น”

(อาน อิมรอน : 155)

สำหรับความสุขุม ความหนักแน่นที่มีปรากฏในตัวของท่านอุซมาน رضي الله عنه ช่างโดดเด่นยิ่งนัก ซึ่งมีความใกล้เคียงกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ มากทีเดียว ทั้งด้านวาจาและพฤติกรรมของท่าน มีหลายครั้งที่ท่านได้แสดงจุดยืนที่บ่งชี้ถึงความสุขุม ความหนักแน่นของท่าน เช่นในกรณีที่ท่านถูกปิดล้อมโดยฝ่ายผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏ ท่านได้ออกคำสั่งให้บรรดาทหารผู้ที่คอยปกป้องกลับไปสู่บ้านเรือนของแต่ละคน ทั้งที่พวกเขาสามารถที่จะปกป้องดูแลท่านได้ ความหนักแน่นต่อเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าท่านมีความปรารถนาอย่างสูงที่จะกลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ และเพื่อรักษาการไม่ให้เกิดการหลังเล็ดขึ้นในระหว่างบรรดาพี่น้องมุสลิม มาตรฐานที่ท่านต้องเสียชีวิตก็ตาม (Abdullah Qadiri, 1986 : 65)

2.5.3 มีความยืดหยุ่น ประนีประนอม

มีรายงานจากอะฮฺมัด อิบน์ ฟัรรูค คนรับใช้ของชาวกุรัยช เล่าว่า “ท่านอุซมาน رضي الله عنه เคยซื้อสวนจากชายผู้หนึ่ง แต่เขาก็ไม่รับแรงที่จะเอาเงินค่าสวนจากท่าน ต่อมาท่านไปพบชายผู้นั้นแล้วถามเขาว่า “ทำไมหรือที่เจ้าไม่มารับเงินค่าสวน เจ้ารู้หรือไม่ว่าเหตุการณ์นี้ได้สร้างความเสื่อมเสียให้กับฉันมาก เพราะผู้คนต่างพากันตำหนิฉัน” ท่านยังกล่าวต่ออีกว่า “หรือว่าเจ้าพอใจที่จะให้ฉันเป็นเช่นนั้น” ชายผู้นั้นกล่าวว่า “ใช่แล้ว” ท่านจึงกล่าวกับเขาว่า “หากเป็นเช่นนั้นให้เจ้าเลือกเอาสักอย่างระหว่างจะเอาสวนคืนหรือจะเอาเงินค่าสวนจากฉัน” แล้วท่านกล่าวกับเขาว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((أَدْخَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْجَنَّةَ رَجُلًا كَانَ سَهْلًا مُشْتَرِيًّا وَبَائِعًا وَقَاضِيًّا وَمُقْتَضِيًّا))

(رواه أحمد : 410)

ความว่า “อัลลอฮ์ - อัชชวะญ์ลลา- จะทรงให้ผู้หนึ่งได้เข้าสวนสวรรค์ อันเนื่องจากการที่เราได้ทำการซื้อ การขาย การที่เราตัดสิน และการ ถูกตัดสินอย่างสะดวกง่ายดาย”

(Ahmad, 1995 : 410)

นี่คือกรณีตัวอย่างอันสูงส่งที่กล่าวถึงการให้ประนีประนอม การมีจิตใจที่กว้างขวางของท่านในการทำธุรกรรมทางการซื้อขาย และแสดงให้เห็นว่าท่านมิได้เป็นผู้ที่ใฝ่หาหรือมีความโลภที่จะสะสมทรัพย์สินแต่อย่างใด แต่ท่านยอมสละทรัพย์สินเพื่อแสดงออกถึงคุณธรรมอันประเสริฐของอิสลาม กล่าวคือการทำท่านยอมเสียสละต่อผู้อื่น ท่านไม่ยอมที่จะแลกเอาคุณธรรมอันสูงส่งนี้ด้วยกับทรัพย์สินที่ด้อยค่า อันจะก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว หรือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม

2.5.4 มีความอ่อนโยน

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานความโปรดปรานแก่เราะสุลุลลอฮ์ ﷺ และปวงบ่าวทั้งหลาย โดยการให้ท่านมีจิตใจที่อ่อนโยน มีความเมตตา ดังคำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ ۗ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ

لَأَنفَضُوا مِن حَوْلِكَ ۗ

(آل عمران : 159)

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุหัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนต่อพวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติน่าเกลียดและมีใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ไร แน่نونพวกเขาก็ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบๆ เจ้ากันแล้ว”

(อาล อิมรอน บางส่วนจากโองการที่ : 159)

สารัตถะจากโองการอัลกุรอานข้างต้นเราสามารถสรุปบทเรียนได้ดังนี้ 1) ความอ่อนโยนเป็นคุณลักษณะที่อัลลอฮ์ทรงแผ่เมตตาแก่ปวงบ่าวตามที่พระองค์ทรงประสงค์ ซึ่งเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้รับความโปรดปรานอันยิ่งใหญ่ อันเนื่องมาจากความเมตตาของพระองค์อัลลอฮ์ที่มีต่อท่านและรวมถึงประชาชาติของท่าน 2) ใครก็ตามที่มีคุณลักษณะแห่งความอ่อนโยนเขาจะเป็นที่รักของผู้คนทั้งหลาย พร้อมทั้งยอมปฏิบัติตามคำสั่งของเขาด้วยความเต็มใจ (Abdullah Qadiri, 1986 : 69) ด้วยเหตุนี้จึงพบได้ว่าท่านอุซมาน رضي الله عنه เป็นผู้ที่มีความอ่อนโยนต่อประชาชนของท่าน คอยเอาใจ

ใส่ดูแลพวกเขาอย่างดี กลัวว่าจะมีใครบางคนได้รับความเดือดร้อนโดยที่ท่านไม่ได้รับรู้ หรือจะไม่ได้รับการช่วยเหลืออย่างทันท่วงที ท่านพยายามติดตามข่าวคราวของพวกเขา ให้การช่วยเหลือแก่ผู้อ่อนแอ และมอบสิทธิที่แต่ละคนพึงจะได้รับอย่างทั่วถึง

2.5.5 มีการให้อภัย

มีรายงานจากอิมรอน อิบน์ อับดิลลาฮฺ อิบน์ ฎ็อลหะฮฺ เล่าว่า “มีอยู่ครั้งหนึ่งในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه ได้ออกไปละหมาดในยามรุ่งอรุณตามปกติ ครั้นมีเสียงเอะอะโวยวายเกิดขึ้น ท่านจึงบอกให้ผู้คนไปดูเหตุการณ์ ปรากฏว่าพบชายผู้หนึ่งถืออาวุธเข้ามาเพื่อจะทำร้ายท่าน แล้วท่านจึงถามเขาว่า “เจ้าถืออาวุธเข้ามาทำไม?” เขาย้อนตอบทันทีว่า “ฉันต้องการชีวิตของท่าน” ท่านจึงอุทานขึ้นว่า “สุบหานัลลอฮฺ ฉันทำผิดอะไรหรือเจ้าจึงได้ต้องการชีวิตของฉัน?” เขาตอบว่า “เนื่องจากเจ้าหน้าที่พนักงานของท่านที่เยเมนได้ธรรมต่อฉัน” ท่านได้ถามความคิดเห็นเชิงปรึกษาว่าเราจะเอาอย่างไรกับชายผู้นี้ พวกเขาได้ให้ความเห็นว่า จัดการกับเขาเลยในเมื่อท่านสามารถจับกุมตัวของเขาได้แล้ว เพราะเขาคือศัตรู แต่ท่านย้อนตอบพวกเขาว่า “เขาผู้นี้ต้องการกระทำความผิด แต่อัลลอฮฺได้ระงับการกระทำอันเลวร้ายของเขาต่อฉัน ฉันจะอภัยให้เขาโดยมีข้อแม้ว่าจะต้องมีผู้มาประกันตัวเขา และห้ามเขาเข้ามาในนครมะดีนะฮ์อีกตราบใดที่ฉันยังเป็นผู้นำอยู่” แล้วชายผู้นั้นจึงหาผู้มาประกันตัวเขาออกไป (Abdul Aziz al-Humaidiy, 1998 : 17 , 18/22)

เหตุการณ์ในครั้งนี้เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงถึงการให้อภัยโทษของท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ต่อผู้ที่ประสงค์จะปองร้ายและจะปลิดชีวิตของท่าน การให้อภัยทั้งที่สามารถเอาความผิดได้เช่นนี้จึงกลายเป็นลักษณะอันโดดเด่นของวีรบุรุษ เป็นการแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัวและไม่ลำพองตน ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์อันใดในโลกนี้ แต่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าถึงภาคผลบุญการตอบแทนในโลกหน้า คุณลักษณะเช่นนี้นั้นนอกเหนือจากการได้รับภาคผลอันสูงส่งในโลกหน้าแล้ว ยังเป็นเทคนิคของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่แสนฉลาดยิ่งในโลกนี้อีกด้วย เนื่องจากว่าหากท่านได้สังหารหรือลงโทษชายผู้นี้ อาจนำไปสู่ความวุ่นวายโกลาหลที่ไม่สามารถหยุดยั้งได้ ทว่าการให้อภัยในครั้งนี้ช่วยลดแรงเสียดทานของกลุ่มชนลงได้อย่างสิ้นเชิง และผู้ที่ให้อภัยจะได้รับความรักใคร่จากผู้คนที่หลายอีกด้วย

2.5.6 มีความนอบน้อม ถ่อมตน

อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮฺอัล-ฟุรกอนว่า

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ

الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَمًا﴾

(الفرقان : 63)

ความหมาย “และปวงบ่าวของพระเจ้าทรงกรุณาปรานีคือ บรรดาผู้ที่เดินบนแผ่นดินด้วยความสงบเสถียรและเมื่อพวกโจรเขลากล่าวท้าทายพวกเขา พวกเขาจะกล่าวศานติหรือสลาม”

(อัล-ฟุรกอน : 63)

พระองค์อัลลอฮ์ได้จัดลำดับความนอบน้อมถ่อมตน ซึ่งเป็นคุณลักษณะของปวงบ่าวผู้รักดีไว้เป็นอันดับแรก คุณลักษณะของความนอบน้อมถ่อมตนนี้เกิดขึ้นจากความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ ซึ่งตัวของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เองก็มีความนอบน้อมถ่อมตนเป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังที่อับดุลลอฮ์ อัม-รุมัยได้เล่าว่า “ในขณะที่ท่านอูษมานลุกขึ้นเพื่อที่จะละหมาดในยามค่ำคืน ท่านจะไปหาน้ำละหมาดเอง มีผู้เสนอว่าให้ท่านส่งคนรับใช้เป็นคนคอยจัดเตรียม แต่ท่านตอบว่าไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นช่วงเวลาที่พักผ่อน” (Ahmad, 1999 : 724) การแสดงออกซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นหลักฐานที่ชี้ว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เป็นผู้ที่มีความเมตตาต่อผู้อื่น ทั้งที่ตัวของท่านเองก็มีอายุมากและมีตำแหน่งที่สูง แต่ทว่าท่านกลับเลือกที่จะบริการตนเองในยามค่ำคืน ท่านไม่ยอมให้มีการปลุกพวกเขาขึ้นมารับใช้ในยามวิกาลเช่นนี้ จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งแก่ผู้ที่มีคนคอยรับใช้ที่เขาต้องตระหนักว่าคนรับใช้ก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกับเขา ซึ่งมีขีดความสามารถในการทำงานที่จำกัด เขาก็มีความรู้สึก จำเป็นจะต้องรักษาน้ำใจ ให้เวลาสำหรับการพักผ่อนอย่างเพียงพอ และอย่าใช้ให้ทำงานที่เกินความสามารถหรือหนักหน่วงจนเกินไป (Abdul Aziz al-Humaidi, 1998 : 17,18/62) และอีกเหตุการณ์ที่แสดงถึงความนอบน้อมถ่อมตนและการให้เกียรติของท่าน กล่าวคือเมื่อใดที่คุณลุงของท่านเราะฮูล رضي الله عنه เดินผ่านมาหากว่าท่านอยู่บนพาหนะ ท่านก็จะลงจากพาหนะแล้วให้ท่านอับบาสเดินผ่านไป ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการให้เกียรติต่อท่านอับบาส และเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าท่านเป็นคนที่มีความนอบน้อมถ่อมตน (Ibn Khudamah อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 108)

2.5.7 มีความละเอียดและรักษาความบริสุทธิ์

ความละเอียดถือว่าเป็นคุณลักษณะอันโดดเด่นที่สุดของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه และเป็นคุณสมบัติอันงดงามที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประดับให้กับท่าน ดังนั้นความละเอียดเป็นบ่อเกิดความดีงามและความศรัทธาและเป็นแหล่งที่มาของความอ่อนโยน ความเอ็นดูเมตตา เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เป็นผู้ที่มีความละเอียดมากที่สุด ส่วนหนึ่งจากความละเอียดของท่านตามที่มีปรากฏในสายรายงานต่างๆ มีดังนี้ รายงานจากบุรานะฮฺ ทาสหญิงของภริยาของท่านเล่าว่า ครั้งหนึ่งท่านอูษมานได้อาบน้ำแล้วฉันได้นำเสื้อผ้าของท่านไปให้ แล้วท่านพูดกับฉันว่า “เธออย่าได้มองมายังฉัน เพราะว่าฉันไม่เป็นที่อนุญาตสำหรับเธอ” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/59) และยังมีหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อีกหลายบทที่ได้กล่าวถึงความละเอียดของเขา ดังที่ได้ถูกกล่าวในเหตุการณ์ต่างๆ ส่วนเรื่องการรักษาความบริสุทธิ์

และรักษาตนจากเรื่องไร้สาระ ท่านจะเป็นคนที่ออกห่างจากจรรยา มารยาทที่เลวทราม เมื่อศึกษาจากชีวประวัติจะพบได้ว่าท่านไม่เคยสร้างความเสื่อมเสียอันจะนำไปสู่ความต่ำเกียรติไม่ว่าในยุคคอนารยชน (ญูฮิลียะฮฺ) หรือหลังจากที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ดังที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า “ฉันไม่เคยร้องรำทำเพลง และฉันไม่เคยโกหก ฉันไม่เคยจับอวัยวะเพศของฉันด้วยกับมือข้างขวา นับตั้งแต่ที่ฉันได้ทำการสัจต่อบ้านของท่านเราะฮูล رضي الله عنه ฉันไม่เคยดื่มสุราไม่ว่าในยุคคอนารยชนหรือหลังจากรับอิสลาม และฉันไม่เคยผิดประเวณีไม่ว่าในยุคคอนารยชนหรือหลังจากเข้ารับอิสลาม” (al-Asfihaniy, n.d. : 1/60-61)

2.5.8 มีความใจบุญสุนทาน

ปรากฏว่าท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه เป็นคนที่มีจิตกุศลเป็นคนที่ใจบุญที่สุดของประชาชาตินี้ สำหรับการทุ่มเทเสียสละของท่านถือว่าเป็นคุณลักษณะอันโดดเด่นมาก ตามที่มีปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์อิสลาม ซึ่งได้นำเสนอผ่านมาแล้วถึงเรื่องราวการเสียสละของท่านที่เกิดขึ้นอย่างใหญ่หลวงเหลือคณานับ ส่วนหนึ่งได้แก่ การจัดเตรียมกองทัพยามทุกขภัยในสมรภูมิตะบูก การจัดซื้อบ่อน้ำรุมะฮฺแล้วได้บริจาคให้เป็นสาธารณกุศลแก่มวลมุสลิม การขยายมัสญิดนะบะวียในสมัยของท่านเราะฮูลุลลอฮ رضي الله عنه การจัดซื้อกองคาราวานแล้วบริจาคในยุคของท่านเคาะลีฟะฮฺอับดุลอะซิบ อัส-ซิดดีก رضي الله عنه ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ได้ปล่อยทาสไปในหนทางของอัลลอฮฺในทุกวันศุกร์ นับตั้งแต่เริ่มเข้ารับอิสลามรวมแล้วประมาณ 2,400 คน (Ibn Hajar al-Haitami อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 109) มีรายงานว่าฎ็อลหะฮฺ อิบน์ อุบัยดิลลาฮฺ เคยเป็นหนี้ท่านอุษมาน 50,000 อยู่มาวันหนึ่งฎ็อลหะฮฺได้กล่าวกับท่านว่า “ทรัพย์สินของท่านมีพร้อมแล้ว จงเอาเถอะ” ท่านอุษมานได้กล่าวว่า “มันเป็นของท่านเพื่อใช้จ่ายในเวลาจำเป็น” (Ibn Kathir, 1988 : 7/227) ในขณะที่ความโอบอ้อมอารีความเผื่อแผ่ของเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ถือว่าเป็นคุณลักษณะอันโดดเด่นดั้งเดิม ท่านได้บริจาคทรัพย์สินส่วนตัวในการรับใช้ศาสนาของอัลลอฮฺอย่างไม่เคยตระหนี่ เพื่อเป็นการสถาปนาอาณาจักรอิสลาม เป็นการเสียสละในหนทางของอัลลอฮฺ และเป็นการรับใช้สังคมเพื่อแสวงหาความพอพระทัยจากพระองค์อัลลอฮ ﷻ

2.5.9 มีความกล้าหาญ

ในด้านความกล้าหาญชาญชัยของท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีอยู่หลากหลายเหตุการณ์ แต่จะนำเสนอเพียงบางส่วนตามที่มีปรากฏจากหลักฐานดังนี้

1) การที่ท่านอุษมานออกไปต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮฺ เข้าร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่กับท่านเราะฮูลุลลอฮ ﷺ เกือบทุกสมรภูมิ ครั้นเมื่อถูกกล่าวร้ายในเรื่องการที่ท่านไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ เหตุผลก็เพราะว่าท่านเราะฮูลุลลอฮ ﷺ มีคำสั่งให้อยู่ที่มะดีนะฮฺเพื่อดูแลภริยาที่กำลังป่วยหนัก

หลังจากสิ้นสุดสมรภูมิตานเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้จัดให้ท่านอุษมานเป็นคนหนึ่งที่เข้าร่วมสมรภูมिरบในครั้งนี้นี้ด้วย ท่านได้รับส่วนแบ่งจากทรัพย์สินและจะได้รับภาคผลบุญอย่างแน่นอน -อินชาอัลลอฮ์- และจะไม่มีคำพูดหรือข้อสงสัยอันใดอีกแล้วหลังจากคำพูดของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ (Ahmad Khalil Jumah, n.d. : 491 ; Sadiq 'Urjun, 1990 : 47)

2) ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ส่งเป็นตัวแทนไปหาพวกกุรัยชตอนที่อยู่ ณ อัล-หุฎัยบียะฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน ﷺ ได้ปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ในการให้เป็นตัวแทนไปเจรจากับชาวกุรัยช เพราะท่านเป็นที่รู้จักและมีทักษะในการเจรจา หากไม่ใช่เป็นความกล้าหาญหรือไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษแล้วท่านคงไม่กล้า และใครก็ตามที่ตอบรับการเป็นตัวแทนไปเจรจาในสถานการณ์เยี่ยงนี้ถือว่าเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญชาญชัยอย่างมากเป็นเสมือนวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ไม่ปฏิเสธถึงแม้ว่าการออกไปเป็นตัวแทนคือคำสั่งของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ แต่ในเวลาเดียวกันก็จะต้องเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญในการต้องแบกรับภารกิจอันสำคัญนี้

3) การที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ยอมพลีชีพ ขณะที่กลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏได้ปิดล้อมบ้านของท่านแล้วได้เรียกร้องให้เลือกระหว่างการลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หรือยอมให้สังหาร ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ท่านต้องแสดงจุดยืนอย่างหนักแน่นเด็ดเดี่ยว เพราะว่าวิกฤติกำลังจ่ออยู่ข้างหน้าเป็นเส้นทางที่ท่านจำเป็นต้องเลือก ท่านเห็นความตายจากคมดาบของกลุ่มผู้ที่ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์กำลังจะฟาดฟัน (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) การแสดงจุดยืนแห่งสัจธรรมของท่านนับว่าเป็นความกล้าหาญและทำทายเป็นอย่างมาก ท่านไม่ได้เป็นคนขี้ขลาดหรือเป็นผู้ที่หลงใหลคลั่งไคล้ต่อมายาวัตถุ์ในโลกคุณยານี้ สิ่งที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน ﷺ ได้แสดงนับว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ เป็นความเด็ดเดี่ยวมุ่งมั่น เป็นความกล้าหาญชาญชัย ผลสืบเนื่องมาจากการศรัทธาต่ออัลลอฮ์อย่างเข้มแข็ง ยืนหยัดในหลักการอย่างไม่หวั่นไหวสั่นคลอนจนกระทั่งถึงวินาทีสุดท้าย ท่านยอมพลีกายเพื่อแลกกับสันติภาพที่จะเกิดขึ้นกับประชาชาติอิสลาม

4) ด้านทรัพย์สิน การต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ด้วยกับชีวิตและร่างกายจะต้องดำเนินคู่ขนานไปด้วยกับการต่อสู้ด้วยทุนทรัพย์อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นไปได้ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานโองการอัลกุรอานนี้ให้กับท่าน

﴿ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحَسَنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى

الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾

(النساء : 95)

ความว่า “บรรดาผู้ที่นั่งอยู่จากกลุ่มผู้ศรัทธาที่มีใจผู้มีความเดือดร้อน และบรรดาผู้ต่อสู้และเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ ทั้งด้วยทรัพย์สมบัติของพวกเขาและชีวิตของพวกเขา หาได้เท่าเทียมกันไม่ อัลลอฮ์ทรงให้บรรดาผู้ต่อสู้และเสียสละด้วยทรัพย์สมบัติของพวกเขาและชีวิตของพวกเขาในเหนือกว่าบรรดาผู้ที่นั่งอยู่ชั้นหนึ่ง และทั้งหมดนั้นอัลลอฮ์ได้ทรงสัญญาไว้ให้ซึ่งสิ่งที่ดีเยี่ยม แต่อัลลอฮ์ทรงให้บรรดาผู้ต่อสู้และเสียสละเหนือกว่าบรรดาผู้ที่นั่งอยู่ด้วยรางวัลอันใหญ่หลวง”

(อัล-นินสาฮ์ : 95)

นอกจากนี้ ยังมีโองการอัลกุรอานอีกจำนวนมากที่ได้กล่าวถึงการเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ด้วยกับทรัพย์สินที่มาพร้อมกับการเสียสละในด้านชีวิตและร่างกาย ผู้ใดที่ได้ใช้จ่ายทรัพย์สินไปในหนทางของอัลลอฮ์ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แล้ว นับได้ว่าท่านเป็นนักต่อสู้และเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญชาญชัย แน่นนอนท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ได้ใช้จ่ายทรัพย์สมบัติไปในหนทางของอัลลอฮ์เป็นจำนวนมากมายมหาศาล จนกระทั่งท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวซ้ำถึง 2 ครั้งว่า “จะไม่เป็นอันตรายอันใดแก่ฮุซัยมานอีกแล้ว หลังจากที่เขาได้กระทำไว้ในวันนี้” และแนนอนที่สุดว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญไม่หวั่นเกรงต่อความตาย มีความเด็ดเดี่ยวในการที่จะเผชิญหน้ากับความอธรรมจนสุดความสามารถ และมีความสุขรอบคอบไม่กระทำสิ่งใดแบบโง่เขลาโดยขาดการยั้งคิด

2.5.10 มีความอดทน

ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีคุณลักษณะแห่งความอดทน หลักฐานที่ชี้ชัดในเรื่องนี้ก็คือการอดทนอดกลั้นของท่านในขณะที่ถูกปิดล้อมซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดความวิกฤติอย่างหนัก หากท่านต้องการที่จะเสพความสุขเพียงลำพังโดยไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับชะตากรรมของประชาชาติ ท่านก็สามารถที่จะกระทำได้โดยการลาออกจากตำแหน่งตามคำเรียกร้องของกลุ่มกบฏแล้วท่านก็จะรอดพ้นโดยไม่ถูกสังหาร แต่ท่านไม่เลือกวิธีดังกล่าวยอมยืนหยัดอย่างอดทนเพื่อต่อสู้กับความอธรรม ท่านยอมเอาชีวิตเป็นเดิมพันเพื่อแลกกับความเป็นเอกภาพที่จะเกิดขึ้นภายหลัง ยอมเจ็บปวดเพียงลำพังโดยหวังภาคผลบุญจากอัลลอฮ์ ตามเจตนารมณ์ที่เคยประกาศเอาไว้ว่าท่านพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับความวุ่นวายอย่างเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและเชื่อมั่นว่าผลลัพธ์ของมันสวยงามเสมอ ดังคำดำรัสแห่งพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ فَآخَشَوْهُمْ فَرَادَهُمْ﴾

﴿إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾

(آل عمران : 173)

ความว่า “บรรดาที่ผู้คนได้กล่าวแก่พวกเขาว่า แท้จริงมีผู้คนได้ชุมนุมสำหรับพวกท่าน ดังนั้นพวกท่านจงกลัวพวกเขาเถิด แล้วมันได้เพิ่มการอิमानแก่พวกเขา และพวกเขา กล่าวว่าอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ที่พอเพียงแก่เราแล้ว และเป็นผู้รับมอบหมายที่ดีเยี่ยม”

(อาล อิมรอน : 173)

เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه เป็นคนที่มีความศรัทธาอย่างหนักแน่น มีความอาวุโส มีประสบการณ์ มีวิสัยทัศน์ และมีความอดทนอย่างเข้มแข็ง ยอมเสียสละชีวิตแห่งตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชาติ จากคุณลักษณะที่กล่าวมาถือว่าท่านมีความประเสริฐอย่างยิ่งใหญ่ในหัวใจของมวลมุสลิม ชัยคิออิสลาม อิบน์ ตัยมียะฮ์ رحمته الله กล่าวว่า “เป็นที่รับทราบกันดีด้วยกับสายรายงานจำนวนมากติดต่อกัน (มุตะวาติร) ว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه เป็นคนหนึ่งที่พยายามปกป้องจากการหลงเลื่อมมากที่สุด เป็นคนที่อดทนต่อผู้ที่มาทำลายชื่อเสียงมากที่สุด อดทนต่อกลุ่มบุคคลผู้มาปิดล้อมที่พยายามจะมาสังหาร ท่านรู้ดีถึงเป้าหมายที่พวกเขาต้องการ และบรรดามุสลิมได้มาหาเพื่อที่จะช่วยเหลือและให้คำปรึกษาหารือท่านในเรื่องที่จะต่อสู้กับพวกนั้น เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ได้กำชับให้หยุดจากการหลงเลื่อม และได้สั่งห้ามผู้ที่เชื่อฟังท่านอย่าได้สู้รบกับคนพวกนั้น...มีบางคนเสนอให้ท่านอพยพไปอยู่ที่นครมักกะฮ์ ท่านกล่าวว่า ฉันไม่ต้องการที่จะเป็นคนนอกรีตที่อยู่ในเขตหะรอมนมักกะฮ์ บางคนได้เสนอให้ท่านหนีไปเมืองขาม ท่านกล่าวว่า ฉันไม่ต้องการแยกตัวออกจากนครมะดีนะฮ์ และบางคนเสนอให้ท่านเปิดศึกต่อสู้กับพวกนั้น ท่านตอบว่า ฉันไม่อยากเป็นคนแรกจากประชาชาติของท่านนบีมุหัมมัด صلى الله عليه وسلم ที่ต้องหลงเลื่อมด้วยกับคมดาบ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาจะพบว่าเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه อดทนอดกลั้นจนถึงที่สุดจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายท่านถูกสังหารเสียชีวิต นับได้ว่าเป็นท่านเป็นผู้เสียสละอย่างยิ่งใหญ่ที่อยู่ในใจของพี่น้องมุสลิม” (Ibn Taimiyah, n.d. : 3/202-203)

2.5.11 มีความยุติธรรม

เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه มีคุณลักษณะแห่งความยุติธรรม มีรายงานจากอุมัยยิดิลลาฮ์ อิบน์ อะดีย อิบน์ อัล-กียาร เล่าว่า เขาได้เข้าไปหาเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ในขณะที่ท่านถูกปิดล้อมแล้วเขากล่าวว่า “แท้จริงท่านเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ แน่นอนสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท่านกำลังเห็น ในขณะที่ - อับดุลเราะฮ์มาน อิบน์ อุฎัยส อัล-บะละวีย - ผู้นำแห่งความวุ่นวายได้เป็นผู้นำ

ละหมาด แล้วจะให้ฉันออกไปละหมาดพร้อมกับเขาหรือ” ท่านอุษมานกล่าวว่า “แท้จริงการละหมาด เป็นการทำงานที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ดังนั้นเมื่อพวกเขาทำดีก็จงทำดีพร้อมกับพวกเขา และหากพวกเขา ทำความชั่วก็จงออกห่างจากความชั่วของพวกเขา” (al-Bukhari : 695) มีสายรายงานจากอิบนุ ซัยบะฮฺ เล่าว่า อุษมาน อิบนุ อัฟฟาน ได้เข้าไปหาคนรับใช้ที่กำลังให้อาหารอยู่ แล้วท่านได้เห็นมี บางสิ่งในอาหารที่ไม่ควรให้อูฐกิน จากนั้นท่านได้ดึงหูของคนรับใช้จนเป็นบาดแผล เวลาต่อมาท่าน รู้สึกเสียใจ และได้กล่าวกับคนรับใช้ว่า เจ้าจงทำกับฉันคืน คนรับใช้ได้ปฏิเสธ ท่านยังไม่เลิกความ พยายามจนกระทั่งท่านได้เอามือของเขามาดึงที่หูของท่าน แล้วสั่งว่า จงดึงจนกระทั่งเจ้าคิดว่ามัน เจ็บปวดเหมือนที่เจ้าเคยประสบ แล้วท่านกล่าวต่ออีกว่า “จงกระทำเป็นการตอบแทน (คิฮอศ) ก่อนที่ จะถูกตอบแทนในวันปรโลก” (Abu Zayd al-Basri อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 113)

2.5.12 มีความเคร่งครัด

เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เป็นคนที่มีความเคร่งครัดในการประกอบอิบาดะฮ์ ตามที่มี ปรากฏอยู่ในหลายสายรายงาน ในช่วงพิธีหัจญ์ท่านเคยละหมาดที่หินดำโดยอ่านอัลกุรอ่านหมดทั้งเล่ม เพียงร็อกอ์เดียว การกระทำเช่นนั้นถือว่าเป็นอุปนิสัยของท่าน (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/76) และด้วย เหตุผลดังกล่าวนี้ถูกรายงานจาก อิบนุ อุมัร رضي الله عنه ท่านได้กล่าวถึงโองการของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿أَمَّنْ هُوَ قَنِتٌ ءَأَنَاءَ أَلِيلٍ سَاجِدًا وَقَائِمًا تَحَذِّرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ

رَبِّهِ ...﴾

(الزمر : 9)

ความหมาย “ผู้ที่เขาเป็นผู้กตัญญูในยามค่ำคืนในสภาพของผู้ก้มสujud และ ผู้ยืนละหมาดโดยที่เขาหวั่นเกรงต่อปรโลก และหวังความเมตตาของพระ เจ้าของเขา...”

(อิซ-ซุมัร : บางส่วนของโองการที่ 9)

อิบนุ กะซีร กล่าวว่า โองการนี้ถูกประทานลงมาให้แก่ท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه (Ibn Kathir, 1996 : 4/47) และอิบนุ อับบาส رضي الله عنه กล่าวว่า โองการของ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿...هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

(النحل : 76)

ความหมาย “...เขาจะเท่าเทียมกับผู้กำชับกันในหนทางอันเที่ยงธรรม และเขาอยู่ในหนทางที่เที่ยงตรงกระนั้นหรือ”

(อัล-นะหฺลุ : บางส่วนของโองการที่ 76)

อิบนุ กะษีร กล่าวว่า โองการนี้ถูกประทานลงมาให้แก่ท่านอุษมาน رضي الله عنه (Ibn Kathir, 1996 : 2/579) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จะถือศีลอดในตอนกลางวันและจะลุกขึ้นละหมาดในยามกลางคืนเป็นประจำ ยกเว้นท่านจะนอนหลับเพียงเล็กน้อยเท่านั้น (Ibn al-Jawziy อ้างใน Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 114)

2.5.13 มีความมกน้อย

ผู้นำแห่งมวลมุสลิมท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นผู้ที่มีความร่ำรวย แต่ทว่าในความร่ำรวยมั่งคั่งนี้ยังมีสายรายงานมากมายที่บ่งบอกว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีความมกน้อยต่อการดำเนินชีวิตในโลกดุนยานี้ รายงานจากหุหมัด อิบนุ นะอีม เล่าว่า ครั้งหนึ่งท่านอุมร์และท่านอุษมาน ถูกเชิญไปรับประทานอาหาร เมื่อทั้งสองได้เสด็จสิ้นจากการรับประทานอาหาร ท่านอุษมานได้กล่าวกับท่านอุมร์ว่า “แน่นอนเมื่อเราได้เห็นอาหารแล้ว หวังว่าเราไม่ยอมไปร่วมเลย” อุมร์กล่าวว่า “เพราะเหตุอันใดหรือ?” อุษมานตอบว่า “แท้จริงฉันกลัวจะทำในสิ่งที่เกินความเป็นจริง” (Ahmad, 1988 : 126) เรื่องนี้เป็นการแสดงถึงความเข้าใจของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ในเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตามทัศนะอิสลาม ดังนั้นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในอิสลามไม่ได้หมายถึงความโอ้อวดในเรื่องการมีบุญญา หรือการทำอาหารที่หลากหลายจำนวนมากเกินความจำเป็น ความเอื้อเฟื้อที่แท้จริงหมายถึงการใช้จ่ายทรัพย์สินไม่ฟุ่มเฟือย ไม่โอ้อวด พร้อมทั้งรู้จักขอบคุณต่ออัลลอฮ์ ﷻ ผู้ประทานปัจจัยยังชีพให้ มีความนอบน้อมต่อผู้คน สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นมุมมองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه และเป็นหลักฐานที่ชี้ว่าท่านเป็นคนหนึ่งจากบรรดาผู้ที่มีความมกน้อยในโลกดุนยานี้ (Abdul Aziz al-Humaidiy, 1998 : 17,18/48)

ตัวอย่างส่วนหนึ่งที่แสดงถึงความมกน้อยและความนอบน้อมถ่อมตนของอุษมาน رضي الله عنه จากมัญมูน อิบนุ มะฮฺรอน กล่าวว่า อัล-ฮัมดานียได้บอกกับฉันว่า เขาเคยเห็นท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه ซึ่งล่อโดยมีเด็กนั่งซ้อนอยู่ข้างหลัง ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ (Ahmad, 1988 : 127) และจากหะดีษของซุรหะบิล อิบนุ มุสลิม เล่าว่า ท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه เคยจัดเลี้ยงอาหารอย่างเลิศหรูให้แก่ผู้คนและเมื่อกลับเข้าบ้านท่านรับประทานอาหารด้วยน้ำสั้มและน้ำมัน (Ahmad, 1988 : 129) นี่คือตัวอย่างอันสูงส่งที่แสดงถึงความมกน้อยของผู้นำแห่งมวลมุสลิมท่านอุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه การที่ท่านมีความมกน้อยในโลกดุนยานี้เป็นการดำเนินชีวิตอย่างมีดุลยภาพ ท่านไม่ได้ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยและท่านไม่ได้เป็นคนตระหนี่ ความร่ำรวยของท่านไม่ได้ทำให้เป็นคนหลงระเหิงอยู่

กับมายาวัตถุ หรือคลังไคล้ต่อความรื่นเริงในโลกนี้จนกระทั่งล้มภารกิจอันสำคัญในโลกหน้า และท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เป็นตัวอย่างของบรรดาผู้ร่ำรวยในประวัติศาสตร์ที่มีความยิ่งใหญ่โดยเฉพาะการทุ่มเทเสียสละทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อเชิดชูศาสนาของอัลลอฮ์ให้มีความสูงส่งมากยิ่งขึ้น พลังแห่งศรัทธาของท่านถูกวางอยู่เหนืออารมณ์ความรู้สึกหรือความใคร่แห่งตน และท่านเป็นตัวอย่างของผู้ร่ำรวยที่มีความมั่งคั่งน้อยในโลกนี้อย่างแท้จริง

2.5.14 มีการสรรเสริญขอบคุณ

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นคนที่มีรู้จักขอบคุณต่ออัลลอฮ์ด้วยกับลิ้นหัวใจ และอวัยวะอย่างมากมาย มีอยู่วันหนึ่งท่านถูกเชิญไปยังกลุ่มชนที่นำสงสัย แต่ปรากฏว่าพวกเขาได้แยกย้ายไปก่อน จากเหตุการณ์นี้ท่านได้ปล่อยทาสหนึ่งคนเป็นการขอบคุณต่ออัลลอฮ์ ﷻ ที่ความตกต่ำของมุสลิมไม่ได้เกิดขึ้นด้วยกับน้ำมือของท่าน (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 116)

2.5.15 ติดตามข่าวคราว ความเคลื่อนไหวของประชาชน

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นคนที่รักใคร่สนใจติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวของพี่น้องมุสลิม สอบถามปัญหาสารทุกข์สุขดิบ ให้ความอบอุ่นกับผู้ที่สูญเสีย ปลอดภัย คนที่มาร้องทุกข์ ติดตามอาการป่วยไข้ มีปรากฏในบันทึกอิหม่ามอะหมัด จากมุซา อิบน์ กุ้อลหะฮ์กล่าวว่า ฉันเห็นท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ในขณะที่อยู่บนแท่นเทศนา (มิมบ์ร) แล้วท่านได้สอบถามถึงข่าวคราวของพวกเขา (Ahmad, 1999 : 812) และมีปรากฏในสายรายงานอิบนุ สะอัด ในหนังสืออัญมณีอะบะคอต กล่าวว่า “ฉันเห็นอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ออกไปละหมาดวันศุกร์โดยมีผ้าสีเหลืองสองชิ้น แล้วท่านได้นั่งอยู่บนแท่นเทศนา จากนั้นผู้ทำหน้าที่ประกาศเชิญชวน (อะซาน) ได้ประกาศในขณะที่ท่านได้สอบถามข่าวคราวความเคลื่อนไหวของประชาชน ใครบ้างที่เดินทาง ใครบ้างที่มาเยือน และใครบ้างที่เจ็บไข้ได้ป่วย (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/59) ปรากฏว่าเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นอยู่ของประชาชน ให้การช่วยเหลือผู้ที่มีความเดือดร้อนจำเป็น และกำหนดให้เด็กที่เกิดใหม่ได้รับเงินจากกองคลัง (บัยตุลมาล) และยังถูกรายงานมาจากอูรวะฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร กล่าวว่า “ฉันได้ร่วมอยู่ในยุคสมัยการปกครองของอูษมาน رضي الله عنه ไม่มีมุสลิมคนใดยกเว้นท่านจะให้พวกเขาได้รับทรัพย์สินจากกองคลัง” (Ibn Abi Shaibah, n.d. : 3/1023)

2.5.16 คัดเลือกจัดสรรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

การกำหนดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในที่นี้หมายถึงการจัดสรรหน้าที่การงานให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ โดยให้เจ้าหน้าที่แต่ละคนที่มีความรู้มีความเชี่ยวชาญได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และจะได้ไม่เกินไปทำหน้าที่อื่น การจัดสรรหน้าที่เป็นวัฏจักรทาง

ธรรมชาติแห่งอัลลอฮ์ที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมที่มาจากท่าน ยึดถือปฏิบัติ ในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ท่านได้จัดสรรหน้าที่การทำงานให้แก่มุสลิม ในแต่ละสายงานตามความเหมาะสม อาทิ งานด้านตุลาการ การเงินการคลัง การทหาร และท่านได้ แต่งตั้งผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ โดยคัดเลือกผู้ที่มีวุฒิภาวะในการเป็นผู้นำและกำหนด ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจากท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷺ โดยตรงเมื่อได้จัดสรรตำแหน่งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ได้วางกรอบในการปฏิบัติงานให้แก่ผู้ที่ได้รับมอบหมาย ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้การบริหาร กิจการบ้านเมืองในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ และเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷺ ได้คิดสรรโดยยึดหลักดุลยภาพระหว่างวัฏจักรทางธรรมชาติกับหลัก นิติศาสตร์ในการจัดสรรตำแหน่งไปควบคู่กัน (Abdullah Qadiri, 1986 : 117)

2.6 ทฤษฎีและการสรรหาตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

2.6.1 คำนิยามของเคาะลีฟะฮ์

ด้านภาษาศาสตร์ ในภาษาอาหรับคำว่า “เคาะลีฟะฮ์” ซึ่งเป็นคำที่มาจากรากศัพท์ ที่ว่า เคาะลีฟ (كَفَى) หมายถึง “ผู้ทดแทน หรือผู้ที่เข้าไปแทนฐานะของบุคคลผู้หนึ่ง” คำพหูพจน์ ของเคาะลีฟะฮ์ คือ เคาะลาอิฟ (كَفَالَة) หรือ คูละฟ (كُلْفَة) และคำว่า “เคาะลีฟะฮ์” นั้นก็คล้ายกับ ตำแหน่งอิหม่ามซึ่งพวกชีอะฮ์นิยมใช้กัน และคำ “คิลาฟะฮ์” ย่อมเสมอเหมือน “อิหม่ามะฮ์” ของชีอะฮ์ เช่นกัน

คำนิยามด้านวิชาการ (ศาสนศาสตร์) Abdullah al-Qari (2550 : 1-2) ได้ให้คำ นิยามด้านวิชาการทางอิสลามแล้ว คำว่า “เคาะลีฟะฮ์” สามารถให้ความหมายได้ 3 ประการคือ

1. เป็นผู้แทนหรือสืบทอดหน้าที่แทนเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ จะเห็นได้ว่าเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อับดุลอะซีซ-ศิดดีก เคาะลีฟะฮ์ท่านแรกแห่งนครมะดีนะฮ์ ได้เรียกตนเองว่า “เคาะลีฟะฮ์ตุรเราะสูลิลลาฮ์” อัน หมายถึง ผู้สืบทอดหน้าที่แทนเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ แต่มิใช่เป็นผู้สืบทอดหน้าที่แทนอัลลอฮ์ หมายความว่า เป็นผู้สืบทอดหน้าที่แทนเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในเรื่องเกี่ยวกับทางโลกรวมทั้งดำเนินการเผยแผ่และ คຸ້ມครองศาสนาอิสลามไม่ใช่ในเรื่องของความเป็นนบี ความเป็นศาสดาหรือผู้ก่อตั้งชะรีอะฮ์ (กฎหมาย อิสลาม)

2. เป็นผู้สืบทอดหน้าที่ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เพื่อดำเนินการในเรื่องต่างๆ โดย ดำเนินการในเรื่องต่างๆ โดยการปฏิบัติและดำเนินการให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎเกณฑ์ตามที่ ศาสนาอิสลามได้ระบุไว้ อัล-บัยฮะอูวีย นักอรรถาธิบายอัลกุรอานท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า “เคาะลีฟะฮ์” หมายถึง มนุษย์ผู้สืบทอดหน้าที่แทนท่านศาสนทูตเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของศาสนา อิสลาม ประชาชาติมุสลิมทุกแห่งหนบนพื้นพิภพนี้ต้องยอมรับคำสั่งและอำนาจของเคาะลีฟะฮ์

3. เป็นประมุขของรัฐ เพื่อเป็นแบบฉบับที่ดีแก่ประชาชนทั่วไป อิบน์ ค็อลดูน บิดาแห่งปรัชญาอิสลามได้ให้คำนิยามของ “เคาะลีฟะฮฺ” ไว้ว่า เคาะลีฟะฮฺนั้นเป็นผู้นำที่จะต้องนำประชาชนที่อยู่ใต้อำนาจให้ดำเนินชีวิตตามบทบัญญัติที่ระบุไว้ในอัลกุรอานเพื่อขอประทานความสำเร็จในชีวิตทั้งโลกนี้และโลกหน้า (Abdullah al-Qari แปลโดยดลมนรจร บากา, 2550 : 1-2) ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...﴾

(البقرة : 30)

ความว่า “จงรำลึกถึงเวลาที่พระผู้อภิบาลของเจ้าได้กล่าวกับมลาอิกะฮฺว่า ฉันจะแต่งตั้งตัวแทนคนหนึ่งขึ้นบนหน้าแผ่นดิน...”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ บางส่วนของโองการที่ : 30)

อีกโองการในสุเราะฮฺอัล-อันอาม อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ...﴾

(الأنعام : 165)

ความว่า “และได้ทรงเทิดบางคนของพวกเขาเหนือกว่าอีกบางคนหลายชั้น...”

(อัล-อันอาม บางส่วนของโองการที่ : 165)

และอีกโองการหนึ่งในสุเราะฮฺอัล-อะฮฺรอฟ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ...﴾

(الأعراف : 69)

ความว่า “และพวกท่านจงรำลึกถึงขณะที่พระองค์ได้ทรงให้พวกท่านเป็นผู้สืบช่วงแทน มาหลังจากประชาชาติของนูหฺ”

(อัล-อะฮฺรอฟ บางส่วนของโองการที่ : 69)

มะหมุด ซากิร (Mahmud Shakir, 1990 : 3/21) ได้กล่าวในหนังสือ Tarikh Islamiy ว่า อัล-คิลาฟะฮฺ หมายถึง การสืบช่วงของมุสลิมคนหนึ่งเพื่อปกครองมนุษย์ตามครรลองของอัลลอฮ์ ซึ่งพระองค์ทรงพอพระทัยในครรลองดังกล่าวสำหรับปวงบ่าวผู้ศรัทธา ซึ่งถือเป็น

สิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต แท้จริงแล้วกฎหมายเพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอในการแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม และเพื่อให้กฎหมายสามารถแก้ปัญหาและนำความสุขสู่มนุษย์ได้นั้นจำเป็นจะต้องมีอำนาจบริหาร ดังนั้นอัลลอฮ์จึงได้กำหนดคกฏเกณฑ์การบริหารงานและการปฏิบัติการตามตัวบทกฎหมายที่ใช้ในการบริหารบ้านเมืองพร้อมกับกฎหมายต่างๆ

อับดุลลอฮ์ อัล-กอรี (Abdullah al-Qari (2550 : คำนำ) ได้เขียนในหนังสือ Detik Perang Saudara dan Penyebaran Islam Zaman Khulafa' Arrasyidin ถูกแปลเป็นภาษาไทยในชื่อ “สี่เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม” โดยดลมนรรัตน์ บากา ว่า เคาะลีฟะฮ์ถูกนิยามว่าเป็นประมุขของรัฐ ซึ่งได้รับการเลือกตั้ง อำนาจของเคาะลีฟะฮ์ไม่ถูกจำกัดโดยรัฐธรรมนูญ หรือสถาบันทางการเมืองใดๆ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นผู้เผด็จการหรือมีอำนาจไม่จำกัด เพราะเคาะลีฟะฮ์ต้องใช้อำนาจให้เป็นไปตามบทบัญญัติคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านศาสดา อาจกล่าวได้ว่าสี่เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรม ถูกกำหนดให้เป็นผู้ทำหน้าที่เผยแพร่คำประกาศแห่งศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าไปสู่มนุษยชาติ พวกเขาได้ถือธงแห่งอิสลามและนำมันไปทั่วทุกมุมโลกอย่างแข็งขัน คำสอนของท่านศาสดาได้ให้ชีวิตใหม่แก่พวกเขา ภายในเวลา 30 ปีเท่านั้น พวกเขาได้สร้างอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่กว่าอาณาจักรโรมันขึ้นได้

2.6.2 ทฤษฎีการสรรหาตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

Muhammad Ibrahim al-Tuwaijiry (2012) กล่าวในหนังสือมุคตะศ็อร อัล-ฟิกฮ์ อัล-อิสลามีย (مختصر الفقه الإسلامي) รายละเอียดเกี่ยวกับบทบัญญัติว่าด้วยระบอบอัล-คิลาฟะฮ์ว่า การแต่งตั้งเคาะลีฟะฮ์ให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำแก่บรรดามวลมุสลิมนับเป็นความจำเป็น เพื่อปกป้องความบริสุทธิ์ของศาสนาอิสลาม บริหารจัดการกิจการของมุสลิม ดำรงบทลงโทษ รักษาสิทธิต่างๆ ปกครองด้วยกับบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมา กำชับใช้ในเรื่องของความดีงาม ตักเตือนห้ามปรามในเรื่องของความชั่วช้า และเรียกร้องเชิญชวนไปสู่แนวทางที่อัลลอฮ์วางไว้ อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاَحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ

اَلْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيْلِ اللّٰهِ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَن سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ

شَدِيْدٌۢ بِمَا كَسَبُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾

(ص : 26)

ความหมาย “โอ้ผู้ศรัทธา เราได้แต่งตั้งเจ้าให้เป็นตัวแทนในแผ่นดินนี้ ดังนั้นเจ้าจงตัดสินคดีต่างๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยความยุติธรรมและอย่าปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ มันจะทำให้เจ้าหลงไหลไปจากทางของอัลลอฮ์ แท้จริงบรรดาผู้

ที่หลงไปจากทางของอัลลอฮ์นั้น สำหรับพวกเขาจะได้รับการลงโทษอย่าง
สาหัสเนื่องด้วยพวกเขาละเมิดแห่งการชำระบัญญัติ”

(ศอด : 26)

ส่วนรูปแบบในการสรรหาตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หรือผู้นำให้ยึดปฏิบัติเอาวิธีหนึ่งวิธีใด
จากวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. โดยการทำประชามติจากบรรดามวลมุสลิม การแต่งตั้งให้เป็นผู้นำจะเสร็จ
สมบูรณ์ด้วยการทำสัตยาบันของบรรดาผู้มีบทบาทสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการผู้มีความรู้ บรรดาผู้
มีคุณธรรม บรรดาผู้เป็นที่ยอมรับมีตำแหน่งสูง และบรรดาแกนนำจากกลุ่มต่างๆ

2. ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำโดยมีการระบุเป็นลายลักษณ์อักษร จากผู้นำที่ได้ปฏิบัติ
หน้าที่มาก่อนหน้าเขา

3. โดยการปรึกษาหารือ (ระบบชูรอ) ของบรรดาแกนนำผู้มีความยำเกรงที่ถูก
กำหนดขึ้นเป็นจำนวนเฉพาะ จากนั้นจึงมีมติให้คนหนึ่งคนใดจากพวกเขาขึ้นมาดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำ

4. เข้าปกครองประชาชนโดยวิธีการใช้กำลังจนกระทั่งพวกเขายอมจำนน และ
ยอมรับเขาว่าเป็นผู้นำ ดังนั้นนับว่าเป็นความจำเป็นที่ผู้อยู่ภายใต้การดูแลของเขาจะต้องเชื่อฟังปฏิบัติ
ตามในสิ่งที่ไม่เป็นการฝ่าฝืนต่ออัลลอฮ์

การเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ในโลกนี้ (อัล-คิลาฟะฮ์) จะเกิดขึ้นได้โดยมีองค์ประกอบ
หลักคือการศรัทธาและการประกอบคุณงามความดี อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ

كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ

لَهُمْ وَلَيَبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ حَوْفِهِمْ أَمَّا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ

كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

(النور : 55)

ความหมาย “อัลลอฮ์ทรงสัญญากับบรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้า และบรรดา
ผู้กระทำความดีทั้งหลายว่า แน่แน่นอนพระองค์จะทรงให้พวกเขาเป็นตัวแทน
สืบช่วงในแผ่นดิน เสมือนดังที่พระองค์ทรงให้บรรดาชนก่อนพวกเขาเป็น
ตัวแทนสืบช่วงมาก่อนแล้ว และพระองค์จะทรงทำให้ศาสนาของพวกเขาซึ่ง
พระองค์ทรงโปรดปรานเป็นที่มั่นคงเป็นเกียรติแก่พวกเขา และแน่นอน

พระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงให้พวกเขาได้รับความปลอดภัยหลังจากความกลัวของพวกเขา โดยที่พวกเขาจะต้องเคารพภักดีข้าไม่ตั้งภาคีอื่นใดต่อข้า และผู้ใดปฏิเสธศรัทธาหลังจากนั้น คนเหล่านั้นพวกเขาคือผู้ที่ฝ่าฝืน”

(อัน-นูร : 55)

ตำแหน่งตัวแทนของอัลลอฮ์ (อัล-คิลาฟะฮ์) จะต้องเป็นของชาวกูร็ัยชและมวลมนุษยชาติจะเป็นผู้ปฏิบัติตามชาวกูร็ัยช

((عن معاوية رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
 إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ، لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ اللَّهُ فِي النَّارِ عَلَى
 وَجْهِهِ مَا أَقَامُوا الدِّينَ)).

(رواه البخاري : 7139)

จากมุอาวียะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “แท้จริงในกิจการนี้ (อัล-คิลาฟะฮ์) เป็นของชาวกูร็ัยช ไม่มีผู้ใดเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกเขา นอกจากอัลลอฮ์จะให้ใบหน้าของเขาคว่ำลงในนรก ตราบใดที่พวกเขายังคงดำรงอยู่ในศาสนา”

(al-Bukhari, 1991 : 7139)

((عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا يزال
 هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمْ اثنان)).

(متفق عليه)

จากอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه จากท่านนบี صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “กิจการนี้ (อัล-คิลาฟะฮ์) ยังคงเป็นของชาวกูร็ัยช ตราบใดที่พวกเขายังคงเหลืออยู่ถึงแม้สองคนก็ตาม”

(al-Bukhari, 1991 : 3501 ; Muslim, 1972 : 1820) สำนวนหะดีษของมุสลิม

((عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 النَّاسُ تَبَعُ لِقُرَيْشٍ فِي هَذَا الشَّأْنِ مُسْلِمُهُمْ لِمُسْلِمِهِمْ
 وَكَافِرُهُمْ لِكَافِرِهِمْ)).

(متفق عليه)

จากอับดุลเราะฮ์มาน บิน สะมุเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะฮ์มาน رضي الله عنه กล่าวว่า “มนุษย์ชาติ จะปฏิบัติตามพวกกุร็อยซในกิจการด้านนี้ (อัล-คิลาฟะฮ์) บรรดาผู้ที่ศรัทธา จะปฏิบัติตามผู้ศรัทธาของพวกเขา และบรรดาผู้ที่ปฏิเสธจะปฏิบัติตามผู้ปฏิเสธของพวกเขา”

(al-Bukhari, 1991 : 3495 ; Muslim, 1972 : 1818 สำนักนวนหะดีษของมุสลิม)

บทบัญญัติอิสลามถือว่าการร้องขอหรือแสวงหาตำแหน่งผู้นำเป็นสิ่งต้องห้าม ดังที่ปรากฏหะดีษจากท่านเราะฮ์มาน رضي الله عنه

((عن عبدالرحمن بن سمره رضي الله عنه قال قال لي النبي صلى الله عليه وسلم يا عبدالرحمن بن سمره لا تسأل الإمارة، فإن أُعطيَتْها عن مسألةٍ وُكِلتَ إليها، وإن أُعطيَتْها عن غيرِ مسألةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا...)).

(متفق عليه)

จากอับดุลเราะฮ์มาน บิน สะมุเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านนบี صلى الله عليه وسلم กล่าวกับฉันว่า “โอ้อับดุลเราะฮ์มาน บิน สะมุเราะฮ์ ท่านอย่าได้ร้องขอตำแหน่งผู้นำ หากท่านได้รับตำแหน่งโดยการร้องขอท่านก็จะถูกกิน (โดยไม่มีใครสนใจ) แต่หากท่านได้รับตำแหน่งโดยไม่ได้ร้องขอท่านก็จะได้รับการช่วยเหลือ...”

(al-Bukhari, 1991 : 7147 สำนักนวนหะดีษของอัล-บุคอรีย ; Muslim, 1972 : 1652)

((عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إنكم ستَحْرِصُونَ عَلَى الإمارة، وستَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَانْعَمِ الْمَرْضِعَةَ وَبَسْتِ الْفَاطِمَةَ...)).

(رواه البخاري : 7148)

จากอับดุลเราะฮ์มาน บิน สะมุเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า จากท่านนบี صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “แท้จริงพวกท่านมีความพยายามที่จะแสวงหาตำแหน่งผู้นำกัน และตำแหน่งนั้นมันจะทำให้เสียใจในวันกิยามะฮ์ ดังนั้นความดีงามจะเป็นของผู้ที่ให้นม และความเลวร้ายจะได้กับผู้ที่หย่านม”

(al-Bukhari, 1991 : 7148)

((عن أبي موسى رضي الله عنه قال: دخلت على النبي صلى الله عليه وسلم أنا ورجلان من قومي فقال أحد الرجلين: أمرنا يا رسول الله، وقال الآخر مثله، فقال: إنا لا نؤلي هذا من سألناه ولا من حرص عليه)).

(متفق عليه)

จากอุมมุชา رضي الله عنه กล่าวว่า ฉันได้เข้าไปหาท่านนบี ﷺ พร้อมกับชายที่มาจากเผ่าของฉันอีกสองคน คนหนึ่งกล่าวว่า โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮฺจงแต่งตั้งเราให้เป็นผู้นำเถิด ส่วนอีกคนก็กล่าวเหมือนกับคนแรก ท่านเราะสูลตอบว่า “แท้จริงในกิจการนี้เราจะไม่แต่งตั้งให้แก่ผู้ที่ร้องขอและผู้ที่ยพยายามแสวงหามัน”

(al-Bukhari, 1991 สำนักหนังสือของอัล-บุคอรี : 7149 , Muslim, 1972 : 1733)

บทบัญญัติอิสลามยังกำชับให้พยายามออกห่างจากการเป็นผู้นำโดยเฉพาะผู้ที่มีความอ่อนแอในการจะปฏิบัติตามหน้าที่ ดังมีหะดีษปรากฏจากท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ

((عن أبي ذر رضي الله عنه قال: قلت يا رسول الله ألا تستعملني؟ قال فضر ببيده على منكبي ثم قال: يا أبا ذر إنك ضعيف، وإنها أمانة، وإنها يوم القيامة خزي وندامة إلا من أخذها بحقها وأدى الذي عليه فيها)).

(رواه مسلم : 1825)

จากอบีซัร رضي الله عنه กล่าวว่า ฉันกล่าวว่า โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮฺท่านไม่ให้ฉันเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่หรือ? ดังนั้นท่านเราะสูลได้เอามือมาวางไว้ที่บั้นไหล่ของฉัน แล้วกล่าวว่า “โอ้อูซัยรแท้จริงท่านเป็นคนอ่อนแอ ตำแหน่งผู้นำเป็นภาระหน้าที่ที่หนัก และในวันกิยามะฮฺจะขาดทุนและเสียใจ นอกจากผู้ที่ได้รับมันมาด้วยกับสิทธิหน้าที่และได้ปฏิบัติไปตามหน้าที่อันนั้น”

(Muslim, 1972 : 1825)

ขณะเดียวกันคำสอนอิสลามยังบอกถึงความประเสริฐของผู้นำที่มีความยุติธรรม และได้คาดโทษทัณฑ์ต่อผู้นำที่มีความอธรรม อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสว่า

﴿وَأَقْسَطُوا إِنَّ اللَّهَ كَحِبُّ الْمُقْسَطِينَ﴾

(الحجرات : 9)

ความหมาย “และพวกเจ้าจงให้ความเที่ยงธรรม (แก่ทั้งสองฝ่าย) แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่บรรดาผู้ให้ความเที่ยงธรรม”

(อัล-หุญรอต : บางส่วนของโองการที่ 9)

((عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ تَعَالَى فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ إِمَامٌ عَدْلٌ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ ..))

(متفق عليه)

จากอบีฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه จากท่านนบี صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “มีบุคคล 7 ประเภทที่จะได้อยู่ภายใต้ร่มเงาของอัลลอฮ์ตะอาลาในวันที่ไม่มีร่มเงาอื่นใด นอกจากร่มเงาของพระองค์ หนึ่งใน..ผู้นำที่มีความยุติธรรม สอง..คนหนุ่มที่เติบโตขึ้นมาโดยการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์...”

(al-Bukhari, 1991 สำนักนหะดีษของอัล-บุคอรีย : 1423 ; Muslim, 1972 : 1031)

((عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إنَّ الْمُقْسَطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنِ يَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ، وَكَلَّمْنَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا)).

(رواه مسلم : 182)

จากอบีดุลลอฮ์ อิบน์ อัมรฺ رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “แท้จริงบรรดาผู้ที่ให้ความยุติธรรม ณ อัลลอฮ์เขาจะได้อยู่บนมิมบ์รแห่งรัศมีซึ่งอยู่ทางด้านขวาของอรั-เราะหฺมาน (ผู้ทรงปราณี) ในขณะที่มือทั้งสองของพระองค์ทรงมีความดีงาม ความจำเริญ พวกเขาคือบรรดาผู้ซึ่งให้ความยุติธรรมในการปกครอง และผู้ที่อยู่ภายใต้การรับผิดชอบดูแลของพวกเขา และสิ่งที่พวกเขาได้ปกครอง”

(Muslim, 1972 : 1827)

((عن معقل بن يسار رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول «مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَّةً، يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ»)).

(متفق عليه)

จากมะอ์กอล อิบน์ ยะซาร์ رضي الله عنه กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “ไม่มีบ่าวคนใดที่อัลลอฮ์ได้ให้เขาปกครองผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของเขา กลุ่มหนึ่ง และได้เสียชีวิตในสภาพที่เขาคดโกงต่อผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ยกเว้นอัลลอฮ์จะหักห้ามเขาจากการเข้าสวนสวรรค์” (al-Bukhari, 1991 ส่วนนวนหะดีษของอัล-บุคอรีย : 7150 ; Muslim, 1972 : 142)

และตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หรือตำแหน่งผู้นำจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น ไม่เป็นที่อนุญาตให้ผู้หญิงมารับตำแหน่งดังกล่าว ดังที่มีหะดีษปรากฏจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ

((عن أبي بكره رضي الله عنه قال لقد نفعني الله بكلمة أيام الجمل لما بلغ النبي صلى الله عليه وسلم أن فارساً ملكوا ابنة كسرى قال لن يفلح قوم ولوا أمرهم امرأة)).

(رواه البخاري : 7099)

จากออบูบักเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า อัลลอฮ์ได้ทำให้ฉันได้รับประโยชน์ด้วยกับคำคำหนึ่งในช่วงสมรภูมิจัตุบัยน เมื่อมีข่าวไปถึงท่านนบี ﷺ ว่า แท้จริงพวกเปอร์เซียได้มอบให้บุตรสาวของโกเซอร์ (กิสรอ) ขึ้นเป็นกษัตริย์ ท่านจึงกล่าวว่า “กลุ่มชนหนึ่งกลุ่มชนใดจะไม่ได้ประสบความสำเร็จเป็นอันขาด การที่พวกเขาแต่งตั้งให้ผู้หญิงเป็นผู้ปกครองดูแลกิจการของพวกเขา”

(al-Bukhari, 1991 : 7099)

2.6.3 สถาบันคิลาฟะฮ์

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า “เคาะลีฟะฮ์” เป็นผู้แทนของเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เป็นตำแหน่งที่แสดงให้เห็นถึงสถาบันใหม่ที่ถูกแต่งตั้งหรือกำหนดขึ้นมาภายหลังการเสียชีวิตของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ (ฮ.ศ.11 หรือ ค.ศ.632) และได้สิ้นสุดลงใน ค.ศ.1924 หรือภายหลังจากการล่มสลายของราชวงศ์ออตโตมานแห่งตุรกี ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์อิสลาม ในขณะที่ท่านเราะสูลยังมีชีวิตอยู่ท่านได้ทำหน้าที่อย่างหนักในฐานะที่เป็นผู้นำศาสนา ท่านแนะนำศาสนาอิสลามเพื่อทำความรู้จักในนามนบีและเราะสูลแห่งอัลลอฮ์ นอกจากนั้นท่านยังเป็นประมุขของรัฐ หน้าที่ของท่านได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการจากไปของท่าน และท่านเป็นศาสนาทูตคนสุดท้าย

สำหรับประชาชาติมุสลิมซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบนพื้นพิภพนี้ย่อมมีความจำเป็นอย่างยิ่งตามฟัรฎูกิฟายะฮ์ที่จะต้องสถาปนาอัล-คิลาฟะฮ์ขึ้นมาหรือจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือประชาชาติมุสลิมต้องรับบาปร่วมกันในการใช้ภายใต้ประชาชาติมุสลิมในทุกๆ วิธีทางการดำเนินชีวิต

ภายใต้หลักการ (หุกุม) ของอัลลอฮ์ อิบน์ค็อลดูน ได้กล่าวว่า กฎอันนี้ถือว่าเป็นอิจญมาอ์ (ความเห็นพ้องกันทั้งหมด) อุละมาอ์มุสลิมนอกจากกลุ่มมูเตซลีฮะฮ์และเคาะวาริจญ์บางกลุ่มเท่านั้นที่มีความเห็นของตนเองที่แตกต่างออกไปตั้งนั้น ตามความเห็นของศาสตราจารย์ ดร. อะหมัด ซะละบีย (Dr. Ahmad Syalaby) แล้วผู้ใดก็ตามที่ก่อการกบฏต่อสถาบันเคาะลีฟะฮ์ก็ถือว่าเป็นฝ่ายต่อต้าน (เป็นผู้ทำลายหรือคุกคาม) หลักการของศาสนาอิสลามและเอกภาพของอิสลาม (ถือว่าเป็นความผิด) หลังจากที่ได้พิจารณาและวิเคราะห์ถึงความต่อเนื่อง ความก้าวหน้าของประวัติศาสตร์อิสลามแล้ว ในเรื่องนี้อิหม่ามอัซ-ซะฮรอญียได้กล่าวว่า “ไม่มีปัญหาอื่นใดอีกแล้วที่ประชาชาติมุสลิมต้องบั่นทอนชีวิตหลังเลือดขลิบดินนอกจากปัญหาเคาะลีฟะฮ์” (ดลมนรจ บากา, 2550 : 3-4)

2.6.4 บทบาทหน้าที่ของเคาะลีฟะฮ์

Muhammad Ibrahim al-Tuwaijiry (2012 : 1-4) ได้กล่าวในหนังสือมุคตะศ็อร อัล-ฟิกฮ อัล-อิสลามีย (مختصر الفقه الإسلامي) ได้กล่าวถึงบทบาทหรือหน้าที่ๆ จำเป็นของผู้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ดังต่อไปนี้

1. การดำรงไว้ซึ่งบทบัญญัติศาสนาโดยการปกป้องรักษา เรียกร้องเชิญชวน ป้องกันให้พ้นจากสิ่งที่ยุบยิบคลุมเครือ ดำเนินการปกครองตามหลักการและขอบเขตด้วยกับบทบัญญัติที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมาให้แก่มวลมนุษยชาติ และทำการต่อสู้ เสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ โดยที่พระองค์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾

(النساء : 58)

ความหมาย “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็จะต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงแนะนำพวกเจ้าด้วยสิ่งซึ่งดีจริงๆ แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงได้ยินและได้เห็น”

(อัน-นีสอาอ์ : 58)

2. คัดเลือกผู้ปกครองที่มีความเหมาะสม อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجَرْتَ الْقَوَى الْأَمِينُ ﴾

(القصص : 26)

ความหมาย “แท้จริงคนดีที่ท่านควรจะจ้างเขาไว้คือ ผู้ที่แข็งแรง ผู้ที่ซื่อสัตย์”
(อัล-เกาะศ็อลศ : บางส่วนของโองการที่ 26)

3. ผู้นำคอยตรวจสอบติดตามเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

((عن أبي حميد الساعدي رضي الله عنه قال استعمل النبي صلى الله عليه وسلم رجلاً من الأزد يقال له ابن اللتبية على الصدقة، فلما قدم قال هذا لكم وهذا أهدي لي قال «فهلما جلس في بيت أبيه، أو بيت أمه فينظر أيهدى له أم لا؟ والذي نفسي بيده لا يأخذ أحدٌ منه شيئاً إلا جاء به يوم القيامة يحمله على رقبتيه إن كان بعيراً له رغاء، أو بقرة لها خوار، أو شاة تيعر» ثم رفع يده حتى رأينا عفرة إبطيه اللهم هل بلغت، اللهم هل بلغت» ثلاثاً)).

(متفق عليه)

จากอียูมัค อัศ-สาดิย رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านนบี ﷺ ได้แต่งตั้งผู้ชายคนหนึ่งที่มาจากอัล-อัซดี ซึ่งถูกเรียกว่าอิบนุอัล-ลัตบียะฮฺ ให้เป็นผู้จัดเก็บเคาะตะเกาะฮฺ เมื่อเขาเดินทางกลับมาเขากล่าวว่า ส่วนนี้สำหรับพวกท่านและอันนี้พวกเขามอบให้เป็นของกำนัลแก่ฉัน ท่านนบีกกล่าวว่า หากเขานั่งรออยู่ภายในบ้านของบิดาหรือบ้านมารดาเขาจะได้รับของกำนัลหรือไม่? และขอสาบานต่อผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ไม่มีสิ่งใดที่มีผู้เอาไปนอกจากในวันกียามะฮฺเขาจะแบกมันไว้บนต้นคอถึงแม้จะเป็นอูฐที่มันร้องคราง หรือวัวที่ร้องครวญคราง หรือแพะที่เป็นโรคเรื้อน ต่อจากนั้นท่านนบี ﷺ ได้ยกมือขึ้นสูงจนกระทั่งพวกเราเห็นรักแร้และกล่าวว่า โอ้อัลลอฮฺฉันได้บอกพวกท่านแล้วใช่หรือไม่ (3 ครั้ง).

(al-Bukhari, 1991 : 2597 สำนักนหะดีษของอัล-บุคอรีย ; Muslim, 1972 : 1832)

4. คอยสอดส่องดูแลผู้อยู่ภายใต้การปกครองและบริหารกิจการของพวกเขา

((عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال ألا كلُّكم راعٍ، وكلُّكم مسؤولٌ عن رعيته، فالأمرُ الذي على الناسِ راعٍ، وهو مسؤولٌ عن رعيته...)).

(متفق عليه)

จากอิบนิอุมร์ رضي الله عنه จากท่านนบี صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “พึงรู้เถิด พวกท่านทั้งหลายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบและพวกท่านจะถูกสอบสวนในสิ่งที่รับผิดชอบ ดังนั้นผู้นำจะต้องรับผิดชอบต่อผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแลและเขาจะถูกสอบสวนต่อผู้ที่เขารับผิดชอบต่อผู้ดูแล”

(al-Bukhari, 1992 : 893 , Muslim, 1972 : 1829 สำนักานหะดีษของมุสลิม)

5. เมตตาค่อนโยนต่อผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง คอยตักเตือนและไม่เปิดเผยความลับของพวกเขา

((عن معقل بن يسار رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ، ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ، إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ
مَعَهُمُ الْجَنَّةَ))

(رواه مسلم : 142)

จากมะฮ์กออล บิน ยะซาร์ رضي الله عنه กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “ไม่มีผู้นำคนใดที่ได้รับแต่งตั้งให้รับผิดชอบกิจการของมวลมุสลิมจากนั้นเขาไม่ได้ใช้ความพยายามหรืออบรมตักเตือนต่อพวกเขา นอกจากเขาจะไม่ได้เข้าสวนสวรรค์พร้อมกับพวกเขา”

(Muslim, 1972 : 142)

6. เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บรรดาผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿وَأَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾

(الفرقان : 74)

ความหมาย “และทรงทำให้เราเป็นแบบอย่างแก่บรรดาผู้ยำเกรง”

(อัล-ฟุรกออน : บางส่วนของโองการที่ 74)

และอัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَيْمَةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِعَايِنَتِنَا

يُوقِنُونَ﴾

(السجدة : 24)

ความหมาย “และเราได้จัดให้มีบรรดาหัวหน้าจากพวกเขา เพื่อจะได้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องตามคำบัญชาของเรา ในเมื่อพวกเขามีความอดทน และพวกเขาเชื่อมั่นต่อสัญญาณทั้งหลายของเรา”

(อิส-สัจญะฮฺ : 24)

2.6.5 การได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺของอูษมาน

หลังจากที่อุมร์ อิบน์ อัล-กhattาบ ฎ็ถูกลอบทำร้ายในมัสญิด ท่านได้คัดเลือกบุคคล 6 คน เพื่อให้ปรึกษาหารือกันในการคัดเลือกเคาะลีฟะฮฺ ซึ่งได้แก่ 1) อะลี อิบน์ อบีฏอลิบ 2) ชุบัยร อิบน์ เอาวาม 3) अब್ದุรเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟ 4) อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน 5) ฎ็ออลหะฮฺ อิบน์ อุบัยดิลลาฮฺ และ 6) สะอ์ด อิบน์ อบีวัคคอส โดยตั้งให้ अब್ದุรเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟ ทำหน้าที่เป็นประธานในการคัดเลือกเคาะลีฟะฮฺ และอุมร์ได้กล่าวกับบุคคลทั้งหมดว่า “ฉันขอสิ่งเสียท่านทั้งหลายให้มีความยำเกรงต่ออัลลอฮฺในการตัดสิน และมีความยุติธรรมในการลงมติ ท่านทั้งหลายจงปรึกษาหารือกัน ถ้าหากว่าคะแนนเสียงในการลงมติ 2 เสียงเท่ากัน ท่านก็จงปรึกษาหารือกัน ถ้าหากว่ามีการลงมติ 4 เสียงต่อ 2 เสียงท่านทั้งหลายก็จงยึดเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ถ้าหากว่ามีการลงมติ 3 เสียงเท่ากันท่านทั้งหลายก็จงยึดฝ่ายที่ अब್ದุรเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟ ลงคะแนนให้ ท่านทั้งหลายจงรับฟังและจงเชื่อฟังเถิด” (มุเนียร์ มุหะหมัด, 2551 : 76)

และเมื่ออุมร์ได้ถึงแก่กรรมลง ปล่อยให้ अब್ದุรเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟ ฎ็ทำหน้าที่เป็นเคาะลีฟะฮฺปกครองบรรดามุสลิมโดยที่อูษมานและสหายของท่านได้ทำหน้าที่เฝ้าอยู่ที่ประตูบ้านของ अब್ದุรเราะหฺมานจนกระทั่งการทำสัตยาบันแก่ท่านเคาะลีฟะฮฺคนใหม่ อิหม่ามอัล-สุยูฎิย ได้กล่าวไว้ในหนังสือของท่านชื่อ ตารีคุลคุละฟาฮฺ (تاريخ الخلفاء) เกี่ยวกับการให้สัตยาบันแก่อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน เป็นเคาะลีฟะฮฺ अब್ದุรเราะหฺมานได้กล่าวกับอูษมานขณะอยู่ตามลำพังว่า “ถ้าหากว่าฉันไม่ให้สัตยาบันแก่ท่านในการเป็นเคาะลีฟะฮฺ ท่านจะแนะนำให้ฉันเลือกผู้ใดเป็นเคาะลีฟะฮฺ?” อูษมานตอบว่า “เลือกท่านอะลี” अब್ದุรเราะหฺมานได้กล่าวกับอะลีตามลำพังว่า “ถ้าหากว่าฉันไม่ให้สัตยาบันแก่ท่านในการเป็นเคาะลีฟะฮฺ แล้วท่านจะคัดเลือกผู้ใดเป็นเคาะลีฟะฮฺ?” ท่านอะลิกกล่าวว่า “ฉันเลือกท่านอูษมาน” แล้วท่าน अब್ದุรเราะหฺมานได้เรียกชุบัยรเข้ามาแล้วกล่าวทำนองเดียวกัน คำตอบก็คือให้เลือกอูษมานหรืออะลี จากนั้น अब್ದุรเราะหฺมานก็เรียกสะอ์ด อิบน์ อบีวัคคอส เข้าไปหา และกล่าวว่า “ผู้ใดที่ท่านจะแนะนำฉันให้กล่าวสัตยาบันในการเป็นเคาะลีฟะฮฺ ส่วนฉันและท่านนั้นไม่ต้องการเป็นเคาะลีฟะฮฺอย่างแน่นอน” สะอ์ดกล่าวว่า “เลือกท่านอูษมาน” แล้ว अब್ದุรเราะหฺมานได้หารือกับบรรดาผู้อาวุโสโดยทั่วไป ส่วนใหญ่แล้วก็มีความเห็นให้เลือกท่านอูษมานเป็นเคาะลีฟะฮฺ (al-Suyuthiy, 2003 : 124)

มีอีกสายรายงานหนึ่งเล่าว่า อับดุลเราะหมาน อิบน์ เอาฟ อะลี อิบน์ อบีฏอลิบ และ อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ได้อยู่กันตามลำพังอับดุลเราะหมาน กล่าวว่า “ผู้ใดที่จะเสียสละตำแหน่งนี้ถ้าหากว่าฉันได้แต่งตั้งเขาให้เป็นเคาะลีฟะฮ์ของอัลลอฮ์และอิสลามให้ผู้ที่เหมาะสมที่สุด พิจารณาตัวของเขาและให้การคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชาติ?” ทั้งท่านอุษมานและท่านอะลีนิ่งเงียบ ไม่ได้ตอบคำถามแต่อย่างใด อับดุลเราะหมานกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจะมอบให้ฉันพิจารณาในกิจการนี้หรือไม่? ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันจะไม่รวบรัดในการพิจารณาความประเสริฐของพวกท่าน” อับดุลเราะหมานได้จับมืออะลีแล้วกล่าวว่า “ท่านเป็นมุสลิมรุ่นแรก และเป็นเครือญาติของท่านนบีผู้มหัศจรรย์ ถ้าหากว่าฉันตั้งให้ท่านเป็นผู้ปกครอง ท่านจะต้องมีความยุติธรรม และถ้าหากว่าฉันให้ท่านเป็นผู้ปกครองท่านก็จะถูกรับฟังและปฏิบัติตามอย่างแน่นอน”

จากนั้นอับดุลเราะหมานได้ไปพบกับอุษมาน แล้วกล่าวในทำนองเดียวกันนี้ เมื่อได้สำรวจประชามติเรียบร้อยแล้วอับดุลเราะหมานก็กล่าวกับอุษมานว่า “ท่านจงยกมือของท่าน” แล้วท่านก็ให้สัตยาบันในการเป็นเคาะลีฟะฮ์ต่ออุษมาน อะลีก็ได้ให้สัตยาบันแก่อุษมานเป็นคนต่อมา แล้วประชาชนทั้งหลายก็ได้ให้สัตยาบันต่ออุษมานหลังจากที่คณะปรึกษาทั้งหมดได้ให้สัตยาบันต่ออุษมาน อับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูดได้กล่าวเมื่อได้ให้สัตยาบันต่ออุษมานว่า “เราได้แต่งตั้งให้ผู้ที่ดีที่สุดในที่คงเหลืออยู่เป็นผู้ปกครองของเรา โดยที่เรามิได้ขาดความพิณิจพิเคราะห์” เมื่อท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้รับการให้สัตยาบันแล้ว ท่านจึงได้ออกไปปราศรัยกับประชาชน การให้สัตยาบันต่อท่านอุษมานมีขึ้นในวันจันทร์ที่ 29 ซุลฮิจญะฮ์ ปี ฮ.ศ.23 และท่านได้เข้าดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ในต้นเดือนมูฮัรรัม ปี ฮ.ศ.24 และในปีแรกที่ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์ก็ได้มอบให้อับดุลเราะหมาน อิบน์ เอาฟ ทำหน้าที่นำประชาชนเดินทางไปประกอบพิธีหัจญ์ (มุณีร มุหะหมัด, 2551 : 78-79)

2.6.6 การกล่าวคุฏบะฮ์ครั้งแรกหลังได้รับการแต่งตั้ง

หลังจากที่ประชาชนได้เข้ามาแสดงความจงรักภักดีต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه เรียบร้อยแล้ว ท่านอุษมาน رضي الله عنه จึงได้ลุกขึ้นเพื่อกล่าวคำปราศรัย แต่อันเนื่องจากความตื่นเต็นต่อหน้าที่อันใหญ่หลวงนี้ ซึ่งเขาจะต้องรับผิดชอบในเวลาต่อจากนี้ ทำให้ร่างกายของท่านอุษมาน رضي الله عنه สั่นไหวเล็กน้อย และเขาได้กล่าวปราศรัยเพียงสั้นๆ ว่า “โอ้ท่านทั้งหลาย ขอได้โปรดทราบเถิดว่า มันไม่ใช่เป็นงานที่ง่ายดายนัก ในการที่จะดำเนินกิจการของประชาชาติของเราต่อไป ฉันยังมีโอกาสอีกมากที่จะพูดกับท่านถ้าหากฉันยังมีชีวิตอยู่อีกต่อไป ฉันก็จะได้มากกล่าวคำปราศรัยกับพวกท่านทั้งหลายอีก แต่พวกท่านก็คงจะทราบดีอยู่แล้วว่า ฉันไม่มีความชำนาญและความสามารถในการกล่าวคำปราศรัยแต่อย่างใดเลย” (Ibn Abdu Rabbih al-Andalusiy อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 26)

ยังมีอีกบางสำนวนที่ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้กล่าวแถลงนโยบายในการปกครองรัฐของท่านที่มีสติอันระบือ บางประโยคที่สำคัญท่านกล่าวว่า “พวกเราจงตักวา (สำรวม

ตน) ต่ออัลลอฮฺ พระองค์ได้ตรัสแก่พวกเราว่า การมีชีวิตบนโลกนี้เป็นการใช้ชีวิตอย่างลุ่มหลง ชอบแสวงหาความฟุ้งเฟ้อ และแข่งขันด้วยตัวเองเพื่อสะสมทรัพย์สมบัติและบุตรธิดา” และในบางสำนวนท่านกล่าวว่า “รัฐที่ดีที่สุดในโลกนี้ คือรัฐ (ประเทศ) ที่มีประชาชนจงรักภักดีและยึดมั่นต่อคำสั่งของอัลลอฮฺ เพื่อที่พระองค์จะทรงประทานและมอบหมายให้ ฉันทขอมอบตนเองต่อพระองค์ฉันจะถูกนำกลับคืนสู่พระองค์” (ดลมนรร์จ บากา, 2550 : 55)

2.7 แนวทางในการบริหารรัฐ

ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารจัดการรัฐของผู้นำแต่ละคนจะมีนโยบายที่แตกต่างกันไป เช่นเดียวกับการบริหารรัฐของเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ท่านมีเทคนิคหรือนโยบายอะไรบ้าง ที่สามารถนำพารัฐก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ ท่ามกลางวิกฤติในหลายๆ ด้าน ซึ่งในงานชิ้นนี้จะนำเสนอเพียงบางส่วนของปัจจัยที่มุ่งเน้นให้รัฐประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ดังต่อไปนี้

2.7.1 นโยบายรัฐในสมัยการปกครองของท่าน

เมื่อท่านอุมมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ ท่านอุมมานได้ประกาศนโยบายทางการเมือง หรือแนวทางในการบริหารรัฐว่าท่านจะยึดแนวทางของอัลลอฮฺ (กิตาบุลลอฮฺ) และแบบฉบับของเราะสูลุลลอฮฺ (สุนนะฮฺ) และแนวทางของเคาะลีฟะฮฺทั้งสองคนก่อนหน้า และท่านเองเดียวกันจะให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันแก่ประชาชน ตลอดจนมีความสุขุม รอบคอบ มีเหตุผล ประนีประนอมในทุกเรื่องยกเว้นเรื่องการลงโทษแก่ผู้ที่ละเมิด ตักเตือนประชาชนให้พึงระวังการลุ่มหลงกิจการในโลกนี้ ระวังต่อความวุ่นวายที่จะเกิดขึ้นอันเนื่องจากการแข่งขัน การอาฆาตเคียดแค้น และการอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าประชาชนชาติไปสู่ความแตกแยกและตกต่ำในที่สุด เสมือนว่าท่านอุมมาน رضي الله عنه กำลังมองเห็นความวุ่นวายที่จะเกิดขึ้นกับประชาชาตินี้ในอนาคตอันใกล้

ตอนหนึ่งจากคำแถลงนโยบายในการบริหารรัฐของอุมมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “แท้จริงฉันถูกบังคับให้รับภารกิจนี้และฉันก็พร้อมจะน้อมรับ พึงรู้เถิดว่าฉันมาในฐานะผู้ปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบี ไม่ได้มาในฐานะผู้ทำอุตริกรรม พึงรู้เถิดสำหรับพวกท่านที่เป็นหน้าที่ของฉันท้องปฏิบัติหลังจากกิตาบุลลอฮฺและสุนนะฮฺของเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ สามประการ 1) ปฏิบัติตามผู้ที่มาก่อนหน้าฉันในสิ่งที่พวกท่านมีมติเห็นพ้องกันและพวกท่านได้ทำตาม 2) การได้ทำตามบรรดาคนดีในสิ่งที่คนจำนวนมากได้ปฏิบัติ 3) ปกป้องอันตรายที่จะเกิดกับพวกท่านนอกจากในสิ่งที่พวกท่านทำผิดจำเป็นแก่พวกท่านจะต้องได้รับการลงโทษ แท้จริงโลกคุณยาเชี่ยวชาญจี และแน่นอนคนจำนวนมากได้

โน้มน้ำแข็งคล้อยตาม ดังนั้นอย่าได้ไว้วางใจ เพราะมันไม่น่าไว้วางใจ ฟังรู้เถิดว่าแท้จริงมันจะไม่ถูกทอดทิ้งนอกจากผู้ที่ทอดทิ้งมัน” (al-Tabariy, 1987 : 5/443)

2.7.2 ส่งสาส์นถึงผู้ปกครอง ผู้นำกองทัพ เจ้าหน้าที่การคลังผู้เก็บภาษีอากร และประชาชนทั่วไป

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ยอมรับบรรดาเจ้าหน้าที่ พนักงานที่เคยปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่ยุคสมัยการปกครองของท่านอุมัร رضي الله عنه โดยที่ไม่ได้สั่งปลดคนหนึ่งคนใดเลยเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งเสียของท่านอุมัร رضي الله عنه และเมื่อพิจารณาถึงสาส์นที่ท่านอูษมาน رضي الله عنه ส่งไปยังผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ ผู้นำกองทัพ เจ้าหน้าที่การคลัง และประชาชนโดยทั่วไป จะพบได้ว่าล้วนตั้งอยู่บนแนวทางที่เน้นย้ำให้ตระหนักถึงผลประโยชน์สูงสุดอันที่จะเกิดกับประชาชนผู้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาทั้งสิ้น และนี่คือตัวอย่างสาส์นบางส่วนที่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ส่งถึงกลุ่มบุคคลตามภาคส่วนต่างๆ

1. สาส์นถึงผู้ปกครองแคว้นเมืองต่างๆ

เป้าหมายกลุ่มแรกเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้ส่งสาส์นไปหาได้แก่กลุ่มของบรรดาผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ เพราะบุคคลกลุ่มนี้เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้อยู่ภายใต้ปกครองดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขหรืออยู่อย่างทุกข์ทรมาน ส่วนหนึ่งจากสำนวนสาส์นที่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งไปให้ผู้ปกครอง “แท้จริงได้กำชับใช้ให้บรรดาผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้คอยปกป้องดูแลผลประโยชน์ ไม่ได้สั่งใช้ให้พวกเขาเป็นผู้แสวงหาผลประโยชน์ เพราะปฐมบทของประชาชาตินี้ถูกสรรสร้างมาเพื่อเป็นผู้คอยปกป้องรักษาไม่ได้ถูกสร้างมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ใกล้เข้ามาแล้วที่บรรดาผู้นำของพวกเขาจะกลายเป็นผู้แสวงหาผลประโยชน์โดยที่ไม่ได้ทำหน้าที่ปกป้องดูแล ดังนั้นหากพวกเขากลับไปเป็นสภาพดังกล่าวความละเอียด ความรับผิดชอบ และการรักษาสัญญา ก็จะสูญหาย ฟังรู้เถิดแนวทางที่มีความยุติธรรมที่สุดให้พิจารณาถึงกิจการของบรรดาผู้ศรัทธา ชะกาดที่ถูกจัดเก็บมาจากพวกเขาก็จะถูกนำไปมอบให้กับกลุ่มบุคคลที่มีสิทธิจะได้รับจากพวกเขา และจัดเก็บจากพวกเขาตามสัดส่วนที่จำเป็นต้องเอาจากพวกเขา หลังจากนั้นให้ดูแลชนต่างศาสนิกที่อยู่ภายใต้การปกครองของมุสลิม (ซิมมีย) จงให้พวกเขาตามสิทธิที่พึงจะได้รับ และให้พวกเขาจ่ายตามสัดส่วนที่ต้องจ่าย และจากนั้นจงดูแลศัตรูผู้เจรจาโดยขอให้พวกเขาต้องเป็นผู้รักษาสัญญา” (al-Tabariy, 1987 : 5/244)

เป็นที่น่าสังเกตว่าในสาส์นฉบับนี้ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้เน้นย้ำกับบรรดาผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ ให้ตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ที่พึงมีต่อประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครอง และบอกถึงภาระหน้าที่สำคัญของพวกเขาไม่ใช่การเก็บรวบรวมทรัพย์สิน แต่ทว่า

ต้องเป็นแบบอย่างในการคอยปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน และเพราะเหตุดังกล่าวท่านจึงได้อธิบายแนวทางทางการเมืองเพื่อพวกเขาंनाไปเป็นนโยบายบริหารประชาชาติ กล่าวคือจัดเก็บจากประชาชนตามอัตราส่วนที่จำเป็นและมอบให้พวกเขาตามสิทธิที่พึงจะได้รับ หากผู้นำปฏิบัติตามแนวทางนี้ประโยชน์สูงสุดก็จะเกิดกับประชาชน แต่หากเขาเปลี่ยนไปเป็นผู้ที่แสวงหาผลประโยชน์ซึ่งไม่ใช่หน้าที่อันใดของเขาความละอายก็จะหมด ความรับผิดชอบและการรักษาพันธสัญญาที่จะสูญหายไปไม่ใช่ว่าที่อันใดของเขาความละอายก็จะหมด ความรับผิดชอบและการรักษาพันธสัญญาที่จะสูญหายไป (Muhammad Amhazun, 1994 : 1/393) สาส์นที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ส่งถึงบรรดาผู้ปกครองเน้นย้ำเป็นกรณีพิเศษให้ตระหนักถึงคุณค่าของความยุติธรรมทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจโดยการให้มอบสิทธิแก่ผู้ที่ควรจะได้รับสิทธิอันนั้น ให้จัดเก็บตามสัดส่วนที่พวกเขาต้องจ่ายและให้เชิดชูผลประโยชน์ของประชาชนโดยไม่คิดแสวงหาผลประโยชน์หรือผลกำไรจากการบริหารรัฐ

และท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน رضي الله عنه เตือนให้ระวังสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับผู้ปกครองจากบทบาทหน้าที่ในการปกป้องรักษาผลประโยชน์ของประชาชนกลายเป็นผู้แสวงหาผลประโยชน์แทน เพราะสาเหตุดังกล่าวจะมาทำลายจรรยาบรรณของผู้นำผู้ปกครอง เขาจะต้องเป็นแบบอย่างในด้านความละอาย สามัญสำนึกในความรับผิดชอบ และต้องรักษาสัญญา ด้วยกับคุณลักษณะเหล่านี้จะทำให้ผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองมีสายสัมพันธ์ที่สูงส่งและเข้มแข็ง และเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน رضي الله عنه ยังได้เน้นย้ำทุกภาคส่วนต้องเข้าใจถึงเป้าหมายให้ตรงกัน คือแสวงหาความพอพระทัยจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้นผู้ปกครองจะต้องทุ่มเทพยายามเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายอันนี้ ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐานคือความรับผิดชอบและรักษาสัญญา มันจะนำมาซึ่งการเชื่อฟังปฏิบัติตามของผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา ส่วนคุณลักษณะความละอายมันจะมาหักห้ามจากการกระทำสิ่งที่ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง แล้วท่านยังเน้นย้ำเรื่องความยุติธรรมเพราะมันจะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสันติสุข

2. สาส์นถึงผู้นำกองทัพ

เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ได้ส่งสาส์นไปยังผู้นำกองทัพตามแคว้นเมืองต่างๆ ส่วนหนึ่งท่านได้เขียนว่า “แท้จริงพวกท่านเป็นผู้พิทักษ์ปกป้องต่อบรรดามุสลิม โดยที่ท่านอุมร์ رضي الله عنه ได้วางแบบไว้สำหรับพวกท่านสิ่งนั้นไม่ใช่เรื่องที่ต้องปิดบังสำหรับเรา แต่ทว่ามันเป็นเรื่องสาธารณะ และเราไม่รู้ว่ามีเปลี่ยนแปลงอันใด จงพิจารณาเถิดพวกท่านจะทำอย่างไร เพราะแท้จริงฉันจะพิจารณาในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงสั่งใช้ และบังคับให้ดำรงรักษามันไว้” (al-Tabariy, 1987 : 5/244)

เมื่อพิจารณาถึงสาระที่เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน رضي الله عنه ส่งถึงผู้นำกองทัพจะพบได้ว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากนโยบายของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนอื่นๆ ที่มาก่อนหน้าท่าน กล่าวคือให้ดำรงรักษา

ไว้ซึ่งคำสอนแห่งอิสลามและปฏิบัติตามครรลองอันสูงส่งนี้ในทุกมิติของการดำเนินชีวิต โดยที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺได้วางนโยบายการบริหารทางการทหารเอาไว้และเมื่อมาถึงยุคการปกครองของท่านอูษมานก็มิได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการด้านทหารแต่ประการใด ดัชนีชี้วัดในเรื่องนี้จะพบว่าบรรดาเคาะลีฟะฮ์จะวางนโยบายโดยใช้หลักการปรึกษาหารือ (ชูรอ) กับบรรดาอัครสาวกผู้อาวุโสทั้งหลายก่อนที่จะดำเนินกิจการหนึ่งกิจการใด

3. สาส์นถึงเจ้าหน้าที่การคลังผู้เก็บภาษีอากร

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้ส่งสาส์นไปยังเจ้าหน้าที่การคลังหรือผู้ทำหน้าที่เก็บภาษีอากรจากประชาชนว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงสร้างสรรพสิ่งขึ้นมาด้วยสัจธรรมและพระองค์จะไม่ทรงตอบรับนอกจากเป็นความสัจธรรม พวกท่านจงเอาสิทธิ์และพวกท่านจงคืนสิทธิ์ จงเอาหน้าที่ความรับผิดชอบ (อะมานะฮ์) และดำรงรักษามันไว้ ท่านอย่าได้เป็นคนแรกที่ทำลายมัน เพราะว่าท่านจะต้องมีส่วนร่วมับพฤติกรรมที่มาหลังจากพวกท่าน จงรักษาสัญญาด้วยกับสัญญาอย่าอธรรมต่อเด็กกำพร้า และอย่าได้โกงต่อคู่สัญญาต่างศาสนา เพราะแท้จริงอัลลอฮ์จะเป็นคู่กรณีกับผู้ถือธรรม” (al-Tabariy, 1987 : 5/244)

สาส์นนี้ส่งถึงเจ้าหน้าที่ด้านการคลังซึ่งพวกเขาคอยเก็บภาษีอากรจากประชาชนเพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์สาธารณะ โดยที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้อธิบายรายละเอียดกับพวกเขาว่าแท้จริงอัลลอฮ์จะไม่ทรงตอบรับนอกจากเป็นความสัจธรรมเท่านั้น ส่วนสัจธรรมจะต้องดำรงอยู่บนความรับผิดชอบและรักษาสัญญา ต่อมาได้แยกบุคคลผู้อ่อนแอสองประเภทจะต้องสนใจเป็นพิเศษ คือ เด็กกำพร้าและคู่สัญญาต่างศาสนา ให้พึงระวังการอธรรมต่อบุคคลสองกลุ่มนี้เพราะแท้จริงอัลลอฮ์กำชับให้ปกป้องต่อบุคคลสองกลุ่มนี้ (Sadiq 'Urjun, 1990 : 198) และได้เตือนสติพวกเขาหาว่าไปอธรรมต่อบุคคลกลุ่มนี้จะถูกทดสอบจากอัลลอฮ์ และในอีกมิติหนึ่งจะพบถึงความยิ่งใหญ่ของศาสนาอิสลามโดยได้เรียกร้องไปสู่การให้ความช่วยเหลือต่อบรรดาผู้ที่ถูกละเมิดหรืออธรรมมาแต่เดิมว่าพวกเขาจะเป็นคู่สัญญาผู้ปฏิบัติก็ตาม

4. สาส์นถึงประชาชนทั่วไป

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้ส่งสาส์นไปยังประชาชนโดยทั่วไปตามแคว้นเมืองต่างๆ ส่วนหนึ่งท่านกล่าวว่า “แท้จริงท่านทั้งหลายถูกสั่งให้ปฏิบัติตามท่านเราะฮ์ลุ ลอฮ์ ﷺ อย่าให้โลกดุนยาทำพวกท่านต้องหันเหจากภาระงานของพวกท่าน เพราะประชาชาตินี้จะก้าวสู่อุตุกรรมหลังจากมีครบ 3 ประการ ประกอบด้วย 1) การมีความโปรดปรานอย่างเพียบพร้อม 2) ลูกของเชลยศึกได้เจริญเติบโตขึ้น 3) ชาวอาหรับและไม่ใช่ออาหรับอ่านอัลกุรอานได้ เพราะ

แท้จริงท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “การปฏิเสธตั้งอยู่บนความไม่เข้าใจ เมื่อการงานใดที่พวกเขาไม่เข้าใจ พวกเขาจะสวดโองการและทำอุตริกรรม” (al-Tabariy, 1987 : 5/245)

ในศาสนฉบับนี้เมื่อเราพิจารณาจะพบว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมานกระตุ้นให้ประชาชนโดยทั่วไปปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ อย่างมั่นคงหนักแน่น ให้ละทิ้งการสวดโองการและทำอุตริกรรม และท่านยังย้ำเตือนประชาชนให้ระวังถึงอุดมการณ์ของพวกเขาอาจจะเปลี่ยนแปลงไปหากได้รับสามประการอย่างอุดมสมบูรณ์กล่าวคือ

ประการที่ 1 การมีความโปรดปรานอย่างเพียบพร้อมจะส่งผลต่อสภาพจิตใจ จะนำไปสู่ความฟุ่มเฟือย และจะสกัดกั้นความทุ่มเทพยายามรวมถึงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน จะเปลี่ยนสภาพไปสู่ความว่างเปล่าและเกียจคร้าน ในที่สุดทำให้เขากลายเป็นคนที่เฉื่อยชาขาดความมุ่งมั่นกระตือรือร้น

ประการที่ 2 การที่ลูกของเขลยศึกได้เจริญเติบโตขึ้น ดังที่เคยปรากฏขึ้นแล้วในประวัติศาสตร์มันจะส่งผลกระทบต่อสังคมอิสลาม ไม่ว่าในด้านการเมือง ด้านสังคม และด้านศาสนา

ส่วนประการที่ 3 การที่ชนชาติอาหรับและไม่ใช่ชนชาติอาหรับอ่านอัลกุรอานได้ แท้จริงเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมานต้องการสื่อในเรื่องดังกล่าวว่าโดยธรรมชาติของชาวอาหรับเป็นคนหยาบและแข็งกระด้าง ดังนั้นทางนำจากอัลกุรอานจะไม่สามารถเข้าถึงหัวใจของพวกเขาได้ และทำนองเดียวกันท่านต้องการสื่อให้ชนชาติที่ไม่ใช่อาหรับว่าอันเนื่องจากจรรยาบรรณที่สืบทอดกันมา หลักการเชื่อมั่นที่มาดั้งเดิม และธรรมเนียมประเพณีอันเก่าแก่จะทำให้พวกเขาออกห่างจากทางนำของอัลกุรอาน (Sadiq 'Urjun, 1990 : 199)

2.7.3 ธรรมเนียมสูงสุดในการบริหารรัฐ

เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي ได้ประกาศใช้ธรรมเนียมสูงสุดในการบริหารรัฐ ประกอบด้วยคัมภีร์แห่งอัลลอฮ์ แบบฉบับของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และแนวทางในการบริหารจัดการรัฐของท่านอับดุลอะฮ์มัดและอุมัยร ดังคำแถลงการณ์ของท่าน “...พึงรู้เถิดว่าฉันมาในฐานะผู้ปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบี ไม่ได้มาในฐานะผู้ทำอุตริกรรม พึงรู้เถิดสำหรับพวกท่านที่เป็นหน้าที่ของฉันต้องปฏิบัติหลังจากกิตาบุลลอฮ์และสุนนะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ สามประการ หนึ่ง..ปฏิบัติตามผู้ที่มาก่อนหน้าฉันในสิ่งที่พวกท่านมีมติเห็นพ้องกันและพวกท่านได้ทำตาม” (al-Tabariy, 1988 : 5/443)

แหล่งที่มาอันดับแรกที่ใช้ในการบริหารรัฐ คือ บทบัญญัติที่มีปรากฏในอัลกุรอาน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ ﴾

﴿ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِبِينَ خَصِيمًا ﴾

(النساء : 105)

ความหมาย “แท้จริง เราได้ให้คัมภีร์ลงมาแก่เจ้าเป็นความจริง เพื่อเจ้าจะได้ตัดสินระหว่างผู้คนด้วยสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงให้เจ้ารู้เห็น และเจ้าจงอย่าเป็นผู้เถียงแก่ให้แก่ผู้บิตพลั่วทั้งหลาย”

(อัน-นินสาอ์ : 105)

ในคัมภีร์ของอัลลอฮ์จะครอบคลุมถึงบทบัญญัติต่างๆ ของศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกันจะรวมถึงพื้นฐานในการปรับปรุงวิถีชีวิตแขนงสาขาที่หลากหลาย ดังที่คัมภีร์อัลกุรอานได้อธิบายรายละเอียดให้แก่บรรดามุสลิมในทุกเรื่องราวที่เป็นพื้นฐานในการสถาปนารัฐ

แหล่งที่มาอันดับต่อมาที่ใช้ในการบริหารรัฐได้แก่ แบบฉบับของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ อันบริสุทธี (สุนนะฮ์) ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมาอธิบายรายละเอียดปลีกย่อยของอัลกุรอาน และจะบอกถึงขั้นตอน วิธีการในการปฏิบัติตามบทบัญญัติต่างๆ ที่มีปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน

แหล่งที่มาอันดับที่สามการปฏิบัติตามแนวทางการบริหารรัฐของท่านอุมัยรและท่านอุมัยรเคาะลีฟะฮ์ทั้งสองที่มาก่อนหน้า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่

((اَقْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ))

(رواه الترمذي: 3/200)

ความหมาย “จงปฏิบัติตามเขาทั้งสองคนที่จะมาหลังจากฉัน อุมัยรและอุมัยร”

(al-Tirmidhiy, n.d. : 3/200)

ดังนั้นรัฐภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه บริหารรัฐด้วยกับบทบัญญัติอิสลาม และบทบัญญัติที่มาจากอัลลอฮ์มีความสูงส่งเหนือธรรมนูญหรือกฎหมายอันใดที่มาจากตราร่างของมนุษย์อย่างไรข้อกังขา และเป็นที่ปรากฏอย่างชัดเจนแก่พวกเราว่าอาณาจักรอิสลามเป็นอาณาจักรที่ปกครองด้วยกับบทบัญญัติที่มาจากอัลลอฮ์ ยอมจำนนในทุกช่องทางต่อหลักการของบทบัญญัตินี้ ส่วนผู้ปกครองจะถูกผูกมัดด้วยกับบทบัญญัติโดยไม่มีข้อโต้แย้งว่าจะล่าหน้าหรือถอยหลัง (Arif Abu'id, 1996 : 227) อาณาจักรภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์

อุษมาน เป็นสังคัมของบรรดาอัครสาวก โดยมีบทบัญญัติวางอยู่เหนือทุกสรรพสิ่ง ผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองยอมจำนนต่อครรลองนี้อย่างศิโรราบ การเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์เท่ากับเป็นการเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์ ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِلَّا مَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ))

(رواه البخاري : 7145 و مسلم : 1840)

ความหมาย “ไม่มีการเชื่อฟังปฏิบัติตามในสิ่งที่ฝ่าฝืนต่ออัลลอฮ์
แท้จริงการเชื่อฟังปฏิบัติตามต้องเป็นในสิ่งที่ดีงาม”

(al-Bukhari, 1991 : 7145 , Muslim, 1972 : 1840)

ด้วยเหตุนี้อำนาจที่ปกครองด้วยระบอบเคาะลีฟะฮ์ย่อมมีคุณลักษณะพิเศษอย่างโดดเด่น และจะมีแตกต่างไปจากอำนาจที่ปกครองด้วยระบอบอื่นๆ หลายประการด้วยกัน ส่วนหนึ่งมีดังต่อไปนี้

- อำนาจที่ปกครองด้วยระบอบเคาะลีฟะฮ์โดยทั่วไปแล้ว จะวางอยู่บนความสมบูรณ์และครอบคลุมระหว่างกิจการของโลกนี้และเรื่องราวของศาสนา

- อำนาจที่ปกครองด้วยระบอบเคาะลีฟะฮ์จะยึดมั่นอย่างเคร่งครัดในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนแห่งบทบัญญัติ

- ระบอบเคาะลีฟะฮ์จะตั้งอยู่บนความเป็นเอกภาพของโลกอิสลาม (Abdurrazaq al-Sanhuriy, 2001 : 80)

2.7.4 สิทธิของประชาชนผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์

ไม่มีข้อสงสัยประการใดถึงอำนาจหน้าที่ของเคาะลีฟะฮ์ ไม่ใช่เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จแบบเผด็จการ แต่ทว่าจะต้องเป็นการบริหารอำนาจที่เชื่อมโยงกับเงื่อนไข 2 ประการ

1. จะต้องไม่ขัดแย้งกับตัวบทที่ชัดเจนที่มีปรากฏในอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านเราะสูล ﷺ และการขับเคลื่อนนโยบายมีความสอดคล้องกับเป้าหมายที่แท้จริงของบทบัญญัติ

2. จะต้องไม่ขัดแย้งกับสิ่งที่เป็นมติเอกฉันท์ของประชาชาติอิสลาม หรือออกจากเป้าประสงค์ของประชาชาตินี้

และแก่นแท้ในเรื่องนี้ แท้จริงเคาะลีฟะฮ์คือผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชาติอำนาจในการปกครองของเคาะลีฟะฮ์มาจากประชาชนและจะกลับไปหาประชาชนในการขยายหรือกำหนดกรอบ ดังนั้นประชาชนสามารถที่จะขยายอำนาจนี้หรือจะทำให้แคบลง หรือจะวางกรอบได้ทุกโอกาสที่เขาเห็นว่ามันเป็นประโยชน์ หรือรับประกันถึงการดำรงอยู่ของคำดำรัสแห่งอัลลอฮ์และเพื่อประโยชน์ของประชาชาติ (Fathi Abdulkarim, 1984 : 268) โดยที่ท่านอุษมาน ﷺ ได้ตอกย้ำถึง

สิทธิของประชาชนในการตรวจสอบเคาะลีฟะฮ์ ดังความหมายจากคำพูดของท่านที่ว่า “หากพวกท่านพบว่าในคัมภีร์ของอัลลอฮ์ใช้ให้พวกท่านนำโช้ตรวนมาผูกมัดเท้าของฉัน ดังนั้นจงนำโช้ตรวนมาผูกมัดเท้าของฉันเถิด” (Ahmad, 1995 : 524)

2.7.5 หลักการปรึกษาหารือ

หลักการบริหารรัฐที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอาณาจักรอิสลาม คือหลักการปรึกษาหารือระหว่างเคาะลีฟะฮ์ ผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ และรวมถึงบรรดามุสลิมผู้อยู่ภายใต้การปกครอง ดังที่มีโองการอัลกุรอานยืนยันถึงหลักการบริหารกิจการของรัฐว่าด้วยการปรึกษาหารือระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องว่า

﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

(آل عمران : 159)

ความหมาย “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้อ่อนโยนต่อบรรดาผู้ศรัทธา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้มีพฤติกรรมหยาบช้าและมีจิตใจแข็งกระด้าง แน่نونพวกเขาจะแยกตัวออกไปจากรอบๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขอร้องให้แก่พวกเขาด้วย และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้วก็จงมอบหมายต่ออัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่บรรดาผู้ที่มอบหมายทั้งหลาย”

(อาล อิมรอน : 159)

และอีกโองการพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾

(الشورى : 38)

ความหมาย “และบรรดาผู้ต่อบรรดาพระเจ้าของพวกเขา และดำรงการละหมาด และในกิจการของพวกเขามีการปรึกษาหารือระหว่างกัน และเขาบริจาสิ่งที่เราได้ให้เป็นเครื่องปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา”

(อิซ-ซุรอ : 38)

ปรากฏว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ยึดเอาการประชุมในการบริหารรัฐโดยใช้หลักการปรึกษาหารือ ซึ่งประกอบไปด้วยบรรดาแกนนำอัครสาวกของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่ส่วนหนึ่งมาจากชาวมุฮาญีรีนและอีกส่วนเป็นชาวอันศอร

2.7.6 หลักความยุติธรรมและความเสมอภาค

ส่วนหนึ่งจากเป้าหมายของการปกครองในอิสลาม คือมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้เกิดภาวะเยียบเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ และภาวะเยียบที่สำคัญนี้ได้แก่ความยุติธรรมและความเสมอภาค ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งสาส์นไปยังประชาชนทั่วทุกทิศ ให้กำชับใช้กันในเรื่องคุณธรรมความดีงามและห้ามปรามกันในเรื่องอธรรมชั่วช้า ผู้ศรัทธาจะไม่ทำลายเกียรติแห่งตนให้ต่ำต้อย ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه บอกว่าท่านจะอยู่ร่วมกับคนที่อ่อนแอตราบใดที่เขาถูกคนแข็งแรงอธรรม (al-Tabariy, 1987 : 4/414) ดังนั้นเราจะพบว่านโยบายทางการเมืองของท่านจะวางอยู่บนความยุติธรรมซึ่งที่ปรากฏโดดเด่นมาก เช่นกรณีที่ท่านเคยลงโทษวะลีด อิบน์ อุคบะฮ์ ผู้ปกครองเมืองกุฟะฮ์ ซึ่งมีศักดิ์เป็นพี่น้องร่วมมารดาหลังจากที่มีพยานยืนยันว่าเขาดื่มสุรา จากสาเหตุดังกล่าวท่านได้มีคำสั่งปลดวะลีด ออกจากตำแหน่งผู้ปกครองกุฟะฮ์ และท่านอูษมาน رضي الله عنه เห็นด้วยกับการแต่งตั้งอุมูมา อัล-อัซอะรียะฮ์ ขึ้นมาเป็นผู้ปกครองแทนวะลีด เพราะว่าประชาชนชาวเมืองกุฟะฮ์ไม่ยอมรับในการที่จะแต่งตั้งสะอีด อิบน์ อัล-อาศ เข้ามาเป็นผู้ปกครองกุฟะฮ์แทนวะลีด อิบน์ อุคบะฮ์

และสายรายงานเล่าอีกว่า มีอยู่วันหนึ่งท่านอูษมาน رضي الله عنه โกรธคนรับใช้ แล้วท่านดึงหูจนกระทั่งเขาได้รับบาดเจ็บ เมื่อตกเวลากลางคืนท่านรู้สึกกังวลจนไม่สามารถข่มตาหลับลงได้ ในที่สุดท่านได้เรียกคนรับใช้มาหาที่พักแล้วใช้ให้เขาดึงหูของท่านคืน คนรับใช้ปฏิเสธที่จะทำตามคำสั่ง ทว่าท่านอูษมาน رضي الله عنه ได้สั่งเขาอย่างจริงจังเป็นครั้งที่สอง ดังนั้นคนรับใช้จึงยอมทำตามคำสั่งของท่าน (Hamd Muhammad al-Samad อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 93-94)

2.7.7 หลักความอิสระเสรีภาพ

แนวคิดเรื่องความอิสระเสรีภาพเป็นแนวคิดขั้นพื้นฐานของนโยบายการปกครองในสมัยเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้งสี่ท่าน และแนวคิดนี้ได้กำหนดหลักประกันและให้ความคุ้มครองถึงสิทธิเสรีภาพโดยทั่วไปของประชาชนทั้งหมด ซึ่งมันจะครอบคลุมถึงบทลงโทษตามบัญญัติอิสลามแต่ต้องไม่

ออกนอกกรอบตามที่ศาสนากำหนด และแน่นอนว่าการเรียกร้องของศาสนาอิสลามเป็นการเรียกร้องให้มนุษย์หลุดพ้นจากการตกเป็นทาส มนุษย์ทั้งหมดจะถูกเรียกร้องอย่างกว้างขวางซึ่งมีอยู่น้อยมากที่จะพบการเชิญชวนเรียกร้องแบบนี้ที่มีปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์ ในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้งสี่จะพบถึงการมีอิสระเสรีภาพในทุกๆ มิติ ทำให้เป็นที่รับรู้กันมาจนถึงยุคสมัยของเราในปัจจุบัน (Hamd Muhammad al-Samad อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 94) อาทิเช่น ความอิสระในมิติของความเชื่อทางศาสนา (อะกีดะฮ์) อิสระในมิติการคมนาคมสื่อสาร มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการพิทักษ์รักษาในเรื่องที่פקอาศัย มีอิสระในการครอบครองกรรมสิทธิ์ และมีความอิสระในเรื่องทัศนคติที่หลากหลาย

2.8 การสิ้นชีวิตของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เสียชีวิต (ชะฮีด) โดยการถูกสังหารในขณะที่ท่านกำลังถือศีลอดและอ่านอัลกุรอานอยู่ในบ้าน ตอนเช้าวันศุกร์ที่ 12 เดือนซุลหิจญะฮ์ (12/12/ฮ.ศ. 35) ค.ศ.656 รวมอายุได้ 82 ปี ศพของท่านถูกฝังไว้ที่กุโบร์อัล-บะเกียะฮ์นครมะดีนะฮ์ ท่านอูษมาน رضي الله عنه ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ได้ปกครองอาณาจักรอิสลามรวมเป็นระยะเวลา 12 ปี การดำเนินชีวิตของท่านอูษมานเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างยิ่ง ซึ่งควรค่าที่เราจำเป็นจะต้องนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติในแง่มุมด้านต่างๆ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/198)

2.9 การขยายอาณาเขตแคว้นเมืองสำคัญต่างๆ ในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

ในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นช่วงระยะเวลาที่อิสลามได้ขยายไปอย่างกว้างขวางทั่วสารทิศ มีการพิชิตหัวเมืองต่างๆ อย่างมากมาย และเป็นยุคแรกที่มีการสถาปนากองทัพเรือขึ้น โดยผู้วิจัยเสนอเพียงบางส่วน แยกออกเป็นการเข้าพิชิตตามทิศต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.9.1 การขยายอาณาเขตแคว้นเมืองทางด้านทิศตะวันออก

1. การพิชิตอาเซอร์ไบจานและอาร์มีเนีย

ความจริงแล้ว การที่พวกโรมันบุกอเล็กซานเดรียก็เพราะพวกโรมันรู้ข่าวการเสียชีวิตของเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยฟะฮ์ رضي الله عنه และเหตุการณ์เดียวกันนี้ก็นำไปสู่การก่อความวุ่นวายของผู้คนในฮามาดานและเรย์ ในดินแดนเปอร์เซียเช่นกันเมื่อรู้ว่าว่าเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยฟะฮ์ رضي الله عنه เสียชีวิต ผู้คนที่นี่ก็ประกาศอิสรภาพจากการปกครองของมุสลิม ดังนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه จึงได้ส่งอบูมุซา อัล-อัชอะรีย , บะรรอฮ์ อิบน์ อาซิบ และคุรียะฮะฮ์ อิบน์ กะอับ ไปแก้ไขสถานการณ์ซึ่งทั้ง

3 ท่านก็สามารถแก้ไขปัญหาก็จบลงด้วยดี ก่อนหน้านี้ท่านอุมร์ رضي الله عنه เคยส่งปลดสะอ์ด อิบน์ อุบัยคคอก رضي الله عنه และเรียกตัวเขากลับ แต่ท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้ส่งเขากลับไปเป็นผู้ปกครองเมืองกูพะฮ์ใหม่อีกรอบ ซึ่งในตอนนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูด رضي الله عنه ทำหน้าที่ดูแลกองคลังสาธารณะ

สะอ์ด อิบน์ อุบัยคคอก رضي الله عنه ในขณะที่เป็นผู้ปกครองเมืองกูพะฮ์ได้ขอยืมเงินจำนวนหนึ่งจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูด ผู้ดูแลกองคลัง แต่หลังจากนั้นอีกสองสามวันอับดุลลอฮ์ก็ได้เรียกเงินที่ขอยืมไปกลับคืนมาซึ่งสะอ์ดไม่สามารถจ่ายคืนได้ เรื่องนี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายเกิดความตึงเครียด เมื่อท่านอุษมาน رضي الله عنه รับรู้ถึงเหตุการณ์นี้เข้า ก็ได้ส่งปลดสะอ์ดออกจากตำแหน่งเจ้าเมืองกูพะฮ์ในปี ฮ.ศ.25 และแต่งตั้งวะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ อิบน์ อุบัยคคอก ขึ้นไปดำรงตำแหน่งแทน ในขณะที่อุกบะฮ์ อิบน์ ฟุรกีอ์ด ซึ่งสะอ์ดได้แต่งตั้งไปดูแลอาเซอร์ไบจานก็ถูกปลดจากตำแหน่งพร้อมกับสะอ์ดด้วยเช่นกัน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ขึ้นชาวเมืองอาเซอร์ไบจานก็ลุกขึ้นเป็นกบฏวะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ จึงได้ส่งกำลังเข้าไปบุกอาเซอร์ไบจานโดยไม่รอช้าและสามารถปราบกบฏลงได้จนชาวเมืองต้องยอมจ่ายส่วยเพื่อแลกกับสันติภาพและความปลอดภัยวะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ซึ่งเป็นผู้ปกครองเมืองญะซีเราะฮ์ในยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมร์ رضي الله عنه และเป็นเจ้าของเมืองกูพะฮ์จึงรู้สึกไม่สบายใจที่สะอ์ดต้องถูกปลดโดยมีวะลีดเข้ามารับตำแหน่งแทน (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 404)

มูอาวีเยฮ์ผู้ปกครองเมืองตามัสกัศได้ส่งหะบิบ อิบน์ มัสละมะฮ์ ไปอาร์มีเนีย หะบิบได้พิชิตเมืองและป้อมปราการต่างๆ ไว้ได้หลายแห่งและบังคับให้พวกโรมันจ่ายส่วย ต่อมาเมื่อหะบิบรู้ข่าวว่าซีซาร์แห่งคอนสแตนติโนเปิลได้รวมทหารจำนวน 80,000 คน จากมาลิต ลิวาส และกุนิเยฮ์เพื่อที่จะบุกโจมตี เขาได้รายงานเรื่องนี้ให้มูอาวีเยฮ์รับทราบ จากนั้นมูอาวีเยฮ์รายงานเรื่องนี้ให้ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมานทราบอีกทีหนึ่ง ท่านอุษมานจึงได้เขียนจดหมายไปสั่งวะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ผู้ปกครองเมืองกูพะฮ์ให้ส่งกำลังเสริมจำนวน 10,000 คน ไปยังอาร์มีเนีย คำสั่งของเคาะลีฟะฮ์ได้รับการปฏิบัติทันทีโดยได้มีการส่งทหารจำนวน 8,000 คน ภายใต้การนำของสลมาน อิบน์ รอปีอะฮ์ ไปยังอาร์มีเนีย หะบิบ อิบน์ มัสละมะฮ์ และสลมาน อิบน์ รอปีอะฮ์ ได้ร่วมกันพิชิตอาร์มีเนียไปจนถึงภูเขาคอเคซัส ระหว่างที่หะบิบเดินทางกลับไปหามูอาวีเยฮ์ในตามัสกัศนั้น มูอาวีเยฮ์ได้บุกเข้าไปในดินแดนของพวกโรมันจนพวกโรมันต้องทิ้งเมืองอันฎอเกียฮ์ (อันต็อก) เอาไว้ข้างหลัง เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปี ฮ.ศ.25 (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 405)

2. สะอ์ด อิบน์ อัล-อาศ เข้าพิชิตตาบาริสถาน

เมื่อสะอ์ด อิบน์ อัล-อาศ เข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองเมืองกูพะฮ์แล้ว ในปี ฮ.ศ. 30 เขาต้องการที่จะเข้าพิชิตเมืองครุอซาน เขาได้จัดตั้งกองทัพขึ้นมาโดยมีบุคคลสำคัญ หลายคนเข้าร่วมด้วย ประกอบด้วย หุซัยฟะฮ์ อิบน์ อัล-ยะมาน , หะสัน และหุสัยน อิบน์ อะลี , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาส , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัมร , อิบน์ อัล-อาศ , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัช-ซุบัยร

หลังจากนั้นสะอีด อิบน์ อัล-อาศ ก็นำกองทัพบุกเข้าตาบาริสถานและญรรณานซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล และสามารถพิชิตเมืองทั้งสองนี้เอาไว้ได้ (al-Tabariy, 1987 : 5/270)

2.9.2 การขยายอาณาเขตทางด้านแคว้นเมืองซาม

1. การพิชิตของหะบิบ อิบน์ มัสละมะฮฺ อัล-ฟิฮรีย

หะบิบ อิบน์ มัสละมะฮฺ อัล-ฟิฮรีย นับได้ว่าเป็นแม่ทัพที่มีความโดดเด่นอย่างมากคนหนึ่ง ซึ่งเขาได้สู้รบในอาร์มีเนียและไบแซนไทน์ เขาได้นำกองกำลังทหารเข้าเผชิญหน้ากับข้าศึก และสามารถเข้าพิชิตป้อมปราการและแคว้นเมืองต่างๆ อย่างมากมาย (Muhammad Ahmad Bashamil อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 202) และเช่นเดียวกันเขาได้เข้าทำศึกกับเมืองที่อยู่พรมแดนคาบสมุทรอิรักซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโรมัน โดยที่สามารถเข้าพิชิตป้อมปราการต่างๆ ได้มากมาย อาทิ ซัมซาก มัลฎิยะฮฺ และอื่นๆ ในปี ฮ.ศ.25 มุอาวียะฮฺได้เข้าทำศึกกับชาวโรมันจนไปถึงเมืองอัมมูริยะฮฺ และพบว่ามีย้อมปราการหลายแห่งที่ถูกทิ้งไว้ว่างเปล่า ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างอันฎุกิยะฮฺ และญรรุส จากนั้นเขาได้จัดให้ชาวซามและอิรักเข้าไปอยู่ในที่นั่นแทน ในช่วงฤดูร้อนต่อมาแม่ทัพคือยส อิบน์ อัล-หิร อัล-อับสีย ได้ใช้เป็นฐานที่มั่นในการเข้าต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม และเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจเขาได้ทำลายป้อมปราการบางแห่งที่ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองอันฎุกิยะฮฺเพื่อไม่ให้ชาวโรมันได้ใช้ประโยชน์มันอีก (Hamdi Shahin อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 202)

2. เป็นคนแรกที่อนุญาตให้จัดตั้งกองทัพเรือ

ในปลายยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมัร อิบน์ ค็อฎฎอบ رضي الله عنه ท่านมุอาวียะฮฺได้ขออนุญาตบุกเข้าไปยังไซปรัสจากฝั่งของซีเรีย อย่างไรก็ตามท่านอุมัรก็ลังเลในการให้อนุญาตและเรื่องก็ยังคงค้างอยู่โดยที่ยังไม่ได้มีการตัดสินใจจนกระทั่งท่านอุมัรเสียชีวิต ท่านอูษมาน رضي الله عنه จึงได้อนุญาตในการโจมตีทางเรือโดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่บังคับใครให้เข้าร่วมในการรณรงค์ครั้งนี้ (al-Tabariy, 1987 : 5/258) ดังนั้นด้วยความพยายามและการชักชวนของมุอาวียะฮฺ และมีบุคคลกลุ่มหนึ่งก็เข้าร่วมกับเขาในการจะเข้าพิชิตไซปรัส ประกอบด้วย ออบูซุร อัล-ฆิฟารีย , ออบูตฺรดาอ์ , ซัดดาต อิบน์ เอาส , อุบาดะฮฺ อิบน์ อัศ-ศอมิต และอุมมุหิรอม บินต มิลทาน ภรรยาของเขา และเมื่อเดินทางไปถึงฝั่งอุมมุหิรอมได้ขึ้นหลังม้า แต่ด้วยความตื่นตกใจอะไรบางอย่าง ม้าตัวนั้นได้วิ่งเตลิดจนนางตกจากหลังม้าเสียชีวิต (al-Suyuthiy, 2003 : 125)

ทหารหน่วยนี้มีอับดุลลอฮฺ อิบน์ ก็อยส เป็นหัวหน้าและมุ่งหน้าไปยังเกาะไซปรัสโดยทางเรือ และเมื่อคอนสแตนตินหนีไปจากอเล็กซานเดรีย เขาได้ไปหลบอาศัยอยู่ที่ไซปรัส กองทัพเรือของมุสลิมหน่วยนี้จึงได้ไล่ตามเขาจากอียิปต์จนกระทั่งไปถึงไซปรัส ซึ่งมันเกิดขึ้นตามที่ท่านนบีมุฮัมมัด

ได้กล่าวไว้ล่วงหน้า คอนสแตนตินไม่อาจต้านทานการโจมตีของกองทัพมุสลิมได้ และต้องหนีไปยังคอนสแตนติโนเปิลด้วยความยากลำบากอย่างแสนสาหัสจนถึงตาย (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 409-410) มูอาวียะฮ์ อิบน์ อับดุลมุลิก เป็นผู้ปกครองแคว้นซามได้จัดตั้งกองทัพเรือกองแรกขึ้นในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ด้วยกับกองทัพเรือนี้ช่วยให้บรรดาทหารมุสลิมสามารถเข้าโจมตีเกาะไซปรัสและเกาะโรดส์ และด้วยกับกองทัพเรือนี้เช่นกันที่ทำให้มูอาวียะฮ์สามารถพิชิตอาร์มีเนียจนกระทั่งถึงเขตแดนของเอเชียย่อย นอกจากนี้บรรดากองทัพเรือของมุสลิมยังทำหน้าที่เพื่อปกป้องท่าเรือของตน ป้องกันจากการโจมตีของกองทัพเรือโรมันไบเซนไทน์ และยังช่วยเคลื่อนย้ายขนส่งกองกำลังทหารมุสลิมไปสู่รบในดินแดนไบเซนไทน์ บรรดาเรือรบของมุสลิมต่อจากไม้ซึ่งตัดมาจากป่าในประเทศเลบานอนและอียิปต์ พร้อมกับได้ใช้ให้ช่างในประเทศดังกล่าวเป็นผู้ต่อเรือ (สายสัมพันธ์, ม.ป.ป. : 61-62)

3. การพิชิตไซปรัส

อับดุลลอฮ์ อิบน์ นาฟิอ์ เป็นผู้ปกครองเมืองอียิปต์ในปี ฮ.ศ.27 ซึ่งเป็นปีที่อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด กลับจากอาฟริกาตอนเหนือมายังอียิปต์ ในตอนนั้นคอนสแตนตินได้เตรียมกองทัพขนาดใหญ่ขึ้นอีกครั้งหนึ่งเพื่อทำสงคราม ในปี ฮ.ศ.28 เขาได้ส่งกองทัพเรือส่วนหนึ่งไปยังชายฝั่งอาฟริกาและบังคับให้คนพื้นเมืองจ่ายส่วยให้ซีซาร์ แต่ชาวอาฟริกันปฏิเสธเพราะซีซาร์ไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออะไรเลยเมื่อครั้งที่ถูกมุสลิมโจมตี และในตอนนั้นพวกเขาก็ไม่ถือว่าซีซาร์เป็นผู้ปกครองของเขาอีกต่อไปแล้ว การปฏิเสธดังกล่าวนี้ได้ทำให้เกิดการต่อสู้กันขึ้นระหว่างชาวอาฟริกันและกองทัพโรมันซึ่งจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของชาวอาฟริกัน หลังจากนั้นพวกโรมันก็รุกคืบหน้ามายังอเล็กซานเดรีย โดยอับดุลลอฮ์ อิบน์ นาฟิอ์ เตรียมพร้อมรับการบุกของพวกโรมันอยู่แล้ว ขณะเดียวกันซีซาร์ก็นำกองทัพเรือจำนวน 600 ลำมาด้วยตัวเองเพื่อพิชิตอเล็กซานเดรีย สงครามเกิดขึ้นและจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของพวกโรมันที่หนีไปยังไซปรัสและใช้ที่นั่นเป็นกองบัญชาการทางทะเล (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 409) อย่างไรก็ตาม มีข้อมูลจากแหล่งอื่นกล่าวว่าเพราะการที่เขาพ่ายแพ้ครั้งแล้วครั้งเล่าจึงมีใครบางคนฆ่าเขาในห้องอาบน้ำ ดังนั้นไซปรัสจึงตกเป็นของมุสลิมโดยง่ายตาย หลังจากนั้นมูอาวียะฮ์ก็ตามมาพร้อมกับทหาร หลังจากเสร็จภารกิจในไซปรัสแล้ว เขาก็แล่นเรือต่อไปยังเกาะโรดส์ เมื่อไปถึงที่นั่นก็มีการต่อต้านอย่างดุเดือด แต่ในที่สุดพวกโรมันก็ยอมแพ้ บนเกาะแห่งนั้นมีรูปปั้นทองแดงคล้ายยักษ์ตัวหนึ่ง ขาข้างหนึ่งของรูปปั้นอยู่บนฝั่งของเกาะ แต่อีกข้างหนึ่งอยู่บนเกาะเล็กๆ นอกฝั่งช่องว่างระหว่างขาสองข้างของรูปปั้นตัวนั้นกว้างพอที่พอสามารถลอดได้ มูอาวียะฮ์ได้ทำลายรูปปั้นนั้นออกเป็นชิ้นๆ และส่งมันไปกับทหารที่เดินทางกลับไปยังอเล็กซานเดรีย เมื่อไปถึงยิวคนหนึ่งก็ซื้อไปทั้งหมดการพิชิตเกาะไซปรัสและเกาะโรดส์เป็นการเปิดประตูสำหรับมุสลิมที่จะบุกต่อไปยังคอนสแตนติโนเปิลและประเทศอื่น เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในตอนช่วงท้ายของปี ฮ.ศ.28 หรือตอนต้นปี ฮ.ศ.29 (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 410)

2.9.3 การขยายอาณาเขตทางด้านแคว้นเมืองอียิปต์

1. การพิชิตอเล็กซานเดรีย

นอกเหนือไปจากการพิชิตอเล็กซานเดรียในช่วงการเป็นเคาะลีฟะฮ์ปีแรกของอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه แล้วก็ไม่มีเหตุการณ์สำคัญอะไรเกิดขึ้น ในเวลานั้นเฮราคลิอุสก็ถอยออกจากเอเชียไมเนอร์และซีเรียไปอยู่ในคอนสแตนติโนเปิลแล้ว หลังจากนั้นบัยตุลมัคดิสก็ตกเป็นของมุสลิม ตอนนี้สิ่งที่เขากังวลก็คือความปลอดภัยของดินแดนส่วนที่เหลือมากกว่าที่จะหวังเอาดินแดนที่สูญไปกลับคืนมา ในตอนแรกที่อัมรฺ อิบน์ อัลอาศ บุกเข้าไปยังอียิปต์นั้น มุเกากิสกษัตริย์แห่งอียิปต์ได้ยอมยกอียิปต์และอเล็กซานเดรียให้เขาหลังจากที่ได้สันติภาพคืนมาโดยแลกเปลี่ยนกับการจ่ายส่วย (ญิซยะฮฺ) อย่างไรก็ตามเฮราคลิอุสก็ยังถือว่าอียิปต์เป็นจังหวัดของเขาแลคมุเกากิสเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจของเขา แต่ด้วยความทรอมใจและหวาดหวั่นต่อข่าวร้ายแห่งความพ่ายแพ้ที่เข้ามารอบด้านในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมร์ ในที่สุดเฮราคลิอุสก็สิ้นชีวิตกุดสตุณดิน (คอนสแตนติน) ลูกชายของเขาจึงได้เข้ามาสืบอำนาจต่อ หลังจากนั้นเขาก็รีบระดมกองทัพใหญ่ขึ้นมาทันทีเพื่อจะยึดเอาอเล็กซานเดรียกลับคืนมา อย่างไรก็ตามมุเกากิสก็ขัดขวางพวกโรมันไว้มิให้เข้ามาในอเล็กซานเดรีย

เมื่อรู้ข่าวการรุกรานของพวกโรมัน กองทัพมุสลิมก็รีบเดินทางจากฟุสตาต (ไคโร) มาอย่างรวดเร็ว ดังนั้นพวกโรมันจึงได้หันความสนใจมาโจมตีกองทัพมุสลิม โดยเลิกสนใจที่จะยึดอเล็กซานเดรีย ทั้งสองกองทัพปะทะกันอย่างดุเดือดและผลของสงครามจบลงด้วยแม่ทัพของกองทัพโรมันถูกฆ่าตายและทหารโรมันอีกจำนวนมากก็พบชะตากรรมเดียวกัน ทหารที่เหลือก็หนีลงเรือเอาตัวรอด แต่กว่าจะไปถึงคอนสแตนติโนเปิลก็เหลือน้อยเต็มทีหลังจากพวกโรมันล่าถอยไปเพราะความพ่ายแพ้ อย่างหนักแล้วอัมรฺ อิบน์ อัลอาศ ก็สำรวจความสูญเสียของชาวเมืองอเล็กซานเดรียและชดใช้ความเสียหายให้เพราะเขาต้องรับผิดชอบในการคุ้มครองชาวซิมมียและชดใช้ความเสียหายให้ทั้งหมด หลังจากนั้นอัมรฺ อิบน์ อัลอาศ ก็สั่งทำลายค่ายคูประตुरบรอบเมืองอเล็กซานเดรียลงให้หมดโดยไม่รอช้าและเดินทางกลับไปยังค่ายทหารของเขาในฟุสตาต การทำเช่นนี้ก็เพื่อป้องกันพวกโรมันอาจจะมาโจมตีอีกในอนาคตโดยพยายามทำให้อเล็กซานเดรียเป็นเมืองป้อมปราการ ซึ่งเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปี ฮ.ศ.25 (บรรจง ปินกาชัน, 2552 : 403)

2. การพิชิตอาฟริกา

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด رضي الله عنه ได้ขออนุญาตจากอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه การบุกเข้าไปในอาฟริกา ในเวลานั้นอาฟริกาถูกนับว่าเป็นประเทศหนึ่งซึ่งมีพื้นที่ตั้งแต่ตรีโปลีไปจนถึงแทนเจียร์ส ยิ่งไปกว่านั้นอาฟริกายังถูกถือว่าเป็นกลุ่มประเทศที่ประกบกันขึ้นเป็นตอนเหนือของทวีปอาฟริกา ประกอบด้วยตรีโปลี อัลเจียร์ส ตูนิส และโมร็อกโค แล้วเคาะลีฟะฮ์อูษมานได้อนุญาตให้ตามที่เขาต้องการ ดังนั้นเขาจึงนำทหารจำนวน 10,000 คน มุ่งสู่จุดหมาย ในตอนแรกเขาได้ทำให้พวกหัวหน้า

เผ่าบรูเกาส์ยอมจ่ายส่วย (ญิซยะฮ) หลังจากนั้นกองทัพของเขาได้บุกคืบหน้าไปยังตรีโปลีและยึดดินแดนต่างๆ ตามทางที่กองทัพผ่านไป เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานก็ส่งกำลังทหารจากมะดีนะฮ์ไปเสริมเพื่อช่วยกองทัพของอับดุลลอฮ์ กองกำลังเสริมนี้มีบุคคลสำคัญๆ หลายคนรวมอยู่ด้วย มีอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาส , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร , อัมรฺ อิบน์ อัล-อาศ , หุสัยน อิบน์ อะลี และอิบน์ ญะฟัร

เมื่อกองทัพไปถึงบรูเกาส์ผ่านทางอียิปต์อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอัด ได้ให้การต้อนรับกองทัพ หลังจากนั้นทั้งหมดก็มุ่งหน้าสู่ตรีโปลี พวกโรมันพยายามที่จะต่อต้านกองทัพมุสลิมแต่ไม่สามารถต่อต้านได้และต้องถอยร่นไป หลังจากยึดตรีโปลีได้แล้ว กองทหารมุสลิมก็รุกคืบหน้าต่อไป ในเวลานั้นเกรกอรีกษัตริย์แห่งอาฟริกาเป็นบิรวารของซีซาร์ เมื่อเขารู้ว่ากองทัพมุสลิมกำลังเดินทางมา เขาก็ระดมคนจำนวน 120,000 คน ออกมาต่อต้าน ในตอนแรกอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอัด ได้เชิญชวนเกรกอรีให้เข้ารับอิสลามก่อน เมื่อเกรกอรีปฏิเสธการเชิญชวน เขาก็ให้เกรกอรีจ่ายส่วย เมื่อเกรกอรีปฏิเสธอีก สงครามจึงเกิดขึ้นและกองกำลังเสริมของมุสลิมก็มาถึงพอดีพร้อมกับตักบีรเสียงก้องว่า “อัลลอฮุอักบัร” (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 214-217)

3. อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยรกับการเข้าพิชิตอาฟริกา

เนื่องจากระยะทางระหว่างมะดีนะฮ์กับสนามรบห่างไกลกันมาก การรับข่าวสารจึงไม่สามารถเป็นไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه จึงได้ส่งหน่วยทหารจากมะดีนะฮ์ซึ่งนำโดยอับดุลเราะหฺมาน อิบน์ ซุบัยรไปอีกหน่วยหนึ่ง เมื่อกษัตริย์เกรกอรีสอบถามถึงความหมายของถ้อยคำที่มุสลิมตักบีร (ร้องตะโกน) หมายถึงอะไร? เขาถูกบอกว่าหน่วยทหารใหม่ได้มาถึงและมาเข้าร่วมกับกองทัพมุสลิมแล้ว เกรกอรีจึงเกิดความกังวลใจมาก อย่างไรก็ตามการสู้รบก็ยังไม่อาจตัดสินได้ว่าใครเป็นฝ่ายชนะในวันนั้น และทั้งสองฝ่ายต่างก็ถอยร่นไปยังฐานที่มั่นของตน วันรุ่งขึ้นเมื่อมีการจัดแถวทหารเตรียมออกรบ ปรากฏว่าอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอัด ได้หายตัวไป และครั้งเมื่ออับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร สอบถามถึงการหายตัวไปของเขา เขาก็ได้รู้ว่าเกรกอรีได้ประกาศจะให้รางวัลนำจับจำนวน 100,000 ดีนาร์ พร้อมกับยกลูกสาวให้แต่งงานกับผู้ที่สามารถนำศีรษะของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอัด มาให้แก่เขา ด้วยเหตุผลนี้อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอัด จึงไม่ได้เข้าร่วมในกองทัพ เพราะกลัวว่าจะตกเป็นเป้า ดังนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร จึงได้ไปหาเขาที่ค่ายพักและขอให้เขาออกประกาศว่าจะให้รางวัล 100,000 ดีนาร์ จากทรัพย์สินที่ยึดได้ในสมรภูมิพร้อมกับจะยกลูกสาวของเกรกอรีและดินแดนที่เขาปกครองอยู่ให้แก่คนที่สามารถเอาศีรษะของเกรกอรีมาได้ จากการประกาศให้รางวัลนำจับดังกล่าวของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอัด กษัตริย์เกรกอรีก็ชนหัวลุก (Abdulaziz Abdullah al-Humaidi, 1987 : 12/388)

ต่อมาอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด ก็ได้ปรากฏตัวในสนามรบ ทั้งสองกองทัพเข้าต่อสู้กัน อย่างดุเดือด แต่ก็ยังไม่มีใครที่ได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาด เมื่อตกกลางคืนฝ่ายมุสลิมก็เรียกประชุมเพื่อ ปรับยุทธวิธีใหม่ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยรฺ เสนอว่าควรให้ทหารครึ่งหนึ่งเข้าสู่สนามรบและที่เหลือ อีกครึ่งหนึ่งให้อยู่ในฐานที่ปัก เมื่อทั้งสองกองทัพต่อสู้กันในตอนกลางวันจนเหนื่อยล้าและกลับมายัง ฐานที่ปักแล้ว ก็ให้กองทหารที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งซึ่งมีเรี่ยวแรงกว่าบุกเข้าโจมตีพวกโรมันที่กำลังล่าถอย และที่ประชุมมีมติยอมรับความเห็นดังกล่าว ยุทธวิธีดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ในการทำสงครามวันที่สาม เมื่อกองทัพทั้งสองแยกจากกันในตอนเย็นอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยรฺ ก็นำทหารที่ปักผ่อนมาจนเต็มที แล้วออกโจมตีพวกโรมันจนล่าถอยและไม่อาจต้านทานได้ ดังนั้นทหารโรมันจึงได้รับบาดเจ็บล้มตาย และถูกจับเป็นจำนวนมาก ส่วนเกรกอรีถูกอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยรฺ ฆ่าตายในสนามรบ ส่วนลูกสาว ของกษัตริย์ถูกจับเป็นเชลยศึก ขณะที่อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด ได้เข้าปิดล้อมเมืองและสามารถพิชิตได้ ในเวลาต่อมา พบว่ามีทรัพย์สินสมบัติจำนวนมากอย่างไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน จากนั้นเขาได้แบ่ง ทรัพย์สินเชลยให้แก่พลทหารม้าจำนวน 3,000 ดินาร และพลทหารเดินเท้าจำนวน 1,000 ดินาร

วันรุ่งขึ้นกองทัพมุสลิมได้รุกคืบไปข้างหน้าจนถึงสะบิฏอละฮ์ซึ่งเป็นกองบัญชาการ ของอาฟริกาตอนเหนือและสามารถพิชิตได้ภายในเวลาไม่กี่วัน หลังจากนั้นกองทัพมุสลิมได้เดินทางไป ปิดล้อมค่ายอัล-อะญุมซึ่งเป็นค่ายทหารที่มีความเข้มแข็งไว้และสามารถยึดค่ายทหารนั้นไว้ได้ โดยที่ ผู้คนอยู่ในค่ายและบริเวณโดยรอบยอมจำนนช่วยให้แก่มุสลิม เมื่อเสร็จจากภารกิจนี้อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยรฺ ก็เดินทางกลับไปยังนครมะดีนะฮ์พร้อมกับแจ้งข่าวดีแก่เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه ว่าสามารถพิชิตอาฟริกาได้เรียบร้อยแล้ว (Ibn al-Athir, 1996 : 3/45-46)

2.9.4 บทเรียนและประโยชน์ที่ได้รับจากการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน สมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه

จากการขยายดินแดนที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางโดยนับตั้งแต่ยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ ค็อฏฏอบ رضي الله عنه และภารกิจนี้ได้รับการสานต่อมาในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه ซึ่งศาสน์แห่งอิสลามได้ขจรไกลไปทั่วสารทิศ ส่งผลให้โลกอิสลามได้รับประโยชน์ อย่างมากมายและมีบทเรียนสำคัญ รวมถึงข้อสังเกตต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งมาตอกย้ำหรือยืนยันคำสัญญาของอัลลอฮ์ที่มีต่อบรรดาผู้ศรัทธา

อิบน์ กะษีร رضي الله عنه ได้กล่าวถึงท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه ว่า “...โดย การอนุมัติของพระองค์อัลลอฮ์การพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ จำนวนมากเกิดขึ้นด้วยกับน้ำมือของท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อาณาจักรอิสลามได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ศาสน์แห่งนบีหมัมมัด صلوات الله عليه

ครอบคลุมไปถึงทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ร่มธงอิสลามโบกสะบัดไปทั่วทุกแห่งหน และเป็นที่
ประจักษ์ชัดแก่มวลมนุษยชาติถึงความสัจจริงที่พระองค์อัลลอฮ์ดำรัสไว้ว่า

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي
الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي
ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي
شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾

(النور : 55)

ความหมาย “อัลลอฮ์ทรงสัญญากับบรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้าและ
บรรดาผู้กระทำความดีทั้งหลายว่า แน่نونพระองค์จะทรงให้พวกเขาเป็น
ตัวแทนสืบช่วงแผ่นดินเสมือนดังที่พระองค์ทรงให้บรรดาชนก่อนพวกเขา
เป็นตัวแทนสืบช่วงมาก่อนแล้ว และพระองค์จะทรงทำให้ศาสนาของพวกเขา
เขาซึ่งพระองค์ทรงโปรดปรานเป็นที่มั่นคงเป็นเกียรติแก่พวกเขา และ
แน่نونพระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงให้พวกเขาได้รับความปลอดภัย
หลังจากความกลัวของพวกเขาโดยที่พวกเขาจะต้องเคารพภักดีข้า ไม่ตั้ง
ภาคีอื่นใดต่อข้า และผู้ใดปฏิเสธศรัทธาหลังจากนั้น ชนเหล่านั้นพวกเขา
คือผู้ฝ่าฝืน”

(อัล-นุร : 55)

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ
كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾

(التوبة : 33)

ความหมาย “พระองค์นั้นคือผู้ที่ได้ส่งเราะสุลของพระองค์มาพร้อมด้วย
คำแนะนำ และศาสนาแห่งสัจธรรม เพื่อที่จะทรงให้ศาสนาแห่งสัจธรรม
นั้นเป็นที่ประจักษ์เหนือทุกศาสนา และแม้ว่าบรรดามุชริกจะชิงชังก็ตาม”

(อัล-เตาบะฮ์ : 33)

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((إِذَا هَلَكَ قَيْصَرٌ فَلَا قَيْصَرَ بَعْدَهُ، وَإِذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلَا كِسْرَى بَعْدَهُ،
وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَنْفَقَنَّ كُنُوزُهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ))

(رواه البخاري : 6254)

ความหมาย “เมื่อคัยศ็อร (กษัตริย์โรมัน) ได้พินาศไป จะไม่มีคัยศ็อรแล้ว
หลังจากนั้น และเมื่อกิสรอ (กษัตริย์เปอร์เซีย) ได้พินาศ ก็จะไม่มีการกิสรอแล้ว
หลังจากนั้น ขอสาบานต่อผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในอุ้งพระหัตถ์ของพระองค์
แน่นอนคลังสมบัติของทั้งสองคนจะถูกนำมาใช้จ่ายในหนทางของอัลลอฮ์”

(al-Bukhari, 1991 : 6254)

และดังที่กล่าวผ่านมาแล้วมาทั้งหมด เป็นการตอกย้ำว่าเหตุการณ์ต่างๆ ได้บรรลุและ
ได้เกิดขึ้นจริงในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه (Ibn Kathir, 1988 :
7/216)

2. พัฒนาการด้านการทำสงครามและด้านการเมือง

สงครามต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมวลมนุษยชาติ ส่วนมากแล้วเป็นการต่อสู้เพื่อแย่งชิง
ดินแดนให้ได้มาเพื่อครอบครอง หรือไม่ก็เกิดจากการละเมิดอธิปไตยระหว่างประเทศหรือเผ่าพันธุ์ แต่
ทว่าการต่อสู้ที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านนบี ﷺ และสมัยของบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมสาเหตุมาจาก
เรื่องของอุดมการณ์ บรรดามุสลิมต้องการให้หลักความเชื่อ (อะกีดะฮ์) ของพวกเขาอยู่แนวหน้าและได้
แผ่กระจายไปทั่วผืนปฐพี ดังนั้นจะต้องปะทะกับหลักการเชื่อมั่นที่มาสสร้างความเสียหายและผิดเพี้ยน
เช่น หลักความเชื่อของพวกที่ตั้งภาคี (มุชริก) และพวกบูชาไฟ (มะญูซีย) หากในกรณีเช่นนี้ไม่มีสิ่งใดที่
ถือว่าเป็นการพัฒนาการทางด้านสงครามเลย หากทว่าเราได้พบมิติใหม่สิ่งที่นักต่อสู้มุสลิมได้นำเสนอ
ต่อศัตรูคู่ศึกคือให้เลือกระหว่างเข้ารับอิสลามแล้วจะปลอดภัย หรือหากไม่รับอิสลามแล้วจะต้องจ่าย
ส่วย และสุดท้ายหากไม่ยอมรับข้อเสนอทั้งสองจะต้องเผชิญหน้ากัน และผลลัพธ์จากการพิชิตดินแดน
ต่างๆ ในครั้งนี้ทำให้เกิดการเมืองใหม่ที่กล้าเลิศสร้างความพึงพอใจให้กับประชาชนในทุกภาคส่วน
ยกเว้นผู้ที่หัวใจของเขามีอคติต่อความยุติธรรมและความเสมอภาค ผู้ที่จิตใจของเขาต้องการให้เกิด
ความวุ่นวายและฝ่าฝืน และในบางครั้งพวกเขาเป็นผู้บังคับให้มุสลิมต้องเผชิญหน้าด้วยความแข็ง
กระด้างและปะทะกับพวกเขาอย่างรุนแรง (Abdulhamid Bukhit, 1965 : 216)

3. ระบบทหารเกณฑ์เริ่มขึ้นในสมัยอุมร์ رضي الله عنه และยังคงมีต่อในสมัยของอุมมาน อิบน์
อีฟฟาน رضي الله عنه

ในสมรภูมिरบอัล-กอดีสัยะฮฺ เป็นสาเหตุให้ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัร رضي الله عنه มีมติเริ่มใช้ระบบคัดเลือกทหารเกณฑ์ โดยท่านได้ออกคำสั่งให้ผู้ปกครองทุกแคว้นเมืองรวบรวมคนมาทั้งหมดที่มีความเข้มแข็งว่องไว มีปณิธานไหวพริบ หรือมีม้า มีอาวุธ หากมาด้วยความสมัครใจเป็นเรื่องที่ดี แต่หากไม่มาเป็นการบังคับ ท่านทำเรื่องดังกล่าวด้วยความรีบเร่งและมุ่งมั่น ดังคำกล่าวที่โด่งดังของท่านที่ว่า “พวกท่านอย่าได้ปล่อยใครไว้แม้เพียงคนเดียว ยกวันจัดส่งมาให้ฉัน อย่างด่วนที่สุด” (Muhammad al-Khudari อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 229) โดยเคาะลีฟะฮฺอุมัร رضي الله عنه วางแผนเตรียมทหารเกณฑ์เอาไว้สำหรับการออกต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮฺ ดังนั้นเมื่อมีการจัดระเบียบกรมกองและได้ให้เงินเดือนแก่มุสลิมและให้ค่าตอบแทนรายปี แนวคิดของท่านต้องการกระจายให้ครอบคลุมไปทั่วทุกคน ขณะที่ได้เริ่มต้นระเบียบกรมกองขึ้นในเวลาเดียวกันก็ได้เกิดระเบียบทหารขึ้นอย่างเป็นทางการ และได้กำหนดทหารได้รับค่าตอบแทนจากกองคลังมุสลิม (บัยตุลมาล) และในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัร رضي الله عنه อนุญาตให้ท่านมูอาวิยะฮฺออกทำสงครามทางทะเลได้ ท่านได้ใช้ให้เขาคัดเลือกผู้คนบางส่วนออกสู้รบ ห้ามไม่ให้บังคับพวกเขา จนกระทั่งไม่มีคนหนึ่งคนใดที่ออกไปทำสงครามนอกจากจะต้องเป็นผู้ที่สมัครใจ ส่วนทหารบกยังคงเคลื่อนไหวเพื่อคอยเติมเต็มในการพิชิตอาณาจักรต่างๆ ยังเหมือนเดิมโดยได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทนเป็นปกติ (Subhi al-Salih อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 229-230)

4. ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัร رضي الله عنه ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องเขตแดนของอาณาจักร

อิสลามเป็นพิเศษ

ผลสืบเนื่องจากการขยายอาณาจักรอิสลามที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัร رضي الله عنه อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง มีนโยบายในการสร้างป้อมปราการบริเวณแนวชายแดนเพื่อเป็นการปกป้องดินแดนของอาณาจักรอิสลามจากการเข้าจู่โจมของฝ่ายศัตรู ไม่ว่าจะด้วยการขับไล่ของทหารประจำการอยู่ที่ป้อม หรือมีการก่อสร้างสิ่งป้องกันในรูปแบบที่หลากหลาย ในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัร رضي الله عنه สำนวนฉบับแรกที่ได้เขียนไปถึงผู้นำทางทหาร ท่านได้กำชับในเรื่องบริเวณชายแดนเพื่อที่จะได้ปกป้องเขตแดนของอาณาจักรอิสลาม โดยที่ท่านกล่าวว่า “แท้จริงพวกท่านเป็นผู้คอยพิทักษ์พี่น้องมุสลิมและคอยป้องกัน โดยที่ท่านอุมัรได้วางแนวทางให้กับพวกท่านซึ่งพวกเรายังไม่ลืมน แต่ทว่าพวกเราต่างได้ยินกันทุกคน และฉันก็ไม่เคยรับรู้ว่ามีคนหนึ่งคนใดจากพวกท่านเปลี่ยนแปลง ถ้าเป็นเช่นนั้นมันคือเหตุผลที่ให้อัลลอฮฺได้เปลี่ยนแปลงแล้วให้ผู้เป็นศัตรูมาแทนที่ของพวกท่าน ดังนั้นพวกท่านจงพิจารณาดูว่าจะเป็นอย่างไหน ส่วนฉันเห็นว่าให้พิจารณาอีกทีและโปรดรักษามันไว้ (al-Tabariy, 1987 : 5/244) เพื่อให้เกิดความง่ายตายในการบริหารจัดการท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัร رضي الله عنه ได้รวมแคว้นซาม คาบสมุทรอาหรับ และจังหวัดต่างๆ ที่อยู่บริเวณชายแดนทั้งสองเมืองนี้เข้าด้วยกัน แล้วให้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของท่านมูอาวิยะฮฺ อิบน์

อปีสุฟยาน เพียงผู้เดียว จากนั้นท่านได้บังคับให้เขาเข้าทำสงครามเมืองซัมซามด้วยกับตัวเอง หรือให้แต่งตั้งผู้นำที่มีความอาวุโสที่เขาพอใจซึ่งมาจากบรรดาผู้มีประสบการณ์ มีความกล้าหาญ ผู้มีความปรารถนาที่จะต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์และพร้อมจะต่อสู้กับชาวโรมัน (Sulaiman alkamal อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 230) เช่นเดียวกันท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งสาส์นไปหามูอาวิยะฮ์ อิบน์ อปีสุฟยาน ให้แต่งตั้งทหารกลุ่มหนึ่งอยู่ประจำการเขตแดนอันญอกียะฮ์และให้จัดสรรที่ดินส่วนหนึ่งให้กับพวกเขา จากนั้นเขาก็ได้ปฏิบัติตามคำสั่งของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه (al-Baladhari, 1987 : 1/175) เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ให้ความสำคัญกับเรื่องชายแดนและได้แต่งตั้งคนให้ไปหาข่าวให้กับท่าน (Ibn kudamah อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 230) และในขณะที่มูอาวิยะฮ์ อิบน์ อปีสุฟยานได้เข้าพิชิตอัมมูรียะฮ์เขาพบว่ามิม้อมปราการตั้งอยู่ระหว่างเขตแดนอันญอกียะฮ์กับเขตแดนญารุสตุกทั้งร้างว่างเปล่าอยู่ซึ่งเป็นของนักรบชาวโรมัน เขาจึงจัดให้ทหารกลุ่มหนึ่งจากชาวซาม คาบสมุทรอาหรับ และค็อนสะรีน แล้วสั่งให้พวกเขาประจำการอยู่ที่นั่นเพื่อป้องกันการเข้าบุกโจมตีจากด้านหลัง ขณะที่เขาได้เคลื่อนทัพจากสงคราม และหลังจากเหตุการณ์นี้ยะซีด อิบน์ อัล-หรั อัล-อัซีย ยังได้ใช้ทำสงครามต่อไปอีกปีหรือสองปี (Sulaiman al-kamal อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 230) เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งสาส์นไปยังอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอัด อิบน์ อปี อัศ-สรุหฺ สั่งให้เขารักษาเขตแดนอเล็กซานเดรียโดยการจัดให้ทหารอยู่ประจำการที่มิม้อมปราการและให้พวกเขาได้รับค่าตอบแทนและให้ติดตามตรวจสอบระหว่างทหารประจำการเพื่อไม่ให้เกิดความเดือดร้อน ท่านได้กล่าวกับเขาว่า “แน่แท้ฉันรู้ถึงความตั้งใจของอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฎอบ ที่ต้องการควบคุมพวกโรมันที่อเล็กซานเดรีย ชาวโรมันผิดสัญญาถึงสองครั้ง จากนั้นได้ให้ทหารประจำการอยู่ที่อเล็กซานเดรียพร้อมให้ค่าตอบแทนกับพวกเขาและให้ติดตามตรวจสอบพวกเขาทุกๆ 6 เดือน (Ibn Abdulkham, 1920 : 192)

5. แบ่งทรัพย์สินเชลยให้ระหว่างทหารชาวซามและชาวอิรัก

หะบิบ อิบน์ มัสละมะฮ์ สามารถเข้าพิชิตเมืองอาร์มีเนียของโรมันได้สำเร็จก่อนที่กองกำลังเสริมของอัล-วะลีด อิบน์ อุคบะฮ์ จากเมืองกูพะฮ์มาถึง ซึ่งในสมรภูมิกครั้งนี้ชาวซามได้รับทรัพย์สินเชลยเป็นจำนวนมาก ครั้นเมื่อกองกำลังเสริมจากเมืองกูพะฮ์มาถึง มีความคิดเห็นขัดแย้งกันในเรื่องการแบ่งทรัพย์สินที่ได้รับจากเชลย หะบิบ อิบน์ มัสละมะฮ์ ได้ส่งสาส์นไปหามูอาวิยะฮ์เพื่อปรึกษาเรื่องดังกล่าว แล้วมูอาวิยะฮ์ก็ส่งสาส์นต่อไปยังท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เพื่อบอกให้ท่านทราบในเรื่องนี้ ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้ตัดสินให้ชาวซามแบ่งทรัพย์สินเชลยที่ได้รับในครั้งนี้ให้แก่ชาวอิรักด้วย และเมื่อสาส์นจากเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ถูกตอบกลับมา หะบิบ อิบน์ มัสละมะฮ์ ได้อ่านให้บรรดาทหารหาญชาวซามฟัง พวกเขาต่างพูดว่า “เราได้ยินแล้วและเรา

พร้อมปฏิบัติตามท่านอะมีรุลมุอมีนีน” จากนั้นพวกเขาก็ได้แบ่งทรัพย์สินที่เหลือที่ได้รับจากสงครามในครั้งนี้อย่างทั่วถึงแก่ทหารชาวอิรัก (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 232)

6. พยายามสร้างความเป็นเอกภาพในการเผชิญหน้ากับศัตรู

ในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร ได้แต่งตั้ง ก็อยส อิบน์ อัล-อัยซัม อัล-สุละมีย เป็นผู้ปกครองเมืองคูรอซาน ในขณะที่เขาได้ออกจากเมืองนี้ เขาได้รวบรวมคนจากหัวเมืองต่างๆ เป็นจำนวนมาก และมีกองกำลังทหารจำนวน 40,000 นาย ต่อมา ก็อยส อิบน์ อัล-อัยซัม ได้ขอคำปรึกษาจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ คอซิม เขากล่าวว่า “ท่านมีความเห็นอย่างไร?” ก็อยสตอบว่า “ฉันเห็นว่าท่านควรลงจากตำแหน่ง โดยตัวฉันนี่จะเป็นผู้ปกครองแทน และพร้อมกันฉันมีหนังสือแต่งตั้งจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร หากมีสงครามขึ้นที่คูรอซานตัวฉันจะเป็นผู้นำทัพ” – แล้วเขาเจตนาเอาหนังสือที่ได้รับการแต่งตั้งออกมาให้เห็น - เพราะก็อยสกลัวว่าเขาจะโกรธแล้วทิ้งเมืองแห่งนี้ไป สาเหตุที่ก็อยส อิบน์ อัล-อัยซัม ทำแบบนี้ขึ้นเนื่องจากต้องการจะสร้างความเป็นเอกภาพแทนที่จะทำให้เกิดความแตกแยก เพื่อว่าบรรดาทหารหาญจะไม่ประสพกับความพราชัยและความอ่อนแอ และในที่สุดฝ่ายมุสลิมก็ได้รับชัยชนะอย่างยิ่งใหญ่เหนือศัตรูคู่อริโดยการอนุมัติจากพระองค์อับดุลลอฮ์ (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 232-233)

7. การวางเงื่อนไขที่จำเป็นแก่เหล่าทหารในข้อตกลงสงบศึก

ในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه การพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ ได้ขยายอาณาเขตไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล เป็นสิ่งที่มากระตุ้นให้ผู้นำต้องวางเงื่อนไขในสนธิสัญญาสงบศึกบางฉบับ โดยการให้ไปสุสัตว์ อาหาร และเครื่องดื่ม เพื่อจัดเตรียมสิ่งจำเป็นแก่เหล่าทหารไม่ว่าจะเป็นเสบียงสำหรับเดินทาง คลังอาหาร จนกระทั่งสามารถช่วยพวกเขาในการเข้าพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ ดังนั้นจะไม่บังคับพวกเขาโดยไม่ต้องแบกอาหารจากกองคลังกลาง และจัดเตรียมเสบียงเอาไว้อย่างเพียงพอ เพื่อว่าในยามออกศึกจะมีความพร้อมเพรียงอย่างเต็มที่และสามารถต่อรองกับฝ่ายศัตรูอย่างเต็มกำลัง (al-ya‘qubiy, 1980 : 2/166-167)

8. การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากฝ่ายศัตรู

การขยายอาณาเขตโดยการเข้าพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ ในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه ให้ความสำคัญในเรื่องการหาข่าวอย่างมาก ในบางครั้งท่านได้ติดตามหาข่าวด้วยตัวเอง (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/59) บรรดาผู้นำกองทัพก็ได้ดำเนินแนวทางเหมือนกับผู้นำที่มาก่อนหน้าพวกเขาโดยเฉพาะการเอาใจใส่ต่อเรื่องสายลับและติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายศัตรู เช่นเดียวกันได้วางเงื่อนไข

ระหว่างพวกเขากับคู่แข่งจากสาบศึก ขอร้องจากพวกเขาให้มีความจริงใจและแนะนำตักเตือนมุสลิมเรื่อง การเดินทางของฝ่ายศัตรูที่มายังพวกเขา และขอความร่วมมือจากพวกเขาให้ช่วยสอดแนมและแจ้ง ข่าวความเคลื่อนไหวของศัตรูให้แก่ฝ่ายมุสลิม (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 233)

9. อับดุลเราะหมาน อิบน์ เราะอะบิอะฮ์ อัล-บาฮิลีย เป็นจอมทัพผู้พิชิตในยุคสมัยของ เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

อับดุลเราะหมานเป็นแม่ทัพที่ได้รับแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากเหนือ ซึ่งเขาเป็นคน ที่ยึดมั่นในเรื่องหลักการเชื่อมั่น (อะกีดะฮ์) อย่างหนักแน่น เขาเป็นที่ไว้วางใจของเหล่าผู้นำและบรรดา ผู้ตามอย่างที่สุด ประจวบเหมาะแก่เขาเป็นคนที่มีความกล้าหาญชาญชัยและมีความรู้ด้านกิจการ ศาสนา ด้วยเหตุนี้เขายังคงเป็นแม่ทัพและเป็นผู้ปกครองเมืองบาบูลอับบาบ และหลังจากการเสียชีวิต ของสุรเราะฮ์ อิบน์ อัมรฺ เขาก็ยังคงอยู่ในตำแหน่งเดิม ตามความเป็นจริงแล้วเมื่อมีการเปลี่ยน ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ก็จะต้องเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง และอยู่ในสภาพที่แม่ทัพเมืองกุอะฮ์จะต้องขึ้นตรง กับอับดุลเราะหมาน ปรากฏว่าอับดุลเราะหมานเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ในการต่อสู้ เขาไม่คดโกงหรือ บิดพลิ้วและไม่เป็นคนลอบกัดหรือเป็นนักฉวยโอกาส (Mahmud Shit Khitab, 1998 : 155) สืบเนื่อง จากการทำนามีชีวะประวัติที่น่ายกย่องเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในเมืองบาบูลอับบาบและเมืองที่อยู่ รอบข้าง มีบารมีอย่างกว้างขวางจึงทำให้เกิดความสันติภาพและความเป็นระบบกลับคืนมายังพื้นที่ตรง นี้ ในที่สุดบริเวณนี้กลายเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญสำหรับการเผยแผ่ศาสนาอิสลามและเป็นฐานที่มั่นใน การเข้าพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ ทางทิศเหนือ จนกระทั่งในบริเวณนี้อิสลามได้ยืนหยัดอย่างหนักแน่น มั่นคง สามารถก้าวผ่านการทดสอบที่หลากหลายรูปแบบ พบกับคลื่นลมอย่างรุนแรงนับตั้งแต่ร่วมๆ 14 ศตวรรษจนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน (Mahmud Shit Khitab, 1998 : 156)

10. สัลมาน อิบน์ เราะอะบิอะฮ์ อัล-บาฮิลีย เป็นจอมทัพผู้พิชิตในยุคสมัยของท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

อัครสาวกผู้สูงส่งท่านนี้เดิมทีเป็นผู้พิพากษาประจำเมืองกุอะฮ์โดยที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏอบ رضي الله عنه ได้แต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาเมืองกุอะฮ์ก่อนจากท่านซุรียหฺ ดังนั้นเมื่อ สะอ์ด อิบน์ อิบิวัคคอค ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองเมืองกุอะฮ์เป็นครั้งที่สอง ในสมัยของท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ท่านสัลมาน อิบน์ เราะอะบิอะฮ์ ได้กลับมาเป็นผู้พิพากษาอีกครั้ง จากนั้นเขาได้เข้าร่วมสมรภูมิจัตุบ-กอดิสิยะฮ์และได้เป็นผู้พิพากษาที่นั่นอีกด้วย ในเวลาต่อมาเป็นผู้ พิพากษาที่เมืองมะดาอิน ไม่ใช่ทุกคนจะเหมาะสมกับการก้าวสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาได้ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏอบ رضي الله عنه เป็นเรื่องยาก หรือเป็นผู้ พิพากษาที่เหมาะสมกับชาวเมืองกุอะฮ์ ซึ่งในเวลานั้นมีแกนนำผู้มากไปด้วยบารมี อีกด้านหนึ่งก็มี

บรรดาเคาะหาบะฮอวูโสจำนวนมากมาย และยิ่งไปกว่านั้นในอีกด้านเมืองกุพะฮุปะปนไปด้วยชนเผ่า และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่หลากหลาย ปัจจัยเหล่านี้เป็นหลักฐานที่เด่นชัดว่าสลมาน อิบนุเราะฮะบือฮะฮะฮะ มีความเพียบพร้อมในหลายด้าน ไม่ว่าจะด้านวิชาการศาสนา การยืนหยัด ความยุติธรรม และความเคร่งครัด ขณะเดียวกันมีไหวพริบที่ชาญฉลาด มีบุคลิกภาพที่น่าเกรงขาม จนกระทั่งทำให้เขาเป็นคนที่น่าเชื่อถือในสายตาของผู้คนโดยทั่วไป เช่นเดียวกันเขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้จัดสรรทรัพย์สินที่ได้รับจากการเข้าพิชิตเมืองมะดาอินและในสมรภูมิบาศุลอับวาบ เขาเป็นคนมีคุณธรรม ประกอบพิธีหัจญ์ทุกปี บรรดาตาบิอินระดับอาวุโสบางส่วนได้รายงานหะดีษมาจากเขา และคุณสมบัติที่เพียบพร้อมอย่างเขาจะมีอยู่ในผู้คนไม่มากนัก อาทิ มีความใญ่บุญ ให้ความสำคัญกับการต้อนรับแขก มีความกระตือรือร้น ห่วงใยในเรื่องการทำความผิด มีความสัจจริง รักในความดีงาม รักในตัวผู้อื่นมากกว่ารักตนเอง ขณะเสียชีวิตไม่ได้ทิ้งมรดกอันใดเอาไว้เลยแม้เพียงเหรียญเดียว หลังจากที่ทุ่มเททั้งชีวิตให้การเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ เป็นผู้พิพากษาที่รักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม และเป็นผู้ปกครองผู้ทรงธรรม

เขามีความสามารถทางด้านการต่อสู้ที่โดดเด่นกว่าคนอื่นๆ เมื่อเคาะลีฟะฮุฮุซมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه ส่งสาส์นไปหาอัล-วะลีดี อิบนุ อุคบะฮุ ผู้ปกครองเมืองกุพะฮุ ท่านสั่งให้เขาส่งความช่วยเหลือจากชาวกุพะฮุไปให้ชาวซาม โดยให้เลือกผู้นำที่มีความพอใจจะช่วยเหลือ มีความกล้าหาญ และมีความเคร่งครัดในหลักการอิสลาม ในวินาทีที่อัล-วะลีดีต้องตัดสินใจเลือกใครสักคน เขาไม่มีความลังเลอันใดที่จะเลือกสลมาน อิบนุเราะฮะฮะฮะ ในการรับภารกิจอันจำเป็นและทำทายนี เขาเลือกสลมานทั้งๆ ที่มีแม่ทัพผู้มากด้วยประสบการณ์ในการเข้าพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะบรรดาแม่ทัพที่อยู่พร้อมกับเขาหรือแม่ทัพผู้ที่อยู่เมืองกุพะฮุ เหตุผลเพราะว่าสลมานเป็นคนสัจจริง มีประวัติในการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างโดดเด่น มีความกล้าหาญชาญชัยบวกกับว่าเป็นคนที่มีความเคร่งครัดในหลักการ แน่แน่นอนว่าเขาเป็นนักรบชั้นแนวหน้าในเรื่องความกล้าหาญ กระตือรือร้นในเรื่องการให้ความช่วยเหลือ เชี่ยวชาญในยุทธวิธีวิธีการต่อสู้ เนื่องจากการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องบวกกับการสั่งสมประสบการณ์ในด้านนี้มาอย่างยาวนาน (al-Tabariy, 1987 : 5/309)

11. หะบิบ อิบนุ มัสละมะฮุ อัล-ฟิฮรีย จอมทัพผู้พิชิตในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮุฮุซมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه

หะบิบ อิบนุ มัสละมะฮุ ตั้งแต่อายุของเขายังน้อยเริ่มมีพัฒนาการจากงานด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่ง บางครั้งเป็นแม่ทัพ ขณะที่บางครั้งเป็นกองกำลังเสริม ในทุกสมรภูมิรบที่เขาเข้าร่วมชัยชนะเป็นสิ่งที่เขาค้นชิน เขามาท่านเราะฮะฮุส رضي الله عنه ที่นครมะดีนะฮะฮะฮะ เพื่อเข้าร่วมสมรภูมิรบในขณะที่อายุยังน้อย เขาได้เข้าร่วมสมรภูมิตะบุกภายใต้การนำทัพของท่านเราะฮะฮุส رضي الله عنه ซึ่งในสมรภูมิกครั้งนี้อายุของเขาเพียงย่างเข้า 20 ปี และเมื่อท่านเคาะลีฟะฮุฮุซมาน อิบนุ อัล-ค็อฎฏอบ رضي الله عنه เห็นเขาว่ามีสรีระร่างกาย

แข็งแกร่งกำยำ จึงทดสอบเพื่อจะรู้ว่าเขาเป็นคนประเภทไหน เสนอให้เขาเลือกระหว่างเป็นผู้ดูแลคลังสมบัติหรือดูแลคลังอาวุธ เขาเลือกที่จะดูแลคลังอาวุธแล้วขอห่างไกลจากการดูแลทรัพย์สมบัติ การเลือกให้คุณค่ากับอาวุธมากกว่าทรัพย์สินเป็นหนึ่งในคุณลักษณะอันโดดเด่นของแม่ทัพที่จะทำให้เขามีโอกาสไปนั่งในหัวใจของบรรดาทหารหาญ เขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพกรูคูสในสมรภูมียรมุกที่มีการต่อสู้อย่างหนักหน่วง ซึ่งอายุของเขาในขณะนั้นแค่ 24 ปี เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงว่าเขามีคุณสมบัติการเป็นผู้นำทัพตั้งแต่อายุน้อย

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏอบ رضي الله عنه ได้แต่งตั้งให้เขาดูแลเมืองที่ห่างไกลของคาบสมุทรอาหรับเป็นทั้งผู้บริหารและแม่ทัพ นับว่าไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร رضي الله عنه ที่จะแต่งตั้งใครง่าย ๆ ในตำแหน่งที่สูงส่งเช่นนี้ เพราะว่าท่านอุมัรเป็นคนที่มีวางใจและคุณสมบัติเฉพาะสำหรับผู้ที่จะมีขึ้นดำรงตำแหน่งแม่ทัพ ซึ่งน้อยคนนักที่จะมีคุณสมบัติอย่างเพียบพร้อม และสุดท้ายเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏอบ رضي الله عنه ได้แต่งตั้งให้เขาเป็นผู้ปกครองอาร์มีเนีย และอาเซอร์ไบจานเป็นแคว้นที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลการเป็นแม่ทัพในอาณาจักรนี้มีเป้าหมายที่สำคัญ ประจวบกับชาวแคว้นเมืองนี้มีความแข็งแกร่งต่าง ห่างไกลจากพื้นที่มุสลิมและความเจริญก้าวหน้า และในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เขาได้ฝึกฝนยุทธศาสตร์ด้านการทหารและด้านการบริหารจัดการ แน่นนอนเขาเป็นคนที่มีความกล้าหาญชาญชัย และเป็นนักรบระดับแนวหน้าอย่างไม่ต้องสงสัย ครั้นเมื่อเขาได้นำทัพเพื่อไปต่อสู้กับพวกอัล-มูรียานโดยที่เขาไม่กองกำลังเพียง 6,000 นาย ในขณะที่ฝ่ายตรงข้ามมีกำลังพลมากถึง 70,000 นาย หนะบีย อิบน์ มัสละมะฮฺ ได้กล่าวกับทหารของเขาว่า “หากพวกเขาอดทน พวกท่านก็อดทน ดังนั้นพวกท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะได้รับการช่วยเหลือจากอัลลอฮ์มากกว่าพวกเขา และหากว่าพวกเขาอดทนในสภาพที่ท่านมีจำนวนน้อยกว่า แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์อยู่พร้อมกับบรรดาผู้ที่อดทนทั้งหลาย” แล้วต่อมาพวกเขาได้เผชิญหน้ากับข้าศึกในตอนกลางคืน เขากล่าวว่า “โอ้อัลลอฮ์ได้โปรดให้คำคืนผ่านพวกเราไปอย่างล่าช้า อย่าให้ฝนได้ตกใส่พวกเรา จงปกป้องรักษาชีวิตของบรรดาสหายของฉัน และจงกำหนดให้พวกเขาได้เสียชีวิตในหนทางของอัลลอฮ์ (ชะฮีด)” ในที่สุดอัลลอฮ์ได้ประทานชัยชนะให้เขาสามารถเข้าพิชิตเมืองนี้ได้อย่างยิ่งใหญ่ (Ibn ‘Asakir อ้างใน Ali Muhammad al-Sallabiyy, 2003 : 238-239)

และเช่นเดียวกันเขาได้เข้าทำศึกกับเมืองที่อยู่พรมแดนคาบสมุทรอิรักซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโรมัน โดยที่สามารถเข้าพิชิตป้อมปราการต่างๆ ได้มากมาย อาทิ ซัมซาฎ มัลฎิยะฮฺ และอื่นๆ ในปี ฮ.ศ.25 มุอาวิยะฮฺได้เข้าทำศึกกับชาวโรมันจนไปถึงเมืองอัมมูรียะฮฺ และพบว่ามีย้อมปราการหลายแห่งที่ถูกทิ้งไว้ว่างเปล่า ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างอันฎุกิยะฮฺและฎุรุส จากนั้นเขาได้จัดให้ชาวซามและอิรักเข้าไปอยู่ในที่นั้นแทน ในช่วงฤดูร้อนต่อมาแม่ทัพคือฮุส อิบน์ อัล-หฺร อัล-อับสีย ได้ใช้เป็นฐานที่มั่นในการเข้าต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม และเมื่อเสร็จภารกิจเขาได้ทำลายป้อมปราการบางแห่งที่ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองอันฎุกิยะฮฺเพื่อไม่ให้ชาวโรมันได้ใช้ประโยชน์มันอีก (Hamdi Shahin อ้างใน Ali

Muhammad al-Sallabi, 2003 : 202) หนีบ อบน มัสละมะฮฺ เป็นจอมทัพที่มีความเฉลียวฉลาด คุณสมบัติแห่งการเป็นผู้นำทัพถูกรวบรวมไว้อย่างเพียบพร้อม มีพรสวรรค์ในด้านนี้เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว มีพรแสวงโดยการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม บวกกับการสั่งสมประสบการณ์มาอย่างเชี่ยวชาญ และมีความเชื่อมั่นต่อพระองค์อัลลอฮ์อย่างแน่วแน่มั่นคง จึงไม่เป็นที่กังขาแต่ประการใดว่าเขามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเป็นส่วนหนึ่งของการพิชิตแคว้นเมืองสำคัญต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อบน อีฟฟาน رضي الله عنه จนกระทั่งศาสน์แห่งอิสลามได้ขยายขจรไกลออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล และจอมทัพผู้ยิ่งใหญ่นี้ได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.40 ขณะที่เขามีอายุเพียง 54 ปี แม้ว่าเขาจะจากโลกนี้ไปในขณะที่อายุของเขายังน้อย แต่ปรากฏว่าเขาได้สร้างคุณูปการไว้อย่างยิ่งใหญ่มากมายที่ยากต่อการลืมเลือน และเป็นอีกหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์อิสลามที่ชนรุ่นหลังต้องศึกษาเรียนรู้และใช้ความพยายามในการที่จะสถาปนาบางส่วนของประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นในยุคสมัยที่มุสลิมเรากำลังดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางวิกฤติในหลายๆ ด้าน

สรุปกล่าวได้ว่า ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อบน อีฟฟาน رضي الله عنه อบน อบูลอาศ อบน อุมัยยะฮ์ อบน अबديشمس อบน अबديمنةฟ อบน กุศ็อย อบน กิลาบ ส่วนหนึ่งที่ท่านเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ได้แก่ ซ็อบอ์นัรุมะฮ์ ขยายมัสญิดนะบะวีย จัดเตรียมกองทัพยามยาก (สงครามตะบูก) และการรวบรวมอัลกุรอาน คุณลักษณะอันโดดเด่นของท่านประกอบด้วย มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้แนะ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่นและประนีประนอม มีความอ่อนโยน ให้อภัย มีความนอบน้อม มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความเคร่งครัด มีความมักน้อย ในยุคการปกครองของท่านสามารถพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ ด้านทิศตะวันออกสามารถพิชิตอาเซอร์ไบจานและอาร์มีเนีย สะอีด อบน อัล-อาศ เข้าพิชิตตาบาริสถาน ด้านแคว้นเมืองซาม หนีบ อบน มัสละมะฮ์ อัล-ฟิฮรีย เข้าพิชิตอาร์มีเนียและไบแซนไทน์ และสามารถพิชิตไซปรัสได้ ด้านแคว้นเมืองอียิปต์ พิชิตอเล็กซานเดีย และอาฟริกา และท่านเป็นคนแรกที่มีการจัดตั้งกองทัพเรือขึ้น เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه ได้ใช้แนวทางในการบริหารรัฐ โดยประกาศใช้ธรรมนูญ (الدستور) สูงสุดประกอบด้วยคัมภีร์อัลกุรอาน (الكتاب) แบบฉบับของเราะซูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم (السنة) และแนวทางในการบริหารจัดการรัฐของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์และอุมัร ท่านใช้หลักการปรึกษาหารือ (الشورى) หลักความยุติธรรม (العدل) และหลักความอิสระเสรีภาพ (الحرية)

บทที่ 3

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง และปัญหา ความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน

เนื้อหาบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ซึ่งประกอบด้วย สาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไขของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าว ตลอดจนการศึกษาถึงกลไก วิธีการ และการบริหารจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน ส่วนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้แยกออกเป็นประเด็นต่างๆ ที่สำคัญประกอบด้วย ดังนี้

3.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง

3.1.1 นิยามของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2538 : 131) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” หมายถึง ไม่ลงรอยกัน นอกจากนั้นได้อธิบายคำว่า “ขัด” หมายถึง ไม่ทำตาม ผ่าฝืน ขืนไว้ ส่วนความหมายของ คำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือไม่ลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ สรุปได้ว่า ความขัดแย้ง นั้นประกอบด้วยอาการทั้งขัดและแย้ง นั่นคือแต่ละฝ่ายนอกจากจะไม่ทำตามแล้ว ยังสร้างแรงกดดันต่อต้านเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอีกด้วย

Websters Dictionary ได้อธิบายความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) ไว้ว่า มาจากภาษาลาตินคือ Confligere ซึ่งแปลว่า การต่อสู้ (fight) การทำสงคราม (warfare) ความไม่ลงรอยต่อกันหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatible) ตรงกันข้าม (Opposition) ความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์ สัมพันธภาพที่แตกต่างกันนี้ทำให้เป็นชนวนแห่งการต่อสู้แข่งขันระหว่างกัน จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งคือการไม่เข้าใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องความคิด การกระทำ การตัดสินใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มหรือบุคคล (สิทธิพงษ์ สิทธิขจร, ม.ป.ป. : ระบบออนไลน์)

Saifuddin Husain Shahin (1993 : 41-42) ได้ให้คำนิยามของความขัดแย้งไว้โดยเน้นที่ความแตกต่างระหว่างตัวบุคคลว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่บุคคลสองฝ่ายมีข้อมูล ค่านิยม ความเชื่อ ความคิดเห็น และความรู้สึกแตกต่างกัน

Taha Jabir al-waniy (1991 : 152) ได้ให้คำนิยามว่า ความคิดเห็นของแต่ละคนอาจจะมาจากความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้อื่น ความ

คิดเห็นที่สนับสนุนสิ่งที่มีความเห็นแตกแยกย่อมาจากความพึงพอใจของแต่ละคน และมันจะได้รับแรงสนับสนุนจากผู้ที่ถูกความชั่วร้ายครอบงำ สาเหตุที่มาจากภายในที่ทำให้ผู้คนเกิดความขัดแย้งก็คือ อารมณ์ความต้องการแห่งตน

Salih Ibn Abdullah Hamid (1991 : 7) ได้ให้คำนิยามว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ปรากฏการณ์ที่ทำให้บุคคลต่างอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถตัดสินใจหรือตกลงหาข้อยุติให้เป็นที่พอใจได้ทั้งสองฝ่าย หากปล่อยปละละเลยไม่หาทางทำความเข้าใจจากก่อให้เกิดความแตกแยก เกิดการอิจฉาริษยา ซึ่งมีผลกระทบไปถึงความเสื่อมโทรมของหน่วยงาน

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540 : 11) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้ง เป็นพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ ในที่นี้หมายถึงการกระทำของฝ่ายหนึ่งที่ตั้งใจไปยัง สกัดกัน หรือสร้างความคับข้องใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง

วันชัย วัฒนศัพท์ (2545 : 2) ได้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้ง เป็นการต่อสู้กัน หรือการแข่งขันระหว่างความคิด ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมองหรือรสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นในตัวใครคนใดคนหนึ่งหรือขัดแย้งกับคนอื่น หรือระหว่างคนใดคนหนึ่งกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหลายๆ กลุ่ม

พรนพ พุกกะพันธ์ (2542 : 129) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้ง คือการดิ้นรนต่อสู้เพื่อความต้องการ ความปรารถนา ความคิด ความสนใจของบุคคลที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือที่เป็นตรงกันข้าม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลต้องเผชิญกับเป้าหมายที่ไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายพอใจ

Reven H. Bertram and Rubin Z. Jeffrey (1976 : 433) ได้ให้คำนิยาม ความขัดแย้ง หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายหรือวิธีการหรือทั้งสองอย่าง โดยเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในทางลบ หรืออาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับความต้องการ ซึ่งอาจจะเป็นความต้องการจริงๆ หรือศักยภาพที่จะเกิดความต้องการก็ตาม

Neuman W.P. Roy and Bruehl E. Margaret (1982 : 3) ได้ให้คำนิยาม ความขัดแย้ง หมายถึง เป็นสภาพที่เกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลสองฝ่ายหรือมากกว่าซึ่งต้องทำงานพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้ หรือไม่สอดคล้องกัน

3.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

แมกซ์ เวเบอร์ ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินงานให้บรรลุความปรารถนาของตนเกิดปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรืออีกหลายๆ กลุ่ม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือมีรางวัลอย่างจำกัด ซึ่งการที่คนหนึ่งได้รับทำให้

อีกคนหนึ่งไม่ได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ในขณะที่ซิมเมล (อ้างในเสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2540 หน้า 30-32) ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่ม เพราะสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายนั้น ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมั่งร้าย โกรธ เกลียด หรืออิจฉา ซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรม หรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีองค์ใด หรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

หลุยส์ โคเซอร์ (อ้างใน พระเกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร, 2554 : 7-9) ได้เสนอแนวทฤษฎีนำมาเสริมกับแนวทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ โดยเชื่อมความขัดแย้งเข้ากับการทำงานประสานกันของส่วนต่างๆ ในสังคม งานเขียนที่สำคัญของเขา คือ The Function of Social Conflict โดยเน้นประเด็นใหญ่ 2 ประเด็น คือ

1. ความสลับซับซ้อนของความขัดแย้ง โคเซอร์ เห็นว่า ความขัดแย้งมิได้เกิดขึ้นเพียงระหว่างชั้นและกลุ่มผลประโยชน์เท่านั้น แต่ความขัดแย้งนั้นเกิดทั่วไปในความสัมพันธ์ทางสังคมที่สานกันโยงใยเป็นตาข่าย ความขัดแย้งจึงเป็นเสมือนใยแมงมุม เพราะฉะนั้นในความสัมพันธ์บางด้านอาจจะขัดกัน แต่บางด้านอาจจะมารวมมือกัน หรือในคู่สัมพันธ์หนึ่งก็ทั้งเข้ากันได้ในระยะหนึ่ง แต่ระยะอื่นขัดแย้งกัน แต่บางด้านอาจจะรวมมือกัน หรือในคู่สัมพันธ์หนึ่งก็มีทั้งเข้ากันได้ในระยะหนึ่ง แต่ระยะอื่นขัดแย้งกัน ความสัมพันธ์ในสังคมนั้นตัดสลับกันไปมาซึ่งประกอบไปด้วยทั้งด้านขัดแย้งและประสานกัน อันเป็นการผูกเชื่อมสังคมเข้าไว้ด้วยกัน และในขณะเดียวกันก็มีการต่อสู้ แข่งชิงและการเผชิญหน้า

2. ผลของความขัดแย้ง โคเซอร์ มีความเห็นว่า ความขัดแย้งนั้นก่อผลไปสู่ความเปลี่ยนแปลง บางกรณีก็เป็นการกระตุ้นให้เกิดสิ่งใหม่ๆ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความขัดแย้งจะส่งผลทั้งในทางลบและในทางบวก แต่ทฤษฎีนี้พยายามเน้นถึงผลประการหลัง คือ การวิเคราะห์ถึงบทบาทของความขัดแย้งในการรักษา ส่งเสริม การยึดเหนี่ยวกันของส่วนต่างๆ ในสังคม เพราะฉะนั้นโดยนัยแล้วทฤษฎีนี้ถือแนวทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สังคม โดยเพิ่มแนวคิดความขัดแย้ง เสริมเข้าไปในการอธิบายถึงความสมดุลในสังคม ความขัดแย้งจึงไม่จำเป็นต้องขัดขวางหรือทำลายความสมดุล ตรงกันข้ามความขัดแย้งนั้นสามารถช่วยเสริมความสมดุลได้

หลุยส์ โคเซอร์ ได้แสดงถึงเนื้อหาทฤษฎีโดยแบ่งความขัดแย้งเป็น 2 ชนิด คือ

1. ความขัดแย้งภายนอก เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม กล่าวคือภายในกลุ่มไม่มีความขัดแย้ง แต่กลุ่มหนึ่งมีความขัดแย้งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกลุ่มอื่นๆ ความขัดแย้งภายนอกเป็นการทำให้สมาชิกภายในกลุ่มรู้สึกรวมตัวกันมากขึ้น มีความสำนึกถึงความเป็นพรรคพวกเดียวกัน แต่ละ

ส่วนรู้สึกว่าคุณเองคือส่วนหนึ่งของกลุ่ม ความขัดแย้งกับภายนอกจึงมีหน้าที่ละบทบาทในการสร้างความรวมตัวกันได้ จึงเกิดความเป็นปึกแผ่นของหน่วย กลุ่ม องค์กร

2. ความขัดแย้งภายใน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ความขัดแย้งภายในมิใช่ว่าจะก่อให้เกิดผลตรงกันข้าม คือ ความเสื่อมสลายของกลุ่มเสมอไป การวิเคราะห์ของทฤษฎีสายนี้เน้นถึงด้านที่ความขัดแย้งภายในก็สามารถเสริมการดำรงอยู่ ความเหนียวแน่นและความมั่นคงของกลุ่มได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มระดับเล็กที่โยงโยกกันแน่นแฟ้น นอกจากนั้นความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นภายในกลุ่มยังเป็นเสมือนการระบายสิ่งที่กักอัดอยู่หรือตามสำนวนที่ว่า เป็นลื่นเปิดให้อิทธิพลพุ่งออกเพื่อป้องกันไม่ให้อิทธิพลระเบิด เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในกลุ่มก็เท่ากับทำให้ความสมดุลที่เป็นอยู่เสียไป เมื่อความขัดแย้งได้ได้ถูกขับออกจาก “หม้อน้ำ” แล้วก็เกิดความสมดุลใหม่ขึ้น “ลื่นทางออกของอิทธิพล” นี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกลุ่มและระบบทั้งหลาย เพราะฉะนั้นความขัดแย้งภายในจึงมีบทบาทหน้าที่ในเชิงบวกเป็นการสร้างความกลมเกลียวขึ้นใหม่ ซึ่งเท่ากับส่งผลโดยนัยให้ปรับเปลี่ยนกระตุ้นให้มีชีวิตชีวาขึ้นและถ้าไม่มีลื่นนี้ ความขัดแย้งที่สั่งสมเก็บอยู่ประทุออกมาในรูปของความรุนแรงได้

ทฤษฎีความขัดแย้ง

ดาร์วิน วิทซ์ รัตนพวงศ์ (2553 : 12-15) ได้กล่าวถึงทฤษฎีความขัดแย้งว่า คาร์ล มากซ์ (Karl Marx) เชื่อว่าความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นของคู่กันเขาใช้การวิเคราะห์ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคม คาร์ล มากซ์ ยืนยันว่าความขัดแย้งเป็นกฎพื้นฐานของชีวิต การวิเคราะห์สังคมของคาร์ล มากซ์ อยู่บนพื้นฐานของการศึกษา ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ คาร์ล มากซ์ เชื่อในการใช้ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสังคม คาร์ล มากซ์ เชื่อว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากการที่คนมาอยู่ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้คนเกิดความขัดแย้งและทะเลาะกันขึ้นได้ จากปัญหาทางเศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจดีคนก็มีความขัดแย้งกันน้อย ถ้าเศรษฐกิจไม่ดีคนก็มีความขัดแย้งกันมาก ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้นเพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจทางเศรษฐกิจที่ตรงข้ามกัน ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากและจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง โดยที่กลุ่มหนึ่งก็พยายามสนองประโยชน์ของตนซึ่งอีกกลุ่มหนึ่งจะเสียประโยชน์ ทำนองเดียวกันสมาชิกของกลุ่มก็พยายามแสวงหาประโยชน์ของตนเองซึ่งทำให้เกิดการขัดแย้งภายในกลุ่มและขัดแย้งกับกลุ่มอื่นที่มีความสนใจหรือมีประโยชน์ขัดกัน คาร์ล มากซ์ ถือว่าความขัดแย้งเป็นสภาพการณ์ปกติของสังคม เป็นแกนกลางของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออกจุดเน้นในแนวคิดของคาร์ล มากซ์ อยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น ธรรมชาติของการแข่งขัน และการแสวงหาผลประโยชน์ จุดยืนทางการเมืองของคาร์ล มากซ์ คือการปฏิวัติ

ทฤษฎีความขัดแย้งของ คาร์ล มากซ์ นอกจากจะอธิบายว่าสังคมเป็นอย่างไรแล้ว ยังเสนอแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคมอีกด้วย ไม่เพียงแต่คาร์ล มากซ์ จะสร้างทฤษฎีความขัดแย้งขึ้นมา ยังสร้างทฤษฎีที่นำไปสู่ความขัดแย้งอีกด้วย (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2533 : 29)

ในขณะที่เดียวกันแมกซ์ เวเบอร์ ยอมรับว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคลพบได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตนเกิดปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลาย ๆ กลุ่ม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด การที่คนหนึ่งได้รับทำให้อีกคนหนึ่งได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน แมกซ์ เวเบอร์ถือว่าการแข่งขัน (Competition) เป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้ง ในการแข่งขันนั้นจะมีกฎหรือกติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับ การชนะคือการได้รางวัลหรือประโยชน์ ไม่ใช่การทำลายล้างคู่ต่อสู้ความขัดแย้ง ถ้าหากเกิดขึ้นในระยะเวลายาวนานจะทำให้เกิดการแบ่งอำนาจของบุคคลในสังคม (อรุณ รักธรรม, 2537 : 22-29)

นอกจากนี้ เกอร์ค ซิมเมล (Simmel) เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่ง (Sociation) ที่เกิดขึ้นในกลุ่มเพราะสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ผลงานของซิมเมลเกี่ยวกับความขัดแย้งปรากฏในหนังสือของเขาชื่อ Soziologie ซิมเมล เชื่อว่า ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมั่งร้าย โกรธ เกลียด หรือ อิจฉา ซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรมหรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดที่สำคัญบางประการของซิมเมลเกี่ยวกับความขัดแย้งคือ

1. ความขัดแย้งทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในกลุ่ม ความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกจะทำให้เกิดการรวมตัวกันภายในกลุ่ม ความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกจะบังคับให้กลุ่มมีการประสานงานที่ดีและมีผู้นำเกิดขึ้น นอกจากนั้นยังช่วยให้กลุ่มสร้างขอบเขตของกลุ่มขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ทราบว่าใครเป็นสมาชิกของกลุ่มเราหรือใครเป็นพวกเราบ้าง ความขัดแย้งช่วยลดความเบี่ยงเบนหรือความบาดหมางภายในกลุ่มเพื่อที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการต่อกรหรือจัดการกับฝ่ายตรงข้ามความขัดแย้งช่วยจัดระบบและประสานทรัพยากรต่างๆ ทางสังคมใหม่และช่วยสร้างหรือพัฒนาความสัมพันธ์ชนิดใหม่กับฝ่ายตรงข้าม

2. ความกลมเกลียวภายในกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง ความกลมเกลียวทำให้เกิดความขัดแย้งเช่นเดียวกับผลที่เกิดจากความขัดแย้ง หากทั้งสองฝ่ายที่มีความกลมเกลียวกันมาก เช่น คู่สมรส หุ่นส่วน มักจะมีประสบการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้ง ความจริงนั้นความขัดแย้งเป็น

สิ่งที่เกิดเรื้อรังในความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดใดๆ เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีอิทธิพลต่อกันในชีวิตถ้าหากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ใกล้ชิดกับเรา พฤติกรรมของเขามีผลเพียงเล็กน้อยต่อเรา ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันจะทำให้เราเกิดอารมณ์รุนแรงและตอบโต้กลับไป ความรักของสองคนเบ่งบานเพราะมีความรู้สึกผูกพันต่อกันในทางตรงกันข้ามความเกลียดชังอย่างแสนสาหัสก็เกิดจากความเลิกรากันหรือรักกันอีกไม่ได้ บุคคลที่หนีออกมาจากกลุ่มด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม มักจะเป็นคนที่เคยมีความสัมพันธ์อย่างดียิ่งในกลุ่มเดิมบุคคลที่ความคับข้องใจมากที่สุดในกลุ่ม คือบุคคลที่เคยมีแรงจูงใจอย่างมากที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม

3. ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดการขัดแย้ง ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่ม ก็เป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งเช่นเดียวกันกับความกลมเกลียวภายในกลุ่ม กลุ่มสองกลุ่ม มีความกลมเกลียวกันอย่างดีโดยมีความผูกพันกันแบบใดแบบหนึ่ง เช่น มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ใช้ภาษาพูดเดียวกัน อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน มาจากท้องถิ่นเดียวกัน หรือมีความคล้ายกันทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ หรือแนวคิดทางการเมือง อาจเกิดความขัดแย้งที่รุนแรงได้ (สุเทพ สุนทรเกสซ์, 2540 : 36-38)

ส่วนมอสคา (Mosca) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความขัดแย้ง ในหนังสือของเขาชื่อ The Ruling Class โดยเชื่อว่าความขัดแย้งในสังคม ไม่ว่าจะเป็ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เป็นของปกติที่เกิดโดยธรรมชาติและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในการดำรงชีวิตในสังคม แม้ว่าจะสามารถขจัดความขัดแย้งลงได้บ้าง แต่มอสคา ก็เห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่ต้องทำเช่นนั้น เพราะความขัดแย้งเป็นสิ่งที่จะขาดเสียไม่ได้ในการสร้างความก้าวหน้าความเป็นระเบียบของสังคมและเสรีภาพทางการเมือง จึงเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของมอสคา แตกต่างไปจากความคิดเห็นของคาร์ล มากซ์ โดยที่มอสคา มีทัศนะว่าการดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่อาจจะพบในสังคมต่างๆ ซึ่งเป็นการดิ้นรนเพื่อการยังชีพในเบื้องต้น แต่เมื่อการดิ้นรนในระดับนั้นบรรลุผลแล้วคนก็จะหันไปสู่ความขัดแย้ง เพื่อที่จะเด่นกว่าคนอื่นมากกว่าเพื่อการมีชีวิตอยู่ดังนั้นมนุษย์จึงดิ้นรนเพื่ออำนาจบุคคลทั้งหลายจึงแสวงหาทางที่จะเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปกครอง เพราะชนชั้นปกครองเป็นผู้มีอำนาจ เป็นผู้ตัดสินใจและควบคุมโชคชะตาของสังคม มอสคา ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของคาร์ล มากซ์ ที่ว่า เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดสาเหตุแห่งความขัดแย้งแต่เพียงอย่างเดียว มอสคา เชื่อว่าความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดในคน คือความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจ ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม ก็เพื่อต้องการเป็นสมาชิกของชนชั้นปกครอง ซึ่งชนชั้นปกครองก็คือกลุ่มของคนที่มีอำนาจ (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2546 : 241-246)

โคเซอร์ (Coser) เป็นผู้ขยายแนวคิดของซิมเมลให้กว้างขวางออกไป โดยได้เขียนเป็นหนังสือชื่อ The Functions of Social Conflict โดยโคเซอร์ พยายามชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวหรือความ

แตกแยก ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวและบูรณาการในหลายๆ ทาง โดยได้กำหนดเป็น ประพจน์ทั้งหมด 16 ประพจน์ ซึ่งทำให้การพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง ก้าวหน้าทางวิชาการ มากยิ่งขึ้น (สมยศ นาวิการ, 2540 : 772-804)

แคพลอร์ (Caplow) เป็นอีกหนึ่งที่ยพยายามขยายแนวคิดของซิมเมลให้กว้างออกไป อีก แคพลอร์ เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นกระบวนการเบื้องต้นทางสังคมและไม่มีวิธีการใดที่จะเห็นได้ ง่ายๆ ในการยกเอาความขัดแย้งทุกอย่างออกไปจากองค์การ ในกระบวนการความขัดแย้งนั้นแคพลอร์ เชื่อว่า มีความเป็นไปได้สูงที่ฝ่ายอ่อนแอกว่าจะรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับฝ่ายที่เข้มแข็งกว่า แคพลอร์ได้ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรวมตัวกันของไตรภาคี ในบางกรณีของการรวมตัวกันของไตรภาคี ถ้าสอง ฝ่ายที่ไม่เท่ากันรวมตัวกันเพื่อเอาชนะฝ่ายที่สาม เป็นที่คาดหวังว่ารางวัลที่จะได้จากการรวมตัวกันควร จะเป็นสัดส่วนกับทรัพยากรที่ลงทุนไป ถ้าหากฝ่ายหนึ่งลงทุนมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ก็จะไม่ความ คาดหวังว่าเขาควรจะได้รับส่วนแบ่งของชัยชนะมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ตามทฤษฎีนั้นต่างฝ่ายต่างก็มี ส่วนร่วมกันเพื่อที่จะได้ชัยชนะ ดังนั้นจึงรู้สึกว่าได้ลงทุนเท่าๆ กัน (นรินทร์ แจ่มจำรัส, 2549 : 184-202)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า ความขัดแย้งเกิดจากเมื่อคนมาอยู่ ร่วมกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้คนเกิด ความขัดแย้งและทะเลาะกันขึ้นได้ ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม เกิดจากความ ขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ การแบ่งปันและแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ความไม่เท่า เทียมกันในสังคม จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของคน ไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นความขัดแย้งได้

3.1.3 สาเหตุของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเกิดมาจากสาเหตุหลายประการ อาจเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่าง รุนแรงหรือเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย อาจจะเป็นความขัดแย้งในเชิงลบหรือส่งผลในเชิงบวก ไม่ว่าจะลักษณะ ของความขัดแย้งเป็นเช่นไร จะต้องยอมรับว่ามันดำรงอยู่จริง และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องค้นหาปฐมบท หรือสาเหตุของความขัดแย้งเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการหาทางเยียวยา ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงที่จะ ประสบความสำเร็จมากกว่าการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่เข้าใจต้นตอของปัญหามาก่อน หลังจากได้ศึกษาถึงสาเหตุของความขัดแย้งจากบรรดานักวิชาการประมวลได้ดังต่อไปนี้

Muhammad said Thanthawiy (1997 : 8-11) ได้กล่าวว่า มีหลายปัจจัยที่เป็น สาเหตุของความขัดแย้งในรายบุคคล โดยมีปัจจัยสำคัญดังนี้

1. ความแตกต่างต่อหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องศาสนา หรือกิจการในโลกนี้ อัลลอฮ์ ﷻ ได้บอกกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ให้ประชาชาติของท่านตระหนักถึงเรื่องการยึดมั่น

ศรัทธาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์ทั้งหมดล้วนเป็นประชาชาติเดียวกัน แต่อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่กระทำเช่นนั้น พระองค์ได้เปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ดีกับสิ่งชั่วร้าย ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿...وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾

(الأنعام : 35)

ความว่า “แน่นอนพระองค์ก็ทรงรวบรวมพวกเขาให้อยู่บนคำแนะนำแล้ว ดังนั้นเจ้าจงอย่าเป็นผู้หนึ่งจากบรรดาของผู้หลงผิดมลาย”
(อัล-อันอาม : ส่วนหนึ่งของโองการที่ 35)

จากโองการอัลกุรอานดังกล่าว ได้บอกถึงลักษณะของความขัดแย้งอันที่จะนำไปสู่ความจริงและความยุติธรรม เพื่อที่จะทำให้เกิดความตึงเครียดระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง

2. ความไม่ชัดเจน ความแตกต่าง และความคิดเห็นที่ต่างกันเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใด และจากเรื่องนั้นจะเป็นเหตุนำไปสู่การพิพาทโต้แย้ง

3. การยึดถือปฏิบัติจากผู้อื่นโดยไม่มีหลักฐานที่ถูกต้องชัดเจน อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวว่า

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ

ءِ آبَاءَنَا أَوْ لَوْ كُنَّا ءِ آبَاؤَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾

(البقرة : 170)

ความว่า “และเมื่อได้ถูกกล่าวแก่พวกเขาว่าจงปฏิบัติตามสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานลงมาเถิด พวกเขาก็กล่าวว่ามิได้ เราจะปฏิบัติสิ่งที่เราได้พบบรรดาบรรพบุรุษของเราเคยปฏิบัติมาเท่านั้น และแม้ได้ปรากฏว่าบรรพบุรุษของพวกเขาไม่เข้าใจสิ่งใด และทั้งที่ไม่ได้รับแนวทางอันถูกต้องก็ตาม กระนั้นหรือ”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 170)

4. การยึดติดกับทัศนคติความคิดเห็นของคนใดคนหนึ่ง ความอิจฉาริษยาที่มีต่อคนอื่นในสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานให้เขา และเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ส่วนตัวตามที่เขามีความปรารถนา

Aqy Ibn Muhammad al-Muqtariy (1993 : 18-21) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งซึ่งเกิดมาจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีการหลงลืมทางด้านวิชาความรู้ มีหลักฐานที่ชัดเจนแต่ไม่

ได้มาใช้ มีหลักฐานที่ชัดเจนแต่เอามาใช้เฉพาะที่ต้องการ ยึดถือปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วไม่ยอมเปลี่ยนแปลง หรือการไม่ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

Taha Jabir al-Waniy (1995 : 105-114) มีปัจจัยหลายประการที่เป็นปฐมบทของการมีทัศนคติความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันของบรรดานักวิชาการอิสลาม ปัจจัยสำคัญมีดังนี้

1. การตีความทางด้านภาษา ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างชัดเจนว่า ภาษาอาหรับมีรากฐานทางภาษาที่สามารถตีความออกไปได้อย่างกว้างขวาง

2. การตีความเกี่ยวกับรายงานของหลักฐาน นักวิชาการบางท่านอาจจะรับรู้หลักฐานหนึ่ง ในขณะที่บางท่านไม่ได้รับรู้หลักฐานนั้น หรือบางท่านอาจจะเห็นว่าหลักฐานนี้อยู่ในสถานะที่รับได้ ในขณะที่อีกท่านเห็นว่ารับไม่ได้ กรณีอย่างนี้เป็นต้น

3. การใช้หลักเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลามที่แตกต่างกัน มีนักวิชาการบางท่านอาจจะมองว่าสามารถใช้หลักเกณฑ์ที่ว่าด้วยผลประโยชน์ที่พึงจะปฏิบัติ (อัล-มะศอลิหฺ อัล-มุรสะละฮฺ) ในขณะที่บางท่านเห็นว่าจะใช้หลักเกณฑ์นี้ไม่ได้ เช่นเดียวกับหลักเกณฑ์หรือกฎอื่นๆ เช่น การพิจารณาถึงสิ่งที่ดีงาม (อัล-อิสติหฺซาน) การใช้ทัศนคติเห็นของเศาะหาบะฮฺ หรือการถือปฏิบัติที่เป็นธรรมเนียมประเพณี (อัล-อูรฟ) เป็นต้น

ด้วยเหตุดังกล่าวพระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ได้ย้ำเตือนให้ระวังในเรื่องของความขัดแย้ง และปัจจัยที่นำไปสู่การแตกแยก อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ

﴿وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

(آل عمران : 105)

ความว่า “และพวกเจ้าจงอย่าเป็นเช่นบรรดาผู้ที่แตกแยกกัน และขัดแย้งกัน หลังจากทีบรรดาหลักฐานอันชัดแจ้งได้มายังพวกเขาแล้ว และชนเหล่านี้แหละสำหรับพวกเขาคือการลงโทษอันใหญ่หลวง”

(อาล อิมรอน : 105)

นิวแมน และบรูเยร์ (Pneuman และ Bruehl : 1982 อ้างในเสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534 : 45-48) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. จากองค์ประกอบด้านบุคคลได้แก่ ความแตกต่างในเรื่องของภูมิหลัง เช่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ค่านิยม หรือความเชื่อ การศึกษา ประสบการณ์ ความแตกต่างของแบบฉบับของแต่ละบุคคล เช่น การมีภาวะผู้นำ แบบฉบับทางอารมณ์ หรือทางการเจรจา เป็นต้น ความ

แตกต่างของการรับรู้ คือ การรับรู้ที่บิดเบือน และการรับรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล สุดท้ายคือ ความแตกต่างในความรู้สึกของบุคคลที่แสดงออก

2. ประเด็นปัญหาของการปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ ปัญหาของการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นปัญหาทั้งผู้ส่งข่าวสาร สื่อในการใช้สื่อสาร และผู้รับข่าวสาร

3. ประเด็นปัญหาจากสภาพขององค์กร ได้แก่ การมีทรัพยากรจำกัด ความคลุมเครือขององค์กร เช่น ความคลุมเครือในโครงสร้าง ความคลุมเครือในบทบาท จากกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด จากกระบวนการแข่งขัน และการมีข้อยกเว้นของบุคคลบางคนในองค์กร

ส่วนวันชัย วัฒนศัพท์ และคณะผู้แปล (2545 : 7-20) ได้แบ่งสาเหตุของความขัดแย้งออกเป็น 5 ปัจจัยด้วยกัน

1. ปัญหาความสัมพันธ์ หมายถึง สิ่งที่เราเห็นหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ในสภาพของความขัดแย้งนั้นอาจจะทำให้ลักษณะของกลุ่มเปลี่ยนไป จากสาเหตุของประวัติของสัมพันธภาพ อารมณ์ที่รุนแรง การรับรู้ที่ผิดพลาดและลักษณะตายตัว การสื่อสารที่ไม่ดีหรือการสื่อสารที่บกพร่อง พฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ซ้ำแล้วซ้ำอีกทำให้เกิดปัญหาในความสัมพันธ์จนนำไปสู่ความขัดแย้ง

2. ค่านิยมที่แตกต่างกัน เป็นระบบของความเชื่อที่นำเราไปสู่การตัดสินใจว่าจะอะไรดีหรือเลว อะไรถูกหรือผิด ซึ่งความแตกต่างในค่านิยมไม่จำเป็นที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งเสมอไป

3. ปัญหาด้านข้อมูล ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นเมื่อมีข้อมูลมากหรือน้อยเกินไปเกี่ยวกับเรื่องที่เราจะต้องตัดสินใจ มีการแปลผลของข้อมูลผิดพลาดและข้อสรุปที่ไม่ถูกต้อง มีความเห็นที่แตกต่างกันไปในข้อมูลและวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่แตกต่างกันนำไปสู่ความขัดแย้งได้

4. ปัญหาด้านโครงสร้าง โครงสร้างเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้แล้วปัญหาด้านโครงสร้างบางอย่างจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากร กฎระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา กระบวนการ และระบบราชการที่ใช้อยู่ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น

5. ความต้องการหรือผลประโยชน์ การแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์หรือความต้องการต่างๆ ที่มีอยู่ไม่จำกัดกับปริมาณของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดก็นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้

ในขณะเดียวกันวันชัย วัฒนศัพท์ และคณะผู้แปล (2545 : 5-6) ได้แบ่งระดับของความขัดแย้งออกได้ 3 ระดับ ประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งแฝงเร้น (Latent Conflict) เป็นความขัดแย้งที่มีอยู่แต่ยังไม่เกิดขึ้นเต็มที่และยังไม่เป็นการแบ่งแยกอย่างชัดเจน คู่กรณีอาจจะยังไม่ได้ตระหนักว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

2. ความขัดแย้งเริ่มปรากฏ (Emerging Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกือบจะปรากฏตัวออกมา เริ่มเห็นว่าใครเป็นคู่กรณี มีการระบุข้อพิพาทให้รู้กัน แต่กระบวนการที่นำไปสู่ความร่วมมือแก้ปัญหาหรือการเจรจาต่อรองยังไม่เกิดขึ้น

3. ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน (Manifest Conflict) เป็นกรณีที่ความขัดแย้งของคู่พิพาทเกิดขึ้นและมีการโต้ตอบกันแล้วอย่างชัดเจน และอาจจะมีกระบวนการที่จะเข้าไปจัดการกับกรณีพิพาทนั้นแล้ว คู่กรณีอาจจะเข้าไปสู่กระบวนการเจรจาและหาทางออกหรืออาจถึงทางตันแล้ว (มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ, 2549 : 6-7)

3.1.4 ประเภทของความขัดแย้ง

นักวิชาการอิสลามได้แบ่งประเภทของความขัดแย้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่แต่ละคนจะนำไปใช้ประกอบการพิจารณาในการจัดระบบรูปแบบแห่งการนำเสนอ ผู้วิจัยเห็นว่าในแต่ละทัศนะของการนำเสนอต่างก็ให้แง่มุมของการศึกษาและเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตามความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะในบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ นักพฤติกรรมศาสตร์มองความขัดแย้งว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับการแยกประเภทของนักวิชาการแต่ละท่าน ส่วนหนึ่ง

Saifuddin Husain Shahin (1993 : 56) ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งทางด้านความคิด ซึ่งท่านอิมามมาลิกได้กล่าวว่า “แท้จริงบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ มีความขัดแย้งกันในสาขาต่างๆ และได้แตกออกเป็นหลายฝ่าย ซึ่งทั้งหมดนั้นล้วนต้องการให้เกิดสิ่งที่ถูกต้อง” คำกล่าวของอิมามมาลิกเป็นตัวบ่งชี้ว่าทัศนคติความขัดแย้งที่เห็นต่างเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นจริง มาตรามั่นว่าจะเกิดความขัดแย้งหรือความเห็นที่แตกต่างกันในบางเรื่อง แต่สุดท้ายแล้วเพื่อทำให้เกิดสิ่งที่ดีงาม

2. ความขัดแย้งที่จำเป็นต้องปรึกษาหารือ ภาษาอาหรับเรียกว่า (التشاور) หมายถึงการปรึกษาหารือ ความขัดแย้งในประเภทนี้จะมีความใกล้เคียงกับประเภทแรก ปรึกษาหารือกันเพื่อหาข้อยุติในสิ่งที่ถูกต้อง

3. ความขัดแย้งที่น่าตำหนิ อันเนื่องมาจากทำให้เกิดความแตกแยก และเกิดการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเป็นฝ่าย โดยไม่ยอมรับความคิดเห็นของอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งความขัดแย้งในประเภทนี้ พระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِمْ إِذِ

كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا

حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِّنْهَا ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ ۚ لَعَلَّكُمْ

﴿تَهْتَدُونَ﴾

(آل عمران : 103)

ความว่า “และพวกเจ้าจงยึดสายเชือกของอัลลอฮ์โดยพร้อมเพรียงกัน และจงอย่าแตกแยกกัน และจงรำลึกถึงความเมตตาของอัลลอฮ์ที่มีต่อพวกเจ้า ขณะที่พวกเจ้าเป็นศัตรูกัน แล้วพระองค์ได้ทรงทำให้สนิทสนมกันระหว่างหัวใจของพวกเจ้า แล้วพวกเจ้าก็กลายเป็นพี่น้องกันด้วยความเมตตาของพระองค์ และพวกเจ้าเคยปรากฏอยู่บนปากหลูมแห่งไฟนรก แล้วพระองค์ก็ทรงช่วยพวกเจ้าได้รอดพ้นจากปากหลูมแห่งนรกนั้น ในทำนองเดียวกันนี้ อัลลอฮ์จะทรงแจกแจงแก่พวกเจ้าซึ่งบรรดาโองการของพระองค์ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับแนวทางอันถูกต้อง”

(อาล อิมรอม : 103)

จากโองการอัลกุรอานแสดงให้เห็นว่าอัลลอฮ์ ﷻ ได้กำชับให้พวกเรายึดมั่นต่อศาสนาแห่งพระองค์ และอย่าเตือนไม่ให้กระทำในสิ่งที่จะนำไปสู่ความแตกแยก โดยการที่กลุ่มหนึ่งยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ส่วนกลุ่มอื่นๆ ยึดถือปฏิบัติบ้างหรือละทิ้งบ้าง ดังที่พวกชนเผ่าอาสและชนเผ่าอัล-ค็อร็อญญแห่งนครมะดีนะฮ์เคยดำเนินชีวิตตามอารมณแห่งตนมาก่อน พวกเขาได้ตั้งภาคีหุ้นส่วนต่ออัลลอฮ์ ตลอดจนมีการต่อสู้กันอย่างต่อเนื่องยาวนานประหนึ่งว่าพวกเขากำลังยืนอยู่บนปากเหวแห่งนรกซึ่งใกล้แล้วที่จะตกลงไปอยู่ในนั้น

Aqy Ibn Muhammad al-Muktariy (1993 : 8) ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งที่มีผู้ถูกดำเนิน เช่น ความขัดแย้งระหว่างผู้ศรัทธากับผู้ปฏิเสธ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ هَذَا نِ حَصْمَانِ أَحْتَصِمُوا فِي رَبِّهِمْ ... ﴾

(الحج : 19)

ความว่า “ผู้ใดเถียงทั้งสองฝ่ายนี้ต่างก็ได้โต้เถียงกันเกี่ยวกับพระเจ้าของพวกเขา...”

(อัล-หัจญ์ : บางส่วนจากโองการที่ 19)

สารัตถะจากโองการดังกล่าว พระองค์อัลลอฮ์ได้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และผู้ที่ปฏิเสธต่อพระองค์ต่างก็ได้เถียงและขัดแย้งกัน ในเรื่องการนับถือศาสนาที่พวกเขาต่างก็ได้ยึดถือปฏิบัติกันอยู่

2. ความขัดแย้งที่น่าสรรเสริญยกย่อง หมายถึง ความขัดแย้งหรือความแตกต่างกับพวกที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ (มุซริกีน) กับบรรดาชาวคัมภีร์ (อะฮฺลุลกิตาบ) ในด้านความเป็นอยู่ พฤติกรรม และวันสำคัญต่างๆ ของพวกเขา ซึ่งเป็นที่ที่ต้องห้ามไม่ให้ทำตามแบบอย่างของพวกเขา

3. ความขัดแย้งที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับ หมายถึง ความขัดแย้งกับกลุ่มที่ต้องการทำลายอิสลามด้วยกับกฎหมายต่างๆ ดังที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ))

(رواه البخاري : 96)

ความว่า “เมื่อผู้พิพากษาได้ตัดสินโดยการวินิจฉัยปรากฏว่าถูกต้อง เขาจะได้รับภาคผลบุญสองเท่า และเมื่อผู้พิพากษาได้ตัดสินโดยการวินิจฉัยแต่ปรากฏว่าผิดพลาด เขาจะได้หนึ่งผลบุญ”

(al-Bukhari, 1991 : 96)

และในอีกสำนวนหนึ่ง Aqy Ibn Muhammad al-Muqtariy (1993 : 9-12) ยังได้แบ่งความขัดแย้งออกเป็น 3 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคลที่ไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ

لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾

(البقرة : 176)

ความว่า “ดังกล่าวนี้ก็เพราะว่าอัลลอฮ์ได้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาด้วยความสัตย์จริง และแท้จริงบรรดาผู้ที่ขัดแย้งกันในคัมภีร์นั้น ย่อมอยู่ในการแตกแยกที่ห่างไกล”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 176)

ในอีกโองการอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿...وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيًّا﴾

﴿بَيْنَهُمْ...﴾

(آل عمران : 19)

ความว่า “...และบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์มิได้ขัดแย้งกัน ยกเว้นหลังจากที่ได้มีความรู้มายังพวกเขาเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากความอัจฉริยาระหว่างพวกเขาตนเอง...”

(ฮาล อิมรอม : บางส่วนของโองการที่ 19)

2. ความขัดแย้งที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับรูปแบบของการอะซาน การอิกอมะฮฺ การอ่านดุอาอ์ก่อนละหมาด และการตักบีรของการละหมาดให้แก่ผู้เสียชีวิต (ญะนาซะฮฺ) และในประเด็นอื่นๆ

3. ความขัดแย้งในด้านความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน เช่น ความเข้าใจที่แตกต่างกัน ดังคำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ﴾

﴿وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا﴾

﴿وَعِلْمًا...﴾

(الأنبياء : 78-79)

ความว่า “และจงรำลึกถึงเรื่องราวของดาวิดและสุลัยมาน เมื่อเขาทั้งสองได้ตัดสินในเรื่องไร่นา เมื่อฝูงแกะของชนเผ่าหนึ่งได้หลบเข้าไปกินพืชในเวลากลางวัน และเราเป็นพยานต่อการตัดสินของพวกเขา ดังนั้นเราได้ลงใจให้สุลัยมานเข้าใจการตัดสินนั้น และเราได้ให้ความเฉลียวฉลาดและวิชาความรู้ที่หลักแหลมในแต่ละคน...”

(อัล-อันบิยาฮ์ : 78 , และบางส่วนของโองการที่ 79)

ผลจากการศึกษาของ March and Simon (1958 : 102) พบว่าความขัดแย้งได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ความขัดแย้งต่อตนเอง (Individual Conflict) เป็นความขัดแย้งที่บุคคลมีต่อการกระทำของตนเอง

2. ความขัดแย้งในองค์กร (Organizational Conflict) การที่คนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน ค่านิยมอคติการรับรู้ ผลประโยชน์ เกิดจากการแบ่งทรัพยากรและงบประมาณมีจำนวนจำกัด หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงเทคนิคในการทำงาน ความแตกต่างในหน้าที่การทำงาน ล้วนเป็นสาเหตุที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ทั้งสิ้น

3. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Inter Organizational Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน (दारงวิทค์ รัตนพวงค์, 2553 : 12)

ในขณะที่สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540 : 103-104) ได้แยกประเภทของความขัดแย้งไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ความขัดแย้งจากข้อมูล เป็นผลมาจาก การขาดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นหลักต่างๆ การที่มีข้อมูลไม่ตรงกัน มีความเข้าใจผิดของผู้ที่เกี่ยวข้องในข้อมูลเดียวกัน มีการสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลบกพร่อง มีความแตกต่างในวิธีการ การประเมินหรือแปลข้อมูลข่าวสารต่างๆ และมีความแตกต่างในการรับรู้ข้อมูลที่เหมือนกันของกลุ่มต่างๆ

2. ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ เป็นผลมาจาก การแย่งชิงในทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด การแข่งขันเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงาน

3. ความขัดแย้งทางด้านโครงสร้าง เป็นผลมาจาก การแย่งชิงเกี่ยวกับอำนาจ เกิดความไม่เสมอภาคหรือไม่ยุติธรรมเกี่ยวกับอำนาจ การควบคุม ความเป็นเจ้าของ หรือการกระจายทรัพยากร หรือกระบวนการในการทำงาน

4. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เป็นผลมาจาก การมีบุคลิกและพฤติกรรมที่เข้ากันไม่ได้ มีความคาดหวังแตกต่างกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับความเสี่ยงของกันและกันต่างกันไป มีวิธีการในการจัดการกับปัญหาต่างกัน

5. ความขัดแย้งด้านค่านิยม เป็นผลมาจาก ความแตกต่างของโลกทัศน์ ความเชื่อ ความคาดหวัง ความแตกต่างในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นมาของบุคคลและการเลี้ยงดู (พระเกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร, 2554 : 9)

3.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540 : 105-106) ได้จำแนกพฤติกรรมเมื่อเกิดความขัดแย้ง ไว้ดังนี้

1. การแข่งขันเอาชนะ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความต้องการที่จะผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตน โดยไม่คำนึงถึงการประสานความร่วมมือกับผู้อื่น “ทางของฉัน” อาจเป็นการ

แสดงถึงคนที่มีความแข่งขันสูง ผู้ซึ่งอาจจะใช้อำนาจอะไรก็ได้ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ ถึงแม้จะต้องทำให้ผู้อื่นสูญเสีย หรือบางครั้งคนเราอาจแข่งขันเมื่อเห็นว่าจำเป็นต้องลุกขึ้นมาสู้สำหรับ หลักการหรือสิทธิ

2. การยอมรับ อาจเป็นวิธีที่เมื่อมีความใส่ใจในการประสานความร่วมมือมากและมีความสนใจผลักดันให้บรรลุในเป้าประสงค์ของตนน้อย จุดมุ่งหมายอาจเป็นข้อตกลงที่เหมาะสมกับบุคคลอื่น โดยที่ตนเองเสียประโยชน์ พฤติกรรม การยอมรับเป็นการเชื่อฟังคำสั่ง การยอมรับแนวความคิดหรือยอมตามความต้องการของบุคคลอื่น ลักษณะนิสัยการยอมรับนี้จะถูกมองว่าเป็นความอ่อนแอ หรือสามารถปิดปากด้วยสินบน

3. การประนีประนอม เป็นรูปแบบที่เดินสายกลางระหว่างการผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตนเองและการประสานความร่วมมือ เป็นการหาสิ่งที่เหมือนกันหรือแยกสิ่งที่เป็นไปได้ ออกไป การประนีประนอมอาจจะไม่เหมาะสมหรือใช้ไม่ได้ผล ในกรณีที่มีความขัดแย้งเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ หรือค่านิยมพื้นฐาน

4. การหลีกเลี่ยงหรือถอนตัว หมายถึง การไม่ยืนยันในวัตถุประสงค์และไม่ประสานความร่วมมือ เป็นการแสดงถึงความสำคัญต่อความสัมพันธ์และการบรรลุเป้าประสงค์น้อย การหลีกเลี่ยงและการยอมรับเป็นสิ่งที่ถูกมองว่า เป็นการช่วยรักษาความสัมพันธ์และเห็นว่าเป็นการช่วยรักษาทั้งของตนเองและผู้อื่น

5. การประสานความร่วมมือหรือผสมผสานในการแก้ปัญหา การที่บุคคลพยายามที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็คำนึงความต้องการของฝ่ายอื่นด้วย มีการยืนยันว่าการที่จะพยายามประสานผลประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นการแก้ไขกรณีพิพาทโดยการเจรจาต่อรอง หรือการไกล่เกลี่ยบนพื้นฐานของประโยชน์

3.1.6 วิธีการจัดการความขัดแย้ง

ปัญหาความขัดแย้งนับเป็นปัญหาใหญ่สำหรับผู้คนทุกระดับที่ต้องจัดการแก้ไข ผู้ที่จะจัดการจำเป็นต้องฝึกฝนทักษะในการจัดการความขัดแย้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร วิธีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้อยู่รอดและมีประสิทธิภาพสูงสุด มีนักวิชาการได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้อย่างหลากหลาย อาทิเช่น หลักการในการจัดการกับความขัดแย้งตามแนวทางอิสลาม มี 2 แหล่งสำคัญ จากคัมภีร์อัลกุรอานและจริยวัตรของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เนื่องจากอัลกุรอานเป็นคัมภีร์ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักของคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของมุสลิมที่ทุกคนยอมรับ ส่วนจริยวัตรของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกอบด้วย คำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน ซึ่งเป็นสิ่งที่มาอรรถาธิบายอัลกุรอาน

เพื่อจะได้เข้าใจความหมายของอัลกุรอานได้อย่างลึกซึ้งและถึงแก่นแท้ถูกต้อง ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿...فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

(النساء : 59)

ความว่า “...แต่ถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ และเราะสูลหากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดีงามและเป็นการกลับไปที่สวยงามยิ่ง”

(อัน-นีสอาฮ์ : บางส่วนของโองการที่ 59)

จากโองการข้างต้นเป็นหลักฐานที่ชี้ว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในเรื่องหนึ่งเรื่องใดให้กลับไปทบทวนดูในอัลกุรอานหรือไม่ก็ดูจริยวัตรของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ว่าได้บอกไว้อย่างไร จากนั้นให้ยึดถือปฏิบัติตามที่ปรากฏโดยปราศจากการฝ่าฝืนอันใดทั้งสิ้น เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้แต่ละฝ่ายตั้งอยู่บนความถูกต้อง และเกิดความพอใจโดยทั่วกัน และ Abdulkarim Zaidan (1996 : 123) กล่าวว่า ดังกล่าวนี้นี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับสิ่งที่เราได้กล่าวมาข้างต้น บรรดาอิมามทั้งสี่รวมถึงท่านอื่นๆ ต่างได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่าความเห็นของพวกเขาในแต่ละคน เป็นเพียงแค่ความเห็นของสามัญชนคนหนึ่ง ถ้าหากมีความเห็นอื่นที่เพียบพร้อมด้วยหลักฐานและถูกต้องกว่าก็ให้ไปยึดตามหลักฐานนั้น อิหม่ามมาลิกได้กล่าวว่า “คำพูดของมนุษย์ทั้งหมดมีทั้งที่รับได้และปฏิเสธได้ ยกเว้นคำพูดของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เท่านั้น” และด้วยเหตุผลนี้บรรดานักวิชาการได้นำเสนอวิธีจัดการกับความขัดแย้งไว้อย่างหลากหลาย ส่วนหนึ่งได้แก่การจัดการกับความขัดแย้ง ตามที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

(الأنفال : 46)

ความว่า “และพวกเจ้าจงเชื่อฟังต่ออัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ และพวกเจ้าอย่าได้ขัดแย้งกัน จะทำให้พวกเจ้าย่อท้อ และทำให้ความเข้มแข็งของพวกเจ้าสูญหายไป และจงอดทนเถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงอยู่พร้อมกับบรรดาผู้อดทนทั้งหลาย”

(อัล-อันฟาล : 46)

วิธีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด บรรดานักวิชาการได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้หลายวิธี และแหล่งที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลามมี 2 แหล่งที่สำคัญด้วยกัน แหล่งที่หนึ่ง จากคัมภีร์อัลกุรอาน และแหล่งที่สอง แบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เนื่องจากอัลกุรอาน เป็นคัมภีร์ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตมุสลิมที่ทุกคนต้องยอมรับ ส่วนแบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อันหมายถึง คำพูด การกระทำ และการยอมรับที่มาจากท่าน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมาอธิบายอัลกุรอาน หลังจากได้ศึกษาจากคัมภีร์อัลกุรอานเราสามารถนำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางอิสลามออกได้ 5 วิธี ประกอบด้วย การต่อสู้ การประนีประนอม การให้ความร่วมมือ การขอภัยและการให้อภัย และการนิ่งเฉย

วิธีที่หนึ่ง การต่อสู้ (القتال) หมายถึง การเอาแพ้-การเอาชนะ การทำให้ความจริงปรากฏ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾

(البقرة : 190)

ความว่า “และพวกเจ้าจงต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์ต่อบรรดาผู้ที่ทำร้ายพวกเจ้าและจงอย่ารุกราน แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงชอบบรรดาผู้รุกราน”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 190)

ดังนั้นการต่อสู้เป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้แก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลาม เพราะบางปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการอื่น อิสลามจึงได้วางกรอบของการต่อสู้ไว้ว่าคือต้องไม่ไปละเมิดอธิปไตย ไม่รุกราน ไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก อันจะนำไปสู่ความไม่ถูกต้องและชอบธรรมเนื่องจากการต่อสู้เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่เด็ดขาดและรุนแรง

วิธีที่สอง การประนีประนอม (الإصلاح) หมายถึง การเจรจา การต่อรอง การปรองดอง และการไกล่เกลี่ย อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾

(النساء : 114)

ความว่า “ไม่มีความดีอันใดในการพูดซุบซิบอันมากมายของพวกเขา นอกจากผู้ที่ใช้ให้บริจาคทาน หรือใช้ให้ทำสิ่งที่ดีงาม หรือให้ ประนีประนอมระหว่างผู้คนเท่านั้น และผู้ใดกระทำการดังกล่าวเพื่อ แสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์แล้ว เราจะให้แก่เขาซึ่งรางวัลอัน ใหญ่หลวง”

(อัน-นีสอา : 114)

ด้วยเหตุนี้การประนีประนอม (อัล-อิศลาหฺ) จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการ แก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลาม ในศาสนาอิสลามส่งเสริมอย่างมากให้ใช้วิธีการนี้เพื่อ บริหารจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง แม้ว่าในบางประเด็นที่ได้มีการตัดสินพิพากษาไปแล้วก็ตาม เพราะทำให้คู่กรณีแต่ละฝ่ายรู้สึกผ่อนคลาย อันจะนำไปสู่ความปรองดองสมานฉันท์ และสามารถที่จะ ร่วมปฏิบัติงานกันต่อไปได้อย่างราบรื่นภายใต้บรรยากาศที่ดี

วิธีที่สาม การให้ความร่วมมือ (التشاور) หมายถึง การระดมความคิดเห็น การผสาน ความร่วมมือร่วมใจเข้าด้วยกัน อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿...وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

(آل عمران : 159)

ความว่า “...และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้น เมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแต่อัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ทรง รักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(อาล อิมรอน : บางส่วนของโองการที่ 159)

เพราะฉะนั้นการร่วมมือเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้แก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางของหลักการศาสนา และอิสลามได้ส่งเสริมให้ใช้วิธีการนี้อย่างมากเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เพราะเป็นการแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตย เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้แสดงความคิดเห็น ระดมความคิดในการเสนอแนะ สำหรับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เพราะการมีส่วนร่วมถือเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติงานร่วมกัน

วิธีที่สี่ การขอภัยและการให้อภัย (العفو) หมายถึง การยกโทษ ไม่ถือโทษ การไม่ติดอกติดใจเมื่อตนเองเป็นฝ่ายถูก การขอภัย การยอมรับผิด และรับผิดชอบในกรณีที่ตนเองเป็นฝ่ายผิด ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ الَّذِينَ يُفْقُونَ فِي السَّيِّئَاتِ وَالصَّرَآءِ وَالْكَظْمِينَ الْغَيْطِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾

(آل عمران : 134)

ความว่า “คือบรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในยามสุขสบายและในยามเดือดร้อน และบรรดาผู้ข่มโทษและบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์นั้นทรงรักใคร่ผู้กระทำความดีทั้งหลาย”

(อาล อิมรอน : 134)

การขอภัยและการให้อภัยนับว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลาม อันแสดงถึงการรู้จักแยกแยะระหว่างความผิดกับความถูกต้อง โดยผู้ที่กระทำความผิดจะต้องเป็นฝ่ายขอภัยโทษต่อผู้ที่ถูกกระทำ ส่วนผู้ที่ถูกกระทำก็จะต้องเป็นฝ่ายที่ให้อภัยและไม่เอาผิด ไม่มีการขออะไรที่น่ายกย่องและน่าสรรเสริญยิ่งกว่าการขอภัยและการขอโทษ และไม่มีการให้สิ่งใดที่ยิ่งใหญ่และทรงคุณค่าทางจิตใจมากไปกว่าการให้อภัย ภายใต้ร่มเงาแห่งความเป็นพี่น้องร่วมศาสนาเดียวกัน

วิธีที่ห้า การนิ่งเฉย (السكوت) หมายถึง การไม่แสดงออกด้วยอาการอันใด ไม่ใช่แสดงถึงการหลีกเลี่ยงปัญหาแต่เป็นการแสดงให้ทุกฝ่ายรับรู้ว่ามีฝ่ายใดเป็นผู้กระทำผิด เป็นการบอกให้รู้ว่าทุกฝ่ายล้วนถูกต้อง ดังนั้นไม่ควรที่จะมาขัดแย้งหรือโต้เถียงกัน อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾

(الأعراف : 199)

ความว่า “เจ้า (มุหัมมัด) จงยึดถือไว้ซึ่งการให้อภัย และจงใช้ให้กระทำ
ในสิ่งที่ชอบ และจงพินหลังให้แก่ผู้ใดเหล่าทั้งหลายเถิด”

(อัล-อะฮฺรอฟ : 199)

Yusuf al-Qaradawiy (2004 : 271) กล่าวว่า ในขณะที่คูกรณีมีหน้าที่ที่จะต้องไกล่
เกลี่ยข้อพิพาทบาดหมางกันฉันพี่น้อง สังคมมุสลิมเองก็มีความรับผิดชอบในเรื่องนี้ด้วยในฐานะที่สังคม
มุสลิมวางพื้นฐานอยู่บนการเอาใจใส่และการร่วมมือซึ่งกันและกัน ดังนั้นสังคมมุสลิมจะยินยอมสมาชิกของ
ตนวิวาทบาดหมางกันจนเรื่องบานปลายใหญ่โตไม่ได้ กล่าวคือ ผู้ที่มีอำนาจและความรับผิดชอบใน
สังคมจะต้องก้าวออกมาจัดการกับปัญหาให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับคืนสู่สภาพปกติโดยที่ตัวเองจะต้องไม่
เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ

تُرْحَمُونَ ﴾

(الحجرات : 10)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธาเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นพวกเจ้าจงไกล่
เกลี่ยประนีประนอมกันระหว่างพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพวกเจ้า และจง
ยำเกรงอัลลอฮฺเถิดเพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความเมตตา”

(อัล-หุญรอต : 10)

การจัดการกับความขัดแย้งโดยยึดมิติ 2 มิติ กล่าวคือ มิติแห่งการยืนยันรักษา
ผลประโยชน์และมิติแห่งการร่วมมือกัน เคลย์ตันและคิลแมนน์ (Clayton and Kilmann, 1974 : 11-
13 อ้างถึงใน นิเทศ บัวตุม, 2537 : 27-29) ได้เสนอ วิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งหรือที่เรียกว่าวิธีการ
จัดการกับความขัดแย้งตามแนวคิดของโธมัส เคลย์ตัน (Thomas Clayton) โดยประเมินพฤติกรรม
ของบุคคลที่แสดงออกในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่งสถานการณ์ที่บุคคลทั้งสองฝ่ายแสดง
พฤติกรรมออกมา 2 มิติ คือ

1) มิติแห่งการยืนยันรักษาผลประโยชน์ หมายถึง มิติที่บุคคลพยายามที่จะให้เป็นไป
ตามความต้องการของตน

2) มิติแห่งการร่วมมือ หมายถึง มิติที่บุคคลพยายามที่จะให้เป็นไปตามความต้องการ
ของคนอื่นหรือคล้อยตามผู้อื่น

Musa Ibn Yahya (2006 : 31) ได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งมี 4 วิธี
ประกอบด้วย

1. การพิพาทโต้เถียงกันอย่างหนักหน่วง (الجدال)

ชัยคุลอิสลาม อิบน์ ตัยมียะฮฺ กล่าวว่า “การทะเลาะหรือการพิพาทในเรื่องที่เป็นความจริงย่อมมีการขัดแย้งเกิดขึ้นตามมา” และในบางครั้งการพิพาทโต้เถียงเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญ ยกย่อง พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿ اَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْ لَهُم بِالَّتِي

هِيَ أَحْسَنُ... ﴾

(النحل : 125)

ความว่า “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุขุม และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า...”

(อัน-นะฮฺล : บางส่วนของโองการที่ 125)

สารัตถะของโองการอัลกุรอานข้างต้นได้บอกถึงการพิพาทโต้เถียงกันโดยการใช้หลักการเหตุผลและหลักฐานที่ถูกต้องชัดเจน และพิพาทกันด้วยความสุภาพอ่อนโยน เพราะฉะนั้นการพิพาทโต้เถียงไม่ใช่บทสรุปว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดีเสมอไป แต่การพิพาทนั้นจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความตั้งใจของหลักการและเหตุผล

2. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชันวิสัยทัศน์ (المناظرة)

ต้องใช้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชันวิสัยทัศน์ระหว่างทั้งสองฝ่ายเพื่อให้เกิดความคิดเห็นที่สอดคล้องกันและก่อให้เกิดความถูกต้องมากที่สุด

3. การโต้เถียงหรือการตั้งข้อสังเกต (المراء)

เป็นคำกล่าวให้ร้ายกับอีกกลุ่มหนึ่ง โดยพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿... فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَهْرًا... ﴾

(الكهف : 22)

ความว่า “เจ้าอย่าโต้เถียงกันในเรื่องของพวกเขา นอกจากการโต้เถียงที่ประจักษ์แจ้ง”

(อัล-กะฮฺฟ : บางส่วนของโองการที่ 22)

จากโองการอัลกุรอานดังกล่าวหมายถึงพระองค์อัลลอฮ์ได้ชี้แนะท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ให้งดเว้นการโต้เถียงกัน เพราะการโต้เถียงนั้นจะไม่มีข้อสรุปที่สามารถยุติได้

4. ความปรารถนาหรือความต้องการ (المحاجة)

มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ (2549 : 82) ได้กล่าวว่า “กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่เรียกว่าการมุชawahเราะฮฺ เป็นรูปแบบที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันที่อยู่ภายใต้หลักชะรีอะฮฺ การมุชawahเราะฮฺเป็นการปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการดำเนินกิจการใดๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นที่ทางศาสนา กำหนดให้มีการปรึกษาหารือกันในการกิจการต่างๆ แต่มีข้อแม้ว่ากิจการที่ทำการปรึกษาหารือกันต้องอยู่ในกรอบที่ไม่ขัดกับหลักศาสนา” อย่างไรก็ตามกระบวนการมุชawahเราะฮฺยังไม่มีมติตัดสินใจเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งจนกว่าทุกคนได้โอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น และอ้างอิงหลักฐานที่เกี่ยวข้องแล้วเท่านั้น “ระบบชุรอ” จึงเป็นรูปแบบที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสังคมมุสลิมที่อยู่ภายใต้หลัก “ชะรีอะฮฺ” เป็นกลไกประการสำคัญที่ป้องกันการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่ยังคงไว้ซึ่งบรรยากาศแห่งเสรีภาพทางความคิดและการกระทำ

อิสลามะแอะ บูมิง (2555 : 93-94) กล่าวว่า การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) มีหลายรูปแบบดังนี้

1. การเผชิญหน้า (Confrontation) การลดลงของการสื่อสารระหว่างกลุ่มที่ขัดแย้ง อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งที่ลุกลามใหญ่โตได้ ดังนั้นการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวสามารถกระทำได้โดยให้กลุ่มที่ขัดแย้งมาประชุมร่วมกัน และในการประชุมดังกล่าวนี้ กลุ่มจะต้องระบุปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว วิธีการนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ามีประสิทธิภาพมากเมื่อความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากความเข้าใจผิด อย่างไรก็ตาม วิธีการดังกล่าวนี้ไม่เหมาะต่อการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อน

2. การเพิ่มทรัพยากร (Expension of Resources) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสาเหตุ ความจำกัดของทรัพยากรอาจแก้ไขโดยการเพิ่มตามแบบแผน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้วิธีการดังกล่าวนี้ คือว่าทรัพยากรมีอยู่จำกัดและยากที่จะเพิ่ม อย่างไรก็ตามความเป็นไปได้ของวิธีการดังกล่าวนี้น่าจะได้รับการพิจารณา

3. การให้ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (Providing and Expert Opinion) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มจากความเห็นต่อความจริงต่างกัน หรือเกิดจากความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแตกต่างกัน ในหลายกรณีด้วยกัน กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งขาดข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการวินิจฉัยเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือได้ว่า ความเห็นใดเป็นความเห็นที่ถูกต้องและความเห็นใดเป็นความเห็นที่ดีที่สุด พระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ตรัสไว้ว่า

﴿...قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِن أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ﴾

(الأَنْعَام : 148)

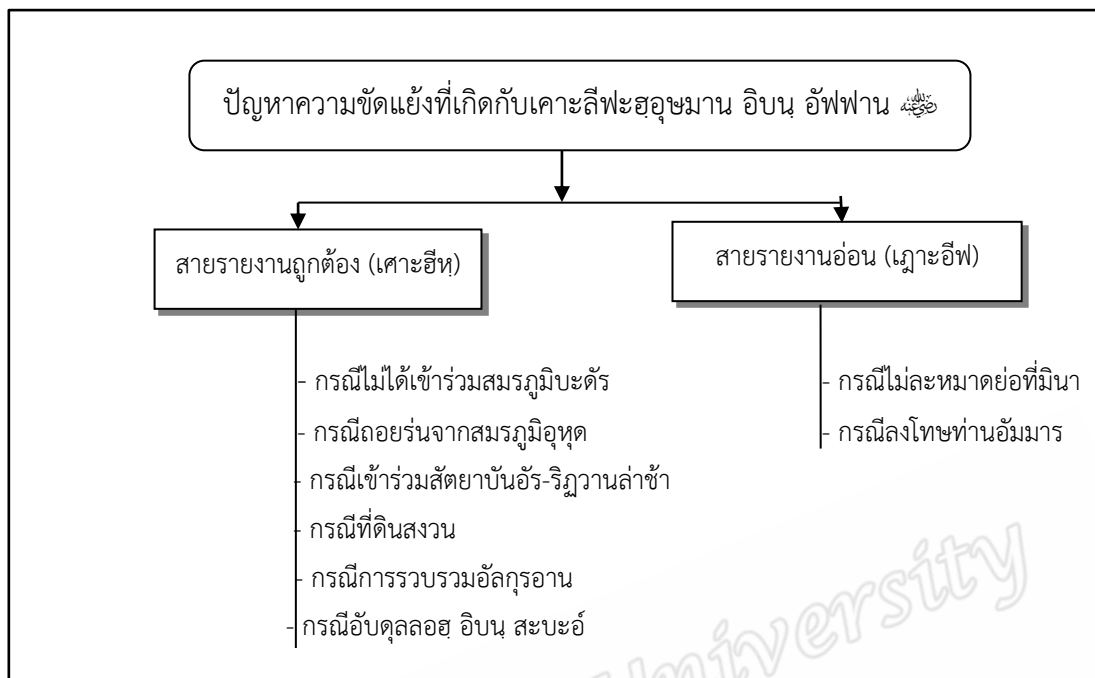
ความว่า “...จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) ว่า ที่พวกท่านนั้นมีความรู้อันใด กระนั้นหรือ ฉะนั้นพวกเจ้าจะต้องนำมันออกมาให้แก่เรา พวกท่านจะไม่ปฏิบัติตามสิ่งใดนอกจากการคาดคิดเอาเท่านั้น และพวกท่านไม่มีอื่นใด นอกจากจะกล่าวเท็จเท่านั้น”

(อัล-อันอาม : บางส่วนของโองการที่ 148)

ในขณะที่ Johnson and Johnson (อ้างถึงในเอกชัย กี่สุขพันธ์, 2538 : 167-171) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งออกเป็น 5 รูปแบบ (Five styles of managing conflicts) โดยแทนด้วยสัตว์ 5 ชนิด ดังนี้

1. Forcing แทนด้วยฉลาม (ชอบใช้กำลัง) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นใช้อำนาจตามตำแหน่ง (Authority) คำนึงเป้าหมายงาน หรือความต้องการของตนเองมากกว่า
2. Withdrawing แทนด้วยเต่า (หดหัว) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการหลีกเลี่ยงไม่เผชิญกับคู่กรณี และจะไม่ตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาเป้าหมายของงานและความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานอยู่ในระดับต่ำ
3. Smoothing แทนด้วยหมี (ความน่ารัก) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานมากกว่าเป้าหมายของงาน ไม่ว่าจะเกิดปัญหาอะไรขึ้นก็จะใช้วิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเหมือนครอบครัวเดียวกัน
4. Confronting แทนด้วยนกฮูก (สุขุม) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการเผชิญกับปัญหา มีความสุขุมรอบคอบในการแก้ปัญหาถึงแม้จะเสียเวลามากกว่าวิธีอื่นๆ ก็ตาม
5. Compromising แทนด้วยสุนัขจิ้งจอก (แก้ปัญหาเฉพาะหน้า) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นทางสายกลางคือ เป็นไปตามเป้าหมายของงานบ้างและได้ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานบ้าง วิธีการนี้มักจะใช้กับปัญหาความขัดแย้งกรณีพิพาทด้านแรงงาน เช่น การเรียกร้องต่างๆ ของพนักงาน เป็นต้น

แผนภาพที่ 3.1 สรุปปัญหาความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

ที่มา : สรุปจากแนวคิดของ Muhammad al-Ghabban (1999)

3.2 ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง

ก่อนที่จะเข้าสู่รายละเอียดของที่มาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ผู้วิจัยจะแยกประเด็นปัญหาความขัดแย้งออกเป็น 2 ส่วน สำหรับส่วนแรกประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง มีดังนี้

3.2.1 กรณีไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์

3.2.2 กรณีถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด

3.2.3 กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าซ้า

3.2.4 กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา)

3.2.5 กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน

3.2.6 กรณีของอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์

3.2.1 กรณีไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์

สงครามบะดร์เกิดขึ้นในปี ฮ.ศ.2 ในการออกศึกครั้งนี้ท่านเราะฮฺลุล ﷺ ได้กระตุ้นส่งเสริมให้บรรดาเศาะหาบะฮฺออกไปเพื่อเผชิญหน้ากับพวกกุรัยซุ และจะคัดเอาผู้เข้าร่วมอย่างริบเร่ง เฉพาะบุคคลที่เตรียมพร้อมเท่านั้น และสาเหตุจากความรีบร้อนในครั้งนี้นำท่านได้รอคอยการมาของ

ชาวอัล-อะวาเลีย (ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ห่างจากมัสยิดนบีไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้) (Akram al-Umariy, 1983 : 39,59) ประจวบเหมาะแก่เวลาดังกล่าวท่านหญิงรูกัยยะฮฺ บุตรี เราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ กำลังป่วยหนักต้องนอนกับที่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีคนคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด และผู้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดก็คือสามี เพราะผู้เป็นภรรยาจะไม่มีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงหากเป็นอื่นที่นอกเหนือจากสามี ด้วยเหตุผลดังกล่าวท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ สั่งให้อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ผู้เป็นสามีให้อยู่เฝ้าและดูแลรักษาภรรยาของเขา และเมื่อเสร็จสิ้นสงครามท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินให้แกเขาด้วย โดยที่ท่านอุษมานพูดว่า “ฉันเป็นผู้ที่ได้รับด้วยหรือท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ? ท่านเราะฮฺลุลลอฮฺตอบว่า “ใช่ ท่านจะได้รับส่วนแบ่งในครั้งนี้นี้ด้วย” (al-Bukhari, 1991 : 7/54 ; al-Tirmidhiy : 5/629)

อิบนุ สะอัด ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เคาะลีฟะฮฺอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ไม่สามารถเข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ได้ว่า รายงานจากอับดุลลอฮฺ อิบน์ มุกันฟ อิบน์ ฮาริษะ อัล-อันศอรีย กล่าวไว้ว่า “เมื่อท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ ได้ออกไปยังสมรภูมิบะดร์ โดยมอบหมายให้อุษมานอยู่กับรูกัยยะฮฺ บุตรีของท่าน ซึ่งเธอป่วยไข้และได้เสียชีวิต -ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยกับเธอด้วยเทอญ- ในวันที่ซัยด อิบน์ ฮาริษะฮฺ เดินทางกลับมายังมะดีนะฮฺได้แจ้งข่าวที่ว่าท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ อัลลอฮฺได้ประทานชัยชนะในสมรภูมิบะดร์ และท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ ได้ให้ส่วนแบ่งจากทรัพย์สินให้แก่อุษมาน เหมือนกับส่วนแบ่งของผู้ที่เข้าร่วมสมรภูมิ” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/32) ด้วยเหตุผลดังกล่าวที่ปรากฏชัดข้างต้นทำให้ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ไม่สามารถเข้าร่วมสงครามบะดร์ได้ แต่ทว่าสถานะของท่านก็เหมือนกับคนที่เข้าร่วมทำสงคราม อันเนื่องจากท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินให้แกเขา เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่าท่านอุษมานเป็นเสมือนคนหนึ่งซึ่งเข้าร่วมสงครามบะดร์ในครั้งนั้นด้วย และเป็นที่ยอมรับในกลุ่มของบรรดาเศาะหาบะฮฺ ไม่มีใครสักคนที่ยืนยันการไม่เข้าร่วมสงครามบะดร์ของอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ เลย และเหตุการณ์ลักษณะนี้ดำเนินมาตลอด

จนกระทั่งวงจรแห่งความวุ่นวาย (พิตนะฮฺ) มาระเบิดขึ้น เริ่มจากกลุ่มบุคคลที่ต้องการแยกตัวออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามต่อท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ﷺ เอาประเด็นนี้ไปเป็นเหตุผลในการสร้างความชอบธรรมเพื่อออกจากการเชื่อฟังต่อเคาะลีฟะฮฺ และได้ตำหนิในกรณีที่ท่านไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ แต่ทว่าการกระทำอย่างนี้เป็นการกระทำของกลุ่มบุคคลผู้โง่เขลาเบาปัญญา เพราะแท้จริงผู้ที่มีสติปัญญาใคร่ครวญพวกเขาเห็นว่าดีว่าการที่เคาะลีฟะฮฺอุษมานไม่สามารถเข้าร่วมสงครามบะดร์ในครั้งนี้ได้ เพราะเป็นคำสั่งที่มาจากท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ ﷺ และบรรดาอะละมาฮฺที่อ้างถึงเรื่องดังกล่าวนี้ประกอบด้วยอัส-ซุฮัยรีย , อุรวะฮฺ อิบน์ อัส-ซุบัยร , มุซา อิบน์ อุคบะฮฺ , อิบน์ อิสฮาค และคนอื่นๆ จากบรรดาผู้ที่เข้าร่วมสงครามบะดร์ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 61-62)

จากอุษมาน อิบน์ อับดุลลอฮฺ อิบน์ เมอาฮิบ กล่าวว่า มีชายคนหนึ่งเดินทางมาจากอียิปต์เพื่อทำหัจญ์เขากล่าวว่า โอ้อิบน์ อุมร์ ฉันจะถามท่านสักอย่าง จงบอกแก่ฉันถึงความสำคัญของ

บ้านหลังนี้ (บัยตุลลอฮฺ) ท่านทราบหรือไม่ว่าอุษมานไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์? อิบน์ อุมร์ ตอบว่า ทราบครับ แต่ทว่า การที่เขาไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์เพราะเขาต้องอยู่ดูแลภรรยาของ ท่านเราะสูล ซึ่งกำลังป่วยหนัก และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวกับเขาว่า “ท่านจะได้รับภาคผลบุญและส่วนแบ่งจากทรัพย์สินคล้ายเหมือนกับผู้ที่เข้าร่วมสงคราม” (al-Bukhari, 1991 : 3698)

การที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ไม่ได้หมายความว่าเขาไม่ต้องการภาคผลบุญ ไม่ใช่เป็นคนขี้ลาดตาขาว และไม่ใช่เป็นคนหวาดกลัว แต่ทว่า การไม่ได้เข้าร่วมสงครามครั้งนี้ เป็นเพราะว่าเขาเชื่อฟังและปฏิบัติตามท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ต่างหาก เช่นเดียวกับคนโดยทั่วไปอีกกลุ่ม และสาเหตุที่เคาะฮาบะฮ์อีกจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ ส่วนหนึ่งคือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในเขตอัล-อะวาสิย อีกส่วนคือกลุ่มบุคคลที่ไม่สามารถเข้าร่วมในการจัดทัพในช่วงเวลาเร่งด่วน อันเนื่องมาจากความรีบเร่งของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ และผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในสงครามบะดร์ ในมุมมองของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องที่น่าตำหนิแต่ประการใด ดังนั้นผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมสงครามครั้งนี้สาเหตุเพราะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของท่านเราะสูล ﷺ จะตำหนิเขาได้อย่างไร? (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 63)

และการที่มีผู้ไม่สามารถเข้าร่วมทำสงครามพร้อมกับท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ อันเนื่องมาจากมีอุปสรรค ทั้งที่พวกเขามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเข้าร่วม กรณีเช่นนี้ถือว่าไม่มี ความผิดอันใดแก่บุคคลกลุ่มนั้น ในเมื่อพวกเขามีความตั้งใจจริงเพื่ออัลลอฮฺและเพื่อเราะสูลของ พระองค์ ดังที่อัลลอฮฺได้อธิบายรายละเอียดในคำดำรัสของพระองค์ว่า

﴿ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا
يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى
الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا
آتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أُجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ
مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴾

(التوبة : 91-92)

ความหมาย “ไม่มีบาปอันใดแก่บรรดาผู้ที่อ่อนแอ และแก่ผู้ที่ป่วยไข้ และแก่ บรรดาผู้ที่ไม่พบสิ่งที่จะบริจาค เมื่อพวกเขาได้แนะนำตักเตือนให้จงรักภักดี ต่ออัลลอฮฺ และเราะสูลของพระองค์ ไม่มีทางใดที่จะกล่าวโทษแก่บรรดา ผู้กระทำความดีได้ และอัลลอฮฺนั้นคือผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงเอ็นดูเมตตา และไม่มี บาปอันใดแก่บรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขามาหาเจ้าเพื่อให้เจ้าจัดให้พวกเขาซื้อ เจ้า

ได้กล่าวว่าฉันไม่พบพานะที่จะให้พวกท่านขึ้นบนมันได้ พวกเขาก็ผินหลังกลับโดยที่นัยน์ตาของพวกเขาท่วมท้นไปด้วยน้ำตา เพราะเสียใจที่พวกเขาไม่พบสิ่งที่พวกเขาจะบริจาค”

(อัต-เตาบะฮฺ : 91-92)

ดังนั้นไม่มีหนทางใดที่จะกล่าวตำหนิพวกเขาได้ หากทว่าอัลลอฮฺได้ทรงรับรองว่าพวกเขาจะได้รับความดีงามอย่างแน่นอน ส่วนบรรดาผู้ที่ขออนุญาตต่อท่านเราะสุลุลลอฮฺ ﷺ เพื่อที่จะไม่ออกไปร่วมสงคราม ทั้งที่พวกเขามีฐานะร่ำรวยและมีความสามารถเพียงพอไม่มีอุปสรรคแต่ประการใด แต่ทว่าพวกเขาไม่อยากจะเข้าร่วมสงคราม กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวถือว่ามีความผิด ซึ่งพระองค์อัลลอฮฺจะทรงลงโทษพวกเขาโดยการประทับหัวใจของพวกเขาให้ตายด้าน

3.2.2 กรณีถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด

สงครามอุหุดเกิดขึ้นในเดือนเชาวาล ปี ฮ.ศ.3 เป็นการเผชิญหน้าระหว่างกองทัพมุสลิมกับพวกมุชริกีน ใกล้กับบริเวณภูเขาอุหุดซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของนครมะดีนะฮฺ และในช่วงแรกของสงครามกองทัพมุสลิมได้รับชัยชนะ โดยได้สังหารพวกมุชริกีนไปเป็นจำนวนหนึ่ง ดังคำดำรัสของอัลลอฮฺที่ว่า

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ...﴾

(آل عمران : 152)

ความหมาย “และแน่นอนอัลลอฮฺได้ทรงให้สัญญาของพระองค์สมจริงแก่พวกเจ้าแล้ว ขณะที่พวกเจ้าเข่นฆ่าพวกเขา ด้วยอนุมัติของอัลลอฮฺ...”

(อาล อิมรอน : บางส่วนของโองการที่ 152)

และผลลัพธ์จากการที่ทหารมุสลิมบางส่วนฝ่าฝืนต่อคำสั่งของท่านเราะสุลุลลอฮฺ ﷺ ได้เสียฐานที่มั่น เพราะพวกเขาได้เริ่มรบกับข้าศึกโดยขาดการวางแผน จนกระทั่งพวกเขาไม่สามารถแยกแยะว่าใครเป็นใคร และเพลิงพลาในที่สุด จากนั้นทหารส่วนใหญ่ได้วิ่งหนีจากสนามรบและบางส่วนได้ถอยห่างไปอยู่ข้างๆ โดยไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใดจึงส่งผลให้ผู้อื่นต้องเสียชีวิต พระองค์อัลลอฮฺ ทรงตรัสถึงกลุ่มบุคคลที่หนีจากสงครามในครั้งนี้และทรงอภัยโทษให้กับพวกเขา โดยที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ

بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

(آل عمران : 155)

ความหมาย “แท้จริงบรรดาผู้ที่อยู่ในกลุ่มก๊กเจ้าที่หันหลังหนีในวันที่สอง กลุ่มเผชิญหน้ากัน นั้นแท้จริงชัฏญอนต่างหากที่ทำให้พลั้งพลาดไป เนื่องจากบางสิ่งทีพวกเขาได้ประกอบไว้เท่านั้น และแน่นอนอัลลอฮ์ก็ได้ทรงอภัยแก่พวกเขาแล้ว แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงหนักแน่น”

(อาล อิมรอน : 155)

ในโองการข้างต้นเป็นการชี้แจงจากอัลลอฮ์เองว่าพระองค์ทรงอภัยโทษให้แก่บรรดาผู้ที่ถอยร่นในวันสงครามอุฮุด ดังนั้นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นที่ไม่ใช่เคาะลีฟะฮ์อูษมานก็เข้าร่วมอยู่ในการยกโทษครั้งนี้ด้วย แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานจะไม่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่มนั้นได้อย่างไร ทั้งที่ท่านเองก็มีความประเสริฐและสร้างคุณงามความดีไว้อย่างมากมายมหาศาล (Ibn Taimiyah อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 68)

แต่ทว่ากลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ ไม่ได้สนใจใยดีต่อการให้อภัยโทษจากอัลลอฮ์แต่ประการใด ยิ่งไปกว่านั้นยังประณามและสร้างกระแสว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานเป็นผู้ที่ถอยร่นหนีในสงครามอุฮุด จากการใส่ร้ายดังกล่าวเป็นหลักฐานที่บ่งชี้อย่างชัดเจนว่าพวกเขาได้สร้างประเด็นขึ้นมา ไม่ใช่เรื่องของการวินิจฉัยปัญหาที่ผิดพลาดหรือเป็นเรื่องของความมุ่งมั่นที่หลงผิด แต่ทว่ามันเป็นประเด็นของผู้ที่หลงผิดที่มุ่งสร้างความเสื่อมเสียทำลายเกียรติยศชื่อเสียง หากว่าพวกเขามีเจตนาดีพวกเขาจะต้องไม่ตำหนิต่อท่านอูษมานในเรื่องที่อัลลอฮ์ทรงอภัยโทษให้แก่เขาแล้ว และพวกเขาจะไม่นำเรื่องของผู้นำผู้เป็นตัวแทนของท่านเราะซูลุลลอฮ์ ﷺ ไปประจานแพร่กระจายต่อพี่น้องมุสลิม และเช่นเดียวกันกรณีที่ท่านอูษมานผินหลังในวันสงครามอุฮุด บทลงโทษไม่ถึงขั้นว่าต้องสังหารเขา แล้วอย่างไรอีกเล่าโทษต้องสังหารทั้งที่อัลลอฮ์อภัยโทษให้เขาแล้ว หรือหากว่าเขาสมควรที่จะได้รับโทษดังกล่าวท่านเราะซูลุลลอฮ์ ﷺ คงไม่จะไม่ปล่อยให้เขาลอยนวล และบรรดาเศาะหาบะฮ์ทั้งหมดจะไม่ทำสัตยาบัน และจะไม่ยอมรับการขึ้นมาดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของเขาอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ไม่มีเศาะหาบะฮ์คนใดกังขาในสิ่งที่เกิดขึ้นกับเขา พวกเขาทั้งหมดเห็นพ้องกันที่จะทำสัตยาบันต่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ หลังจากที่อัลลอฮ์ประทานโองการมายืนยันว่าพระองค์จะทรงอภัยโทษให้แก่อูษมานและคนอื่นที่ถอยร่นหนีในวัน

สงครามอุฮุด หากทว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์มองเห็นถึงคุณประโยชน์ในหลายๆ ด้านที่เขาได้หิบบ์ยื่นมอบให้อย่างยิ่งใหญ่ต่อรัฐอิสลาม กล่าวคือเห็นพ้องว่าเขาเหมาะสมในการขึ้นดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน แต่ทว่ากลุ่มกบฏพยายามค้นหาจุดบกพร่องเพื่อสร้างประเด็นแห่งความเกลียดชังสร้างความวุ่นวาย (ฟิตนะฮ์) อย่างคือด้านและเป็นสาเหตุไปสู่การสังหารเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน ในที่สุด เหตุผลส่วนหนึ่งเพราะชัยฏอนมารร้ายเข้าครอบงำจิตใจพวกเขาจนกระทั่งลืมรำลึกถึงอัลลอฮ์ เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารการงานของพวกเขา จนกระทั่งทำให้พลัดออกจากเส้นทางแห่งสัจธรรม ในสภาพที่พวกเขาเข้าใจเอาเองว่าพวกเขาเป็นผู้ได้รับทางนำ ดังที่มีเหตุการณ์มีชายคนหนึ่งจากกลุ่มที่ตนเป็นกบฏได้ถามอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ถึงสาเหตุการที่ฮุซัยนยอมให้สงครามอุฮุด โดยที่อิบนุ อุมร์ เองก็อยู่ในเหตุการณ์ แล้วชายคนนั้นก็ยิ่งตำหนิว่าร้ายต่อท่านฮุซัยน ดังนั้นอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه พุดกับเขาว่า “มานี่ซิ ฉันจะบอกท่าน แล้วจะอธิบายในสิ่งที่ท่านถามถึงเรื่องราวของเขา การที่เขาถอยร่นในสงครามอุฮุด ฉันขอยืนยันว่าอัลลอฮ์ได้ทรงอภัยโทษให้กับเขาแล้ว...ท่านจงกลับไปพร้อมกับโองการนี้เถิด ” (al-Bukhari, 1991 : 7/54 ; al-Tirmidhiy, n.d. : 5/629)

3.2.3 กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า

การทำสัตยาบันอัล-ริฎวานเกิดขึ้นในวันจันทร์ต้นเดือนชุลกิดะฮ์ ปี ฮ.ศ.6 ที่ได้ต้นสะมุเราะฮ์ เป็นสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับนครมักกะฮ์มีชื่อเรียกว่าอัล-หุดีบียะฮ์ โดยที่เราะฮ์ رضي الله عنه โดยเชิญชวนหลังจากที่ได้ส่งฮุซัยน رضي الله عنه เป็นทูตไปเจรจากับชาวมักกะฮ์ และอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาของบรรดามุสลิม เพื่อจะมาทำอุมเราะฮ์ไม่ไช่มาเพื่อการสู้รบ แต่ปรากฏว่าท่านฮุซัยน رضي الله عنه เดินทางกลับมาล่าช้า และมีข่าวมาว่าบรรดามุชริกีนได้สังหารท่านฮุซัยนเสียแล้ว ด้วยเหตุนี้บรรดาเศาะหาบะฮ์ได้ทำสัตยาบันว่าจะสังหารพวกมุชริกีนเป็นการล้างแค้นให้แก่ท่านฮุซัยน رضي الله عنه หลังจากพิจารณาข่าวลือดูแล้ว เป็นไปได้ว่าท่านฮุซัยนยังไม่เสียชีวิต ท่านเราะฮ์ رضي الله عنه ได้เอามืออีกข้างของท่านมาทำสัตยาบันแทนให้แก่ฮุซัยน رضي الله عنه (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 67)

ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้บอกกล่าวถึงความประเสริฐของกลุ่มบุคคลที่ได้ทำสัตยาบันในครั้งนี้ในหลายโองการด้วยกัน และเช่นเดียวกันท่านเราะฮ์ رضي الله عنه ได้พุดถึงพวกเขาไว้หลายพจนารถด้วยกัน ส่วนหนึ่งจากโองการอัลลอฮ์ตรัสว่า

﴿ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ

مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾

(الفتح : 18)

ความหมาย “โดยแน่นอนอัลลอฮ์ทรงโปรดปรานต่อบรรดาผู้ศรัทธาขณะที่พวกเขาให้สัตยาบันแก่เจ้าใต้ต้นไม้ (ที่หุดีบียะฮ์) เพราะพระองค์ทรงรอบ

รู้ถึงสิ่งที่มีอยู่ในจิตใจของพวกเขา พระองค์จึงได้ทรงประทานความสงบใจ
ลงมาบนพวกเขา และได้ทรงตอบแทนให้แก่พวกเขาซึ่งชัยชนะอันใกล้นี้”

(อัล-ฟัตห : 18)

และส่วนหนึ่งจากพจนานุกรมของท่านเราะสูล ﷺ ที่พูดถึงความประเสริฐของผู้เข้าร่วม
สัตยาบันที่อัล-หุคัยบียะฮฺว่า

((أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ))

(رواه البخاري: 7/443)

ความหมาย “พวกท่านคือผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลกนี้”

(al-Bukhari, 1991 : 7/443)

ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวอีกว่า

((لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ أَحَدٌ الَّذِينَ بَايَعُوا تَحْتَهَا))

(رواه مسلم : 163)

ความหมาย “สำหรับชาวต้นไม้อะมัดจะไม่ได้เข้านรก-อินชาอัลลอฮฺ-หากว่าเขา
เป็นคนหนึ่งที่ได้ทำสัตยาบันใต้ไม้นั้น”

(Muslim, 1972 : 163)

นับตั้งแต่การทำสัตยาบันต่อท่านเราะสูล ﷺ ในครั้งนั้น ผู้ที่ได้เข้าร่วมรู้สึกภาคภูมิใจ
เป็นที่รู้จักกันว่าพวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีความประเสริฐ มีความพิเศษ และรู้ถึงสถานะตำแหน่งของพวกเขา
เขา และไม่ได้มีการตำหนิต่อที่อยู่นครมะดีนะฮฺรวมถึงมุสลิมคนอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมทำสัตยาบันใน
ครั้งนี้ แต่เมื่อเหตุการณ์การดำเนินไล่ไล่ต่อเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน ﷺ ได้เริ่มปรากฏขึ้น พวกเขาเริ่มขุด
คุ้ยหาข้อบกพร่องของท่าน พวกเขาได้ใส่ความจนเป็นเหตุให้ต้องออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามผู้นำ
ด้วยกับเหตุผลหลายประการ ส่วนหนึ่งเป็นการโกหกใส่ไล่ไล่ อีกส่วนกล่าวถึงความประเสริฐของท่าน
ตามความเป็นจริง

และการที่ท่านอุมัยมานไม่ได้เข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานนี้เป็นส่วนหลัง เพราะ
แท้จริงการที่เขาไม่ได้เข้าร่วมการทำสัตยาบันครั้งนี้เป็นหลักฐานที่ชี้ถึงสถานะของเขา ณ ท่านเราะสูล
ﷺ นั้นสูงส่ง ไม่ใช่เป็นความตกต่ำของเขาแต่ประการใด แต่ทว่าเป็นความเข้าใจที่คับแคบของกลุ่ม
ที่ตั้งตนเป็นกบฏและหัวใจของพวกเขาเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา จนกระทั่งมีคนหนึ่งจากกลุ่มของ
พวกเขามายังอิบนุ อุมัร ﷺ เพื่อหาแนวร่วมว่าท่านอุมัยมาน อิบนุ อัฟฟาน ﷺ ได้เข้าร่วม
สัตยาบันอัล-ริฎวานหรือไม่? อิบนุ อุมัร ﷺ ตอบว่า เขาไม่ได้เข้าร่วม แต่ก่อนที่ชายคนนั้นจะเดิน

กลับ อิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ได้อธิบายกับเขาว่า การที่ท่านอุษมานไม่ได้ร่วมทำสัจยาคับไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องน่าตำหนิอันใด เพราะสาเหตุที่ทำให้เขาไม่ได้เข้าร่วมเพราะท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ส่งเขาไปเป็นทูตเพื่อเจรจากับชาวมักกะฮ์ และเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้ทำสัจยาคับด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอุษมาน رضي الله عنه (al-Bukhari, 1991 : 7/54 ; al-Tirmidhiy, n.d. : 5/629) ดังนั้นมือของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ย่อมประเสริฐกว่ามือของผู้ที่เข้าร่วมทำสัจยาคับด้วยตัวเอง

ดังนั้นการที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ไม่ได้เข้าร่วมทำสัจยาคับอัล-ริฎวานถือว่าเป็นเกียรติยศของท่านไม่ใช่เป็นสิ่งมาทำลายชื่อเสียงของท่านเลย แต่ทว่าผู้ที่หัวใจของพวกเขาเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยาพวกเขาได้เปลี่ยนจากเกียรติยศไปเป็นการทำลายและตำหนิว่าร้ายต่อท่านแทน เราสามารถสรุปถึงความประเสริฐในเรื่องนี้ได้ 4 ประการ

1. การที่ท่านเราะสุล ﷺ เลือกให้อุษมานไปปฏิบัติหน้าที่สำคัญนี้ เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงความประเสริฐของอุษมาน رضي الله عنه
2. นับได้ว่าเขาเป็นคนหนึ่งจากบรรดาผู้ที่เข้าร่วมทำสัจยาคับอัล-ริฎวาน เพราะท่านเราะสุล ﷺ ทำสัจยาคับด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอุษมาน رضي الله عنه
3. แท้จริงท่านอุษมาน رضي الله عنه มีความพิเศษมากกว่าผู้ที่เข้าร่วมทำสัจยาคับอัล-ริฎวานคนอื่นๆ เพราะท่านเราะสุล ﷺ ได้ทำสัจยาคับด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอุษมาน رضي الله عنه ดังนั้นมือของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ย่อมประเสริฐกว่ามือของผู้ใดทั้งหมด
4. แท้จริงการทำสัจยาคับเป็นพันธสัญญาที่ทำเพื่อตัวอุษมาน رضي الله عنه เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงสถานะของเขาได้เป็นอย่างดี ณ ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 68-69)

3.2.4 กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา)

ครั้งเมื่อชาวอียิปต์ได้เดินทางมายังนครมะดีนะฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ต้อนรับพวกเขา แล้วพวกเขาได้กล่าวกับท่านอุษมานว่า “จงเอาอัลกุรอานมา” ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมานก็เอาอัลกุรอานมาให้ตามคำขอ พวกเขาพูดว่า “จงเปิดอัล-สาบิอะฮ์” –โดยที่พวกเขาได้เรียกชื่อสุเราะฮ์ยูนุสว่าอัล-สาบิอะฮ์- ท่านได้อ่านจนกระทั่งถึงคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ

﴿ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴾

(يونس : 59)

ความหมาย “จงกล่าวเถิดมุหัมมัดว่าพวกเจ้าเห็นแล้วมิใช่หรือซึ่งเครื่องยังชีพที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานให้แก่พวกเจ้า แล้วพวกเจ้าก็ทำให้บางส่วนเป็นที่

ต้องห้าม (หะรอม) และบางส่วนเป็นที่อนุมัติ (หะลาล) จงกล่าวเถิดมุหัมมัดว่า
อัลลอฮฺทรงอนุมัติให้แก่พวกเจ้าหรือพวกเจ้าอุปโลกน์ให้แก่อัลลอฮฺกันแน่”

(ยูनुส : 59)

จากนั้นพวกเขากล่าวกับท่านอุษมานว่า “จงหยุด ท่านคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการที่ท่านไปกำหนดเขตที่ดินหวงห้าม อัลลอฮฺอนุญาตให้กับท่านหรือท่านเป็นผู้อุปโลกน์ให้แก่อัลลอฮฺ?”
ท่านอุษมาน رضي الله عنه “ปล่อยให้เถิด มันถูกประทานลงมาเพราะสาเหตุเช่นนั้นเช่นนี้บ้าง ส่วนการสงวนที่ดินนั้นแท้จริงท่านอุมร์ رضي الله عنه ก็เคยสงวนที่ดินเพื่อเลี้ยงอูฐจากการเก็บชะกาดมาก่อนฉัน ต่อมาเมื่อฉันได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺปริมาณอูฐเพิ่มจำนวนมากขึ้น ฉันก็เลยขยายพื้นที่ดินสงวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงปล่อยให้เถิด...” (khalifah ibn Khaiyat ; al-Bazzar อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 70)

มีสายรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها เธอได้กล่าวกับบรรดาผู้ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه ว่า “พวกท่านทั้งหลายจงสดับฟังเราจะพูดเรื่องของเขาให้ฟังในสิ่งที่พวกท่านมาหาเรา แท้จริงพวกท่านได้ตำหนิต่อท่านอุษมาน 3 ประการด้วยกัน... หนึ่งในนั้นได้แก่เรื่องที่ดินสงวน” (Ahmad, 1995 : 1/452, สายรายงานฎะอียะฮฺ) ด้วยเหตุนี้เป็นที่ปรากฏชัดว่ากลุ่มกบฏได้แสดงตนอย่างชัดเจนหนึ่งจากสาเหตุที่พวกเขาตีตนออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه คือเรื่องที่ดินสงวนหากว่าพวกเขาไม่รู้ชัดว่าเป็นสถานที่ตรงไหนที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้สงวนไว้ และเป็นที่ปรากฏชัดจากคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ที่บอกว่าวัตถุประสงค์ของที่ดินสงวนเพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บชะกาด แล้วพวกเขาก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด

ในคำตอบของเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه แก่ชาวอียิปต์เป็นการเพียงพอ ท่านอุษมานไม่ได้ทำอุตุกรรมในเรื่องการสงวนที่ดิน เพราะก่อนหน้านี้ท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ رضي الله عنه เคยสงวนที่ดินต่อจากนั้นท่านเคาะลีฟะฮฺอุมร์ رضي الله عنه ก็เคยสงวนที่ดินที่อิซ-ชะร็อฟ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับมักกะฮฺ) และที่อัล-เราะบะซะฮฺ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างมักกะฮฺกับมะดีนะฮฺ) เพื่อใช้ในการเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บชะกาด (Ibn Hajar, n.d. : 5/45) จากเรื่องนี้ถือว่าเป็นหลักฐานที่ชี้ว่าการสงวนที่ดินสำหรับเคาะลีฟะฮฺแล้วเป็นที่อนุญาตมาแต่เดิม และนี่เป็นทัศนะของนักวิชาการสายอิหม่ามอฮฺ-ฮาฟิฮฺ ซึ่งบรรดาผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ ก็มีสิทธิที่จะสงวนที่ดินได้อีกเช่นกัน (Ibn Hajar, n.d. : 5/44-45) ดังนั้นการขยายที่ดินสงวนในกรณีที่มีความจำเป็นถือว่าเป็นที่อนุญาตเช่นเดียวกัน เนื่องจากอนุญาตมาแต่เดิม การที่จำนวนอูฐที่ได้จากการจัดเก็บชะกาดได้เพิ่มขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه จำเป็นต้องเพิ่มพื้นที่ดินสงวนขึ้นอย่างแน่นอน เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงความดีงามอันมากมายที่บังเกิดขึ้นในสมัยการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺของท่าน ส่วนการห้ามของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เรื่องการสงวนที่ดินจากหะดีษที่ว่า

((لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ))

(رواه البخاري: 5/44)

ความหมาย “ไม่มีการสงวนที่ดินยกเว้นเพื่ออัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์เท่านั้น”

(al-Bukhari, 1991 : 5/44)

หะดีษนี้เป็นการห้ามไม่ให้มีการสงวนที่ดินในยุคญาฮิลียะฮ์ ซึ่งหัวหน้าเผ่าจะสงวนที่ดินเอาไว้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวมแต่ประการใด (Ibn Hajar, n.d. : 5/44-45)

3.2.5 กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน

มีปรากฏจากสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) เล่าว่าบรรดากลุ่มคนที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านอุมมาน رضي الله عنه และท่านอะลี رضي الله عنه ได้กล่าวกับพวกเขาว่า “โอ้มวลมนุษยชาติพวกท่านทั้งหลายอย่าได้กินเลยต่อท่านอุมมาน อย่าพูดถึงเขานอกจากในเรื่องที่ดีงาม หรือให้พูดถึงเขาในเรื่องดี ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เขาไม่ได้กระทำการสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน นอกจากเป็นสิ่งที่คนส่วนมากจากพวกพวกเราเป็นที่รับรู้กัน” (Ibn Abu Dawud, 1984 : 28-29) และมีปรากฏจากสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) เช่นเดียวกันถึงอบู มัจญลิส ซึ่งเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 106 หรือปี ฮ.ศ.109 เขากล่าวว่า “พวกเขาได้ตำหนิต่อท่านอุมมานในเรื่องการทำลายอัลกุรอาน แต่พวกเขาได้ศรัทธาในสิ่งที่อุมมานเขียนไปหาพวกเขา” (Ibn Abu Shaibah, n.d. : 15/210) นอกจากนี้ อัลฏะฮะบะรีย (al-Tabariy, 1984 : 3/87) กล่าวว่า “ส่วนหนึ่งจากสิ่งที่พวกเขาได้ตำหนิต่อท่านอุมมาน رضي الله عنه การที่เขาเผาอัลกุรอานฉบับของอิบนุ มัสอูด رضي الله عنه และฉบับของอุมัยยะฮ์ رضي الله عنه จากนั้นได้รวบรวมให้เป็นฉบับของซัยด์ อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه และได้คืนกลับให้กับประชาชนในเวลาต่อมา”

และก่อนที่จะแจกแจงรายละเอียดถึงข้อตำหนิต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ในประเด็นนี้ถือว่าเป็นสิ่งโมฆะ ผู้วิจัยอยากจะเล่าประวัติความเป็นมาของการรวบรวมคัมภีร์อัลกุรอานตั้งแต่ยุคแรกที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله จากนั้นมาในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه จนกระทั่งมาถึงการรวบรวมในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อความกระจ่างชัดในเรื่องดังกล่าว สำหรับขั้นตอนในการรวบรวมอัลกุรอาน สามารถแยกออกเป็น 3 ยุคที่สำคัญดังต่อไปนี้

ยุคที่ 1 การรวบรวมในสมัยของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ

มีหลักฐานปรากฏชัดว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ดำริให้มีการบันทึกอัลกุรอานที่ถูกประทานลงมาให้แก่ท่าน ท่านมีบรรดาอาลักษณ์หรือเลขานุการประจำตัวเป็นผู้คอยบันทึกอัล-วะหฺยู (วิวรณ์) ส่วนหนึ่งจากบรรดาอาลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันในยุคสมัยของท่านเราะสูล ﷺ ซึ่งทำหน้าที่คอยบันทึกอัล-วะหฺยูเป็นการเฉพาะ ได้แก่ ซัยด อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه โดยที่อิหม่ามอัล-บุคอรี ได้ตั้งชื่อบทไว้ในหนังสือเศาะฮีหว่า “บทว่าด้วยความประเสริฐของอัลกุรอาน” และมีบทรองชื่อว่า “บทว่าด้วยอาลักษณ์ของท่านเราะสูล ﷺ” โดยที่ได้กล่าวสนับสนุนด้วยกับหะดีษสองบทดังนี้

ท่านอบูบักร رضي الله عنه กล่าวกับซัยด อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه ว่า “แท้จริงเจ้าเคยเป็นผู้คอยบันทึกอัล-วะหฺยูให้แก่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ”

(al-Bukhari, 1991 : 4986)

จากอัล-บะรออ์ กล่าวว่า เมื่อโองการอัลกุรอานความว่า “จะไม่เท่าเทียมกันระหว่างบรรดาผู้ศรัทธาที่นั่น...” (อัล-นีส้าฮ์ : 95) ถูกประทานลงมา ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า “จงเรียกซัยดให้มาหาฉัน และให้นำกระดานชนวน พร้อมน้ำหมึก และแผ่นกระดุก หรือแผ่นกระดุกและน้ำหมึก”

(al-Bukhari, 1991 : 4593)

และยังมีหลักฐานปรากฏอีกเช่นกันว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เคยบันทึกอัลกุรอานที่นครมักกะฮ์ก่อนที่จะมีการอพยพมายังนครมะดีนะฮ์เช่นกัน อาลักษณ์ส่วนหนึ่งของท่านในขณะนั้นคือ अबดุลลอฮ์ อิบน์ อบี ฮัส-สัรหฺ และเขาได้ตักออกจากศาสนา (มูรตัด) ในเวลาต่อมาเขารับอิสลามอีกครั้งในปีพิชิตมักกะฮ์ และเป็นที่ทราบกันดีว่าบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้งสี่ท่านล้วนแล้วเคยเป็นผู้บันทึกอัลกุรอาน คาดว่าพวกเขาเคยเป็นผู้บันทึกอัลกุรอานที่นครมักกะฮ์มาก่อน และหลักฐานส่วนหนึ่งที่เป็นสิ่งมายืนยันว่าอัลกุรอานเคยถูกบันทึกที่นครมักกะฮ์คือ เรื่องการเข้ารับอิสลามของอุมร์ อิบน์ อัล-กัฎฏอบ رضي الله عنه ขณะที่ท่านได้เข้าไปหาน้องสาวพบว่าในมือของเธอมีกะดาซ (เศาะหิฟะฮ์) ซึ่งปรากฏว่ามีการบันทึกสุเราะฮ์อูฮา (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 241) และอัลลอฮ์ทรงเป็นผู้รู้ยิ่งเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมอัลกุรอาน ดังที่พระองค์มีดำรัสว่า

﴿رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً﴾

(البينة : 2)

ความว่า “เราะสุลคนหนึ่งซึ่งมาจากอัลลอฮ์ เพื่ออ่านมหาคัมภีร์อัน
บริสุทธิ์”

(อัล-บัยยินะฮฺ : 2)

ขณะที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ เสียชีวิตอัลกุรอานทั้งหมดได้ถูกบันทึกอย่างเรียบร้อย แต่ทว่ายังไม่ได้ถูกจัดเก็บรวบรวมไว้ในสถานที่เดียวกัน โดยที่บางส่วนของอัลกุรอานถูกบันทึกไว้ในใบอินทผลัม แผ่นหินชนวน และอีกบางส่วนถูกท่องจำโดยบรรดาเศาะหาบะฮฺ กล่าวคืออัลกุรอานถูกจัดเก็บรวบรวมโดยการจดบันทึกและโดยการท่องจำของตัวบุคคลไปพร้อมๆ กัน ขณะเดียวกันญิบรีลก็ได้นำอัลกุรอานมาเสนอเพื่อเป็นการทบทวนแก่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ปีละครั้ง และในปีที่ท่านเสียชีวิตญิบรีลนำมาเสนอถึงสองครั้งด้วยกัน (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 241)

เป็นไปได้ว่าสาเหตุที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ไม่รวบรวมคัมภีร์อัลกุรอานไว้เป็นรูปเล่มอันเนื่องมาจากท่านเฝ้าติดตามโองการต่างๆ อาจจะมีการยกเลิกบางบทบัญญัติหรือยกเลิกวิธีการอ่าน และเมื่ออัลกุรอานถูกประทานลงมาอย่างครบถ้วน หลังจากการเสียชีวิตของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ อัลลอฮ์ได้บันดาลให้บรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมได้ปฏิบัติในเรื่องสำคัญดังกล่าว นับได้ว่าเป็นการปกป้องรักษาคัมภีร์อันสูงส่งให้แก่บรรดาประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

ยุคที่ 2 การรวบรวมอัลกุรอานในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซ

จากเหตุที่สงครามอัล-ยะมามะฮ์ได้เกิดขึ้นซึ่งเป็นผลให้บรรดานักอ่านอัลกุรอาน (อัล-กุรออ์) จำนวนมากถูกสังหารเสียชีวิตลง เคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซเกิดความวิตกกังวลว่าหากเกิดมีสงครามขึ้นหลังจากนี้ บรรดานักอ่านอัลกุรอานที่เหลืออยู่อาจจะถูกสังหารเพิ่มขึ้นอีกก็เป็นได้ และจะเป็นสาเหตุให้อัลกุรอานถูกทำลายหรือสูญหายไปพร้อมกับพวกเขา จากเหตุการณ์ดังกล่าวท่านอุมร์ได้ปรึกษาหารือกับท่านอับดุลอะซีซ ให้มีการรวบรวมอัลกุรอานเพราะสุเราะฮ์และโองการต่างๆ อยู่อย่างกระจัดกระจายตามที่เคยได้บันทึกเอาไว้ในแผ่นหนัง แผ่นกระดูก ใบอินทผลัม หินชนวน และจากที่แต่ละคนเคยท่องจำ ให้เก็บรวบรวมมาไว้ในที่เดียวกันหรือให้เป็นรูปเล่มเดียวกัน นับเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่มาก ด้วยเหตุนี้ท่านอับดุลอะซีซได้มอบหมายงานสำคัญนี้ให้แก่เศาะหาบะฮ์ผู้มีเกียรติสูงส่งท่านหนึ่งคือ ซัยด์ อิบน์ ซาบิต อัล-อันศอรีย์ได้ทำการจัดเก็บรวบรวมอัลกุรอาน (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 241)

มีรายงานจากซัยด์ อิบน์ ซาบิต ﷺ กล่าวว่า เมื่อข่าวเกี่ยวกับผู้ที่เสียชีวิตในสงครามยะมามะฮ์ถูกส่งถึงท่านอับดุลอะซีซ ﷺ ขณะที่ท่านอุมร์ ﷺ ได้รับรู้ข่าวนั้นด้วย ท่านอับดุลอะซีซเล่าว่า แท้จริงอุมร์ได้มาหาฉันและพูดว่า “สงครามยะมามะฮ์ได้คร่าชีวิตนักอ่านอัลกุรอานไปเป็นจำนวนมาก ฉันเกรงว่าหลายครั้งเข้าบรรดานักอ่านอัลกุรอานก็จะล้มหายไปพร้อมกับสงครามต่างๆ ดังนั้นอัลกุรอาน

จำนวนมากก็จะสูญหายไปด้วย ฉันเห็นว่าท่านควรออกคำสั่งใช้ให้มีการรวบรวมอัลกุรอานมาไว้ในที่เดียวกัน” ฉันได้พูดกับอุมัรว่า “จะให้ฉันกระทำในสิ่งที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ไม่เคยกระทำมาก่อนได้อย่างไร” ท่านอุมัร ﷺ กล่าวว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดีงามอย่างแน่นอน” และอุมัรก็ยังคงเฝ้ารบเร้าฉัน จนกระทั่งในที่สุดอัลลอฮ์ก็ทรงเปิดใจให้แก่อบูบักร์เห็นไปในทำนองเดียวกับที่พระองค์ทรงเปิดใจให้แก่อุมัร และฉันเห็นชอบในเรื่องดังกล่าวเหมือนที่อุมัรเห็นชอบ และซัยด เล่าว่าอบูบักร์กล่าวว่า “เจ้าเป็นคนหนุ่มที่มีความชาญฉลาด เราไม่เคยมีคำครหาอันใดต่อเจ้า เจ้าเคยเป็นผู้บันทึกอัล-วะหฺยูให้แก่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ มาก่อน ดังนั้นเจ้าจงติดตามอัลกุรอานทั้งหมดมารวบรวมไว้ที่เดียวกันเถิด” ซัยด อิบน์ ซาบิต ﷺ กล่าวว่ารำพึงว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ถ้าหากว่าท่านใช้ให้ฉันเคลื่อนย้ายภูเขาสักลูกหนึ่ง ก็ยังไม่หนักต่อฉันเท่ากับใช้ให้ฉันรวบรวมอัลกุรอาน” (al-Suyuthiy, 2007 : 46-47 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 74-75)

จากนั้นฉันจึงได้เริ่มติดตามรวบรวมอัลกุรอานทั้งที่ถูกบันทึกไว้ในใบอินทผลัม แผ่นหินชนวน จากการท่องจำของบรรดาเศาะหาบะฮฺ แผ่นหนัง และกระดูก ซัยด ﷺ กล่าวว่า จนกระทั่งฉันได้พบตอนสุดท้ายของสุเราะฮฺอัล-เตาเบฮฺอยู่ที่อบูคุซัยมะฮฺ อัล-อันศอรีฮฺ ﷺ ซึ่งไม่พบที่บุคคลอื่น ใ้โองการดังกล่าวมีความหมายว่า

“แท้จริงมีเราะสุลคนหนึ่งที่ยังเกิดขึ้นมาจากกลุ่มของพวกเขา เป็นความลำบากใจแก่เขาในสิ่งที่พวกเขาได้รับความทุกข์ยาก เป็นผู้ที่ห่วงใยในเจ้า เป็นผู้เมตตา ผู้กรุณาสงสารต่อบรรดาผู้ศรัทธา” จนกระทั่งถึงโองการสุดท้ายของสุเราะฮฺบะรออะฮฺ อัลกุรอานถูกจัดเก็บรักษาไว้ที่เคาะลีฟะฮฺอบูบักร์ ตลอดเวลาที่ท่านมีชีวิตจนกระทั่งเมื่อท่านเสียชีวิตถูกนำไปเก็บรักษาไว้ที่เคาะลีฟะฮฺอุมัร และเมื่อท่านเสียชีวิตในเวลาต่อมาถูกนำมาเก็บรักษาไว้ที่ท่านหญิงหุฟศะฮฺ บินต อุมัร ﷺ

(al-Bukhari, 1991 : 8/344 , 9/10-11)

วิเคราะห์ผลจากการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยเคาะลีฟะฮฺอบูบักร์ ﷺ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การรวบรวมอัลกุรอานเกิดขึ้นเพราะเกรงว่ามันจะสูญหาย เนื่องจากมีบรรดานักอ่านอัลกุรอาน (อัล-กัรรอฮ์) เสียชีวิตจากสงครามในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่าบรรดานักอ่านอัลกุรอาน และบรรดาผู้รู้ (อุละมาฮ์) สมัยนั้นมีความกล้าหาญ มุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ และทำญิฮาดเพื่อเชิดชูศาสนาของอัลลอฮ์ให้มีความยิ่งใหญ่และสูงส่งมากกว่าบุคคลอื่นๆ
2. การรวบรวมอัลกุรอานเสร็จสมบูรณ์ขึ้นได้โดยวางอยู่บนพื้นฐานค่านึงถึงผลประโยชน์และความดีงามของศาสน์แห่งอิสลาม (ถึงแม้เป็นสิ่งที่ไม่มีระบุในหลักการอิสลาม) พิจารณาได้จากคำกล่าวของท่านอุมัรที่พูดต่อท่านอบูบักร์ ขณะที่เขากล่าวว่าจะให้ฉันกระทำในสิ่งที่

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ไม่เคยกระทำมาก่อนได้อย่างไร? ท่านอุมร์กล่าวว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ตั้งงามอย่างแน่นอน และในบางสายรายงานท่านกล่าวว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ตั้งงามอย่างแน่นอนและจะเป็นประโยชน์อย่างสูงส่งแก่บรรดาผู้ศรัทธา

3. เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่พวกเราจากเหตุการณ์การรวบรวมอัลกุรอานในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์มีความพยายามที่จะสร้างบรรยากาศเพื่อนำไปสู่สิ่งที่ทำให้เกิดความรัก สร้างความเข้าใจและให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป้าหมายของพวกเขาเพื่อบรรลุผลประโยชน์โดยภาพรวมของมวลมุสลิม

ความแตกต่างระหว่างการรวบรวมอัลกุรอานในสมัยนบีมุหัมมัด ﷺ กับสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซ อัส-ซิดดีก ﷺ อัลกุรอานที่ถูกจดบันทึกไว้ในสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อยู่อย่างกระจัดกระจายตามสถานที่ต่างๆ เช่น ใบอินทผลัม แผ่นหินชนวน แผ่นหนัง กระดุก และจากการท่องจำ ไม่ได้จัดเก็บรวบรวมไว้โดยเรียงตามลำดับสุเราะฮ์ต่างๆ ในสถานที่เดียวหรือเป็นรูปเล่ม ส่วนการรวบรวมที่เกิดขึ้นในสมัยท่านอับดุลอะซีซ เป็นการจดบันทึก รวบรวมอัลกุรอานทั้งหมดไว้ในที่เดียวกันเป็นรูปเล่มและจัดเรียงลำดับสุเราะฮ์ โองการต่างๆ ตามคำบอกกล่าวของผู้ที่ได้ท่องจำมาจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ซึ่งภารกิจอันสำคัญยิ่งนี้เป็นหน้าที่ของซัยด อิบน์ ซาบิต ﷺ เพราะว่าตัวเขาเองเคยเป็นอาลักษณ์คอยบันทึกอัล-วะหฺยูในสมัยของท่านนบี ﷺ มาก่อน โดยในแต่ละสุเราะฮ์และโองการต่างๆ ได้เรียบเรียงตามลำดับขึ้นอยู่กับการระบุหรือคำบอกกล่าวของท่านนบี ﷺ (เตากีฟ)

ยุคที่ 3 การรวบรวมอัลกุรอานซึ่งเกิดขึ้นในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ

ในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ มีเหตุการณ์จำเป็นจะต้องคัดลอกอัลกุรอานที่เคยเก็บรวบรวมไว้ในแผ่นบันทึกต่างๆ ทั้งหมดอีกครั้ง ซึ่งได้รวบรวมไว้ในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซ ให้มารวมเป็นรูปเล่ม มีรายงานเหตุการณ์ในเรื่องนี้จากการบันทึกของอิหม่ามอัล-บุคอรี จากอนัส อิบน์ มาลิก ﷺ เล่าว่า แท้จริงหุซัยฟะฮ์ อิบน์ อัล-ยะมาน ﷺ มาหาท่านอุมมาน ﷺ โดยที่เขาได้ร่วมกับทหารมุสลิมชาวซามและอิรักในการเข้าพิชิตแคว้นอาร์มีเนียและอาร์เซอร์โซโปเนียน เขาหวังเกรงว่าจะเกิดความขัดแย้งด้านการอ่านอัลกุรอานขึ้นในระหว่างพวกเขาด้วยตนเอง หุซัยฟะฮ์ได้พบกับท่านอุมมานว่า โอ้ท่านผู้ปกครอง (อะมีร์ลุมมูนีน) ได้โปรดจัดการกับประชาชาตินี้ก่อนที่จะพวกเขาจะเกิดความขัดแย้งในเรื่องคัมภีร์อัลกุรอาน เสมือนที่พวกยิวและคริสเตียนเคยขัดแย้งกันมาก่อน ต่อมาท่านอุมมานได้ส่งตัวแทนไปหาท่านหญิงหุซัยฟะฮ์ให้กรุณานำส่งต้นฉบับอัลกุรอานมาให้แก่ท่านเพื่อที่จะได้คัดลอกใหม่ จากนั้นจะส่งต้นฉบับกลับคืน (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 245)

ดังนั้นท่านหญิงหุซัยฟะฮ์ ﷺ ได้จัดส่งอัลกุรอานไปให้ท่านอุมมาน ﷺ จากนั้นท่านมีคำสั่งให้คณะบุคคลซึ่งประกอบด้วย ซัยด อิบน์ ซาบิต , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัช-ชูบัยร , สะอีด อิบน์ อัล-อาศ และอับดุลเราะหฺมาน อิบน์ อัล-หาริษ อิบน์ อัล-อิซาม ﷺ คัดลอกอัลกุรอานขึ้น โดยที่

เคาะลีฟะฮ์อูษมานได้แนะนำต่อบรรดาชาวกุรีชทั้งสามคนว่า หากพวกท่านมีความขัดแย้งกับซัยด อิบน์ ซาบิต สิ่งใดที่เกี่ยวกับอัลกุรอาน ก็จงยึดตามสำเนียงภาษาของชาวกุรีชเป็นเกณฑ์ เพราะ คัมภีร์อัลกุรอานถูกประทานลงมาด้วยกับสำเนียงภาษาของชาวกุรีช พวกเขาก็ได้ปฏิบัติตาม คำแนะนำของท่าน เมื่อเสร็จจากการคัดลอกอัลกุรอานจากแผ่นบันทึกต่างๆ เป็นรูปเล่ม เคาะลีฟะฮ์ อูษมานได้ส่งต้นฉบับอัลกุรอานคืนท่านหญิงหุฟศะฮะฮ์ จากนั้นท่านได้จัดส่งอัลกุรอานที่รวบรวม ขึ้นมาแจกจ่ายไปยังทุกแคว้นเมือง และมีคำสั่งให้เผาฉบับอื่นๆ ที่มีการบันทึกไว้ก่อนหน้านี้ ทั้งหมด” (al-Suyuthiy, 2007 : 47-48)

สรุปความแตกต่างของการรวบรวมอัลกุรอานในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน และ สมัยเคาะลีฟะฮ์อูษมาน การรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อันเนื่องมาจาก เกรงว่าอัลกุรอานจะถูกทำลายและสูญหายไปพร้อมกับการจากไปของบรรดานักอ่านอัลกุรอานใน สงครามต่างๆ และเพราะว่าอัลกุรอานยังไม่ถูกจัดเก็บรวบรวมไว้ในสถานที่เดียวกัน ดังนั้นการรวบรวม ในครั้งนี้จะจัดระเบียบเรียงลำดับสุเราะฮ์และโองการต่างๆ ตามคำบอกกล่าวของผู้ที่ได้ท่องจำมาจากท่าน เราะฮูลุลลอฮ์ ส่วนการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นอีกครั้งในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมานสาเหตุ อันเนื่องมาจากเกิดความขัดแย้งในด้านการอ่านขึ้นอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งในบางครั้งการอ่านของ พวกเขาขึ้นอยู่กับสำเนียงภาษาของชนเผ่า ในที่สุดทำให้เกิดความผิดพลาด ด้วยเหตุนี้เคาะลีฟะฮ์ อูษมานจึงมีคำสั่งโดยผ่านการปรึกษาหารือกับบรรดาแกนนำเคาะฮาบะฮ์ให้มีการรวบรวมอัลกุรอาน และบันทึกขึ้นเป็นรูปเล่มพร้อมทั้งจัดเรียงลำดับสุเราะฮ์ โองการต่างๆ โดยให้ใช้สำเนียงภาษาของชาว กุรีชเป็นเกณฑ์ และประกาศให้ยึดเอาคัมภีร์ (มุศหฟ) ฉบับที่บันทึกขึ้นนี้ใช้ตามแคว้นเมืองต่างๆ อย่างเป็นทางการเพื่อความเป็นเอกภาพทั้งในด้านการอ่านและด้านการปฏิบัติ

หลังจากที่เราได้รู้ถึงประวัติศาสตร์การบันทึกและการรวบรวมอัลกุรอานตั้งแต่ยุค เริ่มต้นจนกระทั่งมาถึงยุคหลังสุด เราจึงนับได้ว่าเส้นทางการถ่ายทอดจากพวกเขาได้เปลี่ยนจากการ กระทำที่มีความประเสริฐยิ่งจนกลายมาเป็นการกระทำที่น่าตำหนิ ในที่สุดเป็นเหตุให้พวกเขาตำหนิต่อ ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานเราจะตอบโต้ต่อบรรดาผู้ที่ได้กล่าวตำหนิว่าร้ายต่อท่านอูษมาน ในประเด็น นี้ดังต่อไปนี้ แท้จริงการรวบรวมอัลกุรอานของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ไม่ถือว่าเป็นอุตริกรรม เพราะ ก่อนหน้านี้นักเคาะลีฟะฮ์อูษมาน การรวบรวมมาก่อนหน้า และเช่นเดียวกันการที่ท่านได้ รวบรวมอัลกุรอานไม่ได้ทำตามอำเภอใจ หากว่าท่านกระทำหลังจากได้ปรึกษากับบรรดาอัครสาวก และพวกเขาต่างก็เห็นชอบในการกระทำดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/77-78) ปรากฏว่าท่านอะลี ได้ห้ามตักเตือนแก่บุคคลที่กล่าวตำหนิว่าร้ายเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ในการนิ การรวบรวมอัลกุรอานว่า “โอ้มวลมนุษยชาติ พวกท่านทั้งหลายอย่าได้เกินเลยต่อท่านอูษมาน อย่าพูดถึงเขา นอกจากในเรื่องที่ตึงาม หรือให้พูดถึงเขาในเรื่องดีๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน ขอสาบาน ต่ออัลลอฮ์เขาไม่ได้กระทำสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอานนอกจากเป็นสิ่งที่คนส่วนมากจากพวกเราเป็น

ที่รับรู้กัน... ขอสาบานต่ออัลลอฮฺหากฉันได้รับการแต่งตั้ง ฉันจะกระทำเสมือนที่เขากะทำ (Ibn Abi Dawud, 1984 : 28-29)

ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ได้วางแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการรวบรวมอัลกุรอานไว้ดังนี้

1. พิจารณาถึงต้นฉบับสำเนาต่างๆ ซึ่งซัยด อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه เคยเก็บรวบรวมไว้ในสมัยของเคาะลีฟะฮฺอุมัยร رضي الله عنه โดยยึดเป็นฉบับต้นแบบในการยกเลิกคัมภีร์ฉบับอื่นๆ ที่เหลือ
2. ในกรณีที่เกิดการขัดแย้งในเรื่องวิธีการอ่าน ให้ยึดเอาตามสำเนียงการอ่านของชาวกุรัยช
3. โองการต่างๆ ที่ถูกจัดเก็บรักษาไว้จะต้องเป็นโองการที่ตรงกันกับมุศหฟ (คัมภีร์) ฉบับของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยร อัศ-ศิดดีก رضي الله عنه
4. จะไม่มีการจดบันทึกโองการใด นอกจากจะต้องมั่นใจว่าโองการนั้นยังไม่ถูกยกเลิก
5. จะไม่มีการบันทึกสิ่งใด ยกเว้นจะต้องนำสิ่งนั้นเสนอแก่บรรดาเคาะหะบะฮฺได้พิจารณาดูก่อน
6. จะมีการบันทึกคำที่ไม่มีทัศนะการอ่านที่ขัดแย้งกัน ส่วนคำใดก็ตามที่มีทัศนะการอ่านที่แตกต่างกันแต่สามารถบันทึกได้ก็จะจดบันทึก อาทิเช่น ความแตกต่างของจุดที่อยู่บนพยัญชนะภาษาอาหรับ เช่น คำว่า ﴿ننشرها﴾ จากโองการที่ว่า ﴿وانظر إلى العظام كيف ننشرها﴾ โองการดังกล่าวสามารถอ่านด้วยกับพยัญชนะ الزاي และเช่นเดียวกันก็สามารถอ่านด้วยกับพยัญชนะ الراء ได้
7. คำที่แตกต่างกันในด้านสำเนียงการอ่าน และไม่สามารถนำมารวมกันด้วยการบันทึกแบบเดียวกันได้ ก็จะมีการบันทึกหนึ่งทีอนุญาตให้อ่านแบบหนึ่ง และอนุญาตให้อ่านอีกแบบเช่นกัน อัลลอฮฺตรัสว่า ﴿تجري من تحتها الأنهار﴾ หรืออ่านว่า ﴿تجري تحتها الأنهار﴾ ด้วยการเพิ่ม (من) แต่สามารถอ่านได้ทั้งสองแบบ (Manna'a al-Khattan, n.d. : 145)

ไม่ปรากฏหลักฐานมายืนยันว่าอิบน์ มัสอูด رضي الله عنه ขัดแย้งกับเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ในเรื่องนี้แต่อย่างใด เพราะสายรายงานทั้งหมดที่พูดถึงเรื่องนี้ล้วนเป็นสายรายงานอ่อน (ฐานะอิฟ) และมีหลักฐานปรากฏว่าอิบน์ มัสอูด رضي الله عنه เห็นด้วยกับมติเห็นพ้องในเรื่องการรวบรวมอัลกุรอานของบรรดาเคาะหะบะฮฺ โดยที่เขาได้ยื่นขึ้นประกาศต่อหน้าสาธารณชนพร้อมน้อมรับกลับสู่ความเป็นเอกภาพของมวลพี่น้องมุสลิมในเรื่องดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/78) ท่านอิบน์ มัสอูด رضي الله عنه กล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮฺจะไม่เอาความรู้กลับคืน แต่ทว่าพระองค์จะเอาความรู้กลับคืนโดย

การให้อุละมาฮ์เสียชีวิต และอัลลอฮ์จะไม่ให้ประชาชาติของนบีมุฮัมมัด ﷺ รวมตัวกันในเรื่องที่หลงผิด ดังนั้นอัลลอฮ์จะรวบรวมพวกเขาในเรื่องที่พวกเขาได้เห็นพ้องกัน แท้จริงสงครามเป็นเรื่องที่พวกเขาไม่มีมติเห็นพ้องกัน...” นี่คือนวนที่เขายืนยันถึงท่านเคาะลีฟะฮ์อุซมาน ﷺ (Ibn ‘Asakir, 1986 : 239-240)

ส่วนคำตอบสำหรับประเด็นที่มีผู้ตำหนิใส่ร้ายว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุซมาน ﷺ สั่งเผา คัมภีร์อัลกุรอาน การเผาอัลกุรอานถือว่าเป็นสิ่งที่อนุญาตหากการคงเหลืออยู่เป็นสิ่งที่สร้างความเสื่อมเสีย หรือในอัลกุรอานมีสิ่งแปลกปลอมที่ไม่ใช่โองการอัลกุรอานบรรจุอยู่ในนั้น หรือมีโองการที่ถูกยกเลิกยังปรากฏหลงเหลืออยู่อีก หรืออัลกุรอานไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งลักษณะที่กล่าวมานี้บรรดาอัครสาวกทั้งหมดล้วนเห็นพ้องยอมรับ (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/80)

3.2.6 กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์

Akbar Shah Najib เขียนในหนังสือ Tarikh Islamiy แปลโดย บรรจง บินกาชัน (2552 : 420-423) กล่าวถึง อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ ว่า เขาเป็นที่รู้จักกันในนามของอิบนุ เสาดาอ์ เป็นชาวยิวคนหนึ่งจากค็อนอาอ์ เข้ารับอิสลามในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุซมาน ﷺ โดยมีเจตนาที่จะใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของมุสลิม ตั้งถิ่นฐานอยู่ในนครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะเข้าไปสอดแนมกิจการภายในและหาจุดอ่อนของมุสลิม ขณะเดียวกันหากอิบนุ ญะบะละฮ์ ชาวบักเราะฮ์ก็ได้เข้ามาร่วมกองทัพมุสลิมและจะคอยหาโอกาสปล้นชาวซิมมีย (คนที่มีเชื้อมุสลิมในรัฐอิสลาม) ถ้าหากสบโอกาส บางครั้งเขาก็จะรวมหัวกับพวกอาชญากรคอยดักปล้นทรัพย์สินตามทางสัญจรเมื่อคนพวกนี้ทำชั่วจนผู้คนอดทนไม่ไหว เรื่องราวของคนพวกนี้จึงได้ถูกรายงานไปถึงเคาะลีฟะฮ์อุซมาน ﷺ

เมื่อได้รับรายงานเคาะลีฟะฮ์อุซมาน ﷺ ก็สั่งการไปยังผู้ปกครองเมืองบักเราะฮ์ให้กักตัวหากิม อิบน์ ญะบะละฮ์ไว้ เมื่ออับดุลลอฮ์ได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับหากิม อิบน์ ญะบะละฮ์ เขาก็ออกเดินทางจากมะดีนะฮ์ไปยังบักเราะฮ์และไปอยู่กับหากิม ระหว่างที่อยู่ที่นี่ เขาได้เข้าไปตีสนิทกับหากิมและพรรคพวกของเขา หลังจากนั้นเขาก็เริ่มสร้างปัญหาและคิดชั่วร้ายขึ้นในหัวสมองของคนที่อยู่รายล้อมเขา โดยแสร้งทำตัวเป็นผู้ปรารถนาดีของมุสลิมและครอบครัวของท่านนบี ﷺ เมื่อเห็นว่าผู้คนให้ความเชื่อถือเขาแล้ว เขาก็เริ่มแผนร้ายของเขาทันทีโดยในตอนแรกเขาได้ยกปัญหาขึ้นมาว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะกลับมาบังไม่ได้? และเพื่อที่จะสนับสนุนความเห็นของเขาว่าถูกต้อง เขาก็เริ่มบิดเบือนความหมายของอัลกุรอานโองการที่ว่า

﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ...﴾

(القصاص : 85)

ความหมาย “แท้จริง ผู้ประทานกุรอ่านแก่เจ้าจะนำเจ้ากลับไปยังสถานที่
แห่งการกลับไป”

(อัล-เกาะศ็อล : บางส่วนของโองการที่ 85)

จากโองการดังกล่าว เขาเชื่อว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะกลับมายังโลกนี้อีก หลังจาก
นั้นเขาก็เริ่มชักชวนผู้คนมาสู่ประเด็นใหม่ที่ว่าทุกปีจะต้องมีเคาะลีฟะฮ์คนหนึ่ง และผู้จัดการตามคำสั่ง
เสียคนหนึ่ง และอะลีญ์ ก็คือผู้ทำหน้าที่นี้ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังนั้นอะลีญ์จึงเป็นผู้จัดการคำสั่ง
เสียคนสุดท้ายเพราะว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นนบีนบีนสุดท้าย เมื่อมีผู้คนหลงเชื่อและสนับสนุน
ความเห็นดังกล่าวเขาก็เริ่มเผยแพร่เจตนาที่จะกำจัดเคาะลีฟะฮ์อูษมานออกไปและเอาอะลีญ์เข้ามา
แทน (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 420)

เมื่อ अबดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร ผู้ปกครองเมืองบศเราะฮ์ สังเกตเห็นการเผยแพร่
ความคิดอันชั่วร้ายนี้เขาก็เรียก अबดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เข้ามาถามไถ่ว่าเขาเป็นใคร? เขามาจากไหน?
และเขาทำที่นี่ทำไม? มีจุดอ่อนบางอย่างและเขาต้องการที่จะมาตั้งรกรากถิ่นฐานที่นี่ในฐานะพลเมือง
 अबดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร จึงได้เตือนเขาว่า ขณะนี้เขากำลังสร้างความสับสนและความแตกแยกขึ้นใน
กลุ่มมุสลิมมากพอแล้ว ในฐานะผู้ปกครองเขาจึงได้เปิดโปงแผนร้ายของคนผู้นี้ ดังนั้น अबดุลลอฮ์
อิบน์ สะบะอ์ จึงต้องออกจากเมืองบศเราะฮ์ไป และจากนั้นเขาได้ไปอยู่ที่เมืองกูฟะฮ์หลังจากเสียม
สอนผู้คนให้หลงเชื่อในความคิดของเขาแล้ว ขณะที่อยู่ในกูฟะฮ์ अबดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ได้พบคน
กลุ่มหนึ่งซึ่งรวมตัวกันต่อต้านอำนาจของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ และผู้ปกครองเมืองอยู่แล้ว ดังนั้น
เขาจึงพบว่าดินแดนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์และบรรยากาศที่จะหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งความชั่วร้าย
ของเขาได้

अबดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นผู้ต่อต้านอิสลามในด้านหนึ่งและในอีกด้านหนึ่งก็เป็น
ศัตรูต่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ เขาคิดจะหาทางแก้แค้นท่านอูษมานอยู่ตลอดเวลา เมื่อ
มาอยู่ที่เมืองกูฟะฮ์ในตอนแรกเขาทำตัวเป็นคนเคร่งครัดศาสนา ในไม่ช้าเขาก็ได้รับการยกย่องและ
ยอมรับ เมื่อสะอีด อิบน์ อัล-อาศ ผู้ปกครองเมืองกูฟะฮ์ ได้สังเกตเห็นแผนการชั่วร้ายของ अबดุลลอฮ์
อิบน์ สะบะอ์ จึงถูกเรียกตัวมาสอบถาม เมื่อเจตนาร้ายของเขาถูกเปิดโปงและผู้คนเริ่มระแวง เขาก็รู้
ว่าบรรยากาศในเมืองกูฟะฮ์ไม่เอื้ออำนวยสำหรับแผนการร้ายของเขาอีกต่อไปแล้ว ดังนั้นเขาจึงได้ย้าย
ออกจากเมืองกูฟะฮ์แล้วไปยังซีเรีย ถึงแม้เขาจะออกไปจากเมืองกูฟะฮ์แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีคนในเมือง
นี้อีกกลุ่มหนึ่งที่หลงเชื่อเขาและพร้อมที่จะทำงานรับใช้เจตนารมณ์ชั่วของเขา ในจำนวนนี้ก็มีมาลิก
อัล-อซตัร พร้อมกับพรรคพวกและญาติของเขาเป็นกำลังหลักอยู่ที่ตามัสกัสในซีเรีย แผนการร้ายของ
เขาไม่ได้ผล และเขาจึงต้องออกจากซีเรียอีก และเป้าหมายต่อไปของเขาก็คืออียิปต์ซึ่งเป็นเมืองที่เขา
ต้องทำงานอย่างระมัดระวังหลังจากที่ได้รับประสบการณ์มาก่อนหน้านี้ เขาได้ใช้ความรักที่มีต่อ

ครอบครัวของท่านปี ๕๕๕ และสนับสนุนอะลีย ๕๕๖ เป็นประเด็นสำคัญในการเผยแพร่ความคิดของเขา หลังจากนั้นเขาก็ได้ตั้งสมาคมลับขึ้นมาเพื่อดำเนินแผนการของเขาอย่างเป็นระบบ และแผนการของเขาก็ได้ผลอันเนื่องมาจากชาวอียิปต์กับชาวอาหรับที่อาศัยอยู่ที่นั่นไม่ชอบอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด ผู้ปกครองเมืองอยู่หน้าก่อนแล้ว ขณะเดียวกันในตอนนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด เองก็กำลังสาละวนสนใจอยู่กับปัญหาต่างๆ ที่กำลังเกิดจากพวกเบอร์เบอร์ในอาฟริกา และซีซาร์แห่งคอนสแตนติโนเปิล จนไม่มีเวลาที่จะมาสนใจปัญหาที่กำลังก่อตัวขึ้นภายใน (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 421)

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ได้ติดต่อกับพรรคพวกของเขาในบศเราะฮ์และกูพะฮ์โดยใช้จดหมาย หลังจากนั้นพวกของเขาก็เขียนจดหมายตำหนิติเตียนบรรดาผู้ปกครองแคว้นเมืองต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จากอียิปต์ กูพะฮ์และบศเราะฮ์ไปยังมะดีนะฮ์ด้วยข้อหานานับประการ จดหมายทำนองเดียวกันนี้ก็ถูกส่งจากบศเราะฮ์และกูพะฮ์ไปยังอียิปต์ และจากบศเราะฮ์ อียิปต์และตามัสกัสไปยังกูพะฮ์ เนื่องจากไม่มีใครได้รับความเสียหาย ผู้คนในแต่ละแคว้นเมืองจึงคิดว่าชาวนี้น่าเป็นเรื่องอุซมาน อิบน์ อัฟฟาน ๕๕๖ โดยตรงว่าเอาใจผู้ปกครองเมืองเผด็จการและไม่ยอมปลดผู้ปกครองเมืองเหล่านี้ เมื่อจดหมายเหล่านี้ถูกเผยแพร่อย่างต่อเนื่องไม่หยุดหย่อน ท่านอุซมาน ๕๕๖ ก็ส่งอัมมาร อิบน์ ยาสีร์ และมุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ ไปยังอียิปต์และกูพะฮ์ เพื่อสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้นและให้รีบกลับมารายงานความจริง

เมื่ออัมมาร อิบน์ ยาสีร์ ๕๕๖ ไปถึงอียิปต์ ทั้งสองฝ่ายที่โกรธผู้ปกครองเมืองและเป็นพวกของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ได้พยายามชักจูงอัมมารให้คล้อยตามพวกตน คนพวกนี้ได้รังตัวของอัมมารไว้มิให้กลับมะดีนะฮ์โดยกล่าวว่าการสนับสนุนท่านอุซมาน ๕๕๖ เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องและจะต้องหลีกเลี่ยง ส่วนมุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ ก็เขียนจดหมายจากกูพะฮ์ไปถึงท่านเคาะลีฟะฮ์อุซมานว่าทั้งคนทั่วไป และชนชั้นสูงต่างพุดจาแสดงความไม่พอใจเคาะลีฟะฮ์เช่นกัน ในเวลาเดียวกันนั้นอ้อซฮ์ อิบน์ ก้อยสุ , สะอิด อิบน์ ก้อยสุ , สาอับ อิบน์ อักรอ , มาลิก อิบน์ หะบิบ , หากิม อิบน์ สะลามัต , ญะร็ร อิบน์ อับดุลลอฮ์ และสลมาน อิบน์ เราะอะบือฮ์ ซึ่งเป็กลุ่มผู้มีอิทธิพลที่มั่งคั่งและให้การสนับสนุนเคาะลีฟะฮ์ก็ได้เดินทางออกจากเมืองกูพะฮ์ไปยังเมืองอื่น เมื่อเห็นการประท้วงและความวุ่นวายลุกลามไปอย่างกว้างขวาง สะอิด อิบน์ อัล-อาศ ก็แต่งตั้งเกาะกออ์ อิบน์ อัมร เป็นผู้รักษาการแทน และเขาก็เดินทางไปยังนครมะดีนะฮ์เพื่อรายงานสถานการณ์ให้เคาะลีฟะฮ์ทราบด้วยตัวเอง

เมื่อเห็นว่าสะอิด อิบน์ อัล-อาศ เดินทางออกจากเมือง ชาวกูพะฮ์ก็เขียนจดหมายถึงมาลิก อัล-อฮ์ดร์ ซึ่งในตอนนั้นกำลังอยู่ในเมืองหิมศ์ว่าในเมืองกูพะฮ์กำลังเกิดสุญญากาศทางการเมือง ดังนั้นเขาจึงควรรีบกลับมาโดยเร็ว เมื่อไม่มีเจ้าเมืองที่เข้มงวดเหี้ยมขาด พวกต่อต้านก็ออกมาวิพากษ์วิจารณ์และทำทนายอำนาจของเคาะลีฟะฮ์อย่างเปิดเผย ในที่สุดคนพวกนี้ก็สามารถรวบรวมความกล้าได้พอที่จะส่งคนกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของยะซีด อิบน์ ก้อยสุไปยังนครมะดีนะฮ์เพื่อถอดถอนเคาะลีฟะฮ์อุซมาน ๕๕๖ ออกจากตำแหน่งโดยใช้กำลัง อย่างไรก็ตามก็ตามเกาะกออ์ อิบน์ อัมร ก็

ออกมาสกัดกั้นและจับตัวยะซีตไว้ โดยที่ยะซีตได้วิ่งวอนเกาะกออให้ยกโทษให้เขา เพราะเขาไม่มีอะไรนอกไปจากการมาร้องเรียนเรื่องสะอีด อิบน อัล-อาศ และภารกิจของพวกเขา ก็คือการขอให้ปลดผู้ปกครองเมืองออกจากตำแหน่งเท่านั้น เกาะกออจึงปล่อยยะซีตให้เป็นอิสระ อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นไม่นานนักมาลิก อัล-อัซตุร พร้อมกับพวกก็เดินทางจากเมืองหิมศ์ไปถึงเมืองกูพะฮุ การมาถึงของเขาได้ทำให้พวกที่ต่อต้านลึงโลดดีใจและเขาได้ประกาศให้การสนับสนุนยะซีต อิบน ก้อยส หลังจากนั้นเขาก็นำกำลังคนไปสมทบกับยะซีต เกาะกออไม่สามารถที่จะหยุดยั้งกำลังร่วมของยะซีตและมาลิก อัล-อัซตุรได้ จึงทำให้คนพวกนี้ออกจากเมืองกูพะฮุมาถึงญะรออะฮ์ใกล้กับกอดิสียะฮ์ (บรรจง ปินกาชัน, 2552 : 422-423)

ชีอะฮฺรอฟีฎะฮ์ เกิดขึ้นหลังจากการปรากฏตัวของชาวยิวผู้หนึ่งที่มีชื่อว่าอับดุลลอฮ์ อิบน สะบะอ์ ซึ่งได้อ้างตนเป็นมุสลิม และอ้างว่ารักและยกย่องครอบครัวอะฮฺลุลบัยต์ มีความคลั่งไคล้ต่ออะลีย عليه السلام อย่างเกินขอบเขต อ้างว่าอะลียเป็นผู้ที่ท่านบีมุหัมมัด ﷺ ได้สั่งเสีย (วะคียะฮ์) ให้เป็นเคาะลีฟะฮ์หลังจากท่าน จนกระทั่งได้ยกสถานภาพความเป็นมนุษย์ของอะลียถึงระดับพระเจ้าที่ควรแก่การเคารพภักดี ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่หนังสือของชีอะฮ์เองต่างยอมรับ อัล-กุมมีย์ ได้กล่าวในหนังสือ “อัลมะกอလာต วัลฟิรอค” ก็ได้ยอมรับว่าอับดุลลอฮ์ อิบน สะบะอ์ นั้นมีตัวตนจริง และยังถือว่าเขาเป็นผู้ที่ริเริ่มนำความเชื่อการเป็นอิหม่ามของอะลีย عليه السلام และการฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้งของอะลีย หลังจากเสียชีวิตในโลกนี้ และยังเป็นคนแรกที่กล่าวใส่ร้ายและสาปแช่งต่ออุมัยร อุมัร อุษมาน رضي الله عنهم และบรรดาเคาะฮาบะฮ์ท่านอื่นๆ เช่นเดียวกับ อัล-นุบัคดีย์ ที่กล่าวยอมรับในหนังสือ “ฟิรอคุชชีอะฮ์” และอัล-กัชชีย ในหนังสือ “ริฎาล อัล-กัชชีย” และชาวชีอะฮ์ในสมัยปัจจุบันต่างก็ยอมรับว่าอับดุลลอฮ์ อิบน สะบะอ์ มีตัวตนจริง ดังที่มุหัมมัด อะลีย อัล-มุอัลลิม บอกในหนังสือของเขาที่ชื่อว่า “อับดุลลอฮ์ อิบน สะบะอ์ อัล-หะกีกะฮ์ อัล-มัจญลูลุฮ์” การยอมรับเช่นนี้ถือว่าเป็นหลักฐานอันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาผู้ที่กล่าวถึงนั้นล้วนแล้วเป็นผู้รู้ชั้นแนวหน้าของกลุ่มรอฟีฎะฮ์ (Abdullah Ibn Muhammad al-Salafiy, 2007 : 8-9 ; ‘Uthman Ibn Muhammad al-Khumaiyis, 2008 : 66-67)

และอัล-บัฆดาดีย ยังได้กล่าวอีกว่า “เดิมทีอิบน เสาตาอ์ คืออับดุลลอฮ์ อิบน สะบะอ์ เป็นยิวชาวอัล-ฮิเราะะไนเยเมน (Sulaiman al-Hawdah, 1999 : 39) ต่อมาได้แสดงตนเป็นมุสลิมในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه และมีความใฝ่ฝันที่จะเป็นผู้นำที่น่านับถือและได้รับการยกย่องในหมู่ชาวกูพะฮุ จึงได้กุเรื่องบอกแก่คนเหล่านั้นว่า เขาพบการยืนยันในคัมภีร์เตารอตว่า “สำหรับนับแต่ละท่านนั้นจะมีผู้ถูกสั่งเสีย (วะคียะฮ์) ให้เป็นผู้สืบทอดหรือเคาะลีฟะฮ์หลังการเสียชีวิต) และแท้จริงอะลีย عليه السلام เป็นผู้ที่ท่านบีมุหัมมัด ﷺ ได้สั่งเสีย (ให้สืบทอดตำแหน่ง) ต่อจากท่านบีมุหัมมัด ﷺ อัล-ซิริสตานีย ได้กล่าวถึงอิบน สะบะอ์ว่า “เขาเป็นผู้ที่ริเริ่มโพนทะนาว่า การเป็นอิหม่ามของอะลียต่อจากท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ด้วยหลักฐานที่ชัดเจนจากอัลลอฮ์” ท่านยังกล่าวถึงกลุ่มสะบะอีย

ยะฮว่า “เป็นกลุ่มแรกที่เชื่อว่ามี การหยุดชะงักของอิหม่ามคนสุดท้ายด้วยการหายตัวของอะลี และการกลับมาอีกครั้งของท่าน” ต่อมาความเชื่อดังกล่าวได้ตกทอดมายังกลุ่มชีอะฮ์ – ถึงแม้จะมีการขัดแย้งกันระหว่างชีอะฮ์เองและแตกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ก็ตาม- ทั้งหมดนี้เป็นผลพวงที่มาจาก การกระทำของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ที่ได้ทิ้งไว้ หลังจากนั้นชีอะฮ์ได้แตกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกเป็นสิบๆ แนวคิดและความเชื่อ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังที่กล่าวมานี้คือที่มาของการอุทริของชีอะฮ์เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องการสังเวย การกลับมาอีกครั้งของท่านอะลี عليه السلام การหายตัวอย่างลึกลับของอิหม่ามคนสุดท้าย รวมทั้งการอ้างความเป็นพระเจ้าของบรรดาอิหม่ามล้วนมาจากการอุทริกรรมของชาวยิวที่ชื่ออับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ทั้งสิ้น (อบุลหะสัน อัล-มะตะนี, ม.ป.ป. : 9-10)

ในวารสารอัล-ญิฮาด (2528 : 111-115) ได้พูดถึงเขาว่า อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นยิวชาตินิยม-ศาสนานิยมจัด เป็นมุนาฟิกที่อันตรายยิ่ง และเป็นศัตรูของอิสลามที่ทำงานได้ผลมากพอสมควร อัล-กัชชี ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ริฎาลุลกัชชี” หน้าที่ 100 ความว่า รายงานจากชัยนุลอาบิตีน อะลี อิบน์ หุซัยน ได้กล่าวว่า “หวังว่าอัลลอฮ์ทรงสาปแช่ง (ละอนันต์) ผู้ที่กล่าวเท็จต่อตัวฉัน อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นบุคคลหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีการกล่าวถึงบุคคลผู้นี้แล้ว ทำให้ฉันขุ่นขี้ก่าตัว เพราะความน่าเกลียด น่าขยะแขยง เขาได้พูดเรื่องที่ไม่เป็นความจริง หวังว่าอัลลอฮ์ทรงสาปแช่งแก่เขา แท้จริงท่านอะลี عليه السلام เป็นบ่าวของอัลลอฮ์ที่ศอลิห และเป็นญาติสนิทของท่านเราะฮ์ลุส عليه السلام ท่านอะลีได้รับเกียรติจากอัลลอฮ์เนื่องจากความเชื่อฟังของท่านต่ออัลลอฮ์ และต่อท่านเราะฮ์ลุส عليه السلام และครอบครัวของท่านก็ได้รับเกียรติจากอัลลอฮ์ เนื่องจากความเชื่อฟังต่ออัลลอฮ์และต่อท่านเราะฮ์ลุส”

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ กับพรรคพวกได้แก่งแย่งเข้ามาจับนับถือศาสนาอิสลาม หลังจากที่พวกเขาเห็นว่า ไม่มีทางบ่อนทำลายอิสลามซึ่งๆ หน้าแล้ว การพ่ายแพ้ของพรรคพวกของพวกเขาคือ พวกเขาบนิกร้อยเชาฮ์และบนิระฎีรนั้นสร้างความเจ็บใจแก่เขาเป็นอย่างยิ่ง พวกเขาได้วางระเบิดเวลาเพื่อทำลายอิสลามในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ที่ 3 อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน عليه السلام แล้วพวกเขารอจังหวะวินาทีของการระเบิดนั้น เพื่อพวกเขาจะได้จู่โจมขามุสลิมจากภายใน แผนอันร้ายกาจของพวกเขาก็คือ พวกเขาได้เอาชื่อท่านอะลี عليه السلام เป็นโลโก้สำหรับปกป้องผลประโยชน์อันร้ายกาจที่ได้สูมอยู่ในตัวของพวกเขามานาน วิธีของพวกเขาก็คือ ให้สัตย์สาบานและยกท่านอะลี عليه السلام เป็นผู้นำสูงสุด โดยขณะนั้นท่านอะลี عليه السلام เองไม่รู้เรื่อง พวกเขาได้หาเสียงด้วยการโฆษณาชวนเชื่อในหมู่ขามุสลิมบางพวกอย่างได้ผล จนมีการกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน عليه السلام ทั้งที่ท่านอุษมานเป็นนักต่อสู้ที่เป็นผู้อุ้มชูอิสลามและขามุสลิมด้วยการอุทิศทรัพย์สินทั้งหมดของท่าน รวมทั้งอุทิศตัวท่านเองซึ่งไม่เคยมีใครทำอย่างนี้มาก่อนเลย แม้แต่ท่านเราะฮ์ลุส عليه السلام ก็เคยกล่าวสรรเสริญยกย่องท่านอุษมานไว้ในหะดีษด้วยกัน ในหนังสือ “เราะฎาะตุศเศาะฟา” ฉบับภาษาเปอร์เซีย พิมพ์ที่อิหร่าน เล่ม 2 หน้า 292 ได้กล่าวถึงคำสอนของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ว่า “หนึ่งในหลายๆ เรื่องที่

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ได้เทศนาไว้ก็คืออนบีทุกท่านมีผู้รับสืบทอดที่ได้รับการสั่งเสีย (วะศียะฮ์) หลังจากอนบินั้นๆ ได้สิ้นชีวิตแล้ว ท่านนบีมุฮัมมัดก็เช่นกันซึ่งได้สั่งเสียเกี่ยวกับตำแหน่งผู้นำสูงสุดแก่ท่านอะลี رضي الله عنه ซึ่งในทัศนะของท่านนบี ﷺ เห็นว่า อะลียมีวิชาความรู้สูง ชำนาญในเรื่องการตัดสินข้อชี้ขาดต่างๆ (ฟัตวา) มีความกล้าหาญและมีเกียรติ เป็นคนที่มีความไว้วางใจ (อะมานะฮ์) และตักวา หลังจากนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ได้เทศนาว่า “แท้จริงชาวมุสลิมได้ทรมานต่ออะลี رضي الله عنه และได้ทำลายสิทธิของอะลียคือสิทธิแห่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์และผู้นำ (อิหม่าม) บัดนี้ถึงเวลาแล้วสำหรับชาวมุสลิมที่จักต้องช่วยเหลือและสนับสนุนอะลียด้วยการจัดตั้งองค์กรฝ่ายตรงข้ามกับเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ และถอนคำกล่าวสัตยาบัน “ผลของการเทศนาของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ นี้ทำให้สังคมชาวอียิปต์เป็นจำนวนมากได้ถอนคำสัตย์สาบานที่เคยให้ไว้แก่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์” (Abdullah al-Qari แปลโดยดลมนรจร บากา, 2550 : 72-73)

จากพฤติกรรมของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ต่างๆ เหล่านี้ทำให้ท่านอะลีไม่พอใจมาก จึงมีคำสั่งจับและตัดสินให้ประหารชีวิต แต่มีผู้คนที่อยู่ในที่พิจารณาพิพากษาตัดสินคดีนั้นได้คัดค้าน โดยกล่าวว่าการที่อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นเช่นนั้นเพราะเขารักท่านอะลีและอะฮ์ลุลบัยตุ (ครอบครัวของท่านนบี ﷺ เป็นอย่างมาก) เขาเป็นผู้สนับสนุนท่านอะลียอย่างแข็งขัน และเป็นผู้คัดค้านฝ่ายตรงข้ามท่านอะลียอย่างหนักแน่น เมื่อได้ยินดังนี้ ท่านอะลียจึงได้พิพากษาตัดสินใหม่โดยให้เนรเทศอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ให้ไปอยู่ที่เมืองมะดาอิน (เซซีโพน) เมืองหลวงอิหร่านในขณะนั้น การเนรเทศอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ไปยังอิหร่านเหมือนกับการปล่อยปลาลงน้ำ เขาได้เผยแพร่ความคิดของเขาต่อไป ทำให้ความคิดของเขาแพร่ในหมู่ชาวอิหร่านอย่างมาก จนได้กลายมาเป็นนิกายทางศาสนา อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ อยู่ที่มะดาอินไม่นานก็ได้รับข่าวว่าท่านอะลียถูกสังหารเสียแล้ว ทุกคนที่ได้รับข่าวนี้อัศเศร่ามาก อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ก็ผิดหวังกับข่าวนี้นี้เช่นกัน แต่เนื่องจากเขาเป็นคนที่มิเล่ห์เหลี่ยมมากจึงได้ประกาศว่า “แม้พวกท่านเอาศีรษะของท่านอะลียมาให้พวกเราดู และพวกท่านนำสักขีพยานเจ็ดสิบคนมายืนยันว่าท่านอะลียได้สิ้นชีวิตแล้วฉันก็ไม่เชื่อท่านทั้งหลายโกหก แท้จริงท่านอะลียจักไม่ตายก่อนที่ท่านจะได้ครอบครองโลกทั้งโลกนี้ไว้” (al-Nubakhtiy, 1959 : 43-44)

3.3 ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าสายรายงานไม่ถูกต้อง

สำหรับส่วนที่สอง เป็นประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่พวกเขากล่าวอ้างล้วนเป็นสายรายงานอ่อน (ฎะอ์อีฟ) ไม่ถูกต้อง เป็นสาเหตุที่กลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏนำมาสาเหตุเพื่อสร้างความชอบธรรมในการออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ในส่วนนี้ประกอบไปด้วย 2 ประเด็นได้แก่ กรณีการไม่ละหมาดยอ์มีนา และกรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.3.1 กรณีไม่ละหมาดอยู่ที่มินา

ปรากฏว่าท่านเราะสูล ﷺ ช่วงประกอบพิธีหัจญ์เวลาที่พำนักอยู่ ณ ทุ่งมินาท่านจะย่อละหมาดจาก 4 ร็อกอะฮฺ เหลือเพียง 2 ร็อกอะฮฺ และเคาะลีฟะฮฺอับบักร์ เคาะลีฟะฮฺอุมร์ ﷺ ทั้งสองท่านก็ปฏิบัติตามแบบฉบับดังกล่าว ส่วนเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ﷺ ในช่วง 6 ปีแรกของการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่ในเวลาต่อมาท่านได้วินิจฉัย (อิจญ์ติฮาด) ใหม่และได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮฺ จากการกระทำดังกล่าวส่งผลให้บรรดาเคาะฮาบะฮฺจำนวนหนึ่งมีความเห็นขัดแย้ง ส่วนหนึ่งได้แก่ อิบน์ อุมร์ ﷺ ได้อธิบายว่าแบบอย่างของท่านเราะสูลต้องย่อละหมาดย่อ ดังที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้ถือปฏิบัติมา และรวมถึงการปฏิบัติของท่านอับบักร์ อุมร์ อุษมาน ในช่วงแรกของการดำรงตำแหน่ง (Ibn Hajar, n.d. : 2/563 , 3/509 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/85)

มีบางสายรายงานว่าประชาชนจำนวนหนึ่งได้ตำหนิต่อการกระทำดังกล่าวของท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ﷺ ดังนั้นท่านได้อธิบายถึงสาเหตุของการละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮฺ พร้อมทั้งแจกแจงรายละเอียดจากสายรายงานต่างๆ ประกอบด้วยหลายเหตุผลดังนี้

1. ท่านกล่าวอ้างว่าท่านได้แต่งงานกับชาวมักกะฮฺนับตั้งแต่ท่านเดินทางมาถึง ดังที่เคยได้ยินท่านเราะสูล ﷺ กล่าวไว้ความว่า “ใครที่ได้แต่งงานกับคนพื้นที่ใด ดังนั้นจึงละหมาดเหมือนกับคนในพื้นที่นั้น” ท่านได้ยึดเอานครมักกะฮฺเป็นเสมือนที่พำนัก ด้วยเหตุนี้ท่านถือว่าตัวของท่านใช้ข้อชี้ขาดทางศาสนา (หุกุม) เดียวกับคนในพื้นที่ (Ahmad, 1995 : 3/351 , Abu Dawud, n.d. : 2/199)

2. ท่านได้อ้างว่า ท่านไปเอาทรัพย์สินสมบัติที่เมืองฏอฮิฟ และตั้งใจจะอาศัยอยู่ที่นั่น (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) สายรายงานนี้ถูกจัดอยู่ในประเภทของสายรายงานอ่อน (ฎะอียะฮฺ) (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/86)

3. ท่านกล่าวอ้างว่าท่านเคยได้ยินว่า ในปีที่ผ่านมาชาวอาหรับได้ประกอบพิธีหัจญ์พร้อมกับท่าน และพวกเขาได้ย่อละหมาดหลังจากที่กลับไปอยู่ที่เมืองของพวกเขาแล้ว โดยได้อ้างหลักฐานตอนที่อยู่มินา ดังนั้นท่านได้ย่อละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮฺ เพื่อเป็นการสอนพวกเขา การกระทำดังกล่าวกลัวว่าพวกเขาจะยึดเป็นแบบอย่าง จากนั้นท่านได้กล่าวเทศนาแก่ประชาชน และได้สอนพวกเขาว่าแบบอย่างแท้จริงเป็นแบบอย่างของท่านเราะสูลลุลลอฮฺ ﷺ และเป็นแบบอย่างของเคาะลีฟะฮฺทั้งสองที่มาก่อนหน้า แต่ทว่ามันเกิดขึ้นมาใหม่ในสมัยของท่าน ดังนั้นฉันกลัวว่าพวกเขาจะยึดเอาเป็นแบบอย่าง (Abu Dawud, n.d. : 2/199) อิบน์ หะญูร เล่าว่า อิหม่ามอัช-ชูฮริยฺ กล่าวว่า “แท้จริงท่านอุษมานได้ละหมาดที่มินา 4 ร็อกอะฮฺ เพราะว่าในปีนั้นชาวอาหรับมาทำหัจญ์เป็นจำนวนมาก ดังนั้นท่านปรารถนาที่จะสอนผู้คนโดยการละหมาด 4 ร็อกอะฮฺเต็ม” (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) และอิบน์ หะญูร ได้เลือกตามทัศนะนี้ จากนั้นเขาได้กล่าวหลังจากการรายงานมาจากสายต่างๆ

เหล่านี้ว่า “สายรายงานต่างๆ เหล่านี้มาช่วยทำให้เข้มแข็งซึ่งกันและกัน ดังนั้นไม่มีข้อห้ามประการใด ที่เห็นว่าทัศนะนี้เป็นที่มาของสาเหตุการละหมาดครบ 4 ร็อกอะฮฺ” (Ibn Hajar, n.d. : 2/571)

4. มีคำกล่าวกันว่าสาเหตุที่ท่านอุษมานละหมาดที่มินาเต็ม ท่านเห็นว่าการละหมาดย่อเจาะจงเฉพาะผู้กำลังเดินทาง ส่วนผู้ที่อยู่ระหว่างการเดินทาง ท่านได้ใช้ข้อชี้ขาดทางศาสนา (หุกุม) เหมือนกับคนในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงละหมาดครบ 4 ร็อกอะฮฺ และอิบนุ หะญูร์ (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) ได้เลือกทัศนะนี้ด้วยโดยได้อ้างหลักฐานจากการรายงานของอิบาด อิบนุ อับดุลลอฮฺ อิบนุ อับ-ซุบัยรฺ กล่าวว่า “เมื่อท่านมูอาวิยะฮฺได้มายังพวกเราเพื่อทำหัจญ์ เขาได้นำละหมาดศุอฺรีที่มีกกะฮฺแก่พวกเรา 2 ร็อกอะฮฺ จากนั้นได้แยกย้ายไปยังดาร์ลันดวะฮฺ ซึ่งในเวลาต่อมาจะมีรวานและอัมรฺ อิบนุ อุษมาน ได้เข้ามาหาเขาแล้วกล่าวว่า แนนอนท่านได้ตำหนิการกระทำของลูกพี่ลูกน้อง (อุษมาน) เพราะว่าเขาได้ละหมาดเต็ม ท่านมูอาวิยะฮฺกล่าวว่า ปราบกฏว่าท่านอุษมาน رضي الله عنه เมื่อมาถึงมักกะฮฺเขาจะละหมาดศุอฺรี อัศรี และอิซาอเต็ม 4 ร็อกอะฮฺ หลังจากนั้นเมื่อออกไปยังมินาและอะรอฟะฮฺเขาจะละหมาดย่อ ดังนั้นเมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจหัจญ์ (เสร็จจากฏอวาฟและสะแอ) และเมื่อเขาพำนักอยู่ที่ทุ่งมินาจะละหมาดเต็ม (Ahmad, 1995 : 4/94) และอิบนุ หะญูร์ กล่าวว่า ระดับสายรายงานอยู่ในเกณฑ์ดี (อิสนาตหะสัน) (Ibn Hajar, n.d. : 2/571)

อิบนุ หะญูร์ (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) ไม่ได้ถือว่าการเลือกทัศนะนี้จะไปค้ำกับการเลือกทัศนะที่ 3 แต่อย่างใด หากทว่ามันยิ่งช่วยทำให้ทัศนะนี้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และในขณะที่พำนักอยู่ระหว่างเดินทางเป็นการเปรียบเทียบ (กียาส) ที่ใกล้เคียงที่สุดกับการพำนักโดยทั่วไปซึ่งจะต่างไปจากคนเดินทาง แล้วอิบนุ หะญูร์ กล่าวว่า และสิ่งนี้ถือว่าการวินิจฉัยปัญหา (อิญญุติฮาด) ของเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/88)

5. อิบนุ บัฏฏอล กล่าวว่า “แนวทางที่ถูกต้องในเรื่องดังกล่าวนี้คือ ท่านอุษมานและท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها ทั้งสองเห็นว่าการที่ท่านเราะฮฺลุ رضي الله عنه ละหมาดย่อนั้น เพราะท่านต้องการปฏิบัติแบบอย่างให้แก่ประชาชาติในสิ่งที่ย่ายดายกว่า ส่วนท่านอุษมานกับท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها ต้องการปฏิบัติกับตัวเองในสิ่งที่หนักหน่วงกว่า” อิบนุ หะญูร์ กล่าวว่า “นักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้ให้น้ำหนักกับทัศนะนี้ โดยมีอัล-กูรฎูบียเป็นคนที่สุดท้าย แต่ทว่าทัศนะที่ 4 ที่กล่าวก่อนหน้ามีน้ำหนักมากกว่า เนื่องจากผู้รายงานบอกถึงสาเหตุไว้อย่างชัดเจน และเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่ฉัน –วัลลอฮฺอะลิม- การเลือกตามทัศนะของอิบนุ หะญูร์ เป็นการเลือกที่มีน้ำหนัก อันเนื่องจากมีหลายสายรายงานซึ่งเป็นที่ยอมรับ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/88)

สรุป ดังนั้นท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه เป็นผู้วินิจฉัยปัญหา (มัจญฺฮะติด) พร้อมทั้งมีหลักฐาน ท่านเป็นปราชญ์อาวุโสของบรรดาเคาะหาบะฮฺในด้านนิติศาสตร์อิสลามและมีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะเรื่องการประกอบพิธีหัจญ์ จนกระทั่งมูหัมมัด อิบนุ สิริน กล่าวว่า “ผู้ที่มีความรู้ด้านการประกอบพิธีหัจญ์มากที่สุดคืออุษมาน หลังจากนั้นอิบนุ อุมร์” (Ibn Hajar, n.d. : 2/572)

และหากสมมุติฐานว่าท่านได้วินิจฉัยปัญหาโดยที่ไม่มีหลักฐาน การกระทำดังกล่าวก็ไม่สามารถนำมาเป็นประเด็นตั้งต้นเป็นกบฏออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามท่านอุษมาน และสุดท้ายก้าวไปสู่การสังหารท่านแต่ประการใดเลย

3.3.2 กรณีลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه

กลุ่มบุคคลที่ตั้งตัวเป็นกบฏได้ตำหนิว่าร้ายต่อเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อีกประการคือ กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه ไม่พบว่าสายรายงานที่บอกว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมานได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร เป็นสายรายงานที่เศาะฮี้หฺ และกลุ่มที่ตั้งตัวเป็นกบฏก็ไม่ได้หยิบยกประเด็นนี้มาเป็นเหตุผลในการออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه แต่อย่างไร มีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها เธอกล่าวว่า “ส่วนหนึ่งจากกลุ่มบุคคลที่ตั้งต้นเป็นกบฏได้ตำหนิต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه กรณีท่านได้ลงโทษเขาด้วยกับแสและไม้เรียว” (Ahmad, 1999 : 1/452 สายรายงานฐานะฮีฟ) เป็นไปได้จากการตีความหมายของสายรายงานนี้จนเป็นที่กล่าวกันอย่างแพร่หลายว่าเคาะลีฟะฮ์อุษมานได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร

และยังมีสายรายงานฐานะฮีฟ (อ่อน) อีกเช่นกันแล้วว่า “สะอัดและอัมมาร رضي الله عنه ได้ส่งตัวแทนไปหาเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ว่าให้มาพบพวกเขา เพื่อพวกเขาจะได้บอกถึงเรื่องราวต่างๆมากมายที่เกิดขึ้น แต่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ปฏิเสธที่จะไปพบอันเนื่องจากมีงานยุ่งและใช้ให้ทั้งสองแยกย้ายกลับไปก่อน พร้อมสัญญาว่าทั้งสองคนว่าจะเตรียมตัวเพื่อตอบโต้กัน ปรากฏว่าท่านสะอัดยอมแยกย้าย แต่ท่านอัมมารไม่ยอมกลับ ดังนั้นตัวแทนของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จึงได้ลงโทษเขา จากนั้นพวกเขามารวมตัวกันที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه และพวกเขาพูดว่า “เราขอตำหนิท่านในกรณีลงโทษท่านอัมมาร” แล้วท่านอุษมานก็ได้อธิบายว่าท่านยังไม่ได้ใช้ให้ลงโทษเลย แต่ปรากฏว่าตัวแทนของท่านลงโทษโดยที่ท่านไม่ได้สั่ง จากนั้นท่านได้สาบานว่าไม่ได้สั่งให้ลงโทษเลย ท่านเองก็ไม่พอใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และท่านได้พูดว่า “นี่คือสองมือของฉันเพื่อที่อัมมารจะได้ลงโทษคืน” (Ibn Abi Shaibah, n.d. : 15/220-222) นี่คือนายรายงานที่บอกว่าอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه ถูกลงโทษ ซึ่งเป็นสายรายงานฐานะฮีฟ (อ่อน) เพราะในสายรายงานมีหุศัยนฺ อิบน์ अब್ದุรเราะฮ์มาน เป็นคนสับสน และคนที่รายงานต่อจากเขาคือหุศัยนฺ อิบน์ นะมึร์ ได้รายงานหลังจากที่เขาสับสน (Ibn Hibban : 218 ดูเพิ่มเติมใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/90) และหากตั้งสมมุติฐานว่าสายรายงานนี้เศาะฮี้หฺ ปรากฏว่าเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ลงโทษท่านอัมมาร رضي الله عنه เป็นความจริง การกระทำดังกล่าวก็ไม่ใช่เรื่องที่น่าตำหนิแก่บุคคลทั้งสองแต่อย่างใดเลย เพราะทั้งสองคนได้รับการยืนยันแล้วว่า จะได้เข้าสวนสวรรค์ ทั้งสองคนเป็นผู้ที่อัลลอฮ์รักใคร่ชั้นแนวหน้า และคนที่อัลลอฮ์ทรงรักใคร่ บางครั้งอาจจะทำผิดที่สมควรจะถูกลงโทษตามบทบัญญัติ ดังนั้นจะเป็นอย่างไรหากพวกเขาจะถูกลงโทษเพื่อเป็นการตักเตือน

อิบนุ อัล-อะเราะบีย กล่าวว่า “ส่วนหนึ่งจากสิ่งที่พวกเขาตำหนิใส่ไคล้ต่อเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه การที่เขาหลงโทษอัมมาร อิบนุ ยาสิร رضي الله عنه จนกระทั่งกระเพาะแตก” (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/93) จากนั้นเขากล่าวว่า “คำพูดดังกล่าวเป็นเรื่องโกหกและใส่ร้าย หากกระเพาะแตกจริงไม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ บรรดาอุละมาอ์ผู้ทรงความรู้ไม่เชื่อในเรื่องดังกล่าวด้วยกับหลายๆ ปัจจัย ส่วนหนึ่งเพราะว่าประเด็นนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท็จ และเรื่องสัจธรรมจะไม่ถูกวางอยู่บนความมดเท็จ ดังนั้นมนุษย์จะไม่ปล่อยให้เวลาหมดไปตามเส้นทางเดินของบรรดาคนเขลา เพราะว่าการกระทำดังกล่าวจะไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย” (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/93)

และนอกจากนี้ยังมีประเด็นปัญหาอื่นๆ อีก อาทิ กรณีการที่เคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه สั่งปลดอับดุลลอฮ์ อิบนุ ค็อยสุ หรือเป็นที่รู้จักกันในนามอบูมุซา อัล-อัซอะรีย ซึ่งเป็นที่รักใคร่ของประชาชนจากการเป็นผู้ปกครองนครบัสเราะฮ์ แล้วได้ทำการแต่งตั้งอับดุลลอฮ์ อิบนุ อามิร ผู้มีอายุเพียง 24 หรือ 25 ปีเท่านั้น โดยอับดุลลอฮ์ อิบนุ อามิร มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه ซึ่งเป็นประเด็นที่ว่าท่านแต่งตั้งให้เครือญาติได้รับตำแหน่ง (Ali Muhammad al-Sallabiyy, 2003 : 292-293 ; Abdullah al-Qari แปลโดยดลมนรจร บากา, 2550 : 64) และกรณีการสั่งปลดมุฮัมมัด อิบนุ ซุรฺบะฮ์ จากการเป็นผู้ปกครองนครกุฟะฮ์ จากนั้นได้แต่งตั้งสะอ์ด อิบนุ อบีวัคคอส โดยในเวลาต่อมาได้แต่งตั้งอัล-วะลีด อิบนุ อุกบะฮ์ ซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه ซึ่งอัล-วะลีด อิบนุ อุกบะฮ์ ยังมีข้อหาว่าเป็นคนที่ชอบเสพสุราอีกต่างหาก (Abdullah al-Qari แปลโดยดลมนรจร บากา, 2550 : 64)

3.4 วันแห่งการปิดล้อมและการสังหารเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه

เหตุการณ์เริ่มเพิ่มความตึงเครียดมากขึ้นทุกขณะ เมื่อกลุ่มผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه พยายามรุกอย่างหนักเพื่อต้องการสังหารเคาะลีฟะฮ์ ก่อนฤดูของการประกอบพิธีหัจญ์จะมาถึงเพราะเวลานั้นจะมีผู้คนจำนวนมากจะเดินทางกลับมาจากการทำหัจญ์ กลุ่มกบฏพยายามปล่อยข่าวลวงว่าเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه ไม่ยอมปรับปรุงเรื่องราวต่างๆ ให้ดีขึ้น หลังจากที่พวกเขาได้หารือวางแผนร่วมกันแล้ว จึงมีมติเห็นพ้องว่าจะส่งบุคคลที่ถูกคัดเลือกแล้วจากบัสเราะฮ์ กุฟะฮ์ และอียิปต์ เมืองละประมาณ 1,000 คน มุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮ์โดยเป็นการอำพรางเหมือนว่าจะมาประกอบพิธีหัจญ์ส่วนแผนการอันชั่วร้ายถูกซ่อนไว้นั้น แม้ว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه จะรู้ถึงแผนการอันชั่วช้านี้ล่วงหน้า แต่ท่านมิปรารถนาที่จะใช้กองกำลังต่อสู้กับกลุ่มผู้คิดร้ายต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه มีความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะเอาชนะบุคคลกลุ่มนี้ด้วยกับอาวุธเพียงอย่างเดียวที่ท่านครอบครองไว้คือความรัก ความสุภาพอ่อนโยน และการให้อภัยถึงแม้ว่าตัวของท่านเองต้องพบพานกับอันตรายอย่างใหญ่หลวงอันหมายถึงการต้องจบชีวิตก็ตาม รายละเอียดของเหตุการณ์ประกอบด้วยลักษณะของบ้านที่ถูกปิดล้อม ปฐมบทของการปิดล้อม การเจรจาระหว่างเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه กับ

คณะผู้ปิดล้อม บรรดาเคาะหาบะฮุพยายามปกป้องแต่ถูกท่านอุษมาน رضي الله عنه ปฏิเสธ และวันสุดท้ายของการปิดล้อมและการฝ่าเห็น

3.4.1 ลักษณะของบ้านที่ถูกปิดล้อม

วันแห่งการปิดล้อมระยะเวลาที่ท่านเคาะลีฟะฮุษษมาน رضي الله عنه ถูกปิดล้อมเริ่มขึ้นตั้งแต่ว่าอาอียิปต์กลับมาয়งนครมะดีนะฮ์และยุติลงเมื่อมีการสังหารเคาะลีฟะฮุษษมาน رضي الله عنه นักวิชาการมีทัศนะความเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของการปิดล้อมที่ต่างกัน ทัศนะที่ 1 มีความเห็นว่า 20 กว่าวัน ทัศนะที่ 2 เห็นว่า 1 เดือนเศษ ทัศนะที่ 3 เห็นว่า 40 วัน ทัศนะที่ 4 มีความเห็นว่า 40 กว่าคืน ทัศนะที่ 5 เห็นว่า 49 วัน และทัศนะที่ 6 เห็นว่าระยะเวลาของการปิดล้อมรวม 2 เดือนกับ 10 วัน ส่วนสถานที่ที่ถูกปิดล้อมคือ บ้านใหญ่ของท่านเคาะลีฟะฮุษษมาน رضي الله عنه ซึ่งเป็นบ้านที่ท่านใช้พักอาศัยตั้งอยู่ในนครมะดีนะฮ์ ซึ่งในบางครั้งเรียกว่าคฤหาสน์ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/139) บ้านหลังนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของมัสยิดนะบะวียตรงกันข้ามกับประตูอุษมาน ทางทิศเหนือติดเขตตรอกกูโบร์อัล-บะเกียะฮ์ขนาดความกว้าง 5 ศอก ทางด้านทิศตะวันตกเป็นบ้านหลังเล็กของท่านโดยถัดไปเป็นบ้านของออบูหัมม และตรงกันข้ามกับบ้านหลังเล็กของท่านเป็นบ้านของออบูบักร อัศ-ศิดดีก رضي الله عنه (al-Samhudiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/140)

ระหว่างบ้านหลังใหญ่กับมัสยิดนะบะวียจะมีอาณาบริเวณเป็นบาทวิถีปูด้วยหินปรากฏว่าในบริเวณนี้จะเต็มไปด้วยผู้ที่มาปิดล้อม (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/67 ; Ahmad, 1995 : 1/348) และคาดว่าสถานที่หรือพิภพบ้านหลังนี้ตั้งอยู่ในมัสยิดนะบะวียหลังจากที่ได้ผ่านการต่อเติมขยายมาหลายครั้ง ประมาณว่าเป็นสถานที่ตั้งอยู่ระหว่างกูโบร์ของท่านนบี ﷺ กับฝาผนังมัสยิดทางทิศตะวันออกซึ่งถัดไปเป็นประตูอัล-บะเกียะฮ์ที่เพิ่งเปิดใหม่ตรงกันข้ามกับประตูอัลสลามซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก และตามสายรายงานที่ถูกต้องลักษณะโครงสร้างของบ้านหลังนี้ถูกดึงออกแล้ว และได้วาดภาพโดยสังเขปเป็นรูปร่างโดยประมาณเพื่อช่วยให้เข้าใจถึงเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในวันแห่งการปิดล้อมครั้งนั้น และส่วนหนึ่งจากสิ่งที่มีนัยสำคัญถึงลักษณะของบ้านหลังนี้เป็นบ้านที่ตั้งอยู่เรียงรายอย่างเป็นระเบียบมีระดับความสูงเท่าเทียมกับบ้านหลังอื่นๆ ทำให้สามารถเคลื่อนย้ายระหว่างกันบนหลังคาได้ (Ibn 'Asakir, 1986 : 395) ทำนองเดียวกันข้างบ้านหลังนี้จะมีบ้านหลังอื่นๆ ตั้งอยู่โดยไม่ได้ติดต่อกัน เป็นไปได้ที่บรรดาผู้ที่พักอาศัยอยู่บริเวณนั้นสามารถเดินสัญจรไปมาโดยใช้การวางไม้เป็นทางเชื่อมต่อระหว่างกัน (Ahmad, 1995 : 2/959) สำหรับตัวอาคารบ้านมีช่องหน้าต่างสามารถมองดูอาคารมัสยิด และมีหน้าต่างสามารถมองออกไปยังถนนได้ คนที่มองออกไปจากบ้านสามารถมองเห็นคนที่อยู่บนถนนหรือคนที่อยู่ในมัสยิด และในบ้านหลังนี้มีชั้นเชื่อมต่อถึงเพดานขนาดความกว้างของตัวบ้านใหญ่มากซึ่งสามารถบรรจุคนรวมกันจำนวนมากได้ (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/70 ;

Ibn 'Asakir, 1986 : 400) และในบ้านจะมีประตูทางเข้าสามารถได้ยินเสียงผู้เดินเข้ามาที่อยู่บริเวณบ้านได้ (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/70)

3.4.2 ปฐมบทของการปิดล้อม

เมื่อพิจารณาจากสายรายงานที่ถูกต้องน่าเชื่อถือยังไม่พบรายละเอียดถึงวิธีการปฐมบทของการปิดล้อมและเกิดขึ้นอย่างไรจากกลุ่มบุคคลที่ตั้งต้นเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه แต่จากรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วจากบทที่อยู่ก่อนหน้า พอที่จะทำให้ได้เห็นภาพหรือปฐมบทของเหตุการณ์วันแห่งการปิดล้อมได้บ้าง ดังมีอยู่ครั้งหนึ่งขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه กำลังกล่าวเทศนา (คุฏบะฮ์) ให้แก่ประชาชน ทันใดนั้นมีผู้ชายคนหนึ่งชื่ออะฮ์ญันได้พูดสวนขึ้นมา และกล่าวกับท่านฮุซัยมานว่า “โอ้ นะอ์ซัล (เป็นฉายานามที่กลุ่มกบฏเรียกเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه อีกทีคะนะเห็นว่าคุณฮุซัยมานมีเครยาวเหมือนชาวอียิปต์คนหนึ่งชื่ออะฮ์ญันเป็นคำกล่าวเชิงตำหนิ) แท้จริงท่านได้เป็นคนเปลี่ยนแปลง” เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه กล่าวว่า “เขาเป็นใคร?” พวกเขาบอกว่า “อะฮ์ญัน” เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมานกล่าวต่อว่า “ท่านนั่นแหละที่เป็นคนเปลี่ยนแปลง” และประชาชนที่อยู่ตรงนั้นได้จับตัวอะฮ์ญันไว้ และมีชายคนหนึ่งจากบนิลียซ์ช่วยปกป้องท่านจนกระทั่งสามารถนำตัวท่านกลับเข้าไปในบ้าน (Ibn 'Asakir, 1986 : 247 ; Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 404-405)

เหตุการณ์ได้เริ่มต้นขึ้นชาวอียิปต์ได้กลับเข้ามาปิดล้อม (เป็นครั้งที่สอง) ตอนแรก เหตุการณ์ก่อนที่การปิดล้อมจะถึงขั้นรุนแรงท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه สามารถที่จะออกไปละหมาดและใครที่ต้องการมาหาท่านก็ได้ ในเวลาต่อมาพวกที่ตั้งต้นเป็นกบฏห้ามท่านออกจากบ้านอย่างเด็ดขาดแม้กระทั่งการออกไปละหมาดฟัรฎู (al-Tabariy, 1987 : 4/383) และในเวลานั้นแกนนำของผู้ที่ตั้งต้นเป็นกบฏเป็นอิหม่ามนำละหมาดแก่ประชาชน กระทั่งทำให้อุบัยดิลลาฮ์ อิบน์ อะดีย อิบน์ อัล-กียาร รู้สึกไม่สบายใจที่ต้องละหมาดตามกลุ่มกบฏ จากนั้นเขาก็ได้เข้าปรึกษาหารือเรื่องนี้กับท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ท่านแนะนำให้อุบัยดิลลาฮ์ละหมาดตามไปก่อน โดยที่ท่านพูดกับเขาว่า “การละหมาดเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ดังนั้นเมื่อผู้คนปฏิบัติความดีงามก็จงปฏิบัติความดีงามไปพร้อมกับพวกเขา และหากพวกเขาปฏิบัติความชั่วร้ายก็จงออกห่างจากความชั่วร้ายของพวกเขา” (al-Bukhari, 1991 : 192)

และมีปรากฏบางสายรายงานที่อ่อน (ฎะอ์อีฟ) ผู้ที่เป็นอิหม่ามนำละหมาดแก่ประชาชนคืออัล-ฆอฟิกี ยิบน์ หัรบ ผู้นำในการประท้วงปิดล้อม (al-Tabariy, 1987 : 4/353-354) ส่วนสายรายงานของอัล-วากีดีย ที่บอกว่าท่านอะลี رضي الله عنه สั่งให้อุบัยดิลลาฮ์ อัล-อันศอริย رضي الله عنه ไปเป็นผู้นำละหมาดให้แก่ประชาชนในช่วงแรกของการปิดล้อมท่านอะลี رضي الله عنه ได้เป็นผู้นำละหมาดอดีตและเวลาต่อมาหลังจากนั้นเป็นสายรายงานที่ไม่ถูกต้องแต่ประการใด (al-Tabariy, 1987 : 4/423) และยังเป็นปัจจัยที่ทำให้สายรายงานนี้อ่อนมากยิ่งขึ้นหากว่าอิหม่ามนำละหมาดให้แก่ประชาชนคือท่านอะลี

หรืออับดุลยิบ อัล-อันศอริย رضي الله عنه แล้วทำให้อับดุลลาฮฺ อิบน์ อะดียฺ อิบน์ อัล-กียาร รู้สึกไม่สบายใจในการที่จะละหมาดตามบุคคลทั้งสองท่านนี้ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/145)

3.4.3 การเจรจาระหว่างเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه กับคณะผู้ปิดล้อม

หลังจากกลุ่มที่ตั้งเป็นกบฏได้ปิดล้อมบ้านของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ไว้อย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขาได้เรียกร้องท่านอุมมานให้เลือกระหว่าง 2 ประการ โดยการให้ลาออกหรือไม่ก็จะถูกสังหาร (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) กลุ่มบุคคลที่มาเรียกร้องให้ท่านอุมมานลาออกเป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนา เป็นกลุ่มคนที่ขาดจรรยาบรรณและวิชาความรู้ ไม่ได้เป็นคณะที่ปรึกษาแต่อย่างใด และข้อเรียกร้องดังกล่าวของกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏเป็นการตอกย้ำในสิ่งที่ท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ رضي الله عنه กล่าวเอาไว้ก่อนหน้านี้ บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่ท่านจะกระทำตามคำสั่งเสียของท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ رضي الله عنه ที่มีต่อท่าน ด้วยเหตุนี้ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ปฏิเสธที่จะลาออก และกล่าวว่า “ฉันจะไม่ยอมถอดอาภรณ์ซึ่งเป็นอาภรณ์ที่พระองค์อัลลอฮฺทรงสวมให้” (หมายถึงจะไม่ยอมลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺซึ่งเป็นตัวแทนแห่งอัลลอฮฺ) (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) โดยที่ท่านได้ชี้ถึงคำสั่งเสียของท่านเราะฮฺลุลลอฮฺ رضي الله عنه ที่มีต่อตัวท่าน ถึงแม้ว่าจะมีบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم อีกจำนวนหนึ่งซึ่งมีความเห็นที่แตกต่างไปจากท่าน อาทิ มุฮัมมัดเราะฮฺ อิบน์ อัล-อักนัศ رضي الله عنه ที่แนะนำให้ท่านลาออกจากตำแหน่งเพื่อเป็นการปกป้องชีวิต แต่ทว่าท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ได้ปฏิเสธคำแนะนำดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/147)

และบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم ผู้ที่ให้คำปรึกษาแนะนำต่อท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน ได้แก่ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه โดยที่ท่านได้กล่าวกับท่านอุมมาน رضي الله عنه ว่า “จงพิจารณาในสิ่งที่คนกลุ่มนั้นพูด พวกเขาพูดว่าจงลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺและอย่าได้ฆ่าตัวตาย” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า “หากท่านลาออกจากตำแหน่งแล้วท่านจะมีอายุยืนอยู่ในโลกดุนยากระนั้นหรือ? ท่านอุมมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “หากว่าท่านไม่ลาออกจากตำแหน่งนอกเหนือจากการสังหารแล้วพวกเขาจะทำอะไรให้แก่ท่านได้อีกหรือ? ท่านอุมมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “พวกเขามีกรรมสิทธิ์ในการที่จะมอบสวนสวรรค์หรือรับให้แก่ท่านกระนั้นหรือ?” ท่านอุมมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “ฉันเห็นว่าท่านไม่สมควรจะถอดอาภรณ์ที่อัลลอฮฺทรงสวมให้กับท่าน เพราะมันจะกลายเป็นแบบอย่างหรือบรรทัดฐานทุกครั้งที่มีกลุ่มบุคคลไม่พอใจเคาะลีฟะฮฺหรือผู้นำของพวกเขาที่จะสังหาร” (Ahmad, 1999 : 1/473) ในอีกสายรายงานท่านอิบน์ อุมร์ กล่าวว่า “ฉันมีความเห็นว่าท่านอย่าได้สร้างมาตรฐานนี้ไว้ในศาสนาอิสลาม เมื่อใดที่พวกเขาไม่พึงพอใจต่อตัวผู้นำพวกเขาจะเรียกร้องให้ลาออก ท่านอย่าได้ถอดอาภรณ์ที่พระองค์อัลลอฮฺทรงสวมให้กับท่าน” (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66)

เมื่อพิจารณาจากการเจรจากันระหว่างท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนกับท่านอับนุ อุมัร رضي الله عنه จะพบว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน رضي الله عنه ไม่ได้ลังเลใจในเรื่องที่จะลาออกจากตำแหน่งแต่อย่างใด เพราะว่าคุณเสียของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه ที่มีต่อเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนบอกไว้อย่างชัดเจนว่าให้ยืนหยัดไม่ให้ออก นอกจากเป็นไปได้ว่าในบางครั้งท่านอาจจะลืมหลังจากนั้นก็นึกขึ้นมาได้ โดยเห็นได้จากสำนวนคำพูดของท่านฮุซัยนที่บอกว่าจะไม่ลาออกตำแหน่ง เมื่อท่านนึกถึงคำสั่งเสียของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/148) นี่คือนิยามของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน رضي الله عنه หากว่าท่านตอบรับตามคำเรียกร้องของกลุ่มกบฏที่มาปิดล้อม ซึ่งพวกเขามีจำนวนเพียงน้อยนิด หากเปรียบเทียบกับเปอร์เซ็นต์จากจำนวนของประชาชาติ พวกเขาไม่ใช่เป็นคณะที่ปรึกษา ไม่ใช่ผู้ที่อยู่ในครรลองอิสลาม และไม่ใช่ชนกษัตริย์อิสลามแต่อย่างใด หากลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนจะส่งผลอย่างเลวร้ายต่อการดำเนินชีวิตของประชาชาติ รวมถึงมันจะทำให้ความน่าเชื่อถือของระบอบเคาะลีฟะฮ์และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม และการที่ท่านยืนหยัดที่ไม่ยอมทำตามความอธรรมอันชั่วร้ายนี้จะส่งผลอย่างเลวร้ายต่อชีวิตของท่าน ท่านรู้ดีถึงผลลัพธ์สุดท้ายและการที่ท่านต้องยอมรับสิ่งนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่หนักหน่วงต่อชีวิตของคนๆ หนึ่งที่จะกระทำได้ แต่ทว่าท่านยอมเลือกที่จะเอาผลประโยชน์อันจะเกิดขึ้นกับประชาชาติก่อนผลประโยชน์ที่จะได้รับแก่ตัวของตนเอง

ขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน رضي الله عنه อยู่ในบ้าน ส่วนบรรดาผู้ตั้งตนเป็นกบฏปิดล้อมอยู่ด้านหน้า มีอยู่วันหนึ่งท่านได้ออกไปที่ทางเข้าประตูบ้าน แล้วท่านได้ยินคำข่มขู่จากพวกที่กำลังปิดล้อมว่าจะต้องสังหารท่าน เสมือนว่าท่านไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าเหตุการณ์จะรุนแรงถึงขั้นนี้ จากนั้นท่านก็ได้กลับเข้าไปหาคนที่อยู่ในบ้านในสภาพที่สีหน้าของท่านเปลี่ยนไปและท่านกล่าวว่า “เมื่อสักครู่นี้พวกนั้นได้ข่มขู่ว่าจะสังหารฉัน” ส่วนคนที่อยู่ในบ้านกล่าวกับท่านว่า “โอ้อะมีร์ลุมูมินีน อัลลอฮ์จะเป็นผู้ปกป้องช่วยให้ท่านรอดพ้นจากพวกเขา” ท่านกล่าวว่า “เพราะเหตุอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน?” ฉะนั้นเคยได้ยินท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه กล่าวไว้ความว่า “เลือดของมุสลิมจะไม่เป็นที่อนุญาตยกเว้นจะต้องมี 1 ใน 3 ประการต่อไปนี้ คนที่กลับไปเป็นผู้ปฏิเสธหลังจากที่เขาเคยศรัทธาต่ออัลลอฮ์ คนที่ผิดประเวณีหลังจากที่เขาเคยผ่านการแต่งงาน และคนที่ฆ่าชีวิตผู้อื่นโดยไม่มีสิทธิอันชอบธรรม ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันไม่เคยผิดประเวณีทั้งในยุคญาฮิลียะฮ์หรือหลังจากเข้ารับอิสลามเลย ฉันไม่เคยคิดที่จะเปลี่ยนศาสนานับตั้งแต่ที่อัลลอฮ์ได้ประทานทางนำให้แก่ฉัน และฉันไม่เคยฆ่าชีวิตของผู้อื่นแล้วด้วยเหตุผลอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/67 ; Ahmad, 1995 : 1/63)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน رضي الله عنه ได้เดินออกมาดูกลุ่มผู้ที่กำลังปิดล้อม ท่านพยายามที่จะโน้มน้าวพวกเขาให้ลดอุณหภูมิความร้อนและให้ทบทวนการออกจากเชื้อฟงปฏิบัติตามผู้นำ พร้อมทั้งท่านได้ตอบโต้ประเด็นต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิ และพยายามเปิดเผยความ

เป็นจริงในกรณีที่พวกเขาได้กล่าวใส่ร้ายท่าน คาดหวังว่าพวกเขาจะได้ประจักษ์ถึงความเป็นจริงและกลับสู่การใช้สติปัญญาอย่างใคร่ครวญ แล้วท่านขอให้ผู้ที่ปิดล้อมส่งตัวแทนมาหนึ่งคนเพื่อจะได้เจรจาพูดคุยกัน พวกเขาได้ส่งชายหนุ่มที่ชื่อเศาะอศออะ อิบน์ ศุหาน จากนั้นเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ขอให้เขาชี้แจงประเด็นปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อท่าน (Ibn Abi Shaibah, n.d. : 15/203-204) เศาะอศออะกล่าวว่า “พวกเราถูกเนรเทศออกจากมาตุภูมิของเราโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม นอกจากพวกเรากล่าวว่าอัลลอฮ์คือพระผู้อภิบาลของเราเท่านั้น” เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه กล่าวกับเขาว่า “จงนำหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานซี” เขาจึงอ่านคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ اذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴾

(الحج : 39)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮ์ทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน”

(อัล-หัจญ : 39)

เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه จึงกล่าวว่า “โองการนี้ไม่ได้หมายถึงท่านและก็ได้ไม่ได้หมายถึงพรรคพวกของท่าน แต่ทว่าโองการนี้กล่าวถึงฉันและบรรดาพรรคพวกของฉัน แล้วท่านฮุซัยมานได้อ่านโองการที่เศาะอศออะได้กล่าวอ้างและอ่านโองการหลังจากนั้นซึ่งมาอธิบายการอ้างหลักฐานเท็จของเศาะอศออะ โดยท่านได้อ่านคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ اذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴾

الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بغيرِ حَقِّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ

اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ هَدَمَتْ صَوْمِعُ وَبِيعُ وَصَلَوَاتُ وَمَسْجِدُ

يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ

لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا

الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿

(الحج : 39-41)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน บรรดาผู้ที่ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของพวกเขา โดยปราศจากความยุติธรรม นอกจากพวกเขาแล้วว่า อัลลอฮฺคือพระเจ้าของเราเท่านั้น และหากว่าอัลลอฮฺทรงขัดขวางมิให้มนุษย์ต่อสู้ซึ่งกันและกันแล้ว บรรดาทอฮวด และโบสถ์ (ของพวกคริสต์) และสถานที่สวด (ของพวกยิว) และมีสยิดทั้งหลายที่พระนามของอัลลอฮฺ ถูกกล่าวรำลึกอย่างมากมาย ต้องถูกทำลายอย่างแน่นอน และแน่นอนอัลลอฮฺ จะทรงช่วยเหลือผู้ที่สนับสนุนศาสนาของพระองค์ แท้จริงอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงพลัง ผู้ทรงเดชานุภาพอย่างแท้จริง บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน คือบรรดาผู้ที่ดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้กันให้กระทำความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และบั่นปลายของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮฺ”

(อัล-หัจญ : 39-41)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه ได้อธิบายรายละเอียดของโองการนี้ให้ประชาชนเข้าใจอย่างถูกต้องครอบคลุม รวมถึงได้บอกถึงสาเหตุของการประทานโองการนี้ลงมา ถูกประทานลงมาให้กับใครและโองการได้ชี้ถึงสิ่งใด เพื่อว่าผู้ที่อ่านอัลกุรอานจะไม่เกิดความคลุมเครือ เสาะอศออะอ่านโดยไม่รู้ความหมายและอ้างหลักฐานไม่ตรงกับเป้าหมายของโองการอย่างแท้จริง และแน่นอนบรรดาอูละมาอ์ผู้เชี่ยวชาญด้านอรรถาธิบายอัลกุรอานเห็นพ้องกับท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه ว่าโองการนี้ถูกประทานลงมาให้แก่บรรดาชาวมุฮายอิรีน ส่วนหนึ่งได้แก่ อิบน์ อับบาส رضي الله عنه , มุญาฮิด , อัญญาฮาก และชาวสลัฟคนอื่นๆ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/150-151) และอิบนุ กะษีร กล่าวไว้ว่า โองการนี้ถูกประทานลงมาให้แก่บรรดาชาวมุฮายอิรีน (Ibn Kathir, 1994 : 3/226) ทำนองเดียวกันการที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه ปฏิเสธผู้ที่ขับไล่ท่านเป็นการกระทำตามโองการที่มาหลังจากนั้น ซึ่งเป็นโองการที่เศาะอศออะได้กล่าวอ้างเป็นหลักฐาน แท้จริงในโองการนั้นได้สั่งแก่ผู้ที่อัลลอฮฺทรงให้เขามีอำนาจในแผ่นดิน ได้กำชับกันในเรื่องคุณธรรมความดีงามและห้ามปรามในเรื่องของความอธรรมชั่วร้าย และท่านอูษมาน رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮฺ การที่ท่านขับไล่พวกเขาถือว่าเป็นเรื่องของการกำชับใช้ในเรื่องความดีงามและเป็นการห้ามปรามในเรื่องของความชั่วร้ายอันเนื่องจากพวกเขาได้ละเมิดต่อพี่น้องมุสลิมบางส่วนและพยายามที่จะเผยแพร่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้น และหากว่าเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه ได้ต่อสู้กับพวกกบฏก็ถือว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรมและเป็นความยุติธรรมเหมาะสมกับท่าน เพราะว่าพวกเขาเป็นกลุ่มคนที่สร้างความเสื่อมเสียให้เกิดขึ้นในแผ่นดินซึ่งสมควรที่

จะได้รับการลงโทษจากพระองค์อัลลอฮ์ จะด้วยการฆ่า การตรึงไม้กางเขน การตัดมือหรือเท้าสลับข้าง หรือเนรเทศออกจากแผ่นดิน ดังคำดำรัสของพระองค์ที่ว่า

﴿ إِنَّمَا جَزَاؤُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

(المائدة : 33)

ความหมาย “แท้จริงการตอบแทนแก่บรรดาผู้ที่ทำสงครามต่ออัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ และพยายามบ่อนทำลายในแผ่นดิน นั่นก็คือการที่พวกเขาจะถูกฆ่า หรือถูกตรึงบนไม้กางเขน หรือมือของพวกเขาและเท้าของพวกเขาจะถูกตัดสลับข้าง หรือถูกเนรเทศออกไปจากแผ่นดิน ดังกล่าวนั้นพวกเขาจะได้รับความอัปยศในโลกนี้ และจะได้รับการลงโทษอันใหญ่หลวงในปรโลก”

(อัล-มาอิดะฮ์ : 33)

ยิ่งโองการนี้ที่เศาะอูดอะกล่าวอ้างมาเป็นหลักฐานยิ่งห่างไกลมาก เพราะการที่พวกเขาถูกเนรเทศไม่ใช่สาเหตุอันเนื่องมาจากการที่พวกเขาบอกว่า “อัลลอฮ์เป็นผู้อภิบาลของเรา” ซึ่งอิบน์ กะษีร์ กล่าวว่า “นอกจากพวกเขาบอกว่าอัลลอฮ์เป็นพระผู้อภิบาลของเรา กล่าวคือไม่มีเหตุผลอะไรเลยสำหรับพวกเขาที่ถูกขับไล่ พวกเขาไม่ได้ทำความเดือดร้อนแก่ชาวมักกะฮ์และพวกเขาก็ไม่ได้กระทำความผิดอันใด นอกจากพวกเขาให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์และเคารพภักดีต่อพระองค์โดยไม่มีภาคีหุ้นส่วนเพียงเท่านั้น” (Ibn Kathir, 1994 : 3/226)

การที่เศาะอูดอะนำโองการนี้มากกล่าวอ้างเป็นการกล่าวอ้างที่ไม่ถูกต้องนำมากล่าวโดยขาดความรู้ความเข้าใจต่อแก่นแท้ของหลักการ เขาพยายามที่จะตีความโองการเพื่อมาสนับสนุนอารมณ์ความต้องการแห่งตน การที่ผู้กล่าวอ้างซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏเข้าใจความหมายจากคัมภีร์แห่งอัลลอฮ์อย่างผิดเพี้ยน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนของเขาก็ต้องเข้าใจเฉกเช่นเดียวกับเขาหรือไม่ก็เข้าใจแย่งยิ่งกว่าเขาเสียอีก ดังนั้นการกล่าวตำหนิว่าร้ายหรือการพิพาทโต้เถียงกับเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมผู้ยิ่งใหญ่จะมีประโยชน์หรือ? หลังจากที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้กล่าวตอบโต้กับพวกที่ปิดล้อมด้วยความนอนน้อมถ่อมตน ท่านพยายามกล่าวชี้แจงกับประชาชนถึงสถานะและการทุ่มเทเสียสละเพื่อเชิดชูศาสนาอิสลามบางประการที่ท่านได้กระทำ เพื่อขอแรงสนับสนุนจากผู้ที่ได้รับรู้หรือได้ยินเรื่องราวเหล่านี้มาจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และได้โอกาสในการ

ชี้แจงให้แก่มวลประชาชนได้รับทราบ ส่วนหนึ่งจากสิ่งที่เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ชี้แจงพอจะสรุปได้ดังนี้

เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กล่าวว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้อยู่ร่วมกับท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه ในวันที่เกิดเหตุการณ์ที่หิรอฮ์ซึ่งในวันนั้นเขาได้สิ้นสะเทือน แล้วท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ได้ใช้เท้ากระทืบพร้อมกับกล่าวว่า “จงสงบนิ่งหิรอฮ์ไม่มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เป็นนบี คิตติก และชะฮีด” และฉันก็เป็นคนหนึ่งที่อยู่บนนั้นพร้อมกับท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه (Muslim, 1972 : 2417) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้ตอบโต้ผู้ที่ตำหนิท่านว่ามาร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า ท่านกล่าวว่าในขณะที่ฉันเป็นตัวแทนถูกส่งไปเจรจากับพวกมุซริกมักกะฮ์ ปรากฏว่าท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่า “นี่คือมือของฉัน และนี่ (อีกข้าง) คือมือของอุมมาน” (Ahmad, 1995 : 1/340-341) โดยที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ได้ทำสัตยาบันแทนฉัน การที่เขาไม่สามารถมาร่วมทำสัตยาบันได้ไม่ได้หมายความว่าความประเสริฐในตัวของเขาสูญหายไปแต่อย่างใด หากทว่ามันแสดงถึงสถานะของเขา ณ ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه โดยที่ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه ได้ทำภารกิจสำคัญนี้แทนตัวของเขา

การที่กลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏไม่อนุญาตให้ไปละหมาดที่มีสยิดของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه ท่านได้กล่าวกับพวกเขาถึงความประเสริฐของผู้ที่ได้ขยายมัสยิดหลังนี้ ตามคำบอกเล่าของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه ความว่า “ผู้ใดที่ได้ร่วมขยายบ้านหลังนี้ (มัสยิด) ให้กับเรา –พร้อมกันนั้นท่านได้ซื้อบ้านที่อยู่ข้างมัสยิด- เขาจะได้รับบ้านหลังหนึ่งในสวนสวรรค์” จากนั้นท่านได้รวบรวมทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวและได้ขยายมัสยิด (al-Tirmidhi, n.d. : 5/627) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้บอกถึงการเสียสละเป็นจำนวนมหาศาลในวันจัดเตรียมกองทัพยามทุกซึก เพื่อเป็นการสนองตอบคำเรียกร้องของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه ที่กล่าวว่าความว่า “ผู้ใดที่ได้ใช้จ่ายทรัพย์สินในวันนี้การใช้จ่ายของเขาจะถูกตอบรับ” ฉันได้ใช้จ่ายครึ่งหนึ่งจากทรัพย์สินของฉันเพื่อจัดเตรียมกองทัพในครั้งนี้ (Ibn ‘Asakir, 1986 : 339-340) ต่อมาท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กล่าวถึงการที่ท่านได้ซื้อบ่อน้ำรุมะฮ์เพื่อแบ่งปันน้ำให้แก่คนเดินทาง ฉันก็ได้ซื้อมันด้วยกับทรัพย์สินส่วนตัว และฉันก็ได้มอบให้แก่คนเดินทาง (Ahmad, 1995 : 1/59)

แต่เมื่อเหตุการณ์ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นสิ่งที่ท่านพยายามเจรจาชี้แจงกลับไม่ประสบความสำเร็จ กลุ่มกบฏผู้ปิดล้อมไม่ยอมรับฟังเหตุผลอะไรทั้งสิ้น สิ่งเดียวที่พวกเขาต้องการคือชีวิตของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เมื่อความรุนแรงยังอยู่ในขีดต่ำสุดท่านได้พูดกับพวกที่ตั้งตนเป็นกบฏว่า “โอ้พี่น้องประชาชน พวกท่านทั้งหลายอย่าได้สังหารฉันและอย่าพยายามตำหนิว่าร้ายต่อฉัน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์หากพวกท่านได้สังหารฉันแล้ว ไม่มีวันที่พวกท่านจะได้ออกสมรภูมิต่างพร้อมเพรียงกัน ไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อมหน้ากัน อันเนื่องจากความขัดแย้งจนกระทั่งจะกลายเป็นดังที่ปรากฏอยู่” พร้อมกันนั้นท่านได้ประสาณนิ้วมือเพื่อแสดงถึงความ เป็นเอกภาพกลมเกลียว และท่านอุมมาน رضي الله عنه ยังกล่าวอีกว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หากพวกท่านได้

สังหารฉันจะไม่เกิดความรักใคร่กันหลังจากฉันอีกต่อไป และไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อมเพรียงกันอีกต่อไป” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71) และเป็นທີ່ประจักษ์ชัดหลังจากที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ถูกสังหารทุกรื่องราวที่ท่านเคยกล่าวเตือนเอาไว้ได้เกิดขึ้นทั้งหมด ดังที่หะซัน อัล-บศรีย ได้กล่าวว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ มาตรฐานว่าพวกเขาละหมาดพร้อมเพรียงกัน แต่หัวใจของพวกเขาขัดแย้งกัน” (Ibn ‘Asakir, 1986 : 351) เช่นเดียวกันกับที่อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه ได้ย้ำเตือนผู้ที่ลงมือสังหารท่านให้ระวัง และท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ยังได้ส่งตัวแทนไปปรึกษากับบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم ว่าจะจัดการกับกลุ่มผู้ที่กำลังปิดล้อมอยู่อย่างไร ซึ่งพวกเขาได้ข่มขู่เอาไว้ว่า จะต้องสังหารท่านเพียงอย่างเดียว แล้วท่านก็ได้ส่งตัวแทนไปหาอิบน์ สะลาม رضي الله عنه

3.4.4 บรรดาเศาะหาบะฮ์พยายามปกป้องแต่ถูกท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ปฏิเสธ

เมื่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه เห็นว่าความพยายามของท่านที่จะยับยั้งความรุนแรงด้วยกับหลักสันติวิธีอันจะเกิดจากกลุ่มของผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว และเหตุการณ์กลับยิ่งเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ท่านจึงปรึกษากับอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه เรื่องเหตุการณ์ดังกล่าว เขาแนะนำท่านว่าให้หยุดเรื่องการลงมือต่อสู้กับพวกนั้น เพื่อว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้จะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ ณ ที่พระองค์อัลลอฮ์ โดยที่เขาได้พูดกับท่านว่า “หยุดเถอะ หยุดเถอะ เพราะการที่ท่านถูกสังหารจะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 351-352) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้ส่งตัวแทนไปไปเชิญท่านอะลี رضي الله عنه มาที่บ้านท่านอะลีได้มาพร้อมกับสมาชิกในครอบครัวบางส่วน เมื่อมาถึงบ้านพบว่าถูกล้อมไปด้วยบรรดากลุ่มกบฏ ท่านอะลีตั้งใจจะต่อสู้แล้วบุกเข้าไปหาเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน แต่ปรากฏว่าสมาชิกในครอบครัวได้ดึงเอาไว้เพราะเกรงว่าจะเกิดอันตรายขึ้นจากกลุ่มผู้ปิดล้อม เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านอะลีได้เอาผ้าสีดำที่โปกศรีษะแล้วโยนไปให้กับตัวแทนของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/68-69)

ประหนึ่งว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه ท่านได้แสดงจุดยืนแห่งสันติภาพอย่างหนักแน่น มาตรฐานว่าเหตุการณ์ทวีความรุนแรงถึงขั้นวิกฤติแล้วก็ตาม ด้วยเหตุนี้เห็นว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم ได้ตำหนิต่อการกระทำอันป่าเถื่อนของกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อม เพราะพวกเขาเกรงว่าอันตรายจะต้องประสบกับเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ดังนั้นจึงมีเศาะหาบะฮ์กลุ่มหนึ่งมาหาท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมานเสนอตัวที่จะปกป้องอันตรายให้กับท่าน แต่ท่านได้ปฏิเสธ ต่อจากนั้นพวกเขาได้มาหาเป็นครั้งที่สองโดยได้แสดงถึงความมุ่งมั่นตั้งใจมากกว่าในครั้งแรกแต่ก็ถูกท่านอุมัยมานปฏิเสธกลับไปอย่างรุนแรง และเมื่อเหตุการณ์ยิ่งเลวร้ายเพิ่มขีดวิกฤติอันตรายมากขึ้นบรรดาเศาะหาบะฮ์ได้เตรียมพร้อมเพื่อการต่อสู้ปกป้องท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน มีบางส่วนได้เข้าไปอยู่ในบ้านแต่ปรากฏว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه พยายามปฏิเสธความปรารถนาดีเหล่านั้นและได้กำชับพวกเขาอย่างหนักแน่นอย่าให้เกิดการนองเลือดอันเกิดจากการพยายามที่จะ

ปกป้องตัวของท่านโดยเด็ดขาด เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเราพิจารณาจากสายรายงานที่เศาะฮี้หฺจะพบว่า ท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه จะปฏิเสธผู้ที่พยายามเสนอตัวมาปกป้องรักษาท่านอย่างรุนแรง ท่านยืนกรานอย่างหนักแน่นว่าไม่ต้องการให้เกิดการต่อสู้หรือเกิดการนองเลือดขึ้น และพยายามย้าเตือนพวกเขาให้รำลึกถึงอัลลอฮฺและให้เชื่อฟังปฏิบัติตามท่าน โดยที่ท่านไม่เคยลังเลหรือสั่นไหวต่อเจตนารมณ์ประการนี้ เมื่อแยกรายละเอียดข้อเสนอของบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم เพื่อปกป้องตัวท่านอูษมาน رضي الله عنه และจุดยืนของท่านต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งได้แก่

หะริษะฮฺ อิบน์ อัล-นุอมาน رضي الله عنه ได้มาหาเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه ในสภาพที่ท่านกำลังถูกปิดล้อม โดยที่เขาได้กล่าวว่า “หากท่านต้องการ พวกเราจะต่อสู้เพื่อปกป้องตัวของท่านเอง” (al-Bukhari, 1991 : 1/101 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 240) อัล-มุฮัมมัด อิบน์ ซุบะฮะฮฺ رضي الله عنه เขาได้เตรียมพร้อมที่จะต่อสู้กับกลุ่มตั้งตนเป็นกบฏร่วมกับบุคคลอื่นๆ อีกจำนวนมากเพื่อปกป้องท่าน และเขาได้เสนอต่อท่านอูษมาน رضي الله عنه ให้ต่อสู้กับพวกกบฏอันเนื่องมาจากท่านมีอาวุธและกำลังพลพร้อม ดังที่เขาได้กล่าวว่า “แท้จริงท่านมีทั้งอาวุธและกองกำลังพร้อม ท่านยืนอยู่บนสัจธรรมส่วนพวกเขาอยู่บนความอธรรม” ท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه กล่าวกับเขาว่า “ฉันไม่ยากเป็นคนแรกจากประชาชาติของท่านเราะสุลุลลอฮฺ ﷺ ที่ต้องเป็นผู้ทำให้หลังเลือด” (Ahmad, 1995 : 1/369) ขณะที่อัब्ดุลลอฮฺ อิบน์ อัช-ซุบัยร رضي الله عنه กล่าวว่า “จงต่อสู้กับพวกเขา ขอสาบานต่ออัลลอฮฺแน่นอนว่าพระองค์ทรงอนุมัติให้ท่านต่อสู้กับพวกเขาได้” ท่านอูษมาน رضي الله عنه ตอบว่า “ไม่ ขอสาบานต่ออัลลอฮฺฉันจะไม่ลงมือต่อสู้กับพวกเขาอย่างเด็ดขาด” ในอีกสายรายงานเขากล่าวว่า “โอ้อะมีร์ลุมูมินีน พวกเราอยู่ในบ้านท่านพร้อมกับกลุ่มนักรบผู้เชี่ยวชาญอีกจำนวนหนึ่ง จงอนุญาตให้กับพวกเราเถิด” ท่านอูษมาน رضي الله عنه ตอบว่า “ขอยืนยันต่ออัลลอฮฺ ฉันไม่ต้องการให้ใครสักคนต้องมาเสียชีวิตเพราะมาปกป้องตัวฉัน” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 400)

และเมื่อเหตุการณ์ถึงทวีความรุนแรงบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم ไม่ได้หยุดความตั้งใจในการที่จะปกป้องรักษาชีวิตของท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه มาตรฐานว่าจะถูกท่านปฏิเสธอย่างรุนแรงก็ตาม พวกเขายังใช้ความพยายามกันต่อ ดังเช่นท่านกะอับ อิบน์ มาลิก رضي الله عنه สนับสนุนให้ชาวอันศอรร์ร่วมกันช่วยเหลือท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه เขาพูดว่า “โอ้อับรรดาชาวอันศอรร์ พวกท่านจงช่วยเหลือต่ออัลลอฮฺอีกครั้ง” จากนั้นบรรดาชาวอันศอรร์ก็มารวมตัวกันหน้าประตูบ้านของเคาะลีฟะฮฺอูษมาน แล้วซัยด์ อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه ได้เข้าไปหาท่านอูษมานพร้อมกับพูดว่า “ตอนนี้ชาวอันศอรร์รวมตัวกันอยู่ที่ประตูบ้าน หากท่านต้องการ พวกเราจะช่วยเหลือต่ออัลลอฮฺอีกครั้ง” แต่ท่านอูษมานได้ปฏิเสธ และพูดว่า “เรื่องดังกล่าวนี้ไม่มีความจำเป็นอันใดแก่ฉันเลย” (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 173) หะสัน อิบน์ อะลีย ได้เข้ามาหาท่านเคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه และกล่าวว่า “จงชักเอาดาบของฉัน” ท่านอูษมานตอบว่า “ไม่เอา ฉันขอบริสุทธิ์ต่ออัลลอฮฺจากเลือดของเจ้า และจงเก็บดาบของเจ้าแล้วกลับไปหาพ่อของเจ้าเถิด” (Ibn Abi Shaibah, n.d. : 15/224)

และในที่สุดเมื่อบรรดาเศาะหาบะฮฺ เห็นว่าเหตุการณ์ความรุนแรงพุ่งสูงสุดถึงวาระสุดท้าย พวกเขาบางส่วนมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะปกป้องรักษาชีวิตของท่านโดยไม่ต้องขอคำปรึกษาหารือแต่อย่างใด บางคนได้เข้าไปอยู่ในบ้านเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้ अबดุลลอฮฺ อิบน์ อุมีร์ رضي الله عنه ก็เป็นคนหนึ่งที่อยู่นั้นโดยได้เตรียมการเอาดาบขวานไว้ที่คอ สวมเสื้อเกราะ เตรียมพร้อมสำหรับการต่อสู้เพื่อปกป้องท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه แต่ทว่าท่านพยายามให้อิบน์ อุมีร์ رضي الله عنه ออกไปจากบ้าน เพราะท่านเกรงว่าเมื่อพวกกบฏเข้ามาแล้วจะสังหารเขา (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 173) และเช่นเดียวกันอบูฮุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه ก็ได้ขวานดาบไว้ที่คอ จากนั้นเข้ามาหาท่านอุมัยมานในบ้าน แล้วพูดว่า “โอ้อะมีร์ลุมูมินีน ต่อสู้เลยดีกว่า” ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมานตอบว่า “โอ้อับดุลลอฮฺ ท่านจะมีความสุขหรือการที่ผู้คนจำนวนมากต้องมาล้มตายเพียงเพื่อมาปกป้องตัวฉัน” เขาตอบว่า “ไม่ครับ” ท่านพูดต่อว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮฺ หากท่านฆ่าคนบริสุทธิ์ไปคนหนึ่งเสมือนว่ามนุษย์ทั้งหมดถูกฆ่า ดังนั้นจงกลับไปและอย่าให้มีการสู้รบกันเลย” (Ibn Sa’ad, 1996 : 3/70)

สะลิม อิบน์ สะลิม กล่าวว่า “ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมานได้ห้ามพวกเราไม่ให้ต่อสู้กับกลุ่มกบฏที่มาปิดล้อม หากว่าเขาอนุญาตให้แก่พวกเรา เราจะต่อสู้กับพวกเขาจนกระทั่งเอาพวกเขาออกไปจากดินแดนแห่งนี้” (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 173) อิบน์ อบี มะลิกะฮฺ กล่าวว่า “ภายในบ้านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมานมีนักรบผู้เชี่ยวชาญอยู่จำนวนหนึ่ง อาทิ अबดุลลอฮฺ อิบน์ อัซ-ซุบัยร” (Ibn Sa’ad, 1996 : 3/70) และอิบนฺ ซิรีน กล่าวว่า “มีผู้ที่อยู่ในบ้านพร้อมกับท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมานจำนวน 700 คน หากอนุญาตให้พวกเขาประจัญบานกับกลุ่มกบฏที่ปิดล้อม -อินชาอัลลอฮฺ- สามารถนำเอาพวกกบฏออกจากดินแดนแห่งนี้ได้ ส่วนหนึ่งจากพวกเขาประกอบด้วย अबดุลลอฮฺ อิบน์ อุมีร์ , หะสัน อิบน์ อะลีย และ अबดุลลอฮฺ อิบน์ อัซ-ซุบัยร” (Ibn Sa’ad, 1996 : 3/71 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 400)

เมื่อบรรดาเศาะหาบะฮฺพบว่าท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه ยืนกรานที่จะไม่ให้เกิดการสู้รบขึ้นอย่างเด็ดขาด ปฏิเสธการช่วยเหลือเพื่อปกป้องตัวของท่านทุกรูปแบบอย่างหนักหน่วงรุนแรง ดังนั้นพวกเขาจึงไม่มีแนวทางอันใดในการที่จะปกป้องรักษาตัวท่านนอกจากอีกช่องทางเดียวคือการช่วยเหลือท่านฝ่าวงล้อมของกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อมหนีออกจากนครมักกะฮฺ จากสายรายงานมี अबดุลลอฮฺ อิบน์ อัซ-ซุบัยร , มุฮัมมัดเราะฮฺ อิบน์ ซุบะฮฺ และอุซามะฮฺ อิบน์ ซัยด์ ต่างอาสาเสนอตัวที่จะช่วยท่านอุมัยมานในเรื่องดังกล่าว โดยแต่ละคนได้เสนอตัวที่จะนำท่านหนีจากการปิดล้อมของกลุ่มกบฏ แต่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه ก็ได้ปฏิเสธข้อเสนอต่างๆ เหล่านั้นอีกเช่นเคย (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/166) ฉะนั้นไม่เป็นที่กังขาแต่ประการใดถึงอุดมการณ์ของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه ที่ยืนหยัดอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่ให้มีการต่อสู้หรือนองเลือดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกัน ทั้งที่ท่านเป็นฝ่ายยืนหยัดอยู่บนสัจธรรม มีความชอบธรรมเต็มร้อยที่จะปกป้องอิบิไตยหรือต่อสู้กับเหล่าทรราชที่ตั้งตน

เป็นกบฏมาปิดล้อมบ้าน แต่ท่านเลือกที่จะเอาชีวิตเข้าแลกเป็นเดิมพันเพื่อรักษาสันติภาพและประโยชน์สูงสุดอันจะเกิดกับประชาชาติอิสลาม

3.4.5 วันสุดท้ายของการปิดล้อมและการฝืนเห็น

และวันสุดท้ายแห่งการปิดล้อมได้มาถึง เป็นวันที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ถูกสังหาร ในคำคืนสุดท้ายท่านเคาะลีฟะฮ์ได้นอนหลับ เมื่อตื่นขึ้นมาในตอนเช้าท่านได้พูดกับประชาชนว่า “คนพวกนั้นได้สังหารฉัน” จากนั้นท่านพูดอีกว่า “ฉันได้ฝืนเห็นท่านนบี ﷺ โดยมีอูบัยกรและอุมัยรอยู่พร้อมกับท่าน” แล้วท่านนบี ﷺ พูดว่า “โอ้อุซัยมาน มาละคีลอดพร้อมกับพวกเรา” และเมื่อเริ่มเวลาเช้าของวันใหม่ ปรากฏว่าท่านถือศีลอดและถูกสังหารถึงแก่ชีวิตในวันนี้ (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/75 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 400) การที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه นอนหลับแล้วได้ฝืนเห็นท่านนบี ﷺ เป็นความจริง เพราะชัยฏอนมารร้ายไม่สามารถแปลงกายมาในรูปลักษณะของท่านนบี ﷺ ได้ ดังที่มีปรากฏในหะดีษเศาะฮี้หฺของอิหม่ามอัล-บุคอรีย รายงานจากอนัส رضي الله عنه ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فِى الشَّيْطَانِ لَا يَتَمَثَّلُ بِي))

(رواه البخاري : 12/383)

ความหมาย “ผู้ใดที่ได้นอนหลับแล้วฝืนเห็นฉันก็เท่ากับเขาได้เห็นฉัน เพราะแท้จริงชัยฏอนมารร้ายไม่สามารถแปลงกายมาในรูปลักษณะของฉันได้”

(al-Bukhari, 1991 : 12/383)

และยังมีในบันทึกของอิหม่ามมุสลิม รายงานจากญาบิร رضي الله عنه ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ رَأَى فِي النَّوْمِ فَقَدْ رَأَى إِتَهُ لَا يَنْبَغِي لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَشَبَّهَ بِي))

(رواه مسلم : 15/26)

ความหมาย “ผู้ใดที่ได้นอนหลับแล้วฝืนเห็นฉันก็เท่ากับเขาได้เห็นฉัน เพราะแท้จริงไม่เป็นการสมควรที่ชัยฏอนมารร้ายที่จะมาเลียนแบบรูปลักษณะของฉัน”

(Muslim, 1972 : 15/26)

สำหรับรูปลักษณะของท่านนบี ﷺ ซัยญอนมารร้ายไม่สามารถที่จะแปลงกายเลียนแบบหรือทำให้เหมือนได้ ส่วนการที่ฝันเห็นท่านนบี ﷺ ก็เท่ากับการได้เห็นรูปลักษณะของท่านนบีมุหัมมัดจริงๆ เสมือนตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ (Ibn Hajar, n.d. : 12/386) ดังนั้นผู้ใดที่ได้ฝันเห็นรูปลักษณะของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ให้เขาเชื่อว่าเป็นรูปลักษณะจริงๆ ของท่านนบี หากว่าเขาได้ฝันเห็นและนอกจากมีปรากฏในหะดีษเศาะฮิหฺที่บอกถึงคุณลักษณะของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ (al-Nawawiy, n.d. 1980 : 15/26) ด้วยเหตุนี้อุปมาอุปไมยกล่าวได้ว่า อิบน์ สิริน กล่าวว่า “เมื่อเขาฝันเห็นท่านนบี ﷺ ก็เท่ากับการได้เห็นรูปลักษณะจริงของท่าน” (Ibn Hajar, n.d. : 12/383)

ดังนั้นการที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ ได้ฝันเห็นท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เป็นเสมือนการที่ท่านได้เห็นท่านนบี ﷺ จริงๆ ไม่ใช่เป็นการแปลงกายลอกเลียนแบบจากซัยญอนมารร้าย เพราะว่าท่านอูษมาน ﷺ ก็รู้จักท่านนบี ﷺ เป็นอย่างดี ซึ่งไม่มีทางเป็นไปได้ที่ซัยญอนมารร้ายจะมาหลอกลวงหรือครอบงำ และเช่นเดียวกันการได้ฝันเห็นถือว่าเป็นการแจ้งข่าวดีจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ แก่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานว่าจะได้รับสวนสวรรค์เป็นครั้งที่สอง เพราะท่านอูษมานได้พบและอยู่ร่วมกับท่านนบี ﷺ และเป็นหลักฐานอีกเช่นกันว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ มีอุดมการณ์ที่หนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลง เพราะท่านได้ยืนหยัดและพร้อมเผชิญหน้ากับอุปสรรคปัญหาจนกระทั่งถึงวินาทีสุดท้ายที่ความตายมาเยือน ไม่ได้เป็นดังที่พวกศัตรูผู้ทำลายกล่าวตำหนิใส่โคลัแต่ประการใด (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/180)

3.5 การสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ

วาระสุดท้ายของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ หลังจากที่ท่านได้ทุ่มเทเสียสละมาอย่างมากมายมหาศาลเพื่อเชิดชูคำดำรัสแห่งอัลลอฮ์ให้สูงส่ง เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม ยืนหยัดรักษาอุดมการณ์ บริหารกิจการบ้านเมืองจนกระทั่งประสบความสำเร็จไปพร้อมๆ กันในหลายด้าน แต่เป็นสังกรรมชีวิตของมวลมนุษยชาติทุกคนที่จะต้องลิ้มรสแห่งความตาย ขึ้นอยู่ว่าจะช้าหรือเร็วและรูปแบบการของการอำลาโลกใบนี้ไปจะแตกต่างกันตามลิขิตของพระผู้อภิบาลแห่งสากลจักรวาล และรายละเอียดของการสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ประกอบด้วยลักษณะการสังหาร วันเดือนปีที่ถูกสังหาร อายุในขณะที่ถูกสังหาร ผู้สังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ และการจัดการเรื่องศพของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1 ลักษณะการสังหาร

การปิดล้อมได้ดำเนินมาจนถึงเช้าวันศุกร์ ตรงกับวันที่ 12 เดือนชุลหิจญะฮ์ ปี ฮ.ศ. 35 ในขณะที่บ้านของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ มีบรรดาเศาะหาบะฮ์รวมถึงบุคคลอื่นๆ อีกจำนวนมาก พวกเขาอยู่เพื่อที่จะปกป้องท่านจากการทำร้ายของกลุ่มศัตรูผู้ที่กำลังปิดล้อม โดยส่วน

หนึ่งได้แก่ หะสัน อิบน์ อะลี , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัช-ชุบัยร , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร อิบน์ เราะเบียฮ์ , มุหัมมัด อิบน์ หาญิบ , มัรวาน อิบน์ อัล-หะกัม , กะษีร อิบน์ อัศ-ศ็อลดี , นาอิละฮ์ บินต์ อัล-ฟุรอฟีเศฮ์ และกินานะฮ์ คนรับใช้ของเศาะฟิยะฮ์ ﷺ และทั้งนี้ยังมีกลุ่มผู้ชายจากบনীอะดีย อิบน์ สุรอเกาะห์ และอิบน์ มุฎอ ทานเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ได้ใช้ให้พวกเขาออกไปจากบ้านและย้ำเตือนว่าไม่ต้องมาปกป้องอะไรให้กับตัวท่าน แต่บรรดาเศาะหาบะฮ์ก็ยืนยันยืนตามเจตนารมณ์อย่างหนักแน่นดังที่กล่าวผ่านมาแล้วก่อนหน้า และท่านสามารถบอกถึงเหตุผลที่ทำให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ยอมจำนน แล้วพวกเขาทยอยออกไปจากบ้านในที่สุด ปล่อยให้ท่านอยู่เผชิญหน้ากับกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อม มาถึงวินาทีนี้ภายในบ้านของท่านมีเฉพาะตัวท่านและสมาชิกในครอบครัว ท่านไม่มีอาวุธอันใดไว้ในครอบครอง และท่านไม่มีมนุษย์คนใดมาคอยปกป้อง แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ก็ได้เปิดประตูบ้าน (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70-75 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 389-391)

ท่านจึงมอบหมายตนเองต่อการกำหนดแห่งอัลลอฮ์ เพราะหวังในคำมั่นสัญญาของพระองค์และคิดถึงท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ท่านปรารถนาที่จะเป็นลูกหลานอาดัมที่มีความดีงามยิ่ง ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ได้กล่าวกับบรรดาเศาะหาบะฮ์ว่า “ฉันขอสาบาน ใครก็ตามที่รู้สึกรู้ว่ามีความจำเป็นต้องภักดีต่อฉัน พวกท่านจงยับยั้งตนเอง (จากความรู้สึกนั้น) แล้วกลับไปยังบ้านของพวกเขาเถิด” และท่านก็ยังกล่าวกับบรรดาทาสของท่านว่า “ผู้ใดใส่ดาบของฉันลงไปในฝัก เขาเป็นอิสระ” ต่อจากนั้นท่านอุมมาน ﷺ ได้ขออัลกุรอานมาอ่าน จากนั้นท่านก็เริ่มละหมาด 2 ร็อกอะฮ์ แล้วนั่งอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ท่านสลัดทุกสิ่งทุกอย่างแล้วมอบหมายกิจการงานทั้งหมดต่ออัลลอฮ์ ไม่ถือแม้กระทั่งดาบสักเล่ม ท่านตระหนักดีว่าท่านกำลังจะถูกสังหารในเวลาอันใกล้นี้ จากนั้นมุหัมมัด อิบน์ อุบัยกร ได้เข้ามาเป็นคนแรก ท่านอุมมาน ﷺ ได้กล่าวตักเตือนเขาเกี่ยวกับบิดาของเขา และท่านได้กล่าวว่า “ระหว่างฉันกับท่านเรามีคัมภีร์ของอัลลอฮ์อยู่” เขาจึงเดินออกไปและพยายามหักห้ามเหล่าผู้เตรียมพร้อมสังหารท่านอุมมาน ﷺ แต่เขาก็ทำอะไรไม่ได้ สุดท้ายจึงแยกตัวออกจากพวกเขาในสภาพที่เสียใจต่อการกระทำของตนเองที่เข้าร่วมกับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏในช่วงแรก และการไม่สามารถหักห้ามพวกเขาไว้ได้ (al-Tabariy, 1987 : 4/383-384)

ต่อมามีชายคนหนึ่งจากบনীสะดูส ซึ่งเขาได้รับการขนานนามว่า “กาฟแห่งความตาย” (อัล-เมาตุ อัล-อัศวัต) เขาได้เข้ารีตก่อนท่านอุมมานก่อนที่จะลงมือฟันกับดาบ แล้วเขาได้พูดว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่เคยเห็นสิ่งใดที่อ่อนนุ่มไปกว่าคอของอุมมาน แน่นอนว่าฉันได้รีตคอของเขาจนกระทั่งฉันเห็นตัวของเขาเสมือนกับงูที่บิดไปบิดมา” (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 174-175) ต่อจากนั้นเขาได้ใช้ดาบฟัน ท่านอุมมาน ﷺ พยายามใช้มือปิด จนกระทั่งมือของท่านถูกคมดาบจนขาด ในเหตุการณ์เยี่ยงนี้ท่านอุมมาน ﷺ จึงพูดขึ้นว่า “ฉันขอสาบานต่ออัลลอฮ์ นี่คือนิ้วมือแรกที่ถูกต้องออกจากส่วนต่อของมัน” ซึ่งเป็นมือที่ท่านเคยจับบันทึกอัล-วะหยู ท่านเป็นคนแรกที่คอยบันทึกโองการอัลกุรอานจากการบอกของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ถูก

สังหารในสภาพที่ท่านคัมภีร์อัลกุรอานไว้ในมือ ผลจากการที่ท่านถูกฟันจนมือขาดหยดเลือดของท่าน ไหลลงไปในคัมภีร์อัลกุรอานที่ท่านกำลังอ่านอยู่ ตรงคำดำรัสแห่งอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿...فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

(البقرة : 137)

ความหมาย “...แล้วอัลลอฮ์ก็จะทรงให้เจ้าพอเพียงแก่พวกเขา และพระองค์นั้นเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งการได้ยิน ทรงไว้ซึ่งความรู้”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : บางส่วนของโองการที่ 137)

เมื่อฆาตกรกาฬอำมหิตได้ปฏิบัติการณ์อันโหดเหี้ยมสำเร็จ เขาได้ยกมือขึ้นแล้วร้องตะโกนว่า “ฉันได้สังหารนอซัลสำเร็จแล้ว” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/81) ในอีกสายรายงานเล่าว่า ชายคนแรกที่เข้าไปสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه มีชื่อเรียกว่ารุมาน อัล-ยะมานีย โดยได้ใช้ไม้เท้าที่คดงเป็นอาวุธ และในขณะที่เขาเข้าไปในบ้านท่านอุมัยมานเพื่อที่จะสังหารเขาได้ขับร้องอนาฮีดไปด้วย (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/190-191) หลังจากนั้นบรรดากลุ่มกบฏกรูเข้ามาล้อมที่ร่างของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه และนาอิละฮฺ บินตุ อัล-ฟุรอพิเศาะฮฺ กล่าวว่า “ไม่ว่าพวกท่านจะสังหารเขาหรือจะปล่อยเขาไป เมื่อคืนที่ผ่านมาเขาได้ละหมาดโดยการอ่านอัลกุรอานหมดทั้งเล่มเพียงรื้อกอะฮ์เดียว” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/76) แน่นนอนว่านาอิละฮ์ผู้เป็นภรรยาของท่านได้เข้ามาขัดขวางพวกเขา นางได้ถือดาบไว้ในมือ ปรากฏว่าสุดาน อิบน์ หุมรอน ได้แย่งดาบของนางจนกระทั่งนิ้วมือของนางถูกตัดจนขาด เมื่อเห็นดังนั้น นางจึงเอาร่างของตนมาทับเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه เพื่อปกป้องจากคมดาบ (al-Tabariy, 1987 : 5/406-407) ในที่สุดพวกนอกรีตกลุ่มสะบะฮียันผู้ตั้งตนเป็นกบฏสามารถบรรลุเป้าประสงค์ของพวกเขาสำเร็จ สามารถสังหารอะมีรุลมุอมีนินได้ตามแผนการอันชั่วร้ายตามที่พวกเขาได้วางอุบายเอาไว้ สร้างความปั่นป่วนให้กับกลุ่มชาวมุสลิมที่เชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์ อาณาจักรอิสลามอยู่ในสภาพที่เศร้าหมองเพราะการสูญเสียเคาะลีฟะฮ์ผู้ที่ทุ่มเทเสียสละสร้างคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่ให้แก่โลกอิสลาม นครมะดีนะฮ์ถูกปกคลุมไปด้วยความเสียใจและร้องไห้กับการจากไปของท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ยิ่งเลวร้ายไปกว่านั้นมหายานครอันร่มเย็นภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม ได้ตกมาอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ธรรมอันโหดร้าย คือผู้ปกครองที่มาจากกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏชาวอียิปต์อัล-ฆอฟิย อิบน์ ทรับ อัล-อักกีบ โดยมีอับลลฮฺ อิบน์ สะบะอ์ ชัยฆอนมารร้ายจอมวางแผนยืนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเขาได้แสดงออกถึงความดีใจอย่างมาก เมื่อแผนการอันชั่วร้ายของเขาได้ถูกนำมาปฏิบัติการจนประสบความสำเร็จ และจากเหตุการณ์อันโหดเหี้ยมที่เกิดขึ้นในครั้งนี้นี้บางส่วนของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ผู้อาวุโสได้แสดงทัศนคติต่อการสูญเสียท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ไว้ดังนี้

อัส-ซุบัยรฺ อิบน์ อัล-เอาวาม رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านอุมมาน แท้จริงเราเป็นกรรมสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์ และยิ่งพระองค์ที่เราต้องกลับไป” เมื่อมีผู้กล่าวกับท่านว่า ผู้คนต่างโศกเศร้าเสียใจต่อเหตุการณ์ในครั้งนี้ แล้วท่านกล่าวว่า “พวกท่านทั้งหลายจะหาทางออกกันอย่างไร? พวกท่านทั้งหลายจะหาทางออกกันอย่างไร? แต่ทว่าพระองค์อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاءِهِمْ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا

فِي شَكِّ مُرِيبٍ﴾

(سبأ : 54)

ความหมาย “และระหว่างพวกเขา กับสิ่งที่พวกเขาต้องการมีสิ่งกีดขวาง ตั้งเช่นที่ได้ถูกปฏิบัติมาก่อนแล้วกับพลพรรคของพวกเขา แท้จริงพวกเขา นั้นอยู่ในความเคลือบแคลงสงสัย”

(สะบะอ์ : 54)

ฎ็อลหะฮฺ อิบน์ อุบัยดิลลาฮฺ رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านอุมมาน แท้จริงเราเป็นกรรมสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์ และยิ่งพระองค์ที่เราต้องกลับไป” เมื่อมีผู้กล่าวกับท่านว่า ผู้คนต่างโศกเศร้าเสียใจต่อเหตุการณ์ในครั้งนี้ ท่านกล่าวว่า “ความหายนะจงประสบกับพวกเขา แล้วท่านก็อ่านคำตรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ว่า

﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ فَلَا

يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ﴾

(يس : 49-50)

ความหมาย “พวกเขาไม่ได้คอยสิ่งใดเลยนอกจากเสียงกัมปนาทเพียงครั้งเดียว ซึ่งจะคร่าชีวิตพวกเขาในขณะที่พวกเขาโต้เถียงกันอยู่ แล้วพวกเขาก็ไม่สามารถจะส่งเสียอันใด และพวกเขาก็ไม่ทันจะกลับไปยังครอบครัวของพวกเขาได้”

(ยาซีน : 49-50)

อะลี ยิบน์ อปีฏอฺลิบ رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านอุมมาน แท้จริงเราเป็นกรรมสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์

และยังพระองค์ที่เราต้องกลับไป” เมื่อมีผู้กล่าวกับท่านว่า ผู้คนต่างโศกเศร้าเสียใจต่อเหตุการณ์ในครั้งนี้ ท่านก็ได้อ่านคำตรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ
مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ
خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاؤُ الظَّالِمِينَ ﴾

(الحشر : 16-17)

ความหมาย “ประหนึ่งเช่นชัยฏอนเมื่อมันกล่าวแก่มนุษย์ว่า จงปฏิเสธศรัทธาเถิด ครั้นเมื่อเขาได้ปฏิเสธศรัทธาแล้ว มันจะกล่าวว่า แท้จริงฉันขอปลีกตัวออกจากท่าน แท้จริงฉันกลัวอัลลอฮ์ พระเจ้าแห่งสากลโลก ดังนั้น บั้นปลายของพวกเขาทั้งสองคือ พวกเขาทั้งสองจะพำนักอยู่ในนรก เป็นผู้พำนักอยู่ในนั่นตลอดกาล และนั่นคือการตอบแทนของบรรดาผู้อธรรม”

(อัล-หัชร : 16-17)

สะอัด อิบน์ อับดุลคอกศ رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านฮุซัยมาน แล้วท่านก็ได้อ่านคำตรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُحْسِنُونَ صُنْعًا أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
وَلِقَائِهِمْ فَخِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ
جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُؤًا ﴾

(الكهف : 103-106)

ความหมาย “จงกล่าวเถิดมุหัมมัด เราจะแจ้งแก่พวกท่านไหม ถึงบรรดาผู้ที่ขาดทุนยิ่งในการทำงาน? คือบรรดาผู้ที่การชวนขายของพวกเขาสูญสิ้นไป ในการมีชีวิตในโลกนี้และพวกเขาคิดว่าแท้จริงพวกเขาปฏิบัติความดีแล้ว เขาเหล่านั้นคือบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาต่อโอองการทั้งหลายของพระผู้

เป็นเจ้าของพวกเขา และการพบปะกับพระองค์ ดังนั้นการงานของพวกเขาจึงไร้ผล และในวันกียามะฮฺเราจะไม่ให้มันมีค่าแก่พวกเขาเลย นั่นแหละการตอบแทนของพวกเขาคือนรกยะฮันนัม เนื่องจากพวกเขาปฏิเสธศรัทธา และพวกเขายึดเอาโครงการทั้งหลายของข้า และบรรดาเราะฮฺลุสของข้า เป็นที่ล้อเล่น”

(อัล-กะฮฺฟ : 103-106)

แล้วท่านสะอัด อิบน์ อบีวัคคอค ได้กล่าววิงวอนว่า “โอ้อัลลอฮฺขอให้พวกเขาได้พบกับความเศร้าโศกเสียใจและพบกับความตกต่ำไร้เกียรติ จากนั้นจงจัดการกับพวกเขา” (al-Tabariy, 1987 : 5/407-408 ; Ibn Kathir, 1988 : 7/189) ในเวลาต่อมาพระองค์อัลลอฮฺทรงตอบรับคำวิงวอนของท่านสะอัด โดยผู้ที่มีส่วนร่วมในการสังหารท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه มี अबดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ , ซอฟิกี ยิบน์ หัรบ อัล-อักกี ย , อัล-อัซดัร , หะกีม อิบน์ ญิบละฮฺ และกินานะฮฺ อัต-ตุญีบี ย ซึ่งพวกเขาล้วนแล้วต่างก็ถูกสังหารในเวลาต่อมา

3.5.2 วันเดือนปีที่ถูกสังหาร

Ali Muhammad al-Sallabiy (2003 : 430) กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า สำหรับปีที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ถูกสังหารจนกระทั่งเสียชีวิต เกือบจะเป็นมติเอกฉันท์ (อิญมาอ์) ของบรรดาปวงปราชญ์ด้านประวัติศาสตร์ ต่างเห็นพ้องกันว่าเกิดขึ้นในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 35 นอกจากมีสายที่ถูกรายงานมาจากมุฮอับ อิบน์ अबดุลลอฮฺ เห็นว่าเหตุการณ์การสังหารเกิดขึ้นในปีที่ 36 (al-Tabariy, 1987 : 5/435-436) ซึ่งเป็นทัศนะที่แตกต่างไปจากทัศนะของอุละมาอ์ส่วนมาก (ขาด) ส่วนทัศนะแรกๆ ที่เห็นว่าการสังหารท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه เกิดขึ้นในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 35 มีอุละมาอ์จำนวนมากมายที่เห็นตามทัศนะนี้ อาทิ अबดุลลอฮฺ อิบน์ อัมรุ อิบน์ อุซมาน , อามิร อิบน์ ซะรอทิล อัช-ชะอบี ย , นาฟิอ คนรับใช้ของ อิบน์ อุมัร , มุกริมะฮฺ อิบน์ สุลัยมาน และคนอื่นๆ อีกจำนวนมากมาย (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/193-194) เดือนที่ท่านอุซมาน رضي الله عنه ถูกสังหาร บรรดาอุละมาอ์ด้านประวัติศาสตร์มีมติเห็นพ้องกันว่าเกิดขึ้นในเดือนซุลหิจญะฮฺ ไม่มีใครเห็นต่างเป็นอื่น ส่วนวันและเวลาที่เกิดเหตุการณ์สังหารเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه มีหลายทัศนะจากบรรดาอุละมาอ์ ซึ่งอะลีย มุหัมมัด อัศ-ศ็อลลาบี ยเห็นว่าตามทัศนะที่มีน้ำหนัก ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมานถูกสังหารชะฮีดในวันที่ 18/12/ ฮ.ศ.35 (al-Tabariy, 1987 : 5/435) ส่วนวันที่ถูกสังหาร มีอยู่ 3 ทัศนะ สำหรับทัศนะที่ซึ่งอะลีย มุหัมมัด อัศ-ศ็อลลาบี ยเห็นว่ามื่อน้ำหนักมากที่สุดได้แก่ทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ (ญุมฮูร) คือวันศุกร์ และเวลาที่ท่านถูกสังหารคือตอนเช้าของวันศุกร์ ซึ่งเป็นทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่ เป็นทัศนะที่ไม่ได้ค้ำกับทัศนะอื่นที่มีน้ำหนักมากกว่านี้ (al-Tabariy, 1987 : 5/436)

3.5.3 อายุของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ขณะที่ถูกสังหาร

มีสายรายงานที่มีความเห็นต่างกันอย่างมากมายในเรื่องอายุของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ขณะที่ท่านถูกสังหาร ซึ่งเป็นที่มีความเห็นที่แตกต่างกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล แม้กระทั่ง อิหม่ามอัญญาอะบะรียะ رضي الله عنه กล่าวว่า “บรรดาชาวสลัฟที่มาก่อนหน้าพวกเราก็มีทัศนะความเห็นที่แตกต่างกันถึงจำนวนอายุในการมีชีวิตของท่าน” (al-Tabariy, 1987 : 5/438) ส่วนความเห็นของผู้วิจัยให้นำหนักตามทัศนะที่เห็นว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานเสียชีวิตขณะที่มีอายุ 82 ปี ซึ่งถือว่าเป็นทัศนะของบรรดานักปราชญ์ส่วนใหญ่ (ญุมฮูร) และสาเหตุที่ทำให้ทัศนะนี้มีน้ำหนักมากกว่าทัศนะอื่นๆ ดังนี้

1. ผลลัพธ์จากการเปรียบเทียบปีที่ท่านเกิดกับปีที่ท่านเสียชีวิต เป็นตัวเลขที่ยืนยันให้กับทัศนะนี้ อันเนื่องจากท่านเกิดปีที่ 6 หลังจากเกิดเหตุการณ์ปีช้างและเสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ. 35 ดังนั้นเมื่อนับอายุจากปีที่ท่านเกิดไปจนถึงปีที่ท่านเสียชีวิต ผลลัพธ์ก็จะออกมาตามตัวเลขดังกล่าว
2. เพราะว่าเป็นทัศนะของบรรดานักปราชญ์ส่วนใหญ่ (ญุมฮูร) และไม่มีทัศนะใดที่มีความเห็นที่แตกต่างจะมีน้ำหนักมากไปกว่าทัศนะนี้ (Ibn Kathir, 1988 : 7/199)

3.5.4 ผู้สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه

ผู้ที่ถูกสงสัยว่าเป็นคนลงมือสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีอยู่หลายคน ดังที่มีปรากฏอยู่ในหลายสายรายงาน บางสายรายงานอยู่ในระดับที่พอรับได้ (มัคบูล) แต่ส่วนมากเป็นสายรายงานที่อยู่ในระดับอ่อนมาก (ฎะอ์อีฟ มัรดูค) ถึงระดับที่ไม่สามารถรับได้ และที่มีปรากฏในสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) ผู้ลงมือสังหารท่านอุมมานคือชายฉิวดำเป็นชาวอียิปต์ แต่ทว่ามีทัศนะความเห็นที่ขัดแย้งกันตรงชื่อเรียก บางสายรายงานเรียกชื่อเขาว่าหิมาร สายรายงานที่สองเรียกเขาว่าญิบละฮ์ และสายรายงานที่สามเรียกเขาว่าญิบละฮ์ อิบน์ อัล-อัยฮัม แหล่งที่มาของสายรายงานทั้งสามมาจากแหล่งเดียวกันคือกิบานะฮ์คนรับใช้ของท่านหญิงเศาะฟียะฮ์ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/205)

สรุป ผู้ที่สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เป็นชายชาวอียิปต์ ตามสายรายงานที่มีปรากฏไม่ได้ระบุชื่อไว้อย่างชัดเจน แต่ที่ปรากฏชัดเป็นคนที่มาจากเผ่าสะดูสีย ฉิวดำ ถูกขนานนามว่า “ญิบละฮ์” อันเนื่องจากมีฉิวสีดำ และถูกขนานนามอีกเช่นกันว่า “อัล-เมาตุ อัล-อัสวัต” และไม่มีประวัติหรือรายละเอียดอื่นไปจากนี้ ในขณะที่มุฮิบุดดีน อัล-เคาะฎีบ มีความเห็นว่า คนที่สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه คือ อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ โดยให้ความเห็นว่า “จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่าอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เข้าร่วมประท้วงปิดล้อมพร้อมกับชาวอียิปต์ ขณะที่พวกเขาขบวกันมาจากเมืองฟุสฏอฏสู่นครมะดีนะฮ์ ซึ่งเขาได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการวางแผนการอยู่เบื้องหลัง ดังนั้นเป็นไปได้ว่า “อัล-เมาตุ อัล-อัสวัต” เป็นชื่อที่ถูกเอามาใช้เพื่อเป็นการอำพรางในการ

ปฏิบัติการลับครั้งนี้ เพื่อที่เขาจะได้บรรลุความสำเร็จถึงแผนการอันชั่วร้ายของเขาในการทำลายอิสลาม” (Ibn al-‘Arabiyy, 1984 : 141) โดยที่เขาได้ยืนยันทัศนคติเห็นของเขาว่า “อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นคนผิดด่า ดั่งมีสายรายงานที่ถูกต้องจากท่านอะลีย رضي الله عنه ได้บอกถึงลักษณะของอิบน์ สะบะอ์ว่าน่ารังเกียจ มีผิวสีดำ ด้วยเหตุนี้ท่านอะลียจึงเรียกเขาว่าคนเลวผิดด่า”

ส่วนชื่อผู้สังหารที่ถูกขนานนามว่า “ญิบละฮ์” เป็นชื่อของผู้ชายชาวอิรวาจากเยเมน ดั่งมีสายรายงานเล่าว่า อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นชาวอิรวาที่มาจากเยเมน ดั่งนั้นถือว่าไม่ถูกต้องสำหรับผู้ที่เคือบแคลงหรือสงสัยว่าคนสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه กลุ่มบุคคลดังต่อไปนี้ กิยานะฮ์ อิบน์ บัซร อัด-ตุฎีบีย , นะฮรอน อัล-อัศบะฮีย , อบูอัมรุ อิบน์ บะดิล อัล-คุซาอีย , สูดาน อิบน์ รุมาน อัล-มูรอดีย , ชายจากบเนียฮ์สัด อิบน์ คุซัยมะฮ์ ที่มีชื่อว่ารุมาน , สูดาน อิบน์ มุรอน , มุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ อัศ-ศิดดีก และอะลีย อิบน์ อปีฏอลิบ رضي الله عنه เพราะแต่ละคนที่กล่าวว่ามีสายรายงานที่อ่อนมาก (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/207-209)

ส่วนการสงสัยว่ามุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ رضي الله عنه เป็นผู้ลงมือสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ดังที่กล่าวผ่านมาแล้วในสายรายงานที่เศาะฮี้หว่ามุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ บริสุทธิ์จากข้อสงสัยประการนี้ จากหลักฐานที่มาเปิดเผยว่าเขาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมในครั้งนี้ จากผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ซึ่งได้พบเห็นมากับตา -ในวันแห่งการปิดล้อมและเขาได้เห็นมือสังหาร- ผู้นั้นคือกิยานะฮ์ คนรับใช้ของเศาะฟียะฮ์ เมื่อมุหัมมัด อิบน์ ฎ็อลหะฮ์ได้ถามเขาว่า “มุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ มีส่วนร่วมในการปิดล้อมเพื่อสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมานหรือไม่?” เขาตอบว่า “ขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์ในเรื่องดังกล่าว” เมื่อเขาได้เข้าไปหาในบ้าน ท่านอูษมานพูดกับเขาว่า “ไอ้ลูกของพี่น้องของฉัน เจ้าไม่ได้เป็นเพื่อนของฉัน” และท่านได้พูดอะไรบางอย่างกับมุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ แล้วเขาได้ออกจากไปจากที่นั่นโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนองเลือดในครั้งนี้แต่ประการใด (Asad Ibn Musa อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/209) และยังมีสายรายงานเศาะฮี้หุอีกว่า กิยานะฮ์ได้กล่าวว่า “มุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ ไม่มีส่วนร่วมในการปิดล้อมเพื่อสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมานแต่อย่างใด” มุหัมมัด อิบน์ ฎ็อลหะฮ์ กล่าวกับเขาว่า “แล้วเพราะเหตุใดจึงมีคนที่กล่าวว่าเขาเป็นผู้สังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน?” กิยานะฮ์ตอบว่า “ขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์ จากการที่ว่าเขาเป็นผู้สังหารท่านอูษมาน” แท้จริงเขาได้เข้าไปหาท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน แล้วท่านก็ได้พูดอะไรบางอย่าง... (Khalifah Ibn Khaiyath, 1984 : 174)

จากรายงานที่มีปรากฏทั้งสองและอยู่ในระดับที่เศาะฮี้หุทั้งสองสายอีกด้วย เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่พวกเราว่ามุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ อัศ-ศิดดีก บริสุทธิ์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه แต่ประการใด ดังที่ได้อธิบายผ่านมาแล้วในเหตุการณ์ที่เขาได้เข้าไปหาท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน แล้วทั้งสองได้พูดคุยกันก่อนที่ท่านจะถูกสังหาร อิบน์ กะษีร رضي الله عنه ได้อธิบายเหตุการณ์นี้ไว้ว่า เมื่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้พบกับมุหัมมัด อิบน์ อปีบักร์ เขาก็รู้สึกละอาย

ใจ และได้เดินออกไป เสียใจจากสิ่งที่กำลังจะกระทำ จากนั้นเอาผ้ามาคลุมหน้าพร้อมทั้งได้ห้ามปรามคนอื่น ๆ แต่ความพยายามในการปรามคนอื่นไม่ทำให้ทำร้ายท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ของเขาไม่ประสบความสำเร็จ (Ibn Kathir, 1988 : 7/193)

3.5.5 การจัดการศพของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه

ในวันที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ถูกสังหาร มีบรรดาเศาะหาบะฮ์กลุ่มหนึ่งได้ทำหน้าที่ในการอาบน้ำชำระร่างกาย ห่อผ้า และได้ห้ามศพของท่านมายังประตูประกอบด้วย หะกีม อิบน์ หุซาม , หุัยฎิบ อิบน์ อับดุลอุซซา , อับดุลอะฮ์มัด อิบน์ หุซัยฟะฮ์ , ยะนาร อิบน์ มุกริม อัล-อัสละมีย , ญะบัยร อิบน์ มุฏอิม , อัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม , อะลีย อิบน์ อับดุลอิบ และกลุ่มหนึ่งจากพรรคพวกของท่าน รวมถึงบรรดาภรรยาของท่านได้แก่ นาอิละฮ์ และอุมมุลบะนีน บินตุ อุตบะฮ์ อิบน์ หุคัยน และบรรดาลูกๆ ส่วนคนนำละหมาดให้กับท่านคือญะบัยร อิบน์ มุฏอิม บางทีคนบอกว่าอัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม บางทีคนบอกว่าหะกีม อิบน์ หุซาม บางทีคนบอว่ามรวาน อิบน์ อัล-หะกีม และบางทีคนบอว่าอัล-มุเสาวิร อิบน์ มุกริมะฮ์ (Ibn Kathir, 1988 : 7/199) สำหรับทีคนที่มีน้ำหนักมากที่สุดตามมุมมองของอะลีย อิบน์ มุหัมมัด อัล-ค็อลลาบียเห็นว่า คนที่นำละหมาดให้แก่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه คือ อัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม เนื่องจากมีรายงานของอิหม่ามอะหมัดปรากฏอยู่ในหนังสืออัล-มุสนัด ได้บอกไว้ว่า แท้จริงอัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม رضي الله عنه ได้นำละหมาดและฝังศพให้แก่ท่านอุษมาน ซึ่งท่านได้สั่งเสียเอาไว้ (Ahmad, 1995 : 1/555) ร่างของท่านถูกฝังในตอนกลางคืน หลักฐานที่มาต่อกันมาดังกล่าวจากสายรายงานของอิบน์ สะอ์ด และอัซ-ซะฮะบีย ทั้งสองคนได้รายงานไว้ว่า ร่างของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกฝังระหว่างเวลาละหมาดมัฆริบกับละหมาดอิชาอ์ (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/78) ศพของท่านถูกฝังที่สวนแห่งหนึ่งในนครมะดีนะฮ์ สถานที่ที่ถูกเรียกว่าหัจซุเกากั๊บ ซึ่งเป็นสวนที่อยู่ใกล้กับกุโบร์ปะเกียะฮ์ อัล-ฆ็อรค็อต (Ibn 'Asakir, 1996 : 39/10)

สำหรับสายรายงานของอ็ญ-ญ็อบรอนีย จากอับดุลมาลิก อิบน์ อัล-มาญูซุน กล่าวว่าฉันได้ยินมาลิก กล่าวว่า “หลังจากเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกสังหาร ร่างอันไร้วิญญาณของท่านถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้ฝังเป็นระยะเวลา 3 วัน” (al-Tabraniy, 1985 : 1/78) เป็นสายรายงานที่อ่อน (ฎะอ์อีฟ) และตัวบทหะดีษก็ถือว่าเป็นโมฆะไปด้วย เช่นเดียวกับที่อิบน์ อะซีร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า ศพของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้ฝังเป็นระยะเวลา 3 วัน ต่อจากนั้นหะกีม อิบน์ หุซาม อัล-กูเราะซีย และญะบัยร อิบน์ มุฏอิม ทั้งสองได้ไปเจรจากับท่านอะลียให้อนุญาตให้จัดการเรื่องฝังศพของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ท่านอะลียจึงเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะดังกล่าว (Ibn al-Athir, 2002 : 3/154) ในเรื่องดังกล่าวสำหรับผู้ที่มีหัวใจเป็นธรรมไม่มีอคติต่ออิสลาม เขาไม่เชื่อว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์จะให้ร่างไร้วิญญาณของผู้นำแห่งมวลมุสลิมถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้ฝังเป็น

ระยะเวลาถึง 3 วัน ถึงแม้ว่าจะมีการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อมก็ตาม เพราะคุณลักษณะของบรรดาเศาะหาบะฮ์เสมือนที่พระองค์อัลลอฮ์ได้บอกไว้ว่าพวกเขาจะไม่หวาดกลัวต่อสิ่งใดหากสิ่งนั้นกระทำเพื่ออัลลอฮ์ มาตรฐานว่าจะถูกตำหนิหรือถูกทำร้าย แต่สายรายงานในทำนองนี้ส่วนมากแล้วมาจากการสร้างความคลุมเครือของพวกนอกรีตที่ต้องการทำลาย และสร้างความมัวหมองให้กับประวัติศาสตร์อิสลาม

3.6 นโยบายของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ในการเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง

จากประวัติศาสตร์ที่ได้จารึกไว้พบว่าเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีนโยบายที่หลากหลายรูปแบบในการเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งวุ่นวายที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่าน ส่วนหนึ่งได้แก่

3.6.1 เศาะหาบะฮ์บางส่วนได้แนะนำให้ท่านส่งหน่วยข่าวกรองหรือสายลับ

เมื่อมุฮัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ และฎ็อลหะฮ์ อิบน์ อุบัยดิลละฮ์ ได้ทราบข่าวการก่อความไม่สงบของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ตามหัวเมืองต่างๆ ก็ได้เข้าไปหาท่านอุษมาน رضي الله عنه ที่เพื่อรายงานถึงความวุ่นวายที่เกิดขึ้นทั่วหัวเมืองของรัฐอิสลาม ท่านได้ขอความคิดเห็นจากพวกเขา พวกเขาจึงแนะนำให้ท่านส่งหน่วยข่าวกรองเพื่อค้นหาความจริง ท่านเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง จากนั้นจึงได้ส่งบุคคลต่อไปนี้ไปทำหน้าที่ ประกอบด้วย มุฮัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ رضي الله عنه ผู้ซึ่งท่านอุมีร์ رضي الله عنه ไว้วางใจมาก ถึงขั้นแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจราชการแผ่นดินตามหัวเมืองต่างๆ อุสมานะฮ์ อิบน์ ซัยด์ رضي الله عنه เป็นผู้ที่ท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ صلوات الله وسلاماته عليه ได้แต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพออกสงครามในช่วงบั้นปลายชีวิตของท่าน อัมมารุ อิบน์ ยาสิร์ رضي الله عنه ผู้ซึ่งเข้ารับอิสลามตั้งแต่ในช่วงแรกๆ และอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมีร์ رضي الله عنه ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการ และเป็นผู้ที่มีความยำเกรงสูงมากคนหนึ่ง เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจทุกคนก็เดินทางกลับมา และได้นำเสนอผลงานที่ได้ไปพบเจอรายงานต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه ผลปรากฏว่าทั้งหมดรายงานเป็นเสียงเดียวกันว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ปกครองแคว้นต่างๆ ด้วยความยุติธรรม ผู้ปกครองรัฐทุกคนต่างก็ดูแลวางประชาด้วยความเอาใจใส่ จึงไม่มีเหตุอันควรใดที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จะต้องถอดถอนผู้ปกครองรัฐแต่ละเมืองออกจากตำแหน่ง ตามที่ผู้ก่อวุ่นได้สร้างความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคม (al-Tabariy, 1987 : 5/348-349 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/117) ต่อมาท่านอุษมาน رضي الله عنه จึงดำเนินนโยบายขั้นที่สอง

3.6.2 ส่งสาส์นไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อแถลงการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบ

ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه จะส่งสาส์นไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อแถลงการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบกันอย่างถ้วนหน้า ส่วนหนึ่งจากคำแถลงการณ์ดังกล่าวมีเนื้อหา ดังนี้ ช่วงเทศกาล

หัจญ์ในแต่ละปีผู้ปกครองของแต่ละรัฐจะเข้ามาพบกับฉัน และปวงประชาทั้งหลายตั้งแต่ที่ฉันได้รับตำแหน่งมาต่างก็กำชับใช้กันในการประกอบกรดีและละเว้นความชั่ว และใครก็แล้วแต่ที่ฟ้องร้องการทำงานของผู้นำแต่ละท้องถิ่นที่เขาจะได้รับของกำนัลตอบแทนอย่างสาสม ส่วนทรัพย์สินที่ถูกจัดสรรให้กับฉันและครอบครัวของฉัน ฉันขอยกให้เป็นทรัพย์สินของประชาชน เคยมีผู้ฟ้องร้องต่อขามะดีนะฮว่าคนบางกลุ่มโดนใส่ร้าย บางกลุ่มโดนทุบตี ดังนั้นใครก็แล้วแต่ที่โดนใส่ร้าย และโดนทำร้ายให้เขามาหาฉันในช่วงเทศกาลหัจญ์เพื่อเรียกร้องสิทธิที่เขาควรได้รับจากฉัน หรือจากพนักงานของฉัน หรือเขาจะบริจาคเป็นทานก็จะเป็นเรื่องที่ดียิ่ง เพราะอัลลอฮ์ทรงรักผู้ที่บริจาคทาน เมื่อปวงประชาได้ฟังสาส์นฉบับนี้แล้วก็ร้องให้กันอย่างถ้วนหน้าด้วยความลึกซึ้ง แล้วต่างขอพรให้แก่ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه (al-Tabariy, 1987 : 5/349)

3.6.3 เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ปรึกษาหารือกับบรรดาผู้ปกครองตามหัวเมืองต่างๆ

เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้เชิญผู้ปกครองในแต่ละหัวเมืองเข้าพบอย่างเร่งด่วน ซึ่งเป็นการประชุมในวาระที่ลับเฉพาะ กล่าวคือเพื่อวางยุทธศาสตร์ในการทำงานในสภาวะเหตุการณ์ที่ซัดโถมเข้าสู่ครมะดีนะฮ์ในทางลบ ซึ่งมีทั้งข่าวลือ ข่าวก่อกวนขึ้นมาเพื่อทำลายทั้งสิ้น (Munir Muhammad al-Ghadban อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 389) สะอีด อิบน์ อัล-อาศ จึ่งเสนอในที่ประชุมว่า เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นมีการวางแผนกันล่วงหน้าโดยผู้ไม่ประสงค์ดี แต่ก็กระจายออกมาอย่างรวดเร็วไปทุกสารทิศ ท่านอุษมาน رضي الله عنه จึงถามต่อว่าเราจะจัดการกับเรื่องทำนองนี้ได้อย่างไร? สะอีดแนะนำว่าให้สืบหาตัวการมาให้ได้ แล้วสังหารให้สิ้นซาก ต่อมาอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอีด เสนอว่าให้ท่านอุษมาน رضي الله عنه กักกันสิทธิที่พวกเขาเคยได้รับจากท่าน มุอาวียะฮ์เสนอต่อที่ประชุมว่า ตั้งแต่ฉันรับตำแหน่งมา ฉันได้รับแต่ข่าวดีเกี่ยวกับพวกเขาตลอด ซึ่งทั้งสองคนเป็นผู้ที่เข้าใจสถานการณ์ในพื้นที่ที่ดีที่สุด จึงได้แนะนำให้ท่านอุษมาน رضي الله عنه เดินตามกรอบและจุดยืนตามที่เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์และอุมัร เคยปฏิบัติต่อกันมา (al-Tabariy, 1987 : 5/351)

3.6.4 ส่งนักวิชาการไปเพื่อตอบโต้ลบล้างทัศนคติของพวกที่สร้างความป่วน

ต่อมาท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้เชิญกลุ่มสะบะฮียีนเพื่อคลี่ข้อกังขาที่พวกเขามีต่อการปกครองท่าน ซึ่งถือเป็นการเปิดใจระหว่างสองฝ่ายต่อหน้าสาธารณชน พวกเขาได้อภิปรายไม่ไว้วางใจต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه แล้วท่านก็อธิบายถึงเหตุผลที่ท่านต้องเลือกปฏิบัติในแต่ละประเด็นอย่างโปร่งใสและมีเหตุผล (Salah Abdulfattah al-Khalidiy, 1995 : 154-155) และประเด็นที่พวกเขาอภิปราย ส่วนหนึ่งได้แก่

1. กล่าวหาว่าท่านอุษมาน رضي الله عنه ไม่ย่อละหมาดในขณะที่เดินทาง

2. กล่าวหาว่าท่านสงวนพื้นที่สาธารณะ (อัล-หิมา) บางส่วนไว้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง
3. กล่าวหาว่าท่านได้สั่งเผาทำลายอัลกุรอานฉบับอื่นๆ ทั้งหมด เหลือไว้เฉพาะของท่านเพียงฉบับเดียว พร้อมทั้งบังคับให้ประชาชนต้องมาใช้อัลกุรอานฉบับของท่านเท่านั้น
4. กล่าวหาว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้อนุญาตให้ อัล-หะกัม อิบน์ อบิลอาศ ผู้ซึ่งถูกท่านนบี صلى الله عليه وسلم เนรเทศให้ออกไปยังเมืองฏออิฟแล้ว ให้กลับเข้ามาสู่นครมะดีนะฮ์ แต่ท่านได้ชี้แจงกรณีทั้งหมดด้วยเหตุผลที่น่าฟังและเป็นที่ยอมรับของบรรดาเคาะหะบะฮ์ทั้งหลาย (al-Tabariy, 1987 : 5/355-356 ; Salah Abdulfattah al-Khalidiy, 1995 : 185 ; Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 392-393)

3.6.5 เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องบางประการของกลุ่มกบฏ

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ยอมรับข้อเสนอบางประการของกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏ เช่น กรณีการถอดถอนผู้ปกครองบางคนออกจากตำแหน่ง จากนั้นได้แต่งตั้งผู้นำคนใหม่ตามที่พวกเขาร้องขอ วิธีการนี้เป็นวิธีการแก้ปมปัญหาได้รวดเร็วและดีเยี่ยมที่สุดก็ว่าได้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงสัจธรรมและความยุติธรรมมากที่สุดถ้าหากพวกเขาต้องการเพียงเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงพวกเขาต้องสร้างความปั่นป่วนและสร้างความแตกแยก ทำลายความเป็นเอกภาพของประชาคมมุสลิมมากกว่า จนเป็นเหตุให้ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه โดนฆาตกรรมในที่สุด ซึ่งเป็นไปตามคำบอกเล่าของท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم (Muhammad al-Sullami อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 396)

3.6.6 แนวทางการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه

สำหรับผู้ที่ใช้วิจารณ์ถึงแนวทางการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน แน่นนอนที่สุดเขาสามารถวิเคราะห์หรือสรุปบทเรียนจากสถานการณ์ความวุ่นวายนี้ เพื่อเป็นส่วนที่จะช่วยให้มุสลิมสามารถเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง ความวุ่นวายได้ ซึ่ง Ali Muhammad al-Sallabiy (2003 : 396-398) ได้สรุปแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งไว้ดังนี้

3.6.6.1 การคัดกรองข่าวสาร

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งหน่วยตรวจการไปยังแคว้นเมืองต่างๆ และได้รับฟังข่าวสารจากพวกเขา จนกระทั่งสามารถเจาะข่าวความเคลื่อนไหวรวมถึงข้อเท็จจริงประเด็นต่างๆ ของ

กลุ่มอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ และท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟานเองก็ไม่ได้รับรองในการที่จะออกมาตรการอันใดกับพวกเขา

3.6.6.2 ดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม

เรื่องนี้ปรากฏได้อย่างเด่นชัดในข้อความที่ปรากฏในสาส์นที่ท่านได้ส่งไปยังแคว้นเมืองต่างๆ และได้ขอจากผู้ที่มาร้องทุกข์ในกรณีถูกร้ายหรือถูกทำโทษโดยผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ ว่า ให้ถึงฤดูกาลแล้วค่อยมาเอาสิทธิคืนจากผู้ปกครองหรือจากบรรดาเจ้าหน้าที่ (al-Tabariy, 1987 : 5/349) การดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม นับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ทุกคนสำหรับการอยู่ร่วมในสังคมกับบุคคลอื่น ยิ่งกรณีที่มีตำแหน่งเป็นผู้นำอีกถือว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานในการบริหารจัดการหรือปกครองผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา สำหรับเรื่องความยุติธรรมในตัวของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมานเองเป็นคุณสมบัติที่มีความโดดเด่นอย่างมาก ส่วนหนึ่งจากข้อความที่มีปรากฏในสาส์นของท่านตามที่ได้ส่งไปยังแคว้นเมืองต่างๆ โดยได้ขอให้ผู้ที่มาร้องทุกข์ในกรณีถูกร้ายหรือถูกลงโทษจากผู้ปกครองของพวกเขา เมื่อถึงฤดูกาลประกอบพิธีหัจญ์ให้มาเอาสิทธิของพวกเขาคืนจากตัวของท่านเองหรือจากบรรดาเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองของท่าน

3.6.6.3 มีความสุขุม รอบคอบและอ่อนโยน

ดังที่ปรากฏชัดในสาส์นที่เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมานส่งไปยังชาวเมืองกุฟะฮ์ ขณะที่พักเขาขอถอดถอน สะอีด อิบน์ อัล-อาศแล้วให้แต่งตั้งอุมูซุอา อัล-อัซฮะรียบางส่วนที่ปรากฏในสาส์น “...ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันจะเปิดกว้างให้พวกท่านที่จะเสนอแนะแก่ฉัน และฉันจะมอบให้พวกท่านซึ่งความอดทนของฉัน และฉันจะแก้ปัญหากพวกท่านด้วยความทุ่มเทพยายามแห่งฉัน ฉะนั้นพวกท่านอย่าได้นิ่งเฉยต่อสิ่งใดที่พวกท่านต้องการที่จะให้มันเกิด หากสิ่งนั้นไม่ฝ่าฝืนต่ออัลลอฮ์ก็จงขอมานะไม่ว่าสิ่งใดที่พวกท่านไม่ชอบในสิ่งที่ไม่ได้ฝ่าฝืนต่ออัลลอฮ์ พวกท่านก็จะได้รับการยกเว้นให้ (al-Tabariy, 1987 : 5/343)

3.6.6.4 แสวงหาแนวทางสมานฉันท์ปรองดอง

ด้วยเหตุนี้เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมานสร้างความเป็นเอกภาพในประชาชาติโดยการรวมการอ่านอัลกุรอานให้อยู่ในฉบับเดียวกันดังที่ได้กล่าวผ่านมาแล้ว ในขณะที่อัล-อัซฮัร อัน-นะเคาะอียได้เสนอแนะต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน 3 ประการ และท่านฮุซัยมานได้กล่าวว่า “หากพวกท่านจะสังหารฉัน ฉันก็ไม่เคยทำในสิ่งที่เป็โทษถึงขั้นต้องสังหาร ขอสาบานต่ออัลลอฮ์หากพวกท่านจะสังหารฉัน แนนอนพวกท่านก็จะมีใครรักหลังจากนี้ และพวกท่านก็จะไม่ละหมาดพร้อมกันแล้ว

หลังจากนี้ และจะไม่ได้ออกไปทำสงครามอย่างพร้อมเพรียงกันแล้วหลังจากนี้” (Ibn Kathir, 1988 : 7/184)

3.6.6.5 สงบนิ่ง รมัตระวังคำพูด

เมื่อเราศึกษาจากชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ท่านเป็นคนที่พูดน้อยนอกจากในสิ่งที่จำเป็นประโยชน์ เรื่องที่เป็นวิชาความรู้ คำชี้แนะตักเตือน หรือเป็นการตอบโต้ข้อกล่าวหาใส่ร้ายที่ไม่เป็นความจริง และแน่นอนว่าท่านฮุซัยมาน رضي الله عنه เป็นคนสงบนิ่งอย่างมาก และเป็นคนที่พูดน้อย (Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 397)

3.6.6.6 ปรีक्षाผู้รู้และขอคำแนะนำจากนักวิชาการศาสนา

ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ได้ขอคำปรึกษาจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ผู้ทรงความรู้ อาทิ เช่น อะลีย , ฎ็อลหะฮฺ , ซุบัยร , มุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮฺ , อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه เพราะบรรดาอุละมาฮ์ผู้ทรงความรู้จะเป็นหลักประกันถึงความปลอดภัย เป็นที่พึ่งพาในยามสถานการณ์วิกฤติ เลวร้ายและวุ่นวาย อันเนื่องจากพวกเขาเป็นผู้ที่มีสายตากว้างไกลเข้าใจถึงสภาวะการณ์และรู้ถึงจุดจบของเหตุการณ์ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้ที่กลับไปพึ่งพาบรรดาอุละมาฮ์ผู้ทรงความรู้เขาจะได้รับความเข้าใจอย่างถูกต้องและมีอุดมการณ์ในเรื่องศาสนาอย่างชัดเจน (Abdul Aziz Saghir Dukhan อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 397)

3.6.6.7 ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาของท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه

แท้จริงแนวทางของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ในสถานการณ์ของความวิกฤติขัดแย้ง ท่านปฏิบัติกับพวกที่ตั้งตัวเป็นกบฏ โดยไม่ปล่อยให้เหตุการณ์ดำเนินไปอย่างเลยเถิด แต่ท่านได้ใช้แนวทางที่มาจากคำสอนของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ رضي الله عنه คือการใช้หลักของความอดทนและหวังผลในภาคผลบุญ ไม่เลือกทำการต่อสู้ด้วยจนกระทั่งอัลลอฮ์กำหนดผลลัพธ์สุดท้ายระหว่างชนะหรือไม่ก็เสียชีวิต แล้วท่านฮุซัยมาน رضي الله عنه ก็ได้บรรลุถึงพันธะสัญญาตั้งที่ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه เคยบอกไว้ว่าจะเกิดขึ้นในช่วงการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของท่าน กล่าวคือท่านได้ตายชะฮีดในสภาพที่มีเลือดไหลท่วมร่างกาย (Khalid al-Ghaith อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 397)

อัล-เคาะฎิบ กล่าวว่า “รวมสายรายงานทั้งหมดที่ได้บอกเกี่ยวข้องกับจุดยืนของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ในการปกป้องตัวเองหรือการยอมจำนนต่อกฏสภาวะที่อัลลอฮ์ทรงกำหนด กล่าวคือเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه เป็นคนรังเกียจต่อความวุ่นวาย และท่านเป็นคนที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์และกลัวว่าเลือดของบรรดาพี่น้องมุสลิมจะถูกหลั่ง นอกจากว่าสุดท้ายท่านชอบหากว่าท่านมีกำลังมากกว่าก็ให้บรรดาผู้ละเมิดไม่กลัว และหยุดจากการตั้งตนเป็นปฏิปักษ์โดยที่ไม่จำเป็นต้องใช้

อาวุธเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย และก่อนที่ท่านจะถูกสังหารมูอาวิยะฮ์ได้เสนอกับท่านอุษมาน رضي الله عنهว่าจะส่งกำลังทหารมาจากแคว้นฮาม แต่ปรากฏว่าท่านปฏิเสธที่จะให้ทหารมาอยู่ร่วมอาศัยกับชาวมะดีนะฮ์ และท่านเองก็ไม่คาดคิดว่าจะมีกลุ่มคนที่กล้าก่อกบฏเลือดของผู้ที่อพยพคนแรกๆ ที่เสียสละในหนทางศาสนา ครั้นเมื่อผู้ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์แสดงอาการบ้าคลั่ง และท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เชื่อว่าการปกป้องตัวเองจะทำให้เกิดมีการหลังเลื่อระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกัน ท่านก็เลยสั่งให้ผู้ที่เชื่อฟังปฏิบัติตามท่านให้หยุดยั้งและยอมวางอาวุธจากการต่อสู้ สายรายงานต่างๆ ที่กล่าวถึงในเรื่องนี้ เป็นที่รับรู้กันอย่างแพร่หลายทั้งในกลุ่มบุคคลที่รักใคร่และกลุ่มบุคคลที่เกลียดชังท่าน หากมีกองกำลังปรากฏชัดมีการจัดระบบระเบียบอย่างน่าเกรงขามที่พร้อมจะเผชิญหน้ากับผู้ตั้งตนเป็นกบฏ และกำหนดบทลงโทษไว้ชัดเจนเพื่อสกัดกั้นความป่าเถื่อนของพวกเขา แน่นนอนที่สุดเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنهก็จะรอดพ้นจากวิฤทธิความวุ่นวายในครั้งนี้อย่างสบาย พร้อมกับการดำเนินวิถีชีวิตอย่างสันติสุข และท่านจะไม่เสียชีวิตนอกจากจะเป็นชะฮีด (Ibn al-‘Arabi, 1989 : 138)

3.7 กรณีตัวอย่างการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

ส่วนหนึ่งจากตัวอย่างของการจัดการความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอในงานชิ้นนี้ เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าการจัดการความขัดแย้งของท่านไม่ปรารถนาให้เกิดความรุนแรงแต่อย่างใด หากทว่าท่านพยายามที่จะใช้สันติวิธีหรือไม่ทำให้เกิดความเสียหายจนกระทั่งนำมาซึ่งการเสียเลือดเนื้อชีวิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.7.1 การส่งอะลี อิบน์ อับีฏอลิบ رضي الله عنه เป็นตัวแทนไปเจรจากับกลุ่มกบฏ

กลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ลงพำนักที่ซิมรวะฮ์ ก่อนที่การสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ประมาณหนึ่งเดือนครึ่ง ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ส่งอะลี อิบน์ อับีฏอลิบ رضي الله عنه และผู้ติดตามอีกคนตามสายรายงานไม่ได้ระบุว่าเป็นใครเพื่อไปพบและเจรจากับพวกเขา ท่านอะลีได้กล่าวกับพวกเขาว่า “พวกท่านได้รับคัมภีร์แห่งอัลลอฮ์แล้วพวกท่านมาตำหนิทุกคนที่พวกท่านไม่ชอบ” พวกเขาก็ตอบรับในเรื่องดังกล่าว (Ibn ‘Asakir, 1986 : 328) อีกสายรายงานเล่าว่า พวกเขาได้โต้แย้งกับท่านอะลี رضي الله عنه และท่านอะลีเองก็ได้โต้แย้งกับพวกเขาสองหรือสามครั้ง แล้วพวกเขาบอกว่า ผู้เป็นลูกของลุงท่านเราะฮ์ลุ رضي الله عنه และเป็นตัวแทนของอะมีร์ลุมมิเน็น เขาได้นำเสนอคัมภีร์อัลกุรอานให้แก่พวกท่าน แล้วพวกเขาก็ตอบรับในที่สุดโดยมีข้อตกลงกัน 5 ประการ ประกอบด้วย 1) ให้ผู้ที่ถูกเนรเทศได้กลับคืนสู่มาตุภูมิ 2) ผู้ที่ถูกตัดสิทธิได้รับสิทธิคืน 3) ให้แบ่งทรัพย์สินเฉลี่ยกันอย่างทั่วถึง 4) ให้จัดแบ่งทรัพย์สินเฉลี่ยอย่างยุติธรรม 5) ให้แต่งตั้งผู้ที่มีความรับผิดชอบและเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง และได้บันทึกผลการเจรจານี้ไว้เป็นตราสาร พร้อมทั้งนี้ได้ให้อิบน์ อามิร กลับไปปกครองเมืองบศเราะฮ์ ให้อับูมุซาปกครองเมืองกูฟะฮ์เหมือนเดิม

(Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/129) การเจรจาตั้งที่กล่าวมานี้ที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ทำกรอบข้อตกลงกับตัวแทนเจรจา หลังจากนั้นพวกเขาก็กลับสู่ภูมิลาเนา

3.7.2 เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เจรจาทับกลุ่มกบฏด้วยตนเอง

หลังจากกลุ่มที่ตั้งเป็นกบฏได้ปิดล้อมบ้านของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ไว้อย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขาได้เรียกร้องต่อท่านอูษมานให้เลือกเอาระหว่าง 2 ประการ ให้ลาออกหรือไม่ก็จะถูกสังหาร (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ปฏิเสธที่จะลาออก และกล่าวว่า “ฉันจะไม่ยอมถอยต่ออาภรณ์ซึ่งเป็นอาภรณ์ที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงสวมให้” โดยที่ท่านได้ชี้ถึงคำสั่งเสียของท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم ถึงแม้ว่าจะมีบรรดาเคาะฮาบะฮ์ رضي الله عنهم อีกจำนวนหนึ่ง อาทิ มุซึเราะฮ์ อิบน์ อัล-อักนัศ رضي الله عنه ที่แนะนำว่าให้ท่านลาออกจากตำแหน่งเพื่อเป็นการปกป้องชีวิต แต่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ปฏิเสธคำแนะนำดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/147) และส่วนหนึ่งจากคำปรึกษาแนะนำของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ رضي الله عنهم ต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه รวมถึงการเจรจาต่อรองของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานกับบรรดาผู้ปิดล้อมที่ตั้งตนเป็นกบฏ จะนำเสนอดังต่อไปนี้

1. ท่านอิบนุ อุมัร رضي الله عنه สนับสนุนไม่让您ลาออก อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

ในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ถูกปิดล้อมอยู่ อิบนุ อุมัร رضي الله عنه ได้เข้าพบ และท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้กล่าวกับเขาว่า “จงพิจารณาในสิ่งที่คนกลุ่มนั้นพูด พวกเขาพูดว่าจงลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์และอย่าได้ฆ่าตัวตาย” อิบนุ อุมัร رضي الله عنه กล่าวว่า “หากท่านลาออกจากตำแหน่งแล้วท่านจะมีอายุยืนอยู่ในโลกคุณยาระนั้นหรือ? ท่านอูษมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” อิบนุ อุมัร رضي الله عنه ถามต่อว่า “หากว่าท่านไม่ลาออกจากตำแหน่งนอกเหนือจากการสังหารแล้วพวกเขาจะทำอะไรให้แก่ท่านได้อีกหรือ? ท่านอูษมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” อิบนุ อุมัร رضي الله عنه ถามต่อว่า “พวกเขามีกรรมสิทธิ์ในการที่จะมอบสวนสวรรค์หรือให้แก่ท่านกระนั้นหรือ?” ท่านอูษมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” อิบนุ อุมัร رضي الله عنه ถามต่อว่า “ฉันเห็นว่าท่านไม่สมควรจะถอยต่ออาภรณ์ที่อัลลอฮ์ทรงสวมให้กับท่าน เพราะมันจะกลายเป็นแบบอย่างหรือเป็นบรรทัดฐานทุกครั้งที่มีกลุ่มบุคคลไม่พอใจเคาะลีฟะฮ์หรือผู้นำของพวกเขาที่จะสังหาร” (Ahmad, 1999 : 1/473)

ขออัลลอฮ์ทรงพอพระทัยต่ออับดุลลอฮ์ อิบนุ อุมัร رضي الله عنه ที่มองการณ์ไกลมีวิสัยทัศน์ เขาไม่ต้องการให้เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه สร้างแบบอย่างหรือบรรทัดฐานที่ไม่ดีแก่บรรดาเคาะลีฟะฮ์รุ่นหลัง หากว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ยอมลาออกจากตำแหน่งตามคำเรียกร้องของพวกที่ตั้งตนเป็นกบฏ ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ก็จะกลายเป็นของเล่นหรือเรื่องสนุกแก่บรรดาผู้ที่ละโมภระหายอำนาจจะส่งผลให้บัลลังก์แห่งเคาะลีฟะฮ์ต้องสิ้นสะเทือน และจะลดความน่าเกรงขามในสายตาของ

ประชาชน แน่นอนที่สุดท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ได้สร้างบรรทัดฐานแบบอย่างที่ดีแก่ชนรุ่นหลัง โดยการให้คำปรึกษาของอิบนุ อุมัร และรวมถึงบรรดาเศาะหาบะฮ์คนอื่นๆ โดยการที่ท่านยอมอดทนอดกลั้นหวังผลการตอบแทนจากอัลลอฮ์ไม่ยอมลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์และไม่ยอมให้พี่น้องมุสลิมต้องหลังเลือด

2. บรรดาผู้ปิดล้อมข่มขู่ว่าจะสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์

ในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อยู่ในบ้าน ส่วนบรรดาผู้ตั้งตนเป็นกบฏปิดล้อมอยู่ด้านหน้า มีอยู่วันหนึ่งท่านได้ออกไปที่ทางเข้าประตูบ้าน แล้วท่านได้ยินคำข่มขู่จากพวกที่กำลังปิดล้อมว่าจะต้องสังหารท่าน จากนั้นท่านก็ได้กลับเข้าไปหาคนในบ้านในสภาพที่สีหน้าของท่านเปลี่ยนไปและท่านกล่าวว่า “เมื่อสักครู่นั้นได้ข่มขู่ว่าจะสังหารฉัน” ส่วนคนที่อยู่ในบ้านกล่าวกับท่านว่า “ไอ้ยะมีร์มูมินีน อัลลอฮ์จะเป็นผู้ปกป้องช่วยให้ท่านรอดพ้นจากพวกเขา” ท่านกล่าวว่า “เพราะเหตุอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน?” ฉันเคยได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวไว้ความว่า “เลือดของมุสลิมจะไม่เป็นที่อนุญาตยกเว้นจะต้องมีหนึ่งในสามประการต่อไปนี้ 1) คนที่กลับไปเป็นผู้ปฏิเสธหลังจากที่เขาเคยศรัทธาต่ออัลลอฮ์ 2) คนที่ผิดประเวณีหลังจากที่เขาเคยผ่านการแต่งงาน 3) คนที่ฆ่าชีวิตผู้อื่นโดยไม่มีสิทธิอันชอบธรรม ขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ฉันไม่เคยผิดประเวณีทั้งในยุคญาฮิลียะฮ์หรือหลังจากเข้ารับอิสลามเลย ฉันไม่เคยคิดที่จะเปลี่ยนศาสนานับตั้งแต่ที่อัลลอฮ์ได้ประทานทางนำให้แก่ฉัน และฉันไม่เคยฆ่าชีวิตของผู้อื่น แล้วด้วยเหตุผลอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน” (Ahmad, 1995 : 1/63)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ได้เดินออกมาดูกลุ่มผู้ที่กำลังปิดล้อม ท่านพยายามที่จะโน้มน้าวพวกเขาให้ลดอุณหภูมิความเร่าร้อนและให้ทบทวนการออกจากเชื้อเพลิงปฏิบัติตามผู้นำ พร้อมทั้งท่านได้ตอบโต้ประเด็นต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิ และพยายามเปิดเผยความเป็นจริงในกรณีที่พวกเขาได้กล่าวใส่ร้ายท่าน คาดหวังว่าพวกเขาจะได้ประจักษ์ถึงความเป็นจริงและกลับสู่การใช้สติปัญญาอย่างใคร่ครวญ แล้วท่านขอให้ผู้ที่ปิดล้อมส่งตัวแทนมาหนึ่งคนเพื่อจะได้เจรจาพูดคุยกัน พวกเขาได้ส่งชายหนุ่มที่ชื่อเศาะอูดอะ อิบน์ สุหาน จากนั้นเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ขอให้เขาชี้แจงประเด็นปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อท่าน (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/150)

3. เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ กล่าวตอบโต้การอ้างหลักฐานเท็จของเศาะอูดอะ

เศาะอูดอะกล่าวว่า “พวกเราถูกเนรเทศออกจากมาตุภูมิของเราโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม นอกจากพวกเราบอกว่าอัลลอฮ์คือพระผู้อภิบาลของเราเท่านั้น” เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ กล่าวกับเขาว่า “จงนำหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานซี” เขาจึงอ่านคำคำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ اذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴾

(الحج : 39)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน”

(อัล-หัจญ : 39)

เคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه จึงกล่าวว่า “โองการนี้ไม่ได้หมายถึงท่านและก็ได้ไม่ได้หมายถึงพรรคพวกของท่าน แต่ทว่าโองการนี้กล่าวถึงฉันและบรรดาพรรคพวกของฉัน แล้วท่านอุมัยมานได้อ่านโองการที่เศาะอูดอะได้กล่าวอ้างและอ่านโองการหลังจากนั้นซึ่งมาอธิบายการอ้างหลักฐานเท็จของเศาะอูดอะ โดยท่านได้อ่านคำดำรัสของอัลลอฮฺที่ว่า

﴿ اذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ
الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا
دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ هَدَمْتَ صَوَامِعُ وَبِيَعُ وَصَلَوَاتٌ وَمَسْجِدُ
يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ
لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا
الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَنِ الْأُمُورِ ﴾

(الحج : 39-41)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน บรรดาผู้ที่ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของพวกเขา โดยปราศจากความยุติธรรม นอกจากพวกเขา กล่าวว่า อัลลอฮฺคือพระเจ้าของเราเท่านั้น และหากว่าอัลลอฮฺทรงขัดขวางมิให้มนุษย์ต่อสู้ซึ่งกันและกันแล้ว บรรดาหอสวด และโบสถ์ (ของพวกคริสต์) และสถานที่สวด (ของพวกยิว) และมีสยิดทั้งหลายที่พระนามของอัลลอฮฺ ถูกกล่าวรำลึกอย่างมากมาย ต้องถูกทำลายอย่างแน่นอน และแน่นอนอัลลอฮฺ จะทรงช่วยเหลือผู้ที่สนับสนุนศาสนาของพระองค์ แท้จริงอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงพลัง ผู้ทรงเดชานุภาพอย่างแท้จริง บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน

คือบรรดาผู้ที่ดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้กันให้กระทำ
ความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และบั่นปลายของกิจการ
ทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์”

(อัล-หัจญ : 39-41)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้รรรธาธิบายรายละเอียดของโองการนี้ให้
ประชาชนเข้าใจอย่างถูกต้องครอบคลุม รวมถึงได้บอกถึงสาเหตุของการประทานโองการนี้ลงมา มัน
ถูกประทานลงมาให้กับใคร และโองการได้ชี้ถึงสิ่งใด เพื่อว่าผู้ที่อ่านอัลกุรอานจะไม่เกิดความคลุมเครือ
ส่วนเศาะอ์อะอะอ่านโดยไม่รู้ความหมายและอ้างหลักฐานไม่ตรงกับเป้าหมายของโองการอย่างแท้จริง
(Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/151) ทำนองเดียวกันการที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه
ปฏิเสธผู้ที่ขับไล่ท่านเป็นการกระทำตามโองการที่มาหลังจากนั้น ซึ่งเป็นโองการที่เศาะอ์อะอะได้กล่าว
อ้างเป็นหลักฐาน แท้จริงในโองการนั้นได้สั่งแก่ผู้ที่อัลลอฮ์ทรงให้เขามีอำนาจในแผ่นดิน ได้กำชับกันใน
เรื่องคุณธรรมความดีงามและห้ามปรามในเรื่องของความอธรรมชั่วร้าย และท่านอุมมาน رضي الله عنه เป็น
เคาะลีฟะฮ์ฮุกูมที่ท่านขับไล่พวกเขาถือว่าเป็นเรื่องของการกำชับใช้ในเรื่องความดีงามและเป็นการห้าม
ปรามในเรื่องของความชั่วร้ายอันเนื่องจากพวกเขาได้ละเมิดต่อพี่น้องมุสลิมบางส่วนและพยายามที่จะ
เผยแพร่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้น (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/152)

4. เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه พยายามกล่าวถึงความดีงามเพื่อชี้แจงกับประชาชน

หลังจากที่เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้กล่าวตอบโต้กับพวกที่ปิดล้อม ท่านพยายาม
กล่าวชี้แจงกับประชาชนถึงสถานะและความประเสริฐบางประการของท่านเพื่อขอแรงสนับสนุนจากผู้
ที่ได้รับรู้หรือได้ยินเรื่องนี้มาจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله เพื่อชี้แจงแก่มวลประชาชน โดยที่ท่านกล่าวว่า
ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้อยู่ร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله ในวันเกิดเหตุการณ์ที่ถ้าหิรอซึ่งใน
วันนั้นเขาได้สั่นสะเทือน แล้วท่านเราะสูลได้ใช้เท้ากระทุบพร้อมกับกล่าวว่า “จงสงบนิ่งหิรอไม่มี
ใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เปนนบี คิตติก และชะฮีด” และฉันก็เป็นคนหนึ่งที่อยู่บนนั้นพร้อมกับท่าน
เราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله (Muslim, 1972 : 2417) และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ซึ่งในเวลาต่อมา
ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله
ในวันที่ทำสตัยบ้านอัล-ริฎวานในขณะที่ฉันเป็นตัวแทนถูกส่งไปเจรจากับพวกมุชริกมักกะฮ์ ปรากฏว่า
ท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله กล่าวว่า “นี่คือมือของฉัน และนี่ (อีกข้าง) คือมือของอุมมาน” โดยที่เราะสูลได้
ทำสตัยบ้านแทนฉัน และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านอุมมาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า
ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله ท่านกล่าวว่า “ผู้ใดที่เข้าร่วมขยาย
บ้านหลังนี้ (มัสยิด) ให้กับเรา เขาจะได้รับบ้านหลังหนึ่งในสวนสวรรค์” ฉันก็ได้รวบรวมทรัพย์สินและ

ได้ขยายมัสยิด และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านอุษมาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮฺทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮฺ صلى الله عليه وسلم ในวันจัดเตรียมกองทัพยามทุกซึก ท่านเราะสูลุลลอฮฺ صلى الله عليه وسلم กล่าวว่า “ผู้ใดที่ได้ใช้จ่ายทรัพย์สินในวันนี้การใช้จ่ายของเขาจะถูกตอบรับ” ฉะนั้นได้ใช้จ่ายครั้งหนึ่งจากทรัพย์สินของฉันเพื่อจัดเตรียมกองทัพในครั้งนี้ และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮฺทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้ซื้อบ่อน้ำรุมะฮฺเพื่อแบ่งปันน้ำให้แก่คนเดินทาง ฉะนั้นได้ซื้อมันด้วยกับทรัพย์สิน และฉันทก็ได้มอบให้แก่คนเดินทาง และท่านอุษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น (Ahmad, 1995 : 1/59)

ดังนั้นเมื่อเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه เห็นว่ากลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏยังมีความมุ่งมั่นที่จะสังหารท่าน ท่านพยายามที่จะกล่าวอำตีดอนพวกเขาให้ระงับในเรื่องดังกล่าว และท่านได้พูดกับพวกเขาว่า “โอ้พี่น้องประชาชน พวกท่านทั้งหลายอย่าได้สังหารฉันและอย่าพยายามตำหนิว่าร้ายต่อฉัน ขอสาบานต่ออัลลอฮฺหากพวกท่านได้สังหารฉันแล้ว ไม่มีวันที่พวกท่านจะได้ออกสมรภูมิอย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อมหน้ากัน อันเนื่องจากจะเกิดความขัดแย้งจนกระทั่งจะกลายเป็นดังที่ปรากฏอยู่ พร้อมกันนั้นท่านได้ประสานนิ้วมือเพื่อแสดงถึงความเป็นเอกภาพกลมเกลียว (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71)

3.7.3 การยอมจำนนด้วยชีวิตเพื่อแลกกับสันติภาพอันยั่งยืน

ขณะที่วิกฤติจากกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏได้ก่อตัวขึ้น เคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه เชื่อแน่ว่าความปั่นป่วนวุ่นวายที่ท่านเราะสูลุลลอฮฺ صلى الله عليه وسلم ได้กล่าวเอาไว้กำลังเคลื่อนตัวใกล้เข้ามาแล้ว โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ท่านคิดว่าจะประวิงเวลานั้นให้มาถึงช้าลง ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه มั่นใจว่าการที่จะปราบปรามกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏอย่างรุนแรง มีแต่จะทำให้ยุคแห่งความปั่นป่วนมาถึงรวดเร็วยิ่งขึ้น ดังนั้นท่านจึงพยายามที่จะเหนี่ยวรั้งไว้โดยสร้างปฏิสัมพันธ์ด้วยความอ่อนโยนเมตตาและพยายามให้อภัยต่อผู้ที่ปิดล้อม ท่านอุษมาน رضي الله عنه เชื่อแน่ว่าวิธีดังกล่าวนี้จะได้รับความสำเร็จ แต่หากวิธีนี้ไม่ประสบผลสำเร็จก็หาใช่เป็นความผิดของท่านแต่อย่างใด แต่มันเป็นความผิดของผู้ตั้งตนเป็นกบฏนั่นเอง เคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ระลึกถึงการปฏิสัมพันธ์หรือแบบอย่างของท่านเราะสูลุลลอฮฺ صلى الله عليه وسلم ที่ปฏิบัติต่อฝ่ายตรงกันข้ามอยู่เสมอ ท่านได้ตระหนักดีว่าถ้าหากเกิดการหลังเล็ดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมสักครั้งหนึ่งแล้ว มันจะต้องเกิดขึ้นอีกเรื่อยๆ トラバจนถึงวันกิยามะฮฺ ในความเป็นจริงเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه สามารถที่จะได้รับกองกำลังสนับสนุนจากซีเรียอย่างทันเวลาเพื่อนำมาเผชิญหน้ากับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏ แต่ไม่มีสิ่งใดที่จูงใจให้เคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه กระทำการรุนแรงถึงขั้นต้องเสียเลือดเนื้อระหว่างมุสลิมด้วยกัน เพราะหากทำเช่นนั้นท่านจะเป็นเคาะลีฟะฮฺคนแรกที่ทำให้เกิดการหลังเล็ดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกันเอง และท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه จะไม่ยอมให้มุสลิมต้องต่อสู้

กันเองเป็นอันขาด สำหรับท่านแล้วมันเป็นเรื่องง่ายเหลือเกินที่จะยอมสละชีวิตของท่านเพื่อแลกกับความสงบสุขของมวลพี่น้องมุสลิม ดังนั้นท่านจึงได้เลือกตัดสินใจที่ง่ายตายนี้ ท่านยอมเอาชีวิตของท่านเพื่อแลกกับความสันติภาพอันจะเกิดกับรัฐและประชาชาติ โดยปราศจากการลุกขึ้นมาชกดาบฆ่าฟันกันระหว่างมุสลิมและมิยอมนให้เลือดของพี่น้องมุสลิมแม้เพียงหยดเดียวตกหลัง ในขณะที่ท่านปกครองอาณาจักรอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ความกล้าหาญและความซื่อสัตย์ของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه นับเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมอย่างมากมาย ท่านยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ชีวิตของท่านเพื่อแลกกับสันติภาพอันยั่งยืนที่จะบังเกิดขึ้นกับประชาชาติของท่านเราะสุล صلی الله علیه و آله สิ่งที่ท่านทำไม่มีข้อกังขาอันใดถึงความจงรักภักดีของท่านได้เลย และด้วยความกล้าหาญชาญชัยอย่างสุขุมเยือกเย็นท่านก็ได้พบกับวาระสุดท้ายแห่งชีวิตอามาลาโลกใบนี้ไปอย่างสงบ

การสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งมีกลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่งต้องการที่จะปลดท่านออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ และต้องการที่จะแต่งตั้งบุคคลอื่นขึ้นมาดำรงตำแหน่งนี้แทน แต่พวกเขาเลือกใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์เป็นตำแหน่งที่มีขั้นตอนกระบวนการในการคัดสรรที่มาจากเสียงของประชาชน ซึ่งบรรดาอัครสาวกที่มีความอาวุโสคนสำคัญหลังจากได้ปรึกษาหารือกันเป็นอย่างดีแล้ว จึงตัดสินใจเลือกท่านอูษมาน رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮ์คนต่อมา เพื่อสานต่อภารกิจอันยิ่งใหญ่ของประชาชาติ หลังจากท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร رضي الله عنه ที่ได้เสียชีวิตลง แต่บรรดาผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏจากชาวอียิปต์ กุฟะฮ์ และบัศเราะฮ์ ไม่ยอมรับตามมติดังกล่าวพวกเขาเลยเลือกใช้วิธีการอันเลวร้ายโดยใช้คมดาบมาแก้ไขปัญหา

อีกประการหนึ่งที่น่าชื่นชมในตัวของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه คือการเชื่อมั่นอย่างหนักแน่นของท่าน เพราะท่านยอมตระหนักดีว่าสงครามการเมืองเกิดขึ้นแล้วเป็นเรื่องยากที่จะยุติลงได้ง่ายๆ ดังนั้นท่านเองไม่ปรารถนาที่จะให้ไฟสงครามลุกโชนขึ้นมาเป็นการฆ่าฟันระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกัน และท่านไม่ต้องการให้ผู้ใดชกดาบขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องตัวของท่าน ในวาระสุดท้ายของชีวิตท่านเกิดการปะทะต่อสู้กันที่หน้าประตูใหญ่ระหว่างผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏกับบรรดาผู้ทำหน้าที่ปกป้องท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบุซุรียเราะฮ์ رضي الله عنه ได้เข้าไปหาท่านในบ้านพร้อมกับปรึกษาว่า “โอ้ อะมีรุลมุอมีนินเราจะต่อสู้กับพวกเขาดีกว่าไหม?” ท่านตอบว่า “โอ้ อิบุซุรียเราะฮ์ ท่านจะสบายใจหรือ หากท่านต้องสังหารผู้คนทั้งหมดเพียงเพื่อจะรักษาชีวิตของฉันทัวคนเดียว?” เขาตอบว่า “ไม่หรอกครับ” ท่านจึงกล่าวว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หากท่านได้สังหารคนๆ หนึ่ง ก็เสมือนกับท่านได้สังหารผู้คนทั้งหมด” จากนั้นอิบุซุรียเราะฮ์ رضي الله عنه จึงล้มเลิกความตั้งใจแล้วเดินทางกลับ (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/70)

ชัยค่ออิสลาม อิบน์ ตัยมียะฮ์ رحمته الله กล่าวว่า “เป็นที่รับทราบกันดีด้วยกับสายรายงานจำนวนมากติดต่อกัน (มุตะวาติร) ว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เป็นคนหนึ่งที่พยายามปกป้องจาก

การหลังเลือดมากที่สุด เป็นคนที่อดทนต่อผู้ที่มาทำลายชื่อเสียงมากที่สุด อดกลั้นต่อกลุ่มบุคคลผู้มาปิดล้อมที่พยายามจะมาสังหาร ท่านรู้ดีถึงเป้าหมายที่พวกเขาต้องการ และบรรดามุสลิมได้มาหาเพื่อที่จะช่วยเหลือและให้คำปรึกษาหารือท่านในเรื่องที่จะต่อสู้กับพวกนั้น เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้กำชับให้หยุดจากการหลังเลือดและได้สั่งห้ามผู้ที่เชื่อฟังท่านอย่าได้สู้รบกับคนพวกนั้น...มีบางคนเสนอให้ท่านอพยพไปอยู่ที่นครมักกะฮ์ ท่านกล่าวว่า ฉันไม่ต้องการที่จะเป็นคนนอกรีตที่อยู่ในเขตหะรอมมักกะฮ์ บางคนได้เสนอให้ท่านหนีไปเมืองขาม ท่านกล่าวว่า ฉันไม่ต้องการแยกตัวออกจากมะดีนะฮ์ และบางคนเสนอให้ท่านเปิดศึกต่อสู้กับพวกนั้น ท่านตอบว่า ฉันไม่อยากเป็นคนแรกจากประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ต้องหลังเลือดด้วยกับคมดาบ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาจะพบท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้อดทนอดกลั้นจนถึงที่สุดจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายท่านถูกสังหารเสียชีวิต นับได้ว่าเป็นท่านเป็นผู้เสียสละอย่างยิ่งใหญ่ที่อยู่ในใจของพี่น้องมุสลิม” (Ibn Taimiyah, n.d. : 3/202-203)

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه คิดว่าถ้าหากความวุ่นวายทั้งหมดที่กำลังเกิดขึ้นจะสงบยุติลงได้โดยเอาชีวิตของท่านเป็นสิ่งเข้าแลก ท่านก็ยินดีที่จะรับการแลกเปลี่ยนครั้งนี้ ท่านไม่มีความประสงค์ที่จะใช้ดาบเพื่อการต่อสู้ปกป้อง และไม่ต้องการที่จะหนีออกจากเมืองของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ด้วย ท่านพร้อมและยินดีที่จะอุทิศชีวิตของท่านเพื่อความอยู่รอดของประชาชาติอิสลาม ด้วยเหตุผลอันสูงส่งและด้วยความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าควรค่าแก่การสรรเสริญยกย่องดังที่กล่าวมา จึงเป็นแรงผลักดันให้ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เป็นบุคคลผู้ทุ่มเทเสียสละอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่มนุษย์คนหนึ่งพึงกระทำได้ นับเป็นเกียรติแห่งชีวิตประวัติของท่านที่ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ยอมทนทุกข์ทรมานเพื่อความสงบสุขของประชาชาติและเพื่อสันติภาพอันยั่งยืนของศาสนาอิสลาม ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้สรรค์สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่มากมายเหลือคณานับให้เป็นที่ประจักษ์ของชนรุ่นหลังที่ยากต่อการลืมเลือน

3.7.4 สาเหตุที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ห้ามมิให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ลุกขึ้นต่อสู้

หลังจากที่ได้ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดเจาะลึก บรรดานักประวัติศาสตร์และจากงานวิจัยของ Muhammad al-Ghabban (1999 : 1/167) สรุปได้ว่ามีสาเหตุ 5 ประการที่เป็นปัจจัยหนุนนำมิให้ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه รวมถึงบรรดาเศาะหาบะฮ์ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเป็นการปกป้องอธิปไตยจากกลุ่มผู้ปิดล้อมที่ตั้งตนเป็นกบฏ มีดังนี้

1. เป็นการกระทำตามคำสั่งเสียของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ซึ่งท่านได้แจ้งข่าวดีต่อเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ท่านอุษมานเองก็ได้อธิบายแจ่มแจ้งในวันที่ถูกพวกกบฏปิดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสัญญาว่าวาระสุดท้ายกำลังจะมาถึงและท่านเองต้องอดทนต่อเหตุการณ์นี้ (Ahmad, 1999 : 1/605)
2. อันเนื่องจากคำกล่าวของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ที่ว่า “ฉันไม่อยากเป็นคนแรกของประชาชาติท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ต้องทำให้เกิดการหลังเลือดด้วยกับคมดาบ” กล่าวคือ ท่าน

รังเกียจไม่ยากที่จะเป็นคนแรกจากประชาชาติของท่านนบีผู้มหัศจรรย์ ﷺ ที่เกิดการสู้รบจนกระทั่งต้องนองเลือดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกันเอง (Ahmad, 1995 : 1/396 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/167)

3. ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน ﷺ รู้ดีว่ากลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏพวกเขาไม่ต้องการใครนอกจากตัวของท่านคนเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ท่านไม่ต้องการที่จะให้มันเกิดขึ้นกับพี่น้องมุสลิมคนอื่น และท่านปรารถนาที่จะให้พวกนั้นกระทำกับตัวของท่านเพียงผู้เดียวโดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับใครอื่น (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/167)

4. ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน ﷺ รู้ดีว่าเหตุการณ์ความวุ่นวายในครั้งนี้ท่านจะถูกสังหาร ดังที่ท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ เคยบอกไว้ขณะที่ได้แจ้งข่าวดีว่าท่านจะได้รับสรวยสวรรค์อันเนื่องจากการทดสอบที่จะมาประสบกับตัวเขา โดยที่ท่านจะถูกสังหารในสภาพที่เป็นผู้ยืนหยัดอยู่บนสัจธรรมซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่เกิดความวิกฤติวุ่นวาย และเป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่าเหตุการณ์นั้นมาถึงแล้ว สิ่งมาตอกย้ำในเรื่องดังกล่าวคือการที่ท่านได้ฝันเห็นในคำคืนที่ถูกสังหาร ได้ฝันเห็นว่าท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ ขวนละศีลอดในคืนพรุ่งนี้ จากเหตุการณ์นี้เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน ﷺ เข้าใจเป็นอย่างดีว่าวันเวลาแห่งการตายชะฮีดกำลังคืบคลานเข้ามาใกล้แล้ว (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 414)

5. ท่านได้กระทำโดยผ่านการปรึกษาหารือกับ อิบน์ สะลาม ﷺ โดยที่เขาได้พูดกับท่านว่า “หยุดเถอะ หยุดเถอะ เพราะการที่ท่านถูกสังหารจะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ” ((Ibn Sa'ad, 1996 : 3/71)

และสิ่งที่มาบรรลุนั้นความเป็นจริงคือคำบอกเล่าของท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ ที่ว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน ﷺ จะถูกสังหารจนกระทั่งเสียชีวิต มีรายงานจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ หะวาละฮ์ ﷺ จากท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ نَجَا مِنْ ثَلَاثٍ فَقَدْ نَجَا - ثَلَاثَ مَرَاتٍ - مَوْتِي وَالذَّجَالُ وَقَتْلُ خَلِيفَةِ مُصْطَفِيٍّ بِالْحَقِّ يُعْطِيهِ))

(رواه أحمد: 419/4 , 349/5)

ความว่า “ผู้ใดที่ได้ก้าวผ่านสามเรื่อง แน่نونเขาจะได้รับความสำเร็จ ท่านได้กล่าวถึงสามครั้ง คือ การเสียชีวิตของฉัน การสร้างความวุ่นวาย โกลาหลของดัจญาล และการสังหารเคาะลีฟะฮ์ผู้ยืนหยัดบนสัจธรรม”

(Ahmad, 1995 : 4/419 , 5/346)

สรุป คำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) เามาจากภาษาละตินคือ Confligere ซึ่งแปลว่า การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยต่อกันหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatible) ตรงกันข้าม (Opposition) ความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์ สัมพันธภาพที่แตกต่างกันนี้ทำให้เป็นชนวนแห่งการต่อสู้แข่งขันระหว่างกัน จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งคือการไม่เข้าใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องความคิด การกระทำ การตัดสินใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มหรือบุคคล และปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه ผลจากการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก ประเด็นปัญหาความขัดแย้งตามที่มีปรากฏสายรายงานถูกต้อง (เศาะฮีหฺ) ประกอบด้วย กรณีการไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีการถอยร่นจากสมรภูมิอุฮุด กรณีการเข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าซ้า กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา) กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน และกรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ และส่วนหลัง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งตามที่มีปรากฏสายรายงานอ่อน (ฎะอ์อีฟ) ประกอบด้วย กรณีการไม่ได้ละหมาดย่อที่ทุ่งมินา กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร

วิธีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด บรรดานักวิชาการได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้หลายวิธี และแหล่งที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลามมี 2 แหล่งที่สำคัญด้วยกัน 1) จากคัมภีร์อัลกุรอาน และ 2) จากแบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เนื่องจากอัลกุรอาน เป็นคัมภีร์ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตมุสลิมที่ทุกคนต้องยอมรับ ส่วนแบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อันหมายถึง คำพูด การกระทำ และการยอมรับที่มาจากท่าน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมาอธิบายอัลกุรอาน และแนวทางในการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه สรุปได้ดังนี้ 1. การคัดกรองข่าวสาร 2. ดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม 3. มีความสุขุม รอบคอบ และอ่อนโยน 4. แสวงหาแนวทางสมานฉันท์ปรองดอง 5. ปรีชาผู้รู้และขอคำแนะนำจากนักวิชาการศาสนา 6. ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ 7. ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ

บทที่ 4

สภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทนี้เป็นการศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ในเชิงพื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลต่อเนื้อให้สามารถเสนอแนะแนวทางจัดการความขัดแย้งได้อย่างดียิ่งขึ้น ประกอบด้วย การศึกษาปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษาองค์ความรู้ในมิติปัญหาความขัดแย้ง พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กำเนิดขบวนการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สภาพปัญหาความขัดแย้ง ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ลักษณะพิเศษของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้คือวัฒนธรรมของประชากรในพื้นที่ที่แตกต่างไปจากส่วนอื่นของประเทศไทย ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม โดยมีประชากรชาวไทยพุทธอาศัยอยู่เป็นสว่นน้อยกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในเขตเมืองและชนบทของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส วิธีการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่นี้จึงมีอัตลักษณ์ที่เฉพาะและชัดเจน

ด้านการสื่อสารของประชาชนในพื้นที่โดยส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายู (ยาวิ) เป็นภาษาพูดในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นภาษาเดียวกับชาวมลายูทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ทำให้ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับศาสนาอิสลาม และมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมหลักของคนไทยในพื้นที่และโดยทั่วไป อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมและบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ทั้งในแง่ของความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงการเกิดสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชน แม้แต่การดำเนินงานตามภารกิจของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนก็จำเป็นต้องปรับตัวให้มีทิศทางที่สอดคล้องกับบริบทด้านพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ, 2551 ; คณะกรรมการการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2553) นอกจากนี้ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2552) ได้กล่าวว่า สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นหลายประการ

โดยเฉพาะเรื่องของประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นชาวไทยมุสลิม ทำให้เกิดความเฉพาะที่แตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ในประเทศ 2 ประการ คือ ลักษณะประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและการเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ และเมื่อประกอบกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผูกพันใกล้ชิดกับมาเลเซียอย่างมาก เป็นผลให้เกิดปัญหาทางการเมืองและการปกครองของประเทศมาโดยตลอด เช่น ปัญหาขบวนการแบ่งแยกดินแดน โดยนำเรื่องของความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม มาเป็นเครื่องชักจูงให้ชาวไทยมุสลิมเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อรัฐบาลและสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นจนนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงของชาติ

4.1.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเข้าใจการเมืองของคาบสมุทรมลายูเป็นสิ่งที่ทำให้เราต้องเข้าใจว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับรัฐปัตตานีที่เกิดขึ้นในอดีต รัฐไทยหรือสยามในที่นี้คือราชอาณาจักรสยามที่มีกรุงศรีอยุธยาและกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางในดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยา ส่วนรัฐปัตตานีนั้นเป็นรูปแบบโครงสร้างสัมพันธ์และการต่อสู้ทางอำนาจในภูมิภาคคาบสมุทรมลายูระหว่างหน่วยการเมืองทั้งสองแบบเกิดขึ้นในห้วงเวลาอันยาวนานอย่างน้อยที่สุดเท่าที่มีเอกสารบันทึกไว้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ถ้าเราสังเกตจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของปัตตานี ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองทั้งสองจนกระทั่งก่อนศตวรรษที่ 19 ก็จะปรากฏให้เห็นชัดในสองลักษณะใหญ่ๆ คือ การให้บรรณาการและการทำสงครามระหว่างกัน การให้เครื่องราชบรรณาการฝ่ายปัตตานีเป็นผู้ให้ และการทำสงครามก็คือฝ่ายสยามส่วนใหญ่ยกกำลังมารบเพื่อโจมตีปัตตานี นี่คือนิยามพิเศษของความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับสยามก่อนศตวรรษที่ 19 ซึ่งจบลงด้วยการสูญเสียของอำนาจสุลต่านปัตตานีแก่รัฐสยามในปี พ.ศ.2328 หรือ ค.ศ.1785 หลังจากนั้นความสัมพันธ์ก็เปลี่ยนไปเป็นรูปการปกครองแบบหัวเมืองขึ้นนอกกับศูนย์กลางคือกรุงเทพฯ แต่การต่อสู้ในลักษณะสงครามและการก่อกบฏลุกขึ้นสู้ก็ยังเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจนกระทั่งเกิดการบูรณาการของรัฐไทยให้เป็นรัฐชาติสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น สัมพันธภาพทางอำนาจก็เปลี่ยนไป และประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามกับรัฐปัตตานีในห้วงระยะเวลาอันยาวนานตามที่มีปรากฏในตำนานปาตานี (Hikayat Patani) ซึ่งผู้วิจัยได้ลำดับพัฒนาการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้จาก สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) ; วัน มะโรหบุตร (ม.ป.ป.) ; Ahmad Fathy al-Fatani แปลโดย นิอัตุลรากีบ ศิริเมธากุล (2543) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปี	พัฒนาการของความขัดแย้ง
พ2054 .ศ.-2016	<p>มะละกาทกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของโปรตุเกส ปัตตานีต้อนรับการมาเยือนของเรือการค้าโปรตุเกสลำแรกสุดที่นำมุขีฟาร์ชาห์ บุตรของอิสมาแอลชาห์ เดินทางไปโจมตีสยามในสมัยพระมหาจักรพรรดิโดยใช้ทหารประมาณ 1,คน สามารถยึดราชวัง 500 กษัตริย์สยามไว้ได้ต่อมาทหารอยุธยาได้ยึดพระราชวังคืน ระหว่างเดินเรือกลับสู่ต๋านมุขีฟาร์ชาห์ สิ้นพระชนม์อย่างกะทันหันที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา การรบครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นสงครามครั้งแรกระหว่างปัตตานีกับสยาม</p>
พ2107 .ศ.-2127	<p>สุลต๋านมันซูร์ชาห์ อนุชาของสุลต๋านมุขีฟาร์ชาห์ ได้ปกครองปัตตานี สุลต๋านมันซูร์ชาห์ ได้ส่งเสียดก่อนสิ้นพระชนม์ว่าให้ราชบุตรของสุลต๋านมุขีฟาร์ชาห์ คือปาดิกสยามได้สืบทอดราชสมบัติแทนพระองค์ พ.ศ.2116 ราชูปาดิกสยามพร้อมกับน้องสาวถูกลอบปลงพระชนม์และราชูปบับังเซษฐาถูกสังหารขณะหนีออกจากราชวังราชูปบับัง พ.ศ.2127 ราชูปบับังถูกสังหารโดยราชูปบับังซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องของพระองค์ และต่อมาราชูปบับังถูกสังหารเช่นกัน</p>
พ 2146 .ศ.- 2180	<p>สยามเริ่มโจมตีรัฐปัตตานีในสมัยราชินีฮียา แต่ปัตตานีสามารถป้องกันตนเองได้ พ.ศ.2175 สยามทำสงครามกับปัตตานีครั้งที่ 2 ใน .ศ.สมัยราชินีอุง พ2176-2177 สยามทำสงครามกับปัตตานีเป็นครั้งที่ 3 ในสมัยราชินีอุง เช่นกัน ในการทำสงครามทั้งสองครั้งสยามไม่ 3 สามารถยึดครองปัตตานีได้ เพื่อการป้องกันการโจมตีของสยามราชินีอุงได้ระดมกำลังพลจำนวน 23,คน เสริมด้วยกำลังพล 000 30 ของรัฐกลันตัน รัฐปาหัง และรัฐโยโฮร์รวมกันถึง,คน และใน 000 .ศ.พ2178 ราชินีอุงสิ้นพระชนม์</p>
พ 2181 .ศ.- 2310	<p>สยามได้ทำสงครามกับปัตตานีเป็นครั้งที่ 4 โดยการนำทัพของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชออกญาเสนาภิมุข หรือขุนนางชาวญี่ปุ่นที่ชื่อ</p>

ปี	พัฒนาการของความขัดแย้ง
	<p>ยามาดาในพ.ศ.2181 เป็นต้นมากระทั่งถึงเมื่อปัตตานีตกอยู่ภายใต้อำนาจของสยามในปี พ.ศ.2328 ไม่เคยเกิดสงครามอีกเลยระหว่างทั้งสองรัฐเพราะเครื่องราชบรรณาการถูกส่งอยู่เสมอ และปัตตานีได้หยุดส่งเครื่องราชบรรณาการต่อสยามในปี พ.ศ.2310 เมื่ออยุธยาตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าเพราะเหตุดังกล่าวทำให้ปัตตานีกลายเป็นอิสระจากสยาม จนกระทั่งถึง พ.ศ.2328</p>
พ2334 .ศ.-2351	<p>เติ่งกูรามิดิน เจ้าเมืองปัตตานีสมคบกับโต๊ะสาเยกโจรสลัดจากอินเดีย ก่อกบฏยกทัพเข้าตีเมืองสงขลาได้สำเร็จ เติ่งกูรามิดินปกครองปัตตานีอยู่ .ศ.พ) ปี 52329-2334การต่อสู้ของเติ่งกูรามิดินเป็นการต่อสู้เพื่อ (เป็นอิสระจากอำนาจของสยามแต่ถูกสยามปราบปรามและจับกุมสุดท้ายสยามได้แต่งตั้ง “ดาโต๊ะปังกาลัน ” เป็นเจ้าเมืองแทน</p>
พ2352 .ศ.-2359	<p>รัชกาลที่ 2 ได้แต่งตั้งให้นายขวัญชัยเป็นเจ้าเมืองปัตตานีตั้งแต่ พ.ศ. 1808-1815 และต่อมาแต่งตั้งนายพ่ายเป็นพระยาตานีต่อจากนายขวัญชัยผู้เป็นพี่ชาย และในปี พ.ศ.2359 สยามได้แบ่งการปกครองเมืองปัตตานีออกเป็น หัวเมือง ประกอบด้วย ปัตตานี ยะหริ่ง หนอง 7 จิก สายบุรี ยะลา รามัน และระแงะ และให้หัวเมืองทั้ง ขึ้นกับเมือง 7 สงขลา</p>
พ 2373 .ศ.-2384	<p>ตนกูปะแงรัน ร่วมกับหลานชายและพรรค (เจ้าเมืองไทรบุรีคนเก่า) พกยึดเมืองไทรบุรี และในปี พ.ศ.2375 กองทัพของปัตตานีร่วมกับกองทัพเจ้าเมืองไทรบุรีร่วมกันต่อสู้ทัพของสยามและทัพเมืองไทรบุรี และปัตตานีพ่ายแพ้ มีบันทึกไว้ว่าเมื่อสยามตีปัตตานีจนแตกพ่ายและได้กวาดต้อนเชลยจากปัตตานีจำนวน 4, คน ไปยัง 000 กรุงเทพมหานคร</p>

ปี	พัฒนาการของความขัดแย้ง
พ2385 .ศ.	ได้มีความพยายามจะแยกเมืองไทรบุรีออกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย เสมือนเมืองปัตตานีที่มีการแบ่งออกเป็น หัวเมือง เพื่อให้อ่อนกำลัง 7 ลงและจะได้ปกครองได้ง่ายขึ้น จนในที่สุดเพื่อไม่ให้มีการก่อกบฏขึ้นอีก สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แบ่งเมืองไทรบุรีออกเป็น หัว 4 เมือง ได้แก่ ไทรบุรี สตูล ปะลิส กะบังปาสุ
พ2438 .ศ.	เนื่องจากการเข้ามามีอำนาจของชาติตะวันตกเหนือดินแดนแถบนี้ ตั้งแต่รัชสมัยของรัชกาลที่ 3 เรื่อยมาจนถึงสมัยของรัชกาลที่ ต้องมี 5 แนวนโยบายการ “ การวางรูปแบบการปกครองแบบไม่มีการกำหนด .ศ.ปฏิรูปการปกครอง ร114ซึ่งกำหนดสิ่งที่จะต้องทำระยะแรก คือ ลด ” อำนาจของเจ้าเมืองลง เพื่อที่จะกระชับอำนาจของรัฐบาล ส่วนกลางเหนือประเทศราชมากขึ้น
พ2439 .ศ.-2444	รัชกาลที่ .ศ.เริ่มวางนโยบายลดอำนาจเจ้าเมือง จนถึง พ 52441 พระยาสุขุมได้นำนโยบายการปฏิรูปแนวใหม่ไปใช้ในหัวเมืองทั้ง คือ การ 7 ยกเลิกการผูกขาดภาษี ยกเลิก ระบบศาลเดิมให้เปลี่ยนเป็นระบบศาล .ศ.เดียว ส่วนคดีอาญาให้ใช้กฎหมายสยาม พ2444 สยามออก ข้อบังคับสำหรับปกครอง หัวเมือง 7ง ร.ศ.120 พร้อมกับแต่งตั้งตั้งกู อับดุลกาเดร์ บินเต็งกูมารุดดิน ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิจิต ภัคดิ์ เมื่อ พ.ศ.2442 เป็นเจ้าเมืองปัตตานีข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณ (หนา บุนนาค) หัวเมือง คนแรก คือ พระยาศักดิ์เสนีย์ 7
พ2449 .ศ.	ในช่วงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มเกิด เหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นในท้องที่ต่างๆ ซึ่งมักจะมีผู้กล่าวว่า เบื้องหลังของเหตุการณ์เกิดจากการสนับสนุนของเจ้าเมืองเก่าที่เสีย ผลประโยชน์ หลังจากนั้นพระองค์จึงได้ทรงให้กรมพระยาดำรงราชานุ ภาพิศหาวิธีการปกครองโดยรัฐบาลได้มีการแก้ไขปรับปรุงวิธีการ บริหารราชการใหม่ ด้วยการจัดตั้งมณฑลปัตตานีขึ้นในปี พ.ศ.2449 และกำหนดนโยบายการปกครองบริเวณ หัวเมืองให้รัดกุมยิ่งขึ้น 7
พ.ศ. 2454	พระยาวิจิตภัคดิ์ ยื่นคำร้องขอรับเบี้ยหวัดย้อนหลังแต่ไม่ได้รับการ พิจารณา ต่อมาในปีพ.ศ.2460 ก็ได้ยื่นเรื่องขอกรรมสิทธิ์ครอบครอง

ปี	พัฒนาการของความขัดแย้ง
	ที่ดินเดิมจำนวน 600 แปลง โดยอ้างว่าเป็นมรดกและศาลได้พิจารณา ยึดที่ดินดังกล่าวเข้าเป็นทรัพย์สินแผ่นดิน เพราะถือว่าเป็นกบฏ จากสาเหตุนี้เองได้สร้างความโกรธแค้นให้กับพระยาวิจิตรเป็นอย่างมาก
พ.ศ. 2474	ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 7 ได้ทรงให้ประกาศยกเลิกมณฑลปัตตานี ยุบ สายบุรีลงเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดปัตตานี และระแงะเป็นอำเภอ ส่วนปัตตานีและยะลามีฐานะเป็นจังหวัดเทียบเท่าจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2475 การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยกลุ่มคณะราษฎรเป็นการสิ้นสุดของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
พ .ศ.2481-2489	เริ่มนโยบายรัฐนิยมโดยหลวงพิบูลสงคราม ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ.2482 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ.2485 รวม 12 ฉบับ โดยมีหลักการ ว่า .ศ.ประเทศไทยเพื่อชาติเชื้อไทย พ“2488 วันที่ พฤษภาคม 8 .ศ.พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการศาสนูปถัมภ์ฝ่ายอิสลาม พ 2488 2488 ปรับปรุงตำแหน่ง ทางศาสนาอิสลามมีการสืบทอดตำแหน่ง จุฬาราชมนตรี ซึ่งเป็นประมุขทางศาสนา (นายเข้ม พรหมยงค์)
พ2490 .ศ.-2497	หะยีสุหลง เป็นตัวแทนของชาวมลายูมุสลิมยื่นคำขอ ข้อต่อรัฐบาล 7 .ศ.เมษายน พ 3 พลเรือตรีถวัลย์จักรนาวาสวัสดิ์ เมื่อวันที่2490 แต่ ไม่ได้รับการตอบสนองและเกิดการเผาหมู่บ้านราษฎรที่หมู่บ้านบาลากาสาเผาทำให้ประชาชนไร้ที่อยู่อาศัย .ศ.คร้วเรือนพ 292495 ปล่อยตัวหะยีสุหลงหลังจากพิพากษาจำคุก ในวันที่ .ศ.สิงหาคม พ 13 2497 หะยีสุหลงหายสาบสูญไปหลังจากตำรวจสันติบาลเรียกไปพบที่ สงขลาพร้อมกับลูกชายคนโต

ลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมามุ่งเน้นให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างรัฐสยามกับรัฐปัตตานีในฐานะเมืองหลักของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในขณะนั้นความสัมพันธ์ดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐหรือเมืองต่างๆ ในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและจากเหตุการณ์ที่หะยีสุหลงตัวแทนของชาวมลายูมุสลิมได้ยื่นข้อเสนต่อรัฐบาลและได้หายสาบสูญ นับว่าเป็นบาดแผลทางประวัติศาสตร์ และเป็นจุดเปลี่ยนที่นำไปสู่การเรียกร้องปลดปล่อยปัตตานี อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในระยะต่อมาผู้วิจัยได้วิเคราะห์ลำดับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและนำเสนอ

พัฒนาการของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2497 จนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 พัฒนาการของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังจากปี พ.ศ. 2497 - ปัจจุบัน

ปี	พัฒนาการของความขัดแย้ง
พ2502 .ศ.	การต่อต้านรัฐได้ปรากฏเป็นขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนขึ้นในปีนี้ได้มีการรวมตัวผู้นำและสมาชิกจากปัตตานีและGAMPAR ได้จัดตั้งขบวนการใหม่คือ “ขบวนการแนวหน้าแห่งชาติเพื่อปลดปล่อยปัตตานี The Barisan Nasional Pembebasan Patani : BNPP ปี พ.ศ. 250 มีการจัดตั้งขบวนการปฏิวัติแห่งชาติเกิดขึ้นคือ 3BRN (Barisan Revolution National) มีการเคลื่อนไหวมาอย่างต่อเนื่องในเขตรอยต่อเขตแดนไทยมาเลเซีย-
พ2520 .ศ.	รัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (.บต.ศอ)ขึ้นเพื่อดูแลประสานการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่างๆให้เป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพโดยคาดหวังว่าสถานการณ์ก่อความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะลดลงและเข้าสู่สภาวะสงบสุข
พ2532 .ศ.	ได้มีการจัดตั้งขบวนการกลุ่มแนวร่วมเอกราชเพื่อปัตตานีThe United Front for the Independence of Patani : BERSATU ก่อตั้งเมื่อ .ศ.สิงหาคมพ 312532 โดยความเห็นชอบร่วมกันของแกนนำกลุ่มBIPP , BRN , GMP และ PULO โดยมีจุดมุ่งหมายจะรวมการต่อสู้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อร่วมกันต่อต้านรัฐไทยเรียกร้องสู่การปลดปล่อยปัตตานีโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการก่อตั้งรัฐมลายูอิสลามปัตตานี

ปี	พัฒนาการของความขัดแย้ง
พ.ศ. 2547- ปัจจุบัน	เกิดเหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2547 เป็นต้นมา สถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มก้าวสู่ความรุนแรงมากยิ่งขึ้นผลกระทบจากความขัดแย้งส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมากศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) ได้สรุปสถิติตั้งแต่ปีพ.ศ.2547-2557 พบว่ามีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 6,286 รายเฉลี่ยมีผู้เสียชีวิตปีละ 571 ราย และมีผู้ได้รับบาดเจ็บ 11,366 รายเฉลี่ยปีละ 1,033 ราย ในปี พ.ศ.2548 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติเพื่อเยียวยาและยุติขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรง

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีตั้งแต่ยุคอดีตกาลตามที่มีปรากฏในหนังสือตำนานปัตตานี ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายที่เคลื่อนไหวที่เรียกร่องดินแดนต่างได้แอบอ้างประวัติศาสตร์บางช่วงบางตอนให้เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตน อาทิ ฝ่ายรัฐอ้างเรื่องการเสียดินแดนเพื่อปลุกจิตสำนึกคนไทยทั้งประเทศให้รู้สึกหวงแหนต่อแผ่นดิน ขณะที่ฝ่ายเคลื่อนไหวเรียกร่องดินแดนได้อ้างถึงรัฐปัตตานีและการทวงคืนอิสรภาพของชาวมลายู จากการนำประวัติศาสตร์ในบางช่วงตอนมากล่าวอ้างจึงก่อให้เกิดการเผชิญหน้าและขยายผลไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรง ดังนั้นการอธิบายถึงความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าจะไม่มีหลักประกันอันใดว่าความขัดแย้งจะยุติหรือเบาบางลงได้ในทันที แต่ก็ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อให้คนไทยได้เข้าใจประวัติศาสตร์ของตนเองอย่างถูกต้อง มีทัศนคติที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น และไม่ควรมุ่งความขัดแย้งที่เคยเกิดขึ้นไม่ว่าในยุคอดีตหรือที่กำลังเป็นไปในปัจจุบันไปขยายผลให้เกิดร้ายฉานมากยิ่งขึ้น

4.1.2 การศึกษาองค์ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในช่วงเวลาผ่านมามีได้รับความสนใจจากสังคมไทยเป็นอย่างมาก ประชาชนถูกเชื่อมโยงเข้ากับภาพความรุนแรงผ่านสื่อต่างๆ อยู่เกือบทุกวันอีกด้านหนึ่งสภาพสังคมและวัฒนธรรมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ดูเหมือนจะแตกต่างจากการรับรู้ของประชาชนทั่วไปที่มีความรู้สึกร่วมในความเป็นชาติไทย ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นปัจจัยด้านชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ และศาสนา ปัญหาที่สำคัญที่สุดเกิดจากการขาดความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับ

สังคมไทยให้มากขึ้น มีงานวิจัย และงานเขียนจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของประวัติศาสตร์มีการกล่าวอ้างจากหลายฝ่ายว่าประวัติศาสตร์มีการบิดเบือนเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ ในที่นี้จะหยิบยกงานประวัติศาสตร์บางชิ้นที่สะท้อนลักษณะพิเศษของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและมุมมองในการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างรัฐปัตตานีกับรัฐสยามในอดีต บรรดางานดังกล่าวที่น่าสนใจประกอบด้วย

หนังสือ “ประวัติราชอาณาจักรมลายูปัตตานี” เป็นงานเขียนของอิบรอฮีม ซุกรี (2541) นักวิชาการท้องถิ่น ได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี ตั้งแต่สมัยลังกาสุกะจนถึงยุคสมัยที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม อิบรอฮีม ซุกรี ได้กล่าวว่า “...ข้าราชการสยามส่วนใหญ่ในปัตตานีไม่ค่อยจะดูแลเอาใจใส่ผลประโยชน์ของชาวมลายู การมาปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการเหล่านี้ในระยะเริ่มแรกจะมีก็เพียงแต่ต้องการความเจริญในยศฐาบรรดาศักดิ์เท่านั้น แต่พออยู่ไปนานๆ พวกเขา ก็มีที่ดินที่กว้างขวางและบ้านช่องที่ใหญ่โต ข้าราชการบางคนเมื่อหมดหน้าที่แล้วจะกลับไปยังกรุงเทพมหานคร โดยนำทรัพย์สินมากมายที่ได้มาสมัยที่อยู่ปัตตานีติดตัวไปด้วย ซึ่งจะ使他สามารถเสวยสุขกับทรัพย์สินเหล่านี้ได้อย่างสบาย ตอนที่ปฏิบัติหน้าที่ในปัตตานี ข้าราชการสยามไม่เคยที่จะเรียนรู้ภาษามลายูและทำความเข้าใจกับศาสนาอิสลามเลยเพราะในระบอบราชาธิปไตยอาจจะไม่มีนโยบายเช่นนี้อยู่ ปัตตานีได้รับการปกครองจากข้าราชการสยามแบบตามมีตามเกิด โดยที่ข้าราชการเหล่านี้ จะเป็นแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าการพัฒนา หรือสร้างความเจริญให้แก่ปัตตานี

รัฐบาลไม่เคยคิดที่จะพัฒนาการบริการประชาชนในด้านสาธารณสุข การศึกษาและความเป็นอยู่ที่ดี รัฐจะสร้างโรงเรียนในเมืองเท่านั้น ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่บรรดาลูกหลานของข้าราชการทั้งหลาย แต่โรงเรียนสำหรับลูกหลานชาวมลายูรัฐจะไม่สร้างให้ เมื่อใดที่ต้องการสร้างถนนหนทาง รัฐจะเกณฑ์ชาวบ้านมลายูให้ออกมาทำงานชาวบ้านบางคนจำเป็นต้องเดินทางมาจากบ้านเป็นระยะทางหลายกิโลเมตร อีกทั้งยังต้องเตรียมเสบียงอาหารมาเองอีกด้วย ส่วนอำนาจที่เกี่ยวกับศาลและคดีต่างๆ จะเป็นของข้าหลวงระดับสูง ตำรวจและผู้พิพากษา บางครั้งคู่กรณีต้องรอเป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่าจะมีการพิจารณาคดี ทั้งนี้เนื่องจากว่าข้าราชการเหล่านี้ต้องการที่จะทราบว่าย่ายใดจะติดสินบนมากน้อยแค่ไหนเพื่อการพิจารณาตัดสินคดีจะเอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายนั้น...” งานประวัติศาสตร์ปัตตานีของอิบรอฮีม ซุกรี ได้รับการยอมรับมากในระดับท้องถิ่นเพราะเป็นการเปิดเผยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในมุมมองปัตตานีเองอย่างค่อนข้างชัดเจนโดยเฉพาะแสดงให้เห็นภาพการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างอาณาจักรสยามกับปัตตานีในรอบหลายร้อยปีที่ผ่านมา โดยผ่านการทำสงครามระบบเครื่องราชบรรณาการและการผนึกรวมชาติงานชิ้นนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์โดยคนในท้องถิ่นเอง จึงได้รับการยอมรับมากในงานวิจัยประวัติศาสตร์เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะหลัง

หนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ปัตตานี” (Pengenter Sejarah Patani) ของ Ahmad Fathy al-Fatani ซึ่งแปลโดย นิอับดุลรากีบ ศิริเมธากุล เป็นงานเขียนที่มีมุมมองของประวัติศาสตร์ โดยอาศัยหลักฐานจากท้องถิ่นและบันทึกพวกตะวันตก งานชิ้นนี้มีการนำเสนอในแง่มุมมองของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์และผลของการกระทำของสยามต่อปัตตานีที่มีการบันทึกทั้งประวัติศาสตร์บอกเล่าหลายเรื่อง สุดท้ายได้มีการชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมของการปกครองของสยามที่มีต่อปัตตานีที่ทำให้คนมลายูต้องสูญเสียอัตลักษณ์จนทำให้เกิดการต่อต้านจนพัฒนาไปสู่กระบวนการต่อต้านที่ใช้ความรุนแรง และต้องการแบ่งแยกดินแดนในที่สุดงานของ Ahmad Fathy al-Fatani เป็นงานวิจัยทางประวัติศาสตร์จากมุมมองของท้องถิ่นอีกฉบับหนึ่งที่มีความน่าสนใจในแง่ของการอธิบายประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าจากท้องถิ่นในลักษณะมุขปาถะ คำอธิบายประวัติศาสตร์จากท้องถิ่นจึงเน้นภาพความขัดแย้งระหว่างปัตตานีกับรัฐไทย เป็นพิเศษและคำอธิบายแบบนี้อาจจะเป็นที่มาของวาทกรรมทางการเมืองที่ใช้ในการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระของชาวปัตตานีในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ได้มาจากการเข้าใจประวัติศาสตร์ในมุมมองของท้องถิ่นทำให้เราเข้าใจข้อขัดแย้งเรื่องการตีความประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและของชาติเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสนใจในการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง

งานวิจัยเรื่อง “ความรู้สามจังหวัดภาคใต้ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์” ของชุลีพร วิรุณหะ เป็นงานวิจัยที่เรียงร้อยพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของดินแดนในสามจังหวัดภาคใต้นับตั้งแต่ก่อนเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ในยุคของอาณาจักรลังกาสุกะจนถึงราชอาณาจักรปัตตานี พัฒนาผ่านมาจนถึงยุคมณฑลเทศาภิบาล และล่วงเลยจนถึงยุคของปัตตานี กับแนวคิดชาตินิยมไทยที่ทำให้เกิดการต่อต้านการบูรณาการทางวัฒนธรรมของรัฐไทย จนถึงขบวนการแบ่งแยกดินแดน ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้มีสมมติฐานว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานี และสยามนั้นเป็นสาเหตุของความขัดแย้งทางการเมืองที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจุดเริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยการเมือง (ไทย-ปัตตานี) ภายใต้กระบวนการของการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งกระบวนการสร้างชาติของไทยได้ปรากฏเป็นนโยบายต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้างตลอดทั่วทั้งประเทศ เพียงแต่ว่าการต่อต้านนโยบายของรัฐในการสร้างชาติไทยเกิดมากและต่อเนื่องในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้เพราะว่านโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของชุมชนมลายูมุสลิมปัตตานีและการใช้นโยบายและมาตรการสร้างชาติเกิดขึ้นภายใต้สภาวะทางการเมืองของประเทศที่ไม่มีกลไกสำรองให้กับชุมชนระดับล่าง และประชาชนอย่างแท้จริง ในเมื่อช่องทางในการสื่อสารระหว่างรัฐบาลและประชาชน ถูกปิดกั้นประชาชนจึงแสดงออกถึงความไม่พึงพอใจด้วยการก่อความไม่สงบในรูปแบบต่างๆ และการแก้ปัญหาความไม่สงบก็มักจะกระทำด้วยการใช้กำลังในการปราบปรามและจับกุมขังตลอดมา

ในส่วนของกลุ่มต่อต้านชาวมลายูมุสลิมก็ได้พัฒนารูปแบบของการต่อต้านไปมาก จากจุดที่เป็นเพียงการต่อต้านของผู้นำศัคนาต่อการสูญเสียสถานะความเป็นกษัตริย์ และผลประโยชน์ การเปลี่ยนผ่านระดับและรูปแบบของการต่อต้านจากบรรดาผู้นำมาสู่มวลชนจากการเมืองมาสู่เรื่องของศาสนา และจากผู้นำศัคนาหรือการเมืองมาสู่ผู้นำศาสนา ศาสนาก้าวเข้ามามีความสำคัญสูงสุดในฐานะสัญลักษณ์ของการต่อสู้ จุดหักเหที่สำคัญของการต่อสู้เกิดขึ้นเมื่อศูนย์กลางของการต่อสู้ปรับเปลี่ยนจากการเรียกร้องต่อรัฐไทยโดยเปิดเผย (กรณีหะยีสุหลง) ไปสู่การดำเนินการต่อสู้โดยขบวนการใต้ดินติดอาวุธ (พ.ศ. 2510) มุมมองของการต่อต้านเปลี่ยนจากความพยายามที่จะต่อต้านการบูรณาการของรัฐไทยไปสู่การแยกตัวออกจากรัฐไทยจุดเด่นของงานวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของซูลิพร ก็คือการมองภาพความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในบริบทของการต่อสู้ทางอำนาจและสัมพันธ์ภาพทางอำนาจของรัฐไทยกับปัตตานี ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันและการนำเสนอให้ยอมรับสมมุติฐานว่าในอดีตนั้นมีรัฐแบบสุลต่านของปัตตานีเกิดขึ้นควบคู่กันกับรัฐราชาธิราชของสยาม การต่อสู้ระหว่างกันมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์ทางการเมืองในพื้นที่คาบสมุทรมลายู ซึ่งในที่สุดรัฐปัตตานีก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยการเมืองที่เรียกว่ารัฐไทย แต่การต่อสู้ทางอำนาจและการยืนยันอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ยังคงดำเนินต่อไป

งานวิจัยเรื่อง “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย” โดย ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ได้อธิบายและสรุปถึงการกำเนิดและความเป็นมาของการสร้างมายาคติในเรื่องของลัทธิแบ่งแยกดินแดนซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการความเป็นมาของรัฐไทยที่เปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตยตลอดจนการสร้างรัฐไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและสงครามมหาเอเซียบูรพามีส่วนในการผลักดันและสร้างแนวความคิดทางการเมืองของการแบ่งแยกดินแดนในทุกๆ ภูมิภาค กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและการสร้างรัฐชาติไทยสายชาตินิยมนำไปสู่การใช้กำลังและความรุนแรงปราบปรามการเรียกร้องและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการเมืองของภูมิภาคต่างๆ แต่กรณีของมลายูมุสลิมในภาคใต้มีลักษณะเฉพาะต่างจากภูมิภาคอื่นๆ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ได้ยกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่รองรับโน้ตชนกการแบ่งแยกดินแดนมาจากการทำให้เกิดมายาคติเรื่อง “กบฏหะยีสุหลง” และ “กบฏดุซงญอ” เหตุการณ์ความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดจากทัศนคติในการมองตรงข้ามกันระหว่างรัฐและประชาชนชาวมลายูมุสลิมในภาคใต้ รัฐมองว่าการต่อต้านลูกฮือต่างๆ ของคนมลายูมุสลิมนั้นเป็นการ “กบฏ” แต่ฝ่ายประชาชนมุสลิมมองว่าการเคลื่อนไหวประท้วงต่อสู้ต่างๆ เป็นการทำเพื่อความถูกต้อง เป็นธรรมตามหลักศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา ซึ่งลักษณะธรรมชาติของศาสนาอิสลามนั้นไม่มีการแบ่งแยกระหว่างศาสนากับการเมือง หรือสังคมทางการเมืองมองการปฏิบัติหรือการอ้างถึงเรื่องศาสนาของฝ่ายมุสลิมว่ามีจุดมุ่งหมายทางการเมืองเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากคำตัดสินของศาลที่ตัดสินว่า

พฤติการณ์ของหะยีสุหลง ที่เสนอข้อเรียกร้อง 7 ประการนั้น เป็นเรื่องทางการเมืองที่บ่อนทำลายอำนาจและความชอบธรรมของรัฐไทยปัญหาความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติและศาสนาในกรณีของกบฏดุซงญอก็เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางการเมืองระดับชาติและระดับสากลเพราะในช่วงหลังการเกิดรัฐประหาร พ.ศ.2490 สหรัฐอเมริกาและอังกฤษต้องการรักษาสถานะเดิมของมหาอำนาจในภูมิภาคนี้เอาไว้ว่าทศวรรษรัฐว่าด้วยการแบ่งแยกดินแดนก็กลายเป็นข้อกล่าวที่สอดคล้องกับสถานการณ์สงครามเย็นในการเมืองระหว่างประเทศ การสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใต้อำนาจรัฐเป็นศูนย์กลางก็เป็นความจำเป็นเร่งด่วน จึงทำให้การใช้กำลังและความรุนแรงต่อกลุ่มชนชาติส่วนน้อย หรือกลุ่มที่มีแนวอุดมการณ์ไม่ตรงกับรัฐบาลกลางเป็นความชอบธรรมและถูกต้องไปได้ในที่สุด

4.1.3 การศึกษาองค์ความรู้ในมิติปัญหาความขัดแย้ง

การศึกษาถึงองค์ความรู้ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับปัญหาและเหตุการณ์ความไม่สงบ ความขัดแย้ง โดยอาศัยแนวคิดอัตลักษณ์ สังคมวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ ซึ่งมีอยู่หลายชิ้นงานโดยจะหยิบยกมานำเสนอในตรงนี้เพียงบางส่วน ประกอบด้วย

เอกสารรายงานผลการพิจารณาศึกษาเรื่อง “สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไขเชิงรุก” โดยคณะกรรมการธิการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร ได้อธิบายถึงสถานการณ์ความสงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยในตอนแรกบอกถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปัตตานีเพื่อเป็นการปูพื้นฐานสร้างความเข้าใจเป็นเบื้องต้น จากนั้นบอกถึงวิวัฒนาการกลุ่มก่อความไม่สงบ กลุ่มต่างๆ ที่เคลื่อนไหวมาตั้งแต่ยุคอดีตจนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน บอกถึงสถิติเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น และได้วิเคราะห์ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา และด้านกระบวนการยุติธรรม โดยได้วิเคราะห์เงื่อนไขพื้นฐานของความขัดแย้งอย่างเจาะลึกและได้นำเสนอแนวทางในการแก้ไขเชิงรุกเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ “รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์” ได้วินิจฉัยเหตุแห่งปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเกิดจากเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เงื่อนไขบุคคล ได้แก่ กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบที่ก่อเหตุร้าย และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ตอบโต้ด้วยวิธีรุนแรง
2. เงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ได้แก่

รัฐ

2.1 ความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากกระบวนการยุติธรรม และการปกครองของ

2.2 ปัญหาเศรษฐกิจ

2.3 ปัญหาการศึกษา

2.4 สภาพประชากร

2.5 บริบททางภูมิศาสตร์ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ที่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตของประชากรระหว่างกัน

3. เงื่อนไขทางวัฒนธรรม คือ ลักษณะเฉพาะทางด้านเชื้อชาติ และศาสนา

ปิยะ กิจถาวร เอกสาร “รายงานการวิจัยผ่านเวทีชาวบ้าน จำนวน 13 ครั้ง ในพื้นที่ 9 อำเภอของจังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส ปี 2545” ซึ่งชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้อธิบายความรุนแรงและความขัดแย้งที่เกิดในปัจจุบันว่าเป็นภาพสะท้อนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์โดยมีความหมายที่เชื่อมโยงกับการต่อสู้ของชาวบ้านเชื้อสายมลายูมุสลิมกับเจ้าหน้าที่รัฐไทยกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ภาพที่เห็นได้ชัดของการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ดังกล่าวก็คือกบฏดุซงญอที่อำเภอระแงะปี พ.ศ.2491 และการก่อเหตุความรุนแรงในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2547 ผลของความรุนแรงก็คือการยืนยันความสำคัญของประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และความสำคัญของศาสนาในการต่อสู้ของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ หนังสือ “ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย” เป็นหนังสือที่นำเอางานวิจัยเรื่อง “แนวทางด้านนโยบายในการแก้ไขปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ผู้เขียนจัดทำให้แก่สำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ (สพณ.) สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี งานศึกษาวิจัยนี้เสร็จสิ้นใน พ.ศ.2549 โดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิจัยเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาของสังคมและประเทศไทย เพื่อสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลและเพื่อเผยแพร่ต่อประชาชน โดยมีหลักว่าควรเป็นวิจัยที่เข้าใจง่ายและในขณะเดียวกันก็มีข้อเสนอแนะนโยบายที่ชัดเจน เนื้อหาหนังสือแบ่งออกเป็นบทต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่บทนำที่ให้ภาพพัฒนาการของปัญหาในเชิงประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบัน จากนั้นได้นำเสนอภาพของปัญหาและข้อเสนอแนะในแต่ละด้าน เริ่มตั้งแต่ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การศึกษา และด้านกระบวนการยุติธรรม

รัตติยา สาและ “การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส” ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยพยายามศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการปฏิสัมพันธ์และการรวมขอมระหว่างผู้คนที่นับถือศาสนาอิสลามกับผู้คนที่นับถือศาสนาพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นประการสำคัญ ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นศึกษาความเป็นไปได้ในการที่จะนำพลังทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ผล

การศึกษาพบว่า พลังสำคัญที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์และการรวมขอมระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส คือ ความเข้าใจและการยอมรับในเรื่อง “ความแตกต่างของค่านิยม” ซึ่งกันและกัน ที่มีความเป็นไปได้ที่จะอาศัยผลึกแห่งความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งก่อตัวจากอำนาจของระบบอุปถัมภ์ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเกลอ เป็นเครือญาติ เป็นนายจ้าง-ลูกน้อง เป็นเจ้านาย ลูกพี่-ลูกน้อง เป็นครู-ศิษย์ และความเป็นผู้นำและผู้ตามทั้งในระบบและนอกระบบ ด้วยเงื่อนไขของความจำเป็นทางด้านต่างๆ เพื่อการดำรงชีพ พลังดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็นอีกกลไกหนึ่งที่มีคามหาศาลถ้ารู้จักนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติในที่สุด

4.2 พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส พบร่องรอยการตั้งหลักแหล่งของมนุษย์ตั้งแต่สมัยหินได้จากโบราณวัตถุ ประเภทเครื่องมือ เช่น ขวานหินในถ้ำและที่ราบ ประเภทภาชนะ เช่น เครื่องปั้นดินเผา ประเภทวัสดุก่อสร้าง เช่น ดินเผา อิฐโบราณ และประเภทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพนับถือ เช่น เทวรูปอวโลกิเตศวร ที่หมู่บ้านช้างไห้ ตำบลป่าบอน อำเภอโคกโพธิ์ นอกจากนี้ยังพบบ้านหลอมทองคำอยู่ในบริเวณสวนยาง และภาพเขียนสีที่ถ้ำหินในจังหวัดยะลา (ไชยทวี อติแพทย์, ม.ป.ป. : 3) ขณะที่พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อนการได้รับจัดตั้งเป็นจังหวัด เมื่อ พ.ศ.2476 ซึ่งดินแดนแห่งนี้ได้ผ่านอารยธรรมมาหลายยุคสมัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4.3 พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ยุคสมัย	พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์
1. สมัยก่อนประวัติศาสตร์	สามจังหวัดชายแดนใต้มีหลักฐานการอยู่อาศัยของคนพื้นเมืองมาตั้งต่อก่อน 3,000 ปีที่ผ่านมา โดยเรียกรวมว่าพวกโอรังอัสลี (Orang Asli) แปลว่า มนุษย์ถิ่นเดิมซึ่งได้แก่ กลุ่มนิกริโต (Nigrito) เช่น ซาไกและเซมิง ซึ่งแปลว่า คนป่าหรือคนเถื่อน หรือคนไทยเรียกว่าเงาะป่า นอกจากนี้ยังมีกลุ่มซันออย (Senoi) เผ่ามองโกลอยด์

ยุคสมัย	พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์
2. สมัยเริ่มประวัติศาสตร์	<p>ประมาณปี พ.ศ.700 มีชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวอาหรับบางกลุ่มเดินทางมายังแถบนี้ พร้อมทั้งนำศาสนาและวัฒนธรรมมาเผยแพร่ ทำให้ศาสนาฮินดูเริ่มเข้ามา ในระยะนี้ชนพื้นเมืองเริ่มค้าขายกับชนต่างถิ่น มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มมากขึ้นบริเวณปากแม่น้ำและบริเวณที่มีการติดต่อค้าขายสะดวก บางแห่งเป็นที่พบกัันของพ่อค้า นักเดินเรือ และขยายตัวเป็นเมืองในเวลาต่อมา</p>
3. สมัยอาณาจักรโบราณลัทธิโยช	<p>ลัทธิโยชหรือลัทธิลัทธิสุกะ ราว พ.ศ.700-1400 ปรากฏในบันทึกการเดินทางของชาวจีนว่า มีรัฐต่างๆ เกิดขึ้นหลายแห่งบนคาบสมุทรมลายู โดยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรฟูนัน (Funan) ในจำนวนนั้นมีรัฐลัทธิโยช (Lang YaShui) รวมอยู่ด้วยราวต้นพุทธศตวรรษที่ 11 ลัทธิโยชเป็นอิสระ มีหลักฐานการส่งทูตไปเยือนจีนเมื่อ พ.ศ.1058 , 1066 , 1074 และ 1111 ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-14 ถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองของลัทธิโยช แหล่งโบราณสถานแถบท่าสาบ จังหวัดยะลา และอำเภอยะรังจังหวัดปัตตานี ที่ยังคงปรากฏร่องรอยอยู่เป็นจำนวนมากถูกสร้างขึ้นในระยะนี้ โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ฮินดู</p>
4. สมัยลัทธิโยชภายใต้อาณาจักรศรีวิชัย	<p>ราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ลัทธิโยชตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งมีกำลังกองทัพเรือเป็นจำนวนมากในช่วงเวลาเดียวกันนั้นพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่นำเข้ามาโดยศรีวิชัยได้รับความนิยมมากชาวลัทธิโยชยอมรับนับถือพุทธอย่างแพร่หลายศาสนสถานหลายแห่งและศิลปวัตถุถูกสร้างขึ้นมากในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์รวมทั้งพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ในถ้ำคูหาภุมขังจังหวัดยะลาและพระพุทธรูปปางต่างๆจำนวนมากก็ถูกสร้างขึ้นในสมัยนั้น</p>

ยุคสมัย	พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์
5. สมัยลังกาสุกะภายใต้ อำนาจของโจฬะ	ตั้งแต่พ.ศ.1535เป็นต้นมากองทัพโจฬะแห่งอินเดียเข้าโจมตีเมืองต่างๆของอาณาจักรศรีวิชัยเพื่อควบคุมเส้นทางการค้าในช่องแคบมะละกาและเมืองหลายแห่งรวมทั้งลังกาสุกะซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของโจฬะในปีพ.ศ.1567 แต่หลังจากนั้นชาวลังกาสุกะก็ได้ต่อสู้ยึดคืนมาได้ในปี พ.ศ. 1587แม้ว่าหลังจากนั้นศรีวิชัยจะกลับมามีอำนาจแต่ก็พ่ายแพ้ต่ออาณาจักรที่ตั้งขึ้นมาใหม่คือมัชปาหิตในปี พ.ศ.1836 ในระยะนี้ศาสนาอิสลามแผ่เข้ามามากขึ้นโดยพ่อค้าและนักเผยแผ่ศาสนาชาวอาหรับและชาติต่างๆตามประวัติศาสตร์ของรัฐกลันตันประเทศมาเลเซียได้กล่าวไว้ว่าอิสลามได้เข้ามาก่อนหน้านี้กว่า 100 ปีโดยมีนักเผยแผ่ศาสนาอิสลามมาจากปัตตานีนำศาสนามาเผยแผ่เป็นหลักฐานแสดงว่าศาสนาอิสลามเข้ามาในปัตตานีก่อนหน้านั้น
6. สมัยลังกาสุกะภายใต้ อำนาจสุโขทัย	ในปีพ.ศ.1838 กองทัพสุโขทัยลงมาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชถือเป็นการแผ่อำนาจตั้งแต่ต้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงร่วมกับกองทัพเรือนครศรีธรรมราชลงไปทำสงครามเพื่อปกครองเมืองต่างๆบริเวณปลายแหลมมลายูไปจนถึงเตมาสิก (สิงคโปร์ในปัจจุบัน) แต่ครองอำนาจได้ไม่นานอาณาจักรมัชปาหิต (ชวา) ก็ขยายอำนาจมาปกครองหัวเมืองดังกล่าวโดยลังกาสุกะอยู่ภายใต้อิทธิพลของมัชปาหิตในปีพ.ศ.1886-1907

ยุคสมัย	พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์
7. สมัยลังกาสุกะล่มสลาย	<p>หลังจากลังกาสุกะล่มสลายและได้กำเนิดเมืองปัตตานีในช่วงต้นสมัยอยุธยามะละกามีอำนาจมากขึ้นต่อมาได้ปฏิเสธอำนาจของมชปาหิตและสยามทำให้สยามต้องยกทัพไปทำสงครามถึง 2 ครั้งกับมะละกาแต่ไม่สามารถเอาชนะได้ในปีพ.ศ. 1998 กองทัพมะละกาได้บุกเข้าโจมตีเมืองโกตามหลิฆัยของลังกาสุกะและขยายอำนาจเข้าปกครองเมืองต่างๆ แลบลายแหลมมลายูทำให้ชาวเมืองหันมานับถืออิสลามตามแบบอย่างมะละกามากขึ้นเรื่อยๆ ในส่วนของประวัติศาสตร์ปัตตานีนั้น พญาอินทிரโอรสของราชาศรีวังสาแห่งโกตามหลิฆัยได้สร้างเมือง “ปัตตานี” ขึ้นใหม่ที่ริมทะเลสาบบ้านกรือเซะราวปีค.ศ. 2000 ต่อมาได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามและเปลี่ยนพระนามเป็นสุลต่านอิสมาอีลซาร์ ปกครองเมืองปัตตานีระหว่างปีพ.ศ. 2043–2073 นับแต่นั้นมาเมืองปัตตานีเข้าสู่ยุคอิสลามโดยสมบูรณ์มีความรุ่งเรืองมากทั้งในด้านการผลิตนักเผยแผ่อิสลามและเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาอิสลามจนได้รับการยกย่องว่า “ปัตตานีเป็นกระเจกเงาและเป็นระเบียบแห่งเมกะ”</p>
8. สมัยปกครอง 7 หัวเมือง	<p>ตั้งแต่ พ.ศ. 2351 เป็นต้นมา มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 7 เมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง ยะลา รามันท์ ระแงะ และสายบุรี แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ เป็นผู้ปกครอง โดยมีหลักว่าเมืองใดมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมากก็ให้มีเจ้าเมืองที่นับถือศาสนาอิสลาม เมืองใดที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธมากก็ให้มีเจ้าเมืองที่นับถือพุทธศาสนา แต่ในทางปฏิบัติประสบปัญหาอยู่เนืองๆ ระหว่างเจ้าเมืองกับรัฐสยาม รวมทั้งประชาชนในเมืองต่างๆ มีข้อขัดแย้งอันเนื่องจากการปกครองอยู่บ่อยครั้ง จึงต้องยกเลิกการปกครองรูปแบบนี้ไปในปี พ.ศ. 2445</p>

ยุคสมัย	พัฒนาการทางภูมิรัฐศาสตร์
9. สมัยมณฑลเทศาภิบาล	<p>ในปีพ.ศ.2449 รัฐบาลสยามประกาศตั้งมณฑลปัตตานีมีสมุหเทศาภิบาลที่ได้รับการแต่งตั้งจากสยามเป็นผู้ปกครองมีเมืองเข้าร่วมอยู่ในมณฑลปัตตานี 4 เมือง คือเมืองปัตตานี (รวมเมืองหนองจิก ยะหริ่งและปัตตานี) เมืองยะลา (รวมเมืองรามันห์และยะลา) เมืองสายบุรีและเมืองระแงะต่อมาในปีพ.ศ.2465 ได้ยกฐานะเมืองทั้ง 4 เป็นจังหวัดทำให้ปัตตานียะลา สายบุรี และนราธิวาส มีฐานะเป็นจังหวัดตั้งแต่พ.ศ.2465 เป็นต้นมาในสมัยมณฑลเทศาภิบาลอำนาจและบทบาทของเจ้าเมืองในระบบเดิมซึ่งมีมาตั้งแต่พ.ศ.2043 สิ้นสุดลงทำให้มีข้อขัดแย้งหลายกรณีเกิดขึ้นนำไปสู่การเคลื่อนไหวการจัดตั้งองค์กรเพื่อเรียกร้องอิสรภาพปัตตานีในเวลาต่อมา</p>
10. สมัยสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	<p>ในปี พ.ศ.2474 รัฐบาลสยามประกาศยกเลิกมณฑลปัตตานีและยุบจังหวัดสายบุรี ลดฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปัตตานี โดยรวมจังหวัดทั้งสามไว้ในปกครองของมณฑลนครศรีธรรมราช ต่อมาในปี พ.ศ.2476 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคแบ่งการปกครองออกเป็นจังหวัดและอำเภอ ทำให้จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส มีฐานะเป็นจังหวัดในระบบราชการบริหารส่วนภูมิภาค และมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บริหารการปกครอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน</p>

ที่มา : ครองชัย หัตถา (2551) ; ไชยทวี อดิแพทย์ (ม.ป.ป.)

จากลำดับพัฒนาการดังกล่าวทำให้เห็นว่า ดินแดนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเจริญรุ่งเรืองถึงระดับที่เรียกขานกันว่าเป็นอาณาจักร สิ่งที่คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้และคนไทยทั่วไปมีความภาคภูมิใจประการหนึ่งได้แก่ หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมายที่บ่งบอกถึงพัฒนาการทางสังคมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตเป็นเรื่องยากและหมิ่นเหม่ต่อความรู้สึกขัดแย้ง อาจทำให้เกิดความเกลียดชัง แต่ก็มีคามจำเป็นที่จะต้องอธิบายให้มีความเข้าใจตรงกัน โดยเฉพาะในอารยประเทศทั้งหลายได้เลือกที่จะให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้ไม่ต้องขัดแย้งกันอีก ในกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายควรหันมาศึกษา

เรียนรู้และเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ร่วมกัน และจะเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ความรุนแรงที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันอาจบรรเทาเบาบางลงได้หากได้ทำความเข้าใจอย่างใคร่ครวญ

4.3 ขบวนการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขบวนการแบ่งแยกดินแดน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความมุ่งมั่นที่จะปลดปล่อยปัตตานีให้เป็นเอกราชอีกครั้ง เพราะเชื่อว่ารัฐไทยเป็นฝ่ายยึดครองปัตตานีอย่างไร้ความชอบธรรม ซึ่งเนื้อหาในส่วนนี้ประกอบด้วย กำเนิดขบวนการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และขบวนการแบ่งแยกดินแดนกลุ่มต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 กำเนิดขบวนการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันในรูปขององค์กรเพื่อแบ่งแยกดินแดนหรือเรียกร้องในการปกครองตนเองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากประเทศเจ้าอาณานิคมได้มอบคืนอำนาจอธิปไตยให้แก่ประเทศต่างๆ ที่เจ้าอาณานิคมยึดครองไว้ ความเคลื่อนไหวแบ่งแยกดินแดนที่เห็นได้ชัดในช่วงนั้น เช่น ความเคลื่อนไหวแบ่งแยกดินแดนของชนกลุ่มน้อยในรัฐฉาน กะเหรี่ยง และโรฮิงญาในพม่า เป็นช่วงเวลาเดียวกันได้กำเนิดขบวนการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ชิตชนก ราฮิมมูลา (2548 : 51-66) ได้อธิบายในเรื่องนี้ว่า ประวัติศาสตร์ของปัตตานีตั้งแต่หลังสงครามระหว่างปัตตานีและสยาม เมื่อ พ.ศ.2351 ตรงกับวันรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยปัตตานีเป็นฝ่ายแพ้สงครามและสยามได้ปกครองปัตตานี เริ่มตั้งแต่การแบ่งปัตตานีเป็นเจ็ดหัวเมือง (พ.ศ.2351-2444) โดยที่ราชวงศ์มลายูมุสลิมยังมีสิทธิในการปกครองหัวเมืองต่างๆ ซึ่งได้แก่

1. เมืองปัตตานี
2. เมืองยะลา (ปัจจุบันเป็นจังหวัดยะลา)
3. เมืองยะหริ่ง (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี)
4. เมืองระแงะ (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดนราธิวาส)
5. เมืองรามันท์ (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดยะลา)
6. เมืองสายบุรี (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี)
7. เมืองหนองจิก (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี)

ต่อมา พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูปการปกครองประเทศรวมทั้งภาคใต้โดยทรงนำการปกครองระบบใหม่มาใช้ คือ “เทศาภิบาล” และได้ทรงยกเลิกระบบเจ้าเมืองในเจ็ดหัวเมืองมลายูปัตตานี ทรงใช้ระบบที่เรียกว่า “มณฑลเทศาภิบาล” แทน ทำให้

สิทธิและอำนาจของบรรดาเจ้าเมือง (Raja) ทั้งเจ็ดหัวเมืองมลายูปัตตานีต้องสิ้นสุดลง เมื่อ พ.ศ.2452 อังกฤษและสยามได้ร่วมตกลงทำสัญญากำหนดเขตแดนระหว่าง British Malaya กับสยาม ซึ่งรู้จักกันในนาม The Anglo-Siamese Treaty 1909 ซึ่งถือว่าเป็นการสิ้นสุดอธิปไตยของรัฐปัตตานีอย่างสิ้นเชิง และรัฐปัตตานีได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยอย่างสมบูรณ์

Tengku AbdulKadir Kamaruddin เจ้าเมืองปกครองปัตตานีองค์สุดท้ายแสดงปฏิกิริยาไม่พอใจที่พระองค์จะต้องสูญเสียอำนาจ และถูกยุบตำแหน่งเจ้าเมืองในที่สุด พระองค์ถูกจับกุมในข้อหาต่อแค้น ต่อรัฐบาลไทยพระองค์ถูกนำไปกรุงเทพฯ และถูกตัดสินให้จำคุกที่พิษณุโลกเป็นเวลา 10 ปี แต่ด้วยอิทธิพลของ Sir Fank Swettenham ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำสิงคโปร์ได้พยายามเจรจากับฝ่ายไทย ในที่สุด Tengku AbdulKadir Kamaruddin ได้รับพระราชทานอภัยโทษโดยมีเงื่อนไขห้ามพระองค์ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีก พระองค์ติดคุก 2 ปี 9 เดือน ในปี ค.ศ.1915 พระองค์ตัดสินใจลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่รัฐกลันตัน จนสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ.1933 ต่อมาบุตรคนสุดท้าย คือ Tengku Mahmud Mahyideen ได้สืบทอดเจตนารมณ์ของบิดาในการต่อสู้เพื่อแบ่งแยกดินแดนปัตตานีต่อไป (Surin Pitsuwan, 1985 : อ้างถึงใน ชิดชนก ราธิมมูลา, 2548 : 49)

ในช่วงที่ Tengku AbdulKadir พำนักอยู่ที่รัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย พระองค์ได้แอบติดต่อกับพรรคพวกในเขตไทยอย่างลับๆ โดยยุยงส่งเสริมให้พรรคพวกก่อความรุนแรงในภาคใต้ของไทย เช่น ขบวนการไอ พ.ศ.2465 (Surin Pitsuwan, 1685 : 57) Tengku Mahmud Mahyideen ก็เช่นเดียวกันโดยร่วมมือกับผู้นำศาสนาในประเทศไทยและได้เผยแพร่แนวคิดการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวปัตตานีไปสู่เวทีระหว่างประเทศ จากประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีในอดีตเป็นทราบกันเป็นอย่างดีว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมปัตตานีกับชาวมลายูมุสลิมในรัฐตอนเหนือมาเลเซียมีความใกล้ชิดตั้งแต่อดีตมาแล้ว ถ้าพิจารณาจากสายสัมพันธ์ของราชวงศ์กลันตันกับราชวงศ์ปัตตานีที่ยังแยกไม่ออกจากกัน และความสัมพันธ์ของนักการศาสนาของทั้งสองฝ่ายก็มีความผูกพันกันนับตั้งแต่ศาสนาอิสลามได้แพร่ขยายเข้ามาสู่บริเวณแหลมมลายู

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลยังคงดำเนินนโยบายในการปกครองชาวไทยมุสลิมสืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาและการทำนุบำรุงศาสนา โดยทรงมีพระราชหัตถเลขาที่ 3/78 ลงวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2466 ซึ่งเป็นหลักรัฐประศาสนโยบายสำหรับผู้ปฏิบัติราชการในมณฑลปัตตานี โดยกระทรวงมหาดไทยได้นำไปปฏิบัติซึ่งมีหลังการดังนี้

1. การปฏิบัติที่มีความขัดแย้งกับอิสลามต้องยุติในทันทีและกฎข้อบังคับใหม่ใดๆ ต้องไม่ขัดแย้งกับศาสนาอิสลาม

2. ภาษาที่เก็บจากคนมลายูมุสลิมปัตตานีต้องไม่มากไปกว่าภาษาที่มีการเก็บในบรรดารัฐมลายูบริเวณชายแดนภายใต้อำนาจของอังกฤษ

3. ข้าราชการปกครองที่ปฏิบัติหน้าที่ต้องซื่อสัตย์ สุภาพและคล่องแคล่ว ข้าราชการผู้ใดที่กำลังถูกภาคทัณฑ์เพราะความผิดจากที่อื่นต้องไม่ถูกส่งไปปฏิบัติหน้าที่ในปัตตานี

ถ้าพิจารณาจากรัฐประศาสนนโยบายข้างต้นนี้ จะเห็นว่ารัฐบาลมีแนวคิดที่ต้องการแก้ปัญหาในเรื่องการปกครองตนเองของปัตตานีขณะนั้น เป็นแนวคิดที่มาจากกษัตริย์ผู้เป็นนักชาตินิยม เจตนาารมณ์ที่พระองค์ทรงยอมรับ และเห็นว่าปัตตานีย่อมได้รับการปกครองตนเอง เพราะพระองค์มีความพยายามที่จะลดความตึงเครียดทางการเมืองกับปัตตานี ดังนั้นนโยบายการผสมผสานทางวัฒนธรรม และการสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นจะดำเนินไปอย่างระมัดระวังและรอบคอบ การเกิดความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ประชาชนในบริเวณรัฐตอนเหนือของมลายาและเขาเหล่านั้นมีความเต็มใจที่จะช่วยเหลือ และสนับสนุนทางการเมืองให้แก่เพื่อนรวมศาสนาที่อยู่ภายใต้การปกครองของไทย เป็นการเตือนเจ้าหน้าที่ไทยว่าการปราบปรามชาติพันธุ์และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอาจนำมาซึ่งการตอบโต้อย่างรุนแรง สิ่งที่ต้องระวังที่ตึกกว่าคือการปลุกฝังวัฒนธรรมแห่งความภักดี ความชอบทำของอำนาจ น่าจะผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของตัวแทน และส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

หลักการนี้ได้มีขึ้นเมื่อ พ.ศ.2457 เมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การปกครองที่มีรัฐธรรมนูญและเป็นการสิ้นสุดของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีรัฐบาลที่มาจากตัวแทนของประชาชน และนับตั้งแต่ปัตตานีได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ประชาชนในภูมิภาคปัตตานี เริ่มมีความรู้สึกเป็นเจ้าของประเทศโดยผ่านขบวนการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกบรรดาผู้นำศาสนานชนชั้นนำมีความเชื่อว่าภายใต้ระบรัฐสภาเขาจะได้รับชัยชนะจากรัฐบาลในการที่จะรักษาปกครองตนเองในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจการทางศาสนา วัฒนธรรม และภาษาหลังจากที่แนวคิดในเรื่องประชาธิปไตยได้แพร่หลายสู่สาธารณชน Tengku Mahmud Mahyideen ที่ลี้ภัยไปอยู่มลายาตัดสินใจจะกลับกรุงเทพฯ และท่านได้แจ้งต่อผู้นำคณะปฏิวัติหรือ “คณะราษฎร” ว่าท่านและมุสลิมท่านอื่นๆ ยินดีที่จะกลับมาอยู่ใต้การปกครองของไทย เพราะว่าปัจจุบันนี้มีรัฐธรรมนูญ (Pridi Phanomyong, 1974 อ้างถึงใน ชิตชนก ราฮิมมูลา, 2548 : 50) สำหรับชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง จากนโยบายและการบริหารราชการแผ่นดินของหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งใช้นโยบาย “ชาตินิยมสุดขั้ว” โดยมีหลักการว่า “ประเทศไทยเพื่อชาติเชื้อไทย” นโยบายนี้เป็นที่รู้จักในนามของไทยรัฐนิยม อันมีความหมายว่าเพียงลักษณะวัฒนธรรมไทยเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตและให้เผยแพร่ในประเทศไทยมีการดำเนินการเพื่อความร่วมมือทุกชนเผ่าเชื้อชาติไทย และไม่ใช้ไทยเข้าสู่ปรธรรมทางการเมืองไทยที่สามัคคีและเข้มแข็ง ขบวนการนี้เป็นที่รู้จักกันในนามของรวมเผ่าไทยตามด้วยการเปลี่ยนแปลง ท่ามกลางการรณรงค์ที่หนักหน่วงนั้นคือ ชื่อของประเทศเปลี่ยนจาก “สยาม” มาเป็น “ประเทศไทย” เมื่อ พ.ศ.2482 (Ahmad Fathy al-Fatani, 1994 อ้างถึงใน ชิต

ชนก ราฮิมมูลา, 2548 : 51) หลังจากนั้นขบวนการแนวร่วมมลายู (Pan Malayan Movement) ได้กองเงยเพื่อสนับสนุนความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ประชาชนเชื้อชาติมลายูภายใต้การปกครองของอาณานิคม ท่ามกลางการกระจายความรู้สึกชาตินิยมผู้นำของมลายูมุสลิมภาคใต้ของไทยก็ได้รับการสนับสนุนเช่นกัน Tengku Mahmud Mahyideen ได้ออกจากประเทศไทยไปจัดตั้งกลุ่มขบวนการเพื่อปลดปล่อยปัตตานี

ต่อมาในยุคของจอมพลถนอม กิตติขจร นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรมาก การกดขี่ กัดดัน เลือกปฏิบัติยังคงมีอย่างต่อเนื่อง การฆ่าประชาชนไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมเกิดอยู่เสมอมา ฉะนั้นการต่อสู้ของชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการก่อการร้ายเพราะไม่สามารถสู้โดยตรงไปตรงมาในทางการเมือง นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงขบวนการแบ่งแยกปัตตานีได้ยกระดับไปใช้แนวทางสร้างความรู้สึกรุนแรงและมีกลุ่มต่างๆ มากมาย ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการต่อสู้ของขบวนการแบ่งแยกดินแดน ได้เริ่มมาจากชนชั้นนำทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิมและผู้นำศาสนาร่วมมือกัน เหตุผลสำคัญก็คือชนชั้นนำทางการเมืองมาจากเจ้าเมืองเก่าผู้สูญเสียอำนาจ ส่วนผู้นำศาสนาเป็นผู้มีอิทธิพลต่อประชาชนในฐานะผู้ให้ความรู้ศาสนาแก่ประชาชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีมวลชนอยู่ข้างหลังคือบรรดาลูกศิษย์และผู้มีศรัทธาต่อผู้นำศาสนาแน่นอนการต่อสู้ของชาวมลายูมุสลิมปัตตานีเพื่อแบ่งแยกดินแดนมิได้ต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว เพราะความสัมพันธ์ของภูมิภาคปัตตานีกับรัฐตอนเหนือของพม่าและมาเลเซียมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดในฐานะเพื่อนร่วมศาสนาภาษาและวัฒนธรรมเดียวกัน ยิ่งกว่านั้นสายสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันที่ไม่สามารถแยกกันได้ เพราะฉะนั้นบางครั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้แต่ก็ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากเพื่อนที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งนำไปสู่ความระแวงของรัฐบาลไทยและมาเลเซียซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (อิทธิชัย สีด้า, 2556 : 67-69)

4.3.2 วิวัฒนาการของกลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดน

ผลจากการศึกษาพบว่ามีปัญหาหลายประการทับซ้อนกันอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จนยากที่จะสังเกตแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นปัญหาหลักที่มีอิทธิพลต่อปัญหาอื่นๆ แต่หากกำหนดให้สถานการณ์ความไม่สงบเป็นโจทย์แล้วหาคำตอบว่าอะไรคือปัญหาใจกลางของสถานการณ์ หลังจากพิจารณาข้อมูล รายงานการศึกษา วิเคราะห์ รายงานการสอบสวน จากคำให้การของผู้ประสบเหตุความรุนแรง ตลอดจนคำสารภาพของสมาชิกผู้ก่อความไม่สงบ ทำให้ทราบได้ว่าปัญหาใจกลางของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดมาจากขบวนการแบ่งแยกดินแดนโดยมีกลุ่ม BRN Coordinate เป็นแกนนำที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551 : 3 ; คณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐ

สภาผู้แทนราษฎร, 2553 : 64) ดังนั้นการศึกษาถึงกลุ่มของกระบวนการแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องที่สมควรแก่การรับรู้ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดนซึ่งมีบทบาทในการก่อความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำคัญตั้งแต่ยุคอดีตจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบันมีกลุ่มต่างๆ ดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ.2503 มีการจัดตั้งกลุ่มแนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติปาตานี The Barisan Nasional Pembebasan Patani : BNPP โดยมี Tengku Abdul Jalal หรือนายอดุลย์ ณ สายบุรี เป็นแกนนำ วัตถุประสงค์ของกลุ่มต้องการได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์จากประเทศไทย ไม่ยอมรับการปกครองตนเองหรือการเข้าไปรวมกับประเทศมาเลเซีย ยุทธศาสตร์ของกลุ่มเน้นการรบแบบกองโจร อย่างไรก็ตามเมื่อปี พ.ศ.2532 กลุ่มได้ยุติความเคลื่อนไหวในประเทศไทยไปในระยะหนึ่งแล้วกลับมาเคลื่อนไหวใหม่ปี พ.ศ.2545 โดยกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์หันไปสนับสนุนการต่อสู้ของกลุ่มแบ่งแยกดินแดนทั่วโลก พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น Barisan Islam Pembebasan Patani : BIPP ภายหลังมีการประชุมแกนนำของกลุ่มที่บริเวณภาคเหนือของมาเลเซีย ทั้งนี้นักวิเคราะห์ด้านความมั่นคงเชื่อว่า BIPP มีส่วนร่วมในการโจมตีหน่วยงานด้านความมั่นคงของไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อปี พ.ศ.2535 แต่ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่ามีส่วนร่วมในเหตุการณ์ก่อความไม่สงบในพื้นที่ดังกล่าวเมื่อปี พ.ศ.2547 หรือไม่

วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ.2503 เกิดกลุ่มแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติมาลายู The Barisan Revolusi Nasional : BRN ผู้ร่วมก่อตั้งขบวนการมีจำนวนมากที่สำคัญได้แก่ นายหะยีอามีน โต๊ะมีนา , เเตงกุยาลาล์ นาเซร์หรือนายอดุลย์ ณ สายบุรี , อุดตาศาการิม หรือหะยีการิม ฮาซัน อดีตโต๊ะครู ปอเนาะในพื้นที่อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส และนาย अबดุลกายม ได้ก่อตั้งหน่วยทหารขึ้นเมื่อ 10 ตุลาคม พ.ศ.2511 โดยใช้ชื่อว่า กองกำลังติดอาวุธปลดแอกปาตานี หรือ Angkatan Bersenjata Revolusi Patani : ABRiP เลียนแบบชื่อย่อว่า กองทัพอินโดนีเซีย ซึ่งใช้คำว่า ABRI : Angkatan Bersenjata Republik Indonesia อุดมการณ์เริ่มแรกของ BRN ยึดแนวความคิดในการปกครองแบบสังคมนิยม แต่ต่อมาภายหลังหันมาชูอุดมการณ์ด้านศาสนาอย่างไรก็ตามได้เกิดความแตกแยกภายในขึ้นหลายครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 จนแตกเป็น 3 กลุ่มคือ 1) BRN Congress (สายกองกำลังติดอาวุธ) 2) BRN Ulama (สายศาสนา) และ 3) BRN Coordinate (สายการเมืองและศาสนา) แต่ในปัจจุบันเชื่อว่าเหลือเพียงขบวนการเดียวและมีบทบาทมากที่สุดคือ ขบวนการ BRN Coordinate ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การยึดมั่นแนวคิดแบ่งแยกดินแดน ไม่เจรจากับฝ่ายรัฐ และใช้วิธีการรุนแรงในการปฏิบัติการโดยไม่เลือกว่าเป็นไทยพุทธหรือไทยมุสลิมที่ให้ความร่วมมือกับรัฐ

วันที่ 22 มีนาคม พ.ศ.2511 ก่อตั้ง องค์กรปลดปล่อยรัฐปาตานีหรือองค์การสหปัตตานีเสรี Pesatuan Pembebasan Patani Bersatu : PPPB หรือ Patani United Liberation Organization : PULO องค์กรปลดปล่อยรัฐปัตตานีหรือองค์การสหปัตตานีเสรี เป็นองค์การจัดตั้งที่มี

รูปแบบสมบูรณ์ที่สุด ผู้ริเริ่มก่อตั้งประกอบคือ ตนกูปีรอ กอตอนีลอ หรือนายกาปี้ร์ อับดุลเราะหมาน แม้ว่าได้เกิดความแตกแยกภายในหลายครั้งภายในกลุ่มพูโล (PULO) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 จนเกิดการแยกตัวออกเป็นพูโลเก่าและพูโลใหม่ แต่ล่าสุดมีรายงานยืนยันว่าขบวนการดังกล่าวได้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวแล้วเมื่อเดือนมิถุนายน 2548 และปัจจุบัน กลุ่มพูโลได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรแนวร่วมเพื่อเอกราชปัตตานีหรือเบอร์ซาตู (BERSATU) แต่กิจกรรมส่วนใหญ่ของกลุ่มพูโลในปัจจุบันเน้นงานด้านการเมืองในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ส่วนกองกำลังของกลุ่มในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีน้อยมากและแทบไม่พบความเคลื่อนไหวในด้านการใช้กำลัง

ปี พ.ศ.2511 มีการก่อตั้ง กลุ่มปัญญาชนชาวไทยมุสลิมในอินโดนีเซีย Persatuan Mahasiswa Patani (Selatan Thailand) Indonesia : PMIPTL โดยกลุ่มปัญญาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำเร็จการศึกษาด้านการศาสนาจากประเทศอินโดนีเซียจัดตั้งขึ้น เดิมมีวัตถุประสงค์เพื่อประสานงานด้านการศึกษาและดำเนินกิจกรรมทางการเมือง แต่ภายหลังแกนนำของกลุ่มก่อความไม่สงบ โดยเฉพาะ BRN ได้แทรกซึมเข้าไปมีอิทธิพล และทำให้เป้าหมายขององค์กรได้หันมาดำเนินกิจกรรมปลุกระดม มีการฝึกอบรมด้านการทหาร และพยายามเชื่อมโยงกับองค์กรต่อสู้ทางศาสนาในต่างประเทศหลายองค์กร เพื่อความมุ่งหมายในการต่อสู้แบ่งแยกดินแดนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันสมาคมดังกล่าวมีสมาชิกไม่ต่ำกว่า 3,000 คน ส่วนหนึ่งเป็นทายาทของสมาชิกหรือแนวร่วมกลุ่มก่อความไม่สงบที่ได้รับบาดเจ็บหรือสูญเสียจากการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่

วันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2528 ขบวนการมุจาฮีดีนอิสลามปาตานี Gerakan Mujahideen Islam Patani : GMIP เริ่มจากก่อตั้งแนวร่วมมุจาฮีดีนปัตตานี หรือ BBMP : Barisan Bersatu Mujahidin Patani โดยมีแนวคิดที่จะรวบรวมขบวนการต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้มีเอกภาพความเข้มแข็งในการต่อสู้ และอยู่ภายใต้จุดมุ่งหมายเดียวกันคือการปลดแอกจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้ร่วมก่อตั้งมีนายหะยีอามีน แกนนำของ BRN Coordinate หะยีอับดุลเราะห์มาน โต๊ะครูฟอ่มิ่ง (นักวิชาการศาสนา) ตนกูปีรอ กอตอนีลอ แกนนำ PULO นายแวหามะ แวยูโซ๊ะ แกนนำ BNPP, BIPP อูस्ताซการิม บินฮาซัน แกนนำ BRN ULAMA และนายปือราเฮง กูทายหรือปือราเฮงขนส่ง แกนนำ BNPP, BIPP ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2529 เริ่มปรากฏการณ์เคลื่อนไหวของขบวนการหนึ่งชื่อ “ขบวนการมุจาฮีดีนปัตตานี : GMP : Gerakan Mujahideen Patani” ซึ่งเชื่อว่าแยกตัวจากขบวนการ BIPP และ BBMP โดยมีแกนนำคนสำคัญประกอบด้วย นายวันอาหมัดวันยูซุฟหรือแวหามะ แวยูโซ๊ะ อดีตสมาชิก BNPP , BIPP นายอาวัง หรืออ่าว บินอับดุลเลาะห์ กาปี้ร์ หรืออ่าวเยะบะ, นายมูฮัมหมัด หรือมะโดล์ หรืออูस्ताซมะ โดล์ นายเจ๊ะกูแม อับบัส บินอาหมัด ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้เน้นงานด้านการเมืองอยู่ในมาเลเซีย บทบาทสำคัญของ GMP คือ หนึ่งในแกนนำที่รวบรวมขบวนการต่างๆ ก่อตั้งเป็นขบวนการร่วมเพื่อเอกราชปัตตานีหรือเบอร์ซาตู (BERSATU) เมื่อปี พ.ศ. 2532 (ยกเว้น BRN Coordinate ที่ไม่ได้เข้าร่วมขบวนการ แต่ก็อยู่ในฐานะที่เป็นพันธมิตร)

วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2532 มีการก่อตั้งกลุ่มแนวร่วมเอกราชเพื่อปาตานี The United Front for the Independence of Patani : BERSATU กลุ่มแนวร่วมเพื่อเอกราชปัตตานี โดยความเห็นชอบร่วมกันของแกนนำกลุ่ม BIPP , BRN , GMP และ PULO โดยมีจุดมุ่งหมายจะรวม การต่อสู้เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งในระยะเริ่มต้น แกนนำของทั้ง 4 กลุ่ม ตกลงให้จัดตั้ง “องค์การร่วม” หรือ “องค์การปายง” หรือ Umbrella Organization ขึ้น เพื่อความเป็นเอกภาพและให้ดำเนินงานไปใน ทิศทางเดียวกัน โดยมีแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันต่อสู้เพื่อปลดแอกปัตตานี ใช้หลักการญีฮาดด้วย กำลังติดอาวุธ ต่อต้านหลักการและนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลไทย เรียกร้องให้ประเทศอิสลาม ทั้งหลายสนับสนุนการต่อสู้ ต่อมาปี พ.ศ.2543 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “แนวร่วมเพื่อเอกราชปัตตานี หรือ BERSATU” โดยปัจจุบันมี ดร.วันกาเดร์ เจ๊ะมาน เป็นประธาน อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่หน่วยงาน ความมั่นคงรับทราบ BERSATU ไม่มีอำนาจสั่งการกลุ่มต่างๆ ที่เป็นสมาชิกเพียงแต่ทำหน้าที่กำหนด นโยบายหรือแนวทางการปฏิบัติกว้างๆ เพื่อให้การดำเนินงานของแต่ละกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนกลุ่มสมาชิกยังคงมีการเคลื่อนไหวเป็นเอกเทศ

พร้อมกันนี้ยังมีกลุ่มขบวนการอื่นๆ ที่ไม่ได้ระบุปีก่อตั้งอย่างแน่ชัด อาทิ กลุ่มเยาวชน กู้ชาติปัตตานี Pemuda Merdeka Patani : PMP ก่อตั้งโดยขบวนการ BRN Coordinate ซึ่งสมาชิก ระดับแกนนำส่วนใหญ่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนา (Ulama) และได้พัฒนาการต่อสู้ในมิติใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 โดยการฝึกอบรมเยาวชนทหารตามโครงการและจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธทั้งภายในและ ภายนอกโรงเรียนด้วยการปลุกกระแสการต่อสู้ในแนวทางญีฮาดเพื่อเตรียมการทำสงครามประชาชน หรือการรบแบบกองโจร การดำเนินงานจะแฝงกิจกรรมอยู่ในแหล่งการศึกษาที่เรียกว่าตาดีกาและ ปอเนาะ ตลอดจนในสถาบันการศึกษาของรัฐบาลบางแห่ง รวมทั้งบริเวณมัสยิดประจำหมู่บ้าน โดยได้ ปฏิบัติการทางทหารที่สำคัญหลายครั้งในลักษณะการปล้นอาวุธ ลอบยิง สังหารเจ้าหน้าที่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 และเชื่อว่ากลุ่มดังกล่าวมีการเชื่อมโยงและแสวงหาแนวร่วมกับกลุ่มอื่นๆ เช่น PULO , BRN Congress และ GMIP เป็นต้น

สภาอูลามาปัตตานีดารุสลาม Ulama Patani Darusalam เป็นกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ทางศาสนาหรือปราชญ์มุสลิม Ulama ถือเป็นผู้นำทางจิตใจของมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นตัวแปรหลักของสถานการณ์ในพื้นที่อย่างแท้จริง เพราะเป็นผู้ชี้แนะและกำหนดทิศทางการต่อสู้ของ มลายูมุสลิมได้โดยตรงและทางอ้อม แกนนำที่สำคัญในการจัดตั้งกลุ่ม Ulama คืออูस्ताซกาอิม บินฮา ซัน แกนนำ Ulama ในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมากลุ่ม Ulama มีบทบาทในทางเปิดลดลงมากสาเหตุ มาจากกลุ่มนี้ใช้แนวทางการเคลื่อนไหวในรูปแบบสังคมนิยม โดยอิงและยกบทบัญญัติศาสนาอิสลามที่ ตรงกับแนวคิดของสังคมนิยมมาใช้ในการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

ขบวนการเยาวชนแห่งชาติปัตตานี Patani National Youth Movement : PANYOM เป็นกลุ่มที่หน่วยงานด้านความมั่นคงเชื่อว่าก่อตั้งมานานแล้ว เพียงไม่ได้ดำเนินงานอย่าง

เปิดเผยหรือมีชื่อเสียงมากนัก จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2540 เริ่มปรากฏการณ์ครั้งแรกโดยการตั้งจดหมายข่มขู่กรรโชกทรัพย์ที่จังหวัดปัตตานี และได้เงี้ยบหายไประยะหนึ่งจนกระทั่งเมื่อ 19 ธันวาคม พ.ศ.2541 ได้ปรากฏการณ์อีกครั้งด้วยการเผยแพร่ข้อมูลผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีเนื้อหาปลุกระดมมวลชน โฆษณาชวนเชื่อโดยใช้ประเด็นด้านศาสนา เชื้อชาติ ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ปัตตานีในอดีตมาเป็นสิ่งปลุกเร้าให้ชาวมุสลิมลุกขึ้นมาต่อสู้รัฐบาลไทย รวมทั้งเผยแพร่ข่าวสารการต่อสู้ของกลุ่มก่อการร้ายขบวนการต่างๆ ซึ่งนับเป็นการพัฒนาบทบาทของกลุ่มไปสู่การต่อสู้ทางการเมืองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ และสภาองค์กรนำ : Dewan Pimpinan Parti : DPP เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และตัดสินใจรวมทั้งเป็นเจ้าของยุทธศาสตร์แผนการปฏิวัติ 7 ขั้นตอน หรืออาจกล่าวให้ชัดเจน DPP มีสถานภาพเหมือนส่วนมันสมองหรือรัฐบาลของกลุ่มก่อความไม่สงบนั่นเองโดยโครงสร้างการจัดองค์กรลดหลั่นกันลงไปตั้งแต่ระดับเขตจังหวัดถึงระดับหมู่บ้าน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกแนวร่วม การปฏิบัติทางยุทธวิธีของสมาชิก แนวร่วม อีกทั้งมีการจัดแบ่งหน้าที่ในองค์กรย่อยอย่างชัดเจน ทั้งในด้านการปฏิบัติการจิตวิทยา โฆษณาชวนเชื่อด้านศาสนา ด้านเศรษฐกิจ และด้านการทหาร และการใช้กำลังปฏิบัติการในรูปแบบต่างๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุดเมื่อการปฏิวัติตามขั้นตอนดังกล่าวสำเร็จและสถาปนารัฐปัตตานีขึ้นใหม่ โดยมีอาณาเขตครอบคลุมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และบางส่วนของจังหวัดสงขลาและสตูล (คณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร, 2553 : 34-38 ; ไชยทวี อดีแพทย์, ม.ป.ป. : 19-22 ; สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2551 : 3 ; อิทธิชัย สีดำ, 2556 : 69-73)

4.4 สภาพปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

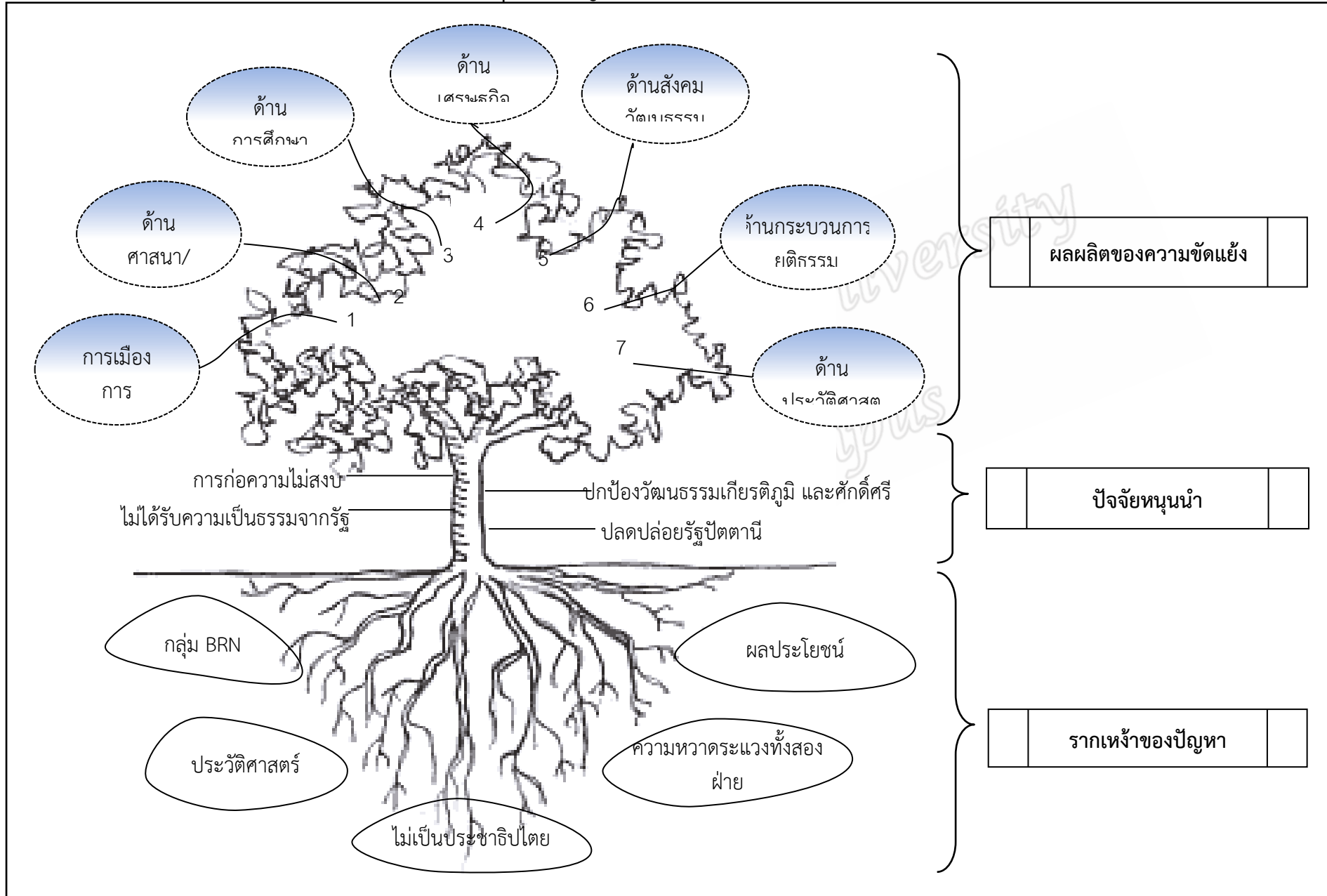
ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสิ่งที่ปรากฏมาตั้งแต่ในอดีต เพราะจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่าปัตตานีหรือรัฐปัตตานีเดิมมีความสัมพันธ์กับราชอาณาจักรไทยมาแต่อดีตโดยสามารถย้อนกลับไปได้ถึงสมัยสุโขทัย ที่น่าสนใจคือข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรไทยกับปัตตานีที่มีความแตกต่างตามสภาวะการณ์ โดยพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวได้วางอยู่บนนโยบายซึ่งมีผลต่อการกำหนดท่าทีระหว่างกันเสมอมา ประเด็นปัญหาเล็กๆ น้อยๆ แต่เมื่อถูกทับถมมาเป็นระยะเวลาเนิ่นนานก็จะกลายเป็นปัญหาลูกกลมใหญ่โต อาทิ การบังคับให้มุสลิมแต่งตัวตามที่รัฐกำหนด โดยจะไม่ได้ได้รับความสะดวกในการติดต่อราชการหากยังแต่งกายแบบประเพณี เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบกระเทือนต่อจิตของชาวมุสลิมในพื้นที่แทบทั้งสิ้น ความพยายามในการสร้างวัฒนธรรมหลักของชาติหรืออีกนัยหนึ่งคือการสถาปนาความเป็นไทยให้เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พร้อมกับการลดความเป็นมุสลิมของคนในพื้นที่ลง ได้ทำให้เกิดการต่อต้านจากคนในพื้นที่เป็น

ระยะๆ ด้วยเหตุนี้ปฐมบทของการแก้ปัญหาความขัดแย้งควรเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจและยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาสาเหตุที่แท้จริง และการศึกษาในครั้งนี้จึงแยกประเด็นปัญหาของความไม่เข้าใจระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ออกเป็นด้านต่างๆ ประกอบด้วย ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านกระบวนการยุติธรรม และด้านประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการแสวงหาทางออกด้วยกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นไปได้ เพื่อสร้างสังคมแห่งสันติสุขให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

Prince of Songkla University
Pattani Campus

แผนภาพที่ 4.1 สรุปสภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากแผนภาพที่ 4.1 ที่ผู้วิจัยได้สรุปภาพรวมของสภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

4.4.1 ด้านรากเหง้าของปัญหา

กลุ่มบีอาร์เอ็น (BRN) หลังจากการหายตัวของหะยีสุหลงอย่างไร้ร่องรอย การต่อต้านรัฐได้ปรากฏเป็นขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนขึ้น ในปี พ.ศ.2503 มีการจัดตั้งขบวนการปฏิวัติแห่งชาติขึ้น คือ BRN (Barisan Revolution National) มีการเคลื่อนไหวมาอย่างต่อเนื่องในเขตรอยต่อเขตแดนไทย-มาเลเซีย หลังจากนั้นมีการพัฒนาการของกลุ่มขบวนการต่างๆ อย่างมีพลวัต ในปัจจุบันมีกลุ่มที่เคลื่อนไหวซึ่งถูกเรียกว่า “ผู้ปลดปล่อยปัตตานี” (Patani Liberator) โดยมีกลุ่มอาวโสลที่เคยมีบทบาทในอดีตบางส่วนร่วมเคลื่อนไหวให้คำแนะนำ มวลชนรุ่นใหม่ผ่านการจัดตั้งทางการเมืองได้กระจายและฝังตัวอยู่ในชุมชนต่างๆ และมีกองกำลังติดอาวุธหรือที่เรียกกันว่า อาร์เคเค (RKK) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความไม่สงบให้เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2551 : 31 ; รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช, 2556 : 47-48)

ความเข้าใจประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน ต่างฝ่ายยังคงนำประเด็นนี้ใช้เป็นบรรทัดฐานของความรู้สึกและทัศนคติด้วยมุมมองที่ต่างกัน โดยฝ่ายรัฐไทยจะมองว่า ปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ของการก่อกบฏและเป็นประวัติศาสตร์ในด้านลบ ในขณะที่มุมมองของคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูกลับมองประวัติศาสตร์ปัตตานีด้วยความงดงาม เพราะเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระ ซึ่งอาจทำให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ปัตตานีเป็นทัศนคติการมองที่ขัดกัน (discrepancy of perspectives) (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างถึงในปิยนาก บุนนาค, 2546 : 35) ดังนั้นกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของปัตตานีเป็นเสมือนเหรียญสองด้าน ในด้านหนึ่งปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกกดทับโดยรัฐ ซึ่งเป็นการลดความสำคัญของปัตตานีลงให้กลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย ในขณะที่อีกด้านปัตตานีกลับเป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกเชิดชูถึงความรุ่งโรจน์ในครั้งอดีตโดยจำเป็นต้องมีการเรียกร้องเอกราชคืนมา เพราะฉะนั้นแล้วประวัติศาสตร์ปัตตานีเป็นเหตุการณ์ที่แต่ละฝ่ายนำไปตีความตามความต้องการของฝ่ายตน ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ก็ถูกตีความและนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองและทำให้เกิดผลทางด้านการเมืองได้เช่นกัน โดยผู้ก่อความไม่สงบได้ใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการฉายภาพการต่อสู้ การถูกยึดครองและการถูกแย่งชิงอธิปไตยจากฝ่ายรัฐไทย (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, 2552 : 20)

ความหวาดระแวงทั้งสองฝ่าย มุสลิมเชื้อสายมลายูในพื้นที่ไม่ไว้วางใจต่อรัฐอันเนื่องมาจากความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในครั้งอดีต ส่วนหนึ่งจากวิสัยทัศน์ของจอมพลแปลกยังคง หลอก

หลอนมุสลิมให้หวาดระแวงและต่อต้านวิถีไทยที่ออกแบบโดยรัฐ และไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมที่ฝ่ายรัฐดำเนินการ อันเนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐหรือข้าราชการได้ปฏิบัติต่อมุสลิมในพื้นที่ในฝ่ายของรัฐหวาดระแวงต่อความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ รวมถึงอำนาจอธิปไตยและดินแดน ในขณะที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ไว้วางใจต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นความหวาดระแวงซึ่งกันและกันจึงเป็นรากเหง้าของปัญหาความขัดแย้งอีกประการหนึ่ง (สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป. : 12 ; เอก ตั่งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, 2552 : 80)

ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างครอบคลุม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 78 กำหนดให้รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อการพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เกราช และบูรณภาพแห่งอาณาเขตซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 71 (เอก ตั่งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, 2552 : 24-25) ดังนั้นเมื่อพิจารณาเนื้อหาในหมวดที่ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ บริบทของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ย่อมมีสิทธิได้รับการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยมีอิสระ เหมือนเช่นการบริหารจัดการตนเองของบางจังหวัด แต่ในพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กลับมีข้อจำกัดหลายด้าน เสมือนว่าได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกัน

ผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งเกิดขึ้นจากกลุ่มผู้มีอิทธิพลในพื้นที่โดยการดำเนินธุรกิจมืด เช่น ยาเสพติด สินค้าเถื่อน หรือการเข้าครอบครองทรัพยากรชุมชนและที่ดินทำกิน เพราะหากเหตุการณ์ความไม่สงบยังคงดำรงอยู่ก็จะไม่มีการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่รัฐ ส่วนฝ่ายรัฐก็มีผลประโยชน์จากงบประมาณแผ่นดินจำนวนมหาศาลในการใช้ปราบปราม ปรับปรุงพัฒนา และเยียวยารักษา トラบใดที่เหตุการณ์ความไม่สงบยังคงดำเนินอยู่งบประมาณก็ยังคงมีอย่างแน่นอน (สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป. : 7) โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีผลประโยชน์ทับซ้อนอยู่ทั้งสองฝ่าย

4.4.2 ด้านปัจจัยหนุนนำ

ปกป้องวัฒนธรรม เกียรติภูมิและศักดิ์ศรี เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งอดีตภายใต้กระบวนการไทยรัฐนิยม คนมลายูไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้เครื่องแต่งกายตามประเพณี ไม่สามารถใช้ชื่อภาษามลายูหรือภาษาอาหรับได้ พร้อมทั้งไม่สามารถใช้ภาษาและอักษรยาวีของพวกเขา ที่เลวร้ายกว่านั้นยังถูกบังคับให้ใช้เครื่องแต่งกายตามตะวันตก เช่น สำหรับผู้ชายต้องนุ่งกางเกง สวมหมวกและเสื้อผ้าแบบยุโรป สำหรับผู้หญิงต้องใส่เสื้อสั้น และกิจการส่วนตัวรวมถึงบทบัญญัติทางศาสนาถูกกฎหมายไทยมายกเลิก และด้วยจิตสำนึกถึงภัยอันตรายที่จะมากับศาสนาและเชื้อชาติของตนเอง

คนมุสลิมเชื้อสายมลายูจำเป็นต้องตัดสินใจ คือถ้ายอมจำนวนต่อการปกครองของไทยนั้นหมายถึงการละทิ้งวัฒนธรรมประเพณีที่ตนเองได้รักษาอย่างหวงแหนทั้งหมดและจะถูกผสมกลมกลืนในที่สุด เพราะฉะนั้นทางเลือกที่เห็นก็คือจะอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐไทยแล้วถูกผสมกลมกลืน หรือกลับไปตั้งขบวนการต่อสู้เพื่อปกป้องตนเอง หรือต่อสู้เพื่อให้ได้รับเอกราช ดังนั้นจึงมีการรณรงค์การต่อสู้เพื่อปกป้องวัฒนธรรม เกียรติภูมิ และศักดิ์ศรีก่อนที่มันจะสายเกินไป (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และ อรอร ภูเจริญ, 2552 : 56-57)

การไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐ ประเด็นการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่ของภาครัฐเป็นปัญหาอันดับต้นๆ ของความขัดแย้ง มุสลิมในพื้นที่ไม่เชื่อมั่นกระบวนการยุติธรรมของรัฐไทย รู้สึกว่าฝ่ายตนเป็นผู้ถูกรักษาทำมาโดยตลอด ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่รัฐจะถูกเบี่ยงเบนประเด็นและได้รับการปกป้องอยู่เป็นประจำ ในเมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรมและกระบวนการยุติธรรมก็มีสามารถพึ่งพิงได้ การแสดงออกในการต่อต้านรัฐจึงเกิดขึ้น (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, 2552 : 78)

ปลดปล่อยรัฐปัตตานี แนวคิดหรือขบวนการแบ่งแยกดินแดนซึ่งเป็นจุดยืนหรืออุดมการณ์ถูกปลูกฝังจากรุ่นต่อรุ่นของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ วัตถุประสงค์ของกลุ่มผู้เคลื่อนไหวต้องการได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์จากประเทศไทย ไม่ยอมรับการปกครองตนเองหรือการเข้าไปรวมกับประเทศมาเลเซีย เพราะการที่รัฐไทยเข้ายึดครองปัตตานีถือเป็นบาดแผลทางประวัติศาสตร์ที่มุสลิมเชื้อสายมลายูถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกกดขี่ข่มเหงเสมอมา ดังนั้นการเรียกร้องสู่การปลดปล่อยปัตตานีของกลุ่มผู้เคลื่อนไหวถือว่าเป็นพันธกิจในการร่วมสร้างรัฐมลายูอิสลาม (สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป. : 9)

การก่อความไม่สงบ ปัจจุบันมีกลุ่มที่เคลื่อนไหวซึ่งถูกเรียกว่า “ผู้ปลดปล่อยปัตตานี” (Patani Liberator) เป็นมวลชนรุ่นใหม่ที่ผ่านการจัดตั้งทางการเมืองได้กระจายอยู่ในชุมชนต่างๆ และมีกองกำลังติดอาวุธหรือที่เรียกกันว่าอาร์เคเค (RKK) มีบทบาทสำคัญในการสร้างความไม่สงบให้เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะเชื่อมั่นว่าจะเป็นปัจจัยหนุนนำไปสู่สิ่งที่พวกเขาต้องการได้ คือ การปลดปล่อยเอกราชให้แก่ปัตตานี (รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช, 2556 : 42-48)

4.4.3 ด้านผลผลิตของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อเกิดขึ้นก็จะนำไปสู่ความก้าวหน้าหรืออาจนำไปสู่การทำลายหรือความรุนแรงได้ ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเสมือนเป็นการบังคับให้มนุษย์แสวงหาความคิดที่ใหม่ขึ้นเสมอ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อสังคมหรือทำให้เกิดความคิดในทางลบ และเปิดโอกาสให้มนุษย์ตรวจสอบความสามารถของตนเองอยู่เสมอ ซึ่งผลผลิตของความขัดแย้งประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.4.3.1 ด้านการเมืองการปกครอง

สภาพด้านการเมืองการปกครองในอดีต ประชาชนในพื้นที่หรือมุสลิมเชื้อสายมลายู ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยตกอยู่ในสภาวะความกดดันที่ต้องเผชิญกับวิกฤติของพัฒนาทางการเมืองของไทย มีการต่อต้านรัฐบาลที่พยายามจะรวบรวมพวกเขาเข้าไปร่วมกับชาวไทยส่วนใหญ่ของประเทศโดยมีวิธีการศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองและการปกครอง ในขณะนั้นชาวมลายูมุสลิมยังไม่พร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้ง อุปสรรคสำคัญสำหรับชาวมลายูมุสลิมในการเข้าไปมีส่วนร่วมคือระดับของการไม่รู้หนังสือไทย อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้อยู่ในระดับสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศ อย่างไรก็ตามแนวความคิดในเรื่องของการต่อสู้เพื่อปกครองตัวเอง หรือไปสู่การปลดปล่อยปัตตานีให้เป็นเอกราชอย่างสมบูรณ์ยังไม่ได้ยุติ แนวคิดอันนี้ถูกปลูกฝังกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เหตุการณ์ความไม่สงบมีมาอย่างต่อเนื่องและเพิ่มความรุนแรงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากเกิดเหตุการณ์การปล้นปืนขึ้นในค่ายทหารเมื่อ พ.ศ.2547 ปัญหาที่ตามมามักจะถูกตั้งถามคือ ความไม่สงบที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุอะไร อาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุที่ประกอบขึ้นมาจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่ได้หลอมรวมกลายเป็นปัญหาระดับสังคมจิตวิทยา ซึ่งมีความซับซ้อนและได้นำไปสู่ความไม่เข้าใจระหว่างรัฐกับประชาชน แม้จะพบว่าในปี พ.ศ.2521-2546 ได้มีนโยบายที่เป็นยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติที่เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะขึ้นมาบังคับใช้เป็นแนวทางรักษาความสงบในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นความพยายามในการนำเอาแนวทางการเมืองนำการทหารมาใช้เพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ แต่จะเห็นได้ว่านโยบายดังกล่าวมีผลเพียงลดอาการของความรุนแรงและความไม่สงบในพื้นที่เท่านั้น เพราะยังไม่สามารถทำให้ปัญหาหายไปได้อย่างแท้จริง

นับตั้งแต่มีการสถาปนาราชวงศ์จักรี ปัตตานีได้มีความพยายามที่จะแยกตนเองออกจากการปกครองของสยามอยู่หลายครั้ง เช่น หลังจากที่ปัตตานีไม่ได้ส่งบรรณาการและแสดงอาการกระด้างกระเดื่องอยู่หลายครั้ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็ได้โปรดให้มีการแยกปัตตานีออกเป็นเจ็ดหัวเมือง และให้เจ้าเมืองอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาอีกชั้นหนึ่ง โดยในช่วงที่ปัตตานีถูกแยกออกเป็นเจ็ดหัวเมืองได้ปรากฏว่า รัฐบาลพยายามย้ายคนไทยพุทธเข้าไปอาศัยในเจ็ดหัวเมืองเพื่อสร้างความสมดุลแห่งอำนาจและการป้องกันการต่อต้านอำนาจของรัฐบาล จนทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับคนพื้นเมืองเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ท้ายที่สุดก็เกิดสงครามเพื่อกอบกู้เอกราชของปัตตานีขึ้นอีกครั้งเมื่อ พ.ศ.2374-2375 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2547 : 250) ขณะที่สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551 : 32) ได้ให้ความเห็นในประเด็นนี้ว่า ผู้ก่อการได้ใช้ความพยายามในการชี้แจงทางความคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ควบคู่ไปกับอุดมคติตามหลักศาสนามาเป็นฐานโฆษณาชวนเชื่อซึ่งง่ายต่อการคล้อยตาม เนื่องจากต้นทุนทางจิตวิญญาณความศรัทธาในศาสนามีอยู่อย่างเต็มเปี่ยมในจิตใจของมวลชนโดย

กระบวนการทางการเมืองดังกล่าว ได้แก่ การปลุกกระแสความเจ็บแค้นในประวัติศาสตร์และตอกย้ำความเชื่อที่ว่าชนชาติมลายูเคยมีรัฐที่มีเอกราชและอธิปไตยของตนเองในนาม “นครรัฐปัตตานี” หรือ “ปัตตานีดารุสสลาม” แต่ถูกรัฐไทย (สยามในอดีต) รุกรานครอบครองและยกเลิกไปจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของไทยในปัจจุบันนอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งโครงสร้างการปกครองทับซ้อนโครงสร้างระบบราชการไทย โดยในระดับหมู่บ้านเรียกว่าอาเยะห์ ระดับตำบลชื่อลีการ์ัน ระดับอำเภอชื่อแดอาเราะห์ ระดับจังหวัดชื่อวีลายะห์ และระดับภาคชื่อว่ากัส ประเด็นสำคัญในมิตินี้ คือการปลุกกระแสชาตินิยมทางเชื้อชาติ ชี้นำว่ารัฐปัตตานีในอดีตเป็นรัฐอิสลามแต่ถูกทำลายโดยสยามซึ่งก็คือไทยในปัจจุบัน และมีความชอบธรรมที่จะก่อสร้างคัมภีร์หรือทำญิฮาดเพื่อปกป้องคุ้มครองเอกราชและอธิปไตยของอาณาจักรปัตตานีดารุสสลามที่เป็นรัฐอิสลามกลับคืนมา

สรุปได้ว่า ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่แต่ละฝ่ายมองเห็นต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยฝ่ายรัฐมองว่าประวัติศาสตร์ของปัตตานีเป็นตัวอย่งของการกบฏต่อประเทศที่มีเป้าหมายต้องการจะแบ่งแยกดินแดนอยู่เสมอ ในขณะที่ฝ่ายมุสลิมในพื้นที่กลับมองว่าประวัติศาสตร์ของปัตตานีคือการถูกผนวกเข้าสู่รัฐไทยและเต็มไปด้วยความห้าวหาญ มีความชอบธรรมที่จะปลดแอกตนเองออกจากรัฐไทย อีกนัยหนึ่งก็คือเป็นประวัติศาสตร์ที่ควรแก่การจดจำอย่างยิ่งมากกว่าที่จะยอมให้ถูกทำลายหรือหลงลืม จึงเห็นได้ว่าในประเด็นทั้ง 2 เรื่องนี้ไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาในตัวของมันเอง แต่ถูกหยิบยกมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองและนำไปสู่สาเหตุของความขัดแย้งที่ละเอียดอ่อน ซึ่งกระทบต่อความรู้สึกของคนมุสลิมในพื้นที่ สำหรับความเชื่อมโยงกับกลไกของรัฐ โดยกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้ปัญหาทวีความขัดแย้งและกลายเป็นความรุนแรงได้ โดยเกิดจากความบกพร่องของภาครัฐที่ไม่พยายามเข้าใจปัญหาและยอมรับและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ประกอบกับความอ่อนแอของสังคมไทยที่กลายเป็นปัจจัยหนุนนำให้การกระทำของรัฐเกิดความชอบธรรมยิ่งขึ้น

4.4.3.2 ด้านศาสนาและความเชื่อ

แม้ศาสนาจะไม่ใช่อุบายของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรง แต่ก็มีมุมมองว่าศาสนาอิสลามได้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ โดยพบว่าการกระทำดังกล่าวได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่จะใช้สิทธิในการปกป้องตนเองจากผู้รุกรานและผู้ไม่ศรัทธาในอิสลาม (non-believer) จุดหมายของคำสอนดังกล่าวเป็นการปกป้องต่อบทบัญญัติแห่งอัลลอฮ์และผดุงความยุติธรรมแก่ศาสนาอิสลาม หากพิจารณาในมิตินี้ดังกล่าว ศาสนาอิสลามได้กลายเป็นข้ออ้างของคนบางกลุ่มที่เพื่อใช้เป็นเหตุผลหลักในการต่อสู้กับอำนาจรัฐไทย โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การต่อสู้เพื่อนำความยุติธรรมมาสู่ชาวมุสลิมที่ถูกรัฐละเมิดสิทธิของตนมานาน เหตุผลที่เชื่อมกับศาสนาอีกประการคือ การปกครองของไทยที่ถูกครอบงำด้วยแนวคิดจักรวาลวิทยาแบบ

สรุปว่าการใช้ศาสนานำในการต่อสู้เรียกร้องเป็นการหวังผลทางด้านจิตวิทยาและ สอดคล้องกับกระแสการเคลื่อนไหวของการต่อสู้เพื่ออิสลามทั่วโลก โดยใช้ยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อให้ บรรลุจุดมุ่งหมาย คือ ความเป็นชาติ (มลายู) ศาสนา (อิสลาม) มาตุภูมิ (รัฐปัตตานี) เพราะการที่กลุ่ม ผู้เคลื่อนไหวก่อความไม่สงบได้ต่อสู้ในนามของศาสนาเพื่อผลประโยชน์ทางด้านจิตวิทยา สามารถสร้าง มวลชนได้เป็นอย่างดี และในทางกลับกันเจ้าหน้าที่รัฐจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบและเสียโอกาสในการ แก้ปัญหา เพราะไม่สามารถเข้าไปควบคุมดูแลกิจกรรมทางด้านศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจาก เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและมีความอ่อนไหวต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชน

4.4.3.3 ด้านการศึกษา

ศาสนาอิสลามในฐานะที่เป็นสถาบันศาสนามีอิทธิพลต่อแนวทางการศึกษาของ มุสลิมเป็นอย่างยิ่ง และการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่มุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้โดยเฉพาะการศึกษาทาง ศาสนาที่กำหนดให้มุสลิมทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อความเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วนำไปสู่การปฏิบัติใน การดำเนินวิถีชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเสียชีวิต ดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าหากมุสลิมได้ศึกษาเรียนรู้ มากเท่าใด ก็ยิ่งจะเพิ่มความลึกซึ้งต่อหลักธรรมคำสอนมากเท่านั้นดังที่เราจะพบว่าคำสอนอิสลาม สนับสนุนให้มุสลิมอยู่กับการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ดังที่มีหลักฐานปรากฏใน คัมภีร์อัลกุรอานอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงสถานภาพของบรรดาผู้ที่มีความรู้ว่าคุณค่าเหล่านั้นคือผู้ที่มีความ ยำเกรงต่อพระองค์อย่างแท้จริง โดยที่พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ إِنَّمَا نَحْنِيَّ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴾

(ฟาฏร : 28)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงบ่าวของพระองค์เท่านั้นที่เกรง กลัวต่ออัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงอภัยเสมอ”

(ฟาฏร : 28)

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ศาสนาอิสลามจึงส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนหมั่นแสวงหาความรู้และ ถ่ายทอดส่งต่อไปยังคนอื่น ๆ มิใช่เพื่อผลประโยชน์ของตนเองเพียงเท่านั้นแต่เพื่อการมีสถานภาพทาง ชีวิตที่ดีกว่าในโลกนี้และการมีชีวิตที่ดีงามในโลกหน้าอันชั่วนิรันดร นอกจากนี้พระองค์ยังได้เน้นย้ำให้ มนุษย์ได้รับรู้ถึงคุณค่าของวิทยาการความรู้และบรรดาผู้ที่มีความรู้ว่า

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

(الزمر : 9)

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกัน
กระนั้นหรือ”

(อัซ-ซุมัร : 9)

จากโครงการอัลกุรอานข้างต้นพบว่า ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญด้านการศึกษา
เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ในประเทศไทยมีการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “ปอเนาะ” ซึ่งเป็น
สถาบันที่จัดรูปแบบการศึกษาให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์และอุดมการณ์อิสลามรวมถึงสอดคล้องกับการ
ดำเนินวิถีชีวิตของมุสลิม ปอเนาะจึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการการศึกษาให้แก่เยาวชน
มุสลิมและ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้มีปอเนาะอยู่อย่างแพร่หลาย สถาบัน
ปอเนาะไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ในการจัดการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันที่ให้การสงเคราะห์
ประชาคมมุสลิมอีกด้วย อาทิ เป็นที่อยู่อาศัยของคนชรา คนยากจน และผู้ด้อยโอกาส จนเป็นที่
ยอมรับและอยู่คู่สังคมมุสลิมมาอย่างยาวนาน ส่วน “โต๊ะครู” หรือครูผู้คอยให้ความรู้ทางด้านศาสนา
เป็นต้นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ เพราะไม่เพียงแต่สอนศิษย์ที่อยู่ในปอเนาะเท่านั้น แต่ยังให้ความรู้ ให้
คำปรึกษาแนะนำ ตัดสินปัญหาข้อพิพาทให้กับชาวบ้านอีกด้วย จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า
ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทต่อการดำรงอยู่ของสังคมมุสลิม โดยเฉพาะในสังคมจังหวัด
ชายแดนภาคใต้

ครองชัย หัตถา นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์มุสลิมในมลายูกล่าวว่า
พื้นที่ชายแดนใต้เป็นแหล่งกำเนิดปอเนาะ ซึ่งเป็นสำนักการศึกษาที่มุสลิมทั่วโลกรู้จักโดยเฉพาะมุสลิม
ในภูมิภาคมลายู ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ภาคใต้ของไทย ชาราวัก หมู่เกาะสุมาตรา ปาร์ปัวนิวกินี ไป
จนถึงมาดากัสการ์ ของทวีปแอฟริกา... มุสลิมในภูมิภาคมลายูนี้ล้วนเคยเดินทางมาเรียนปอเนาะที่
ปัตตานี ซึ่งเป็นต้นแบบของการศึกษาที่บริสุทธิ์ และนับเป็นสถานที่บ่มเพาะจริยธรรมอันดีงาม ซึ่ง
อาจจะเรียกว่าเป็นเบ้าหลอมของมุสลิมเลยทีเดียว (อับดุลชะกูร์ บิน ซาฟิอีย์ ดินอะ, 2549 : 40)
สำหรับการต่อสู้ในด้านนี้ผู้ก่อความไม่สงบได้ใช้เงื่อนไขทางจิตวิทยา และความต้องการที่จะดำรงไว้
ซึ่งอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายมลายูซึ่งนำไปให้ประชาชนเข้าใจว่าการเรียนภาษาไทย หรือการศึกษา
เรียนรู้วิถีชีวิตของสังคมต่างวัฒนธรรม เป็นการห่างเหินศาสนาและเสี่ยงต่อการถูกผสมกลมกลืนจน
ความเป็นมลายูมุสลิมจางหายไปทั้งนี้ปรากฏการณ์ดังกล่าวสังเกตเห็นได้จากความพยายามที่ต้องการ
ให้เยาวชนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีในอดีตในแง่มุมที่สนับสนุนแนวคิดของผู้ก่อความไม่
สงบ คือการฉายภาพให้เห็นความโหดร้ายของจักรพรรดินิยมสยามที่เข้ามาครอบครองอาณาจักร
ปัตตานี โดยปลูกความสำนึกให้เชื่อว่าอยู่ภายใต้การปกครองของไทย คือต้นตอแห่งความลำหลังและ
การไม่ได้รับความยุติธรรมของชาวมลายูมุสลิมตลอดจนให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ผิดๆ เกี่ยวกับการ
หวงแหนและรักษาอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันระหว่างประชาชนในสังคมที่มีความหลากหลาย ด้วย

เป้าหมายที่ต้องการเปลี่ยนความแตกต่างให้เป็นความแปลกแยก เพื่อเป็นพื้นฐานในการแยกคน แยกสังคม ต่อไปในอนาคต

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552 : 68-70) กล่าวว่า ปัญหาของการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปอเนาะคือ หากรัฐยังเชื่อว่าปอเนาะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติซึ่งเป็นความคิดที่วางอยู่บนฐานของสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีมาตั้งแต่ยุคอดีต จุดเปลี่ยนสำคัญของปอเนาะในประเทศไทยเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2504 ที่รัฐบาลได้ให้กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงและส่งเสริมปอเนาะในภาคการศึกษา 2 พ.ศ.2504 ส่งผลให้ปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องจดทะเบียนกับทางราชการและให้จัดการเรียนการสอนทั้งในวิชาศาสนาควบคู่วิชาสามัญ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่ต้องการเปลี่ยนแปลงปอเนาะให้กลายเป็นโรงเรียนสามัญทั่วไป จนกระทั่งในปี พ.ศ.2508 ได้มีการส่งเสริมให้ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วดำเนินการเปลี่ยนสภาพมาเป็น “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม” ที่สำคัญคือให้มีการจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และในที่สุดคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2509 ห้ามมิให้มีการจัดตั้งปอเนาะขึ้นใหม่ และให้แปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามทันทีที่รัฐบาลกำหนด

ปัญหาสำคัญประการต่อมาคือ รัฐยังไม่สามารถสร้างความสมดุลทางด้านความคิดกับคนไทยมุสลิมให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวิชาสามัญควบคู่กับการศึกษาศาสนา แม้ปรากฏว่าผู้ปกครองได้ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนสามัญของรัฐในระดับประถมศึกษามากขึ้นแล้วก็ตาม แต่เมื่อเข้าสู่ระดับมัธยมศึกษาก็มีแนวโน้มชัดเจนว่าเกิดการแบ่งแยกทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนไทยพุทธในพื้นที่กับกลุ่มคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู โดยนักเรียนไทยพุทธได้ศึกษาต่อในโรงเรียนของรัฐบาลในขณะที่นักเรียนไทยมุสลิมได้ศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นจุดเริ่มต้นของความห่างเหินและแยกออกจากกันที่สุดในที่สุด ข้อสังเกตต่อมา การเลือกศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามของคนไทยเชื้อสายมลายู อาจถือเป็นนัยของการปฏิเสธความเป็นไทยที่อยู่ในแนวการศึกษาของโรงเรียนสามัญทั่วไปของรัฐก็เป็นได้ ยิ่งไปกว่านั้นมุสลิมบางส่วนยังคงมีค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในปอเนาะ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการสื่อสารภาษาไทยที่ไม่ถนัดและประกอบกับสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ

โดยสรุป ปัญหาการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ในยุคอดีตจนกระทั่งมาถึงยุคปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของมุสลิมในพื้นที่บ้างในบางยุค แต่ปรากฏว่าภาครัฐยังขาดความเข้าใจถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยมุสลิมและรัฐยังคงหวาดระแวง เพราะอำนาจการตัดสินใจทั้งหมดมาจากส่วนกลาง โดยไม่ได้สัมผัสถึงแก่นแท้ของการจัดการศึกษาในสถาบันปอเนาะหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามรวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคน

ในพื้นที่ การกำหนดนโยบายวางอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคงของชาติเป็นหลัก จึงทำให้การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะเป็นและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาดำกว่าเกณฑ์ ดังที่ บรรจง ฟ้ารุ่งแสง (2550) ได้กล่าวว่า ปัญหาหลักทางการศึกษาที่แท้จริงคือ การมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาดำ โดยจากการสำรวจและการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาพบว่า ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาดำและเป็นเช่นนี้มาเป็นระยะเวลาต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน

4.4.3.4 ด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาปัญหาทางสังคมย่อมเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพิจารณาบริบทของปัญหานั้นๆ ปัญหาความรุนแรงของจังหวัดในชายแดนภาคใต้ก็เช่นกัน หากพิจารณาเพียงมิติใดมิติหนึ่งอาจไม่ทำให้เข้าใจลักษณะปัญหาที่ดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นในส่วนนี้จึงต้องการศึกษาว่าปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสภาพทางเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างไร อันจะนำไปสู่แนวทางของการแก้ปัญหาที่เหมาะสมต่อไป คณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐสภาผู้แทนราษฎร (2553 : 55) สรุปในประเด็นนี้ว่า จากการศึกษาเรื่องชาวมลายูมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาภาคใต้ตอนล่างในช่วงเวลาที่เหตุการณ์ความรุนแรงเริ่มปะทุขึ้นเมื่อปี 2547 ได้นำเสนอข้อมูลว่า การพัฒนาที่ผ่านมารัฐบาลไม่สามารถนำเสนอนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้ เนื่องจากรัฐขาดความรู้ความเข้าใจสังคมมุสลิม โดยเฉพาะการมองเป็นสังคมปิด รัฐและคนส่วนใหญ่ของประเทศต้องเข้าใจสังคมที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา สังคม และวัฒนธรรม ด้วยการเรียนรู้และเข้าใจในข้อเท็จจริงว่าคนเหล่านั้นสามารถอยู่ร่วมกันกับสังคมอื่นได้อย่างเสมอภาค บนพื้นฐานด้วยการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน บนพื้นฐานกฎหมายรัฐธรรมนูญเดียวกัน กรณีรัฐได้อ้างถึงการใช้ภาษาไทย คนในพื้นที่ไม่นิยมใช้ภาษาในการสื่อสาร ทำให้ยากต่อการเข้าถึงและเป็นอุปสรรคของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ในสภาพข้อเท็จจริงในปัจจุบันชาวมลายูมุสลิมรุ่นใหม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้เป็นส่วนใหญ่ ภาษาจึงไม่ใช่ปัญหาหลักในทางกลับกันเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้าไปแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ไม่สามารถศึกษาทำความเข้าใจในด้านภาษามลายู จึงทำให้เกิดปัญหาต่อการสื่อสาร ในชาวมลายูมุสลิมรุ่นใหม่อีกต่างหาก กลายเป็นปัญหาในตัวเองว่าในปัจจุบันสื่อสารภาษาแม่ตนเองไม่ได้ ทำให้เกิดความระแวงต่อรัฐว่า รัฐพยายามกลืนทำให้ภาษามลายูสูญหายไปจากพื้นที่ ในขณะที่ชาวมลายูต้องการรักษาเอาไว้เพราะภาษาเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงอัตลักษณ์อย่างแท้จริง

จากรายงานของศิริรัตน์ ธาณีนานนท์ ดลมนรจจ์ บากา และฉลองภพ สุสังกร์ กาญจน์ เรื่องชาวไทยมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม : กรณีศึกษา

ภาคใต้ตอนล่างได้กล่าวว่า การพัฒนาที่ผ่านมารัฐบาลไม่สามารถดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ได้ เนื่องจากยังมีการขาดความรู้ความเข้าใจระหว่างรัฐกับประชาชน เพราะในสายตาของรัฐมองว่าสังคมมุสลิมเป็นสังคมปิด และคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ทำให้ยากต่อการเข้าถึงและเป็นอุปสรรคของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ขณะที่คนไทยมุสลิมในพื้นที่เองมองว่ารัฐและนายทุนที่อยู่นอกศาสนาอิสลามต่างก็เป็นผู้แสวงหาผลประโยชน์ผ่านการพัฒนาด้วยการทำลายเอกลักษณ์ทางศาสนาและสังคมของคนไทยมุสลิม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ว่า ธุรกิจการทำประมงซึ่งเป็นรายได้หลักของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของนายทุนที่อยู่นอกศาสนาอิสลาม ทำให้ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่เป็นเพียงลูกจ้างของธุรกิจการประมงของคนนอกพื้นที่ซึ่งมีความพร้อมทั้งเงินทุนและอำนาจเท่านั้น ลักษณะสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการปิดกั้นโอกาสที่จะบูรณาการคนไทยมุสลิมให้เข้ามาอยู่ในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคใต้ของไทย (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, 2552 : 39-40)

นอกจากนี้แล้วในกระบวนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมายังไม่มี ความสอดคล้องกับศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะแผนงานและโครงการต่างๆ ล้วนถูกกำหนดและตัดสินใจจากส่วนกลางทั้งสิ้นโดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนจึงทำให้ผลของการพัฒนาไม่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่ เพราะที่ผ่านมามีการพัฒนาทางเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นโครงการระดับประเทศ โดยนอกจากจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่แล้ว ยังเป็นโครงการที่มุ่งสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านด้วย เช่น ในยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติที่เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2537-2541) ได้เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยริเริ่มโครงการเขตสามเหลี่ยมเศรษฐกิจซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างไทยมาเลเซียและอินโดนีเซีย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการดังกล่าวได้ขาดมิติของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายไป คำถามที่เกิดขึ้นมีอยู่ว่า ทำไมโครงการพัฒนาของรัฐจึงยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ให้สูงขึ้น แต่กลับเกิดผลตรงกันข้ามคือการพัฒนา กลายเป็นการบ่อนทำลายชีวิตของประชาชนด้วยสภาพความยากจนไม่สิ้นสุด เพราะจากข้อมูลทางสถิติเกี่ยวกับสัดส่วนของประชาชนที่ยากจนในชนบทของภาคต่างๆ ช่วง พ.ศ.2531-2545 ที่สำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติชี้ให้เห็นว่า ระดับความยากจนในชนบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย นราธิวาส ปัตตานี และยะลา ไม่ได้ลดลงอย่างรวดเร็วเหมือนกับภาคอื่นๆ ประกอบกับ พ.ศ.2533-2546 เศรษฐกิจของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่มีความเข้มแข็งนัก เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ (คณะอนุกรรมการศึกษาวิถีทางการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของมนุษย์, 2549 : 1) และประเทศไทยโดยรวม เนื่องจากเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้พึ่งพิงภาคเกษตรค่อนข้างสูง เมื่อภาค

การเกษตรตกต่ำจึงทำให้สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ติดอันดับ 1-4 ของจังหวัดที่มีสัดส่วนของคนจนด้านรายได้มากที่สุดของภูมิภาค (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549 : 23)

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552 : 42-46) ได้สรุปในประเด็นนี้ว่า สาเหตุของความยากจนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เกิดจากการมีภาวะเจริญพันธุ์สูงซึ่งเป็นภาวะที่นำไปสู่อัตราการเกิดค่อนข้างสูง การไม่ได้รับการศึกษาในระบบสามัญเช่นเดียวกับประชากรในพื้นที่ของประเทศ หรือหากได้รับการศึกษาก็มีคุณสมบัติไม่ตรงกับงานที่มีโดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัว ซึ่งมีการศึกษาน้อยทำให้ไม่สามารถหารายได้เลี้ยงครอบครัวได้ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้คนไทยมุสลิมออกไปหางานทำนอกพื้นที่ เช่น ในตัวเมืองหรือประเทศมาเลเซีย จากปัญหาข้างต้นจะเห็นได้ว่าความยากจนของคนมุสลิมในพื้นที่มีสูงขึ้นไปหาก็จะยิ่งเพิ่มอัตราส่วนภาวะพึ่งพิงตามไปด้วย นั่นคือการตกอยู่ในวังวนของการกู้หนี้ยืมสิน โดยการเป็นหนี้เจ้าของธุรกิจหรือที่คนในพื้นที่เรียกว่าเจ้าแก้อย่างไม่จบสิ้น ประการต่อมา การถูกกีดกันสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ยังเป็นอีกประเด็นที่ทำให้สภาพปัญหาความขัดแย้งยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่อง เพราะจะพบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาสในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน เนื่องจากกฎระเบียบของรัฐและอำนาจอิทธิพลของกลุ่มทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์โดยการอาศัยช่องโหว่ของอำนาจรัฐ และยังมีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนด้วยกันเอง ชุมชนกับรัฐ และชุมชนกับธุรกิจเอกชน โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งสามกลุ่มนี้ไม่ได้แยกออกจากกันอย่างสิ้นเชิง เพราะปัญหาการขัดแย้งในแต่ละกลุ่มสามารถเชื่อมโยงไปสู่อีกกลุ่มได้ ดังนั้นการแสวงหาทางออกของปัญหาจึงต้องมีการพิจารณาความขัดแย้งในทรัพยากรอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อให้มองเห็นภาพรวมของปัญหาได้อย่างเข้าใจกันจากการพิจารณาปัญหาทางเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งสองกรณีคือ ความยากจนและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เห็นลักษณะปัญหาที่ร่วมกันคือนโยบายหรือโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐมักจะเป็นการตัดสินใจจากส่วนกลางเพียงฝ่ายเดียว โดยขาดมิติการร่วมตัดสินใจจากประชาชนในพื้นที่ ผลที่ตามมาคือโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืนได้แล้ว ยังทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ไม่เว้นแม้แต่ระหว่างประชาชนด้วยกันเองอีกด้วย

สรุปโดยภาพรวมปัญหาความยากจนที่เกิดจากบริบทของสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจตามมา ไม่ว่าจะเป็นกรณีปัญหาการว่างงาน ปัญหาการไร้การศึกษา ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหายาเสพติด ซึ่งเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับลักษณะเฉพาะของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยากต่อการแก้ไข ทำให้หน่วยงานของรัฐไม่เข้าใจวิธีการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ประกอบกับแนวทางการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติหรือสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาปิดกั้นโอกาสในการใช้ประโยชน์ของชุมชนกลายเป็นการกีดกันสิทธิของชุมชนให้หมดไปจากการพิจารณาปัญหาทางเศรษฐกิจของจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ทั้ง 2 กรณี คือ ความยากจนและสิทธิชุมชนในการทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เห็นลักษณะปัญหาาร่วมกัน คือ นโยบายหรือโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ มักจะเป็นการตัดสินใจจากส่วนการเป็นฝ่ายเดียวโดยขาดมิติของการร่วมตัดสินใจจากประชาชนในพื้นที่ ผลที่ตามมาคือโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืนได้แล้ว ยังมีส่วนก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างกันอีกด้วย

4.4.3.5 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

สภาพปัญหาความขัดแย้งในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ถือว่าเป็นอีกหนึ่งประเด็นปัญหาที่มีความละเอียดอ่อน อันเนื่องจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนมลายูมุสลิมที่อยู่ในพื้นที่เลือกที่จะกำหนดอัตลักษณ์ของตนให้ต่างไปจากคนไทยตามแบบของรัฐ เพราะในขณะที่ทางการไทยเรียกบุคคลกลุ่มนี้ว่า ไทยมุสลิมคือคนสัญชาติไทยและเชื้อชาติไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่คนมลายูมุสลิมในพื้นที่กลับไม่ยอมรับในการเรียกดังกล่าว จะยอมรับในการเป็นคนสัญชาติไทยก็ต่อเมื่อมีความประสงค์จะเดินทางไปต่างประเทศ เพื่อทำหนังสือเดินทางไปประกอบพิธีหัจญ์หรือการไปศึกษาต่อเท่านั้น ซึ่งมีนัยว่าปฏิเสธความเป็นคนเชื้อชาติไทยตามที่ภาครัฐพยายามกำหนดให้ เพราะความเข้าใจของคนมุสลิมเชื้อสายมลายูเห็นว่าคนไทยที่มาจากคำว่าสยาม (Siam) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่นับถือศาสนาพุทธ และเข้าใจว่าภาษาไทยเป็นภาษาของชาวพุทธศาสนา

สรุปจากการศึกษาของเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552 : 53-57) ถึงประเด็นนี้ว่า อิสลามนอกจากจะเป็นศาสนาแล้ว ยังถือเป็นธรรมเนียมวิถีชีวิตของมุสลิมผู้ศรัทธาในศาสนาอีกด้วย หลักสำคัญดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าศาสนาและวัฒนธรรมถือเป็นสิ่งเดียวกันที่ไม่สามารถแบ่งแยกกันได้ และจะสังเกตได้ว่าในขณะที่วัฒนธรรมอิสลามได้นิยามขอบเขตทางสังคมให้กับคนมุสลิม แต่ในขณะเดียวกันได้ทำให้เกิดช่องว่างหรือความห่างเหินทางสังคมระหว่างคนไทยเชื้อสายมลายูและคนไทยทั่วไป สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์และทำให้คนไทยมุสลิมต่างจากคนไทยทั่วไป คือศาสนาอิสลามภาษาซึ่งเป็นที่มาของการมีวัฒนธรรมเฉพาะคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยทั่วไปมีเชื้อสายมลายูและพูดภาษามลายูท้องถิ่นปัตตานีซึ่งมีความใกล้เคียงกับภาษามลายูถิ่นต้นในประเทศมาเลเซีย จึงทำให้เห็นว่าเป็นมลายูด้วยกันได้เชื่อมโยงคนทั้งสองกลุ่มไว้ด้วยกันภายใต้โลกวัฒนธรรมมลายู

การอยู่ภายในวัฒนธรรมมลายูของคนไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้คนไทยมุสลิมในพื้นที่เลือกที่จะกำหนดอัตลักษณ์ตนให้ต่างไปจากคนไทยตามแบบรัฐ เพราะในขณะที่ทางการใช้คำเรียกคนกลุ่มนี้ว่า ไทยมุสลิมคือคนสัญชาติไทยและเชื้อชาติไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่คนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กลับเรียกตนเองว่า “ออหมานยู” หรือคนมลายู ซึ่งหมายถึงผู้สืบเชื้อ

สายมลายู เชื้อชาติมลายู และนับถือศาสนาอิสลาม นับดังกล่าวเห็นได้ว่าเป็นการปฏิเสธความเป็นคนไทยที่รัฐพยายามกำหนดให้ เพราะความเข้าใจของคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูเห็นว่าคนไทยคือคนที่นับถือศาสนาพุทธและเข้าใจว่าภาษาไทยคือภาษาของพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า คนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนเองไว้ด้วยการใช้ภาษามลายูท้องถิ่นศาสนาและวัฒนธรรมตามแบบอิสลามเพื่อการเป็นมุสลิมที่ดี ในขณะที่อีกด้านรัฐไทยพยายามใช้กลไกของตนผสมกลมกลืนมุสลิมมลายูให้มีความเป็นไทยมากขึ้นด้วยเช่นกันโดยผ่านการใช้กลไกของระบบราชการ ไม่ว่าจะเป็นความพยายามเข้าไปปฏิรูปการจัดการศึกษาแบบอิสลามหรือการเปลี่ยนชื่อสถานที่จากภาษามลายูท้องถิ่นให้เป็นภาษาไทย จากการยึดมั่นในอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมมลายู ทำให้เห็นว่าเครื่องมือของการรักษาอัตลักษณ์มุสลิมคือภาษาและศาสนา เพราะหากกล่าวไปแล้วภาษาถือเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทั่วไป แต่สำหรับคนมุสลิมมลายูภาษายังมีความสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์ ความศรัทธาในศาสนาอีกนัยหนึ่งด้วย ล้วนเป็นข้อพึงปฏิบัติสำหรับมุสลิมที่ดีครอบคลุมทั้งเรื่องการกิน การอยู่ การแต่งกาย และความประพฤติปฏิบัติต่างๆ เพราะฉะนั้นมุสลิมจึงต้องปฏิบัติตามกรอบของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด แต่สิ่งที่รัฐกระทำต่อมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ชี้ให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่รัฐส่วนหนึ่งยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ดีในการปฏิบัติต่อคนมุสลิม

คนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนเองไว้ด้วยการใช้ภาษามลายูท้องถิ่น ศาสนา และวัฒนธรรมตามแบบอิสลามเพื่อการเป็นมุสลิมที่ดีในขณะที่อีกด้านรัฐไทยพยายามใช้กลไกของตนผสมผสานกลมกลืนสังคมมลายูมุสลิมให้มีความเป็นไทยเหมือนคนส่วนใหญ่ของประเทศมากขึ้นเช่นกัน โดยผ่านการใช้กลไกของระบบราชการ ไม่ว่าจะเป็นความพยายามเข้าไปปฏิรูปการจัดการศึกษาตามแบบอิสลาม หรือการเปลี่ยนชื่อสถานที่จากภาษามลายูท้องถิ่นให้เป็นภาษาไทย ด้วยความยึดมั่นและศรัทธาในอัตลักษณ์ของความเป็นมลายูมุสลิมทำให้เห็นว่าเครื่องมือของการรักษาอัตลักษณ์มลายูคือภาษามลายูและศาสนาอิสลาม แต่สำหรับคนมลายูมุสลิมภาษามีความสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์ ความศรัทธาในศาสนาอีกนัยหนึ่งด้วย ดังที่พบว่าภาษามลายูท้องถิ่นเป็นเครื่องในการกำหนดว่าใครเป็นหรือไม่เป็นคนมลายู และเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงความทรงจำกลับไปสู่ประวัติศาสตร์อันรุ่งเรืองของปัตตานี โดยเฉพาะในยุคที่ปัตตานีอยู่ใต้อิทธิพลของศาสนาอิสลามได้มีการนำอักษรอาหรับมาเขียนในระบบภาษามลายู ดังนั้นภาษามลายูที่เขียนด้วยภาษาอาหรับจึงไม่เพียงมีคุณค่าในการสื่อสารเท่านั้นแต่ยังมีคุณค่าต่อศาสนา ทั้งในแง่ของการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาอิสลาม ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ภาษามลายูจึงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นเกียรติภูมิของคนมลายูมุสลิมเชื้อสายมลายูเช่นเดียวกัน

ส่วนยุทธศาสตร์การต่อสู้ในมิติสังคมและวัฒนธรรม ผู้ก่อความไม่สงบได้ใช้กลยุทธ์อย่างชาญฉลาดในการนำจุดอ่อนจุดแข็งมาปรับใช้เพื่อขยายแนวร่วมเผยแพร่อุดมการณ์ทั้งทางสังคมและในเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1. ในมิติทางสังคมได้ใช้จุดแข็งการสื่อสารทางตรงมาใช้ประโยชน์ เช่น การโฆษณาชวนเชื่อในมัสยิดเวลาละหมาด การปล่อยข่าวในร้านกาแฟ หรือการติดต่อสื่อสารกัน โดยใช้เงื่อนไขจัดงานแข่งขันกตอลอดถึงการแข่งขันกีฬาประเภทต่างๆ

2. ในมิติทางวัฒนธรรมได้พยายามรณรงค์ให้ใช้ภาษามลายูในการติดต่อสื่อสารเพียงภาษาเดียวพยายามเปลี่ยนชื่อบุคคล สถานที่ หรือแม้แต่ป้ายชื่อตำบล หมู่บ้าน ป้ายจราจร หรือป้ายทางหลวงก็พยายามให้ใช้เป็นภาษามลายู การละเล่นพื้นเมืองที่เคยเป็นสิ่งบันเทิงเริงรมย์ ได้มีการรณรงค์ให้เลิกโดยอ้างว่าผิดบทบัญญัติทางศาสนา การต่อสู้ในมิติวัฒนธรรม มักจะแฝงเร้นไว้ด้วยข้ออ้างของหลักศาสนา (คณะกรรมการสิทธิการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร, 2553 : 57 ; สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2551 : 34)

โดยสรุป จากที่กล่าวถึงสภาพสังคมที่เป็นมูลเหตุให้เกิดความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปแล้วนั้น มองได้ว่าพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมอิสลามได้ถูกปิดทับด้วยนโยบายต่างๆ ของรัฐที่พยายามสร้างความเป็นไทยแก่สังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ และแม้ว่าปัญหาภาคใต้จะปรากฏมานานแล้วก็ตาม แต่ดูเหมือนว่ารัฐและสังคมไทยยังขาดความรู้ความเข้าใจในการยอมรับความแตกต่างและกลายเป็นปัญหาในปัจจุบัน แต่หากมีการเปลี่ยนกรอบความคิดไปสู่การยอมรับในวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้น การเคารพความคิด ความเชื่อและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติและศาสนาอาจเป็นทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาภาคใต้ในปัจจุบัน

4.4.3.6 ด้านกระบวนการยุติธรรม

ประเด็นความยุติธรรมกล่าวได้เป็นเรื่องใจกลางของความขัดแย้งในภาคใต้ รายงานของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549 : 2) กล่าวว่า “ความไม่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ และความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรม” เป็นความคับข้องใจลำดับต้นๆ ของชาวมลายู พร้อมทั้งเสนอแนะว่าปัญหาความรุนแรงจะบรรเทาลงได้อย่างมากหากแก้ปัญหาด้วยความเป็นธรรมได้ ในทำนองเดียวกันองค์การนิรโทษกรรมสากลได้ตั้งชื่อรายงานเกี่ยวกับความขัดแย้งขึ้นหนึ่งในปี 2549 ว่า “If You Want Peace, Work for Justice (หากคุณปรารถนาสันติ จงดำรงความยุติธรรม)” ในทางปฏิบัติบ่อยครั้งที่คำว่ายุติธรรมซึ่งเป็นความกว้างขวางครอบคลุมแง่มุมต่างๆ ไว้หมดจะรวมเรื่องราวที่หลากหลายและซ้ำซ้อนไว้เข้าด้วยกัน ได้แก่ ความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคของโอกาสในการศึกษาและการทำงาน ความยุติธรรมทางสังคม การปฏิบัติงานของตำรวจและกำลังความมั่นคง และการทำงานของศาลสถิตยุติธรรม จุดที่ต้องการเน้นในที่นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

ระบบงานยุติธรรมทางอาญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่มุมมองของกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือผู้ต้องสงสัยในคดีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง ถูกจับกุม ถูกสอบสวน ถูกฟ้องร้อง ถูกพิจารณาคดี และถูกจับกุมอย่างไร ในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ “คดีอาญา” มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางกว่าที่อื่นๆ ในประเทศไทย

เพราะภายใต้การบังคับใช้กฎอัยการศึกและพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินนั้น ทหารจะมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการซึ่งปรกติแล้วเป็นอำนาจของตำรวจและศาล อาณาบริเวณที่สนใจศึกษาจะรวมไปถึงวิธีการที่จะระบุหลักฐานและสาวไปถึงผู้สงสัยนั้นทำกันอย่างไร มีการจับกุมและสอบสวนกันอย่างไร มีการตัดสินใจที่จะฟ้องดำเนินคดีอย่างไร จำเลยที่อยู่ระหว่างถูกคุมขังมีสภาพอย่างไรในขณะที่ยังรอการพิจารณาคดีหรือระหว่างการพิจารณาคดี และมีการพิจารณาคดีอย่างไร ผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์หลายคนกล่าวว่าชาวมลายูมุสลิมขาดความเชื่อมั่นในระบบงานยุติธรรมทางอาญาอยู่หลายด้าน สิ่งนี้ทำให้พวกเขารู้สึกแปลกแยกจากรัฐไทย ลดทอนความชอบธรรมของรัฐและทำให้สถานการณ์ความตึงเครียดทางการเมือง ความขัดแย้ง และความรุนแรงถล่มถลายมากยิ่งขึ้น บรรดาทนายฝ่ายจำเลยในระบบงานยุติธรรมทางอาญาเชื่อว่าผู้ต้องสงสัยน้อยมากที่ถูกจับกุมตัวและน้อยยิ่งไปอีกที่ถูกตัดสินลงโทษ ในภาวะการณ์เช่นนี้เองที่ทำให้ผู้ที่ต้องการหาคนผิดมาลงโทษนั้นระบุงการตัดสินที่ผิดพลาดของศาลหลายต่อหลายครั้งได้ยากยิ่ง (Duncan McCargo แปลโดยณัฐธยาน์ วันอรุณวงศ์, 2555 : 140-141)

การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐได้กลายเป็นการสร้างวัฒนธรรมของการไม่ต้องรับโทษ และยังมีความชอบธรรมจากการกระทำดังกล่าว ด้วยเหตุที่เป็นกรกระทำเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติซึ่งเป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่รัฐสามารถกระทำได้ แต่สิ่งที่ภาครัฐต้องคำนึงคือการรักษาความมั่นคงของมนุษย์และการรักษาสีทิมมนุษย์ชนก็เป็นสิ่งสำคัญที่เจ้าหน้าที่รัฐจะละเมิดมิได้เช่นกัน เพราะนอกจากกรณีเหตุการณ์กรือเซะและเหตุการณ์ตากใบแล้ว กรณีการหายตัวไปของนายสมชาย นีละไพจิตรก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่แสดงถึงปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยโดยการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ ถึงแม้จะมีเสียงเรียกร้องให้รัฐบาลใช้กลไกของรัฐเพื่อสืบหาผู้กระทำผิด แต่ดูเหมือนว่ารัฐบาลยังไม่มีความจริงใจ ยังคงปฏิเสธที่จะเปิดเผยรายงานของทางการเกี่ยวกับข้อมูลการสูญหายของนายสมชายหรือยังปกปิดข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกิดในกรือเซะและตากใบ ส่วนคำสัญญาว่าจะตามหาผู้กระทำผิดมาลงโทษก็เป็นเพียงการลดกระแสสังคมและลดแรงกดดันทางการเมืองเท่านั้น และการที่รัฐบาลได้ประกาศบังคับใช้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ได้กลายเป็นข้ออ้างให้กับเจ้าหน้าที่รัฐกระทำการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เพราะหากบุคคลใดก็ตามถูกสงสัยว่าเป็นผู้กระทำผิด กฎหมายดังกล่าวได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่เข้าจับกุมได้ทันที แต่ถ้าหากเจ้าหน้าที่รัฐกระทำการจนเกิดผลกระทบต่อชีวิตและร่างกายของประชาชน พระราชกำหนดฯ ได้ให้ความคุ้มครองแก่เจ้าหน้าที่รัฐไม่ต้องรับโทษอันใด กล่าวได้ว่าอำนาจหน้าที่ของพระราช

กำหนดฯ นี้ ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงการบ่มเพาะวัฒนธรรมของการไม่ต้องรับโทษของเจ้าหน้าที่รัฐให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ, 2552 : 78 ; คณะกรรมการการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร, 2553 : 60)

สอดคล้องกับจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ (2548 : 116-117) เห็นว่า วัฒนธรรมอำนาจนิยมของเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายต่างๆ ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการฝ่ายปกครองหรือฝ่ายสืบสวนสอบสวนที่ไม่มีความเป็นเอกภาพใต้งานร่วมกัน จึงพบว่าในทางปฏิบัติมักมีข่าวการซ้อมทรมานกรรม หรือการบีบบังคับเอาข้อมูลจากผู้ต้องสงสัย ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาอยู่บ่อยครั้ง ด้วยเหตุที่เจ้าหน้าที่รัฐคำนึงถึงความสะดวกของตนเองเป็นสำคัญ จึงส่งผลสำคัญอยู่สองประการคือ การละเลยเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถรับรองและให้ความคุ้มครองประชาชนในพื้นที่ได้ ประการถัดมาคือ การใช้วัฒนธรรมอำนาจนิยมของเจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายสืบสวนต่างไม่ได้ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนในพื้นที่ ทำให้มีแนวโน้มที่จะสร้างความรู้สึกหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจในอำนาจรัฐของประชาชนในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐมักเกิดจากความเข้าใจผิดและความเคียดแค้นที่ส่งผลให้ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ทั้งที่พบว่าความรุนแรงไม่ช่วยจัดการเหตุของปัญหาได้ เพราะความรุนแรงจัดการได้เป็นรายบุคคล แต่ไม่สามารถทำให้รากเหง้าของปัญหานั้นหมดไปได้ เพราะเงื่อนไขของความยุติธรรมยังคงมีอยู่ จึงทำให้มี “ผู้ร้าย” เกิดขึ้นตามมาอีกหลายคน ความรุนแรงในพื้นที่จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและส่งผลให้ไม่เกิดความยุติธรรมในพื้นที่ต่อไป

และปัญหาอีกประการที่เกิดจากจากช่องว่างของกระบวนการยุติธรรม เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์จากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มอิทธิพลที่ดำเนินธุรกิจผิดกฎหมายในพื้นที่และกลุ่มบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์จากงบประมาณแผ่นดิน กลุ่มอิทธิพลที่ดำเนินธุรกิจผิดกฎหมายในพื้นที่คือขบวนการค้ายาเสพติด และกลุ่มลักลอบขนสินค้าหนีภาษี มีส่วนในการก่อเหตุรุนแรงและส่งผลให้ความความขัดแย้งขยายตัวด้วย ซึ่งในบางครั้งก็เป็นการร่วมมือกันกับกลุ่มขบวนการต่อสู้ที่ปาตานีบางส่วนในลักษณะที่สมประโยชน์ต่อกัน โดยกลุ่มนี้มีเป้าหมายเฉพาะเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจจากระบบภายใต้เหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นเมื่อกล่าวถึงกลุ่มบุคคลที่แสวงหาประโยชน์แล้ว ก็ไม่อาจละเลยที่จะกล่าวถึงความรู้สึกของชาวบ้านในพื้นที่ว่ามีกลุ่มบุคคลที่หาประโยชน์จากงบประมาณแผ่นดินในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคอร์รัปชั่นหรือผลประโยชน์ทับซ้อนของเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วน ซึ่งความจริงเป็นอย่างไรในตอนนี้นี้คงยังไม่มีผู้ใดตอบได้ แต่นั่นก็ไม่สำคัญเท่ากับการรับรู้ของประชาชนว่ามีผลกระทบดังกล่าวก่อเกิดขึ้น ทำให้เกิดมีความรู้สึกที่รัฐไม่มีความจริงใจที่จะแก้ปัญหาอย่างแท้จริง แต่ต้องการ “เลี้ยงไข้” เพื่อหาประโยชน์จากงบประมาณรัฐที่มีจำนวนมหาศาล ซึ่งจะเห็นได้จากผลการศึกษาวิจัย ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (2556) ได้สรุปเอาไว้ว่า ในรอบ 5 ปีของการแก้ไขปัญหาภาคใต้ ภาครัฐใช้งบประมาณไปแล้วประมาณ 109,000 ล้านบาท ซึ่งได้มีการคำนวณต้นทุนในการบริหารจัดการแล้วพบว่า จะต้องใช้งบประมาณถึง 88 ล้านบาทต่อการทำให้เหตุการณ์ลดลงหนึ่งเหตุการณ์ (สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป. : 7-8)

อย่างไรก็ตาม ประเด็นผลผลิตในด้านกระบวนการยุติธรรม จากมุมมองฝ่ายที่เห็นต่างจากรัฐ อาทิ วันกาเดร์ เจ๊ะมาน อดีตประธานเบอร์ซาตู ก็มีความเห็นว่า เรื่องความขัดแย้งของภาคใต้สามารถจบได้โดยไม่ต้องแยกดินแดน หากรัฐบาลจัดการให้ดี ยอมรับความจริงว่ามุสลิมในพื้นที่ไม่ใช่ผู้อาศัยหรือผู้อพยพ ปฏิบัติต่อเขาในลักษณะที่เป็นคนดั้งเดิม จะใส่หมวกขาว หมวกดำ โสร่ง หรือจะกินอะไร บังคับไม่ได้ เพราะแม้มุสลิมจะเป็นคนกลุ่มน้อยของประเทศ แต่เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่ถือเป็นเจ้าของพื้นที่มาตั้งแต่อดีต “ถ้าจะให้เรื่องจบต้องพยายามอย่ากดดันให้ขุ่น พยายามอ่านความต้องการของมุสลิมให้ทะลุ ต้องถือว่าคนส่วนใหญ่ไม่ต้องการ Merdeka (เอกราช) ส่วนมากต้องการอยู่ในสังคมไทยอย่างสันติสุข ตามครรลองชีวิตของเขา” (ชากี๋ พิทักษ์คุณพล และคณะ, 2558 : 148) นอกจากนี้ วันกาเดร์ เจ๊ะมาน อดีตประธานเบอร์ซาตู ได้ให้สัมภาษณ์กับ BBC เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2547 (2004) ว่า “การแบ่งแยกดินแดนเป็นแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์โลกปัจจุบัน” (ชิตชนก ราฮิมมุลลา, 2548 : 16) เหตุผลที่เขาให้สัมภาษณ์เช่นนั้นก็เพราะความเป็นนักวิชาการที่วิเคราะห์แล้วว่าภายใต้ความเป็นโลกาภิวัตน์อาณาเขตของดินแดนต่างๆ เริ่มหมดความสำคัญลง “ผมคิดว่าสมัยนี้แยกดินแดนได้อย่างไร มันเป็นไปได้ยาก นอกจากมี Super Power (มหาอำนาจ) มหาอนุอย่าง East Timor (ติมอร์ตะวันออก) นั้นเป็นกรณีของ Super Power” (ชากี๋ พิทักษ์คุณพล และคณะ, 2558 : 113)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าปัญหาความขัดแย้งที่อันเป็นผลผลิตจากด้านกระบวนการยุติธรรมเป็นประเด็นปัญหาที่ประชาชนในพื้นที่สามารถสัมผัสได้ในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาใจกลางของความขัดแย้งอันดับต้นๆ ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาในด้านนี้ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่หวาดระแวง ไม่ไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐ และไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม การแสดงออกในเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่างเป็นนัยยะที่แสดงถึงการต่อต้านและไม่ยอมรับต่ออำนาจรัฐ นั่นเอง

4.4.3.7 ด้านประวัติศาสตร์

บาดแผลทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีในอดีต ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่และเรื่องจริงไม่ใช่เพียงข้ออ้าง เป็นการส่งผ่านจิตสำนึกและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ครั้งราชอาณาจักรสยามมาทำสงครามตีรัฐปัตตานียึดครองเป็นเมืองขึ้นและผนวกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยามในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเด็นนี้เป็นความเจ็บปวดทางจิตใจเป็นบาดแผลที่สะสมมาจากในอดีต ซึ่งส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากเพลงกล่อมเด็กของคนมลายูในพื้นที่ที่มีเนื้อหาของเรื่องราวเหตุการณ์และบุคคลสำคัญ ความทรงจำและความรู้สึกเจ็บปวดดังกล่าวถูกถ่ายทอดส่งต่อกันเรื่อยมาจากรุ่นสู่รุ่น และถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลหนึ่งของการปลุกระดมเพื่อการต่อสู้ในปัจจุบัน ลองนึกภาพดูว่าทุกวันนี้เวลาพูดถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ไทยต้องเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า และได้รับฟังเรื่องเล่าสืบต่อกันมาถึงการเผาวัด เคาเมือง สังคมไทยส่วนใหญ่ยังคงรู้สึกถึงบาดแผลที่ส่งต่อกันมาจนทุกวันนี้ แม้ว่าปัจจุบันจะไม่มีเหตุการณ์ใดที่ย้ำเตือนประวัติศาสตร์ในอดีตครั้งนั้นอีกแล้วก็ตาม เมื่อ

ลองนึกถึงใจเขาใจเราแล้ว ก็จะสามารถเข้าใจคนมลายูปาตานีได้ไม่ยากนักในส่วนนี้ แต่ที่มากไปกว่านั้น คือนอกจากผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีความทรงจำที่เจ็บปวดเมื่อครั้งถูกตีเป็นเมืองขึ้นดังกล่าวแล้ว ในยุคสมัยปัจจุบันก็ยังมีเหตุการณ์ที่เป็นเสมือนเครื่องย้ำเตือนและกระตุ้นความทรงจำที่เจ็บปวดนั้นให้มีชีวิตอยู่เสมอมา เช่น เหตุการณ์ความรุนแรงที่กรือเซะและตากใบ กลายเป็นแผลเป็นในจิตใจที่รอกการเยียวยา (สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป. : 13-14)

รุ่งรี เณลิมศรีภิญโญรัช (2556 : 26-27) กล่าวว่า คนมลายูมุสลิมในดินแดนแถบนั้น ไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจชะตากรรมของตนเองว่าต้องการจะเป็นสมาชิกของชาติสยามหรือไม่ การต่อต้านการถูกผนวกรวมและการถูกทำให้กลายเป็นไทยได้ปะทุขึ้นและดำเนินต่อมาตลอดช่วงเวลากว่าหนึ่งศตวรรษ แม้ว่าอาจจะเบาบางไปบ้างในบางยุคสมัยแต่ความคิดต่อต้านยังไม่เคยยุติลง การต่อสู้ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในหมู่ชนชั้นนำมลายูมุสลิมได้ขยายตัวไปสู่ระดับสามัญชนมากขึ้นเรื่อยๆ หมายเหตุสำคัญทางประวัติศาสตร์อันหนึ่ง คือข้อเรียกร้องของหะยีสุหลง อับดุลกอเดร์ ในปี พ.ศ.2490 ได้ยื่นข้อเสนอ 7 ประการให้กับตัวแทนของรัฐบาลไทย ประกอบด้วย 1) ให้มีผู้ปกครองในสี่จังหวัด ปัตตานี สตูล ยะลา และนราธิวาส เป็นคนมุสลิมในพื้นที่และได้รับเลือกจากคนในพื้นที่ โดยให้มีอำนาจในกิจการศาสนาอิสลามและแต่งตั้งข้าราชการ 2) ให้ข้าราชการในสี่จังหวัดร้อยละ 80 เป็นคนมลายูในพื้นที่ 3) ให้ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาราชการควบคู่ไปกับภาษาไทย 4) ให้ใช้ภาษามลายูเป็นสื่อในการเรียนการสอนระดับประถม 5) ให้มีศาลพิจารณาคดีตามกฎหมายอิสลามที่แยกขาดจากศาลยุติธรรมของทางราชการ โดยให้ดาโต๊ะยุติธรรมมีเสรีในการพิพากษาชี้ขาดความ 6) ภาษีและรายได้ที่จัดเก็บให้ใช้ในพื้นที่สี่จังหวัดเท่านั้น 7) ให้คณะอิสลามประจำจังหวัดมีอำนาจออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติทางศาสนาโดยได้รับความเห็นชอบจากผู้มีอำนาจตามข้อ 1

หลังจากได้มีการยื่นข้อเรียกร้องไม่นาน หะยีสุหลงและผู้นำศาสนาอีกหลายคนก็ถูกจับกุมข้อหากบฏ และถูกคุมขังเป็นเวลา 4 ปี 8 เดือน ต่อมาเขาได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนด แต่สองปีต่อมาเขากลับหายตัวไปอย่างลึกลับพร้อมลูกชายคนโต หลังถูกตำรวจสันติบาลที่สงขลาเรียกไปรายงานตัว ซึ่งทางครอบครัวของหะยีสุหลงเชื่อว่าเขาถูกสังหารก่อนนำศพไปฝังน้ำ และเรื่องราวของหะยีสุหลงยังคงเป็นหนึ่งใน “ประวัติศาสตร์บาดแผล” ที่ยังคงเล่าต่อๆ กันในกลุ่มชาวมลายูมุสลิม แม้เวลาผ่านไปกว่าครึ่งศตวรรษ และน่าแปลกใจว่าข้อเสนอหลายข้อที่มีการพูดกันในปัจจุบันมีความคล้ายคลึงกับข้อเรียกร้องของหะยีสุหลงยิ่งนัก ยิ่งไปกว่านั้นหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ยังคงเกิดการต่อต้านอำนาจรัฐในส่วนกลางอยู่เรื่อยๆ ผู้นำมุสลิมในพื้นที่ อาทิเช่น หะยีสุหลง บิน อับดุลกาเดร์ ที่ได้ยื่นข้อเสนอดังกล่าวให้บริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเขตปกครองตนเอง จนทำให้รัฐมองว่าเป็นกบฏต่อแผ่นดิน แม้แต่เหตุการณ์ดุซงญอที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2491 ก็ถูกนำมาผลิตซ้ำอีกครั้งใน พ.ศ.2547 ในวันและเดือนเดียวกัน โดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ว่า เหตุการณ์กรือเซะเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2547 เป็นการนำเอาประวัติศาสตร์ของ

คชงญเมื่อ 28 เมษายนพ.ศ.2491 ขึ้นมาสร้างพื้นที่ทางความคิดให้กับประชาชน ด้วยการนำเอาความทรงจำในอดีตมาผลักดันให้เกิดการลุกฮือขึ้นสู้กับอำนาจรัฐปัจจุบัน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2548 : 1-25)

ผู้ก่อการได้ใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการฉายภาพการต่อสู้ การยึดครองและการจัดระเบียบสังคมที่ดำเนินการโดยราชอาณาจักรสยามในอดีตต่อเนื่องมาถึงรัฐบาลไทยในปัจจุบัน ซึ่งล้วนแต่เป็นความพยายามที่จะให้ชาวมลายูลืมประวัติศาสตร์ชนชาติตนเอง และหันมายอมรับความเป็นไทยอยู่ในระบบและระเบียบของสังคมใหญ่ คือประเทศไทยให้ได้ ทั้งนี้ปรากฏเป็นหลักฐานและให้ข้อมูลที่ว่าปัตตานีเคยมีเอกราชและอธิปไตยเป็นของตนเอง เคยมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการโดยสถาบันอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศประเด็นสำคัญในมิตินี้ คือเป็นการปลุกกระแสสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่พยายาม ให้เห็นว่าชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธเป็นผู้รุกราน เป็นชนชั้นปกครองที่ไม่เคยมีความจริงใจ เข้ากันไม่ได้กับชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ จำเป็นที่ชาวมลายูจะต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นอิสระ มีประเทศและสังคมเป็นของตนเองเหมือนเช่นในอดีต (สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2551 : 34) และดังที่ประเวศ วะสี (2550 : 25) กล่าวว่า สาเหตุแห่งความรุนแรงในภาคใต้ 7 ประการ ส่วนหนึ่งได้แก่ ความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ปัตตานีเคยเป็นรัฐอิสระเคยมีสงครามกับกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกของรัตนโกสินทร์ป็นใหญ่กระบอกหนึ่งที่ตั้งอยู่หน้ากระทรวงกลาโหมชื่อ “นางพญาตานี” จะช่วยบอกประวัติศาสตร์ได้ดี

ปัญหาทางประวัติศาสตร์ยังคงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความรู้สึกและทัศนคติด้วยมุมมองที่ต่างกัน โดยศูนย์กลางอำนาจในกรุงเทพมหานครมักจะมีมุมมองว่า ปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ของการก่อกบฏและเป็นประวัติศาสตร์ในด้านลบ ในขณะที่มุมมองของคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูกลับมองประวัติศาสตร์ปัตตานีด้วยความงดงาม เพราะเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระ ซึ่งอาจทำให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ปัตตานีเป็นทัศนคติการมองซึ่งขัดกัน (discrepancy of perspectives) (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างถึงในปิยนารถ บุนนาค, 2546 : 35) ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีเป็นเสมือนเหรียญสองด้าน ในด้านหนึ่งปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกกดทับโดยรัฐ ซึ่งเป็นการลดทอนความสำคัญของปัตตานีลงให้กลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย ในขณะที่อีกด้านปัตตานีกลับเป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกเชิดชูถึงความรุ่งโรจน์ในครั้งอดีตโดยจำเป็นต้องมีการเรียกร้องเอกราชคืนมา เพราะฉะนั้นแล้วประวัติศาสตร์ปัตตานีจึงไม่ได้เป็นเพียงการกำหนดความทรงจำด้านเดียวอย่างที่รัฐหรือคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นเท่านั้น แต่ยังเป็นเหตุการณ์ที่แต่ละฝ่ายนำไปตีความตามความต้องการของฝ่ายตน ลักษณะดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ก็ถูกตีความและนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองและทำให้เกิดผลทางด้านการเมืองเช่นกัน ดังนั้นถึงเวลาที่จึงต้องร่วมกันศึกษาและทำความเข้าใจประวัติศาสตร์อย่างละเอียดในทุกมิติ เพื่อคลี่คลายปัญหาความ

ขัดแย้งโดยการนำประวัติศาสตร์มาเป็นเครื่องมือนำไปกล่าวอ้างสนับสนุนความชอบธรรมของแต่ละฝ่าย

สรุป ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่ที่ต่างกัน โดยแบ่งออกเป็น 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการเมือง การปกครอง การมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ ปัจจัยดังกล่าวถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นทางการเมืองที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดความขัดแย้งจนกระทั่งกลายมาเป็นความรุนแรงในที่สุด 2) ด้านศาสนาและความเชื่อ แม้ศาสนาจะไม่ใช่สาเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรงแต่ก็มีความเชื่อว่าศาสนาอิสลามได้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ 3) ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจนและปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของคนในพื้นที่ 4) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาครัฐยังขาดความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของประชาชนในพื้นที่จึงกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม 5) ด้านการศึกษา สาเหตุจากการที่ภาครัฐพยายามเข้าไปควบคุมการจัดการการศึกษาของสถาบันปอเนาะจึงกลายเป็นอีกชนวนที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวงและปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐไทยไปโดยปริยาย 6) ด้านกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐานจากกรณีหลายๆ เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น 7) ด้านประวัติศาสตร์ ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความรู้สึกลึกซึ้ง และแต่ละฝ่ายมีทัศนคติด้วยมุมมองที่ต่างกัน

บทที่ 5

การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของ เคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه และการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทนี้จะเป็นการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ก็มีผลการศึกษาและรายงานการวิจัยที่ได้ศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้อยู่จำนวนมาก จากองค์กรและคณะทำงานที่ภาครัฐตั้ง และจากภาคเอกชนที่สนใจศึกษาติดตามสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยรายละเอียดของสภาพปัญหาความขัดแย้ง และการนำเสนอรูปแบบที่ได้จากการสังเคราะห์การจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในบทนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

5.1 สรุปสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه และสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

5.2 สังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

5.1 สรุปสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه และสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งนำเสนอเปรียบเทียบสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ คือ ยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กับสภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในยุคปัจจุบัน การเข้าใจถึงต้นเหตุและสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคอดีตที่ผ่านมาจะเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่อไปสำหรับประยุกต์ใช้การแก้ปัญหาความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

5.1.1 สรุปปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

พัฒนาการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีลำดับของเหตุการณ์ปัญหาความขัดแย้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏพยายามสร้างข่าวขึ้นมาเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه และปล่อยข่าวว่าท่านไม่ยอมปรับปรุงเรื่องต่างๆ ให้ดีขึ้น ต่อมาพวกเขาได้หาหรือและวางแผนร่วมกันแล้ว จึงมีมติเห็นพ้องว่าจะส่งบุคคลที่ถูกคัดเลือกจากบัศเราะฮ์ กุฟะฮ์ และอียิปต์เมืองละประมาณ 1,000 คน รวม 3,000 คน มุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮ์โดยเป็นการอำพรางเหมือนว่าจะมาประกอบพิธีหัจญ์ โดยมีแผนการชั่วร้ายถูกซ่อนไว้นั้นแล้ว (al-Tabariy, 1987 : 5/357 ; Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 399)

2. ครั้งหนึ่งขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه กำลังกล่าวเทศนา (คุฏบะฮ์) แก่ประชาชน ทันใดนั้นมีผู้ชายคนหนึ่งชื่ออะอฺยูนได้พูดสวนขึ้นมา และกล่าวกับท่านอุมัยมานว่า “โธษะอ์ล (เป็นฉายานามที่กลุ่มกบฏเรียกเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه อีกทีขณะเห็นว่าท่านอุมัยมานมีเครายาวเหมือนชาวอียิปต์คนหนึ่งชื่อโธษะอ์ลเป็นคำกล่าวเชิงตำหนิ) แท้จริงท่านได้เป็นคนเปลี่ยนแปลง” เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه กล่าวว่า “เขาเป็นใคร?” พวกเขา กล่าวว่า “อะอฺยูน” เคาะลีฟะฮ์อุมัยมานกล่าวต่อว่า “ท่านนั้นแหละที่เป็นคนเปลี่ยนแปลง” ประชาชนที่อยู่ตรงนั้นได้จับตัวอะอฺยูนไว้ และมีชายคนหนึ่งจากบনীลัษช่วยปกป้องท่านจนกระทั่งสามารถนำตัวท่านกลับเข้าไปในบ้าน (Ibn ‘Asakir, 1986 : 247 ; Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 404-405)

3. ชาวอียิปต์ได้กลับเข้ามาปิดล้อม (เป็นครั้งที่สอง) ช่วงแรกท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه สามารถที่จะออกไปละหมาดและประชาชนสามารถมาพบหาได้ตามปกติ ในเวลาต่อมาพวกเขาห้ามท่านออกจากบ้านอย่างเด็ดขาด แม้กระทั่งการจะไปละหมาดฟัรฎู (al-Tabariy, 1987 : 4/383) และในเวลานั้นแกนนำของผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏเป็นอหฺมัดนำละหมาดแก่ประชาชน

4. หลังจากกลุ่มกบฏได้ปิดล้อมบ้านของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ไว้อย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขาได้เรียกร้องให้ท่านอุมัยมาน رضي الله عنه เลือก 2 ประการ ระหว่างให้ลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์หรือไม่ก็จะถูกสังหาร (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/66)

5. กลุ่มกบฏปิดล้อมได้กดดันอย่างหนัก และได้ประกาศอย่างแข็งกร้าวว่าจะต้องสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه เพียงสถานเดียว (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/67 ; Ahmad, 1995 : 1/63)

6. ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้ออกมาเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงกับกลุ่มกบฏด้วยตัวเอง ท่านพยายามที่จะโน้มน้าวพวกเขาให้ลดความรุนแรงและให้ตระหนักถึงการเชื่อฟังปฏิบัติตามผู้นำ พร้อมกับท่านได้ชี้แจงประเด็นต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวร้ายตำหนิท่าน (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/150)

7. หลังจากเจรจาเพื่อสันติภาพกับกลุ่มกบฏไม่สำเร็จ ท่านจึงขอให้กลุ่มกบฏส่งตัวแทนมาหนึ่งคนเพื่อจะได้เจรจาพูดคุยตัวต่อตัว พวกเขาได้ส่งเศาะอฺศออะ อิบน์ สุหฺวาน มาเป็นตัวแทนเจรจา แล้วจากนั้นทั้งสองก็ได้ถกถึงประเด็นปัญหาต่างๆ ที่กลุ่มกบฏได้กล่าวตำหนิหรือใส่ร้าย

ต่อท่าน (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/150) ส่วนหนึ่งเศาะอศอะได้ยกโองการอัลกุรอาน มาสนับสนุนแนวคิดของพวกเขา ตามความเข้าใจเอาเอง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน

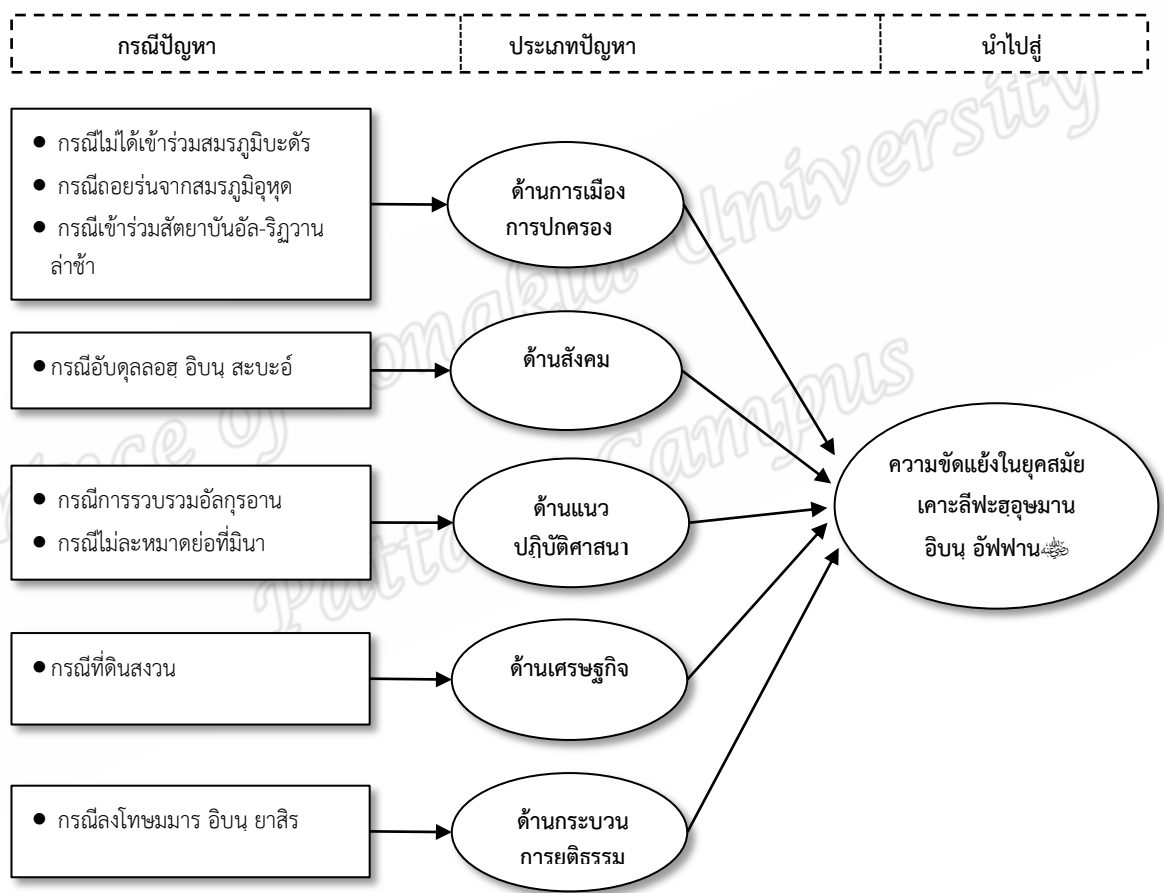
8. เมื่อการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงที่ท่านพยายามเจรจาชี้แจงไม่ประสบความสำเร็จ กลุ่มกบฏไม่ยอมรับฟังเหตุผลอะไรแล้วทั้งสิ้น สิ่งเดียวที่พวกเขาต้องการคือการสังหาร เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه เท่านั้น

9. บรรดาแกนนำเศาะหาบะฮ์หลายต่อหลายคนมาหาเป็นการปรึกษาหารือกับท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه เสนอตัวที่จะปกป้องอันตราย แต่ท่านได้ปฏิเสธอย่างหนักแน่น ตามสายรายงาน ของอิบนุ ซิรีน บอกว่า “มีผู้ที่อยู่ในบ้านพร้อมกับท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมานจำนวน 700 คน” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 400)

10. การปิดล้อมได้ดำเนินมาจนถึงเช้าวันศุกร์ที่ 12 เดือนซุลหิจญะฮ์ ปี ฮ.ศ.35 ในขณะที่บ้านของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه มีบรรดาเศาะหาบะฮ์รวมถึงบุคคลอื่นๆ อีกจำนวนมาก พวกเขาอยู่เพื่อที่จะปกป้องท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้ใช้ให้พวกเขาออกไปจากบ้านและย้ำเตือนว่าไม่ต้องมาปกป้องอะไรให้กับตัวท่าน มาถึงวินาทีนี้ภายในบ้านมีเพียงท่านและสมาชิกในครอบครัว ท่านไม่มีอาวุธอันใดไว้ในครอบครอง และท่านไม่มีมนุษย์คนใดมาคอยปกป้อง แล้วท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ก็ได้เปิดประตูบ้าน (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70-75 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 389-391) ต่อจากนั้นท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ได้ขอคัมภีร์อัลกุรอานมาอ่าน ต่อมาท่านก็เริ่มละหมาด 2 ร็อกอะฮ์ แล้วนั่งอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ท่านสลัดทุกสิ่งทุกอย่างแล้วมอบหมายกิจการงานทั้งหมดต่ออัลลอฮ์ จากนั้นนุหัมมัด อิบน์ อูบัยกร ได้เข้ามาเป็นคนแรกท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ได้กล่าวตักเตือนเขาเกี่ยวกับบิดาของเขา และท่านได้กล่าวว่า “ระหว่างฉันกับท่านเรามีคัมภีร์ของอัลลอฮ์อยู่” เขาจึงเดินออกไปและพยายามหักห้ามเหล่าผู้เตรียมพร้อมสังหารท่านอุมัยมาน رضي الله عنه แต่เขาก็ทำอะไรไม่ได้ ต่อมาชายคนหนึ่ง จากบนิสะดูส ซึ่งเขาได้รับการขนานนามว่า “กาฬแห่งความตาย” (อัล-เมาตุ อัล-อัซวัต) เขาได้เข้ารัดคอท่านอุมัยมานก่อนที่จะลงมือฟันกับดาบ แล้วเขาได้พูดว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่เคยเห็นสิ่งใดที่อ่อนนุ่มไปกว่าคอของอุมัยมาน แน่แน่นอนว่าฉันได้รัดคอของเขาจนกระทั่งฉันเห็นตัวของเขาเหมือนกับงูที่บิดไปบิดมา” (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 174-175) ต่อจากนั้นเขาได้ใช้ดาบฟัน โดยที่ท่าน เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه พยายามใช้มือปิด จนกระทั่งมือของท่านถูกคมดาบจนขาด หลังจากนั้น อาณาจักรอิสลามจึงอยู่ในสภาพที่หมองเศร้าเพราะการสูญเสียเคาะลีฟะฮ์ผู้ที่ทุ่มเทเสียสละสร้างคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่ให้แก่โลกอิสลาม นครมะดีนะฮ์ถูกปกคลุมไปด้วยความเสียใจและร้องไห้กับการจากไปของท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ยิ่งเลวร้ายไปกว่านั้นมหานครอันร่มเย็นภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม ได้ตกมาอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ธรรมอันโหดร้าย คือผู้ปกครองที่มาจากกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏชาวอียิปต์อัล-ฆอฟีกีย อิบน์ ทรับบ อัล-อักกี โดยมืออับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ ซัยญอนมารร้าย จอมวางแผน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อจัดหมวดหมู่ที่มาของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นออกเป็นด้านเพื่อให้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาบทเรียนและประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในยุคสมัยปัจจุบันได้ ซึ่งประกอบด้วย ด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม ด้านแนวปฏิบัติศาสนา ด้านเศรษฐกิจ และด้านกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีรายละเอียดของกรณีปัญหา ดังนี้

แผนภาพที่ 5.1 สรุปปัญหาความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه

5.1.1.1 ด้านการเมืองการปกครอง

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างท่านเคาะลีฟะฮ์กับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏ ส่งผลกระทบต่อการปกครองของรัฐอิสลามในยุคสมัยดังกล่าว ส่วนหนึ่งของประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาจากการเมืองการปกครอง ซึ่งนับได้ว่าเป็นสาเหตุอันดับต้นๆ ที่ส่งผลต่อความวุ่นวาย และมีจุดจบสุดท้ายตรงที่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ถูกสังหารชีวิต อาทิ กรณีที่ท่านไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์เนื่องจากได้รับ

คำสั่งจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ﷺให้อยู่นครมะดีนะฮ์และเพื่อดูแลท่านหญิงรูกัยยะฮ์ (Ibn Sa'ad (1996) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) , กรณีการที่ท่านได้ผินหลังถอยทัพในสมรภูมิมูฮุด (Muhammad al-Ghabban (1999) , Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) กรณีการที่ท่านได้เข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าซ้า (Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) กรณีสั่งปลดอับดุลลอฮ์ อิบน์ ค็อยส หรือเป็นที่รู้จักกันในนามอบูมุซา อัล-อัซอะรีย (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 292-293 ; Abdullah al-Qari, 2550 : 64) และกรณีการสั่งปลดมุฮิเราะฮ์ อิบน์ ซุบะฮ์ จากการเป็นผู้ปกครองนครกุพะฮ์ (Abdullah al-Qari, 2550 : 64) ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ และเมื่อปัญหาถูกทับถมไม่ได้รับการแก้ไขอย่างตรงประเด็น ปัญหาความขัดแย้งในระดับปัจเจกบุคคลก็ลุกลามขยายเป็น ปัญหาความขัดแย้งในระดับรัฐ และในที่สุดส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพต่อตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของอูษมาน

กรณีการไม่เข้าร่วมสมรภูมิมะดีนะฮ์ของท่านอูษมาน เป็นกรณีหนึ่งที่ถูกกล่าวถึงว่าเป็นประเด็นความขัดแย้งด้านการเมืองการปกครองที่สำคัญ เหตุการณ์ได้เกิดขึ้นตั้งแต่ ปี ฮ.ศ.2 ในการออกศึกครั้งนี้ท่านเราะสูลﷺได้กระตุ้นส่งเสริมให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ออกไปเพื่อเผชิญหน้ากับพวกกุรัยช และจะคัดเลือกผู้เข้าร่วมอย่างริบเร่งเฉพาะบุคคลที่มีความพร้อมเท่านั้น ประจวบเหมาะกะกับเวลาดังกล่าวท่านหญิงรูกัยยะฮ์ บุตรี เราะสูลุลลอฮ์ﷺกำลังป่วยหนักต้องนอนกับที่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีคนคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด และผู้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดก็คือท่านอูษมานผู้เป็นสามี ด้วยเหตุผลดังกล่าวท่านเราะสูลﷺมีคำสั่งให้อูษมานอยู่มะดีนะฮ์เพื่อได้ดูแลรักษาภรรยา โดยไม่ต้องออกไปร่วมสมรภูมิมะดีนะฮ์ อิบน์ สะอัด ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เคาะลีฟะฮ์อูษมานไม่สามารถเข้าร่วมสมรภูมิมะดีนะฮ์ได้ว่า “เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ﷺได้ออกไปยังสมรภูมิมะดีนะฮ์ท่านได้มอบหมายให้ท่านอูษมานอยู่กับรูกัยยะฮ์ ซึ่งเธอกำลังป่วยหนักและเสียชีวิตในเวลาต่อมา หลังจากนั้นท่านเราะสูลุลลอฮ์ﷺได้จัดสรรส่วนแบ่งทรัพย์สินเฉลยจากสมรภูมิมะดีนะฮ์ให้แก่อูษมาน เสมือนกับส่วนแบ่งของผู้ที่เข้าร่วมสมรภูมิ” (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/32) ด้วยเหตุผลดังกล่าวที่ปรากฏขัดขวางต้นทำให้ท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟานไม่สามารถเข้าร่วมสมรภูมิมะดีนะฮ์ได้ แต่ทว่าสถานะของท่านก็เหมือนกับคนที่เข้าร่วมทำสงคราม และเป็นที่รู้จักในกลุ่มของบรรดาเศาะหาบะฮ์โดยไม่มีใครสักคนที่ดำเนินการไม่เข้าร่วมของท่านอูษมานเลย และการที่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน ไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิมะดีนะฮ์ในครั้งนี้ มิได้หมายความว่าท่านไม่ต้องการภาคผลบุญ ไม่ใช่เป็นคนขี้ลาดตาขาว ทว่าการไม่ได้เข้าร่วมสงครามครั้งนี้เป็นเพราะว่าท่านเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของเราะสูลุลลอฮ์ﷺต่างหาก

นอกจากนี้ยังมีประเด็นความขัดแย้งด้านการเมืองการปกครอง ที่มาจากกรณีการถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิมูฮุด ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนเชาวาล ปี ฮ.ศ.3 เป็นการเผชิญหน้าระหว่างกองทัพมุสลิมกับพวกมุชริกีน ใกล้กับบริเวณภูเขาอูฮุดซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของนครมะดีนะฮ์ ในช่วงแรกของการต่อสู้ปรากฏว่ากองทัพมุสลิมได้รับชัยชนะโดยได้สังหารพวกมุชริกีนไปจำนวนหนึ่ง

แต่เหตุการณ์กลับเปลี่ยนไปอันเนื่องจากการที่ทหารมุสลิมบางส่วนฝ่าฝืนต่อคำสั่งของเราะสูลุลลอฮ์ ญันกระทั้งต้องเสียฐานที่มั่น โดยที่พวกเขาได้เริ่มต่อสู้กับฆ่าศึกโดยขาดการวางแผน ในที่สุดพวกเขาไม่สามารถแยกแยะได้ว่าใครเป็นใครและต้องเป็นฝ่ายที่เพลี่ยงพล้ำ จากนั้นทหารส่วนใหญ่ได้วิ่งหนีออกจากสนามรบและบางส่วนได้ลอยห่างไปอยู่ข้างๆ โดยไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใด จึงส่งผลให้ทหารคนอื่นต้องสูญเสียชีวิต จากนั้นอัลลอฮ์ได้ตรัสถึงกลุ่มบุคคลที่หนีจากสงครามในครั้งนี้และทรงอภัยโทษให้กับพวกเขา โดยที่พระองค์ตรัสไว้ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ที่อยู่ในกลุ่มของพวกเจ้าที่หนีหลังหนีในวันที่สองกลุ่มเผชิญหน้ากันนั้น แท้จริงชัยฏอนต่างหากที่ทำให้พลั้งพลาดไป เนื่องจากบางสิ่งที่คุณได้ประกอบไว้เท่านั้น และแน่นอนอัลลอฮ์ก็ได้ทรงอภัยแก่พวกเขาแล้ว แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงหนักแน่น” (อาล อิมรอน : 155) จากโองการข้างต้นเป็นการยืนยันจากอัลลอฮ์เองว่าพระองค์ทรงอภัยโทษให้แก่บรรดาผู้ที่ถอยร่นในสมรภูมิมุฮุด ดังนั้นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นที่ไม่ใช่เคาะลีฟะฮ์อุมมาน ุ้ก็เข้าร่วมอยู่ในการอภัยโทษครั้งนี้ด้วย แล้วเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ุ้จะไม่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่มนั้นได้อย่างไร ทั้งที่ท่านเองก็มีความประเสริฐและสร้างคุณงามความดีไว้อย่างมากมายมหาศาล

อย่างไรก็ตาม กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้าของท่านอุมมาน ุ้เป็นอีกประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองการปกครองที่สำคัญ ซึ่งการทำสัตยาบันอัล-ริฎวานเกิดขึ้นในเดือนซุลกิดอะฮ์ ปี ฮ.ศ.6 ที่ใต้ต้นสะมุเราะฮ์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับนครมักกะฮ์มีชื่อเรียกว่าอัล-หุฎัยบียะฮ์ โดยที่เราะสูลุลลอฮ์ ุ้โดยเชิญชวนหลังจากที่ได้ส่งท่านอุมมาน ุ้เป็นทูตไปเจรจากับชาวมักกะฮ์และอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาของบรรดามุสลิม เพื่อจะมาทำอุมเราะฮ์ไม่เข้ามาเพื่อการสู้รบแต่อย่างใด แต่ปรากฏว่าท่านอุมมาน ุ้เดินทางกลับมอล่าช้า และมีข่าวลือว่าพวกมุชริกีนได้สังหารท่านอุมมานเสียแล้ว ด้วยเหตุนี้บรรดาเคาะฮาบะฮ์ได้ทำสัตยาบันว่าจะสังหารพวกมุชริกีนเป็นการล้างแค้นให้แก่ท่านอุมมาน ุ้หลังจากพิจารณาข่าวลือดูแล้ว มีความเป็นไปได้ว่าท่านอุมมานยังไม่เสียชีวิต ท่านเราะสูล ุ้จึงได้อาหม่ออีกข้างของท่านมาทำสัตยาบันแทนให้แก่อุมมาน ุ้ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้บอกกล่าวถึงความประเสริฐของกลุ่มบุคคลที่ได้ทำสัตยาบันในครั้งนี้ในหลายโองการด้วยกัน และเช่นเดียวกันท่านเราะสูลุลลอฮ์ ุ้ได้พูดถึงพวกเขาไว้ในหลายพจนารถด้วยกัน นับตั้งแต่การทำสัตยาบันต่อเราะสูล ุ้ในครั้งนั้น ผู้ที่ได้เข้าร่วมรู้สึกภาคภูมิใจ เป็นที่รู้จักกันว่าพวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีความประเสริฐ มีความพิเศษ และรู้ถึงสถานะตำแหน่งของพวกเขา และไม่ได้มีการตำหนิต่อบรรดาผู้ที่อยู่นครมะดีนะฮ์รวมถึงมุสลิมคนอื่นๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมทำสัตยาบันในครั้งนี้แต่อย่างใด แต่เมื่อเหตุการณ์การตำหนิใส่คัลท์ที่มีต่อเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ุ้ได้เริ่มปรากฏขึ้น พวกเขาเริ่มขุดคุ้ยข้อบกพร่องของท่านพวกเขาได้ใส่ร้ายจนเป็นเหตุให้ต้องออกจากการเชิ่ฟงปฏิบัติตามผู้นำด้วยกับเหตุผลหลายประการด้วยกัน

นอกจากนี้ยังมีกรณีการที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه สั่งปลดอับดุลลอฮ์ อิบน์ ค็อยส หรือเป็นที่รู้จักกันในนามอบูมุซา อัล-อัชอะรีย رضي الله عنه ซึ่งเป็นที่รักใคร่ของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของเขาในนครบัสเราะฮ์ แล้วได้ทำการแต่งตั้งอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร ผู้มีอายุเพียง 24 หรือ 25 ปีเท่านั้น โดยอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ซึ่งเป็นประเด็นที่ว่าท่านแต่งตั้งให้เครือญาติได้รับตำแหน่ง (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 292-293 ; Abdullah al-Qari, 2550 : 64) และกรณีการสั่งปลดมูฮัมหมัด อิบน์ ซุฮ์บะฮ์ จากการเป็นผู้ปกครองนครกูฟะฮ์ จากนั้นได้แต่งตั้งสะอูด อิบน์ อบีวัคคอส ในเวลาต่อมาได้แต่งตั้งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านอุมมาน رضي الله عنه ซึ่งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ยังมีข้อหาว่าเป็นคนที่ชอบเสพสุราอีกต่างหาก (Abdullah al-Qari, 2550 : 64)

5.1.1.2 ด้านสังคม

สถานการณ์ความขัดแย้งในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ที่เกิดขึ้นมีทั้งในระดับองค์กรและระดับสังคมทั่วไป แม้ว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนาแต่ก็เป็นประเด็นที่อยากหลีกเลี่ยงได้ตราบที่มนุษย์ยังอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมสอดคล้องกับคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ในคัมภีร์อัลกุรอาน ความว่า “ความเสื่อมเสียได้เกิดขึ้นทั้งทางบกและทางน้ำอันเนื่องจากสิ่งที่น้ำมีของมนุษย์ได้กระทำไว้” (อัล-รุม : 41) ซึ่งอิบนุ กะษีร์ (Ibn Kathir, 1994 : 3/576-577) ได้อธิบายโอองการนี้ว่า “ความเสื่อมเสีย” ดังกล่าวนั้น หมายถึง “บนบกฝนจะหยุดตกจากนั้นจะเกิดความแห้งแล้งกันดาร ส่วนในน้ำบรรดาสัตว์น้ำจะเหลือน้อยสูญหาย” และอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง “ความจำเริญจากการเพาะปลูกพืชพรรณธัญญาหารจะลดน้อยลงอันเนื่องจากการก่อกรรมทำบาปของมนุษย์” เช่นเดียวกับในอีกโอองการหนึ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ความว่า “และหากว่าสวรรค์ได้ปล่อยตามอารมณ์ใฝ่ต่ำของพวกเขาแล้ว แน่นอนขึ้นฟ้าทั้งหลายและแผ่นดินรวมทั้งบรรดาสรรพสิ่งที่อยู่ในนั้นต้องเสียหาย” (อัล-มูมิnun : 71) อย่างไรก็ตาม สาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้นก็มาจากความปรารถนาในทรัพย์สินและอำนาจที่ไม่มีวันสิ้นสุด จึงทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict)

ความขัดแย้งในด้านสังคมที่เกิดขึ้นในยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه มีหลากหลายระดับ โดยระดับปัจเจกบุคคล อาทิ กรณีอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ (al-Nubakhtiy (1959) ; Akbar Shah Najib แปลโดยบรรจง บินกาซัน (2552) กรณีไม่ละหมาดยอที่มินา (al-Bukhari (1991 : 2/563 , 3/509) ; Ahmad (1995 : 3/351) ; Abu Dawud (n.d. : 2/199) ; Muhammad al-Ghabban (1999) กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร์ (Ibn Abi Shaibah (n.d. : 15/220-222) ; Ahmad (1999 : 1/452 ; Muhammad al-Ghabban (1999) ระดับสังคม อาทิ กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน (Ibn Abi Shaibah (n.d. : 15/210) ; al-Tabariy (1984) ; al-Suyuti (2003 : 46-47) ; Muhammad al-Ghabban (1999) กรณีที่ดินสงวน (Ibn Abi Dawud (28-29) ; al-Tabariy (1984) ; Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003)

และระดับที่ส่งผลต่อรัฐ อาทิ กรณีการไม่เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ (Ibn Sa'ad (1996) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) กรณีการถอยร่นจากสมรภูมิอุหุด Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า (Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003)

ประเด็นปัญหาความขัดแย้งทางด้านสังคมที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์อันส่งผลให้เกิดปัญหาในระดับสังคมที่สำคัญประเด็นหนึ่งคือ ความขัดแย้งอันเกิดจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ โดยในยุคสมัยดังกล่าวอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ได้ตั้งตนเป็นศัตรูกับท่านของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์และใช้ความพยายามในการปล่อยข่าวให้ร้ายต่อท่านเรื่อยมา เป็นการลดความน่าเชื่อถือให้กับท่าน อาจกล่าวได้ว่ากรณีเป็นความขัดแย้งแฝงโดยมีเป้าประสงค์บางประการอยู่เบื้องหลัง และเป็นความขัดแย้งระดับปัจเจกบุคคล

กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ซึ่งเขาเป็นที่รู้จักกันในนามอิบนุ เสาดาอ์ เป็นชาวยิวที่มาจากค็อนอาอ์ เข้ารับอิสลามในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์โดยมีเจตนาที่จะใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของมุสลิม และได้อาศัยอยู่ในนครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะเข้าไปสอดแนมกิจการภายในและหาจุดอ่อนของมุสลิม อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นผู้ต่อต้านอิสลามในด้านหนึ่งและในอีกด้านหนึ่งก็เป็นศัตรูต่อเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน^{رضي الله عنه} เขาคิดจะหาทางแก้แค้นท่านอุมัยยะฮ์อยู่ตลอดเวลา ครั้นเมื่อเขาย้ายมาอยู่ที่เมืองกุฟะฮ์ในตอนแรกเขาทำตัวเป็นคนเคร่งครัดศาสนาและไม่เข้าหาเขาก็ได้รับการยกย่องและยอมรับ เมื่อสะอีด อิบน์ อัล-อาศ ผู้ปกครองเมืองกุฟะฮ์ ได้สังเกตเห็นแผนการอันชั่วร้ายของเขา อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ จึงถูกเรียกตัวมาสอบถาม เมื่อเจตนาร้ายของเขาถูกเปิดโปงและผู้คนเริ่มระแวง เขาก็รู้ว่าบรรยากาศในเมืองกุฟะฮ์ไม่เอื้ออำนวยสำหรับแผนการร้ายของเขาอีกต่อไปแล้ว ดังนั้นเขาจึงได้ย้ายออกจากเมืองกุฟะฮ์แล้วไปยังซีเรีย

ในหนังสือประวัติศาสตร์ชื่อ “เราเถาะตุศเศาะฟา” ได้กล่าวถึงส่วนหนึ่งจากคำสอนของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ว่า “หนึ่งในหลายเรื่องที่อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ได้เทศนาไว้ก็คืออนบีทุกท่านจะมีผู้รับสืบทอดที่ได้รับการสั่งเสีย (วะศียะฮ์) หลังจากอนบินั้นๆ ได้สิ้นชีวิต ท่านนบีมุฮัมมัดก็เช่นกันซึ่งได้สั่งเสียเกี่ยวกับตำแหน่งผู้นำสูงสุดแก่ท่านอะลี^{رضي الله عنه} ซึ่งในทัศนะของท่านนบีมุฮัมมัดท่านอะลียมีวิชาความรู้สูง ชำนาญในเรื่องการตัดสินข้อชี้ขาดต่างๆ (ฟัตวา) มีความกล้าหาญและมีเกียรติ เป็นคนที่มีความไว้วางใจ (อะมานะฮ์) และตักวา หลังจากนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ได้เทศนาว่า “แท้จริงชาวมุสลิมได้ทรยศต่อท่านอะลี^{رضي الله عنه} และได้ทำลายสิทธิของท่านอะลียคือสิทธิแห่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์และผู้นำ (อิหม่าม) บัดนี้ถึงเวลาแล้วสำหรับชาวมุสลิมที่จักต้องช่วยเหลือและสนับสนุนท่านอะลียด้วยการจัดตั้งองค์กรฝ่ายตรงข้ามกับเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ และถอนคำกล่าวสัตยาบัน “ผลของการเทศนาของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ นี้ทำให้สังคมชาวอียิปต์เป็นจำนวนมากได้ถอนคำสัตยาบันที่เคยให้ไว้แก่ท่านอุมัยยะฮ์^{رضي الله عنه}”

กรณีมีผู้ปกครองบางคนที่อยู่ภายใต้การแต่งตั้งในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มักจะบีบบังคับประชาชนและล่วงล้ำสิทธิของพวกเขา พบว่า ประชาชนมีฐานะยากจน แต่ปรากฏว่าผู้ปกครองมีความร่ำรวย เกิดช่องว่างทางฐานะความเป็นอยู่ในสังคม และจะพบได้ในหลายๆ แห่งบุคคลที่มาจากสายตระกูลอุมัยยะฮ์ มีความเป็นอยู่ที่หรูหราฟุ่มเฟือย เพราะได้รับทรัพย์สินช่วยเหลือจากตีวานุลลอฮ์อย่างมากมาจากเคาะลีฟะฮ์อันเนื่องจากอุปนิสัยของท่านที่ชอบบริจาค (Abdullah al-Qari แปลโดย ดลมนรรัตน์ บากา, 2550 : 67)

นอกจากนี้ มีกรณีการเนรเทศอูซัยร อัล-ฆิฟารีย رضي الله عنه หลังจากที่ถูกอูซัยรเคยกล่าวตักเตือนแก่เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ถึงการใช้ชีวิตอย่างหรูหราฟุ่มเฟือยของผู้ปกครองบางแคว้นและเจ้าหน้าที่บางคน เพราะเห็นว่าบางคนมีความเป็นอยู่ที่ร่ำรวยมากในขณะที่ประชาชนมีความยากจนในความเป็นจริงแล้วอูซัยร رضي الله عنه ไม่ได้มีความตั้งใจจะลบล้างเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ใดๆ เขาทำหน้าที่นักเผยแผ่คนหนึ่งเท่านั้น จากเหตุการณ์นี้เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه คิดไปว่าจะสร้างความแตกแยกขึ้นในสังคม ท่านจึงมีคำสั่งให้เนรเทศอูซัยร رضي الله عنه ออกไปยังอัร-รอบาอะฮ์ ซึ่งเป็นดินแดนทุรกันดารซึ่งอยู่ห่างไกลจากนครมะดีนะฮ์ (Abdullah al-Qari แปลโดย ดลมนรรัตน์ บากา, 2550 : 68-69)

5.1.1.3 ด้านแนวปฏิบัติศาสนา

แนวปฏิบัติในด้านศาสนาในเรื่องปลีกย่อย (คิลาฟียะฮ์) บางประเด็นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ก็ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นเช่นเดียวกัน แนวปฏิบัติในทางศาสนาจะเป็นการมุ่งให้มุสลิมเกิดความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และยอมรับว่าอัล-วะหฺยู (วิวรณ์) เป็นแหล่งที่มาของสัจธรรม ถึงกระนั้นปัญหาความขัดแย้งในแนวปฏิบัติปลีกย่อยด้านศาสนาเป็นอีกประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน อย่างเช่น กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน (Ibn Abi Shaibah (n.d. : 15/210) ; al-Tabariy (1984) ; al-Suyuthiy (2003 : 46-47) ; Muhammad al-Ghabban (1999) กลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏได้หยิบยกประเด็นปัญหานี้มาทำลายความน่าเชื่อถือของท่าน โดยอ้างว่าท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ทำอุตริกรรมขึ้นและการกล่าวหาว่าท่านอุมัยมาน رضي الله عنه เป็นคนสังเฝ้าอัลกุรอาน ทั้งที่ในความเป็นจริงท่านมิได้ทำอะไรเกินเลยขอบเขตของบทบัญญัติ ไม่ได้ทำตามโดยอำเภอใจหรืออารมณ์ความรู้สึก แต่กระทำโดยผ่านการปรึกษาหารือต่อบรรดาอัครสาวกผู้อาวุโส และสาเหตุที่สังเฝ้าอัลกุรอานเพื่อไม่เกิดความสับสนและเป็นเอกภาพในด้านระเบียบวิธีการอ่าน อีกทั้งมีประเด็นปัญหาการไม่ละหมาดย่อที่มินา (al-Bukhari (1991 : 2/563 , 3/509) ; Ahmad (1995 : 3/351) ; Abu Dawud (n.d. : 2/199) ; Muhammad al-Ghabban (1999) อันเป็นประเด็นปัญหาข้อปลีกย่อยทางศาสนาซึ่งท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นเพียงผู้วินิจฉัยคนหนึ่ง ก็เกิดเป็นกรณีปัญหาติดตามมาเช่นเดียวกัน

ความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากการมีความคิดเห็นที่ต่างในแนวปฏิบัติด้านศาสนา อธิบายได้จากกรณีการรวบรวมอัลกุรอาน จากสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) เล่าว่าบรรดากลุ่มคนที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อเศาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه ได้กล่าวตำหนิต่อการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของท่าน ในขณะที่ท่านอะลี رضي الله عنه ได้กล่าวกับพวกเขาว่า “โอ้มวลมนุษยชาติพวกท่านทั้งหลายอย่าได้กินเลยต่อท่านอุมัยยะฮ์ อย่าพูดถึงท่านนอกจากในเรื่องที่ต้งาม หรือให้พูดถึงท่านในเรื่องที่ดีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ﷻ ว่า เขาไม่ได้กระทำการสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอานนอกจากเป็นสิ่งที่คนส่วนมากจากพวกพวกเราเป็นที่รับรู้กัน” (Ibn Abi Dawud, 1984 : 28-29) นอกจากนี้ อัญญาอะบะริย กล่าวไว้ว่า “ส่วนหนึ่งจากสิ่งที่พวกเขาได้ตำหนิต่อท่านอุมัยยะฮ์ การที่ท่านสั่งเผาอัลกุรอานฉบับบันทึกของอิบนุ มัสอูด رضي الله عنه และฉบับบันทึกของอุมัยยะฮ์ จากนั้นได้รวบรวมให้เป็นฉบับบันทึกโดยซัยด์ อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه และได้คืนกลับไปแจกจ่ายให้แก่ประชาชนในเวลาต่อมา” (al-Tabariy, 1984 : 3/99)

ส่วนคำตอบสำหรับประเด็นที่มีผู้ตำหนิใส่ร้ายว่าท่านเศาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ เป็นผู้สั่งเผาทำลายคัมภีร์อัลกุรอาน การเผาหรือทำลายอัลกุรอานถือว่าเป็นสิ่งที่อนุญาตหากการคงเหลืออยู่เป็นสิ่งที่สร้างความเสียหาย หรือในอัลกุรอานมีสิ่งแปลกปลอมที่ไม่ใช่โองการอัลกุรอานมีปรากฏอยู่ในนั้น หรือมีโองการที่ถูกยกเลิกยังคงเหลืออยู่อีก หรืออัลกุรอานไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งลักษณะที่กล่าวมานี้บรรดาอัครสาวกทั้งหมดล้วนเห็นพ้องยอมรับ (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/80)

กรณีการไม่ละหมาดยอที่มินา ปรากฏว่าท่านเราะสูล ﷺ ในช่วงที่ประกอบพิธีหัจญ์ ขณะที่ท่านพักอยู่ ณ ทุ่งมินา ท่านจะย่อละหมาดย่อจากจำนวน 4 ร็อกอะฮ์ เหลือ 2 ร็อกอะฮ์ เศาะลีฟะฮ์ออบูบักร์ เศาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ทั้งสองท่านก็ปฏิบัติตามแบบฉบับดังกล่าว ส่วนเศาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ในช่วง 6 ปีแรกของการดำรงตำแหน่งเศาะลีฟะฮ์ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่ในเวลาต่อมาท่านได้วินิจฉัย (อิญติฮาด) ใหม่และได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ การกระทำดังกล่าวส่งผลให้เศาะฮาบะฮ์จำนวนหนึ่งมีความเห็นขัดแย้งกันในเรื่องนี้ ส่วนหนึ่งได้แก่ อิบน์ อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه ได้อธิบายว่าแบบอย่างของท่านเราะสูล ﷺ ต้องละหมาดย่อ ตามที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้ถือปฏิบัติมา และรวมถึงการปฏิบัติของบรรดาเศาะลีฟะฮ์ทั้งสามท่าน ออบูบักร์ อุมัยยะฮ์ และอุมัยยะฮ์ ในช่วงแรกของการดำรงตำแหน่ง (al-Bukhari, 1991 : 2/563 , 3/509)

มีรายงานว่าประชาชนจำนวนหนึ่งได้ตำหนิต่อการกระทำดังกล่าวของท่านอุมัยยะฮ์ رضي الله عنه ดังนั้นท่านได้อธิบายถึงสาเหตุของการละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ พร้อมทั้งแจกแจงรายละเอียดจากสายรายงานต่างๆ ประกอบด้วยหลายเหตุผลด้วยกัน ส่วนหนึ่ง ท่านกล่าวอ้างว่าท่านได้แต่งงานกับชาวมักกะฮ์นับตั้งแต่ท่านเดินทางมาถึง ดังที่เคยได้ยินท่านเราะสูล ﷺ กล่าวไว้ความว่า “ใครที่ได้แต่งงานกับคนพื้นที่ใด ดังนั้นจงละหมาดเหมือนกับคนในพื้นที่นั้น” ท่านได้ยึดเอานครมักกะฮ์เป็น

เสมือนที่พำนัก ด้วยเหตุนี้ท่านถือว่าตัวของท่านใช้ข้อชี้ขาดทางศาสนา (หุกุม) เดียวกับคนในพื้นที่ (Ahmad, 1995 : 3/351 ; Abu Dawud, n.d. : 2/199) สรุป ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เป็นผู้วินิจฉัยปัญหา (มุจญฺตะฮิด) พร้อมทั้งมีหลักฐาน ท่านเป็นปราชญ์อาวุโสของบรรดาเคาะหะบะฮ์ในด้านนิติศาสตร์อิสลามและมีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะเรื่องการประกอบพิธีหัจญ์ จนกระทั่งมุฮัมมัด อิบน์ ลีรีน กล่าวว่ “ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการประกอบพิธีหัจญ์มากที่สุดคืออูษมาน หลังจากนั้นอิบนุ อุมัร” (Ibn Hajar, n.d. : 2/572) และหากสมมุติฐานว่าท่านได้วินิจฉัยปัญหาโดยที่ไม่มีหลักฐาน การกระทำดังกล่าวก็ไม่สามารถนำมาเป็นประเด็นตั้งต้นเป็นกบฏออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه และสุดท้ายก้าวไปสู่การสังหารท่านแต่ประการใดเลย

5.1.1.4 ด้านเศรษฐกิจ

ดังที่ทราบว่เศรษฐกิจเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกยุคสมัย มนุษย์จำต้องอาศัยกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อมาตอบสนองความต้องการดำรงอยู่ในสังคมความขัดแย้งในด้านเศรษฐกิจจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เช่นเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าการหลีกเลี่ยงปัญหาในด้านนี้ จำต้องมีระบบการทำธุรกรรมทางด้านเศรษฐกิจที่มีความเป็นธรรม และไม่อนุญาตให้ละเมิดอธิปไตยของผู้อื่นจะด้วยวิธีการอันใดก็ตาม และปัจจัยทางเศรษฐกิจแม้ว่าจะเป็ปัจจัยกระตุ้น (Catalyst Factor) ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ในทุกเมื่อ แต่ก็อาจเป็นสาเหตุของเชื้อไฟที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและเป็นอาจกลายเป็นความรุนแรงในที่สุด

ด้วยเหตุนี้กลุ่มบุคคลที่มีอคติต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้หยิบยกเอากรณีที่ท่านได้จัดที่ดินสงวนมาเป็นประเด็นในการทำลายความน่าเชื่อถือของท่าน ทั้งที่ท่านได้ตอบโต้ถึงวัตถุประสงค์ของการสงวนที่ดินเอาไว้เพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงอูฐที่ได้รับมาจากการเก็บซะกาตกรณีที่ดินสงวน (Ibn Abi Dawud (1984 : 28-29) ; al-Tabariy (1984) ; Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003)

กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา) จากเหตุการณ์ครั้งเมื่อมีชาวอียิปต์ได้เดินทางมายังนครมะดีนะฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ต้อนรับ พวกเขาได้กล่าวกับท่านอูษมานว่า “จงเอาอัลกุรอานมา” ท่านอูษมานก็เอาอัลกุรอานมาให้ตามคำขอ พวกเขาพูดว่า “จงเปิดอัล-สาบิอะฮ์” โดยที่พวกเขาเรียกลูเราะฮ์ยูนุสว่า อัล-สาบิอะฮ์ ท่านได้อ่านจนกระทั่งถึงคำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ

﴿ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴾

(يونس : 59)

ความหมาย “จงกล่าวเถิดมุหัมมัดว่าพวกเจ้าเห็นแล้วมิใช่หรือซึ่งเครื่องยังชีพที่พระองค์อัลลอฮฺทรงประทานให้แก่พวกเจ้า แล้วพวกเจ้าก็ทำให้บางส่วนเป็นที่ต้องห้าม (หะรอม) และบางส่วนเป็นที่อนุมัติ (หะلال) จงกล่าวเถิดมุหัมมัดว่า อัลลอฮฺทรงอนุมัติให้แก่พวกเจ้าหรือพวกเจ้าอุปโลกน์แก่อัลลอฮฺกันแน่”

(ยูनुส : 59)

จากนั้นพวกเขาถกเถียงกับท่านอุมมานุสว่า “จงหยุด ท่านคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการที่ท่านไปกำหนดเขตที่ดินหวงห้าม พระองค์อัลลอฮฺอนุญาตให้กับท่านหรือท่านเป็นผู้ที่อุปโลกน์มันขึ้นต่ออัลลอฮฺ?” ท่านอุมมานุสกล่าวว่า “ปล่อยให้เถิด มันถูกประทานลงมาเพราะสาเหตุเช่นนั้น.. เช่นนี้บ้าง.. ส่วนการสงวนที่ดินนั้นแท้จริงท่านอุมรฺก็เคยสงวนที่ดินเพื่อเป็นทุ่งเลี้ยงอูฐที่ได้มาจากการเก็บชะกาดมาก่อนฉัน ต่อมาเมื่อฉันได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺปริมาณอูฐก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น ฉันก็เลยขยายพื้นที่ดินสงวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงปล่อยให้มันไปเถิด...” ด้วยเหตุนี้เป็นที่ปรากฏชัดว่ากลุ่มกบฏได้แสดงตนอย่างชัดเจนหนึ่งจากสาเหตุที่พวกเขาตีตนออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮฺอุมมานุสคือเรื่องที่ดินสงวน แต่ทว่าพวกเขาไม่รู้ชัดว่าเป็นสถานที่ตรงไหนที่ท่านอุมมานุสได้สงวนที่ดินเอาไว้ และเป็นที่ปรากฏชัดจากคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮฺอุมมานุสที่บอกว่าวัตถุประสงค์ของที่ดินสงวนเพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บชะกาด แล้วพวกเขาก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด

และในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมรฺ ท่านได้ห้ามบรรดาเคาะหาบะฮฺจำนวนหนึ่งให้ออกจากมะดีนะฮฺ และผู้ใดที่ออกไปปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าเมือง แม่ทัพ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารและอื่นๆ นั้น ต่างก็ถูกท่านอุมรฺห้ามไม่ให้มีสิทธิครอบครองที่ดินและใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย ในสมัยนั้นประชาชนต่างก็เชื่อฟังคำสั่งของท่านอุมรฺ พวกเขามีความเกรงกลัวและให้เกียรติต่อคำสั่งของท่านอุมรฺ แต่ในเมื่อสิทธิของการครอบครองที่ดินที่อยู่นอกเมืองหลวงได้มีขึ้นอย่างเต็มที่ ที่สำคัญที่สุดคือตามเมืองใหม่ที่เพิ่งเปิดดำเนินการ ทำให้หลักการต่อสู้ของบรรดาเคาะหาบะฮฺที่มีความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮฺในการเผยแพร่ศาสนาอิสลามค่อยๆ หริ้แสงและมีความหย่อนยานลง จึงเกิดการแย่งชิงตำแหน่งและชื่อเสียง ตลอดจนพยายามแสวงหาความร่ำรวยให้แก่ตนเอง (Abdullah al-Qari แปลโดย ตลมนรรัตน์ บากา, 2550 : 65) และอีกประการหนึ่งคือ นโยบายการบริหารกองคลังของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมานุสก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ท่านได้ใช้ระบบตีวานอัล-อะฎอฮ์ (องค์การเพิ่มทรัพย์สินและการบริการอุดหนุน) อย่างง่ายดาย ซึ่งมีความแตกต่างเป็นอย่างมากกับในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมรฺ อิบน์ อุมรฺ ซึ่งหากท่านจะมอบทรัพย์สินจากบัยตุลมาลให้แก่ประชาชนทั่วไปตามความจำเป็นของทุกคนก็ตาม แต่ท่านจะมีความรอบคอบในเรื่องนี้อย่างที่สุด ท่านไม่ได้ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยหรือจ่ายเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง (Abdullah al-Qari แปลโดย ตลมนรรัตน์ บากา, 2550 : 65)

5.1.1.5 ด้านกระบวนการยุติธรรม

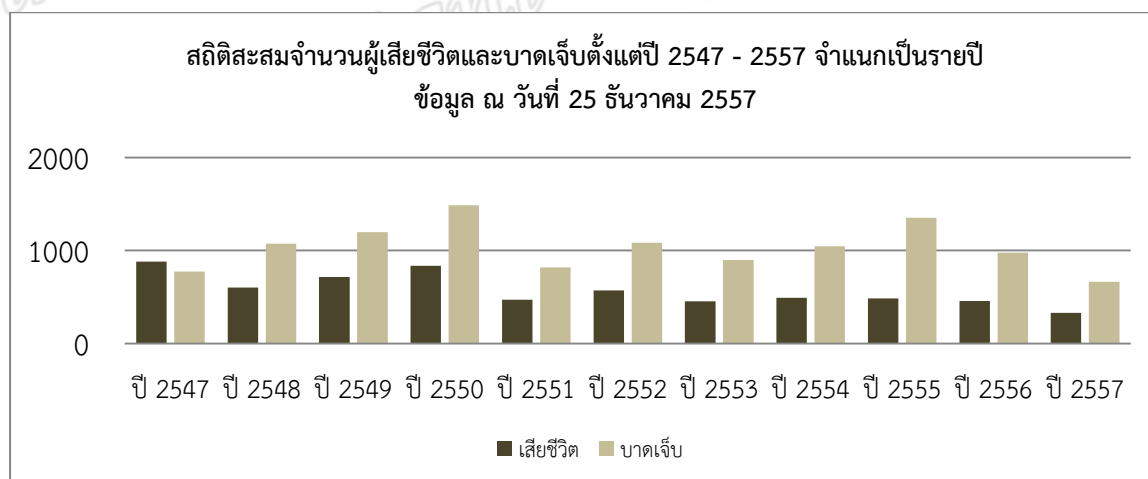
ความยุติธรรมเป็นทั้งปรัชญา แนวคิด กลวิธีในการปกครอง เยียวยารักษา แก้ปัญหา และสร้างความสามัคคีระหว่างผู้คนในองค์กรหรือสังคม ดังนั้นองค์กรหรือสังคมใดไม่มีความยุติธรรมแล้ว ก็อย่าได้หวังว่าความสันติสุขจะเกิดขึ้น ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ผู้มีอคติต่อเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เป็นการเฉพาะและต้องการเป็นบ่อนทำลายต่ออิสลามในภาพรวม ได้เหยียบยกประเด็นใส่ไคล้ว่าท่านได้ลงโทษทำร้ายต่อท่านอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه เพื่อต้องการทำลายชื่อเสียงและสร้างความชอบธรรมในการที่จะโค่นล้มบัลลังก์เคาะลีฟะฮ์อุมมาน ทั้งที่ประเด็นนี้เป็นเรื่องความขัดแย้งของปัจเจกบุคคล (interpersonal conflict) และเป็นสายรายงานที่อ่อน (ฎะอ์อีฟ) แต่พวกเขาได้ขยายผลจนกระทั่งให้เป็นเรื่องราวใหญ่โต และกลุ่มบุคคลที่ตั้งเป็นกบฏได้ตำหนิว่าร้ายต่อเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ในกรณีการกล่าวหาว่าท่านได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه เป็นการกล่าวร้ายของบรรดาคนเขลา เพราะว่าการกระทำดังกล่าวจะไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย” (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/93) และยังมีกรณีที่เคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ไม่ได้ดำเนินการตัดสินคิฮอก (สังหารเป็นการตอบแทน) แก่อับยัดิลลาฮฺ อิบน์ อุมร์ อิบน์ ค็อฎฏอบ ขณะที่เขาเป็นคนสังหารอัล-ฮุรุมซาน ซึ่งเป็นคนรับใช้ของอะมีร์มุอุมินีนหลังจากที่เขาได้เข้ารับอิสลาม...(Ibn Taimiyah อ้างถึงใน Muhammad Ibn al-Ghabban, 1999 : 1/95)

โดยสรุปแล้ว ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ กรณีการไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิมะดีร์ กรณีการถอยร่นในสมรภูมิมุฮุด กรณีการทำสัตยาบันอัล-ริฎวาน ล่าช้า กรณีการสั่งปลดอับมุซซา อัล-อัชอะรีย และกรณีการสั่งปลดมุฆีเราะฮฺ อิบน์ ซุบะฮฺ (2) ด้านสังคม ได้แก่ กรณีของอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ (3) ด้านการปฏิบัติศาสนา ได้แก่ กรณีการรวบรวมคัมภีร์อัลกุรอาน และการไม่ได้ละหมาดอยู่ที่ทุ่งมินา (4) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กรณีการจัดสรรที่ดินสงวน กรณีการอนุญาตให้ครอบครองที่ดินโดยอิสระ และกรณีนโยบายการบริหารกองคลังที่เปลี่ยนไป (5) ด้านกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه และกรณีที่ท่านไม่ได้ดำเนินการตัดสินคิฮอกต่ออับยัดิลลาฮฺ อิบน์ อุมร์ ซึ่งส่วนมากแล้วเป็นความขัดแย้งในระดับปัจเจกบุคคล เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวของท่านเอง อันเนื่องจากนิสัยส่วนตัวหรือบุคลิกภาพของท่าน เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์อย่างเจาะลึกแล้วจะพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับท่านส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการใส่ไคล้จากศัตรูฝ่ายตรงข้ามที่ต้องการทำลายอิสลามในภาพรวม และมีอคติต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานเป็นการเฉพาะ โดยพวกเขาพยายามให้ร้ายป้ายสีเพื่อลดทอนความน่าเชื่อถือและในที่สุดหมดความชอบธรรมที่จะอยู่ในตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์อุมมานต่อไป

5.1.2 วิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2547 เป็นต้นมาเริ่มก้าวสู่ความรุนแรงอย่างเป็นลำดับ ผลกระทบจากความขัดแย้งส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมากดังที่ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี (2556 : 1) ได้บอกถึงสถิติล่าสุดเกี่ยวกับความรุนแรงในชายแดนใต้ในช่วง 10 ปี ตั้งแต่ มกราคม 2547 ถึงมิถุนายน 2557 แสดงให้เห็นจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นเป็น 14,329 ครั้ง ทำให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บรวมกันประมาณ 17,253 คน ในบรรดาผู้เสียชีวิต 6,159 คน ส่วนใหญ่เป็นมุสลิม 3,619 คน หรือคิดเป็น 58.76% ของผู้เสียชีวิตทั้งหมด โดยเป็นผู้เสียชีวิตที่เป็นชาวพุทธ 2,382 คน หรือประมาณ 38.68% ในทางตรงข้าม ในบรรดาผู้บาดเจ็บประมาณ 11,094 คน ส่วนใหญ่จะเป็นชาวพุทธประมาณ 6,547 คนหรือ 59.01% และเป็นชาวมุสลิม 3,547 คน หรือประมาณ 31.97 % เมื่อเปรียบเทียบเหตุการณ์ความรุนแรงเป็นรายเดือนจะพบว่า การบาดเจ็บและเสียชีวิตมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นนับแต่เดือนกรกฎาคม 2550 เป็นต้นมา

นอกจากนี้ ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้ทำการรวบรวมสถิติเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2547-2557 จากสถิติสะสมพบว่า มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 6,286 ราย เฉลี่ยมีผู้เสียชีวิตปีละ 571 ราย และมีผู้ได้รับบาดเจ็บ 11,366 ราย เฉลี่ยปีละ 1,033 ราย (สุภาภรณ์ พันธ์สนาชี และคณะ, 2557 : 3) ดังที่ได้แสดงในแผนภาพที่ 5.2

แผนภาพที่ 5.2 สถิติสะสมจำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บตั้งแต่ปี 2547 - 2557
(ที่มา : สุภาภรณ์ พันธ์สนาชี และคณะ, 2557)

นอกจากนี้ จากการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันมีการสรุปเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาจากผลการศึกษาที่สอดคล้องกันว่า ปัญหา

ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีปมปัญหาและเงื่อนไขที่นำมาใช้ขยายวงของปมปัญหา เพื่อแสวงประโยชน์เฉพาะกลุ่ม กล่าวคือปมปัญหาที่แท้จริงเป็นปัญหาการแบ่งแยกดินแดนที่เชื่อมโยงมาจากปมประวัติศาสตร์ ซึ่งกลุ่มก่อความไม่สงบกำหนดเป็นเป้าหมายสุดท้ายในการเคลื่อนไหวต่อสู้เอาชนะ โดยใช้ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญ 3 ประการเพื่อเคลื่อนไหวปลุกปั่นขยายวงของปมปัญหา ดังนี้ (รายงานของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549 : 35) ; คณะกรรมาธิการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร, 2553 : 61)

1) เงื่อนไขพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรมสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ได้ถูกนำไปปลุกปั่นเพื่อปลุกฝังความคิดและความเชื่อที่ผิดๆ รวมทั้งสร้างความรู้สึกละแวกแยกในหมู่ประชาชน

2) เงื่อนไขพื้นฐานทางการเมืองการปกครองซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐที่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ และความไม่เป็นธรรมของกระบวนการยุติธรรม ทำให้เจ้าหน้าที่เข้าไม่ถึงประชาชนและไม่สามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ ส่งผลให้ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐ

3) เงื่อนไขพื้นฐานทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำกับพื้นที่อื่นๆ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เข้มแข็งและกระจายผลการพัฒนาอย่างไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนค่อนข้างมากรวมทั้งคุณภาพชีวิตของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ โดยเฉพาะด้านการศึกษาและสาธารณสุข

อย่างไรก็ตาม ยังมีเงื่อนไขอื่นๆ ประกอบที่ส่งผลให้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ยังคงเกิดขึ้นจนถึงปัจจุบัน ส่วนหนึ่งได้แก่ นโยบายการแก้ปัญหาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ขาดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้ง การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐที่ใช้ความรุนแรงต่อประชาชน การปฏิสัมพันธ์ของข้าราชการในพื้นที่กับประชาชน และรวมไปถึงการแสวงหาโอกาสจากเหตุการณ์ความไม่สงบของกลุ่มผู้มีอิทธิพล อาทิ ธุรกิจมืดค้ายาเสพติด ยาเสพติด ซึ่งมีแนวโน้มว่าความรุนแรงสูงในพื้นที่จะเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยหรือเงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างชาวลีอและการบิดเบือนหลักคำสอนศาสนาโดยกลุ่มขบวนการก่อความไม่สงบเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างแนวร่วมและสร้างความชอบธรรมให้มือคติดต่อเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ และเมื่อนำมาขมวดรวมกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในเชิงประวัติศาสตร์ จึงเกิดการสะสมและส่งต่อความเข้าใจมาจนถึงปัจจุบัน ดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่หล่อเลี้ยงให้เกิดความรุนแรงในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่ด้านต่างๆ คือ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนา และความเชื่อ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา ด้านกระบวนการยุติธรรม และ

ด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดของประเด็นความขัดแย้ง (คณะกรรมการการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553) ; เอก ตั๋งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) ; รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช (2556) ; สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 สรุปประเด็นความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

สรุปภาพรวมรายด้าน	ลักษณะปัญหา
1. ด้านการเมืองการปกครอง	การเกิดความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการนำไปเชื่อมโยงกับประเด็นความเชื่อทางศาสนา อีกทั้งมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ จากปัจจัยดังกล่าวนี้จึงถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นทางการเมืองที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดความขัดแย้ง จนกระทั่งกลายมาเป็นความรุนแรงในที่สุด
2. ด้านศาสนาและความเชื่อ	แม้ศาสนาจะไม่ใชสาเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรง แต่ก็มีความเชื่อว่าศาสนาอิสลามได้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของผู้ก่อความไม่สงบ โดยพบว่าการกระทำดังกล่าวได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่จะใช้สิทธิในการปกป้องตนเองจากผู้รุกรานและผู้ไม่ศรัทธาในอิสลาม (nonbeliever) จุดหมายของคำสอนดังกล่าวเป็นการปกป้องและผดุงความยุติธรรมแก่ศาสนาอิสลาม หากพิจารณาในมิติดังกล่าว อิสลามได้กลายเป็นข้ออ้างของคนบางกลุ่มซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในพื้นที่เพื่อใช้เป็นเหตุผลหลักในการต่อสู้กับอำนาจรัฐไทย

สรุปภาพรวมรายด้าน	ลักษณะปัญหา
3. ด้านเศรษฐกิจ	<p>มีสาเหตุสำคัญมาจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ</p> <p>1) ปัญหาความยากจน เกิดจากการมีภาวะเจริญพันธุ์สูงซึ่งเป็นภาวะที่นำไปสู่อัตราการเกิดค่อนข้างสูง การไม่ได้รับการศึกษาตามระบบหรือหากได้รับการศึกษาก็ไม่ตรงกับงานที่มี ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนในพื้นที่บางส่วนต้องอพยพไปหางานทำนอกพื้นที่</p> <p>2) ปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาสในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน เนื่องจากกฎระเบียบของรัฐและอำนาจอิทธิพลของกลุ่มทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการอาศัยช่องโหว่ของอำนาจรัฐ เช่นเดียวกับการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่รัฐมักจะเป็นผู้กำหนดและตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดความขัดแย้งตามมา ไม่เพียงเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนด้วยกันเองอีกด้วย</p>
4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม	<p>ภาครัฐยังขาดความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของประชาชนในพื้นที่ จึงกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมและถูกแทนที่ด้วยความเป็นไทยที่ภาครัฐพยายามสร้างให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความไม่พอใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จนของ ก่อให้เกิดความขัดแย้งติดตามมา</p>
5. ด้านการศึกษา	<p>สืบเนื่องจากการที่ภาครัฐพยายามเข้าไปควบคุมการจัดการการศึกษาของสถาบันปอเนาะซึ่งเป็นแหล่งที่ให้การศึกษาอิสลามในชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นแหล่งการบ่มเพาะคุณธรรมของเยาวชนในพื้นที่ รวมถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยภาพรวมทั้งประเทศ (หมายรวมถึงโรงเรียนเอกชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยได้) กลายเป็นอีกชนวนที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวงและปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐไทยไปโดยปริยาย เพราะพวกเขามองว่าภาครัฐพยายามทำลายระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของประชาชนคนในพื้นที่ซึ่งอยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน</p>

สรุปภาพรวมรายด้าน	ลักษณะปัญหา
6. ด้านกระบวนการยุติธรรม	เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน จากกรณีหลายๆ เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วแต่เป็นปัญหาที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการจัดการปัญหาที่ตั้งอยู่บนความมั่นคงของภาครัฐเป็นหลัก จนกระทั่งประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกฝังใจเรื่องการมีอคติของภาครัฐ และไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของรัฐไทยว่าจะช่วยปกป้องจากการที่พวกเขาถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้จริง
7. ด้านประวัติศาสตร์	ภูมิหลังของขบวนการต่อต้านอำนาจรัฐ หรือสมัยหนึ่งที่ทางราชการเคยเรียกว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดน หรือกลุ่มก่อความไม่สงบที่รู้จักกันในปัจจุบัน แท้จริงแล้วมีความเป็นมาที่ยาวนานคู่กับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยที่สำคัญคือ ได้มีนักวิชาการด้านความมั่นคงจำนวนมากเชื่อมั่นว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีในอดีตคือ 1 ใน 3 ส่วนของพลังแห่งอุดมการณ์การต่อสู้ของขบวนการแบ่งแยกดินแดนรุ่นใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การเข้าใจประวัติศาสตร์ปัตตานีเพื่อนำไปสู่การพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความมั่นคงของชาตินั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและความเป็นกลาง จุดเริ่มต้นจึงอยู่ที่การตั้งกรอบความคิดที่เป็นกลางและตามมาด้วยการตั้งสมมุติฐานที่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมที่สู้กันอยู่ตลอดเวลา จนนำไปสู่ความขัดแย้งและเกิดปัญหาความแตกต่างในความเข้าใจของคนปัจจุบัน

นอกจากนี้ คณะกรรมาธิการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553 : 63-64) ได้สรุปว่าโดยภาพรวมจากสถานการณ์ความขัดแย้งในอดีตระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลต่อภาพลักษณ์ของข้าราชการในสายตาประชาชนมุสลิมท้องถิ่นโดยเฉพาะข้าราชการตำรวจและฝ่ายปกครอง ซึ่งแม้ว่าวิกฤตการณ์ครั้งนั้นจะผ่านพ้นไปแล้ว แต่ความรู้สึกไม่พอใจและภาพลักษณ์ดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ในมุสลิมเชื้อสายมลายูเสมอมา จนส่งผลให้เกิดความไม่สงบขึ้นเป็นครั้งคราว โดยตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 การก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยังคงเป็นการปฏิบัติเชิงรัฐศาสตร์ที่ต้องการแยกตัวเป็นอิสระ ขณะที่รัฐบาลไทยกำลังมุ่งเน้นการเอาชนะการขยายอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และด้วยการปราบปรามอย่างรุนแรงคู่ขนานไป

กับการทำงานด้านจิตวิทยามวลชน ทำให้เหตุการณ์วิกฤตภาคใต้เริ่มสงบลงในช่วง พ.ศ.2525 แต่ก็ เป็นเพียงช่วงสั้นๆ เท่านั้น

จากผลการศึกษารายงานการวิจัยและรายงานการศึกษาปัญหาและคณะทำงาน ต่างๆ ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานความมั่นคงที่มีต่อสภาพปัญหา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งในอดีตและปัจจุบันทำให้ทราบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่นั้นมี หลายประการ ได้แก่ ปัญหาการเมืองการปกครอง การศึกษา การต่างประเทศ เศรษฐกิจ ยาเสพติด การแย่งชิงผลประโยชน์ของกลุ่มการเมือง การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมต่อประชาชนของเจ้าหน้าที่รัฐ บางส่วน ความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติ การกำหนดนโยบายและโครงการต่างๆ ที่ไม่ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ การขัดแย้งกันเองของเจ้าหน้าที่ การค้าของเถื่อน การประทุพติมิชอบในวงราชการ การเคลื่อนไหวต่อสู้กับอำนาจรัฐของขบวนการแบ่งแยกดินแดน การ ไม่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ปัญหาทางด้านสังคมจิตวิทยา กระแสการเมืองระดับสากล ที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อเจตคติของประชาชนบางกลุ่ม เช่น การปฏิบัติอิสลาม การปฏิเสธโลกาภิวัตน์ ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ปัตตานี ผลพวงจากนโยบายที่ผิดของรัฐในอดีต ต้องการจะปกป้องอัตลักษณ์ ของคนเชื้อชาติมลายู ตลอดถึงความผิดพลาดเชิงนโยบายของรัฐบาลที่ตัดสินใจยุบเลิกหน่วยงาน สำคัญที่ยังจำเป็นต่อภารกิจด้านความมั่นคง อันได้แก่ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) กองบัญชาการผสมพลเรือนตำรวจทหารที่ 43 (พตท.43) และเขตการศึกษา 2

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัจจัย เชิงสาเหตุที่สำคัญหลายประการ มีความเป็นไปได้ที่มีประเด็นปัญหาที่ซับซ้อนก่อให้เกิดความขัดแย้ง ในภาพรวมของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นการศึกษาแนวทางการแก้ไขจึงต้องเริ่มต้นจากการ ค้นหารากเหง้าของประเด็นปัญหาหลักของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงานที่มีหน้าที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ จำเป็นต้องมีทัศนคติที่เป็นกลางในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนศึกษาพิจารณาปรากฏการณ์และหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างรอบคอบโดยอาศัยหลักการ พิจารณาข้อมูล รายงานการศึกษาวิเคราะห์ และรายงานการสอบสวนขยายผลของเจ้าหน้าที่ ภาคสนาม จากคำให้การของประชาชนผู้ประสบเหตุรุนแรงโดยตรง ตลอดจนคำรับสารภาพของ สมาชิกกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบดังกล่าว (คณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนาและอรอร ภูเจริญ (2552) ; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์ แห่งชาติ (2549) ; สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) ; รุ่งรวี เฉลิมศรี ภิญโญรัช (2556) ; สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.)

ผู้วิจัยได้ศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาอัน อิบน์ อีฟฟานและปัญหาความขัดแย้งที่เกิดในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และศึกษา เปรียบเทียบประเด็นที่มีลักษณะความเหมือนและลักษณะความต่างพบว่ามี 4 ด้าน ประกอบด้วย

ด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านกระบวนการยุติธรรม จากนั้นจึงสามารถสังเคราะห์ประเด็นปัญหาลักษณะความเหมือนและลักษณะความต่างออกเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.2 เปรียบเทียบความขัดแย้งในยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์และปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

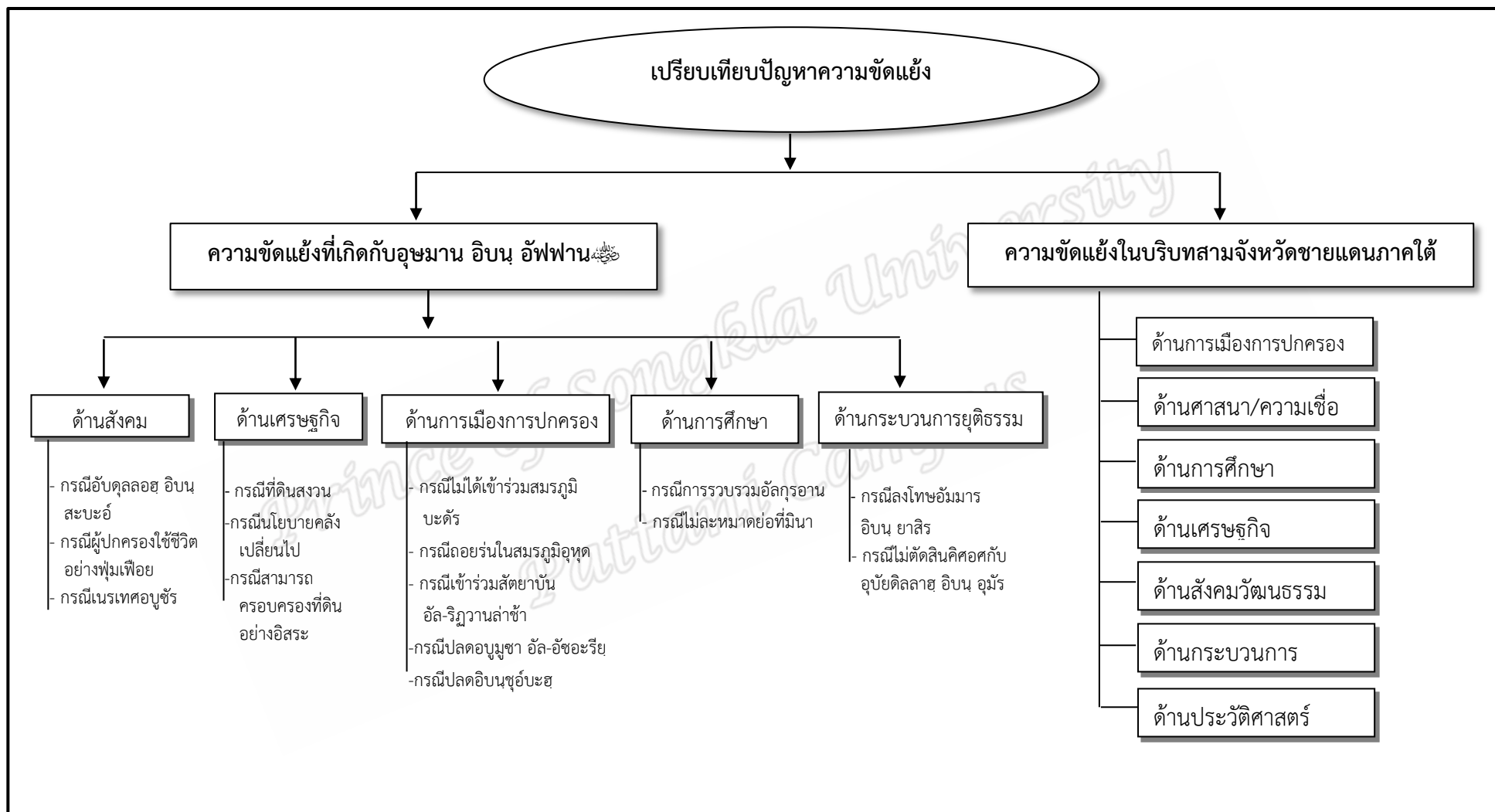
ประเด็นปัญหา	ลักษณะความเหมือน	ลักษณะความต่าง	ข้อเสนอแนะการประยุกต์ใช้
1. ด้านการเมืองการปกครอง	ยุคของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์มีความเห็นหรือมุมมองของปัญหาที่ต่างกันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ส่วนความขัดแย้งเกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเนื่องมาจากมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่	ยุคของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์เป็นความขัดแย้งที่เกิดระหว่างมุสลิมด้วยกันเอง ในขณะที่ความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นในพหุความเชื่อและศาสนา โดยรัฐในนามของพุทธศาสนาส่วนประชาชนในพื้นที่ส่วนมากเป็นมุสลิมเชื้อสายมลายู	1) เจ้าหน้าที่รัฐในระดับปฏิบัติงานควรมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจกับสังคมไทยโดยภาพรวม 2) ควรมีการจัดตั้งเขตปกครองพิเศษหรือเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ เพราะลักษณะสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอยู่สูง จึงมิใช่การยินยอมให้มีการแบ่งแยกดินแดนแต่อย่างใด
2. ด้านสังคม	1) ยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์พบว่าอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์มีบทบาทสำคัญในการชักจูงผู้คนบางส่วนให้มีอคติต่อเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ในขณะที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนไม่เข้าใจต่ออัตลักษณ์และวัฒนธรรมและอีกบางส่วนมีอคติต่อประชาชนในพื้นที่	1) ยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ไม่มีสื่อเทคโนโลยีอันทันสมัยมาเป็นตัวกลางในการเผยแพร่แนวคิด ในขณะที่ความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สื่อเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหว 2) ในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ไม่พบว่ามีกระแสการเรียกร้องสู่	1) เสนอให้มีการปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอนด้านสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) ส่งเสริมให้สังคมไทยเรียนรู้การจัดการปัญหาด้วยสันติวิธีเพื่อไม่ให้คนในสังคมใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา 3) ส่งเสริมให้ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาทำงานควบคู่กับการใช้

ประเด็นปัญหา	ลักษณะความเหมือน	ลักษณะความต่าง	ข้อเสนอแนะ การประยุกต์ใช้
	<p>2) ในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮ์สามารถพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ ได้เป็นมาก ทำให้มีผู้เข้ารับอิสลามใหม่เข้าใจบทบัญญัติอิสลามอย่างหลากหลาย ในขณะที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Multi-cultural) มีความหลากหลายทั้งด้านความเชื่อและธรรมเนียมประเพณี</p>	<p>การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพทั้งในด้านสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิในการปกครองตนเอง ในขณะที่ความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นในกระแสที่โลกอิสลามกำลังเรียกร้องเรื่องสิทธิมนุษยชนท่ามกลางยุคโลกาภิวัตน์</p>	<p>ภาษาไทย โดยให้กำหนดเป็นมาตรการหนึ่งในการทำให้คนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีพื้นที่ในการสื่อสารกับสังคมไทยมากขึ้น</p> <p>4) สนับสนุนให้มีการจัดเวทีสาธารณะเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยส่งเสริมให้คนต่างศาสนาได้มาทำความรู้จักและเรียนรู้ปัญหาาร่วมกัน</p>
<p>3. ด้านเศรษฐกิจ</p>	<p>รัฐมีบทบาทและมีอำนาจในการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่ประชาชน ตลอดจนมีการพิทักษ์ปกป้องทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน</p>	<p>ในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮ์มีการจัดเก็บซะกาต (Zakat) อย่างเป็นระบบ จนสามารถจัดสรรให้แก่ประชาชนมีสวัสดิการและมีการเป็นอยู่ที่ดีอย่างทั่วถึง ในขณะที่พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกระบบนายทุนครอบงำ และมีการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงสิทธิชุมชนในรูปแบบต่างๆ</p>	<p>1) ส่งเสริมการสร้างอาชีพประชาชนให้รวมกลุ่ม เช่น การเพาะปลูก การปศุสัตว์ ฯลฯ</p> <p>2) ส่งเสริมบทบาทของธนาคารอิสลามหรือสถาบันการเงินอื่นๆ ที่ปราศจากระบบดอกเบี้ย ให้เพิ่มบทบาทในการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น</p> <p>3) ปฏิรูประบบการจัดการกรรมสิทธิ์ที่ดิน และทรัพยากรให้มีความชัดเจน</p>
<p>4. ด้าน กระบวนการ</p>	<p>กระบวนการจัดการความขัดแย้งตั้งอยู่บนหลักนิติรัฐ นิติธรรม</p>	<p>ในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมมาฮ์ปกครองภายใต้ระบอบเคาะ</p>	<p>1) เสนอให้มีการจัดตั้งหน่วยงานอิสระเพื่อให้มีอำนาจในการดำเนินงาน</p>

ประเด็นปัญหา	ลักษณะความเหมือน	ลักษณะความต่าง	ข้อเสนอแนะ การประยุกต์ใช้
ยุติธรรม	และหลักธรรมาภิบาล โดยวางอยู่บนรากฐาน ของความยุติธรรม (Justice)	ลีฟะฮฺ (Caliphate) โดยมี ชะรีอะฮฺ (Shariah) เป็นธรรมนูญสูงสุด ในขณะที่สามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ถูก ปกครองภายใต้ระบอบ ประชาธิปไตย (Democracy) โดยมี รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมาย สูงสุดในการปกครอง ประเทศ	ป้องกันและเยียวยารักษา ปัญหาที่เกิดขึ้น 2) ผลักดันให้ภาคประชา สังคมจัดตั้ง “หน่วย พิทักษ์ยุติธรรม” ที่มา จากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของประชาชนใน กระบวนการยุติธรรม เพื่อเป็นการสร้างความ ไว้วางใจ

สรุปได้ว่า เอลักษณะความเหมือนของการจัดการความขัดแย้งที่พบในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อีฟฟานสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนลักษณะความต่างในด้านต่างๆ เป็นประเด็นที่ควรนำมาศึกษาต่อไปนอกจากนี้ จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยที่ต่างกัน แล้วนำมาเปรียบเทียบระหว่างปัญหาความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮฺอุมมาน อิบน์ อีฟฟาน กับปัญหาความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยสามารถแสดงเป็นแผนภาพประกอบ 5.3 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

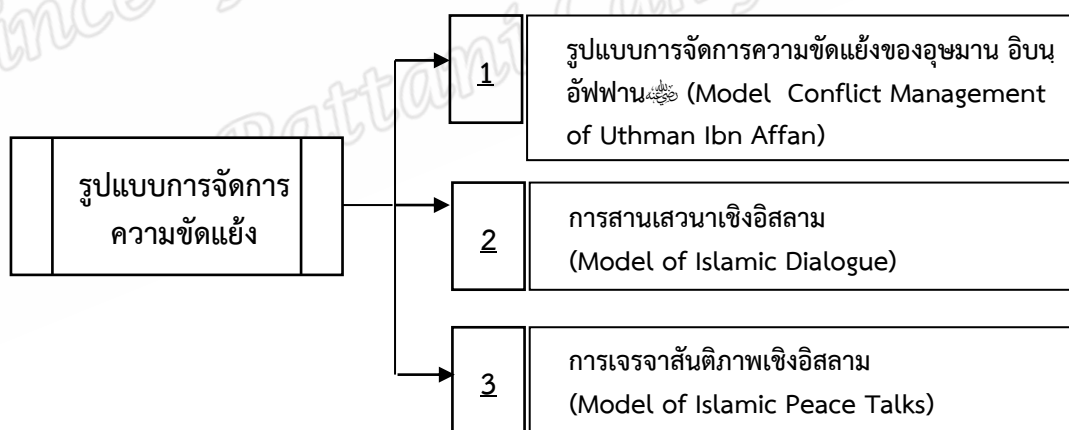
แผนภาพที่ 5.3 เปรียบเทียบปัญหาความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮฺอุมมานะฮฺกับปัญหาความขัดแย้งในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

5.2 สัจเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน

การสัจเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟานเป็นการนำองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกัน มาสร้างข้อสรุปในระดับโมโนทัศน์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลและการอธิบายประเด็นที่ศึกษามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การสัจเคราะห์รูปแบบในการวิจัยนี้จึงเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารมาสร้างบทสรุป กล่าวได้ว่าเป็นการนำข้อสรุปย่อยที่ได้วิเคราะห์ในการศึกษาข้อมูลจากเอกสารมาประมวลเข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นลำดับขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งที่สามารถเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้สัจเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน เพื่อต้องการตอบโจทย์สำคัญของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยพยายามเสนอแนะแนวทางที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง สามารถเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้จริง จากการศึกษาสามารถสรุปแยกออกได้เป็น 3 รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งของอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan) การสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) การเจรจาสันติภาพ (Model of Islamic Peace Talks) ดังที่ได้นำเสนอในแผนภาพที่ 5.4 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 5.4 รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

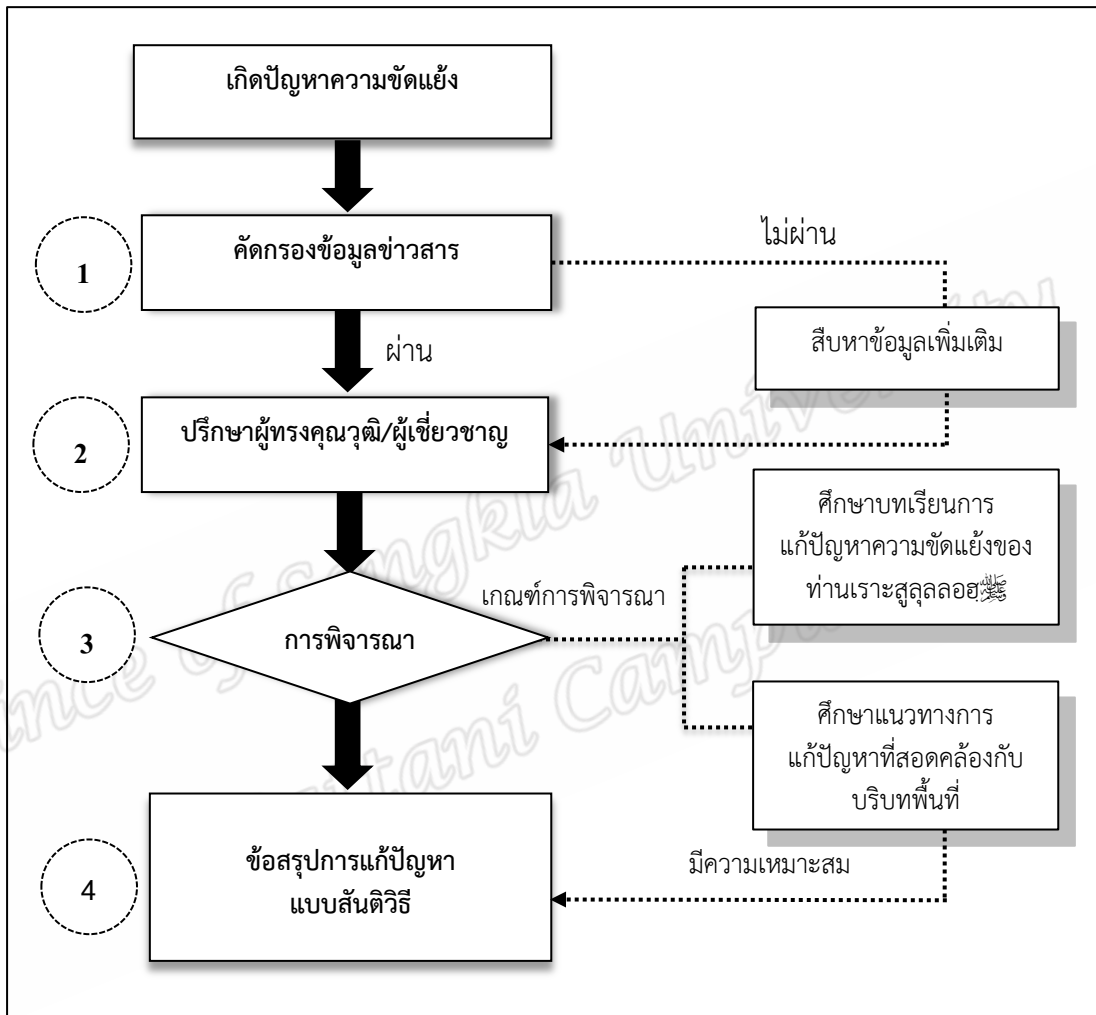

5.2.1. รูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งของอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan)

สำหรับแนวทางการบริหารความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟานที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน มีลำดับขั้นตอนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ โดยเฉพาะภาครัฐและผู้นำในพื้นที่เพื่อเป็นแนวทางที่จะช่วยให้

สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้ง ความวุ่นวายในสังคม หรือในสถาบันองค์กรได้ ซึ่งสามารถสรุปแนวทางในการบริหารความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5.5 กระบวนการบริหารความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

ขั้นตอนที่ 1 การคัดกรองข้อมูล

กระบวนการขั้นต้นที่สำคัญในการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه นั้นเริ่มต้นโดยการคัดกรองข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ให้มีความชัดเจนว่าข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องมากที่สุด เนื่องจากท่านได้ตระหนักเป็นอย่างดีถึงคำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ในคัมภีร์อัลกุรอานที่ได้กล่าวไว้

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهْلَةٍ

﴿ فَتَصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ تَادِمِينَ

(الحجرات : 6)

ความหมาย “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย หากคนชั่วนำข่าวอันใดมาแจ้งแก่พวกเจ้า พวกเจ้าก็จงสอบสวนให้แน่ชัดก่อน หากไม่เช่นนั้นแล้วพวกเจ้าก็จะก่อเคราะห์กรรมแก่พวกหนึ่งโดยไม่รู้ตัว แล้วพวกเจ้าจะกลายเป็นผู้ที่เสียใจในสิ่งที่ได้กระทำลงไป”

(อัล-หุญรอต : 6)

ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งในยุคสมัยดังกล่าว ท่านจะส่งหน่วยตรวจการออกไปยังแคว้นเมืองต่างๆ เพื่อไปศึกษาสืบค้นข้อมูลและรับฟังข่าวสารจนกระทั่งสามารถเจาะลึกรายละเอียดข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ดังกรณีที่เคยลืพลอบได้สั่งการให้มีการรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์และพรรคพวก โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากหน่วยข่าวพร้อมการตรวจสอบความถูกต้อง และท่านไม่ได้รีบร้อนในการออกมาตรการหรือกระทำอันใดกับบุคคลกลุ่มนั้น จนกว่าจะมีข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ก่อน (al-Tabariy (1984) ; Ali Muhammad al-Sallabi (2003) กล่าวได้ว่า การคัดกรองข่าวสารที่ได้รับและการสืบข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดเป็นส่วนในการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อันเป็นวิธีการสำคัญในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในทุกยุคสมัย ดังที่ทราบว่าการให้ความยุติธรรมในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์เป็นเรื่องที่มีความโดดเด่นอย่างมาก ส่วนหนึ่งจากข้อความที่มีปรากฏในสาส์นของท่านตามที่ได้ส่งไปยังแคว้นเมืองต่างๆ โดยได้ขอให้ผู้ที่มาร้องทุกข์ในกรณีถูกร่ำหรือถูกลงโทษจากผู้ปกครองของพวกเขา เมื่อถึงฤดูกาลประกอบพิธีหัจญ์ให้มาเอาสิทธิของพวกเขาคืนจากตัวของท่านเองหรือจากบรรดาเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองของท่าน

ขั้นตอนที่ 2 การขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ

การขอคำปรึกษาและคำแนะนำจากนักวิชาการผู้ทรงความรู้เป็นขั้นตอนหนึ่งในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์เมื่อเกิดกรณีปัญหาความขัดแย้งขึ้นท่านจะขอคำปรึกษาจากบรรดาเคาะฮาบะฮ์ผู้ทรงความรู้ทั้งหลาย ซึ่งในยุคสมัยนั้นมีเคาะฮาบะฮ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆ มากมาย อาทิเช่น อะลีย , ฎ็อลหะฮ์ , ซุบัยร , มุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ และ อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม เพราะบรรดาอุละมาอ์ผู้ทรงความรู้จะเป็นหลักประกันถึงความปลอดภัย เป็นที่พึ่งพาในยามสถานการณ์วิกฤติเลวร้ายหรือเมื่อเกิดความวุ่นวายขึ้น อันเนื่องจากพวกเขาเป็นผู้ที่มีสายตากว้างไกล มีวิสัยทัศน์ เข้าใจเหตุการณ์ และรู้ถึงจุดจบของเรื่องราวได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้ที่กลับไปพึ่งพาบรรดาอุละมาอ์ผู้ทรงความรู้เขาจะได้รับความเข้าใจอย่างถูกต้องและมี

อุดมการณ์ในเรื่องศาสนาได้เป็นอย่างดีและยืนหยัดอยู่บนสัจธรรม (Abdul Aziz Saghir Dukhan (n.d.) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003)

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา

3.1 ศึกษาจากบทเรียนการแก้ปัญหาคำขัดแย้งของท่านเราะสุลุลลอฮ์

ศึกษาและทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาคำขัดแย้งของท่านเราะสุลุลลอฮ์ แท้จริงแนวทางของเคาะลีฟะฮ์อุมมานุส ในสถานการณ์ที่เกิดความวิกฤติขัดแย้ง ท่านได้ปฏิบัติต่อกลุ่มบุคคลที่ตั้งเป็นกบฏ โดยไม่ได้ปล่อยให้มันไหลไปตามสถานการณ์หรือเป็นไปตามอารมณ์ความรู้สึก แต่ท่านพยายามใช้แนวทางที่มาจากคำสอนและจริยวัตรของท่านเราะสุลุลลอฮ์ โดยท่านได้ใช้หลักของความอดทนอดกลั้นและหวังผลในภาคผลบุญจากอัลลอฮ์ ไม่เลือกที่จะต่อสู้ด้วยอาวุธหรือใช้กำลังความรุนแรงจนกระทั่งอัลลอฮ์ได้กำหนดผลลัพธ์สุดท้ายระหว่างได้รับชัยชนะหรือไม่ก็เสียชีวิต แล้วท่านอุมมานุสก็ได้บรรลุถึงพันธะสัญญาดังที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์เคยกล่าวบอกไว้ว่าจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในช่วงการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของท่าน กล่าวคือท่านได้เสียชีวิตในแนวทางแห่งอัลลอฮ์ (ชะฮีด) ในสภาพที่มีเลือดไหลท่วมทั่วร่างกาย (Khalid al-Ghaith (n.d.) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003)

3.2 ศึกษาแนวทางสู่ความสามานฉันท์ปรองดองหรือสันติวิธี เคาะลีฟะฮ์อุมมานุส

พยายามสร้างความเป็นเอกภาพของประชาชาติในหลายๆ มิติด้วยกัน ท่านแก้ปัญหาคำขัดแย้งด้วยแนวทางสามานฉันท์ปรองดอง ยึดมั่นในแนวทางสันติวิธีและปฏิเสธต่อความรุนแรง (al-Tabariy (1984) ; Ibn Kathir (1988) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ส่วนหนึ่งอันเนื่องมาจากบุคลิกภาพอันอ่อนโยนของท่าน ดังที่มีตัวอย่างในกรณีการรวบรวมคัมภีร์อัลกุรอาน หลังจากที่ท่านได้ปรึกษากับบรรดาอัครสาวกผู้เปี่ยมด้วยความรู้แล้ว จะเห็นว่าท่านได้ใช้ความทุ่มเทพยายามในการจัดเก็บรวบรวมโองการอัลกุรอานที่ถูกเก็บรักษาไว้อย่างกระจัดกระจายมารวบรวมโดยการจดบันทึกไว้ในที่เดียวกัน เพื่อความสะดวกและมีวิธีการอ่าน สำเนียงท่วงทำนองไปในทิศทางเดียวกันโดยปราศจากความขัดแย้งหรือพิพาท และตัวอย่างอีกเหตุการณ์ในกรณีที่ถูกปิดล้อมจากกลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏท่านก็พยายามพูดจาหวานล่อมหาเหตุผลต่างๆ นานา เพื่อมิให้เกิดมีการหลังเลือดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิม จนกระทั่งถึงวินาทีสุดท้ายก่อนที่จะท่านจะถูกสังหารอย่างทารุณปรากฏว่าท่านก็ได้ต่อสู้ด้วยอาวุธแต่อย่างใด เพราะท่านเชื่อว่าหากหยาบอาวุธขึ้นมาต่อสู้มาตรฐานเพื่อปกป้องตัวเองมีแต่จะทำให้เกิดมีการนองเลือดขึ้น ท่านจึงสั่งกำชับให้ผู้คนที่ใกล้ชิดรวมถึงบรรดาผู้ที่เชื่อฟังปฏิบัติตามท่านให้หยุดและยอมวางอาวุธจากการต่อสู้ในครั้งนี้

ดังนั้นจากเหตุการณ์ต่างๆ นี้เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่า กระบวนการบริหารความขัดแย้ง (Conflict Management Process) ของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้มุ่งเน้นความสมานฉันท์ปรองดองและปฏิเสธความรุนแรง เนื่องจากท่านมีความตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดีที่สุด

5.2.2 รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue)

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งอีกรูปแบบหนึ่งที่ค้นพบในยุคสมัยของท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه คือการใช้กระบวนการที่ให้ผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ โดยการพูดคุยจะมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่าย การจัดการกระบวนการลักษณะดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยขอใช้ชื่อเรียกว่า “การสานเสวนาในเชิงอิสลาม” (Model of Islamic Dialogue) โดยจะเป็นการพูดคุยสนทนาที่มีการนำหลักคำสอนของศาสนามาเป็นจุดร่วมหลักในการพูดคุยเจรจา ใช้หลักพื้นฐานของความเป็นพี่น้อง (الأخوة الإسلامية) โดยฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องการรับฟังปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างตั้งใจ และรับฟังด้วยจิตใจที่มีความอ่อนโยนเมตตา เป็นการรับฟังข้อมูลโดยที่ไม่ได้มีการตัดสินหรือสร้างข้อสรุปไว้ล่วงหน้า กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะการรับฟังปัญหาโดยเอาใจเขามาใส่ใจเราเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน

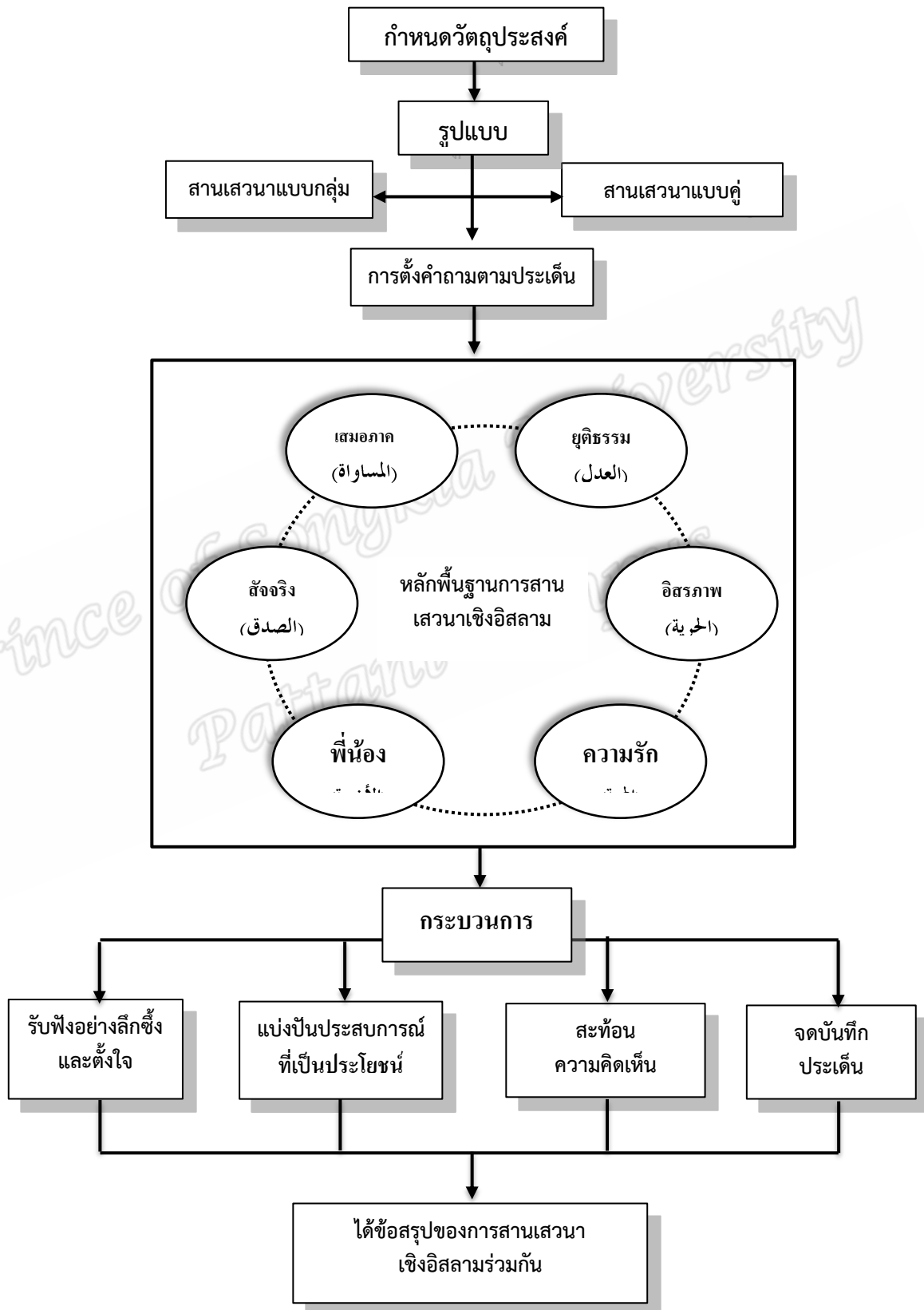
สมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه พบว่ามีการใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งลักษณะนี้และประสบความสำเร็จในหลายเหตุการณ์ อาทิ การสานเสวนาแบบกลุ่ม กรณีเหตุการณ์ที่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้ส่งอะลี อิบน์ อปีฏอลิบ رضي الله عنه ไปเป็นตัวแทนในการพูดคุยเจรจากับกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏที่ซิมัรวะฮ์ ก่อนจะเกิดเหตุการณ์การสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ประมาณหนึ่งเดือนเศษซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งท่านอะลี رضي الله عنه และมีผู้ติดตามอีกหนึ่งคน (ตามประวัติศาสตร์ไม่ได้ระบุชื่อว่าเป็นใคร) เป็นตัวแทนจากซีกฝั่งของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เพื่อไปพูดคุยสานเสวนากับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในระหว่างที่มีการพูดคุยกันท่านอะลี رضي الله عنه ได้กล่าวกับพวกเขาว่า “พวกท่านได้รับคัมภีร์จากอัลลอฮ์ ﷻ แล้วพวกท่านมาด่าหนิกับทุกคนที่พวกท่านไม่ชอบ” พวกเขา ก็ยอมรับในเรื่องที่อะลีพูดดังกล่าว (Ibn ‘Asakir, 1986 : 328) อีกสายรายงานเล่าว่า กลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏได้ถกและวิพากษ์ปัญหากันกับท่านอะลี رضي الله عنه ประมาณ 2 หรือ 3 ครั้ง และในเวลาต่อมาหลังจากทั้งสองฝ่ายได้พูดคุยเจรจาก็ได้ทำข้อตกลงร่วมกัน 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วย 1) ให้ผู้ที่ถูกเนรเทศได้กลับคืนสู่มาตุภูมิ 2) ผู้ที่ถูกตัดสิทธิให้ได้รับสิทธิคืน 3) ให้แบ่งทรัพย์สินเฉลยกันอย่างทั่วถึง 4) ให้มีความยุติธรรมในการจัดสรร 5) ให้แต่งตั้งผู้ที่มีความรับผิดชอบและเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง (Muhammad

al-Ghabban, 1999 : 1/129) อันเนื่องจากการพูดคุยเจรจาตามที่เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ได้ทำกรอบข้อตกลงเอาไว้จนเป็นที่เห็นพ้องกัน หลังจากนั้นพวกเขาต่างก็ยอมแยกย้ายกลับสู่มาตุภูมิของตนเอง นี่คือตัวอย่างจากกรณีการบริหารจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ในรูปของการสานเสวนาแบบกลุ่ม ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าผลสัมฤทธิ์จากการสานเสวนาครั้งนี้สามารถลดอุณหภูมิความรุนแรงลงได้ในระดับหนึ่งและยังเป็นแนวทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธีอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีการสานเสวนาแบบคู่ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟานมีการสานเสวนากับศัตรูที่ต้องการสังหารท่าน มีรายงานจากอิมรอน อิบน์ अबดุลลอฮ์ อิบน์ กุฏลหะฮ์ เล่าว่า “มีอยู่ครั้งหนึ่งในขณะที่เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ได้ออกไปละหมาดในยามรุ่งอรุณตามปกติ จากนั้นมีเสียงอะอะโวยวายเกิดขึ้น ท่านจึงบอกให้ผู้คนไปดูเหตุการณ์ ปรากฏว่าพบชายผู้หนึ่งถืออาวุธเข้ามาเพื่อจะทำร้ายท่านแล้วท่านจึงถามเขาว่า “เจ้าถืออาวุธเข้ามาทำไม?” เขาย้อนตอบทันทีว่า “ฉันต้องการชีวิตของท่าน” ท่านจึงอุทานขึ้นว่า “มหาบริสุทธิ์แต่อัลลอฮ์ (สุบหานัลลอฮ์) ฉันทำผิดอะไรหรือเจ้าจึงได้ต้องการชีวิตของฉัน?” เขาตอบว่า “เนื่องจากเจ้าหน้าที่ (อา मिल) ของท่านที่เยเมนได้ธรมต่อฉัน” ท่านได้ถามความคิดเห็นเชิงปริศนากับบรรดาเศาะหาบะฮ์ว่าเราจะเอาอย่างไรกับชายผู้นี้ พวกเขาได้เสนอความเห็นว่าจะจัดการกับเขาเลยในเมื่อท่านสามารถจับกุมตัวของเขาได้แล้วเพราะเขาคือศัตรู แต่ท่านพูดกับพวกเขาว่า “เขาผู้นี้ต้องการกระทำความผิด แต่อัลลอฮ์ได้ระงับการกระทำอันเลวร้ายของเขาต่อฉัน ฉันจะอภัยให้เขาโดยมีข้อแม้ว่าจะต้องมีผู้ค้ำประกัน และห้ามเขาเข้ามาในนครมะดีนะฮ์อีกตราบดีที่ฉันยังเป็นผู้นำอยู่” เวลาต่อมาชายผู้นั้นหาผู้มาค้ำประกันตัวเขาออกไป (Abdulaziz al-Humaidiy, 1998 : 17,18/22) จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรณีดังกล่าวเป็นการเปิดอกพูดคุยระหว่างเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์กับผู้ที่ต้องการมาทำร้าย ท่านได้สอบถามถึงปัญหาที่มาของความเข้าใจผิด เพื่อได้รับรู้ถึงประเด็นปัญหาเบื้องต้น โดยที่ท่านไม่ได้โต้ตอบด้วยความรุนแรงในทันทีทันใดและก็ได้เห็นพ้องกับข้อเสนอของบรรดาเศาะหาบะฮ์ อันเนื่องจากการสื่อสารด้วยหัวใจที่เป็นธรรมและพยายามเข้าใจความรู้สึกของฝ่ายตรงข้าม ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์และไม่ได้ตัดสินเหตุการณ์ตามความรู้สึก ปัญหาจึงได้ลดระดับความรุนแรงลง

ตามที่ได้กล่าวข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปรูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม จะต้องวางอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 6 ประการ ประกอบด้วย มีความจริงจัง (الصدق) มีความยุติธรรม (العدل) มีอิสรภาพ (الحرية) มีความรัก (الحبة) ความเป็นพี่น้อง (الأخوة) และมีความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกัน (المساواة) ดังแผนภาพประกอบ 5.6 มีรายละเอียดต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5.6 รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) ในสมัย
ของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

รายละเอียดของแผนภาพ 5.6 สามารถอธิบายได้ดังนี้

รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) ในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เริ่มต้นจากการกำหนดวัตถุประสงค์ของการสานเสวนาว่ามีเป้าหมายเพื่ออะไร เพื่อให้ผู้สานเสวนามีทิศทางของการพูดคุยที่สอดคล้องกันอันจะส่งผลให้การพูดคุยตรงประเด็น โดยรูปแบบที่พบนั้นมีทั้งลักษณะการสานเสวนาแบบกลุ่ม อาทิ กรณีเหตุการณ์ที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้ส่งอะลีย อิบน์ อับีฏอลิบ رضي الله عنه ไปเป็นตัวแทนในการพูดคุยเจรจากับกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏที่ซิมัรเราะฮ์ และรูปแบบการสานเสวนาแบบคู่ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีการสานเสวนากับกลุ่มกบฏที่ต้องการสังหารท่าน สามารถสังเคราะห์ขั้นตอนหรือองค์ประกอบในการสานเสวนาเชิงอิสลามที่สำคัญบางประการ ได้ดังนี้

1. มีความสัจจริง (الصدق)

แท้จริงศาสนาอิสลามนั้นเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในทุกด้าน เช่น ร่างกาย สติปัญญา วิญญาณ รวมไปถึงพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก และครอบคลุมการใช้ชีวิตในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้นการเป็นมนุษย์จะไม่มีคุณค่าอันใดเลยเมื่อเขาไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อของศาสนาอิสลาม ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างหลักความเชื่อกับจริยธรรม และหลักความเชื่อที่ถูกต้องจะต้องสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่ดี ปราศจากพฤติกรรมที่น่าตำหนิ มีหะดีษจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((دَعُ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ ، فَإِنَّ الصُّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ ، وَإِنَّ الْكَذِبَ رِيبةٌ))

(رواه الترمذي : 630 وأحمد : 2442)

ความหมาย “ท่านจงละทิ้งสิ่งที่ทำให้ท่านเกิดความสงสัย (ว่าเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี) ไปสู่สิ่งที่จะไม่ทำให้ท่านเกิดความสงสัย เพราะความสัจจริงคือความมั่นใจ ส่วนการโกหกคือความคลางแคลงใจ”

(al-Tirmidhiy, n.d. : 630 ; Ahmad, 1995 : 2442)

ดังนั้นในการจัดกระบวนการสานเสวนาจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความสัจจริง ต้องนำความจริงมาเปิดอกพูดคุยกัน “ความเข้าใจผิด” จะเป็นประเด็นที่มาสสร้างความบาดหมางขัดแย้ง ด้วยเหตุนี้การสานเสวนาจะเป็นการเปิดพื้นที่ของการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ความจริงและจะเป็นการทำความจริงให้ปรากฏ

2. ความยุติธรรม (العدل)

เป็นพื้นฐานประการสำคัญของทุกกิจการงาน เพราะความยุติธรรม หมายถึง การวางตัวอยู่ตรงกลางระหว่างสองฝ่าย ไม่ลำเอียงไปทางฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือข้างหนึ่งข้างใด และความยุติธรรมมิได้จำกัดอยู่เฉพาะมุสลิมเท่านั้น แต่เป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนที่พึงได้รับ อัลลอฮ์ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ءَلَّا تَعْدِلُوا ۚ اَعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ۚ ۝۸﴾

(المائدة : 8)

ความหมาย “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเพื่ออัลลอฮ์ เป็นพยานด้วยความเที่ยงธรรม และจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใดทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า”

(อัล-มาอิดะฮ์ : 8)

ความยุติธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียกร้องสันติภาพให้เกิดขึ้น ในกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นความรุนแรงประเภทที่ต้องการปลดปล่อยความทุกข์ (Liberative violence) ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากความไม่เข้าใจและไม่ตระหนักถึงความอยุติธรรมทั้งเจตนาและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนา ซึ่งไม่ยอมรับและไม่เคารพความแตกต่างหลากหลาย (Respect of Culture of Diversity) ระหว่างวัฒนธรรมไทยพุทธและไทยมุสลิม ดังนั้นการสานเสวนาที่ดีผู้เข้าร่วมจะพร้อมเปิดใจและฟังด้วยใจด้วยหัวใจที่มีความยุติธรรม เพราะสิ่งนี้จะทำให้ข้อสงสัยและความหวาดระแวงที่อาจนำไปสู่การเอาเปรียบและความอยุติธรรมจะลดปริมาณลงได้

3. มีอิสรภาพ (الحرية)

อิสลามเป็นศาสนาที่มาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยมีท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เป็นผู้นำครรลองนี้มาเผยแผ่ เป็นศาสนาที่วางรากฐานบนความอิสรภาพเพื่อน้อมนำสู่สันติสุข ดังนั้นรากฐานดังกล่าวจึงวางอยู่บนพื้นฐานอันเรียบง่าย แนวปฏิบัติที่สำคัญในอิสลามหากเราวิเคราะห์อย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่าแนวปฏิบัติจะควบคู่ไปกับหลักการศรัทธา ซึ่งโดยทั่วไปการศรัทธาในอิสลามจะมุ่งเน้นในสิ่งที่เป็นข้อปฏิบัติประการแรกของมุสลิมนั่นคือบนพื้นฐานของประโยคที่ว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์และท่านนบีมุหัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์” หลักการนี้ เป็นสิ่งที่มุสลิมมุ่งมั่นกล่าวปฏิญาณตนในการเป็นมุสลิม และจะพบว่าลักษณะเด่นอีกประการของศาสนาอิสลามจะให้ความสำคัญเป็นอิสระแก่ผู้ศรัทธา ไม่มีการบังคับแต่ประการใด ดังคำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ﴾

(البقرة : 286)

ความหมาย “อัลลอฮ์จะไม่ทรงบังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใดนอกจากตามความสามารถของชีวิตนั้นเท่านั้น (อัลลอฮ์ได้ทรงใช้ให้แต่ละคนปฏิบัติเท่าที่เขามีความสามารถเท่านั้น) ชีวิตนั้นจะได้รับการตอบแทนดีในสิ่งที่เขาได้แสวงหาไว้”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 286)

ดังนั้นแนวทางในการสานเสวนาจะต้องวางอยู่บนความอิสระในการเข้าร่วมพูดและฟังเพื่อการเรียนรู้ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงอคติและความเข้าใจผิด สานเสวนาจะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับอิสรภาพและเสรีภาพในวงสานเสวนา แต่ละคนหรือแต่ละฝ่ายจะได้รับสิทธิและการปกป้องสิทธิของตนอย่างเท่าเทียมกัน คุณค่าเรื่องเสรีภาพเป็นพื้นฐานสำคัญที่ถูกหยิบยกมาเรียนรู้ในวงสานเสวนาระหว่างกัน ดังนั้นการตระหนักถึงประเด็นสิทธิและเสรีภาพเบื้องต้นเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึง โดยธรรมชาติแล้วทุกคนจะรังเกียจ “ความชั่วร้าย” แต่ต้องปฏิบัติต่อมนุษย์ทุกคนอย่างสมศักดิ์ศรีไม่ว่าเขาจะเป็นใครก็ตาม

4. มีความรักและความเมตตา (الحبة و الرحمة)

สำหรับความรักจะเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับการสานเสวนา เพราะหากการร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้งไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของความรัก ความอาทรแล้ว เป็นเรื่องยากที่จะบรรลุเป้าหมายได้ ดังมีหะดีษของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَحَدُكُمْ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ))

(رواه البخاري : 13 و مسلم : 45)

ความหมาย “คนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านจะยังไม่ศรัทธา จนกว่าเขาจะรักพี่น้องของเขาได้รับเท่ากับที่เขาปรารถนาจะได้รับให้ให้กับตัวของเขาเอง”

(al-Bukhari, 1991 : 13 ; Muslim, 1972 : 45)

ยิ่งสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจัยสำคัญในการร่วมแก้ปัญหาความขัดแย้งจำเป็นจะต้องมีความรัก (الحبة) และจะต้องมีความเมตตา (الرحمة) ต่อทุกฝ่ายอย่างไม่มีเงื่อนไข เพราะความเมตตาจะมีความลุ่มลึกและมีอนุภาพอย่างยิ่ง และจะต้องเป็นความเมตตาที่ก้าวข้ามการกีดกันทางเชื้อชาติ (racism) เพราะพี่น้องชาวไทยเชื้อสายมลายูก็เป็นคน

ไทยที่มีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทยทุกคน ดังนั้นการแผ่ขยายความรัก ความเมตตา และพร้อมจะช่วยเหลือทุกคนอย่างมีสติ เช่นนี้จะเป็นการป้องกันความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความอยุติธรรมทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมและวัฒนธรรม

5. มีความเป็นพี่น้อง (الأخوة)

ศาสนาอิสลามได้นำเสนอนิยามความเป็นพี่น้องที่ไม่มีใครเหมือน ในแต่ละคน ประกอบกันเป็นความเป็นพี่น้องหนึ่งเดียวไม่มีใครอยู่นอกกรอบของภราดรภาพนี้ อิสลามกำหนดอย่างชัดเจนว่า ความมั่งคั่ง ตำแหน่ง ชาติตระกูล หรือสถานะทางสังคมมิได้เป็นเหตุผลหรือเส้นแบ่งที่จะสร้างความรู้สึกหยิ่งโสหรือความเหนือกว่าผู้อื่น แต่ทว่าในอิสลามผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง ถูกเชื่อมโยงภายใต้กรอบของความเป็นพี่น้องอันเดียวกัน มีหะดีษบทหนึ่งความว่า “ผู้ปกครองที่ดีที่สุดของพวกท่านคือผู้ที่พวกท่านรักพวกเขา แล้วพวกเขาก็รักพวกท่าน ผู้ปกครองที่เลวที่สุดของพวกท่านคือผู้ที่พวกท่านรังเกียจพวกเขา แล้วพวกเขาก็ต่อว่าพวกท่าน” ในขณะที่ความเป็นพี่น้องในกรอบของอัลกุรอานพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(الحجرات : 10)

ความหมาย “แท้จริงมวลผู้ศรัทธาย่อมเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นพวกเจ้าจงไกล่เกลี่ยในระหว่างพี่น้องสองฝ่ายของพวกเจ้า และพวกเจ้าจงยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ เพื่อพวกเจ้าจะได้รับ ความเมตตา”

(อัล-หุญรอด : 10)

และความเป็นพี่น้องในกรอบของหะดีษท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า

((الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبَيْتَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا))

وَشَبَّكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ .

(متفق عليه)

ความหมาย “แท้จริงผู้ศรัทธากับผู้ศรัทธานั้นเปรียบเสมือนตัวอาคาร ที่แต่ละส่วนต่างยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน” และพร้อมกันนั้นท่านก็ได้ประสานนิ้วมือ

(al-Bukhari, 1991 : 5/72 ; Muslim, 1972 : 2585)

ความเป็นพี่น้องจึงเป็นหลักพื้นฐานสำคัญในการสานเสวนา เพราะจะทำให้ก้าวผ่านความเกลียดชังหรือความถือคติทั้งหลาย หากต้องการจัดการความขัดแย้งจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจที่จะร่วมกันแก้ปัญหาของทั้งสองฝ่าย เพราะหากจะจัดการปัญหาโดยไม่วางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นพี่

น้องแล้ว และขาดซึ่งการไม่มีความรัก ความหวังใยในฉันทมิตร ก็จะเป็นเรื่องที่ยากเกินในการจัดการ ปัญหาความขัดแย้งเพื่อก้าวไปสู่การสร้างสันติภาพอย่างแท้จริง

6. มีความเสมอภาคหรือมีความเท่าเทียมกัน (المساواة)

ความเสมอภาคนับได้ว่าเป็นหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการนำมาใช้ในด้านกระบวนการยุติธรรมหรือใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ดังที่อัลลอฮ์ ﷻตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

(الحجرات : 13)

ความหมาย “โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูล เพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีการดียิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

(อัล-หุญรอต : 13)

และท่านนบีﷺกล่าวว่า

((يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنِّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ أَلَا لِي فَضْلٌ لِعَرَبِيٍّ عَلَىٰ أَعْجَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَىٰ عَرَبِيٍّ وَلَا لِأَحْمَرَ عَلَىٰ أَسْوَدَ وَلَا أَسْوَدَ عَلَىٰ أَحْمَرَ إِلَّا بِالْتَّقْوَىٰ))

(رواه أحمد : 22391)

ความหมาย “โอ้มวลมนุษยชาติ ฟังรู้ไว้เถิดว่า แท้จริงพระผู้อภิบาลของพวกท่านนั้นมีเพียงองค์เดียว บรรพบุรุษของพวกท่านก็มาจากคนเดียว ฟังรู้เถิดว่า คนอาหรับก็ไม่ได้เลิศเลอไปกว่าคนที่ไม่ใช่อาหรับ และคนที่ไม่ใช่อาหรับก็ไม่ได้เลิศเลอไปกว่าคนอาหรับ คนผิวแดงก็ไม่ได้เลิศเลอไปกว่าคนผิวดำ และคนผิวดำก็ไม่ได้เลิศเลอไปกว่าคนผิวแดง และผู้ที่ประเสริฐยิ่งก็คือผู้ที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์”

(Ahmad, 1995 : 22391)

หลักฐานจากโองการอัลกุรอานและหะดีษ เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความสำคัญของความเสมอภาคในด้านความเป็นอยู่ร่วมกันภายใต้กฎระเบียบของศาสนาอิสลาม และจะได้รับสิทธิเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ สีผิว ฐานะความเป็นอยู่ หรือเกียรติยศ เป็นต้น ดังนั้นหลักการในการ

แก้ปัญหาความขัดแย้งที่สำคัญ คือจะต้องให้ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันกับทุกคนโดยไม่ได้แบ่งแยกชนชั้น ภูมิภาค ศาสนา หรือภาษา ทุกคนจะต้องได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน หากสามารถรักษาหลักการนี้ได้ โอกาสในการแก้ปัญหาความขัดแย้งจะประสบความสำเร็จจะมีมากขึ้น

และขั้นตอนการสานเสวนาเชิงอิสลาม ตามที่ได้นำเสนอในแผนภาพที่ 5.6 มีคำอธิบายประกอบ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การรับฟังอย่างลึกซึ้งและตั้งใจ พิจารณาใคร่ครวญ พร้อมทำใจให้เป็นกลาง ก้าวข้ามความอคติที่ฝังรากลึก เพราะสานเสวนา คือ กระบวนการสื่อความหมายและเรียนรู้ เพื่อเข้าใจตนเองและผู้อื่น ให้โอกาส ให้เวลาแก่ผู้อื่นได้พูดสิ่งที่อยู่ในใจของเขา ให้เวลากับตนเองได้รับฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจและใคร่ครวญรับฟังคำพูดของผู้อื่นว่าเขากำลังคิดอะไร มีความรู้สึกอย่างไร มีเหตุผลอันใดแล้วฟังหัวใจของตนเองว่าคิดอะไร รู้สึกอย่างไร เข้าใจสิ่งที่ได้รับฟังจากผู้อื่นว่าอย่างไร แล้วลองสังเกตผลที่ได้รับจากการเปิดใจรับฟังผู้อื่นและฟังตนเอง การฟังจะเอื้อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งภายในใจของเราเอง เมื่อได้ฟังผู้อื่นและตนเองไปพร้อมกัน การฟังจะทำให้เข้าใจผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ดังคำดำรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا

بِجَهْلَةٍ فَتُصِيبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ تَدْمِيمًا

(الحجرات : 6)

ความหมาย “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย หากคนชั่วนำข่าวอันใดมาแจ้งแก่พวกเจ้า พวกเจ้าก็จงสอบสวนให้แน่ชัดก่อน หากไม่เช่นนั้นแล้วพวกเจ้าก็จะก่อเคราะห์กรรมแก่พวกหนึ่งโดยไม่รู้ตัว แล้วพวกเจ้าจะกลายเป็นผู้ที่เสียใจในสิ่งที่ได้กระทำลงไป”

(อัล-หุญรอด : 6)

ส่วนหนึ่งจากความหมายของโองการนี้ (49 : 6) ในกรณีที่รับข่าวสารเรื่องหนึ่งเรื่องใด ให้มีการถ่วงถ่วงข่าวสารที่ได้รับเป็นอย่างดีก่อนที่จะเชื่อ และห้ามนำไปบอกต่อจนกว่าจะรู้ว่าข่าวนั้นมีความถูกต้องชัดเจนก่อน ดังนั้นพื้นฐานสำคัญของการสานเสวนาคือการรับฟังอย่างตั้งใจและใคร่ครวญ

ขั้นตอนที่ 2 การแบ่งปันประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ จุดเริ่มต้นของการสานเสวนาไม่มีวาระซ่อนเร้น ความมั่งคั่งของสานเสวนามาจากการมีเจตนาอันบริสุทธิ์ (إخلاص) คือการพูดความจริงอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีอะไรต้องปิดบังเป็นความลับ ปฏิสัมพันธ์กันอย่างมนุษย์सानใจสู่ใจให้ความเคารพและให้เกียรติผู้อื่น ร่วมแบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่แต่ละฝ่ายต่างประสบมา

ร่วมเรียนรู้หยาบยกประเด็นทางประวัติศาสตร์เพื่อนำมาสู่การประยุกต์ใช้เป็นแนวทาง เพราะเป้าหมายสูงสุดเพื่อหาหนทางที่นำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อนความคิดเห็น เป็นการเปิดเผยประเด็นปัญหาและความรู้สึกนึกคิดของแต่ละฝ่ายที่ได้เข้าร่วม การสานเสวนาเป็น “กระบวนการ” ที่ต้องอาศัยความมุ่งมั่นตั้งใจจริง (العزيمة) มีความยืดหยุ่น (المرونة) มีความต่อเนื่อง (الإستمرار) มีความอดทน (الصبر) และต้องมีคุณภาพ (الوسطية) ดังนั้นสานเสวนาจึงไม่ใช่สูตรสำเร็จหรือเป็นคำตอบสุดท้ายของปัญหาทันทีทันใด และจะต้องไม่ด่วนสรุปตัดสินผู้อื่นบนฐานความเชื่อของเรา

ขั้นตอนที่ 4 การจดบันทึกประเด็น เป็นการขมวดประเด็นปัญหาที่ได้จากการสานเสวนา เพื่อให้ทราบถึงความเข้าใจของผู้ร่วมเสวนา

ขั้นตอนที่ 5 สรุปการสานเสวนา ว่าสามารถที่จะนำไปสู่ความร่วมมือกันมากขึ้นในทางปฏิบัติได้หรือไม่ พร้อมทั้งตรวจสอบว่าได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม แนวทางการจัดการความขัดแย้งในลักษณะมีลักษณะความคล้ายกับวิธีการจัดการความขัดแย้งที่มีการนำมาปฏิบัติในยุคปัจจุบัน โดยปารีชาติ สุวรรณบุบผา (2552) ได้ใช้ชื่อเรียกวิธีการลักษณะนี้ว่า “การสานเสวนา” หรือ “สุนทรียสนทนา” คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ได้เรียกวิธีการลักษณะนี้ว่า “สานเสวนา” หรือ “สันติเสวนา” สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) เรียกวิธีการลักษณะนี้ว่า “ศาสนเสวนา” และในบางสถาบันหรือองค์กรก็มีการใช้ชื่อเรียกว่า “ประชาเสวนา”

กล่าวได้ว่า การสานเสวนา (Dialogue) เป็นการรับฟังและสื่อสารเพื่อให้เกิดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงเหตุผลและจุดยืนที่ต่างกันของแต่ละฝ่าย เพื่อเพิ่มพัฒนาการในการแสดงถึงความเห็นอกเห็นใจและความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงลดความอคติ การเข้าใจที่ผิดพลาด และการตัดสินใจไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นความร่วมมือในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

นอกจากนี้ปัญหาและอุปสรรคในการจัดสานเสวนายังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ผู้บริหารองค์กรในระดับนำหรือผู้มีอำนาจ (الرؤساء أو المرءاء) ในการตัดสินใจไม่ค่อยให้ความสำคัญเข้าร่วม ในระหว่างจัดสานเสวนาจะพบผู้ที่เข้าร่วมบางกลุ่มยังไม่กล้าเปิดใจเท่าที่ควรจะเป็น บางกลุ่มมีความหวาดระแวงกลัวว่าจะเกิดผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน ต่ออัตลักษณ์ทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม และบางกลุ่มกลัวการสูญเสียอำนาจหรือผลประโยชน์ เพราะเป้าหมายของสานเสวนาทำเพื่อเป็นการสร้างความไว้วางใจ (المودة) ซึ่งกันและกันจากทุกฝ่ายที่เข้าร่วม และเพื่อเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้อันจะนำไปสู่ความเข้าใจกันได้

ดังนั้นพลวัตที่ควรเกิดขึ้นจากการสานเสวนาเชิงอิสลามคือ การปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือความเข้าใจเดิมที่ผิดพลาดในเรื่องที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การสานเสวนาบนพื้นฐานความเป็นที่

น้อง (الأخوة الإسلامية) ยิ่งจะเพิ่มความเข้าใจในตัวของผู้คนอื่นมากยิ่งขึ้น ลดอคติและความเห็นแก่ตน ทำให้รู้จักตนเองและเข้าใจผู้อื่นมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งตระหนักว่าความถูกต้องมิได้เกิดจากตนเองเท่านั้น ความถูกต้องอาจจะอยู่ที่ผู้อื่นเป็นการยอมรับในความเห็นที่แตกต่าง เป็นกระบวนการในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (الإنسان الكامل) และจะช่วยทำให้เกิดทักษะการเรียนรู้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเอง ยอมรับความเสมอภาคเท่าเทียมและได้รับกำลังใจมากยิ่งขึ้นจากการฟังอย่างลึกซึ้งด้วยหัวใจที่เป็นธรรมปราศจากความอคติ

5.2.3 รูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace

Talks)

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นที่รับรู้กันว่าท่านเป็นคนที่มีความสุขุมรอบคอบ ประณีประนอมสูงมากปฏิเสศการตอบโต้ด้วยความรุนแรงตลอดมา ดังที่ได้กล่าวผ่านมาแล้ว ไม่ว่าในด้านการแสดงออกทางด้านวาจาและพฤติกรรม มีหลายครั้งที่ท่านได้แสดงจุดยืนที่บ่งชี้ถึงความสุขุม ความหนักแน่นของท่าน อาทิ กรณีที่ถูกปิดล้อมโดยฝ่ายผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏ ท่านได้ออกคำสั่งให้บรรดาทหารผู้ที่คอยปกป้องกลับไปสู่นบ้านเรือนของแต่ละคน ทั้งที่พวกเขาสามารถที่จะปกป้องดูแลท่านได้ จากการที่ท่านมีความหนักแน่นต่อเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าท่านมีความปรารถนาอย่างสูงที่จะกลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ ﷻ และเพื่อรักษาการไม่ให้เกิดการหลังเล็ดขึ้นในระหว่างบรรดาพี่น้องมุสลิม มาตรฐานว่าท่านต้องเสียชีวิตก็ตาม (Abdullah Qadiri, 1986 : 65) นอกจากนี้ ท่านได้แสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนที่จะเปิดโต๊ะเจรจาเพื่อปรับลดระดับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงถึงการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และจะได้หลีกเลี่ยงความสูญเสียอันที่จะเกิดขึ้นกับพี่น้องมุสลิมด้วยกันเอง โดยในช่วงสุดท้ายก่อนที่จะถูกสังหาร ท่านได้พยายามพูดจาหวานล้นกับบรรดากลุ่มกบฏให้หันหน้ากลับมาสู่การพูดคุยเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้ง และท่านพยายามยกถึงเกียรติประวัติของท่าน เช่น เหตุการณ์เกิดที่หิรออ์ในวันนั้นภูเขาได้สั่นสะเทือน แล้วท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้ใช้เท้ากระแทบพร้อมกับกล่าวว่า “จงสงบนิ่งหรืออ์ไม่มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เป็นนบี ศิดดีก และชะฮีด” (Muslim, 1972 : 2417) และเหตุการณ์ที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ได้ทำสัตยาบันอัล-ริฎวานแทนซึ่งอูษมาน رضي الله عنه ถูกส่งไปเป็นทูตในการเจรจากับชาวมักกะฮ์ แต่เมื่อท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เห็นว่ากลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏยังมีความมุ่งมั่นไม่ลดละที่จะสังหารท่าน ท่านก็ยังพยายามที่จะกล่าวย้าเตือนพวกเขาให้ระวังในเรื่องดังกล่าว โดยพูดว่า “โอ้พี่น้องประชาชน พวกท่านทั้งหลายอย่าได้สังหารฉันและอย่าพยายามตำหนิว่าร้ายต่อฉัน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ﷻ หากพวกท่านได้สังหารฉันแล้ว ไม่มีวันที่พวกท่านจะได้ออกสมรภูมิอย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อมหน้ากัน อันเนื่องจากจะเกิดความขัดแย้งจนกระทั่งจะกลายเป็นดังที่ปรากฏอยู่ พร้อมกันนั้นท่านได้ประสานนิ้วมือเพื่อแสดงถึงความเป็นเอกภาพกลมเกลียว (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/71) ที่

กล่าวมาทั้งหมดล้วนเป็นหลักฐานชัดเจนที่ชี้ว่าท่านต้องการจัดการปัญหาความขัดแย้งโดยการพูดคุยเพื่อสันติภาพ

จากกรณีที่เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้พูดคุยเจรจากับกลุ่มกบฏด้วยตนเอง หลังจากกลุ่มที่ตั้งเป็นกบฏได้ปิดล้อมบ้านของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ไว้อย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขาได้เรียกร้องต่อท่านอุมัยมานให้เลือกเอา 2 ประการ ระหว่างการสละตำแหน่ง (ลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์) หรือไม่เช่นนั้นก็จะถูกสังหาร (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ปฏิเสธที่จะลาออกและกล่าวว่า “ฉันจะไม่ยอมลดอภรณ์ซึ่งเป็นอภรณ์ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสวมให้” โดยที่ท่านได้ชี้ถึงคำสั่งเสียของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และการเจรจาเพื่อตกลงสันติภาพหรือเพื่อยุติความรุนแรงของท่านเคาะลีฟะฮ์กับบรรดาผู้ปิดล้อมที่ตั้งตนเป็นกบฏ ส่วนหนึ่งมีดังนี้

มีวันหนึ่งในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه อยู่ในบ้าน ส่วนบรรดาผู้ตั้งตนเป็นกบฏปิดล้อมอยู่ด้านหน้า ท่านได้เดินออกไปที่ทางเข้าประตูบ้าน แล้วท่านได้ยินคำข่มขู่จากพวกที่กำลังปิดล้อมว่าจะต้องสังหารท่าน จากนั้นท่านก็ได้กลับเข้าไปหาคนในบ้านในสภาพที่สีหน้าของท่านเปลี่ยนไป และท่านกล่าวว่า “เมื่อสักครู่พวกนั้นได้ข่มขู่ว่าจะสังหารฉัน” ส่วนคนที่อยู่ในบ้านกล่าวกับท่านว่า “ไอ้อะมีร์ลุมอุมินีน อัลลอฮ์ ﷻ จะเป็นผู้ปกป้องช่วยให้ท่านรอดพ้นจากพวกเขา” ท่านกล่าวว่า “เพราะเหตุอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน?” ฉันเคยได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวไว้ความว่า “เลือดของมุสลิมจะไม่เป็นที่อนุญาตยกเว้นจะต้องมีหนึ่งในสามประการต่อไปนี้ คนที่กลับไปเป็นผู้ปฏิเสธหลังจากที่เขาเคยศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ คนที่ผิดประเวณีหลังจากที่เขาเคยผ่านการแต่งงานและคนที่ฆ่าชีวิตผู้อื่นโดยไม่มีสิทธิอันชอบธรรม ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันไม่เคยผิดประเวณีทั้งในยุคนารายชน (ญาฮิลียะฮ์) หรือหลังจากเข้ารับอิสลามเลย ฉันไม่เคยคิดที่จะเปลี่ยนศาสนานับตั้งแต่ที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ประทานทางนำให้แก่ฉัน และฉันไม่เคยฆ่าชีวิตของผู้ใด แล้วด้วยเหตุผลอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน” (Ahmad, 1995 : 1/63)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้เดินออกมาดูกลุ่มผู้ที่กำลังปิดล้อม ท่านพยายามที่จะโน้มน้าวพวกเขาให้ลดอุณหภูมิความเร่าร้อนและให้ทบทวนการออกจากเชื้อฟงปฏิบัติตามผู้นำ พร้อมกันนั้นท่านได้ตอบโต้ประเด็นต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิ และพยายามเปิดเผยความเป็นจริงในกรณีที่พวกเขาได้กล่าวใส่ร้ายท่าน โดยหวังว่าพวกเขาจะได้ประจักษ์ถึงความเป็นจริงและกลับสู่การใช้สติปัญญาอย่างใคร่ครวญ แล้วท่านขอให้ผู้ที่ปิดล้อมส่งตัวแทนมาหนึ่งคนเพื่อจะได้เจรจาพูดคุยกัน พวกเขาได้ส่งชายหนุ่มที่ชื่อเศาะอศออะ อิบน์ ศูหาน จากนั้นเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ขอให้เขาชี้แจงประเด็นปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อท่าน (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/150) เศาะอศออะกล่าวว่า “พวกเราถูกเนรเทศออกมาตมูมิของเราโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม นอกจากพวกเรากล่าวว่าคุณคือพระเจ้าผู้อภิบาลของเราเท่านั้น” ท่านอุมัยมาน رضي الله عنه กล่าวกับเขาว่า “จงนำหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานซิ” เขาจึงอ่านคำดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾

(الحج : 39)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน”

(อัล-หัจญ : 39)

เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه จึงกล่าวว่า “โองการนี้ไม่ได้หมายถึงท่านและก็ได้ไม่ได้หมายถึงพรรคพวกของท่าน แต่ทว่าโองการนี้กล่าวถึงฉันและบรรดาพรรคพวกของฉัน แล้วท่านอุมัยมานได้อ่านโองการที่เศาะอูดอะได้กล่าวอ้างและอ่านโองการหลังจากนั้น ซึ่งเป็นโองการมาอธิบายการอ้างหลักฐานเท็จของเศาะอูดอะ โดยท่านได้อ่านคำดำรัสของอัลลอฮฺ ﷻ ที่ว่า

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِن دِيَارِهِم بغيرِ حَقِّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا هُدِمَتِ صَوْمِعُ وَيَبِعُ وَصَلَوَاتٌ وَمَسْجِدٌ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ الَّذِينَ إِن مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾

(الحج : 39-41)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหงและแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอนบรรดาผู้ที่ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของพวกเขาโดยปราศจากความยุติธรรม นอกจากพวกเขา กล่าวว่า อัลลอฮฺคือพระเจ้าของเราเท่านั้น และหากว่าอัลลอฮฺทรงขัดขวางมิให้มนุษย์ต่อสู้ซึ่งกันและกันแล้ว บรรดาหอสวด และโบสถ์ (ของพวกคริสต์) และสถานที่สวด (ของพวกยิว) และมียึดทั้งหลายที่พระนามของอัลลอฮฺ ถูกกล่าวรำลึกอย่างมากมาย ต้องถูกทำลายอย่างแน่นอน และแน่นอนอัลลอฮฺ จะทรงช่วยเหลือผู้ที่สนับสนุนศาสนาของพระองค์ แท้จริงอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงพลัง

ผู้ทรงเดชานุภาพอย่างแท้จริง บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน
คือบรรดาผู้ที่ดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้กันให้กระทำ
ความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และบั่นปลายของกิจการ
ทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์”
(อัล-หัจญ : 39-41)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้บรรยายรายละเอียดยของโองการนี้ให้ผู้คน
เข้าใจอย่างถูกต้องครอบคลุม รวมถึงได้บอกถึงสาเหตุของการประทานโองการนี้ลงมา มันถูกประทาน
ลงมาให้กับใคร และโองการได้ชี้ถึงสิ่งใด เพื่อว่าผู้ที่อ่านอัลกุรอานจะได้ไม่เกิดความคลุมเครือ ส่วน
เศาะอูดอะอ่านโดยไม่รู้ความหมายและอ้างหลักฐานไม่ตรงกับเป้าหมายของโองการอย่างแท้จริง
(Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/151) ทำนองเดียวกันการที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน
رضي الله عنه ปฏิเสธผู้ที่ขับไล่ท่านเป็นการกระทำตามโองการที่มาหลังจากนั้น ซึ่งเป็นโองการที่เศาะอูดอะอ่านได้
กล่าวอ้างเป็นหลักฐาน แท้จริงในโองการนั้นได้สั่งแก่ผู้ที่อัลลอฮ์ทรงให้เขามีอำนาจในแผ่นดิน ได้กำชับ
กันในเรื่องคุณธรรมความดีงามและห้ามปรามในเรื่องของความอธรรมชั่วร้าย และท่านอุมัยมาน رضي الله عنه เป็น
เคาะลีฟะฮ์ฮุกุมที่ท่านขับไล่พวกเขาถือว่าเป็นเรื่องของการกำชับใช้ในเรื่องความดีงามและเป็นการห้าม
ปรามในเรื่องของความชั่วร้ายอันเนื่องจากพวกเขาได้ละเมิดต่อพี่น้องมุสลิมบางส่วนและพยายามที่จะ
เผยแพร่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้น (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/152)

หลังจากที่เคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้กล่าวตอบโต้กับกบฏที่มาปิดล้อม ท่านพยายาม
กล่าวชี้แจงกับประชาชนถึงสถานะและความประเสริฐบางประการของท่านโดยที่ท่านกล่าวว่า
ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้อยู่ร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในวันที่เกิดเหตุการณ์ที่หิรอซึ่งในวัน
นั้นภูเขาได้สั่นสะเทือน แล้วท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ใช้เท้ากระแทบพร้อมกันกล่าวว่า “จงสงบนิ่งหิรอ
ไม่มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เป็นนบี ศิดดีก และชะฮีด” และฉันก็เป็นคนหนึ่งที่อยู่บนนั้นพร้อมกับ
ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ (Muslim, 1972 : 2417) และมีบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่าน
อุมัยมาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในวันที่ทำ
สัตยาบันอัล-ริฎวานในขณะที่ฉันเป็นตัวแทนถูกส่งไปเจรจากับพวกมุชริกมักกะฮ์ ในเหตุการณ์นี้
ปรากฏว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “นี่คือมือของฉัน และอีกข้างหนึ่งคือมือของอุมัยมาน” โดยที่
ท่านเราะสูลได้ทำสัตยาบันแทนฉัน และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านอุมัยมาน
رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ท่านกล่าวว่า
“ผู้ใดที่ได้ร่วมขยายบ้านหลังนี้ (มัสยิด) ให้กับเรา เขาจะได้รับบ้านหลังหนึ่งในสวนสวรรค์” ฉันก็ได้
รวบรวมทรัพย์สินและได้ขยายมัสยิด และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านอุมัยมาน
رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในวันที่จัดเตรียม

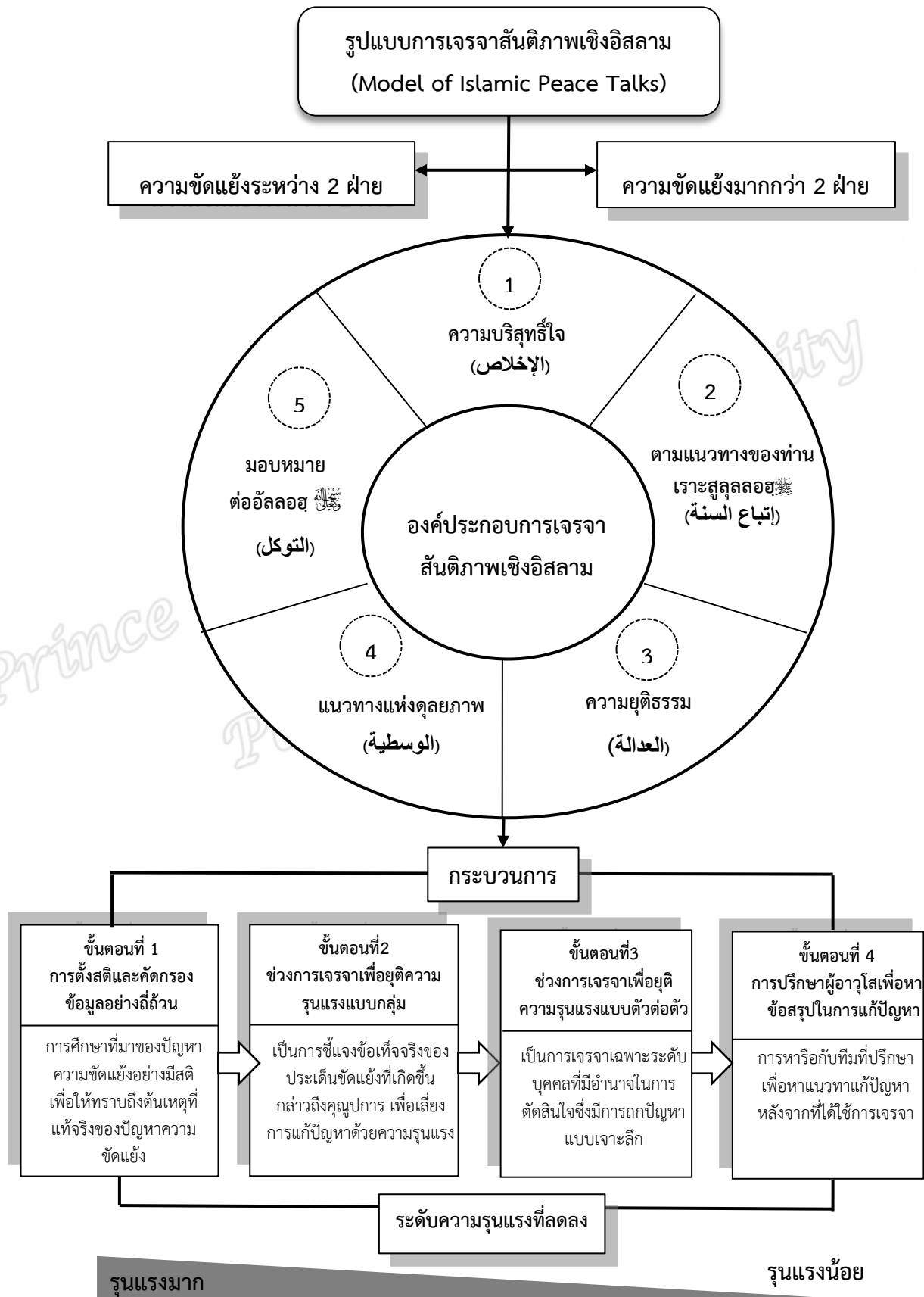

กองทัพยามทุกซียาก ท่านเราะสูลุลลอฮฺﷺกล่าวว่า “ผู้ใดที่ได้ใช้จ่ายทรัพย์สินในวันนี้การใช้จ่ายของเขาจะถูกตอบรับ” ฉันได้ใช้จ่ายครึ่งหนึ่งจากทรัพย์สินของฉันเพื่อจัดเตรียมกองทัพในครั้งนี้ และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านอุษมานﷺกล่าวอีกว่า ขออัลลอฮฺทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้ซื้อบ่อน้ำรุมะฮฺเพื่อแบ่งปันน้ำให้แก่คนเดินทาง ฉันก็ได้เชื่อมั่นด้วยกับทรัพย์สิน และฉันก็ได้มอบให้แก่คนเดินทาง และท่านอุษมานﷺกล่าวว่า และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น (Ahmad, 1995 : 1/59) ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงเหตุการณ์ที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน ﷺพูดคุยกะเจราจาต่อรองเพื่อลดอุณหภูมิความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรง เพราะหากสามารถเจรจาทกลงกันได้อันหมายถึงสันติภาพของประชาชาติและจะไม่มี การเสียเลือดเนื้อระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกัน

จากกรณีการบริหารความขัดแย้งของท่านดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็นรูปแบบของ “การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม” (Model of Islamic Peace Talks) โดยผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเจรจาหรือพูดคุยเพื่อสันติภาพน่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยวิธีการนี้ต้องใช้ระยะเวลาในการพูดคุยเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจของแต่ละฝ่ายซึ่งกันและกัน รวมถึงต้องอาศัยการให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ทুমเท เสียสละ ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงหรือไม่กลัวจะเสียดุลอำนาจใดๆ หากสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายได้สำเร็จหมายถึงสันติภาพอันยั่งยืนจะกลับคืนมาสู่มาตุภูมิตรงนี้ได้อีกครั้งด้วยการอนุมัติของอัลลอฮฺﷻ ในขณะที่เสียงสนับสนุนกระบวนการสันติภาพก็มีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้น

การพูดคุยหรือเจรจาสันติภาพในแบบอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks) ควรมืองค์ประกอบหลักพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ มีความบริสุทธิ์ใจ (الإخلاص) ปฏิบัติตามแนวทางของท่านเราะสูลุลลอฮฺﷺ (اتباع السنة) มีความยุติธรรม (العدالة) มีดุลยภาพ (الوسطية) มอบหมายต่ออัลลอฮฺﷻ (التوكل) ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอตั้งแผนภาพที่ 5.7 มีรายละเอียดต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5.7 รูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks)

กระบวนการ

ขั้นตอนที่ 1

การตั้งสติและคัดกรอง
ข้อมูลอย่างถี่ถ้วน

การศึกษาที่มาของปัญหา
ความขัดแย้งอย่างมีสติ
เพื่อให้ทราบถึงต้นเหตุที่
แท้จริงของปัญหาความ
ขัดแย้ง

ขั้นตอนที่ 2

ช่วงการเจรจาเพื่อยุติความ
รุนแรงแบบกลุ่ม

เป็นการชี้แจงข้อเท็จจริงของ
ประเด็นขัดแย้งที่เกิดขึ้น
กล่าวถึงคุณูปการ เพื่อเลียง
การแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง

ขั้นตอนที่ 3

ช่วงการเจรจาเพื่อยุติ
ความรุนแรงแบบตัวต่อตัว

เป็นการเจรจาเฉพาะระดับ
บุคคลที่มีอำนาจในการ
ตัดสินใจซึ่งมีการอภิปราย
แบบเจาะลึก

ขั้นตอนที่ 4

การปรึกษาผู้อาวุโสเพื่อหา
ข้อสรุปในการแก้ปัญหา

การหารือกับทีมที่ปรึกษา
เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา
หลังจากที่ได้ใช้การเจรจา

ระดับความรุนแรงที่ลดลง

รุนแรงมาก

รุนแรงน้อย

ผู้วิจัยได้รายละเอียดอธิบาย รูปแบบการเจรจาสันติภาพในแบบอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks) ดังต่อไปนี้

1) มีความบริสุทธิ์ใจ (صَلَاحٌ)

เนื่องจากหลักการที่ยิ่งใหญ่และสำคัญของศาสนาอิสลามนั่นคือ การบรรลุถึงความบริสุทธิ์ใจต่อพระองค์อัลลอฮ์ﷻในทุกๆ กิจการงาน ซึ่งนักวิชาการบางท่านได้กล่าวว่า “ความบริสุทธิ์ใจคือ การที่ท่านไม่ปรารถนาให้การทำงานที่ท่านได้ทำนั้นเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ใดนอกจากอัลลอฮ์ﷻและท่านจะไม่เทียบเคียงสิ่งใดๆ กับพระองค์” และความบริสุทธิ์ใจคือแก่นแท้ของศาสนานี้ ดังอัลลอฮ์ﷻตรัสว่า

﴿وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ﴾

(البينة : 5)

ความว่า “และพวกเขามิได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใดนอกจากเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ในการภักดีต่อพระองค์เป็นผู้อยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรง”

(อัล-บัยยีนะฮฺ : 5)

ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานของการเจรจาเพื่อสันติภาพที่สำคัญที่สุด คือ ความบริสุทธิ์ใจในการพูดคุยเจรจา เพราะหากการพูดคุยที่มีวาระซ่อนเร้น มีผลประโยชน์ทับซ้อน หรือยังไม่สามารถก้าวข้ามกำแพงแห่งอคติ ก็เป็นเรื่องยากในการที่จะเปิดโต๊ะพูดคุยเจรจาว่าด้วยสันติภาพจะประสบความสำเร็จ

2) ตามแนวทางการแก้ปัญหาของท่านเราะสุลุลลอฮ์ﷺ (اتباع السنة)

คำว่า “สุนนะฮฺ” โดยภาพรวม หมายถึง แบบอย่างของท่านเราะสุลุลลอฮ์ﷺ ในกิจกรรมต่างๆ ของการดำเนินชีวิต ดังนั้นการปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านเราะสุลุลลอฮ์ﷺ ในการดำเนินชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่อิสลามได้กำชับเป็นอย่างยิ่ง เพราะอิสลามถือว่าท่านเราะสุลุลลอฮ์ﷺ เป็นผู้ที่สามารถดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคำสอนของอัลลอฮ์ได้สมบูรณ์ที่สุด ดังนั้นมุสลิมทุกคนจึงต้องปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านเพื่อจะได้ปฏิบัติตนเป็นมุสลิมให้สมบูรณ์เท่าที่จะพึงกระทำได้ อัลลอฮ์ﷻได้ตรัสว่า

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ

وَدَكَرَ اللَّهُ كَثِيرًا﴾

(الأحزاب : 21)

ความหมาย “ขอสาบานว่า แท้จริงแล้วในตัวของคุณศาสดาแห่งอัลลอฮ์
นั้น มีแบบอย่างที่ดีงามสำหรับพวกเจ้าที่หวังใน (ความโปรดปรานของ)
อัลลอฮ์และ (ผลบุญใน) วันปรโลก และได้กล่าวรำลึกถึงอัลลอฮ์อย่าง
มากมาย”

(อัล-อะหฺซาบ : 21)

ดังนั้นทุกกิจการของมุสลิมจะต้องให้สอดคล้องกับการกระทำของท่านเราะสูลุลลอฮ์
ﷺ เพราะหากว่าไม่สอดคล้องแล้วก็ไม่อาจจะรับประกันได้ว่าสิ่งที่เขากระทำนั้นถูกต้องและเป็นที่ยอมรับ
ของอัลลอฮ์ﷻหรือไม่ และยังกรณีการจัดการปัญหาความขัดแย้งอีก ยิ่งต้องศึกษาอย่าง
ละเอียดเจาะลึก เพราะเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่จะนำไปสู่การสร้างเอกภาพ
สันติภาพ ละความเปี่ยมสุขอย่างยั่งยืน ดังนั้นมุสลิมจึงต้องศึกษาให้รู้แจ้งและเข้าใจถึงวิถีชีวิตและแบบ
ฉบับของเราะสูลุลลอฮ์ﷺ เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

3) มีความยุติธรรม (المعدى)

สำหรับเรื่องความยุติธรรม พระองค์อัลลอฮ์ﷻได้ส่งบรรดานบีและบรรดาเราะสูลมา
เพื่อสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมของมนุษย์ ดังที่อัลลอฮ์ﷻได้ตรัสไว้ว่า

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ

بِالْقِسْطِ﴾

(الحديد : 25)

ความหมาย “และโดยแน่นอนเราได้ส่งบรรดาเราะสูลของเราพร้อมด้วย
บรรดาหลักฐานอันชัดแจ้งและเราได้ประทานคัมภีร์ ความยุติธรรมลงมา
พร้อมกับพวกเขา เพื่อมนุษย์จะได้ดำรงอยู่บนความเที่ยงธรรม”

(อัล-หะดีด : 25)

นี่คือสารัตถะบางส่วนจากอัลกุรอานที่อัลลอฮ์ﷻได้เรียกร้องบรรดาผู้ที่มีความ
ศรัทธาต่อพระองค์ ให้สร้างความยุติธรรมในสังคม และหนึ่งจากตัวอย่างในความยุติธรรมของท่าน
เคาะลีฟะฮ์ซุขมานﷺ มีรายงานจากอับยัดิลลาฮฺ อิบน์ อะดีย อิบน์ อัล-กียาร เล่าว่า เขาได้เข้าไปหา
ท่านเคาะลีฟะฮ์ซุขมานﷺ ในขณะที่ท่านถูกปิดล้อม แล้วเขากล่าวว่า “แท้จริงท่านเป็นผู้นำอย่างเป็น
ทางการ แน่แน่นอนสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท่านกำลังเห็น ขณะที่ - อับดุลเราะฮฺมาน อิบน์ อุดัยศ อัล-
บะละวีย - ผู้นำแห่งความวุ่นวายได้เป็นผู้นำละหมาด แล้วจะให้ฉันออกไปละหมาดพร้อมกับเขา”
หรือท่านเคาะลีฟะฮ์ซุขมานﷺ กล่าวว่า “แท้จริงการละหมาดเป็นการงานที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์
ดังนั้นเมื่อพวกเขาทำดีก็จงทำดีพร้อมกับพวกเขา และหากพวกเขาทำความชั่วก็จงออกห่างจากความ

ชั่วของพวกเขา” (al-Bukhari, 1991 : 695) ดังนั้นในการพูดคุยเจรจาเพื่อสันติภาพควรดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม และนับว่าเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ทุกคนสำหรับการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม

4) แนวทางแห่งดุลยภาพ (الوسطية)

หลักสายกลางเป็นหลักทางธรรมชาติที่พระองค์อัลลอฮ์ได้กำหนดไว้ในอิสลาม และเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของอิสลามและของประชาชาติมุสลิม ซึ่งมีลักษณะของความมีดุลยภาพในทุกสรรพสิ่งที่อัลลอฮ์สร้าง บทบัญญัติต่างๆ ของอัลลอฮ์คำนึงถึงความสมดุลในตัวของมนุษย์และวิถีการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความสมดุลระหว่างจิตวิญญาณกับวัตถุ โปรโลก (อาคิเราะฮฺ) กับโลกนี้ (ดunya) จิตใจกับร่างกาย วิจารณ์ (วะฮยู) กับสติปัญญา สิทธิกับหน้าที่ ปัจเจกบุคคลกับหมู่คณะ (ญะมาอะฮฺ) ความเป็นจริงกับอุดมคติ และระหว่างความมั่นคงที่กับความเปลี่ยนแปลงดังคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ

الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ﴾

(البقرة : 143)

ความหมาย “และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเจ้าทั้งหลายเป็นประชาชาติสายกลาง เพื่อว่าเจ้าทั้งหลายจะได้เป็นสักขีพยานแก่มวลมนุษย์ และศาสนทูต (มุหัมมัด) ก็จะเป็นสักขีพยานแก่พวกเจ้า”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 143)

และท่านเราะสูลุลลอฮ์กล่าวว่า

((خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا))

(البیهقی : 273/3)

ความหมาย “กิจการที่ดีที่สุด คือการงานที่วางอยู่บนทางสายกลาง”

(al-Baihakiy, 1991 : 3/273)

ดังนั้นการพูดคุยหรือเจรจาเพื่อสันติภาพ จึงเป็นการเข้าร่วมพูดคุยระหว่างสองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่ายที่มีแนวคิดบางประการขัดแย้งกัน ซึ่งความเป็นทางสายกลางจึงต้องมีความหมายในทางเป็นกลางที่ไม่เอียงข้างหรือลำเอียงไปทางข้างใดข้างหนึ่ง เป็นจุดของความมีดุลยภาพระหว่างสองสิ่งหรือหลายสิ่งที่มีความหมายตรงข้ามกันหรือขัดแย้งกัน โดยเฉพาะในสภาวะของสังคมปัจจุบันที่

เต็มไปด้วยความขัดแย้ง และการแตกแยก ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย ด้วยเหตุนี้เป็นการสมควรที่บรรดาผู้รู้และนักวิชาการอิสลามที่จะต้องนำคำสอนสายกลางที่มีปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน และในแบบฉบับของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ มาเผยแพร่ต่อสาธารณชนให้มากยิ่งขึ้น เพราะความรู้ความเข้าใจในด้านนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมากกว่าความรู้ความเข้าใจในอีกหลายๆ ด้าน

5) มอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ (الوكل)

ส่วนหนึ่งจากการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ (อิบาดะฮ์) ที่ยิ่งใหญ่ นั่นคือ “การมอบหมายกิจการงานต่ออัลลอฮ์ ﷻ” ผู้ทรงสูงส่ง ผู้ทรงยิ่งใหญ่ในทุกกิจการงาน นักปราชญ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า “ตะวัคคัลอันหมายถึงจิตใจที่ยึดมั่นอย่างแท้จริงกับอัลลอฮ์ ﷻ ว่าทรงเป็นผู้นำประโยชน์และปกป้องจากภัยอันตรายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเกี่ยวกับโลกนี้หรือโลกหน้า ตะวัคคัล คือการที่บ่าวทำการมอบหมายกิจการงานทุกอย่างให้กับอัลลอฮ์ ﷻ แสดงออกถึงการศรัทธามั่นและชัดเจนว่าไม่มีผู้ใดที่สามารถยังประโยชน์หรือให้โทษนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น” (Ibn Rajab al-Hanbali : 2/497) และอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَن يَّمْسَسَكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ ۗ وَإِن يَّمْسَسَكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

(Al-An'am : 17)

(Al-An'am : 17)

ความหมาย “และหากว่าอัลลอฮ์ทรงให้ความเดือดร้อนอย่างหนึ่งอย่างใดประสบแก่เจ้าแล้ว ก็ไม่มีผู้ใดจะเปลื้องมันได้ นอกจากพระองค์เท่านั้น และหากพระองค์ทรงให้ความดีอย่างหนึ่งอย่างใดประสบแก่เจ้า แท้จริงพระองค์นั้นทรงเดชานุภาพเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง”

(อัล-อันอาม : 17)

ฉะนั้น หลักพื้นฐานประการสุดท้ายของการพุดคุ้ยเจรจาเพื่อสันติภาพ หลังจากที่ได้ดำเนินตามหลักการที่กล่าวมาทั้งหมด คือ การมอบหมายทุกกิจการงาน ทุกความพยายามในการร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้ง พร้อมทั้งวิงวอนขอคู่อויให้ปัญหายุติลง ส่วนความสำเร็จเป็นลิขิตที่มาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ อย่างไรก็ดีตามการพุดคุ้ยดังกล่าวจะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อแสดงให้เห็นความจริงใจของฝ่ายรัฐในการแก้ไขปัญหา ไม่ทำไปตามกระแสและไม่ใช้การพุดเชิงยุทธวิธีเพื่อประโยชน์ในการหาข่าว ที่สำคัญคือต้องให้ความมั่นใจกับกลุ่มที่เข้าร่วมพุดคุ้ยว่าจะได้รับความปลอดภัย ไม่จับตัว ไม่ถูกหักหลัง หรือขึ้นบัญชีดำ อันเป็นพื้นฐานของการสร้างความเข้าใจระหว่างกันต่อไป กลุ่มขบวนการที่จะพุดคุ้ยด้วยสามารถทำได้หลากหลายกลุ่มและหลากหลายระดับ ทั้งระดับสูงคือแกนนำความคิด ระดับกลางคือกลุ่มที่นำนโยบายไปปฏิบัติหรือระดับปฏิบัติการก็ได้โดย

แต่ละกลุ่มอาจเชื่อมต่อกัน อย่างไรก็ตามการที่กลุ่มขบวนการมีการสืบทอดกันมาหลายรุ่นหลายยุคสมัย และยังไม่มีเอกภาพเพียงพอ

สำหรับขั้นตอนของการเจรจาสันติภาพที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อีฟฟาน رضي الله عنه ผู้วิจัยได้แยกรายละเอียดออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตั้งสติและคัดกรองข้อมูลอย่างถี่ถ้วน

เริ่มจากการเรียงลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่ามีที่มาของปัญหาจากสาเหตุประการใด โดยหลีกเลี่ยงการพูดคุยเจรจาในขณะที่เหตุการณ์กำลังร้อนแรง มุ่งตระหนักถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หลีกเลี่ยงการสูญเสียเลือดเนื้อชีวิต ในยุคสมัยดังกล่าวท่านฮุซัยมาน رضي الله عنه ไม่ยินยอมปฏิบัติตามคำเรียกร้องที่ขาดความชอบธรรมของกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏ โดยท่านได้ใช้วิธีการเจรจาสันติภาพในขั้นต้นด้วยการทำความเข้าใจต่อปัญหาอย่างใช้สติ ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์ต้นตอหรือรากเหง้าของปัญหาก่อนที่จะมีการพูดคุยเจรจาในลำดับขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 ช่วงการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงแบบกลุ่ม

ขั้นต่อมาเป็นช่วงของการพูดคุยเพื่อสันติภาพในระดับกลุ่ม ซึ่งในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه การพูดคุยในขั้นที่สองนี้เน้นการพูดคุยเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงของประเด็นปัญหาที่กลุ่มกบฏได้กระทำและใส่ร้ายต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه เป็นการพยายามพุดจาเพื่อหว่านล้อมให้ฝ่ายที่มีความขัดแย้งถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรง เนื้อหาของการพูดคุยจะเน้นการกล่าวถึงคุณูปการที่ได้สร้างไว้ในอดีต นอกจากนี้ ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ได้กล่าวถึงความประเสริฐที่เกิดขึ้นในระหว่างสมัยที่อยู่พร้อมกันท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه وسلم และสุดท้ายท่านบอกถึงผลกระทบร้ายแรงที่จะเกิดขึ้นหากเลือกการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรงดังนั้น ในขั้นนี้จึงเป็นการเรียนรู้และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันของฝ่ายที่เกิดความขัดแย้งโดยปราศจากการยึดติดกับความรู้สึกของตนจนกระทั่งลืมความถูกต้องชอบธรรม

ขั้นตอนที่ 3 ช่วงของการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงแบบตัวต่อตัว

หลังจากการเจรจาในระดับกลุ่มไม่เกิดประสิทธิผลตามที่คาดหวังแล้วขั้นต่อไปจะเป็นการเจรจาเฉพาะระดับบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจ หรืออาจเรียกว่าแบบตัวต่อตัว โดยในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ท่านได้มีการเจรจากับเศาะอ์ดออะ อิบน์ ศุหาน ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มกบฏเป็นการถกปัญหาแบบเจาะลึก (Discuss) นำประเด็นปัญหาความเห็นที่แตกต่างกันในแต่ละแง่มุมมาพูดคุยกันการพูดคุยในยุคสมัยท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه เป็นการนำข้อเท็จจริงของบทบัญญัติหรือสาเหตุที่มาของโองการอัลกุรอานมาแลกเปลี่ยนหรือกล่าวอ้างประกอบการพูดคุย การพูดคุยในขั้นตอนนี้จะนำมาซึ่งข้อสรุปที่จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้

ขั้นตอนที่ 4 การปรึกษาผู้อาวุโสเพื่อหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา

การหารือกับทีมที่ปรึกษาอาวุโส เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาหลังจากที่ได้มีการใช้ความพยายามในการเจรจาและประนีประนอมหลากหลายรูปแบบแล้ว ซึ่งในยุคสมัยดังกล่าวหลังจากที่ท่านเคาะลิฟะฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้พยายามใช้วิธีการพูดคุยเจรจาในรูปแบบต่างๆ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ อีกทั้งเหตุการณ์ก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ท่านจึงปรึกษาหารือกับบรรดาแกนนำอัครสาวก ได้แก่ อะลีย อิบน์ อับดุลลอฮ์ رضي الله عنه และอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه ถึงเหตุการณ์ดังกล่าว ในการนี้อับดุลลอฮ์ رضي الله عنه ได้ให้คำแนะนำแก่ท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ว่าให้ยุติการเจรจาทุกรูปแบบ เนื่องจากว่าหากท่านถูกสังหารเหตุการณ์ครั้งนี้จะเป็นปรากฏการณ์สำคัญและเป็นไปตามคำกล่าวที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้เคยกล่าวถึงไว้ ความว่า “ในวันนั้นผู้ที่ยอมจำนนถูกอธรรมจะถูกสังหาร” อิบน์ อุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า “เมื่อฉันมองออกไปปรากฏว่าบุคคลที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กำลังกล่าวถึง คืออูษมาน อิบน์ อัฟฟาน” (Ahmad, 1995 : 1/551) ฉะนั้นท่านจึงปล่อยวางให้เหตุการณ์ดำเนินไป และท่านเลือกที่จะรักษาสันติภาพแก่ประชาคมมุสลิมโดยยอมให้ท่านเป็นฝ่ายถูกอธรรมแทน

โดยสรุปกล่าวได้ว่า การเจรจาสันติภาพในครั้งนี้ หากพิจารณาในมิติของการรอดพ้นจากการถูกสังหารของเคาะลิฟะฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อาจถือว่าการเจรจาในครั้งนี้ประสบความสำเร็จ แต่หากพิจารณาในมิติของการรักษาความเป็นเอกภาพของประชาคมมุสลิมในยุคสมัยดังกล่าวแล้ว การที่ท่านเคาะลิฟะฮุซมาน رضي الله عنه ยินยอมจะสละชีวิตเพื่อแลกกับสันติภาพที่ยั่งยืนกว่า อันนี้ถือว่าเป็นความสำเร็จที่มาจาก การเจรจาเพื่อสันติภาพ อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคในการใช้รูปแบบการเจรจาเพื่อสันติภาพในการจัดการความขัดแย้งคือการเจรจาเพื่อสันติภาพที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนโดยไม่ได้ผ่านกระบวนการหรือวิเคราะห์รากเหง้าของปัญหา และไม่ได้ดำเนินการตามรูปแบบที่ควรจะเป็น ประการต่อมาหากการเจรจาโดยปราศจากความบริสุทธิ์ใจ ดำเนินการโดยไม่ได้ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และไม่มีความเป็นธรรมในการแก้ปัญหาแล้วเป็นเรื่องยากที่การพูดคุยเจรจาจะประสบความสำเร็จ เพราะความยุติธรรมเป็นปัญหาใจกลางของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หากกระบวนการยุติธรรมถูกทำลายก็เป็นเรื่องที่น่ากังวลที่จะนำไปสู่การสร้างสันติภาพ ดังนั้นแนวทางในการเจรจาเพื่อสันติภาพจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของรูปแบบดังที่ได้เสนอผ่านมาแล้ว ดังนั้น พลวัตที่ควรเกิดขึ้นจากการเจรจาเพื่อสันติภาพเชิงอิสลาม คือ การลดปริมาณความขัดแย้งจากที่รุนแรงให้เบาลงตามลำดับ เพราะขั้นตอนการเจรจาวางอยู่บนพื้นฐานของใคร่ครวญปัญหาอย่างมีสติ และคัดกรองข้อมูลอย่างรอบคอบ จากนั้นควรใช้รูปแบบการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงที่หลากหลาย อาจจะใช้รูปแบบเจรจาเป็นกลุ่ม หากยังไม่ประสบความสำเร็จเปลี่ยนเป็นการเจรจาแบบตัวต่อตัว เพราะเป็นโอกาสในการถกในรายละเอียดเจาะลึก และสุดท้ายหากยังหาข้อสรุปไม่ได้ใช้การปรึกษาผู้อาวุโสที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเพื่อยุติในการพูดคุยเจรจา

โดยสรุป รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มี 3 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) กระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan) เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ ท่านปฏิเสธการใช้ความรุนแรง เนื่องจากมีความตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดีที่สุด 2) การสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งอีกรูปแบบที่พบในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه คือการใช้กระบวนการที่ให้ผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ โดยการพูดคุยจะมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่าย 3) การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks) ในยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه พบว่าท่านมีการแสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนที่จะเปิดโต๊ะเจรจาสันติภาพเพื่อปรับลดระดับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงถึงว่าท่านต้องการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และพยายามหลีกเลี่ยงความสูญเสียอันจะเกิดขึ้นกับพี่น้องมุสลิมด้วยตนเอง

Prince of Songkla
Pattani Campus

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของ
เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน^{ร.ฮ.}กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยในส่วน
นี้ผู้วิจัยได้นำเสนอวัตถุประสงค์การวิจัย คำถามในการวิจัย ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย
วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน^{ร.ฮ.}
2. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน^{ร.ฮ.}
3. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
4. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของท่าน

เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน^{ร.ฮ.}

คำถามในการวิจัย

1. ชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน^{ร.ฮ.}ในด้านต่างๆ ที่มีความโดดเด่น
เป็นอย่างไร
2. ปัญหาความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน^{ร.ฮ.}
^{ร.ฮ.}ที่สำคัญ ประกอบด้วยปัญหาอะไรบ้าง
3. ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสาเหตุ
ของปัญหามาจากอะไร และมีปัจจัยที่หนุนนำส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งหรือไม่ อย่างไร
4. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน
อิบน์ อัฟฟาน^{ร.ฮ.}เป็นอย่างไร และสามารถนำมาประยุกต์เป็นแนวทางในการจัดการความขัดแย้งของ
พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไร

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อิบน์ อัฟฟาน^{ร.ฮ.}ใน
มิติต่างๆ ที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์

2. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงสภาพทางสังคมและปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه รวมถึงแนวทางการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาในยุคสมัยดังกล่าว

3. สามารถนำบทเรียนการจัดการความขัดแย้งในอดีตมาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

4. สามารถนำรูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งตามแนวทางอิสลามที่ปรากฏในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه มาปรับใช้ในการจัดการความขัดแย้งให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้

5. สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการอธิบายเหตุการณ์ความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดจนสามารถเป็นข้อมูลวิชาการพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์อิสลามแก่นักวิชาการและผู้สนใจศึกษาค้นคว้า

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเน้นการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) การนำเสนอผลการศึกษาเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นด้วยการศึกษาถึงชีวประวัติของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه เพื่อวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงของคุณลักษณะอันโดดเด่นและผลงานที่สำคัญในยุคสมัยของท่าน ตลอดจนกรณีปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องตามแนวทางอิสลาม ตลอดจนสามารถนำมาประยุกต์กับสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร

ศึกษาการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه จากการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์อัลกุรอาน อัล-หะดีษ วรรณกรรม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 การทบทวนแหล่งข้อมูลการศึกษา ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังต่อไปนี้เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่คัมภีร์อัลกุรอาน และบรรดาโองการที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการแก้ปัญหาหะดีษต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งหรือที่พาดพิงถึงท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับฟาน رضي الله عنه และบรรดาผู้ที่ร่วมงานบริหารกับท่าน

ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านหนังสือประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ในรูปแบบต่างๆ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือตีพิมพ์ชีรอัลกุรอาน หนังสืออธิบายหะดีษ หนังสือประวัติศาสตร์ที่อธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และเอกสารชั้นตติยภูมิ (Tertiary Source) ได้แก่ หนังสือมานุกรม เป็นต้น

1.2 การรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.2.1 รวบรวมตัวบทอัลกุรอาน และอัล-หะดีษที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง ไม่ว่าในด้านหลักการหรือวิธีการปฏิบัติ พร้อมทั้งดูบรรดาอธิบายจากหนังสือตีพิมพ์ชีรอัลกุรอานและคำอธิบายอัล-หะดีษประกอบ

1.2.2 รวบรวมสายรายงานของเศาะหาบะฮ์ (หะดีษเมาฎุฟ) และสายรายงานของตาบิอิน หรือตาบิอิตตาบิอิน (หะดีษมักตุอ) ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อีฟาาน

1.9.2.3 รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพความขัดแย้งและการเมืองการปกครองในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อีฟาาน จากเอกสารในระดับปฐมภูมิ

1.9.2.4 รวบรวมคำอธิบายและบทวิเคราะห์ของข้อมูลที่ได้กล่าวข้างต้น จากหนังสืออ้างอิงประเภทต่างๆ ทั้งในระดับทุติยภูมิและตติยภูมิ

6.1 สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อีฟาาน เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อค้นพบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า ชีวิตประวัติของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อีฟาาน ในด้านต่างๆ มีดังนี้

1. **ชีวประวัติโดยสังเขป** อุมัยยะฮ์ อิบน์ อีฟาาน อิบน์ อับดุลอาศ อิบน์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับดิซซาม อิบน์ อับติมะนาฟ อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ วงศ์ตระกูลของท่านไปบรรจบกับเชื้อสายของท่านเราะสูลุลลอฮ์ที่อับติมะนาฟ มารดาของท่านชื่อฮัรวา บินตุ กุร็อยษ อิบน์ เราะฮะบิยะฮ์ อิบน์ หะบิบ อิบน์ อับดิซซาม อิบน์ อับติมะนาฟ อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ ท่านอุมัยยะฮ์ ถือกำเนิดปี ค.ศ. 573 ในตระกูลกษัตริย์จากเผ่าอุมัยยะฮ์ ซึ่งเป็นอดีตชนชั้นผู้ปกครองในนครมักกะฮ์ ตามที่ศนะที่ถูกต้อง

ท่านถูกกำเนิดหลังจากเกิดเหตุการณ์ปีข้างผ่านไป 6 ปี บางทีชนะให้ความเห็นว่า ท่านกำเนิดที่เมืองฏออิฟ โดยที่มีอายุน้อยกว่าท่านนบีมุหัมมัดﷺประมาณ 5 ปี ท่านได้รับอิสลามโดยการเชิญชวนของอับบักร์เมื่ออายุ 34 ปี และท่านได้แต่งงานกับบุตรของท่านเราะสูลﷺถึง 2 คน ได้แก่ รุก็อยยะฮ์และอุมมุคัลซุม ท่านอุษมานﷺได้แต่งงานหลังจากเข้ารับอิสลามแล้วกับบรรดาผู้หญิงจำนวน 8 คน มีบุตรทั้งหมดรวม 15 คน เป็นบุตรชาย 10 คน และเป็นบุตรหญิง 5 คน

2. คุณูปการและการเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟานﷺ เป็นคนหนึ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ประทานความร่ำรวยมั่งคั่ง ท่านเป็นนักธุรกิจที่มีทรัพย์สินมากมาย แต่ทว่าท่านได้ใช้ทรัพย์สินจากความร่ำรวยนี้ไปในการเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์ﷻและแสวงหาความพอพระทัยจากพระองค์ ท่านเป็นคนหนึ่งที่แข่งขันและริบเร่งในทุกความดีงามโดยไม่เคยคำนึงถึงความยากจน ช่วงระยะเวลาประมาณ 12 ปี ในการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟานﷺ ประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้แล้วว่าท่านได้สรรค์สร้างคุณูปการให้แก่โลกอิสลามไว้อย่างมากมาย ส่วนหนึ่งได้แก่ ซ็อบอ์นัรฺมะฮ์ ฮุยายมัฮฺยิดนะบะรียฺ จัดเตรียมกองทัพยามยากในสงครามตะบูก และการรวบรวมอัลกุรอาน

3. คุณลักษณะอันโดดเด่น เคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟานﷺ เป็นคนที่มีคุณลักษณะแห่งผู้นำอย่างแท้จริง โดยที่คุณลักษณะต่างๆ ล้วนเป็นคุณลักษณะผู้นำแห่งพระผู้อภิบาล เมื่อได้ศึกษาถึงชีวประวัติของท่านอย่างละเอียด สามารถสรุปถึงคุณลักษณะอันโดดเด่นของท่านประกอบด้วย มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้แนะ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่นและประนีประนอม มีความอ่อนโยน ให้อภัย มีความนอบน้อมถ่อมตน มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความเคร่งครัด มีความมักน้อย มีการสรรเสริญขอบคุณติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวของประชาชน และมีการคัดเลือกจัดสรรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

4. บทบาทในการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ สมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟานﷺ เป็นช่วงระยะเวลาที่อิสลามได้ขยายไปอย่างกว้างขวางทั่วสารทิศ มีการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ อย่างมากมาย การเข้าพิชิตตามทิศต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ทางด้านทิศตะวันออก สามารถพิชิตอาเซอร์ไบจานและอาร์มีเนีย สะอีด อิบน์ อัล-อาศ เข้าพิชิตตาบาริสถาน ทางด้านแคว้นเมืองชาม หะบิบ อิบน์ มัสละมะฮ์ อัล-ฟิฮรีย์ เข้าพิชิตอาร์มีเนียและไบแซนไทน์ และสามารถพิชิตไซปรัสได้ ทางด้านแคว้นเมืองอียีปต์ พิชิตอเล็กซานเดีย และอาฟริกา และท่านเป็นคนแรกที่มีการจัดตั้งกองทัพเรือขึ้น

5. แนวทางในการบริหารจัดการรัฐ ท่ามกลางวิกฤติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน^{رضي الله عنه} หลายๆ ด้าน แต่ท่านสามารถใช้นโยบายที่สามารถนำพารัฐก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ นโยบายของท่านส่วนหนึ่งได้แก่ ท่านได้ประกาศนโยบายทางการเมืองหรือแนวทางในการบริหารรัฐว่าท่านจะยึดแนวทางของอัลลอฮ์ (กิตาบุลลอฮ์) และแบบฉบับของเราะสูลุลลอฮ์ (สุนนะฮ์) และทำนองเดียวกันจะให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันแก่ประชาชน ตลอดจนท่านจะใช้ความสุขุม รอบคอบ มีเหตุผล ประนีประนอมในทุกเรื่องยกเว้นเรื่องการลงโทษแก่ผู้ที่ละเมิด ท่านได้ส่งสาส์นถึงผู้ปกครอง ผู้นำกองทัพ เจ้าหน้าที่การคลังผู้เก็บภาษีอากร และประชาชนทั่วไป เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน^{رضي الله عنه} ได้ประกาศใช้ธรรมนูญ (المستور) สูงสุดในการบริหารรัฐ ประกอบด้วยคัมภีร์แห่งอัลลอฮ์ (الكتاب) แบบฉบับของเราะสูลุลลอฮ์^{صلى الله عليه وسلم} (السنة) และแนวทางในการบริหารจัดการรัฐของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน^{رضي الله عنه} และอุมัร ท่านใช้หลักการปรึกษาหารือ (الشورى) หลักความยุติธรรม (العَدل) และหลักความอิสริยาภ (الحرية)

ข้อค้นพบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 ผลจากการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน^{رضي الله عنه} มี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง ได้แก่ **กรณีไม่เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์** ซึ่งเกิดขึ้นใน ปี ฮ.ศ.2 การออกศึกครั้งนี้ท่านเราะสูล^{صلى الله عليه وسلم} ได้กระตุ้นส่งเสริมให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ออกไปเพื่อเผชิญหน้ากับพวกกุรัยช และจะคัดเอาผู้เข้าร่วมอย่างรีบเร่งเฉพาะบุคคลที่มีความพร้อมเท่านั้น อันเนื่องจากความรีบร้อนในครั้งนั้นไม่ทันได้รอการมาของชาวอัล-อะวาลีย และเวลาดังกล่าวท่านหญิงรูกัยยะฮ์ บุตรีเราะสูลุลลอฮ์^{صلى الله عليه وسلم} กำลังป่วยหนักมีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีคนคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด และผู้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดก็คือสามี ด้วยเหตุผลดังกล่าวท่านเราะสูล^{صلى الله عليه وسلم} จึงส่งให้ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟานอยู่นครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะได้ดูแลรักษาภรรยา การที่ท่านไม่ได้เข้าร่วมในสมรภูมิบะดร์เป็นที่มาของการใส่ร้ายต่อท่าน

กรณีการถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุฮุด ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนเซาวาล ปี ฮ.ศ.3 เป็นการเผชิญหน้าระหว่างมุสลิมกับพวกมุชริกีน ใกล้กับบริเวณภูเขาอุฮุดซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของนครมะดีนะฮ์ ในช่วงแรกของการต่อสู้กองทัพมุสลิมได้รับชัยชนะ โดยได้สังหารพวกมุชริกีนไปเป็นจำนวนหนึ่ง หลังจากนั้นผลลัพธ์จากการที่ทหารมุสลิมบางส่วนฝ่าฝืนต่อคำสั่งของท่านเราะสูลุลลอฮ์^{صلى الله عليه وسلم} จึงสูญเสียฐานที่มั่นเพราะพวกเขาได้เริ่มรบกับฆ่าศึกโดยขาดการวางแผน จนกระทั่งพวกเขาไม่สามารถแยกแยะว่าใครเป็นใคร และเปลี่ยงพล้ำในที่สุด จากนั้นทหารส่วนใหญ่ได้วิ่งหนีจากสนามรบและบางส่วนได้ถอยห่างไปอยู่ข้างๆ โดยไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใด จึงส่งผลให้มีผู้เสียชีวิต จากเหตุการณ์นี้กลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน^{رضي الله عنه} ได้กล่าวใส่ร้ายโดยไม่ได้สนใจยติต่อการให้อภัย

โทษจากอัลลอฮ์แต่ประการใด ยิ่งไปกว่านั้นยังประณามและสร้างกระแสว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน เป็นผู้ที่ยอดย่นหนีจากสงครามอุหุด จากการใส่ร้ายดังกล่าวเป็นหลักฐานที่บ่งชี้อย่างชัดเจนว่าพวกเขา ได้สร้างประเด็นขึ้นมา ไม่ใช่เรื่องของการวินิจฉัยปัญหาที่ผิดพลาดแต่ทว่าเป็นประเด็นของผู้ที่หลงผิดที่ มุ่งสร้างความเสื่อมเสียทำลายเกียรติยศชื่อเสียง

กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า การทำสัตยาบันในครั้งนี้เกิดขึ้นต้น เดือนซุลก๊อตะฮ์ ปี ฮ.ศ.6 ใต้ต้นสมูเราะฮ์ เป็นสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับมักกะฮ์มีชื่อเรียกว่าอัล-หุฎัยบียะฮ์ โดยที่เราะสูลﷺ โดยเชิญชวนหลังจากที่ได้ส่งท่านอูษมานﷺ เป็นทูตไปเจรจากับชาวมักกะฮ์และ อธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาของบรรดามุสลิม เพื่อจะมาทำอุมเราะฮ์ไม่ใช่มาเพื่อการสู้รบ แต่ปรากฏว่าท่านอูษมานﷺเดินทางกลับมาล่าช้า และมีข่าวลือว่าพวกมุชริกีนได้สังหารท่านอูษมาน เสียแล้ว ด้วยเหตุนี้บรรดาเคาะฮาบะฮ์ได้ทำสัตยาบันว่าจะสังหารพวกมุชริกีนเป็นการล้างแค้นให้แก่ ท่านอูษมานﷺ หลังจากพิจารณาข่าวลือดูแล้ว เป็นไปได้ว่าท่านอูษมานﷺยังไม่เสียชีวิต ท่านเราะสูล ﷺได้เอามืออีกข้างของท่านมาทำสัตยาบันแทนให้แก่ท่านอูษมานﷺ การที่ท่านอูษมานﷺไม่ได้เข้าร่วมทำสัตยาบันในครั้งนี้เป็นอีกประเด็นปัญหาที่กลุ่มมีอคตินามาส่งความชอบธรรมในการทำลาย ชื่อเสียงของท่าน

กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา) กลุ่มกบฏได้แสดงตนอย่างชัดเจนหนึ่งจากสาเหตุที่พวกเขา ตีตนออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์อูษมานﷺ คือเรื่องที่ดินสงวนหากทว่าพวกเขาไม่รู้ ชัดว่าเป็นสถานที่ตรงไหนที่ท่านอูษมานﷺได้สงวนไว้ และเป็นที่ยืนยันชัดจากคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อูษมานﷺได้บอกว่าวัตถุประสงค์ของที่ดินสงวนเพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงอูฐซึ่งได้จากการ เก็บชะกาด แล้วพวกเขาก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด ในคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อูษมานﷺ แก่ชาว อียิปต์เป็นการเพียงพอ ท่านอูษมานﷺไม่ได้ทำอุตริกรรมในเรื่องการสงวนที่ดิน เพราะก่อนหน้านี้ท่าน เราะสูลุลลอฮ์ﷺเคยสงวนที่ดิน ต่อจากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัรﷺก็เคยสงวนที่ดินที่อัล-ชะร็อฟ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับมักกะฮ์) และที่อัล-เราะบะชะฮ์ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างมักกะฮ์กับมะดีนะฮ์) เพื่อใช้ในการเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บชะกาด

กรณีการรวบรวมอัลกुरอาน มีปรากฏจากสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) เล่าว่า บรรดากลุ่มคนที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟานﷺ พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อการ รวบรวมอัลกुरอานที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านอูษมานﷺ และท่านอะลียﷺได้กล่าวกับพวกเขาว่า “โอ้ มวลมนุษยชาติพวกท่านทั้งหลายอย่าได้กินเลยต่อท่านอูษมาน อย่าพูดถึงเขาออกจากในเรื่องที่ดีงาม หรือให้พูดถึงเขาในเรื่องดีๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัลกुरอาน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เขาไม่ได้กระทำการใดที่ เกี่ยวข้องกับอัลกुरอานนอกจากเป็นสิ่งที่คนส่วนมากจากพวกพวกเราเป็นที่รับรู้กัน” และมีสาย รายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) เช่นเดียวกันไปยังอุมุมัจญลัซ ซึ่งเสียชีวิตในปี ฮ.ศ.106 หรือปี ฮ.ศ.109

เขากล่าวว่า “พวกเขาได้ตำหนิต่อท่านอุษมานในเรื่องการทำลายอัลกูรออัน แต่พวกเขาได้ศรัทธาในสิ่งที่อุษมานเขียนไปหาพวกเขา”

กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เขาเป็นที่รู้จักกันในนามอิบน์ เสาดาอ์ เป็นชาวยิวคนหนึ่งจากค็อนอาอ์ เข้ารับอิสลามในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه โดยมีเจตนาที่จะใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของมุสลิม เขาตั้งถิ่นฐานอยู่ในนครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะเข้าไปสอดแนมกิจการภายในและหาจุดอ่อนของมุสลิม

ส่วนที่สอง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าเป็นสายรายงานอ่อน (ฎะอ์อีฟ) ได้แก่

กรณีการไม่ย่อละหมาดที่ทุ่งมินา ปรากฏว่าท่านเราะฮ์ลุส رضي الله عنه ช่วงประกอบพิธีหัจญ์ เวลาที่ท่านก้อยู่ ณ ทุ่งมินาท่านจะย่อละหมาดจาก 4 ร็อกอะฮ์ เหลือเพียง 2 ร็อกอะฮ์ รวมทั้งท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร رضي الله عنه ทั้งสองก็ปฏิบัติตามแบบฉบับดังกล่าว ส่วนเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ในช่วง 6 ปีแรกของการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่ในเวลาต่อมาท่านได้วินิจฉัย (อิจญ์ติฮาด) ใหม่และได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ จากดังกล่าวส่งผลให้บรรดาเศาะหาบะฮ์จำนวนหนึ่งมีความเห็นขัดแย้ง ส่วนหนึ่งได้แก่ อิบน์ อุมัยร رضي الله عنه ได้อธิบายว่าแบบอย่างของท่านเราะฮ์ลุสต้องย่อละหมาดย่อ เหมือนที่ท่านเราะฮ์ลุส رضي الله عنه ได้ถือปฏิบัติมาและรวมถึงการปฏิบัติของท่านอุมัยร رضي الله عنه และอุษมาน ในช่วงแรกของการดำรงตำแหน่ง โดยสรุปแล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้อธิบายถึงสาเหตุของการละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ ท่านเป็นผู้วินิจฉัยปัญหา (มุญญะฮิด) พร้อมทั้งมีหลักฐานท่านเป็นปราชญ์อาวุโสของบรรดาเศาะหาบะฮ์ในด้านนิติศาสตร์อิสลามและมีความเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะเรื่องการประกอบพิธีหัจญ์

กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร رضي الله عنه กลุ่มบุคคลที่ตั้งเป็นกบฏได้ตำหนิว่าร้ายต่อเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อีกประการคือกรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร رضي الله عنه ไม่พบว่าสายรายงานที่บอกว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมานได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร เป็นสายรายงานที่เศาะฮิห์ และกลุ่มที่ตั้งตัวเป็นกบฏก็ไม่ได้หิบบยกประเด็นนี้มาเป็นเหตุผลในการออกจากเชื่อฟังปฏิบัติตามต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه แต่อย่างใด

กรณีสั่งปลดอับดุลลอฮ์ อิบน์ ค็อยส หรือเป็นที่รู้จักกันในนามออบูมุซา อัล-อัซอะรีย ซึ่งเป็นที่รักใคร่ของประชาชนจากการเป็นผู้ปกครองนครบศเราะฮ์ แล้วได้ทำการแต่งตั้งอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร رضي الله عنه ผู้มีอายุเพียง 24 หรือ 25 ปีเท่านั้น โดยอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ซึ่งเป็นประเด็นที่ว่าท่านแต่งตั้งให้เครือญาติได้รับตำแหน่ง

กรณีสั่งปลดมุฮัมมัดเราะฮ์ อิบน์ ซุบัยฮ์ จากการเป็นผู้ปกครองนครกุฟะฮ์ จากนั้นได้แต่งตั้งสะอ์ด อิบน์ อิบีคคอส ในเวลาต่อมาได้แต่งตั้งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ซึ่งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ยังมีข้อหาว่าเป็นคนที่ชอบเสพสุราอีกต่างหาก

กรณีนโยบายการบริหารกองคลังของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ท่านได้ใช้ระบบตีวานอัล-อะฎวอ์ (องค์การเพิ่มทรัพย์และการบริการอุดหนุน) อย่างง่ายดาย ซึ่งมีความแตกต่างเป็นอย่างมากกับในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه ซึ่งหากท่านจะมอบทรัพย์สินจากบัยตุลมาลให้แก่ประชาชนทั่วไปตามความจำเป็นของทุกคนก็ตาม แต่ท่านจะมีความรอบคอบในเรื่องนี้อย่างที่สุด

กรณีไม่ได้ดำเนินการตัดสินคดี (สังหารเป็นการตอบแทน) แก่อบัยดิลลาฮฺ อิบน์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ คือฎุออบ กรณีที่เขาเป็นคนสังหารอัล-ฮุรุมุขาน คนรับใช้ของอะมีร์มุฮัมมัดนีนหลังจากที่เขาได้เข้ารับอิสลาม

และผลจากการวิจัยยังพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ กรณีการไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีการถอยร่นจากสมรภูมิอุฮุด กรณีการเข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าซ้า กรณีการสั่งปลดอับดุลมุซา อัล-อัซซะรีย และกรณีการสั่งปลดมุฮัมมัดเราะฮ์ อิบน์ ซุรฺบะฮ์ (2) ด้านสังคม ได้แก่ กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ กรณีผู้ปกครองบางคนใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย และกรณีการเนรเทศอับดุลลอฮ์ อัล-ฆิฟารีย رضي الله عنه (3) ด้านการปฏิบัติศาสนา ได้แก่ กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน และการไม่ได้ละหมาดย่อที่ทุ่งมินา (4) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กรณีการจัดสรรที่ดินสงวน กรณีการอนุญาตให้ครอบครองที่ดินโดยอิสระ และกรณีนโยบายการบริหารกองคลังที่เปลี่ยนไป (5) ด้านกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร์ และกรณีที่ท่านไม่ได้ดำเนินการตัดสินคดีต่ออบัยดิลลาฮฺ อิบน์ อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه

ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 ผลจากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีรายละเอียดดังนี้

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่ด้านต่างๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา ด้านกระบวนการยุติธรรม และด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการเมืองการปกครอง การเกิดความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการนำไปเชื่อมโยงกับประเด็นความเชื่อทางศาสนา อีกทั้งมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ จากปัจจัยดังกล่าวนี้จึงถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นทางการเมืองที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดความขัดแย้ง จนกระทั่งกลายมาเป็นความรุนแรงในที่สุด

2. ด้านศาสนาและความเชื่อ แม้ศาสนาจะไม่ใช่อุบายของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรง แต่ก็มีมุมมองว่าศาสนาอิสลามได้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้การกระทำ

ของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ โดยพบว่าการกระทำดังกล่าวได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่จะใช้สิทธิในการปกป้องตนเองจากผู้รุกรานและผู้ไม่ศรัทธาในอิสลาม (nonbeliever) จุดหมายของคำสอนดังกล่าวเป็นการรักษาพระองค์อัลลอฮ์และผดุงความยุติธรรมแก่ศาสนาอิสลาม หากพิจารณาในมิติดังกล่าว ศาสนาอิสลามได้กลายเป็นข้ออ้างของคนบางกลุ่มซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในพื้นที่เพื่อใช้เป็นเหตุผลหลักในการต่อสู้กับอำนาจรัฐไทย

3. ด้านเศรษฐกิจ มีสาเหตุสำคัญมาจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ 1) ปัญหาความยากจนเกิดจากการมีภาวะเจริญพันธุ์สูงซึ่งเป็นภาวะที่นำไปสู่อัตราการเกิดค่อนข้างสูง การไม่ได้รับการศึกษาตามระบบหรือหากได้รับการศึกษาก็ไม่ตรงกับงานที่มี ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนในพื้นที่บางส่วนต้องอพยพไปหางานทำนอกพื้นที่ 2) ปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาสในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน เนื่องจากกฎระเบียบของรัฐและอำนาจอิทธิพลของกลุ่มทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการอาศัยช่องโหว่ของอำนาจรัฐ เช่นเดียวกับการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่รัฐมักจะเป็นผู้กำหนดและตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดความขัดแย้งตามมา

4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาครัฐยังขาดความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของประชาชนในพื้นที่ จึงกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม และถูกแทนที่ด้วยความเป็นไทยที่ภาครัฐพยายามสร้างให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความไม่พอใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จนก่อให้เกิดความขัดแย้งความรุนแรงติดตามมา

5. ด้านการศึกษาสืบเนื่องจากการที่ภาครัฐพยายามเข้าไปควบคุมการจัดการการศึกษาของสถาบันปอเนาะซึ่งเป็นแหล่งที่ให้การศึกษามุสลิมในชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้และเป็นแหล่งการบ่มเพาะคุณธรรมของเยาวชนในพื้นที่ รวมถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยภาพรวมทั้งประเทศ (หมายรวมถึงโรงเรียนเอกชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ด้วย) กลายเป็นอีกชนวนที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวงและปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐไทยไปโดยปริยาย เพราะพวกเขามองว่าภาครัฐพยายามทำลายระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของประชาชนคนในพื้นที่ซึ่งอยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน

6. ด้านกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน จากกรณีหลายๆ เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วแต่เป็นปัญหาที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการจัดการปัญหาที่ตั้งอยู่บนความมั่นคงของภาครัฐเป็นหลักจนกระทั่งประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกฝังใจเรื่องการมีอคติของภาครัฐ และไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของรัฐไทยว่าจะช่วยปกป้องจากการที่พวกเขาถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้จริง

7. ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิหลังของขบวนการต่อต้านอำนาจรัฐ หรือสมัยหนึ่งที่ทางราชการเคยเรียกว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดน หรือกลุ่มก่อความไม่สงบที่รู้จักกันในปัจจุบัน แท้จริงแล้วมีความเป็นมาที่ยาวนานคู่กับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยที่สำคัญคือ ได้มีนักวิชาการด้านความมั่นคงจำนวนมากเชื่อมั่นว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีในอดีตคือ 1 ใน 3 ส่วนของพลังแห่งอุดมการณ์การต่อสู้ของขบวนการแบ่งแยกดินแดนรุ่นใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้การเข้าใจประวัติศาสตร์ปัตตานีเพื่อนำไปสู่การพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความมั่นคงของชาตินั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและความเป็นกลาง จุดเริ่มต้นจึงอยู่ที่การตั้งกรอบความคิดที่เป็นกลาง และตามมาด้วยการตั้งสมมุติฐานที่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคมที่คู่กันอยู่ตลอดเวลา จนนำไปสู่ความขัดแย้งและเกิดปัญหาความแตกต่างในความเข้าใจของคนปัจจุบัน

ข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 4 การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน เพื่อประยุกต์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน มี 3 รูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย

1. รูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งของอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan)

สำหรับแนวทางการบริหารความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน มีลำดับขั้นตอนในการบริหารความขัดแย้งดังนี้ 1) การคัดกรองข้อมูล 2) การขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3) การศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา โดยการศึกษาจากบทเรียนการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านเราะสูลุลลอฮ์ และศึกษาแนวทางสู่ความสมานฉันท์ปรองดองหรือสันติวิธี ดังนั้นจากเหตุการณ์ต่างๆ นี้เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่ากระบวนการบริหารความขัดแย้ง (Conflict Management Process) ของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน มุ่งเน้นแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้แนวทางสมานฉันท์ปรองดองและปฏิเสธความรุนแรง เนื่องจากท่านมีความตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดีที่สุด

2. รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue)

การจัดการความขัดแย้งอีกรูปแบบหนึ่งที่พบในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน คือ การใช้กระบวนการที่ให้ผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ โดยการพูดคุยจะมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่าย การสานเสวนาในเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) โดยจะเป็นการพูดคุยสนทนาที่มีการนำหลักคำสอนของศาสนามาเป็นจุดร่วมหลักในการ

พูดคุยเจรจา ใช้หลักพื้นฐานของความเป็นพี่น้อง และรูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลามจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 6 ประการ ประกอบด้วย ความซัจจริง (الصدق) ความยุติธรรม (العدل) ความอิสรภาพ (الحرية) ความรัก (الحبة) ความเป็นพี่น้อง (الأخوة) และความเสมอภาคความเท่าเทียมกัน (المساواة) และการสานเสวนาเชิงอิสลามมีลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้ 1) การรับฟังอย่างลึกซึ้งและตั้งใจ 2) การแบ่งปันประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ 3) การสะท้อนความคิดเห็น 4) การจดบันทึกประเด็น 5) สรุปการสานเสวนา

3. รูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks)

เหตุการณ์ที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه พูดคุยเจรจาทอรองเพื่อลดอุณหภูมิความขัดแย้งที่อาจเป็นสาเหตุนำไปสู่ความรุนแรงกับกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อม กรณีการบริหารความขัดแย้งของท่านดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นรูปแบบของ “การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม” (Islamic Peace Talks) โดยผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเจรจาหรือพูดคุยเพื่อสันติภาพน่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยวิธีการนี้ ต้องใช้ระยะเวลาในการพูดคุยเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจของแต่ละฝ่ายซึ่งกันและกัน รวมถึงต้องอาศัยการให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ทุ่มเท เสียสละ ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงหรือไม่กลัวจะเสียตุลาอำนาจใดๆ การพูดคุยหรือเจรจาสันติภาพในเชิงอิสลาม (Islamic Peace Talks) ควรมียุทธศาสตร์ประกอบหลักพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ มีความบริสุทธิ์ใจ (الإخلاص) ปฏิบัติตามแนวทางของท่านเราะฮ์มุลลอฮ์ (اتباع السنة) มีความยุติธรรม (العدل) มีดุลยภาพ (الوسطية) และมอบหมายต่ออัลลอฮ์ (التوكل) สำหรับขั้นตอนของการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลามที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ผู้วิจัยได้แยกรายละเอียดออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การตั้งสติและคัดกรองข้อมูลอย่างถี่ถ้วน 2) ช่วงการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงแบบกลุ่ม 3) ช่วงของการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงแบบตัวต่อตัว 4) การปรึกษาผู้อาวุโสเพื่อหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

6.2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาถึงชีวประวัติของอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อภิปรายผลได้ดังนี้

ชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีความสอดคล้องกับรายงานของ Ibn Sa'ad (1996) ; Ibn Hajar (n.d.) ที่ได้กล่าวว่า อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน คือ อิบน์ อุบลูอาศ อิบน์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ अबديشمس อิบน์ अबديمنةฟา อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ ส่วนต้นตระกูลของท่าน สอดคล้องกัน Muhammad Yahya al-Andalusiy (1985) ที่ว่าไปบรรจบกับเชื้อสายของเราสุล رضي الله عنه ที่ अबديمنةฟา มารดาของท่านชื่ออรวา บินต กุร็อยซ อิบน์ เราะบีอะฮ์ อิบน์ หะบีบ อิบน์ अबديشمس อิบน์ अबديمنةฟา อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ

คุณูปการและการเสียสละในหนทางอัลลอฮ์ของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีความสอดคล้องกับ Muhammad Rida Rashid (1982) ; Ali Muhammad al-Sallabi (2003) เห็นว่า ท่านได้สรรค์สร้างคุณูปการให้แก่โลกอิสลามไว้อย่างมากมาย ส่วนหนึ่งได้แก่ ชื่อบ่อน้ำ รัมะฮ์ ขยายมัสยิดนะบะวีญ์ จัดเตรียมกองทัพยามยากในสงครามตะบูก และการรวบรวมอัลกุรอาน

คุณลักษณะอันโดดเด่นเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه ซึ่งสอดคล้องกับ Ahmad Ibn Hanbal (1999) ; Ibn Kathir (1988) เห็นว่าท่านเป็นคนที่มีความรู้และมีความซื่อสัตย์ มีคุณลักษณะแห่งผู้นำอย่างแท้จริง โดยที่คุณลักษณะต่างๆ ล้วนเป็นคุณลักษณะผู้นำแห่งพระผู้อภิบาล คุณลักษณะอันโดดเด่นของท่าน ประกอบด้วย มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้แนะ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่นและประนีประนอม มีความอ่อนโยน ให้อภัย มีความนอบน้อมถ่อมตน มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความเคร่งครัด มีความมักน้อย มีการสรรเสริญขอบคุณ

บทบาทในการพิชิตแคว้นเมืองสำคัญต่างๆ สมัยการปกครองของท่าน เป็นช่วงระยะเวลาที่อิสลามได้ขยายไปอย่างกว้างขวางทั่วสารทิศ มีการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ อย่างมากมาย สอดคล้องกับ al-Tabariy (1987) ; Akbar Shah Najib (2552) เห็นว่า ในยุคสมัยของท่านสามารถเข้าพิชิตเมืองสำคัญทั่วสารทิศประกอบด้วย ทางด้านทิศตะวันออก สามารถพิชิตอาเซอร์ไบจานและอาร์มีเนีย สะอีด อิบน์ อัล-อาศ เข้าพิชิตตาบาริสถาน ทางด้านแคว้นเมืองชามหะบีบ อิบน์ มัสละมะฮ์ อัล-ฟิฮรีญ์ เข้าพิชิตอาร์มีเนียและไบแซนไทน์ และสามารถพิชิตไซปรัสได้ ทางด้านแคว้นเมืองอียิปต์ พิชิตอเล็กซานเดรีย และอาฟริกา และท่านเป็นคนแรกที่มีการจัดตั้งกองทัพเรือขึ้น

แนวทางในการบริหารจัดการรัฐในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ رضي الله عنه สอดคล้องกับ al-Tabariy (1987) ; Sadiq 'Urjun (1990) ; Ali Muhammad al-Sallabi (2003) ให้เห็นว่า นโยบายของท่านส่วนหนึ่งได้แก่ นโยบายทางการเมืองหรือแนวทางในการบริหารรัฐท่านจะยึดแนวทางของอัลลอฮ์ (กิตาบุลลอฮ์) และแบบฉบับของเราะสูลุลลอฮ์ (สุนนะฮ์) และจะให้ความเสมอภาคแก่ประชาชน ท่านจะใช้ความซื่อสัตย์ รอบคอบ มีเหตุผล ประนีประนอมในทุกเรื่องยกเว้นเรื่องการลงโทษแก่ผู้ที่ละเมิด ท่านได้ส่งสาส์นถึงผู้ปกครอง ผู้นำกองทัพ เจ้าหน้าที่การคลัง ผู้เก็บภาษีอากร และประชาชนทั่วไป ท่านได้ประกาศใช้ธรรมนูญสูงสุดในการบริหารรัฐประกอบด้วย คัมภีร์แห่งอัลลอฮ์ แบบฉบับของเราะสูลุลลอฮ์ رضي الله عنه และแนวทางในการบริหารจัดการรัฐของเคาะลีฟะฮ์

ทั้งสองที่มาก่อนหน้าคืออับดุลบักร์และอุมร์ ท่านใช้หลักการปรึกษาหารือ หลักความยุติธรรม และหลักความอิสระเสรีภาพ

6.2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มี 2 ส่วน สอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ส่วนที่หนึ่ง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง ได้แก่ สาเหตุมาจากกรณีที่ท่านมิได้ไม่เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีการถอยร่นหนีจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด และกรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า กรณีเรื่องการสงวนที่ดิน กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน และกรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ส่วนที่สอง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าเป็นสายรายงานอ่อน (เงาะอิฟ) ได้แก่ กรณีการไม่ย่อละหมาดที่มินา และกรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه

ส่วนที่หนึ่ง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง ได้แก่

กรณีที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ สอดคล้องกับ al-Bukhari (1991 : 7/54) ; al-Tirmidhiy (n.d. : 5/629) ; Ahmad (1995 : 8/101-102) เห็นว่า การออกศึกในครั้งนี้ท่านเราะสูล صلی الله علیه و آله ได้กระตุ้นส่งเสริมให้บรรดาเคาะหาบะฮ์ออกไปเพื่อเผชิญหน้ากับพวกกุรัยช และเวลาดังกล่าวท่านหญิงรูกัยยะฮ์ บุตรี เราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله กำลังป่วยหนักมีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีคนคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด และผู้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดก็คือสามี ด้วยเหตุผลดังกล่าวท่านเราะสูล صلی الله علیه و آله จึงสั่งให้ท่านอุมมาน رضي الله عنه อยู่นครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะได้ดูแลรักษาภรรยา เมื่อเสร็จสิ้นจากสมรภูมิต่านเราะสูล صلی الله علیه و آله ได้แบ่งทรัพย์สินให้แกเขาด้วย โดยที่ท่านอุมมาน رضي الله عنه พูดว่า “ฉันเป็นผู้ที่ได้รับด้วยหรือท่านเราะสูลุลลอฮ์? แล้วท่านเราะสูลตอบว่า “ใช่ ท่านจะได้รับส่วนแบ่งในครั้งนี้ด้วย”

กรณีที่ท่านอุมมาน رضي الله عنه ถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด สอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า ในช่วงแรกของการต่อสู้กองทัพมุสลิมได้รับชัยชนะ โดยได้สังหารพวกมุชริกีนไปเป็นจำนวนหนึ่ง และหลังจากนั้นผลลัพธ์จากการที่ทหารมุสลิมบางส่วนฝ่าฝืนต่อคำสั่งของท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلی الله علیه و آله จึงสูญเสียฐานที่มั่นเพราะพวกเขาได้เริ่มรบกับฆ่าศึกโดยขาดการวางแผน จนกระทั่งพวกเขาไม่สามารถแยกแยะว่าใครเป็นใครและเปลี่ยงพล้ำในที่สุด จากนั้นทหารส่วนใหญ่ได้วิ่งหนีจากสนามรบและบางส่วนได้ถอยห่างไปอยู่ข้างๆ โดยไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใด จากเหตุการณ์นี้กลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้กล่าวใส่ร้ายโดยไม่ได้สนใจยึดถือการให้อภัยโทษจากพระองค์อัลลอฮ์แต่ประการใด ดังโองการอัลกุรอานความหมายที่ว่า “แท้จริง

บรรดาผู้ที่อยู่ในกลุ่มพวกเจ้าที่หันหลังหนีในวันที่สองกลุ่มเผชิญหน้ากันนั้น แท้จริงชัยฏอนต่างหากที่ทำให้พลังพลาดไป เนื่องจากบางสิ่งทีพวกเขาได้ประกอบไว้เท่านั้น และแน่นอนอัลลอฮ์ก็ได้ทรงอภัยแก่พวกเขาแล้ว แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงหนักแน่น” (อาล อิมรอน : 155) และสอดคล้องกับ Ibn Taimiyah (n.d.) กล่าวว่า โองการข้างต้นเป็นการชี้แจงจากอัลลอฮ์เองว่าพระองค์ทรงอภัยโทษให้แก่บรรดาผู้ที่ถอยร่นหนีในวันสงครามอุฮุด ดังนั้นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นที่ไม่ใช่เคาะลีฟะฮ์อูษมานก็เข้าร่วมอยู่ในการยกโทษครั้งนี้ด้วย แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานจะไม่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่มนั้นได้อย่างไร ทั้งที่ท่านเองก็มีความประเสริฐและสร้างคุณงามความดีไว้อย่างมากมายมหาศาล

กรณีที่ท่านอูษมาน رضي الله عنه เข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า สอดคล้องกับ al-Bukhari (1991 : 7/443) ส่วนหนึ่งจากพจนานุกรมของท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ที่พูดถึงความประเสริฐของผู้เข้าร่วมสัตยาบันที่อัล-หุฎัยบียะฮ์ดังความหมายที่ว่า “พวกท่านคือผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลกนี้” และ Muslim (1972 : 163) ; Ahmad (1995 : 6/420) อีกหะดีษดังความหมายว่า “สำหรับชาวต้นไม้จะไม่ได้เข้านรก-อินชาอัลลอฮ์-หากว่าเขาเป็นคนหนึ่งที่ได้ทำสัตยาบันได้ไม่นาน” และสอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ได้ส่งอูษมาน رضي الله عنه เป็นทูตไปเจรจากับชาวมักกะฮ์และอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางของบรรดามุสลิมเพื่อจะมาทำอุมเราะฮ์ไม่ใช่เพื่อการสู้รบอย่างใด แต่ปรากฏว่าท่านอูษมาน رضي الله عنه เดินทางกลับมาล่าช้า และมีข่าวลือว่าถูกพวกมุชริกีนได้สังหารท่านอูษมานเสียแล้ว ด้วยเหตุนี้บรรดาเศาะหาบะฮ์ได้ทำสัตยาบันว่าจะสังหารพวกมุชริกีนเป็นการล้างแค้นให้แก่ท่านอูษมาน رضي الله عنه หลังจากพิจารณาข่าวลือดูแล้ว เป็นไปได้ว่าท่านอูษมานยังไม่เสียชีวิต ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ได้เอามืออีกข้างของท่านมาทำสัตยาบันแทนให้แก่อูษมาน رضي الله عنه การที่ท่านไม่ได้เข้าร่วมการทำสัตยาบันครั้งนี้เป็นหลักฐานที่ชี้ถึงสถานะของอูษมาน رضي الله عنه ณ ท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه นั้นสูงส่ง ไม่ใช่เป็นความตกต่ำแต่ประการใด นับได้ว่าท่านเป็นคนหนึ่งจากบรรดาผู้ที่เข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวาน อันเนื่องจากท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ได้ทำสัตยาบันด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอูษมาน และท่านมีความพิเศษมากกว่าผู้ที่เข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานคนอื่น ๆ เพราะท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ได้ทำสัตยาบันด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอูษมาน رضي الله عنه ดังนั้นมือของท่านเราะฮ์ลุล رضي الله عنه ย่อมประเสริฐกว่ามือของผู้ใดทั้งหมด

กรณีที่ท่านอูษมาน رضي الله عنه สงวนที่ดิน (อัล-หิมะ) สอดคล้องกับ khalifah Ibn Khayath (1981) ; Ibn Hajar (1986) ; Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า กลุ่มกบฏจากอียิปต์ได้กับท่านอูษมานว่า “จงหยุด ท่านคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการไปกำหนดเขตที่ดินหวงห้ามอัลลอฮ์อนุญาตให้กับท่านหรือท่านเป็นผู้อุปโลกน์ต่ออัลลอฮ์?” ท่านอูษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า “ปล่อยให้เถิด มันถูกประทานลงมาเพราะสาเหตุเช่นนั้นเช่นนี้บ้าง ส่วนการสงวนที่ดินนั้นแท้จริงท่านอุมัร رضي الله عنه ก็เคยสงวนที่ดินเพื่อเลี้ยงอุฐจากการเก็บชะกาตมาก่อนฉัน ต่อมาเมื่อฉันได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ปริมาณอุฐเพิ่มจำนวนมากขึ้น ฉันก็เลยขยายพื้นที่ดินสงวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจงปล่อยให้เถิด...” และเป็นที่น่าประหลาด

จากคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه ได้บอกว่าว่าตฤประสงค์ของที่ดินสงวนเพื่อเป็นสถานที่สำหรับ เลี้ยงอูฐซึ่งได้จากการเก็บชะกาต แล้วพวกเขา ก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด ในคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه เป็นการเพียงพอสำหรับชาวอียิปต์ ดังนั้นท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ไม่ได้ทำอุตริกรรมในเรื่อง การสงวนที่ดิน เพราะก่อนหน้านี้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم เคยสงวนที่ดิน ต่อจากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร رضي الله عنه ก็เคยสงวนดินที่อัช-ชะรีฟ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับมักกะฮ์) และที่อัล-เราะบะชะฮ์ (สถานที่ซึ่ง ตั้งอยู่ระหว่างมักกะฮ์กับมะดีนะฮ์) เพื่อใช้ในการเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บชะกาต

กรณีที่ท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ได้รวบรวมอัลกุรอาน สอดคล้องกับ Ibn Abi Dawud (1984) ; Ibn Abi Shaibah (n.d.) เห็นว่า มีสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) เล่าว่า บรรดาภคมนตรีที่ ตั้งตนเป็นกบฏต่อเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه พวกเขาได้กล่าวตักเตือนต่อการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านอุมัยมาน رضي الله عنه และท่านอะลีย رضي الله عنه ได้กล่าวกับพวกเขาว่า “โอ้มวลมนุษยชาติ พวกท่านทั้งหลายอย่าได้เกินเลยต่อท่านอุมัยมาน อย่าพูดถึงเขาออกจากในเรื่องที่ดิงาม หรือให้พูดถึง เขาในเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เขาไม่ได้กระทำการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอานนอกจากเป็นสิ่งที่คนส่วนมากจากพวกเราเป็นที่รู้จักกัน” และมีสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) เช่นเดียวกันไปยังอุมัร จุลัยษ เขากล่าวว่า “พวกเขาได้ตักเตือนอุมัยมานในเรื่องการทำลายอัลกุรอาน แต่พวกเขาได้ศรัทธาในสิ่งที่อุมัยมานเขียนไปหาพวกเขา” และสอดคล้องกับ al-Tabariy (1984) ; Ibn al-‘Arabiyy (1984) เห็นว่า คำตอบสำหรับประเด็นที่มีผู้ใส่ร้ายว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه สั่งเผา คัมภีร์อัลกุรอาน ในกรณีการเผาอัลกุรอานถือว่าเป็นสิ่งที่อนุญาตให้กระทำได้ หากการคงเหลืออยู่เป็น สิ่งที่จะสร้างความเสื่อมเสีย หรือในอัลกุรอานมีสิ่งแปลกปลอมที่ไม่ใช่โองการอัลกุรอานบรรจุอยู่ในนั้น หรือมีโองการที่ถูกยกเลิกยังปรากฏหลงเหลืออยู่อีก หรืออัลกุรอานไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่ง ลักษณะที่กล่าวมานี้บรรดาอัครสาวกทั้งหมดล้วนต่างเห็นพ้องยอมรับ

กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ สอดคล้องกับ Akbar Shah Najib (2552) ; Abdullah Ibn Muhammad al-Salafiy (2007) ; Abdullah al-Qari (2550) เห็นว่า เขาเป็นที่รู้จักกันในนามอิบน์ เสาดาค์ เป็นชาวยิวคนหนึ่งจากค็อนอาฮ์ เข้ารับอิสลามในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน رضي الله عنه โดยมีเจตนาที่จะใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของมุสลิม เขาตั้งถิ่นฐานอยู่ใน นครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะเข้าไปสอดแนมกิจการภายในและหาจุดอ่อนของมุสลิม เขามีบทบาทสำคัญมาก คนหนึ่งในการสร้างความวุ่นวายให้กับรัฐอิสลาม โดยเฉพาะในยุคการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

ยังมีกรณีขัดแย้งว่า กลุ่มสะบะฮียะฮ์หรืออับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ มีตัวตนจริง หรือไม่? Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) เห็นว่า มีมติเอกฉันท์จากบรรดาปวงปราชญ์รุ่นก่อน ต่างเห็นพ้องว่าอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ มีตัวตนอยู่จริงโดยไม่มีข้อกังขาแต่ประการใด จะมีบ้างก็ นักวิชาการรุ่นหลังเพียงบางส่วนเล็กน้อยที่มีทัศนคติขัดแย้งในเรื่องนี้ ส่วนมากจะเป็นพวกชีอะฮ์ และ หลักฐานของผู้ที่ปฏิเสธว่าเขาไม่มีตัวตนอยู่จริง มาจากการอุตริของซัยฟ อิบน์ อุมัยร อัตตะมีมีย ซึ่ง

นักวิชาการหะดีษบางส่วนมีความเห็นว่าบุคคลดังกล่าวไม่น่าเชื่อถือ และสายรายงานจำนวนมากของอิบนุ อะสะกีร์ ที่พูดถึงอับดุลลอฮ์ อิบนุ สะบะอ์ก็มีได้ปรากฏชื่อของซัยฟ อิบนุ อุมร์ อยู่ในสายรายงาน

และยังมีกรณีที่กลุ่มตั้งตนเป็นกบฏได้กล่าวตำหนิว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้แต่งตั้งเครือญาติหรือคนใกล้ชิดมาเป็นผู้ปกครอง ในประเด็นนี้ ‘Uthman Ibn Muhammad al-Khumaiyis (2008) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) เห็นว่า บรรดาเครือญาติหรือคนใกล้ชิดที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้แต่งตั้งเป็นผู้ปกครอง ประกอบด้วย 1. มูอาวิยะฮ์ 2. อับดุลลอฮ์ อิบนุ อบี อัศ-สัรหฺ 3. อัล-วะลีด อิบนุ อุคบะฮ์ 4. สะอีด อิบนุ อัล-อาศ 5. อับดุลลอฮ์ อิบนุ อามิร เมื่อคำนวณสัดส่วนของผู้ปกครองทั้งหมดปรากฏว่ามีจำนวน 26 คน การจะมีผู้ปกครองที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมจากบิอุมัยยะฮ์ 5 คน ไม่ถูกต้องกระนั้นหรือ? โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของท่านบิอุมัยยะฮ์ปรากฏว่าท่านได้แต่งตั้งผู้ปกครองที่มาจากบิอุมัยยะฮ์มากกว่าเผ่าอื่นๆ ที่สำคัญอีกประการเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه มิได้แต่งตั้งพวกเขาขึ้นมาเป็นผู้ปกครองในเวลาเดียวกัน และในขณะที่ท่านเสียชีวิตผู้ปกครองจากบิอุมัยยะฮ์มีเพียง 3 คนเท่านั้น

ส่วนที่สอง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าเป็นสายรายงานอ่อน (ฎะอ์อีฟ) ได้แก่

กรณีการที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه ไม่ย่อละหมาดที่มินา สอดคล้องกับ al-Bukhari (1991 : 2/563 , 3/509) ; Muslim (1972 : 482) ; Abdullah al-Qari (2550) เห็นว่า ช่วงประกอบพิธีหัจญ์ ขณะที่ท่านพักอยู่ที่ทุ่งมินา ท่านเราะฮ์ลุสลอฮ์ رضي الله عنه จะย่อละหมาดจาก 4 ร็อกอะฮ์ เหลือเพียง 2 ร็อกอะฮ์ รวมถึงเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซและเคาะลีฟะฮ์อุมร์ทั้งสองท่านก็ปฏิบัติตามแบบฉบับดังกล่าว ส่วนอุษมาน رضي الله عنه ในช่วง 6 ปีแรกของการดำรงตำแหน่งก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ในเวลาต่อมาท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้วินิจฉัย (อิจญ์ติฮาด) ใหม่และได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ จากการกระทำดังกล่าวส่งผลให้บรรดาเคาะฮาบะฮ์จำนวนหนึ่งมีความเห็นขัดแย้ง ส่วนหนึ่งได้แก่ อิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ได้อธิบายว่าแบบอย่างของท่านเราะฮ์ลุสลอฮ์ ต้องย่อละหมาดย่อ โดยสรุปแล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้อธิบายถึงสาเหตุของการละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ ท่านเป็นผู้วินิจฉัยปัญหา (มัจญ์ตะฮิด) พร้อมทั้งมีหลักฐาน ท่านเป็นปราชญ์อาวุโสของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ในด้านนิติศาสตร์อิสลามและมีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะเรื่องการประกอบพิธีหัจญ์ และสอดคล้องกับ Ibn Hajar (1986) รายงานว่า อิหม่ามอัช-ชูษริยฺ กล่าวว่า “แท้จริงท่านอุษมานได้ละหมาดที่มินา 4 ร็อกอะฮ์ เพราะว่าในปีนั้นชาวอาหรับมาทำหัจญ์เป็นจำนวนมาก ดังนั้นท่านปรารถนาที่จะสอนผู้คนโดยการละหมาด 4 ร็อกอะฮ์เต็ม”

กรณีการที่อุษมาน رضي الله عنه ลงโทษอัมมาร อิบนุ ยาสีร رضي الله عنه สอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า กลุ่มบุคคลที่ตั้งเป็นกบฏได้ตำหนิว่าร้ายต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه อีกประการคือกรณีการลงโทษอัมมาร อิบนุ ยาสีร رضي الله عنه แต่ไม่พบว่าสายรายงานที่บอกว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมานได้ลงโทษอัมมารเป็นสายรายงานที่เศาะฮีหฺแต่อย่างใด และยังสอดคล้องกับ Ahmad (1999 : 1/452) เห็นว่า ยังมีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها เธอกล่าวว่า “ส่วนหนึ่งจาก

กลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏได้ตำหนิต่อท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน ษะกรณีย์ที่ท่านได้ลงโทษอัมมารด้วยกับแสบและไม่เรียว” ปรากฏว่าเป็นหะดีษนี้อ่อน (ฎะฮะอ์อีฟ) เพราะในสายรายงานมีอัศดุละมะลิก อิบน์ อุมัร เป็นผู้รายงานที่มีความสับสน (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/90)

6.2.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่ด้านต่างๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดในส่วนของประเด็นปัญหาความขัดแย้ง สอดคล้องกับ คณะกรรมการอิสลามแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) ; สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ; รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช (2556) เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา ด้านกระบวนการยุติธรรม และด้านประวัติศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองการปกครอง สอดคล้องกับ สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการนำไปเชื่อมโยงกับประเด็นความเชื่อทางศาสนาเนื่องจากต้นทุนทางจิตวิญญาณ ความศรัทธาต่อศาสนามีอยู่อย่างเต็มเปี่ยมในจิตใจของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ จากปัจจัยดังกล่าวนี้จึงถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นทางการเมืองที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดความขัดแย้ง จนกระทั่งกลายมาเป็นความรุนแรงในที่สุด และสอดคล้องกับ ชากีย์ พิทักษ์कुมล และคณะ (2558) จากการสัมภาษณ์ วันกาเดร์ เจ๊ะมาน เขาให้ความเห็นว่า อาณานิคมมีมานานแล้ว ประเทศไทยเอาดินแดนของเราไปแล้วยังมาปกครองโดยไม่สนใจศาสนาอีก มาทำแบบนี้ยิ่งไปกันใหญ่ ปกครองให้คนผิดหลักศาสนา แบบนี้ต้องต่อสู้หรือเปล่า เช่นสมัยจอมพล ป. มีนโยบายให้ใส่กางเกงขาสั้นและใส่หมวก กางเกงขาสั้นขัดกับหลักการศาสนา ขนาดเราจะแต่งตัวให้ถูกต้องตามหลักศาสนายังไม่ได้ กฎของรัฐบาลมาถึงขั้นบังคับแต่ละคน (วันกาเดร์ใช้คำว่า Individual) ทำให้ทุกคนต้องบาปหมด นโยบายอะไรเป็นถึงขนาดนี้

ปัญหาความขัดแย้งด้านศาสนาและความเชื่อ สอดคล้องกับ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ; สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) เห็นว่า แม้ศาสนาจะไม่ใช่สาเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรง แต่ก็มีมุมมองว่าศาสนาอิสลามได้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ โดยพบว่าการ

กระทำได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่จะใช้สิทธิในการปกป้องตนเองจากผู้รุกรานและผู้ไม่ศรัทธาในอิสลาม (nonbeliever) จุดหมายของคำสอนดังกล่าวเป็นการรักษาพระองค์อัลลอฮ์และผดุงความยุติธรรมแก่ศาสนาอิสลาม หากพิจารณาในมติดังกล่าว ศาสนาอิสลามได้กลายเป็นข้ออ้างของคนบางกลุ่มซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในพื้นที่เพื่อใช้เป็นเหตุผลหลักในการต่อสู้กับอำนาจรัฐไทย

ปัญหาความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจ สอดคล้องกับ คณะกรรมการธิการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553) ; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) เห็นว่า สาเหตุสำคัญของปัญหาด้านเศรษฐกิจมาจาก 2 ปัจจัยหลัก กล่าวคือ 1) ปัญหาความยากจน เกิดจากการมีภาวะเจริญพันธุ์สูงซึ่งเป็นภาวะที่นำไปสู่อัตราการเกิดค่อนข้างสูง การไม่ได้รับการศึกษาตามระบบหรือหากได้รับการศึกษาก็ไม่ตรงกับงานที่มี ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนในพื้นที่บางส่วนต้องอพยพไปหางานทำนอกพื้นที่ 2) ปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของคนในพื้นที่ พบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาสในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน เนื่องจากกฎระเบียบของรัฐและอำนาจอิทธิพลของกลุ่มทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการอาศัยช่องโหว่ของอำนาจรัฐ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดความขัดแย้งตามมา ไม่เพียงเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนด้วยกันเองอีกด้วย และสอดคล้องกับ บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ (2543) เห็นว่า สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างก้าวกระโดดในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา กระตุ้นให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมากมาย ซึ่งทำให้รัฐต้องกลายมาเป็นคู่ขัดแย้งกับราษฎรอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ หนทางที่จะจัดการความขัดแย้งที่ดีที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ตั้งแต่การร่วมตัดสินใจทำโครงการ ศึกษาผลดีผลเสียผลกระทบ ร่วมในการดำเนินโครงการตามแผนงาน ร่วมควบคุมและประเมินผล และมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้เมื่อมีข้อขัดแย้ง แนวทางในการจัดการความขัดแย้งให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึก ว่า ชนะ-ชนะ (Win-Win) นั้น ต้องใช้หลักการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหา เช่นเดียวกัน เช่น การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา การพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการดำเนินกรรมเพื่อแก้ปัญหา และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการแก้ปัญหา

ปัญหาความขัดแย้งด้านสังคมและวัฒนธรรม สอดคล้องกับ คณะกรรมการธิการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) เห็นว่า ภาครัฐยังขาดความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของประชาชนในพื้นที่ จึงกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม และถูกแทนที่ด้วยความเป็นไทยที่ภาครัฐพยายามสร้างให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความไม่พอใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จนก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงตามมา และสอดคล้องกับอนัส

อมาตยกุล (2553) ให้ความเห็นว่า บทบาทที่ดีที่สุดที่รัฐนี้ทำได้ก็คือ ด้านการให้ความเป็นธรรมแก่พลเมืองของตนโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเสมอภาค และภราดรภาพ

ปัญหาความขัดแย้งในด้านการจัดการศึกษา สอดคล้องกับ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ให้ความเห็นว่า สืบเนื่องจากกรณีที่ภาครัฐพยายามเข้าไปควบคุมการจัดการการศึกษาของสถาบันปอเนาะซึ่งเป็นแหล่งที่ให้การศึกษาอิสลามในชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้และเป็นแหล่งการบ่มเพาะคุณธรรมของเยาวชนในพื้นที่ รวมถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยภาพรวมทั้งประเทศ (หมายรวมถึงโรงเรียนเอกชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ด้วย) กลายเป็นอีกชนวนที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวงและปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐไทยไปโดยปริยาย เพราะพวกเขามองว่า ภาครัฐพยายามทำลายระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของประชาชนคนในพื้นที่ซึ่งอยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน และสอดคล้องกับบอณัส อมาตยกุล (2553) ที่เห็นว่า การปฏิรูปโรงเรียนปอเนาะที่ความหวังดี ผสมนโยบายความมั่นคงได้ทำลายวิถีอุลมะฮ์ที่มีความเรียบง่ายและสมถะต่อสมบัติโลกให้ได้เรียนรู้ การเมืองแบบตะวันตกที่ค่อนข้างไม่สะอาดและมุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ทางคunya ประหนึ่งว่าอุลมะฮ์ในพื้นที่จำนวนหนึ่งกลายเป็นผู้เล่นการเมืองแบบตะวันตกเป็น และเปลี่ยนจากนักการศึกษาผู้สมถะไปเป็นนักการเมืองผู้ชั่วของตัวน้อยๆ คนหนึ่ง

ปัญหาความขัดแย้งด้านกระบวนการยุติธรรม สอดคล้องกับ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553) ; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ให้ความเห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งด้านกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน จากกรณีหลายๆ เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วแต่เป็นปัญหาที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการจัดการปัญหาที่ตั้งอยู่บนความมั่นคงของภาครัฐเป็นหลัก จนกระทั่งประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกฝังใจเรื่องการมีอคติของภาครัฐ และไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของรัฐไทยว่าจะช่วยปกป้องจากการที่พวกเขาถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้จริง และยังสอดคล้องกับ อิสมาอีลลูตฟี จะปะกียา (2551) เห็นว่า การบูรณาการยุทธศาสตร์เพื่อความรอบด้าน หมายถึง จากข้อมูลที่ผ่านมาทำให้เราปฏิเสธไม่ได้ว่าแม้ปัญหาเกี่ยวกับปัจจัยเชิงโครงสร้างและการพัฒนาอาจจะไม่ใช่ศูนย์กลางของปัญหาแต่ปัญหาเศรษฐกิจ การขาดการศึกษาปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น ปัญหาความโปร่งใสในกระบวนการยุติธรรมและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่อันเกิดจากการขาดการมีส่วนร่วม สิ่งเหล่านี้มีผลทำให้คำอธิบาย (ชุดความจริงที่ถูกสร้าง) และการสร้างข่าวที่ส่งผลในด้านลบต่อภาครัฐมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็ต้องดำเนินการบูรณาการเพื่อความรอบคอบ บูรณาการเพื่อความรอบรู้ และบูรณาการเพื่อความรอบด้านไปพร้อมๆ กัน

ปัญหาความขัดแย้งด้านประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ; รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช (2556) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ได้ให้ความเห็นว่า ภูมิหลังของขบวนการต่อต้านอำนาจรัฐ หรือสมัยหนึ่งที่ทางราชการเคยเรียกว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดน หรือกลุ่มก่อความไม่สงบที่รู้จักกันในปัจจุบัน แท้จริงแล้วมีความเป็นมาที่ยาวนานคู่กับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยที่สำคัญคือ ได้มีนักวิชาการด้านความมั่นคงจำนวนมากเชื่อมั่นว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีในอดีตคือ 1 ใน 3 ส่วนของพลังแห่งอุดมการณ์การต่อสู้ของขบวนการแบ่งแยกดินแดนรุ่นใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความรู้สึก และมีทัศนคติด้วยมุมมองที่ต่างกัน โดยศูนย์กลางอำนาจในกรุงเทพฯ มักจะมองว่า ปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ของการก่อกบฏและเป็นประวัติศาสตร์ในด้านลบ ในขณะที่มุมมองของคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูกลับมองประวัติศาสตร์ปัตตานีด้วยความงดงาม เพราะเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระ ซึ่งอาจทำให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ปัตตานีเป็นทัศนคติการมองซึ่งขัดกัน (discrepancy of perspectives)

6.2.4 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 4 เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน กับการนำมาประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ๓ รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan) เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการสร้างความสมานฉันท์ ซึ่งจะพบว่าท่านปฏิเสธการใช้ความรุนแรง เนื่องจากท่านมีความตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดีที่สุด ดังนั้นท่านจึงมีขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นลำดับ คือ การคัดกรองข้อมูล การขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ และการศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาโดยการศึกษาจากบทเรียนการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ซึ่งสอดคล้องกับ al-Tabariy (1984) ; Ibn Kathir (1988) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่กล่าวว่า แนวทางการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน มีลำดับขั้นตอนดังนี้ต่อไปนี้ 1) การคัดกรองข้อมูล โดยการศึกษาให้ชัดเจนก่อนว่าข้อมูลที่ได้รับมีความถูกต้องมากที่สุด สอดคล้องกับ al-Tabariy (1984) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่บอกว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน จะส่งหน่วยตรวจการออกไปยังแคว้นเมืองต่างๆ เพื่อไปศึกษาสืบค้นข้อมูลและรับฟังข่าวสารจนกระทั่งสามารถเจาะลึกรายละเอียดข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ดังกรณีที่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน ได้สั่งการให้มีการรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ และพรรคพวก โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากหน่วยข่าวพร้อมการตรวจสอบความถูกต้อง 2)

การขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ สอดคล้องกับ Abdul Aziz Saghir Dukhan (n.d.) ที่มีแนวคิดว่าการบรรดาอุละมาอ์ผู้ทรงความรู้จะเป็นหลักประกันถึงความปลอดภัย เป็นที่พึ่งพาในยามสถานการณ์วิกฤติเลวร้ายหรือเมื่อเกิดความวุ่นวายขึ้น อันเนื่องจากพวกเขาเป็นผู้มีมีสายตากว้างไกล มีวิสัยทัศน์เข้าใจเหตุการณ์ และรู้ถึงจุดจบของเรื่องราวได้เป็นอย่างดี 3) การศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา โดยการศึกษาจากบทเรียนการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ สอดคล้องกับ Khalid al-Ghath (n.d.) ; Ali Muhammad al-Sallaby (2003) ที่บอกว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ พยายามใช้แนวทางที่มาจากคำสอนและจริยวัตรของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ โดยท่านได้ใช้หลักของความอดทนอดกลั้นและหวังผลในภาคผลบุญจากอัลลอฮ์ ไม่เลือกที่จะต่อสู้ด้วยอาวุธหรือใช้กำลังความรุนแรง จนกระทั่งอัลลอฮ์ได้กำหนดผลลัพธ์สุดท้ายระหว่างได้รับชัยชนะหรือไม่ก็เสียชีวิต และศึกษาแนวทางสู่ความสมานฉันท์ปรองดองหรือสันติวิธี สอดคล้องกับ al-Tabariy (1984) ; Ibn Kathir (1988) ; Ali Muhammad al-Sallaby (2003) ที่กล่าวว่า จากเหตุการณ์กรณีที่ถูกปิดล้อมจากกลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏท่านก็พยายามพูดจาหว่านล้อมหาเหตุผลต่างๆ นานา เพื่อมิให้เกิดมีการหลังเลือดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิม จนกระทั่งถึงวินาทีสุดท้ายก่อนที่ท่านจะถูกสังหารอย่างทารุณปรากฏว่าท่านก็มีได้ต่อสู้ด้วยอาวุธแต่อย่างใด ดังนั้นจากลำดับขั้นตอนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่าการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้แนวทางสมานฉันท์ปรองดองและปฏิเสธทุกความรุนแรง เนื่องจากท่านตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ดีที่สุด

2. รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งอีกรูปแบบที่พบในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ คือการใช้กระบวนการที่ให้ผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ โดยการพูดคุยจะมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2555-2557 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 กลยุทธ์ที่ 3 สร้างพื้นที่ที่มีสภาวะแวดล้อมเหมาะสม และเอื้อต่อการพูดคุยของผู้เห็นต่างร่วมทั้งรับทราบปัญหา และความต้องการของผู้เสียหาย ผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ และลดความหวาดระแวง และ ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน ภายใต้ความหลากหลายของวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และสอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallaby (2003) ที่กล่าวว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ได้ส่งอะลีย อิบน์ อับดุลอิลิฮ์ ﷺ ไปเป็นตัวแทนในการพูดคุยเจรจากับกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏที่ซิมรอะฮ์ ก่อนจะเกิดเหตุการณ์การสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ ประมาณหนึ่งเดือนเศษ ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ ได้ส่งท่านอะลียและมีผู้ติดตามอีกหนึ่งคนเป็นตัวแทนในการเจรจากับฝ่ายของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ สำหรับการสานเสวนากับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ การนำรูปแบบดังกล่าวนี้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดที่นำเสนอโดย ปารีชาต สุวรรณบุบผา (2552) ที่ได้กล่าวว่า การสานเสวนา (Dialogue) เป็นการฟัง การสื่อสารเพื่อพัฒนาจิตภายในเพื่อการเรียนรู้ เพื่อการเกิดเป้าหมายร่วมกันและเพื่อสันติ เป็นธรรมดาที่อารมณ์ความรู้สึกฝ่ายลบอาจเกิดขึ้นได้ระหว่าง

การสานเสวนาโดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวกับเรื่องที่เราอาจแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาได้ แต่ต้องมีสติในการแสดงความคิดเห็นต่างต่อผู้อื่น ไม่ก้าวร้าวโดยทางกาย วาจา และใจทั้งตั้งใจได้อย่างสุภาพ เพื่อสร้างสรรค์บรรยากาศการสานเสวนาที่เปิดกว้าง เสมอภาค และเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น เป็นประเด็นความขัดแย้งที่อ่อนไหวและเปราะบาง ส่วนหนึ่งมาจากปัญหาความเชื่อ ความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ปัญหาความมั่นคง ประชาชนในพื้นที่ไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม และการรับรู้ประวัติศาสตร์คนละด้าน ดังนั้นการพูดคุยในรูปแบบของการสานเสวนาจะทำให้รู้รากเหง้าของปัญหาอย่างเจาะลึก จะช่วยลดอคติระหว่างกัน นำไปสู่ความเห็นอกเห็นใจ และสุดท้ายเป็นการร่วมกันหาทางออกเพื่อจัดการความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้น

การสานเสวนาในเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) จะเป็นการพูดคุยสนทนาที่มีการนำหลักคำสอนของศาสนามาเป็นจุดร่วมหลักในการพูดคุยเจรจา โดยใช้หลักของความเป็นพี่น้องในอิสลาม (الأخوة الإسلامية) เป็นพื้นฐานสำคัญ และการสานเสวนาเชิงอิสลามจะต้องวางอยู่บนพื้นฐาน 6 ประการ ประกอบด้วย ความสัจจริง (الصدق) ความยุติธรรม (العدل) ความอิสรภาพ (الحرية) ความรัก (الحبة) ความเป็นพี่น้อง (الأخوة) และความเสมอภาค (المساواة) โดยนัยยะของความหมายบางส่วนมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของศูนย์ข้อมูลการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ที่พบว่า จุดเริ่มต้นของการสานเสวนามีดังนี้ 1) การสานเสวนามาจากเจตนาบริสุทธิ์ ไม่มีวาระซ่อนเร้น คือการพูดความจริงอย่างตรงไปตรงมา ไม่สวมหน้ากากเข้าหากัน 2) ปฏิสัมพันธ์กันอย่างให้เกียรติและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน คือการปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นเดียวกับที่อยากให้อื่นปฏิบัติต่อเรา 3) มีความเท่าเทียม ต่างฝ่ายต่างเรียนรู้ เป็นผู้ให้และผู้รับเท่าๆ กัน ไม่มีการครอบงำทางความคิด เขากับเรามีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน 4) จุดยืนชัดเจน กล้าบอกความคิด ความเชื่อของตนเอง กล้าเปิดหู เปิดใจ รับฟังความเห็นที่แตกต่าง และสื่อความหมายของเราให้ชัดเจน 5) ไม่ด่วนสรุปตัดสินผู้อื่น จงภูมิใจในความคิด ความเชื่อของเรา แต่ไม่ได้หมายความว่าเราดีกว่าหรือเหนือกว่าคนอื่นแล้วด่วนสรุปในสิ่งที่เขามีหรือเป็น ไม่ตัดสินเขาบนฐานความเชื่อของเรา 6) ใจกว้าง ใจกว้างพอที่จะวิพากษ์วิจารณ์ตนเองหรือกลุ่มของตนเอง สิ่งใดที่ไม่ดีหรือไม่ถูกต้องก็น้อมรับความจริงอย่างไม่เข้าข้างตัวเอง กล้าหาญวิจารณ์ตนและกลุ่มของตนได้ 7) ซื่อสัตย์และจริงใจ การสื่อสารอย่างจริงใจจำเป็นมากสำหรับสานเสวนาคิดเห็นใดที่เราไม่เห็นด้วย ควรแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาโดยบอกเหตุผลให้ชัดเจน หลีกเลี่ยงการยอมรับแบบขอไปที 8) ไว้วางใจผู้อื่น ให้เกียรติต่อความคิดของผู้อื่นว่าเขาก็มีเหตุผลของเขา และน่าจะหาทางออกที่ดีให้กับปัญหาตรงหน้าได้เช่นกัน ไว้วางใจในวิถีความเชื่อ ความสามารถและเหตุผลของเขา 9) ไม่ปะปนหลักการกับปฏิบัติ เมื่อผู้อื่นพูดหรือถามในเรื่องใดก็พูดตอบในเรื่องนั้น ถ้าเขาพูดเรื่องหลักตัวบทหรือทฤษฎีก็ตอบเรื่องหลักตัวบทหรือทฤษฎี ถ้าเขาพูดหรือถามเรื่องการปฏิบัติประสพการณ์ก็ตอบเรื่องการปฏิบัติหรือประสพการณ์

เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา “การพูดคนละเรื่องเดียวกัน” หลีกเลี่ยงความเข้าใจผิด 10) ยึดหยุ่นแต่ตั้งใจจริง
 สานเสวนาเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความตั้งใจจริง ความต่อเนื่อง ความอดทน สานเสวนาจึงไม่ใช่
 สูตรสำเร็จหรือคำตอบสุดท้ายของปัญหาทันทีทันใด

3. รูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks) ในยุค
 สมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์พบว่าท่านมีการแสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนที่จะเปิดโต๊ะเจรจาสันติภาพ
 เพื่อปรับลดระดับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงถึงว่าท่านต้องการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และ
 พยายามหลีกเลี่ยงความสูญเสียอันจะเกิดขึ้นกับพี่น้องมุสลิมด้วยกันเอง ซึ่งช่วงสุดท้ายก่อนที่จะถูก
 สังหาร ท่านได้พยายามพูดจาหวานล่อม ยกเหตุผลหลายประการเพื่อชี้ให้เห็นถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้น
 หากใช้ความรุนแรงกับบรรดากลุ่มกบฏ และให้หันหน้ากลับมาสู่การพูดคุยเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้ง
 ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555-2557 ประเด็น
 ยุทธศาสตร์ที่ 3 กลยุทธ์ที่ 2 ผนวกรับปรับทัศนคติและความคิด ความเชื่อของผู้ที่มีความเห็นต่างและ
 เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมใน กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพโดยได้รับหลักประกันความปลอดภัยจาก
 รัฐอย่างทั่วถึง และสอดคล้องกับ Abdullah Khadiri (1986) ; Muhammad al-Ghabban (1999) ;
 Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่ผลการศึกษาพบว่า การจัดการความขัดแย้งในยุคเคาะลีฟะฮ์
 อุมัยยะฮ์ อิบน์ อีฟฟานมีความประณีตประนีประนอมสูงมาก ท่านปฏิเสธการตอบโต้ด้วยความรุนแรงตลอด
 มา ทั้งการแสดงออกทางด้านวาจาและพฤติกรรม ซึ่งวิเคราะห์ได้จากเหตุการณ์ที่ถูกกลุ่มกบฏปิดล้อม
 โดยท่านได้ออกคำสั่งให้บรรดาทหารผู้ที่คอยปกป้องกลับไปสู่บ้านเรือนของแต่ละคน ทั้งที่พวกเขา
 สามารถที่จะปกป้องดูแลท่านได้ และมีอยู่ครั้งหนึ่งระหว่างนั้นท่านได้เดินออกมาเจรจากับกลุ่มกบฏผู้
 ปิดล้อม พยายามโน้มน้าวพวกเขาให้ลดอุณหภูมิความเร่าร้อนและให้ทบทวนการออกจากเชื้อเพลิง
 ปฏิบัติตามผู้นำ พร้อมกันนั้นท่านได้ตอบโต้ประเด็นปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิใส่ร้าย ส่วน
 หนึ่งท่านได้กล่าวย้ำเตือนกับกลุ่มกบฏว่า “ไอ้พี่น้องประชาชน พวกท่านทั้งหลายอย่าได้สังหารฉันและ
 อย่าพยายามตำหนิว่าร้ายต่อฉัน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์หากพวกท่านได้สังหารฉันแล้ว ไม่มีวันที่พวก
 ท่านจะได้ออกสมรภูมิอย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อม
 หน้ากัน อันเนื่องจากจะเกิดความขัดแย้งจนกระทั่งจะกลายเป็นดังที่ปรากฏอยู่ พร้อมกันนั้น
 ท่านได้ประสานนิ้วมือเพื่อแสดงถึงความเป็นเอกภาพกลมเกลียว

นอกจากนี้ การเจรจาสันติภาพในเชิงอิสลาม (Islamic Peace Talks) ควรม
 ีองค์ประกอบหลักพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ มีความบริสุทธิ์ใจ (صراحة) ปฏิบัติตามแนวทางของท่าน
 เราะฮ์สุลูลลอฮ์ (اتباع السنة) มีความยุติธรรม (العدل) มีดุลยภาพ (الوسطية) และมอบหมายต่ออัลลอฮ์
 (التوكل) ซึ่งความหมายบางส่วนมีความสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล
 สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ที่กล่าวว่า การพูดคุยเพื่อสันติภาพ เป็นการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยน
 เรียนรู้แนวคิด ทำความเข้าใจระหว่างกันถึงความรู้สึกและความต้องการ รวมทั้งหาทางออกร่วมกันบน
 พื้นฐานของความจริงใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ที่สำคัญต้องมีการทำความเข้าใจที่ชัดเจนว่า
 การพูดคุยนี้ไม่ใช่การเจรจาต่อรอง (Negotiation) ไม่ใช่การพูดคุยเชิงยุทธวิธีเพื่อหาข่าว และไม่ใช่อ
 ะเชิญตัวมาพูดคุยที่ค่ายทหารเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติอย่างที่เคยปฏิบัติกันมา ดังนั้น กล่าวได้ว่าการ

พูดคุยเพื่อสันติภาพจะมุ่งเน้นการทำความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งหากเกิดความเข้าใจกันแล้ว การปรับทัศนคติและมุมมองเข้าหากันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติก็จะเกิดขึ้นตามมาในที่สุด ดังนั้นการพูดคุยหรือเจรจาเพื่อสันติภาพต้องใช้ระยะเวลาในการพูดคุยเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจของแต่ละฝ่ายซึ่งกันและกัน และการเจรจาเพื่อสันติภาพน่าจะเป็นรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมที่สุดในบริบทความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ดังนั้น กล่าวได้ว่าการนำรูปแบบการจัดการความขัดแย้งทั้ง 3 รูปแบบมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะต้องได้รับความร่วมมือและตระหนักรู้จากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ท่วมเท เสียสละ ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงหรือไม่กลัวจะเสียคุณอำนาจใดๆ ตลอดจนการยอมรับความแตกต่าง สร้างความยุติธรรมให้เกิดในทุกมิติ และร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างพื้นที่ตรงนี้ให้เกิดความสันติสุขเฉกเช่นในยุคอดีต

6.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

ผลจากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อีฟฟาน กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ผู้วิจัยมีประเด็นข้อเสนอแนะดังนี้

6.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) จากผลของการวิจัยพบว่า ชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อีฟฟาน ประกอบด้วย ชีวประวัติด้านเชื้อสาย-วงศ์ตระกูล คุณูปการและการเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ คุณลักษณะอันโดดเด่น บทบาทในการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ และแนวทางในการบริหารรัฐ ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

(1) ชีวประวัติด้านเชื้อสาย-วงศ์ตระกูล : ควรสนับสนุนและส่งเสริมมุสลิมในภาพรวมและโดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ศึกษาถึงชีวประวัติของท่านฮุซมาน อิบน์ อีฟฟาน อย่างเป็นปวงคลุมในทุกมิติ เพื่อเป็นปัจจัยนำไปสู่การเข้าใจประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น และเพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เจริญก้าวหน้าและมีความสันติสุขมากยิ่งขึ้น

(2) ด้านคุณูปการและการเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ : ควรส่งเสริมให้มุสลิมในภาพรวมและโดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เป็นนักธุรกิจหรือมีฐานะร่ำรวยได้ทุ่มเทเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์มากยิ่งขึ้น และควรมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ (บัยตุลมาล) เพื่อให้การช่วยเหลือด้านสาธารณประโยชน์ เด็กกำพร้า คนยากจน และผู้ด้อยโอกาสในสังคม

(3) ด้านคุณลักษณะอันโดดเด่น : ควรส่งเสริมให้มุสลิมในภาพรวมและโดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อีฟฟาน

ﷺ โดยเฉพาะด้านบุคลิกภาพอย่างจริงจังเพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งจากคุณลักษณะมุสลิมแห่งพระผู้
อภิบาล (صفة الربانية) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำองค์กรหรือสถาบันจะต้องมี
คุณลักษณะขั้นพื้นฐาน อาทิ มีความรู้และมีวุฒิภาวะในการชี้นำ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่น
และประนีประนอม มีความอ่อนโยน ให้อภัย มีความนอบน้อมถ่อมตน มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มี
ความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความเคร่งครัด มีความมักน้อย มีการสรรเสริญ
ขอบคุณ ติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวของประชาชน และควรจัดทำหลักสูตรหรือคู่มือเฉพาะว่า
ด้วย “คุณสมบัติของผู้นำองค์กร”

(4) บทบาทในการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ : ควรส่งเสริมให้มุสลิมในภาพรวม
และโดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในการเข้าพิชิต
ดินแดนต่างๆ และการมีปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่อิสลามและ
การอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม และควรมีการจัดทำคู่มือว่าด้วยเรื่อง “ญิฮาดในอิสลาม” เพื่อเป็น
การชี้แจงข้อเท็จจริงแก่ผู้ที่ไม่เข้าใจอิสลาม

(5) แนวทางในการบริหารจัดการรัฐ : นำเสนอรูปแบบและนโยบายในยุค
สมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อับฟาน ﷺ ในด้านต่างๆ ต่อภาครัฐ เช่น นโยบายการ
บริหารรัฐโดยยึดแนวทางของอัลลอฮ์ (กิตาบุลลอฮ์) และแบบฉบับของเราะซูลุลลอฮ์ (สุนนะฮ์) หลัก
ความเสมอภาค หลักการประนีประนอม (إصلاح) หลักการปรึกษาหารือ (الشورى) หลักความยุติธรรม
(العدل) และหลักความอิสระเสรีภาพ (الحرية)

2) จากผลของการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของ
เคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อับฟาน ﷺ มี 2 ส่วน คือ ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง
และประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าเป็นสายรายงานอ่อน (เงาะฮ์อิฟ) ดังนั้นปัจจัยสำคัญใน
การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรเริ่มต้นจากการศึกษา
รากเหง้าของปัญหา จากนั้นแยกประเด็นปัญหาโดยการตรวจสอบข้อเท็จจริง และเสนอให้มีการจัดตั้ง
สถาบันจัดการความขัดแย้งเชิงอิสลาม พร้อมเปิดหลักสูตรในสถาบันระดับอุดมศึกษา และมีการจัด
อบรมหลักสูตรการจัดการความขัดแย้งเป็นรุ่นๆ พร้อมมีการจัดทำคู่มือสำหรับสถาบันบริหารความ
ขัดแย้งเชิงอิสลามแจกจ่ายให้เป็นที่รับรู้ในพื้นที่สาธารณะ

3) จากผลของการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการ
ปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อับฟาน ﷺ มี 3 รูปแบบ ประกอบด้วย กระบวนการจัดการ
ความขัดแย้งของอุมมาน ﷺ การสานเสวนาเชิงอิสลาม และการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม ดังนั้น
ขั้นตอนในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรประกอบด้วย

(1) กระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه : เสนอให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการแก้ปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ศึกษาและนำกระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه มาประยุกต์ใช้

(2) การสานเสวนาเชิงอิสลาม : เสนอให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการแก้ปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จัดสานเสวนาให้ครอบคลุมทุกพื้นที่เพื่อรับฟังการสะท้อนปัญหาและความรู้สึกจากพี่น้องในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังจากนั้นนำรูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลามที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เคยใช้และประสบความสำเร็จมาแล้วในครั้งอดีตมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะวิธีนี้มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ในหลายๆ มิติด้วยกัน

(3) การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม : เสนอให้ภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการแก้ปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใช้รูปแบบการเจรจาเพื่อสันติภาพเชิงอิสลาม - ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมมากที่สุดขณะนี้- โดยใช้ขั้นตอนกระบวนการตามที่ได้เสนอ เพราะองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ มีความบริสุทธิ์ใจ (الإخلاص) ปฏิบัติตามแนวทางของท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ (سنة ع النبي) มีความยุติธรรม (العادلة) มีดุลยภาพ (الموسطية) และมอบหมายต่ออัลลอฮ์ (التوكل) จะเป็นปัจจัยสำคัญที่หนุนนำการเจรจาเพื่อสันติภาพให้ประสบความสำเร็จได้ -อินชาอัลลอฮ์-

4) จากผลการวิจัยพบว่าแนวทางที่สำคัญในการนำรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีดังนี้คือ

(1) รณรงค์ เผยแผ่องค์ความรู้เกี่ยวกับชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ในทุกมิติอย่างครอบคลุม

(2) สร้างความเข้าใจและความตระหนักต่อผู้นำองค์กรจะต้องมีคุณลักษณะและการทุ่มเทเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มากที่สุดเสมือนชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه

(3) สร้างผู้นำมุสลิมรุ่นใหม่ที่มีความเพียบพร้อมทั้งด้านความรู้ วุฒิภาวะ และทักษะในการปฏิสัมพันธ์ด้านต่างๆ

(4) พัฒนามโนทัศน์การศึกษาอิสลามตามเจตนารมณ์และเป้าหมายของการศึกษาในอิสลาม โดยพยายามนำทุกศาสตร์มาบูรณาการกับหลักการอิสลาม (Islamization)

ดังนั้นเพื่อให้แนวทางดังกล่าวสามารถดำเนินไปอย่างเป็นรูปธรรมจึงมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

(1) ควรจัดให้มีองค์กรทั้งภาครัฐและภาคประชาชนร่วมกันรับผิดชอบต่อการดำเนินงานในแต่ละแนวทางที่นำเสนอมาเป็นการเฉพาะ

(2) ควรจัดให้มีองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประเมินการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในแต่ละแนวทางอย่างเป็นระบบพร้อมเปิดเผยผลการดำเนินงานต่อสาธารณะ

(3) ทุกภาคส่วนทั้งองค์กรภาครัฐและภาคประชาชนควรมีนโยบายในการพัฒนารูปแบบการจัดการความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้แบบบูรณาการและดำเนินการอย่างเป็นเอกภาพไปในทิศทางเดียวกัน

6.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยในครั้งนี้ได้ออกแบบเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซฆามา น อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه สำหรับการประยุกต์ใช้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น จึงไม่ทราบถึงรายละเอียดของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านอย่างครอบคลุม ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลการจัดการความขัดแย้งแบบเจาะลึกรายละเอียดทั้งหมด จึงควรให้มีการศึกษาการจัดการความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซฆามา رضي الله عنه แบบเจาะลึกโดยแยกออกเป็นแต่ละด้าน อาทิ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านกระบวนการยุติธรรม และด้านประวัติศาสตร์เป็นกรณีเฉพาะต่อไป

2) ควรศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้รัฐอิสลามในยุคเคาะลีฟะฮ์ฮุซฆามา น อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกันหลายด้าน ทั้งที่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในหลากหลายมิติเช่นกัน

3) ควรศึกษาทัศนคติของผู้นำมาสลิมาต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

4) ควรศึกษาปัจจัยเสี่ยง ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนารูปแบบการจัดการความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซฆามา น อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

บรรณานุกรม

หนังสือ : หนังสือทั่วไป

กระทรวงศึกษาธิการ. 2549. **แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ปีตตานี : ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 12 ยะลา กระทรวงศึกษาธิการ.

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549. **รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

คณะกรรมการการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2553. **รายงานสรุปผลการสัมมนาเรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาสามจังหวัดภาคใต้**. กรุงเทพฯ : กลุ่มงานคณะกรรมการการศึกษา.

คณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร. 2553. **สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไขเชิงรุก**. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

คณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาความมั่นคงในจังหวัดภาคใต้ วุฒิสภา. 2549. **รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่อง ข้อเสนอแนวทางแก้ปัญหาสามจังหวัดภาคใต้**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาความมั่นคงในจังหวัดภาคใต้ วุฒิสภา.

คณะทำงานสร้างพื้นที่สันติภาพจากคนใน. 2557. **เราจะทำให้กระบวนการสันติภาพเดินหน้าไปได้อย่างไร**. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

ครองชัย หัตถา. 2551. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ยะลา : ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.

จาตุรนต์ ฉายแสง , ถนอม ชุนเพ็ชร์. 2551. **จาตุรนต์บนเส้นทางดับไฟใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

จาตุรนต์ ฉายแสง. ม.ป.ป. **แนวทางการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้** (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

จุฬารัตน์ เอื้ออำนวยการ และคณะ. 2548. **การดำเนินกระบวนการยุติธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ.

ชิตชนก ราฮิมมูลา. 2548. **ศึกษาขบวนการแบ่งแยกดินแดนและการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย**. เอกสารถ่ายสำเนา.

ชูลีพร วิรุณหะ. 2548. **ความรู้ 3 จังหวัดภาคใต้ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์ : แผนงานร่วมศึกษาเสริมสร้างสุขภาวะกรณีสามจังหวัดชายแดนใต้**. คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยทวี อติแพทย์. ม.ป.ป. **อิสลามศึกษา อดีต : ปัจจุบัน : อนาคต**. กระทรวงศึกษาธิการ.

ชาเกียรติ พิทักษ์कुมพล และคณะ. 2558. **การต่อสู้ที่ปัตตานีของวันกาเดร์**. โครงการจัดพิมพ์ดีพบุคส์ ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2549. **ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.

ประเวศ วะสี. 2550. **ดับไฟใต้ด้วยจิตวิวัฒน์และพลังแห่งทางสายกลาง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ.

ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. 2552. **सानเสวนา สานใจสู่ใจ**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. 2552. **สืบเนื่องมาจากसानเสวนา**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. 2553. **คู่มือการจัดกระบวนการसानเสวนา**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.

พรนพ พุกกะพันธ์. 2542. **การบริหารความขัดแย้ง**. กรุงเทพฯ : เม็ดทรายพรินติ้ง.

พลากร สุวรรณรัฐ. ม.ป.ป. **ปัญหาที่มีทางออกของจังหวัดชายแดนภาคใต้**. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

มูเนียร์ มุหะหมัด. 2551. **คอลีฟะฮ์ทั้งสี่**. กรุงเทพฯ : สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ.

รอมฎอน ปันจอร์. 2556. **เลือกอนาคต : บทสังเคราะห์การพิจารณาทางเลือกเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในเวทีนโยบายสาธารณะชายแดนใต้จัดการตนเอง**. ปัตตานี : ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้.

รัตติยา สาและ. 2544. **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส (3 จชต.)**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- รุ่ง แก้วแดง. 2548. **สงครามและสันติสุข@ชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช. 2556. **ถอดความคิดขบวนการเอกราชปาตานี**. ปัตตานี : ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้.
- _____. 2557. **เส้นทางกระบวนการสันติภาพปาตานี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- วัน มะโรหบุตร. ม.ป.ป. **โลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์ อิกายัต ปัตตานี**. เอกสารถ่ายสำเนา.
- วันชัย – รัตนภรณ์ วัฒนศัพท์. 2552. **การแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.
- ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และรอมฎอน ปันจอร์. 2556. **ไฟใต้กับการเริ่มสันติภาพแห่งเดือนรอมฎอน 2556 : ความรุนแรงที่ยืดเยื้อจะต้องถ่วงดุลด้วยพลังสันติภาพเท่านั้น**. ปัตตานี : ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้.
- ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี. 2556. **ความจริงที่คุณไม่อยากจะฟัง : ความขัดแย้งที่รุนแรงในชายแดนใต้/ปาตานีกับทศวรรษของความเป็นจริงที่สับสนกดดันและการหาทางออกอันไม่แน่นอน**. ปัตตานี : ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2555). **ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2555-2557**. ม.ป.พ.
- สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้. 2551. **สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ยะลา : ยะลาการพิมพ์ (1992).
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. 2542. **พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย**. อัล-มะดีนะฮฺ อัล-มุเนาะวะเราะฮฺ : ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2552. **โครงการติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์จังหวัดภาคใต้ชายแดน (สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส). 2556. **แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน พ.ศ.2557-2560**. ม.ป.พ.

สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า. ม.ป.ป. รายงานปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ : บทวิเคราะห์และแนวทางการแก้ปัญหาเชิงรุกที่ยั่งยืนด้วยสันติวิธี. ม.ป.พ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2547. รัฐปัตตานีในศรีวิชัยเก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สุภาภรณ์ พันสนาซี และคณะ. 2557. สรุปสถิติเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประจำปี 2557. ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ และคณะ. 2552. รายงานการวิจัยเรื่อง สภาพการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. 2534. ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ตะเกียง.

อนัส อมาตยกุล. 2553. สร้างรัฐอิสลามด้วยสันติวิธี. กรุงเทพฯ : สำนักคิดคนชายเครา.

อบุล หะสัน อัล-มะตะนี. ม.ป.ป. ความเชื่อบางประการของชีอะฮ. ม.ป.พ.

อับดุลชะกูร์ บิน ซาฟีอีย์ ดินอะ. 2549. ฝ่าวิกฤตชายแดนใต้ในสายตาของอุस्ताซ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา. 2554. ประชาชาติเดียวกันคือหลักการของอะฮ์ลุลสุนนะฮ์วัลญะมาอะฮ์. ยะลา : มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.

_____. 2547. กลยุทธ์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยั่งยืน. โปสต์ทูเดย์. ฉบับวันที่ 31 มีนาคม 2549.

เอก ตังทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ. 2552. ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฮิรอนฮีม ชุกกรี. 2541. ประวัติราชอาณาจักรมลายูปะตานี. โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทธรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

หนังสือ : หนังสือแปล

ปีเตอร์ แอ็คเคอร์แมน และแจ๊ค ดูวาลส์ 2553. **พลังแห่งสันติวิธีการยุติปัญหาความขัดแย้งในรอบศตวรรษ (A Force More Powerful a Century of Nonviolent Conflict)**. แปลโดย ดร.ณิ แสงลิ่ว และเนาวนิจ สิริผาติวิรัตน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.

อะหมัด อิบรอฮีม อูซุชิน. 2553. **การบริหารจัดการในอิสลาม**. แปลโดย ฮาเร๊ะ เจ๊ะโต. สงขลา : ไอคิวมีเดีย.

อะฮ์หมัด ฟัตฮี อัลฟาตอนี. 2543. **ประวัติศาสตร์ปัตตานี (Pengantar Sejarah Patani)**. แปลโดย นิอับลุรากับ ศิริเมธากุล. โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

อักษะฮาห์ นะฎีบ อะบาดี 2552. **ประวัติศาสตร์อิสลามเล่ม 1**. แปลโดย บรรจง บินกาซัน. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม.

ยูซุฟ อัล-เกาะเราะฆอวีย. 2546. **จรรยาบรรณในการขัดแย้งของบรรดาผู้ศรัทธา**. แปลโดย ยะอ์กูบ สืบสุข. สำนักพิมพ์อัล-อิฮซาน.

อับดุลลอฮ์ อัลกอรี. 2550. **สี่เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม**. แปลโดย ดลมนรรัตน์ บากา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อิสลามิกอะเคเดมี.

รายงานการวิจัย :

ชิดชนก ราฮิมมูลา .2549. **ระดับการเรียนรู้และเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครองในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส (คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546)**. สถาบันยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ.

บรรจง ฟาร์รุ่งสง. 2550. **รายงานการวิจัยนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2540-2550**. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ. 2551. **รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษานโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ประสิทธิ์ เมฆสุวรรณ และมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน. 2552. รายงานการวิจัยเรื่อง สถานการณ์ความไม่สงบและข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

ปิยะ กิจถาวร. 2545. รายงานการวิจัยผ่านเวทีชาวบ้านจำนวน 13 ครั้ง ในพื้นที่ 9 อำเภอของจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

อิทธิชัย สีด้า. 2556. ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการนำนโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไปปฏิบัติ. ปัตตานี : สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้.

วิทยานิพนธ์ :

ชวลิตย์ เกิดทิพย์. 2550. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีการศึกษาสำหรับผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคใต้. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชุกรีนูร จงรักศักดิ์. 2552. ปัจจัยที่มีผลต่อสันติสุขในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมม์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ดนุวัศ สุวรรณวงศ์. 2557. กลยุทธ์และรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการบริหารสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ดำรงวิทย์ รัตนพวงศ์. 2553. การพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการความขัดแย้งของผู้นำชุมชน. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการมหาวิทยาลัยแม่โจ้.

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. 2543. การจัดการความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับราษฎร กรณีศึกษาเขื่อนปากมูล. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระเกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร. 2545. การจัดการความขัดแย้งในชุมชนบนพื้นที่สูง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มุฮัมหมัดรอฟีอ์ มูซอ. 2549. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม : ศึกษากรณีบ้านสลามจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิสมาอะแอะ มูบิง. 2555. การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน
จังหวัดปัตตานี. วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

หนังสือ : หนังสือภาษาต่างประเทศ

Abdulaziz al-Humaidiy. 1998. **al-Tarīkh al-Islami Mawākif wa ‘Ibar**
(مواقف و عبر التاريخ الإسلامي). al-Iskhandāriyah : Dār al-Da‘wah.

Abdulhamad Bukit. 1965. **‘Asr al-Khulafa’a al-Rashidīn** (عصر الخلفاء الراشدين).
Dār al-Ma‘ārif Bimasr.

Abdurrazaq Ahmad al-Sanhuriy. 2001. **Fiqh al-Khilafah wa Tatawwuruha**
Litusbiha ‘Usbah Umam Sharqiyah (فقہ الخلافة و تطورها لتصبح عصبة أمم شرقية).
Bairūt : Mu’assasah al-Risalah.

Abdulmalik Ibn Hishām. 1997. **al-Sīrah al-Nabawiyah** (السيرة النبوية). Dār ‘Ihyā’
al-Turāth.

Abdullah Qādiri 1986. **al-Kifa’ah al-Idāriyah fī al-Siyasat al-Shar‘iyah**
(الكفاءة الإدارية في السياسة الشرعية) Jeddah : Dār al-Mujtama‘a.

Abu Dawūd, Sulaiman Ibn al-Ash‘ath Ibn Ishaq. n.d. **Sunan Abi Dawūd**
(سنن أبي داود).

Abū Zayd al-Basri. 1971. **Akhbār al-Madīnah al-Munawwarah** (أخبار المدينة المنورة).
al-Madīnah : Nash al-Saiyid al-Habīb Mahmūd Ahmad.

Abu Nu‘aim Ahmad Ibn Abdullah al-Asfihāni. n.d. **Hilyat Awliyā’a wa Tabaqāt**
al-Asfiyā’a (حلية الأولياء و طبقات الأصفياء). Bairūt : Dār al- Kutub al-‘Ilmīyah.

Ahmad al-Ya‘aqūbīy. 1980. **Tārīkh al-Ya‘aqūbīy** (تاريخ يعقوبي). Bairūt : Dār Bairūt
Littiba‘ah wa al-Nashr.

Ahmad Khalīl Jumhah, n.d. **Nisa’a Ahl al-Bayt** (نساء أهل البيت). Dimashq :
Dār Ibn Kathīr.

Ahmad Ibn Hanbal. 1988. **al-Zuhd** (الزهد). Bairūt : Dār al-Kitāb al-‘Arabiyy.

- Ahmad Ibn Hanbal. 1995. **Musnad al-'Imām Ahmad Ibn Hanbal** (مسند الإمام أحمد بن حنبل). Bairūt : Dār 'Ihyā' al-Turāth al-'Arabiyy.
- _____. 1999. **Fadā'il al-Sahābah** (فضائل الصحابة). Sa'udiyah : Dār Ibn al-Jawziyy.
- Ahmad Shalabiyy. 1996. **Mawsu'at al-Tarikh al-Islami** (موسوعة التاريخ الاسلامي). Dār al-Nahdat al-Masriyyah.
- Akram Diya'a al-'Umariyy. 1983. **al-Mujtama' al-Madani al-Jihād Did al-Mushrikīn** (المجتمع المدني الجهاد ضد المشركين). al-Nafāis.
- al-Baladhāriyy, Ahmad Ibn Yahya Ibn Jabir Ibn Dāwud. 1987. **Futūh al-Buldān al-Balādhāri** (فتوح البلدان). Bairūt : Mu'assasah al-Ma'arif.
- al-Bukhāri, Muhammad Ibn Ismā'īl. 1997. **Sahīh al-Bukhāri** (صحيح البخاري). al-Riyād : Dār al-Salām.
- al-Hākīm, Muhammad Ibn Abdullah al-Naisābūri. **al-Mustadrak 'Ala al-Sahihain** (المستدرک علی الصحيحين). Bairūt : Dār al-Kutub al-'Ilmīyah.
- Ali Muhammad al-Sallābiyy. 2003. **Uthmān Ibn Affān Radiyallahu 'Anhu Shaksīyatihi wa 'Asrihi** (عثمان بن عفان رضي الله عنه شخصيته و عصره). United Arab Emirate : Maktabah al-Sahābah.
- Aqy Ibn Muhammad al-Muktāriyy. 1993. **Adab al-Ikhtilaf** (أدب الاختلاف). Bairūt : Dār Ibn Hazm.
- al-Tabariyy, Muhammad Ibn Jarīr Ibn Yazīd. 1984. **al-Riyād al-Nudrah fi Manaqib al-'Ashrah** (الرياض النضرة في مناقب العشرة). Bairūt : Dār al-Kutub al-'Ilmīyah.
- _____. 1987. **Tarikh al-Umam wa al-Mulūk** (تاريخ الأمم و الملوك). Bairūt : Dār al-Fikr.
- al-Tirmidhiyy, Abu Musa Muhammad Ibn 'Isa. n.d. **Sunan al-Tirmidhi** (سنن الترمذي). Makkah : Dār al-Bāz.

- Crawford D, Bodine R. 1996. **Conflict Resolution Education: A Guide to Implementing Programs in Schools, Youth Serving Organizations, and Community and Juvenile Justice Setting**. Washington: U.S. department of Justice.
- Fathīy Abdulkarīm. 1984. **al-Dawlah wa al-Siyadah** (الدولة و السيادة). Maktabah Wahbah Bimisir.
- Farūq Hamadah. 2000. **al-Dawhah al-Nabawiyah al-Sharifah** (الدوحة النبوية الشريفة). Dimashq : Dār al-Qalam.
- Jalaluddīn Abdurrahman al-Suyūti. 2003. **Tarīkh al-Kulafa'a** (تاريخ الخلفاء). Bairūt : Dār Ibn Hazm.
- Ibn 'Asākir, 'Ali Ibn al-Hasan Ibn Hibatillah. n.d. **Tarīkh Dimashq** (تاريخ دمشق). al-Madinah : Maktabah al-Dār.
- Ibn Abi Dāwud, 'Abdullah Ibn Sulaimān al-Sijistāni. 1984. **al-Masāhif** (المصاحف). Bairūt : Dār al-Kutub al-'Ilmīyah.
- Ibn Abi Shaibah, 'Abdullah Ibn Muhammad Ibn al-Qādi. n.d. **al-Musannaf** (المصنف).
- Ibn al-'Arabiy. Abubakr Ibn al-'Arabiy al-Malikiy. 2004. **al-'Awasim min al-Qawasim** (العواصم من القواصم). Dār al-Kutub al-Salafīyah.
- Ibn al-Athīr, Ali Ibn al-Karam al-Shaibah. 1996. **Usd al-Ghābah fī Ma'rifat al-Sahābah** (أسد الغابة في معرفة الصحابة). Bairūt : Dār 'Ihyā' al-Turāth al-'Arabi.
- _____. 2002. **al-kamil fī al-Tarīkh** (الكامل في التاريخ). Bairūt : Dār Ibn Hazm.
- Ibn al-Manzur, Muhammad Ibn Mukarram. 1986. **Mukhtasar Tārīkh Madīnah Dimashq** (مختصر تاريخ مدينة دمشق). Dimashq : Dār al-Fikr.
- Ibn al-Qayyim, Muhammad Ibn Abibakr al-Jawzīyah. 1995. **al-Turuq al-Hukmīyah fī al-Siyasat al-Shar'iyah** (الطرق الحكمية في السياسة الشرعية). Bairūt : Dār al-Kutub al-'Ilmīyah.
- Ibn Abdulhakam. 1920. (فتوح مصر و أخبارها). Baqdād : Maktabah al-Mathna.

- Ibn Hajar, Ahmad Ibn Ali al-‘Asqalāni. 1995. **al-Isābah fī Tamyīz al-Sahābah** (الإصابة في تمييز الصحابة). Bairūt : Dār al- Kutub al-‘Ilmīyah.
-
- _____. n.d. **Fath al-Bari bi Shar Sahīh al-Bukhari** (فتح الباري بشرح صحيح البخاري). al-Riyād : al-Ri’asah al-‘Ammah.
- Ibn Kathīr, Isma‘īl Ibn ‘Umar Ibn Kathīr. 1994. **Tafsīr al-Qur’an al-‘Azīm** (تفسير القرآن العظيم). Riyād : Maktabah Dār al-Salam.
-
- _____. 1988. **al-Bidāyah wa al-Nihāyah** (البداية و النهاية). Dār al-Raiyān.
- Ibn Sa‘ad, Ibrāhīm Ibn Sa‘ad al-Zuhri. 1996. **al-Tabaqāt al-Kubrā** (الطبقات الكبرى). al-Madinah : al-Jami‘ah al-Islamīyah.
- Ibn Taimiyah, Ahmad Ibn ‘Abdulhalim. n.d. **Minhāj al-Sunnah** (منهاج السنة). Mu’assasah Qurtubah.
- Ibn Khaldūn, ‘Abdulrahmān Ibn Muhammad. 1998. **Tārīkh Ibn Khaldūn** (تاريخ ابن خلدون). Riyād : Dār al-Nafāis.
- Ibn Majah, n.d. Muhammad Ibn Zayd al-Qazwīni. **Sunan Ibn Majah** (سنن ابن ماجة). Dimashq : Dār al- Fikr.
- Mahmud Shīt Kitāb. 1998. **Qādah al-Fath al-Islāmiy fi Arminiya** (قادة الفتح الإسلامي في أرمينية). Bairūt : Dār Ibn Hazm.
- Muhammad Abu Shuhbah. 1996. **al-Sirah al-Nabawiyah fi Daw’i al-Qur’an wa al-Sunnah** (السيرة النبوية في ضوء القرآن و السنة). Dimashq : Dār al-Qalam.
- Muhammad Amhazūn. 1994. **Tahqīq Mawaqif al-Sahabah fī al-Fitnah min Riwāyat al-Tabāri wa al-Muhadithīn** (تحقيق مواقف الصحابة في الفتنة من روايات (الطبري و المحدثين). Riyād : Dār al-Taibah.
- Muhammad Ibn ‘Abdullah al-Ghabbān. 1999. **Fitnah Muqtal Uthman Ibn Affān** (فتنة مقتل عثمان بن عفان). al-Riyād : Maktabah al-‘Ubaikān.

- Muhammad Ibn Yahya al-Andalusi. 1969. **al-Tamhīd wa al-Bayān fī Muq̄tal al-Shahīd Uthman** (التمهيد و البيان في مقتل الشهيد عثمان). Dār al-Thaqafah al-Dawhah.
- Muhammad ‘Abdurrahman al-Mubarakfuri. n.d. **Tuhfah al-Ahwazi bi Sharh Sunan al-Tirmidhiy** (تحفة الأحوذى بشرح سنن الترمذي). Nash Muhammad ‘Abd al-Muhsin al-Kutubi.
- Muhammad Qutb. 1983. **Manhaj al-Tarbiyah al-Islamiyah** (منهج التربية الاسلامية). Dar al-Shurūq.
- Muhammad Nasiruddīn al-Albāni. n.d. **Sahīh Sunan Abi Dawud** (صحيح سنن أبي داود).
- Muhammad Nasiruddīn al-Albāni. 1988. **Sahīh Sunan al-Nasa’i** (صحيح سنن النسائي). Riyād : Maktab al-Tarbiyah al-‘Arabi li Duwal al-Khalīj.
- Muhammad Rāshid Ridā. 1982. **Dhū al-Nūrayn Uthmān Ibn Affān** (ذو النورين عثمان بن عفان). Bairūt : Dār al- Kutub al-‘Ilmiyah.
- Muhammad Sulthān Zūk al-Nadwi. 2006. **al-Ta‘ayush al-Silmī Fī al-Islam wa Hukūq al-Insān** (التعايش السلمى في الإسلام وحقوق الإنسان). Saudi Arabia : Muslim World League.
- Muhammad Zayd Tanthawī. 1997. **Adab al-Hiwar fi al-Islam** (أدب الحوار في الإسلام). al-Qāhiroh : Dār Nahdhat Masri.
- Musa Ibn Yahya al-Fifi. 2006. **Adab al-Hiwar** (أدب الحوار). Saudi Arabia : Maktabah al-Malik Fahd al-Madinah al-Munawwarah.
- Muslim Ibn Hajjāj al-Naisāburi. 1972. **Sahīh Muslim** (صحيح مسلم). Bairūt : Dār ‘Ihyā’ al-Turāth al-‘Arabi.
- Mustafa Murād. 2007. **Uthmān Ibn Affān** (عثمان بن عفان). al-Qāhiroh : Dār al-Fajr litturab.
- Sādiq ‘Urjūn. 1990. **Uthmān Ibn Affān** (عثمان بن عفان). al-Dār al-Sa‘udiyah.
- Salih Ibn Abdullah Hamid. 1996. **Adab al-Ikhtilaf** (أدب الاختلاف). al-Sa‘udiyah : Wizarah al-‘Alam.

Saifuddin Husain Shahīn. 1993. **Adab al-Hiwar fi al-Islam** (أدب الحوار في الإسلام).
Riyād : Dār 'Afāq.

Salman Ibn Fahd al-Hawdah. n.d. **Adab al-Hiwar** (أدب الحوار).

Salman Ibn Hamd al-Hawdah. 1990. **Abdullah Ibn Saba' wa 'Atharuhu fi Ahdath al-fitnah fi Sadri al-Islam** (عبد الله بن سبأ وأثره في أحداث الفتنة في صدر الإسلام).
Riyād : Dār Taibah.

Shamsuddin Muhammad Ibn Ahmad al-Dhahabi. 1982. **Siyar A'alam al-Nubalā'** (سير أعلام النبلاء). Bairūt : Mu'assasah al-Risalah.

Taha Jabir al-Wani. 1995. **Adab al-Ikhtilaf fi al-Islam** (أدب الاختلاف في الإسلام).
Riyād : Dār al-'Ilmiyah lilkitab al-Islamiyah.

Uthmān Ibn Muhammad al-Kumaiyis. 2008. **Huqbat min al-Tārīk** (حقبة من التاريخ).
United Arab Emirate : Maktabah al-Sahābah.

Yahya Ibn Ibrahīm al-Yahya. 1996. **al-Kilāfah al-Rāshidah wa al-Dawlah al-Amawiyah min Fath al-Bāri** (الخلافة الراشدة و الدولة الأموية من فتح الباري).
Dār al-Hijrah.

แหล่งสืบค้นออนไลน์:

Muhammad Ibrahim al-Tuwaijirī. 2012. **Mukhtasar al-Fiqh al-Islami** (مختصر الفقه الإسلامي). www.Islamhouse.com.

ศูนย์ข้อมูลการเมืองการปกครองสถาบันพระปกเกล้า (<http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php>)
สืบค้นวันที่ 26 มิถุนายน 2557.

Prince of Songkla University
ภาคผนวก
Pattani Campus

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์

ที่ ศธ 0521.2.08/430

วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรู่สะมิแล
อำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี 94000

16 เมษายน 2558

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
เรียน

เนื่องด้วยนายทิวากร แย้มจังหวัด นักศึกษาปริญญาเอกสาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานีกำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อีฟฟาน และ การประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งได้กำหนดให้มีการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและเสนอแนะความคิดเห็นเพิ่มเติม ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในการศึกษาข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบริบทสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการนี้วิทยาลัยอิสลามศึกษาพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญสามารถให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้เป็นอย่างดีจึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบและประเมินดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และขอขอบคุณเป็นอย่างสูง
มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายหม่อมมัตรอฟลี แวหะมะ)

รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการและประกันคุณภาพ รักษาการแทน
ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

สำนักงานเลขานุการ
มือถือ 087-2923699
โทรสาร 073-331305

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและประเมินรูปแบบ

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและประเมินรูปแบบ

1. ดร.อนันต์ อมาตยกุล
อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2. รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต
อาจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. รองศาสตราจารย์ ดร.มูฮัมหมัดซากี เจ๊ะหะ
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา
อธิการบดีมหาวิทยาลัยฟาฏอนี
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ เศรษฐมาลินี
ผู้อำนวยการสถาบันศาสนาวัฒนธรรมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกรี หลังปูเต๊ะ
รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
7. ดร. अबดุลรอฮิง สือแต
อาจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
8. ดร.มูหัมมัดรอฟลี แวหามะ
รองผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
9. ดร. มะรอนิง สาแลมิง
อาจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
10. ผศ. अबดุลรอฮิต เจะมะ
อาจารย์ประจำภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ค
แบบประเมินผู้ทรงคุณวุฒิ

แบบประเมินสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ
สำหรับการศึกษา เรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”

คำชี้แจง

แบบประเมินฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง การจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน และการประยุกต์ใช้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งตามหลักแนวคิดอิสลามในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน ตลอดจนการจัดการความขัดแย้งรูปแบบต่างๆ ในยุคสมัยปัจจุบันเพื่อสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ปัจจุบันโดยการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน เพื่อการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นวัตถุประสงค์หนึ่งที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้น เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามแนวปฏิบัติของผู้นำในอดีตเพื่อสามารถมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงขอความกรุณาจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบและประเมินผลการศึกษาดังกล่าว (ตามเอกสารประกอบการประเมินที่ได้แนบมา) ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติมเพื่อผู้วิจัยจะได้ปรับปรุงและแก้ไขเนื้อหาให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

แบบประเมินนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน

อิบน์ อัฟฟาน

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาความขัดแย้งในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน

เพื่อการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

นายทิวากร แยมจังหวัด

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่สอดคล้องกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพื่อการปรับปรุงข้อค้นพบจากการศึกษาให้มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น

ตอนที่ 1 : สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน ~~๕๕~~

ท่านเห็นด้วยหรือไม่เกี่ยวกับผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน ~~๕๕~~ อันประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ปัญหาความขัดแย้งของ เคาะลีฟะฮุซมาน ~~๕๕~~	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ		ข้อเสนอแนะ
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
1. ด้านการเมืองการปกครอง			....
2. ด้านเศรษฐกิจ			....
3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม			....
4. ด้านแนวปฏิบัติศาสนา			....

ปัญหาความขัดแย้งของ เคาะลิฟะฮฺอูษมาน 	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ		ข้อเสนอแนะ
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
5. ด้านกระบวนการยุติธรรม			....

ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 : สภาพปัญหาความขัดแย้งในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ท่านเห็นด้วยหรือไม่เกี่ยวกับผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิด ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ		ข้อเสนอแนะ
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
1. ด้านการเมืองการปกครอง			....

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิด ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ		ข้อเสนอแนะ
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
2. ด้านศาสนา/ความเชื่อ			....
3. ด้านเศรษฐกิจ			....
4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม			....
5. ด้านการศึกษา			....
6. ด้านกระบวนการยุติธรรม			....
7. ด้านประวัติศาสตร์			....

ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 : รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน เพื่อการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ที่ได้จากการสังเคราะห์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ		ข้อเสนอแนะ
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
1. รูปแบบกระบวนการบริหารความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan)			....

.....
.....
.....
.....
.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้ประเมิน

...../...../.....

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ง
สรุปผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อีฟฟาน^๕

ปัญหาความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ^๕	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ										คะแนนรวม	ค่า IC ¹¹	ความเหมาะสม
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	คนที่ 6	คนที่ 7	คนที่ 8	คนที่ 9	คนที่ 10			
1. ด้านการเมืองการปกครอง	1	1	1	0	0	1	1	0	1	1	7	0.7	เหมาะสม
2. ด้านเศรษฐกิจ	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	8	0.8	เหมาะสม
3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	9	0.9	เหมาะสม
4. ด้านแนวคิดปฏิบัติศาสนา	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1	เหมาะสม
5. ด้านกระบวนการยุติธรรม	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	8	0.8	เหมาะสม

สรุปข้อเสนอแนะจากการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ

ด้านการเมืองการปกครอง ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 คนที่ 5 คนที่ 7 คนที่ 8 และคนที่ 9 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรเพิ่มเติมกรณีตัวอย่างความขัดแย้งให้ชัดเจนมากกว่าเดิม เพราะตามที่ปรากฏยังไม่ชัด” ผู้วิจัยเห็นด้วยและปรับข้อความตามข้อเสนอแนะดังกล่าวผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 เสนอแนะว่า “ควรเพิ่มกรณีการสั่งปลดผู้ปกครองบางคนแล้วแต่งตั้งเครือญาติใกล้ชิดมาทำหน้าที่แทน” ผู้วิจัยเห็นด้วยและปรับข้อความตามข้อเสนอแนะดังกล่าวผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรเพิ่มเติมข้อมูลว่าเคาะลีฟะฮ์อูษมาน^๕ ประสบปัญหาในด้านใดบ้าง อาทิ ความเป็นผู้นำ การบริหารจัดการ และความสัมพันธ์กับภายนอก ฯลฯ” ผู้วิจัยเห็นด้วยและปรับข้อความตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

ด้านเศรษฐกิจ ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 มีข้อเสนอแนะว่า “ปัญหาความขัดแย้งกรณีที่ดินสงวนน่าจะเป็นประเด็นการจัดการด้านทรัพยากร และตัวอย่างความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจควรจะชัดเจนกว่านี้” ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยในการแยกประเด็นออกเป็นด้านทรัพยากร แต่เห็นด้วยว่าตัวอย่างความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจยังไม่ชัดและผู้วิจัยได้เพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว ซึ่ง

¹¹ การวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิจากการคำนวณค่าดัชนีของความสอดคล้อง IC (Index of Concurrence) คัดเลือกข้อความที่มีค่าความสอดคล้องเชิงเนื้อหาตั้งแต่ .50 ขึ้นไป

สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 7 ที่เสนอว่า “ควรเพิ่มข้อมูลตัวอย่างกรณีความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจให้ชัดเจนขึ้นอีก” และผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 8 มีข้อเสนอแนะว่า “ปัญหาด้านเศรษฐกิจส่วนหนึ่งมาจากนโยบายและอุปนิสัยส่วนตัวของท่าน” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรเพิ่มข้อมูลในกรณีผู้ปกครองบางคนใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย และกรณีการเนรเทศบูซอร์ อัล-ซีฟารีฮ์” ผู้วิจัยเห็นด้วยและปรับข้อความตามข้อเสนอแนะดังกล่าว และผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 มีข้อเสนอแนะว่า “เน้นบทบาทของความขัดแย้งในระดับปัจเจก (อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์) มากเกินไป ควรฉายภาพให้เห็นในระดับองค์กรและประเด็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

ด้านแนวปฏิบัติศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรอ้างอิงจากงานวิจัยใหม่ๆ ที่ตีพิมพ์ออกมานอกเหนือไปจากหนังสือหะดีษมาตรฐานทั้ง 6” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิคนอื่นๆ เห็นด้วยทั้งหมดโดยไม่มีข้อเสนอแนะประการใด

ด้านกระบวนการยุติธรรม โดยผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 เสนอแนะว่า “ควรเพิ่มกรณีที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน ได้แต่งตั้งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ขึ้นเป็นผู้ปกครอง ทั้งที่ยังมีข้อหาว่าเขาเป็นคนที่ชอบเสพสุรา” ผู้วิจัยเห็นด้วยแต่ไปเพิ่มเติมข้อมูลดังกล่าวไว้ในด้านการเมืองการปกครอง ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 ได้เสนอแนะว่า “กรณีที่เคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน ได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร์ ยังไม่ปรากฏภาพของความขัดแย้งที่ชัดเจน” ผู้วิจัยเห็นด้วยและได้เพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว และผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 9 มีข้อเสนอแนะว่า “ที่มาของปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมยังไม่ชัดเจน ควรเพิ่มเติมเนื้อหาอีก” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 มีข้อเสนอแนะว่า “นักศึกษาได้ค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิที่เกี่ยวข้องแต่ควรได้มีการค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิด้วยเช่นกัน เช่น หนังสือที่ตีพิมพ์ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาหรือภายใน 5 ปีที่ผ่านมา” ผู้วิจัยเห็นด้วยตามข้อเสนอแนะดังกล่าว ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 กับคนที่ 8 มีข้อเสนอแนะว่า “น่าจะเพิ่มด้านบุคลิกภาพส่วนตัวของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน อีกด้าน เพราะประเด็นความขัดแย้งในด้านการเมืองการปกครองยังไม่ชัดและมีความกำกวม” ผู้วิจัยไม่เห็นด้วย แต่ผู้วิจัยได้ปรับและเพิ่มเติมข้อมูลกรณีความขัดแย้งในด้านการเมืองการปกครองตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิหลายๆ ท่าน และทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 10 ได้เสนอแนะว่า “ควรเพิ่มเติมข้อมูลการแทรกแซงจากภายนอกลักษณะบ่อนทำลายที่เกิดจากชาวยิวหรือจากเปอร์เซียโดยมีเป้าหมายก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมมุสลิม และความขัดแย้งภายในสังคมมุสลิมกรณีการสนับสนุนให้ผู้นำควรดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์” ผู้วิจัยเห็นด้วยและได้เพิ่มเติมข้อมูลบางส่วนตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

2. ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริษัท
ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาความขัดแย้งใน บริษัทสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ										คะแนน รวม	ค่า IC	ความ เหมาะสม
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	คนที่ 6	คนที่ 7	คนที่ 8	คนที่ 9	คนที่ 10			
1. ด้านการเมืองการ ปกครอง	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	9	0.9	เหมาะสม
2. ด้านศาสนา/ความ เชื่อ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1	เหมาะสม
3. ด้านเศรษฐกิจ	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	9	0.9	เหมาะสม
4. ด้านสังคมและ วัฒนธรรม	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	9	0.9	เหมาะสม
5. ด้านการศึกษา	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1	เหมาะสม
6. ด้านกระบวนการ ยุติธรรม	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1	เหมาะสม
7. ด้านประวัติศาสตร์	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1	เหมาะสม

สรุปข้อเสนอแนะจากการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ

ด้านการเมืองการปกครอง ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 4 ไม่เห็นด้วย โดยมีข้อเสนอแนะว่า “ควรขยายความให้ชัดเจนมากกว่านี้ ที่ว่ามุมมองที่ต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่คือ อะไร? และรูปแบบการปกครองในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรใช้รูปแบบไหน?” ผู้วิจัยเห็นด้วยและปรับเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าวและผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 7 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรเพิ่มเติมกรณีความขัดแย้งในเชิงโครงสร้าง การใช้นโยบาย Top Down รวมศูนย์กลางอำนาจไว้ที่ ส่วนกลาง ใช้คนส่วนน้อยในพื้นที่ปกครองคนส่วนใหญ่” ผู้วิจัยเห็นด้วยและปรับข้อความตาม ข้อเสนอแนะดังกล่าว

ด้านเศรษฐกิจ ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรขยายความทั้ง 2 ประเด็น ปัญหาความยากจนและปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาเหตุนำไปสู่

ความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างไร?” ผู้วิจัยเห็นด้วยและได้เพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรเพิ่มข้อมูลมิติความขัดแย้งแนวราบระหว่างประชาชนกับประชาชนหรือระหว่างพุทธกับมุสลิม” ผู้วิจัยเห็นด้วยและปรับข้อความตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

ด้านประวัติศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรขยายความเพิ่มเติมว่าประเด็นประวัติศาสตร์รัฐปัตตานีเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างไร?” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 ได้ตั้งคำถามในประเด็นนี้ว่า “เนื่องจากบริบทความขัดแย้งในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه และปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างกันอย่างมาก ดังนั้นงานชิ้นนี้จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในภาคใต้ได้อย่างไร? คำตอบต่อประเด็นนี้ ให้เอาลักษณะความเหมือนของการจัดการความขัดแย้งที่ค้นพบในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนลักษณะความต่างในด้านอื่นๆ เป็นประเด็นที่ควรนำมาศึกษาในโอกาสต่อไป

และผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 ยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอีกว่า “แนวทางการศึกษาของนักศึกษามีความถูกต้องทางวิชาการ เพียงแต่บริบทของปัญหาที่เกิดขึ้นในสมัยเคาะลีฟะฮ์อูษมานกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยนั้นมีความต่างทั้งในสาระ เนื้อหา ปัจจัย บริบท เพียงแต่แนวทางหรือรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมานนั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ขณะที่ปัจจัย บริบท และองค์ประกอบของการเกิดปัญหาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ยังมีมากกว่าที่นักศึกษา ผู้วิจัย ได้รวบรวมมา” ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะดังกล่าวทุกประการ ขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 7 มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า “ให้ดูมุมมองจากฝ่ายที่เห็นต่างจากรัฐ เช่น ป็อาร์เอ็น เบอร์ซาตุ และพูโล ฯลฯ เพื่อให้เห็นถึงประเด็นที่พวกเขาจับไม่ได้กับฝ่ายรัฐ” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 10 ได้เสนอแนะว่า “ควรเพิ่มเติมข้อมูลการแทรกแซงจากภายนอกเนื่องจากต้องการบ่อนทำลายการขยายตัวของอิสลามโดยยิว สิงคโปร์ คอมมิวนิสต์ ชาตินิยม และทุนนิยม และความขัดแย้งภายในสังคมมุสลิม เช่น การขัดขวางมิให้กลุ่มอิสลามขึ้นมามีอำนาจในอนาคต” ผู้วิจัยเห็นด้วยและได้เพิ่มเติมข้อมูลบางส่วนตามข้อเสนอแนะดังกล่าว ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นๆ เห็นด้วยตามที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ทุกประการ

3. ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของท่าน
เคาะลีฟะฮ์ฮุซฆมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้

รูปแบบการจัดการ ความขัดแย้ง	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ										คะแนน รวม	ค่า IC	ความ เหมาะสม
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	คนที่ 6	คนที่ 7	คนที่ 8	คนที่ 9	คนที่ 10			
1. รูปแบบ กระบวนการจัดการ ความขัดแย้งของ เคาะลีฟะฮ์ฮุซฆมาน <small>رضي الله عنه</small>)Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan(	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1	เหมาะสม
2. รูปแบบการสาน เสวนาเชิงอิสลาม)Model of Islamic Dialogue(	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	8	0.8	เหมาะสม
3. รูปแบบการเจรจา สันติภาพเชิง อิสลาม) Model of Islamic Peace Talks(	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	8	0.8	เหมาะสม

สรุปการประเมินและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมดเห็นด้วยกับการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของ
ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซฆมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในบางประการ

1. รูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 7 มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า “ให้เน้นเรื่องการที่ท่านพยายามใช้แนวทางแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ทั้งๆ ที่ท่านมีความสามารถจะใช้กองกำลังทหารจากหัวเมืองต่างๆ ได้” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว และผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 9 ได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มว่า “ผลสุดท้ายท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ถูกสังหาร ฉะนั้นอาจเข้าใจได้ว่าการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักสันติวิธีไม่ประสบความสำเร็จ?” ผู้วิจัยขอตอบประเด็นนี้ว่า หากว่าท่านอูษมาน นำกองกำลังทหารที่ท่านมีอยู่จำนวนมากเข้าประจัญบานแน่นอนความสูญเสียอย่างมหาศาลต้องเกิดขึ้นกับประชาคมมุสลิม แต่การที่ท่านยอมอดกลั้นไม่ต่อสู้ พร้อมทั้งห้ามบรรดาสะหาบะฮ์และผู้คนที่อยู่รายล้อมท่านไม่ให้ลุกขึ้นต่อสู้อีกด้วย ท่านยอมสละชีวิตเพื่อรักษาความเป็นเอกภาพแก่ประชาคมมุสลิม นับว่าแนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านประสบความสำเร็จ

2. การสานเสวนาเชิงอิสลาม

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 และผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 9 มีความเห็นตรงกันว่า “องค์ประกอบและขั้นตอนของการสานเสวนาเชิงอิสลามเป็นการให้หลักการโดยทั่วๆ ไปมากกว่าที่จะสกัดมาจากบทเรียนหรือจากประสบการณ์ของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน” ผู้วิจัยเห็นด้วยตามข้อเสนอแนะดังกล่าว แต่ขอชี้แจงเพิ่มเติมว่าองค์ประกอบหรือขั้นตอนดังกล่าวได้ประยุกต์จากแนวคิดของการสานเสวนาสากล เพราะการสานเสวนาเชิงอิสลามเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยนำเสนอจากการศึกษาในครั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 7 มีข้อเสนอแนะว่า “ในองค์ประกอบของการสานเสวนาเชิงอิสลามควรเพิ่มเติมด้านความเสมอภาค (المساواة) และให้พิจารณาคุณค่าด้านความเป็นพี่น้อง (الأخوة) ว่าจะใช้ได้เหมาะสมหรือไม่” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว แต่ยังคงด้านความเป็นพี่น้องไว้เหมือนเดิม และผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 9 มีข้อเสนอแนะว่า “ในองค์ประกอบของการสานเสวนาเชิงอิสลามควรเพิ่มเติมด้านความเมตตา (الرحمة) เพราะความเมตตามีความลุ่มลึกและทรงอนุภาพมากกว่าความรัก” ผู้วิจัยเห็นด้วยและเพิ่มเติมข้อมูลตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

3. การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม

ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 3 ได้เสนอแนะเชิงสนับสนุนว่า “เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะรูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม และการเจรจาเพื่อสันติภาพเชิงอิสลาม” ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 มีข้อเสนอแนะว่า “ในองค์ประกอบหลักพื้นฐาน 5 ประการของการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลามในแต่ละข้อควรโยงหรือยกตัวอย่างให้เห็นว่ามาจากบทเรียนสมัยท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน มากกว่าเป็นหลักทั่วไป” ผู้วิจัยเห็นด้วยและรายละเอียดส่วนนี้ถูกอธิบายไว้ในคุณลักษณะอันโดดเด่นของท่านอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 9 มีข้อเสนอแนะว่า “ควรเอารูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลามวางไว้ก่อนเพราะถือเป็นฐานแม่บทในการศึกษา หลังจากนั้นก็เอารูปแบบการจัดการความขัดแย้งของท่านอูษมาน มาเปรียบเทียบกับให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยง” ในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นต่าง สาเหตุที่เอารูปแบบการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน มาเป็นประการแรกต้องการให้เห็นลำดับขั้นตอนในการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่าน ประการต่อมาดำเนินการจัดสานเสวนาเชิงอิสลาม และขั้นตอนสุดท้ายใช้รูปแบบการเจรจาเพื่อสันติภาพเชิงอิสลาม และผู้ทรงคุณวุฒิ

คนที่ 10 ได้เสนอแนะว่า “ควรเปลี่ยนชื่อภาษาอังกฤษให้มีความเหมาะสมและตรงประเด็น” ผู้วิจัยเห็นด้วยและได้เพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะดังกล่าว

ขณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “เห็นด้วยในระดับหนึ่งหรือเห็นด้วยว่าแนวทางที่นักศึกษา ผู้วิจัย ค้นพบนั้น สามารถนำมาใช้หรือประยุกต์ใช้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่อาจนำมาใช้แก้ปัญหาทั้งหมดของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ อันเนื่องมาจากองค์ประกอบปัจจัย สาระ เนื้อหา บริบท และยุคสมัยที่ประกอบขึ้นมาเป็นปัญหาชายแดนภาคใต้นั้นมีความจำเพาะและซับซ้อน ส่วนแนวทางที่นักศึกษาวิจัยขึ้นมานั้นก็ยังสามารถนำมาใช้ได้บางภาค บางส่วนขององค์กรร่วมแห่งปัญหาชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย” ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะดังกล่าวทุกประการ และผู้ทรงคุณวุฒิท่านเดิมยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้นับว่ามีคุณภาพสูง เป็นวิชาการ และเป็นการเติมเต็มองค์ความรู้ในสาขาวิชาการด้านนี้ และควรได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ และนำไปประยุกต์ใช้โดยหน่วยงานทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง”

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก จ
สารบัญโครงการอัลกรอาน

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

สารบัญโองการอัลกุรอาน

หน้า	ซูเราะฮ์ : อายะฮ์	โองการอัลกุรอาน
(11)	อิบรอฮีม : 7	وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ
1	อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 213	كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
2	ฮูด : 118-119	وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً
7	ฮาล อิมรอน : 103	وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا
8	อัล-นิสาอ์ : 59	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ
8	อ็ซ-ซุรอ : 10	وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ
9	อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 17	ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
9,119	ฮาล อิมรอน : 105	وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
10	อ็ซ-ซุรอ : 13	أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ
10	อ็ซ-ซุรอ : 14	وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ...
11	อัล-มุอ์มินูน : 71	وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ
43	อัล-มะฮ์ด : 1-5	تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ
51,61,139	ฮาล อิมรอน : 155	إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ

หน้า	ซูเราะฮ์ : อายะฮ์	โองการอัลกุรอาน
54,140	อัล-ฟัทหฺ : 18	لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ ...
62,93	อาล อิมรอน : 159	فِيمَا رَحِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا الْقَلْبِ لَأَنفَضُوا مِّنْ حَوْلِكَ
63	อัล-ฟุรกอน : 63	وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا
66	อัล-นิสาอ์ : 95	لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
68	อาล อิมรอน : 173	الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا
69	อัล-ฮุมร : 9	أَمَّنْ هُوَ قَنِيتُ إِني أَنَا أَلِيلٌ سَاجِدًا وَقَائِمًا تَحَذِرُ الْأَخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ
69	อัล-นะหฺลุ : 76	هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ
73	อัล-บะกะเราะฮ์ : 30	وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً
73	อัล-อันอาม : 165	وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ
73	อัล-อะฮฺรอฟ : 69	وَأذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ
74	ศอด : 26	يَنذُرُذُنَا إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ
75	อัน-นุร : 55	وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ

หน้า	ซูเราะฮ์ : อายะฮ์	โองการอัลกุรอาน
78	อัล-หุญรอต : 9	وَأَقْسَطُوا إِنَّ اللَّهَ مُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ
81	อัน-นีสอาฮ์ : 58	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا
81	อัล-เกาะฮ์ค็อศ : 26	إِنَّ خَيْرَ مَنْ آسْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ
83	อัล-ฟุรกอน : 74	وَأَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا
83	อัล-สัจญุดะฮ์ : 24	وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَيْمَةً يَدُّونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِنَايَتِنَا يُوْقِنُونَ
91	อัล-นีสอาฮ์ : 105	إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرْنَاكَ اللَّهُ
93	อัล-ฮูรอ : 38	وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ
102	อัล-นุร : 55	وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ
102	อัล-เตอาบะฮ์ : 33	هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
118	อัลอันอาม : 35	وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ
118	อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 170	وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءِآبَاءَنَا
121	อาล อิมรอน : 103	وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

หน้า	ซูเราะฮ์ : อายะฮ์	โองการอัลกุรอาน
122	อัล-หัจญ์ : 19	هَذَا نِ حَصْمَانِ اَحْتَصَمُوا فِي رِيهِمْ
123	อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 176	ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَلَ اَلْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ اَلَّذِينَ اَحْتَلَفُوا فِي اَلْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ
124	อาล อิมรอน : 19	وَمَا اَحْتَلَفَ اَلَّذِينَ اُوتُوا اَلْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ اَلْعِلْمُ بَغِيًّا بَيْنَهُمْ
124	อัล-อันบิยาอ์ : 78-79	وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِي اَلْحَرْثِ اِذْ نَفَسَتْ فِيهِ
127	อัล-นีส้าอ์ : 59	فَاِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَاَلْيَوْمِ اَلْآخِرِ
127	อัล-อันฟาล : 40	وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ
128	อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 190	وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اَلَّذِينَ يُقْتَلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ اَلْمُعْتَدِينَ
129	อัล-นีส้าอ์ : 114	لَا حَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ اِلَّا مِّنْ اَمْرٍ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ
129	อาล อิมรอน : 159	وَشَاوِرْهُمْ فِي اَلْأَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ اِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ اَلْمَتَوَكِّلِينَ
130	อาล อิมรอน : 134	اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالصَّرَّاءِ وَاَلْكَاظِمِينَ اَلْغَيْظَ وَاَلْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ
130	อัล-อะรอฟ : 199	خُذِ اَلْعَفْوَ وَاْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

หน้า	ซูเราะฮ์ : อายะฮ์	โองการอัลกุรอาน
131,279	อัล-หุญรอต : 10	إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
132	อัล-นะหฺลุ : 125	ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَنِّدْ لَهُمْ بِآيَاتِي هِيَ أَحْسَنُ
132	อัล-กะฮฺฟู : 22	فَلَا تَمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَهَرَ
134	อัล-อันอาม : 148	قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ .....
137	อัต-เตาบะฮ์ : 91-92	لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ
138	อาล อิมรอน : 152	وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ
142,256	ยูนุส : 59	قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَلًا
145	อัล-บัยยีนะฮ์ : 2	رَسُولٍ مِنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً
151	อัล-เกาะศ็อศ : 85	إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ
165,190,285	อัล-หัจญ์ : 39	أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ
165,190,285	อัล-หัจญ์ : 39-41	أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا
167	อัล-มาอิดะฮ์ : 33	إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
175	อัล-ปะเกาะเราะฮ์ : 137	فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

หน้า	ซูเราะฮ์ : อายะฮ์	โองการอัลกุรอาน
176	สะบะอ์ : 54	وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِّنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مَُّرِيبٍ
176	ยาซีน : 49-50	مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ
177	อัล-หัจร : 16-17	كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ
177	อัล-กะฮฟู : 103-109	قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا
231	ฟาฏีร : 28	إِنَّمَا تَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الَّذِينَ عَلَّمُوا الْقُرْآنَ وَإِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا مَشِئَتَ اللَّهِ وَرِيشَ الْبُحَارِ
231	อัล-ฮุมร : 9	قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
270,281	อัล-หุญรอต : 6	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا
277	อัล-มาอิดะฮ์ : 8	يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ
278	อัล-บะกะเราะฮ์ : 286	لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
280	อัล-หุญรอต : 13	يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا
289	อัล-บัยยีนะฮ์ : 5	وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ
289	อัล-หะซาบ : 21	لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
290	อัล-หะดีด : 25	لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ

หน้า	ซูเราะฮฺ : อายะฮฺ	โองการอัลกุรอาน
		وَالْمِيزَانَ لِيُقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ
291	อัล-บะเกาะเราะฮฺ : 143	وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ
292	อัล-อันอาม : 17	وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ฉ
สารบัญอัลหะดีษ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

สารบัญอัลหะดีษ

หน้า	ตัวบทหะดีษ
3,11	عَنْ أَبِي نَجِيحِ الْعَرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْعِظَةً وَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ
12,44	عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَائِطٍ مِنْ حِيَطَانِ الْمَدِينَةِ ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ
13,45	عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : صَعِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَحَدٍ وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ ، وَعُمَرُ ، وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ
14,47,195	مَنْ نَجَا مِنْ ثَلَاثٍ فَقَدْ نَجَا مَوْتِي - ثلاث مرات - وَالذَّجَالُ وَقَتْلُ خَلِيفَةِ مُصْطَبِرٍ بِالْحَقِّ يُعْطِيهِ
15,47	عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِتْنَةً فَمَرَّ رَجُلٌ فَقَالَ يُقْتَلُ فِيهَا هَذَا الْمُفْتَعُ يَوْمَئِذٍ مَظْلُومًا
15	إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا ، وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا ، فَيْرَضَى لَكُمْ أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا
46	عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَلَى حِرَاءٍ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ
46	عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " أَرْحَمُ أُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ ، وَأَشَدُّهَا فِي دِينِ اللَّهِ عُمَرُ ، وَأَصْدَقُهَا حَيَاءً عُثْمَانُ
49	إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمُهُ
50	عَنْ عُثْمَانَ <small>رضي الله عنه</small> قَالَ إِنِّي تَخَلَّفْتُ يَوْمَ بَدْرٍ فَإِنِّي كُنْتُ أَمْرَضُ رُفِيَّةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَتْ
59	مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءِ ، ثُمَّ دَخَلَ فَصَلَّى ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ الْأُخْرَى حَتَّى يُصَلِّيَهَا
60	مَنْ أَتَمَّ الْوُضُوءَ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَالصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ
60	إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَا يَقُولُهَا عَبْدٌ حَقًّا مِنْ قَلْبِهِ يَمُوتُ عَلَى ذَلِكَ
61	أَدْخَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْجَنَّةَ رَجُلًا كَانَ سَهْلًا مُشْتَرِبًا وَبَائِعًا وَقَاضِيًا وَمُفْتَضِيًا
76	عن معاوية رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول إن هذا الأمر في قريش
76	عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا يزال هذا الأمر في قريش ما بقي منهم اثنان
76	عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الناس تبع لقريش في هذا الشأن مسلمهم لمسلمهم ، وكافرهم لكافرهم

หน้า	ตัวบทพระดำรัส
77	عن عبدالرحمن بن سمره رضي الله عنه قال قال لي النبي صلى الله عليه وسلم يا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ
77	عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إِنَّكُمْ سَتَخْرُصُونَ عَلَيَّ الْإِمَارَةَ
78	عن أبي موسى رضي الله عنه قال: دخلت على النبي صلى الله عليه وسلم أنا ورجلان من قومي فَقَالَ أَحَدُ الرَّجُلَيْنِ: أَمَرْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ
78	عن أبي ذر رضي الله عنه قال: قلت يا رسول الله ألا تستعملني؟ قال فضرب بيده على منكبي ثم قال: يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ، وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ
79	عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ تَعَالَى فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ إِمَامٌ عَدْلٌ
79	عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنِ يَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ
79	عن معقل بن يسار رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رِعْيَةً، يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرِعْيَتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ
80	عن أبي بكر رضي الله عنه قال لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ أَيَّامٍ الْجَمَلِ لَمَّا بَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ فَارِسًا مَلَكُوا ابْنَةَ كِسْرَى
82	عن أبي حميد الساعدي رضي الله عنه قال اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ يُقَالُ لَهُ ابْنُ اللَّثْبَةِ عَلَى الصَّدَقَةِ
82	عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال أَلَا كَلُّكُمْ رَاعٍ، وَكَلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنِ رِعْيَتِهِ، فَالْأَمِيرُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنِ رِعْيَتِهِ
83	عن معقل بن يسار رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ، ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ، إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ
91	اِقْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ
92	لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ
103	إِذَا هَلَكَ قَيْصَرٌ فَلَا قَيْصَرَ بَعْدَهُ، وَإِذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلَا كِسْرَى بَعْدَهُ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَنْفَقَنَّ كُنُوزُهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
123	إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ
141	أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ
141	لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ أَحَدٌ الَّذِينَ بَايَعُوا تَحْتَهَا

หน้า	ตัวบทพระคัมภีร์
144	لَا حَمِيَّ إِلَّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ
172	مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي
172	مَنْ رَأَى فِي النَّوْمِ فَقَدْ رَأَى إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَشَبَّهَ بِي
276	دَعْ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ ، فَإِنَّ الصَّدَقَ طَمَأْنِينَةٌ ، وَإِنَّ الْكُذِبَ رِيَّةٌ
278	لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ
279	الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالنَّبِيَّانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا
280	يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَيَّ أَعْجَمِيٍّ
291	خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا

Prince of Songkla University
Pattani Campus

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ข
นิพนธ์ต้นฉบับ (Manuscript)

Conflict Management Model in the Age of Caliph Uthman Ibn Affan رضي الله عنه with Application in the Three Southern Border Provinces

Tivakorn Yamchangwad Abdulroning Suetair²

Ph.D. Candidate, Doctor of Philosophy, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

² Ph.D. (West Asian Studies), Lecturer, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University.

ABSTRACT

This research aims to study; 1) the biography of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه, 2) the conflicts issues in the era of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه, 3) The conflicts issue in the three southern border province, 4) the synthetic model of conflict management in the era of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه and application with the current area. The research was conducted by using document to analysis the states and problems in both periods, then evaluate and verify the result by a panel of experts. The results of this study were as follows:

1. The biography of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه Ibn Abu al-‘As Ibn Umaiyah Ibn ‘Abd Shams Ibn ‘Abd Manaf Ibn Qusay Ibn Qilab, He had sacrificed in the cause of Allah, e.g. Purchased Rumah pond, Enlarged the Nabawi Mosque, prepared the army during the difficult and compilation of the Qur'an. The great personality of Uthman Ibn Affan رضي الله عنه including: knowledgeable, mature, calm, flexibility, compromise, etc. He could conquer a number of regional cities during his time. Moreover the government of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه was ruled by adoption of the highest constitution al-Quran (الكتاب) and typical of Rasulluah (السنة).

2. The state of conflicts issues in the age of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه this study found that; there are 5 aspects of conflict issues during time of Khalifah Uthman Ibn Affan رضي الله عنه including; 1) political issues, e.g. case of did not join the battle of Badar, the case released of Abu Musa Al-Ashary and case release of Mughirah Ibn Shu’bah 2) social issue, e.g. the case of Abdullah Ibnu Sa’ba’, deportation of Abu-zar al-Ghifari رضي الله عنه 3) religion issues, e.g. case compiling the Qur'an and he did not had a short prayer at Mina fields 4) economic issues, e.g. a case allocation of reserve land, a case permit to own the land independently, 5) judicial practice, e.g. a case punishment of Ammar Ibn Yasir, a case he did not make a judgment Qisos to Ubaidillah Ibn Umar.

3. There are 7 aspects of the controversial issues that occurred in the context of three southern border provinces including; 1) Politic, 2) Religion and belief, 3) Economic, 4) Social and cultural, 5) Educational, 6) justice, and 7) history.

4. The conflict resolution's model in the age of Uthman Ibn Affan رضي الله عنه could be applied to solve the conflict problem in three southern border provinces in 3 models including; 1) Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan رضي الله عنه, 2) Model of Islamic Dialogue , 3) Model of Islamic Peace Talks.

Keywords : Conflict Management , Uthman Ibn Affan , Southern Border Provinces

Prince of Songkla University
Pattani Campus

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์

อิบนุ อัฟฟานกับการประยุกต์ใช้在三จังหวัดชายแดนภาคใต้

ทิวากร แยมจังหวัด¹ อับดุลรอญิง สือแต²

¹ นักศึกษาปริญญาเอก (สาขาวิชาอิสลามศึกษา)

² Ph.D. (ตะวันออกกลางศึกษา), อาจารย์วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบนุ อัฟฟาน 2) ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ 3) ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์เพื่อนำมาประยุกต์ใช้在三จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งสองยุคและสังเคราะห์รูปแบบโดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ประเมินตรวจสอบผลการวิจัยพบว่า

1. ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบนุ อัฟฟาน อิบนุ อับดุลอาซ อิบนุ อุมัยยะฮ์ อิบนุ อับดิซัมสุ อิบนุ อับติมะนาฟ อิบนุ กุศ็อย อิบนุ กิลาบ ผลงานการเสียสละส่วนหนึ่งของท่าน ได้แก่ ซื่อปอน้ำรูมะฮ์ ขยายมัสยิดนะบะวีย จัดเตรียมกองทัพยามยาก มีคุณลักษณะอันโดดเด่นประกอบด้วย มีความรู้ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่น มีความอ่อนโยน ให้อภัยมีความนอบน้อม มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม ในยุคการปกครองของท่านสามารถพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ อาทิ อาเซอร์ไบจาน อาร์มีเนีย ตาบาริสถาน ไบแซนไทน์ ไชปรัส อเล็กซานเดีย และอาฟริกา แนวทางการบริหารรัฐท่านใช้คัมภีร์อัลกุรอานและแบบฉบับของเราะสูลุลลอฮ์เป็นธรรมนูญสูงสุด

2. สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการเมืองการปกครอง อาทิ กรณีการไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีการส่งปลดอุมูมุซา และมุฮัมมัดเราะฮ์ 2) ด้านสังคม ได้แก่ กรณีอับดุลลอฮ์ อิบนุ สะบะฮ์ และกรณีเนรเทศอูบัยฮ์ 3) ด้านการปฏิบัติศาสนา ได้แก่ กรณีการรวบรวมอัลกุรอานและการไม่ได้ละหมาดอยู่ที่ทุ่งมินา 4) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กรณีการจัดสรรที่ดินสงวน กรณีการอนุญาตให้ครอบครองที่ดินโดยอิสระ 5) ด้านกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ กรณีการลงโทษอัมมาร และกรณีไม่ได้ตัดสินคดีศอกแก่อูบัยดิลลาฮ์

3. ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แบ่งออกเป็น 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการเมืองการปกครอง 2) ด้านศาสนาและความเชื่อ 3) ด้านเศรษฐกิจ 4) ด้านสังคมและวัฒนธรรม 5) ด้านการศึกษา 6) ด้านกระบวนการยุติธรรม 7) ด้านประวัติศาสตร์

4. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบนุ อัฟฟาน เพื่อประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มี 3 รูปแบบคือ 1)

กระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน^{๕๖} 2) การสานเสวนาเชิงอิสลาม 3) การ
เจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม

คำสำคัญ การจัดการความขัดแย้ง , อุษมาน อิบน์ อ์ฟฟาน , สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทนำ

การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมนั้นย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกันในทุกประการหากแต่มีความแตกต่างกันในหลายคุณลักษณะ นับตั้งแต่ความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ไปจนถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม วิธีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมแม้ว่าความแตกต่างโดยพื้นฐานในลักษณะดังกล่าวมักเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่างกลุ่มที่อยู่ร่วมกันในสังคม แต่ก็มีได้หมายความว่าความเป็นบ่อเกิดของความรุนแรงเสมอไปปัญหาความรุนแรงรูปแบบต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นในสังคมมีต้นตอที่แท้จริงจากการเลือกใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งให้ลุล่วงมากกว่าจะเกิดจากปัญหาความขัดแย้งในตัวเองกล่าวได้ว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งใดๆ ขึ้นสังคมมีทางเลือกหลากหลายวิถีทางในการบริหารจัดการความขัดแย้งให้ลุล่วงไปได้ส่วนการใช้ความรุนแรงนั้นเป็นเพียงวิธีหนึ่งที่ใช้ในการแก้ปัญหา มิใช่เป็นทางออกเดียวที่จะจัดการความขัดแย้งให้หมดไปจากสังคม

อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญต่อเรื่องความเป็นเอกภาพ ความกลมเกลียว สามัคคีไว้เป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการปฏิบัติศาสนกิจหลายประเภทด้วยกันที่บ่งชี้ถึงความเป็นเอกภาพ อาทิ บทบัญญัติว่าด้วยการละหมาด ส่งเสริมให้มีการละหมาดเป็นกลุ่ม (ญะมาอะฮฺ) กล่าวได้ว่าพื้นฐานเดิมของมนุษย์ในยุคต้นนั้นมีความเป็นหนึ่งเดียว ดำรงตนอยู่ในกรอบความเป็นประชาชาติเดียวกัน (อุมมะฮฺฮฺวะฮฺ) ใช้ชีวิตอยู่บนความเป็นเอกภาพแห่งความดีงามของครรลองอิสลาม ในเวลาต่อมาได้เกิดความขัดแย้งและมีความแตกแยกสาเหตุจากการเผยแพร่เรียกร้องของบรรดานบีและเราะสูล^ﷺ เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ที่ชอบความขัดแย้งและแตกแยก เว้นแต่บรรดาผู้ที่อัลลอฮ์^ﷻทรงประทานความเมตตาแก่พวกเขาให้เป็นประชาชาติเดียวกันเท่านั้น กล่าวได้ว่าการเป็นประชาชาติเดียวกันในกลุ่มชาวมุสลิมที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์^ﷻด้วยความนอบน้อมและยำเกรงต่อพระองค์นั้น นับว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของสังคมมนุษย์ในยุคต้นเลยทีเดียว

การศึกษาถึงกระบวนการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบหรือทฤษฎีวิธีการต่างๆ โดยเฉพาะในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุมัยยะฮฺ อิบน์ อับฟาน^ﷺ ที่ได้พัฒนารูปแบบการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งจะเป็นคุณูปการอย่างมากกับเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ในยุคปัจจุบัน เพราะไม่มีใครปฏิเสธว่าในยุคของท่านเป็นยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมากในขณะที่ยุคความขัดแย้งก็มีความทวีรุนแรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และการที่ท่านยอมสละชีวิตเพื่อแลกกับการอยู่รอดของรัฐ และเพื่อความสันติสุขของประชาชน เป็นดัชนีที่บ่งชี้ถึงการบริหารจัดการความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดเจาะลึก เพื่อเป็นการตอบโจทยของสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้น รวมทั้งเพื่อเป็นการศึกษาอดีตอันเป็นสิ่งที่จะช่วยให้เข้าใจปัจจุบันและนำมาซึ่งการวางแผนในอนาคตได้ เพราะตามนัยยะแห่งความเป็นจริงนั้นกลุ่มชนที่ไม่รู้จักอดีตของตัวเองก็เป็นเรื่องยากที่ทำให้เขาเข้าใจปัจจุบันและจะยากมากสำหรับการก้าวเดินไปสู่อนาคต

ดังนั้น การศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه โดยการสังเคราะห์เป็นการนำองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงกันมาสร้างข้อสรุปในระดับโมโนทัศน์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลและการอธิบายประเด็นที่ศึกษามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เพื่อต้องการตอบโจทย์สำคัญของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยพยายามเสนอแนะแนวทางที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงสามารถเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้จริงด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่ามีคามจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อย่างละเอียดเจาะลึกเพื่อนำแนวทางหรือรูปแบบการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่สอดคล้องตามแนวทางอิสลามมาปรับใช้ซึ่งจะมีคุณูปการอย่างมากสำหรับนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ความขัดแย้งความรุนแรงที่กำลังเป็นอยู่ในทุกวันนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه
2. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه
3. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
4. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเน้นการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) การนำเสนอผลการศึกษาเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นด้วยการศึกษาถึงชีวประวัติของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงของคุณลักษณะอันโดดเด่นและผลงานที่สำคัญในยุคสมัยของท่าน ตลอดจนกรณีปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องตามแนวทางอิสลาม ตลอดจนสามารถนำมาประยุกต์กับสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร

ศึกษาการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه จากการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์อัลกุรอาน อัล-หะดีษ วรรณกรรม และเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 การทบทวนแหล่งข้อมูล การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังต่อไปนี้เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่คัมภีร์อัลกุรอาน และบรรดาโองการที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการแก้ปัญหาหะดีษต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความขัดแย้งหรือที่พาดพิงถึงท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه และบรรดาผู้ที่ร่วมงานบริหารกับท่านตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านหนังสือประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ในรูปแบบต่างๆ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือตีพิมพ์อัลกุรอาน หนังสืออธิบายหะดีษ หนังสือประวัติศาสตร์ที่อธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องวิจัย และเอกสารชั้นตติยภูมิ (Tertiary Source) ได้แก่ หนังสือนามานุกรม เป็นต้น

1.2 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.2.1 รวบรวมตัวบทอัลกุรอาน และอัล-หะดีษที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง ไม่ว่าในด้านหลักการหรือวิธีการปฏิบัติ พร้อมทั้งดูบรรดาอธิบายจากหนังสือตีพิมพ์และคำอธิบายหะดีษประกอบ

1.2.2 รวบรวมสายรายงานของบรรดาเศาะหาบะฮ์ (หะดีษเมากูฟ) และสายรายงานของตาบิอีน หรือตาบิอิตตาบิอีน (หะดีษมักตูอ) ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

1.2.3 รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพความขัดแย้งและการเมืองการปกครองในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه จากเอกสารในระดับปฐมภูมิ

1.2.4 รวบรวมคำอธิบายและบทวิเคราะห์ของข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จากหนังสืออ้างอิงประเภทต่างๆ ทั้งในระดับทุติยภูมิและตติยภูมิ

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัย “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ชีวิตประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน

ชีวิตประวัติโดยสังเขปอุมมาน อิบน์ อัฟฟาน อิบน์ อบูลอาศ อิบน์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับดิซซาม อิบน์ อับดิมะนาฟ อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ วงศ์ตระกูลของท่านไปบรรจบกับเชื้อสายของท่านเราะสูลﷺที่อับดิมะนาฟ ถือกำเนิดปี ค.ศ.573 ในตระกูลกษัตริย์จากเผ่าอุมัยยะฮ์ ซึ่งเป็นอดีตชนชั้นผู้ปกครองในนครมักกะฮ์ท่านได้แต่งงานกับบุตรสาวของท่านเราะสูลﷺถึง 2 คน ได้แก่รุก็อยยะฮ์และอุมมุ กัลซุม ท่านอุมมานﷺได้แต่งงานหลังจากเข้ารับอิสลามแล้วกับบรรดาผู้หญิงจำนวน 8 คน มีบุตรทั้งหมดรวม 15 คน เป็นบุตรชาย 10 คน และเป็นบุตรหญิง 5 คนการเสียดสีในหนทางของอัลลอฮ์เคาะลีฟะฮ์อุมมานﷺเป็นคนหนึ่งซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ได้ประทานความร่ำรวยมั่งคั่ง ท่านเป็นนักธุรกิจที่มีทรัพย์สินมากมาย แต่ทว่าท่านได้ใช้ทรัพย์สินจากความร่ำรวยนี้ไปในการเชื่อฟังปฏิบัติตามอัลลอฮ์ﷻและส่วนหนึ่งจากการเสียดสีของท่านได้แก่ ซ็อบอ์นัรุมะฮ์ ขยายมัสยิดนะบะวีย จัดเตรียมกองทัพยามยากและการรวบรวมอัลกุรอาน

คุณลักษณะอันโดดเด่นท่านเป็นคนที่มีความรู้และคุณลักษณะแห่งผู้นำอย่างแท้จริง โดยที่คุณลักษณะต่างๆ ล้วนเป็นคุณลักษณะผู้นำแห่งพระผู้อภิบาล คุณลักษณะอันโดดเด่นประกอบด้วย มีความรู้และมีวุฒิภาวะ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่น มีความอ่อนโยน ให้อภัยมีความนอบน้อม ถ่อมตน มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความเคร่งครัด มีความมักน้อย บทบาทในการพิชิตแคว้นเมืองสำคัญต่างๆ สมัยการปกครองของท่านเป็นช่วงระยะเวลาที่อิสลามได้ขยายไปอย่างกว้างขวางทั่วสารทิศ มีการพิชิตแคว้นเมืองต่างๆ อย่างมากมาย อาทิ อาเซอร์ไบจาน อาร์มีเนีย ตาบาริสถาน ไบแซนไทน์ ไชปรัส อเล็กซานเดีย และอาฟริกา และท่านเป็นคนแรกที่มีการจัดตั้งกองทัพเรือขึ้น สำหรับแนวทางในการบริหารจัดการรัฐ ท่านได้บริหารรัฐโดยยึดแนวทางกิตาบุลลอฮ์และสุนนะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ท่านจะให้ความเสมอภาคแก่ประชาชนตลอดจนมีความสุข รอบคอบ มีเหตุผล ประนีประนอม และแนวทางในการบริหารจัดการรัฐของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานและอุมร์ ท่านใช้หลักการปรึกษาหารือ หลักความยุติธรรม และหลักความอิสรเสรีภาพ

2. สภาพปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟานﷺมี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้องได้แก่ กรณีไม่เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ ซึ่งเกิดขึ้นใน ปี ฮ.ศ.2 เวลาดังกล่าวท่านหญิงรุก็อยยะฮ์ บุตรี เราะสูลุลลอฮ์ﷺกำลังป่วย

หนักมีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีคนคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด และผู้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดก็คือสามี ด้วยเหตุผลดังกล่าวท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์^ﷺสั่งให้อูษมาน อิบน์ อัฟฟานอยู่นครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะได้ดูแลรักษาภรรยากรณีการถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุฮุด ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนเชาวาล ปี ฮ.ศ.3 ในช่วงแรกของการต่อสู้กองทัพมุสลิมได้รับชัยชนะ จากนั้นผลลัพธ์จากการที่ทหารมุสลิมบางส่วนฝ่าฝืนต่อคำสั่งของท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์^ﷺจึงสูญเสียฐานที่มั่น และเปลี่ยงพล้ำในที่สุด จากนั้นทหารส่วนใหญ่ได้วิ่งหนีจากสนามรบและบางส่วนได้ถอยห่างไปอยู่ข้างๆ โดยไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใด จึงส่งผลให้ฝ่ายมุสลิมพ่ายแพ้ กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้าการทำสัตยาบันในครั้งนี้เกิดขึ้นต้นเดือนชุลกือดะฮียะฮ์ ฮ.ศ.6 โดยที่เราะฮ์ลุลลอฮ์^ﷺ โดยเชิญชวนหลังจากที่ได้ส่งท่านอูษมาน^ﷺเป็นทูตไปเจรจากับชาวมักกะฮ์และอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาของบรรดามุสลิม เพื่อจะมาทำอุมเราะฮ์ไม่ใช่มาเพื่อการสู้รบ แต่ปรากฏว่าท่านอูษมาน^ﷺเดินทางกลับมალ่าช้า และมีข่าวลือว่าพวกมุชริกีนได้สังหารท่านอูษมานเสียแล้ว ด้วยเหตุนี้บรรดาเศาะหาบะฮ์ได้ทำสัตยาบันว่าจะสังหารพวกมุชริกีนเป็นการล้างแค้นให้แก่ท่านอูษมาน^ﷺ หลังจากพิจารณาข่าวลือดูแล้ว เป็นไปได้ว่าท่านอูษมานยังไม่เสียชีวิต ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์^ﷺได้เอามืออีกข้างของท่านมาทำสัตยาบันแทนให้แก่ท่านอูษมาน^ﷺ กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา) กลุ่มกบฏได้แสดงตนอย่างชัดเจนหนึ่งจากสาเหตุที่พวกเขาตีตนออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์อูษมาน^ﷺคือเรื่องที่ดินสงวนหากพวกเขาไม่รู้ชัดว่าเป็นสถานที่ตรงไหนที่ท่านอูษมาน^ﷺได้สงวนไว้ และเป็นที่ยืนยันชัดจากคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน^ﷺได้บอกว่าวัตถุประสงค์ของที่ดินสงวนเพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงอูฐซึ่งได้จากการเก็บชะกาต แล้วพวกเขาก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด กรณีการรวบรวมอัลกุรอานมีปรากฏจากสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีหฺ) เล่าว่า บรรดากลุ่มคนที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน^ﷺพวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านอูษมาน^ﷺ และกรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ เขาเป็นที่รู้จักกันในนามอิบน์ เสาดาอ์ เป็นชาวยิวคนหนึ่งจากค็อนอาอ์ เข้ารับอิสลามในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน^ﷺโดยมีเจตนาที่จะใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของมุสลิม เขาตั้งถิ่นฐานอยู่ในมะดีนะฮ์เพื่อที่จะเข้าไปสอดแนมกิจการภายในและหาจุดอ่อนของมุสลิม

ส่วนที่สอง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าเป็นสายรายงานอ่อน (ฎะอ์อีฟ) ได้แก่กรณีการไม่ย่อละหมาดที่ทุ่งมินา เคาะลีฟะฮ์อูษมาน^ﷺ ในช่วง 6 ปีแรกของการดำรงตำแหน่ง เคาะลีฟะฮ์ก็ละหมาดย่อ แต่ในเวลาต่อมาท่านได้วินิจฉัย (อิญญติฮาด) ใหม่และได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกออะฮ์ จากการกระทำดังกล่าวส่งผลให้บรรดาเศาะหาบะฮ์จำนวนหนึ่งมีความเห็นขัดแย้ง อีกประการคือ กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร^ﷺไม่พบว่าสายรายงานที่บอกว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน^ﷺได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร เป็นสายรายงานที่เศาะฮีหฺ กรณีการสั่งปลดอับดุลลอฮ์ อิบน์ ค็อยส หรือเป็นที่รู้จักกันในนามของอบูมุซา อัล-อัชอะรียะฮ์ ซึ่งเป็นที่รักใคร่ของประชาชนจากการเป็น

ผู้ปกครองนครบัสเราะฮฺ แล้วได้ทำการแต่งตั้งอับดุลลอฮฺ อิบน์ อามิร ซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه ซึ่งเป็นประเด็นที่ว่าท่านแต่งตั้งให้เครือญาติได้รับตำแหน่ง กรณีการสั่งปลดมุฮัมมัดเราะฮฺ อิบน์ ซุรฺบะฮฺจากการเป็นผู้ปกครองนครกุฟะฮฺ จากนั้นได้แต่งตั้งสะอ์ด อิบน์ อับดุลค็อศ ในเวลาต่อมาได้แต่งตั้งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮฺ มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه ซึ่งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮฺ ยังมีข้อหาว่าเป็นคนที่ชอบเสพสุราอีกต่างหาก กรณีนโยบายการบริหารกองคลังของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน رضي الله عنه ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น และท่านอุมัยมาน رضي الله عنه ได้ใช้ระบบตีวานอัล-อะฎอฮ์ (องค์การเพิ่มทรัพย์สินและการบริการอุดหนุน) อย่างง่ายดาย ซึ่งมีความแตกต่างเป็นอย่างมากกับในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยร رضي الله عنه ซึ่งหากท่านจะมอบทรัพย์สินจากบัยตุลมาลให้แก่ประชาชนทั่วไปตามความจำเป็นของทุกคนก็ตาม แต่ท่านจะมีความรอบคอบในเรื่องนี้ยิ่งกว่าที่สุดกรณีไม่ได้ดำเนินการคิศอศ (สังหารเป็นการตอบแทน) แก่อูบัยดิลลาฮฺ อิบน์ อุมัยร อิบน์ ค็อฎฏอบ กรณีที่เขาเป็นคนสังหารอัล-ฮุรุมุซัน คนรับใช้ของอะมีร์มูมูนีนหลังจากที่เขาได้เข้ารับอิสลาม

และผลจากการวิจัยยังพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه สามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ กรณีการไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีถอยร่นจากสมรภูมิอุหุด กรณีการเข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า กรณีการสั่งปลดอุมูมุซา อัล-อัซฮะรีย และกรณีการสั่งปลดมุฮัมมัดเราะฮฺ อิบน์ ซุรฺบะฮฺ (2) ด้านสังคม ได้แก่ กรณีของอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะฮ์ กรณีผู้ปกครองบางคนใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย และกรณีการเนรเทศอูบัยร อัล-ฮิฟารีย رضي الله عنه (3) ด้านการปฏิบัติศาสนา ได้แก่ กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน และการไม่ได้ละหมาดย่อที่ทุ่งมินา (4) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กรณีการจัดสรรที่ดินสงวน กรณีการอนุญาตให้ครอบครัวที่ดินโดยอิสระ และกรณีนโยบายการบริหารกองคลังที่เปลี่ยนไป (5) ด้านกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสิร และกรณีที่ท่านไม่ได้ดำเนินการตัดสินคิศอศต่ออูบัยดิลลาฮฺ อิบน์ อุมัยร

3. ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ออกเป็น 7 ด้าน ประกอบด้วย

1. ด้านการเมืองการปกครอง การเกิดความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการนำไปเชื่อมโยงกับประเด็นความเชื่อทางศาสนา อีกทั้งมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ จากปัจจัยดังกล่าวนี้จึงถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นทางการเมืองที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดความขัดแย้ง จนกระทั่งกลายมาเป็นความรุนแรงในที่สุด

2. ด้านศาสนาและความเชื่อ แม้ศาสนาจะไม่ใช่สาเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรง แต่ก็มีความเชื่อที่ว่าศาสนาอิสลามได้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ โดยพบว่าการกระทำดังกล่าวได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่จะใช้สิทธิในการปกป้องตนเองจากผู้รุกรานและผู้ไม่ศรัทธาในอิสลาม (nonbeliever) หากพิจารณาในมิตินี้ดังกล่าว ศาสนาอิสลามได้กลายเป็นข้ออ้างของคนบางกลุ่มซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในพื้นที่เพื่อใช้เป็นเหตุผลหลักในการต่อสู้กับอำนาจรัฐไทย

3. ด้านเศรษฐกิจ มีสาเหตุสำคัญมาจาก 2 ปัจจัยหลัก คือ 1) ปัญหาความยากจนเกิดจากการมีภาวะเจริญพันธุ์สูงซึ่งเป็นภาวะที่นำไปสู่อัตราการเกิดค่อนข้างสูง การไม่ได้รับการศึกษาตามระบบหรือหากได้รับการศึกษาก็ไม่ตรงกับงานที่มี ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนในพื้นที่บางส่วนต้องอพยพไปหางานทำนอกพื้นที่ 2) ปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาสในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน เนื่องจากกฎระเบียบของรัฐและอำนาจอิทธิพลของกลุ่มทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการอาศัยช่องโหว่ของอำนาจรัฐ เช่นเดียวกับการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่รัฐมักจะเป็นผู้กำหนดและตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งตามมา

4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาครัฐยังขาดความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของประชาชนในพื้นที่ จึงกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม และถูกแทนที่ด้วยความเป็นไทยที่ภาครัฐพยายามสร้างให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความไม่พอใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จนก่อให้เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรงติดตามมา

5. ด้านการศึกษาสืบเนื่องจากการที่ภาครัฐพยายามเข้าไปควบคุมการจัดการการศึกษาของสถาบันปอเนาะซึ่งเป็นแหล่งที่ให้การศึกษาคืออิสลามในชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้และเป็นแหล่งการบ่มเพาะคุณธรรมของเยาวชนในพื้นที่ รวมถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยภาพรวมทั้งประเทศ (หมายรวมถึงโรงเรียนเอกชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ด้วย) กลายเป็นอีกชนวนที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวงและปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐไทยไปโดยปริยาย เพราะพวกเขามองว่าภาครัฐพยายามทำลายระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของประชาชนคนในพื้นที่ซึ่งอยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน

6. ด้านกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน จากกรณีหลายๆ เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วแต่เป็นปัญหาที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการจัดการปัญหาที่ตั้งอยู่บนความมั่นคงของภาครัฐเป็นหลัก

จนกระทั่งประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้สึกฝังใจเรื่องการมีอคติของภาครัฐ และไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของรัฐไทยว่าจะช่วยปกป้องจากการที่พวกเขาถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้จริง

7. ด้านประวัติศาสตร์ มีนักวิชาการด้านความมั่นคงจำนวนมากเชื่อมั่นว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีในอดีตคือ 1 ใน 3 ส่วนของพลังแห่งอุดมการณ์การต่อสู้ของขบวนการแบ่งแยกดินแดนรุ่นใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลจากการรับรู้และการเข้าใจประวัติศาสตร์กันคนละด้านจึงเป็นที่มาของปัญหาความรุนแรงในปัจจุบัน

4. การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه พบว่ามี 3 รูปแบบ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย

1. รูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งของอูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan) สำหรับแนวทางการบริหารความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน มีลำดับขั้นตอนในการบริหารความขัดแย้งดังนี้ 1) การคัดกรองข้อมูล 2) การขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3) การศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาโดยการศึกษาจากบทเรียนการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านเราะสูลุลลอฮ์ صلوات الله وسلاماته عليه และศึกษาแนวทางสู่ความสมานฉันท์ปรองดองหรือสันติวิธี ดังนั้นจากเหตุการณ์ต่างๆ นี้เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่ากระบวนการบริหารความขัดแย้ง (Conflict Management Process) ของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه มุ่งเน้นแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้แนวทางสมานฉันท์ปรองดองและปฏิเสธความรุนแรง เนื่องจากท่านมีความตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดีที่สุด

2. รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งอีกรูปแบบหนึ่งที่พบในยุคสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه คือการใช้กระบวนการที่ให้ผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ โดยการพูดคุยจะมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่ายการสานเสวนาในเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) โดยจะเป็นการพูดคุยสนทนาที่มีการนำหลักคำสอนของศาสนามาเป็นจุดร่วมหลักในการพูดคุยเจรจาใช้หลักพื้นฐานของความเป็นพี่น้อง และรูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลามจะต้องวางอยู่บนพื้นฐาน

สำคัญ 6 ประการ ประกอบด้วย ความซัจจริง (الصدق) ความยุติธรรม (العدل) ความอิสรภาพ (الحرية) ความรัก (المحبة) ความเป็นพี่น้อง (الأخوة) และความเสมอภาคความเท่าเทียมกัน (المساواة) และการสานเสวนาเชิงอิสลามมีลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้ 1) การรับฟังอย่างลึกซึ้งและตั้งใจ 2) การแบ่งปันประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ 3) การสะท้อนความคิดเห็น 4) การจดบันทึกประเด็น 5) สรุปการสานเสวนา

3. รูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks) เหตุการณ์ที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه พุดคุยเจรจาต่อรองเพื่อลดอุณหภูมิความขัดแย้งที่อาจเป็นสาเหตุนำไปสู่ความรุนแรงกับกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อม กรณีการบริหารความขัดแย้งของท่านดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นรูปแบบของ “การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม” (Islamic Peace Talks) โดยผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเจรจาหรือพุดคุยเพื่อสันติภาพน่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยวิธีการนี้ต้องใช้ระยะเวลาในการพุดคุยเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจของแต่ละฝ่ายซึ่งกันและกัน รวมถึงต้องอาศัยการให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างจริงใจ หุ่เมเต เสียสละ ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงหรือไม่กลัวจะเสียดุลอำนาจใดๆ การพุดคุยหรือเจรจาสันติภาพในเชิงอิสลาม (Islamic Peace Talks) ควรจะมีองค์ประกอบหลักพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ มีความบริสุทธิ์ใจ (الصراحة) ปฏิบัติตามแนวทางของท่านเราะสุลุลลอฮ์ (اتباع السنة) มีความยุติธรรม (العدل) มีดุลยภาพ (الوسطية) และมอบหมายต่ออัลลอฮ์ (التوكل) สำหรับขั้นตอนของการเจรจาสันติภาพในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ผู้วิจัยได้แยกรายละเอียดออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การตั้งสติและคัดกรองข้อมูลอย่างถี่ถ้วน 2) ช่วงการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงแบบกลุ่ม 3) ช่วงของการเจรจาเพื่อยุติความรุนแรงแบบตัวต่อตัว 4) การปรึกษาผู้อาวุโสเพื่อหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา

การอภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

ชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีความสอดคล้องกับรายงานของ Ibn Sa'ad (1996) ; Ibn Hajar (1995) ที่ได้กล่าวว่า อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน คือ อิบน์ อบุลฮาซ อิบน์ อุมัยยะฮ์ อิบน์ อับดิซัมส อิบน์ อับดิมะนาฟ อิบน์ กุศ็อย อิบน์ กิลาบ ส่วนการเสียสละในหนทางของอัลลอฮ์ของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه มีความสอดคล้องกับ Muhammad Rida Rashid (1982) ; Ali Muhammad al-Sallaby (2003) เห็นว่าท่านได้สรรสร้างคุณูปการไว้อย่างมากมาย

ส่วนหนึ่งได้แก่ ซ็อบอ์นัรุมะฮฺ การขยายมัสยิดนะบะวียฺ จัดเตรียมกองทัพยามยากในสงครามตะบูก และการรวบรวมอัลกุรอาน คุณลักษณะอันโดดเด่นเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه สอดคล้องกับ Ahmad (1999) ; Ibn kathir (1988) เห็นว่าท่านเป็นคนที่มีความดีงามแห่งผู้นำอย่างแท้จริง ประกอบด้วย มีความรู้และมีวุฒิภาวะ มีความสุขุมรอบคอบ มีความยืดหยุ่น มีความอ่อนโยน ให้อภัยมีความนอบน้อม ถ่อมตน มีความละเอียด มีจิตใจกุศล มีความกล้าหาญ มีความอดทน มีความยุติธรรม มีความเคร่งครัด มีความมักน้อย มีการสรรเสริญขอบคุณ

บทบาทในการพิชิตแคว้นเมืองสำคัญต่างๆ สอดคล้องกับ al-Tabariy (1987) ; Akbar Shah Najib (2552) เห็นว่า ในยุคสมัยของท่านอุษมาน رضي الله عنه สามารถพิชิตอาเซอร์ไบจาน อาร์มีเนีย ตาบาริสถาน ไบแซนไทน์ ไชปรีส อเล็กซานเดีย ออฟริกา และท่านเป็นคนแรกที่มีการจัดตั้ง กองทัพเรือขึ้น

แนวทางในการบริหารจัดการรัฐในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه สอดคล้องกับ al-Tabariy (1987) ; Sadiq 'Urjun (1990) ; Ali Muhammad al-Sallabi (2003) ให้ความเห็นว่า นโยบายของท่านส่วนหนึ่งได้แก่ นโยบายทางการเมืองหรือแนวทางในการบริหารรัฐท่านจะยึดแนวทางของอัลลอฮฺ (กิตาบุลลอฮฺ) และแบบฉบับของเราะสูลุลลอฮฺ (สุนนะฮฺ) และจะให้ความเสมอภาคแก่ประชาชน ท่านจะใช้ความสุขุม รอบคอบ มีเหตุผล ท่านใช้หลักการ ปรีชาหาหรือ หลักความยุติธรรม และหลักความอิสริยาภ

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มี 2 ส่วน สอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่าประเด็นปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮฺอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ส่วนที่หนึ่ง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้องได้แก่สาเหตุมาจากกรณีที่ท่านมิได้ไม่เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีการถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุฮุด และกรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า กรณีเรื่องการสงวนที่ดิน กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน และกรณีของอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะฮ์ ส่วนที่สองประเด็นปัญหาความขัดแย้ง แต่ปรากฏว่าเป็นสายรายงานอ่อน (ฎะอ์อีฟ) ได้แก่กรณีการไม่ยอมละหมาดที่ทุ่งมินา และกรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه กรณีที่ท่านไม่ได้ดำเนินการตัดสินคดีต่ออับยัดิลลาฮฺ อิบน์ อุมัร กรณีการสั่งปลดอับมุซา อัล-อัซอะรียฺ และกรณีการสั่งปลดมุฮัมมัดเราะฮฺ อิบน์ ชุอ์บะฮฺ

กรณีที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ สอดคล้องกับ al-Bukhari (1997 : 7/54) ; al-Tirmidhi (n.d. : 5/629) ; Ahmad (1995 : 8/101-102) เห็นว่าสาเหตุที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه ไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิในครั้งนี้เพราะท่านเราะสูล ﷺ สั่งให้อยู่นครมะดีนะฮฺเพื่อที่จะได้ดูแลรักษาภรรยาเมื่อเสร็จสิ้นจากสมรภูมิตานเราะสูล ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินให้แกเขาด้วย”

กรณีที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه ถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด สอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า ในช่วงแรกของการต่อสู้กองทัพมุสลิมได้รับชัยชนะ โดยได้สังหารพวกมุชริกีนไปเป็นจำนวนหนึ่ง และหลังจากนั้นผลลัพธ์จากการที่ทหารมุสลิมบางส่วนฝ่าฝืนต่อคำสั่งของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ จึงสูญเสียฐานที่มั่นเพราะพวกเขาได้เริ่มรบกับฆ่าศึกโดยขาดการวางแผน จนกระทั่งพวกเขาไม่สามารถแยกแยะว่าใครเป็นใครและเพียงพม่าในที่สุด จากนั้นทหารส่วนใหญ่ได้วิ่งหนีจากสนามรบและบางส่วนได้ถอยห่างไปอยู่ข้างๆ โดยไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใด

กรณีที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه เข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า สอดคล้องกับ al-Bukhari (1997 : 7/443) ส่วนหนึ่งจากพจนานุกรมของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่พูดถึงความประเสริฐของผู้เข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-หุดียปียะฮุดังความหมายที่ว่า “พวกท่านคือผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลกนี้” และ Muslim (1972 : 163) ; Ahmad (1995 : 6/420) และในอีกหนึ่งหะดีษดังกล่าวความหมายว่า “สำหรับชาวต้นไม้ จะไม่ได้เข้านรก -อินชาอัลลอฮ์- หากว่าเขาเป็นคนหนึ่งที่ได้ทำสัตยาบันใต้ไม้นั้น” และสอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ส่งอุษมาน رضي الله عنه เป็นทูตไปเจรจากับชาวมักกะฮ์และอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางของบรรดามุสลิมเพื่อจะมาทำอุมเราะฮ์ไม่ใช่เพื่อการสู้รบอย่างใด แต่ปรากฏว่าท่านอุษมาน رضي الله عنه เดินทางกลับมาล่าช้า

กรณีที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه สงวนที่ดิน (อัล-หิมา) สอดคล้องกับ khalifah Ibn Khaiyath (1981) ; Ibn Hajar (1986) ; Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า เป็นที่ปรากฏชัดจากคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้บอกว่าวัตถุประสงค์ของการสงวนที่ดินเพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงอูฐ ซึ่งได้จากการเก็บซะกาต แล้วพวกเขาก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด ในคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เป็นการเพียงพอสำหรับชาวอียิปต์ ดังนั้นท่านอุษมาน رضي الله عنه ไม่ได้ทำอุตริกรรมในเรื่องการสงวนที่ดิน เพราะก่อนหน้านี้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เคยสงวนที่ดิน ต่อจากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยร رضي الله عنه ก็เคยสงวนที่ดินที่อัช-ชะร็อฟ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับมักกะฮ์) และที่อัล-เราะบะซะฮ์ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างมักกะฮ์กับมะดีนะฮ์) เพื่อใช้ในการเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บซะกาต

กรณีที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้รวบรวมอัลกุรอาน สอดคล้องกับ al-Tabariy (1984) ; Ibn al-‘Arabiyy (1984) เห็นว่า คำตอบสำหรับประเด็นที่มีผู้ใส่ร้ายว่าเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ส่งเผาคัมภีร์อัลกุรอาน ในกรณีการเผาอัลกุรอานถือว่าเป็นสิ่งที่อนุญาตให้กระทำได้ หากการคงเหลืออยู่เป็นสิ่งที่จะสร้างความเสื่อมเสีย หรือในอัลกุรอานมีสิ่งแปลกปลอมที่ไม่ใช่โองการอัลกุรอานบรรจุอยู่ในนั้น หรือมีโองการที่ถูกยกเลิกยังปรากฏหลงเหลืออยู่อีก หรืออัลกุรอานไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งลักษณะที่กล่าวมานี้บรรดาอัครสาวกทั้งหมดล้วนต่างเห็นพ้องยอมรับ

กรณีของ अबดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ สอดคล้องกับ Akbar Shah Najib (2552) ; Abdullah Ibn Muhammad al-Salafiyy (2007) ; Abdullah al-Qari (2550) เห็นว่า เขาเป็นที่รู้จัก

กันในนามอิบนุ เสาดาร์ เป็นชาวยิวคนหนึ่งจากค็อนอาห์ เข้ารับอิสลามในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ โดยมีเจตนาที่จะใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของมุสลิม เขาตั้งถิ่นฐานอยู่ในนครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะเข้าไปสอดแนมกิจการภายในและหาจุดอ่อนของมุสลิม เขามีบทบาทสำคัญมากคนหนึ่งในการสร้างความวุ่นวายให้กับรัฐอิสลาม โดยเฉพาะในยุคการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบนุ อัฟฟาน

ส่วนที่สอง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าเป็นสายรายงานอ่อน (เงาะฮ์ฟ) ได้แก่ กรณีการที่ท่านอุมัยยะฮ์ไม่ยอมละหมาดที่ทุ่งมินา สอดคล้องกับ al-Bukhari (1997 : 2/563 , 3/509) ; Muslim (1972 : 482) ; Abdullah al-Qari (2550) เห็นว่า ช่วงประกอบพิธีหัจญ์ขณะที่ท่านพักอยู่ที่ทุ่งมินาท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์จะยอมละหมาดจาก 4 ร็อกอะฮ์ เหลือเพียง 2 ร็อกอะฮ์ รวมถึงเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์และเคาะลีฟะฮ์อุมัรทั้งสองท่านก็ปฏิบัติตามแบบฉบับดังกล่าว ส่วนท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ในช่วง 6 ปีแรกของการดำรงตำแหน่งก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่ในเวลาต่อมาท่านได้วินิจฉัย (อิจญ์ติฮาด) ใหม่และได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์

กรณีการที่อุมัยยะฮ์ลงโทษอัมมาร อิบนุ ยาสีร สอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) เห็นว่า กรณีการลงโทษอัมมาร อิบนุ ยาสีร ไม่พบว่าสายรายงานที่บอกว่าเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ได้ลงโทษอัมมารเป็นสายรายงานที่เศาะฮีหฺแต่อย่างใด และยังมีกรณีที่ท่านไม่ได้ตัดสินคดีต่ออูบัยดิลลาฮ์ อิบนุ อุมัร กรณีการส่งปลดอับดุลมุซา อัล-อัซฮะรียะฮ์ และกรณีปลดมุฮัมมัดเราะฮ์ อิบนุ ชุร็อบะฮ์

การศึกษาปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่ด้านต่างๆ สามารถแบ่งออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้

ปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองการปกครอง สอดคล้องกับ สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการนำไปเชื่อมโยงกับประเด็นความเชื่อทางศาสนาเนื่องจากต้นทุนทางจิตวิญญาณ ความศรัทธาต่อศาสนามีอยู่อย่างเต็มเปี่ยมในจิตใจของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ จากปัจจัยดังกล่าวนี้จึงถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นทางการเมืองที่เอื้อต่อการก่อให้เกิดความขัดแย้ง จนกระทั่งกลายมาเป็นความรุนแรงในที่สุด

ปัญหาความขัดแย้งด้านศาสนาและความเชื่อ สอดคล้องกับ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ; สภาที่ปรึกษาเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2551) เห็นว่า แม้ศาสนาจะไม่ใช่สาเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่โดยตรง แต่ก็มีความเชื่อว่าศาสนาอิสลามได้ถูก

นำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ โดยพบว่าการกระทำดังกล่าวได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่จะใช้สิทธิในการปกป้องตนเองจากผู้รุกรานและผู้ไม่ศรัทธาในอิสลาม (nonbeliever) จุดหมายของคำสอนดังกล่าวเป็นการรักษาพระองค์อัลลอฮ์และผดุงความยุติธรรมแก่ศาสนาอิสลาม หากพิจารณาในมิติดังกล่าว ศาสนาอิสลามได้กลายเป็นข้ออ้างของคนบางกลุ่มซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในพื้นที่เพื่อใช้เป็นเหตุผลหลักในการต่อสู้กับอำนาจรัฐไทย

ปัญหาความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจสอดคล้องกับ คณะกรรมการการความมั่นคงแห่งรัฐสภาผู้แทนราษฎร (2553) ; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) เห็นว่า สาเหตุสำคัญของปัญหาด้านเศรษฐกิจมาจาก 2 ปัจจัยหลัก กล่าวคือ 1) ปัญหาความยากจน เกิดจากการมีภาวะเจริญพันธุ์สูงซึ่งเป็นภาวะที่นำไปสู่อัตราการเกิดค่อนข้างสูง การไม่ได้รับการศึกษาตามระบบหรือหากได้รับการศึกษาก็ไม่ตรงกับงานที่มี ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนในพื้นที่บางส่วนต้องอพยพไปหางานทำนอกพื้นที่ 2) ปัญหาสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของคนในพื้นที่ พบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาสในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน เนื่องจากกฎระเบียบของรัฐและอำนาจอิทธิพลของกลุ่มทุนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการอาศัยช่องโหว่ของอำนาจรัฐ

ปัญหาความขัดแย้งด้านสังคมและวัฒนธรรม สอดคล้องกับ คณะกรรมการการความมั่นคงแห่งรัฐสภาผู้แทนราษฎร (2553) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) เห็นว่า ภาครัฐยังขาดความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของประชาชนในพื้นที่ จึงกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม และถูกแทนที่ด้วยความเป็นไทยที่ภาครัฐพยายามสร้างให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความไม่พอใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จนก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงติดตามมา และยังคงสอดคล้องกับอนัส อมาตยกุล (2553) ให้ความเห็นที่เห็นว่า บทบาทที่ดีที่สุดที่รัฐนี้จะทำได้ก็คือ ด้านการให้ความเป็นธรรมแก่พลเมืองของตนโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเสมอภาค และภราดรภาพ

ปัญหาความขัดแย้งในด้านการจัดการศึกษา สอดคล้องกับ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ให้ความเห็นที่สืบเนื่องจากการที่ภาครัฐพยายามเข้าไปควบคุมการจัดการการศึกษาของสถาบันปอเนาะซึ่งเป็นแหล่งที่ให้การศึกษาอิสลามในชุมชนจังหวัดชายแดนภาคใต้และเป็นแหล่งการบ่มเพาะคุณธรรมของเยาวชนในพื้นที่ รวมถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามโดยภาพรวมทั้งประเทศ (หมายรวมถึงโรงเรียนเอกชนที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ด้วย) กลายเป็นอีกชนวนที่ทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวาดระแวงและปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐไทยไปโดยปริยาย

ปัญหาความขัดแย้งด้านกระบวนการยุติธรรม สอดคล้องกับ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร (2553) ; คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ให้ความเห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งด้านกระบวนการยุติธรรม เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน จากกรณีหลายๆ เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วแต่เป็นปัญหาที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการจัดการปัญหาที่ตั้งอยู่บนความมั่นคงของภาครัฐเป็นหลัก จนกระทั่งประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกฝังใจเรื่องการมีอคติของภาครัฐ และไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยว่าจะช่วยปกป้องจากการที่พวกเขาถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนได้จริง

ปัญหาความขัดแย้งด้านประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) ; สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า (ม.ป.ป.) ; รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช (2556) ; เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และอรอร ภูเจริญ (2552) ได้ให้ความเห็นว่า ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความรู้สึกและมีทัศนคติด้วยมุมมองที่ต่างกัน โดยศูนย์กลางอำนาจในกรุงเทพฯ มักจะมองว่าปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ของการก่อกบฏและเป็นประวัติศาสตร์ในด้านลบ ในขณะที่มุมมองของคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูกลับมองประวัติศาสตร์ปัตตานีด้วยความงดงาม เพราะเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระ ซึ่งอาจทำให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ปัตตานีเป็นทัศนคติการมองซึ่งขัดกัน (discrepancy of perspectives)

การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه กับการนำมาประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มี 3 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه (Model Conflict Management of Uthman Ibn Affan) เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการสร้างความสมานฉันท์ ซึ่งจะพบว่าท่านปฏิเสธการใช้ความรุนแรง เนื่องจากท่านมีความตระหนักดีว่าแนวทางสันติวิธีจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดีที่สุด ดังนั้นท่านจึงมีขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นลำดับ คือ การคัดกรองข้อมูล การขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ และการศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาโดยการศึกษาจากบทเรียนการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ซึ่งสอดคล้องกับ al-Tabariy (1984) ; Ibn Kathir (1988) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่กล่าวว่า แนวทางในการจัดการความขัดแย้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه มีลำดับขั้นตอนดังนี้ต่อไป 1) การคัดกรองข้อมูลโดยการศึกษาให้ชัดเจนก่อนว่าข้อมูลที่ได้รับมีความ

ถูกต้องมากที่สุด สอดคล้องกับ al-Tabariy (1984) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่บอกว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه จะส่งหน่วยตรวจการออกไปยังแคว้นเมืองต่างๆ เพื่อไปศึกษาสืบค้นข้อมูลและรับฟังข่าวสารจนกระทั่งสามารถเจาะลึกรายละเอียดข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 2) การขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิสอดคล้องกับ Abdul Aziz Saghir Dukhan (n.d.) ที่มีแนวคิดที่ว่า บรรดาอูละมาอ์ผู้ทรงความรู้จะเป็นหลักประกันถึงความปลอดภัย เป็นที่พึ่งพาในยามสถานการณ์วิกฤติเลวร้ายหรือเมื่อเกิดความวุ่นวายขึ้น 3) การศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาโดยการศึกษาค้นคว้าจากบทเรียนการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ สอดคล้องกับ Khalid al-Ghaith (n.d.) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่บอกว่า เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه พยายามใช้แนวทางที่มาจากคำสอนและจริยวัตรของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ โดยท่านได้ใช้หลักของความอดทนอดกลั้นและหวังผลในภาคผลบุญจากอัลลอฮ์ ไม่เลือกที่จะต่อสู้ด้วยอาวุธหรือใช้กำลังความรุนแรงจนกระทั่งอัลลอฮ์ได้กำหนดผลลัพธ์สุดท้ายระหว่างได้รับชัยชนะหรือไม่ก็เสียชีวิต

2. รูปแบบการสานเสวนาเชิงอิสลาม (Model of Islamic Dialogue) รูปแบบการจัดการความขัดแย้งอีกรูปแบบที่พบในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه คือการใช้กระบวนการที่ทำให้ผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้เกิดการพูดคุยสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่งๆ โดยการพูดคุยจะมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่าย สอดคล้องกับ Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่กล่าวว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ได้ส่งอะลีย อิบน์ อปีฏอลิบ رضي الله عنه ไปเป็นตัวแทนในการพูดคุยเจรจากับกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏที่ซิมัรวะฮ์ ก่อนจะเกิดเหตุการณ์การสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ประมาณหนึ่งเดือนเศษ ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งท่านอะลีย และมีผู้ติดตามอีกหนึ่งคนเป็นตัวแทนในการเจรจาจากฝ่ายของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه สำหรับการสานเสวนากับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

3. รูปแบบการเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม (Model of Islamic Peace Talks) ในยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه พบว่าท่านมีการแสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนที่จะเปิดโต๊ะเจรจาสันติภาพเพื่อปรับลดระดับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงถึงว่าท่านต้องการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี และพยายามหลีกเลี่ยงความสูญเสียอันจะเกิดขึ้นกับพี่น้องมุสลิมด้วยกันเอง ซึ่งช่วงสุดท้ายก่อนที่จะถูกสังหาร ท่านได้พยายามพูดจาหวานล่อม ยกเหตุผลหลายประการเพื่อชี้ให้เห็นถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้นหากใช้ความรุนแรงกับบรรดากลุ่มกบฏ และให้หันหน้ากลับมาสู่การพูดคุยเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้ง สอดคล้องกับ Abdullah Khadiriy (1986) ; Muhammad al-Ghabban (1999) ; Ali Muhammad al-Sallabiy (2003) ที่ผลการศึกษาพบว่าการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีความประณีตประนีประนอมสูงมาก ท่านปฏิเสธการตอบโต้ด้วยความรุนแรงตลอด

มา ทั้งการแสดงออกทางด้านวาจาและพฤติกรรม ซึ่งวิเคราะห์ได้จากเหตุการณ์ที่ถูกกลุ่มกบฏปิดล้อม โดยท่านได้ออกคำสั่งให้บรรดาทหารผู้ที่ยกไปอยู่บ้านเรือนของแต่ละคน ทั้งที่พวกเขาสามารถที่จะปกป้องดูแลท่านได้ และมีอยู่ครั้งหนึ่งระหว่างนั้นท่านได้เดินออกมาเจรจากับกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อม พยายามโน้มน้าวพวกเขาให้ลดอุณหภูมิความร้อนและให้ทบทวนการออกจากเชื้อเพลิง ปฏิบัติตามผู้นำ

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน กับการประยุกต์ใช้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” มีประเด็นข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรได้รับการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี โดยการนำรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่ค้นพบจากการจัดการของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน มาประยุกต์ใช้ในส่วนที่มีความเหมือน ส่วนในด้านที่มีความต่างควรได้รับการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในรอบด้าน และประการที่สำคัญต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบที่ต้องถูกสอบสวนจากพระองค์ผู้ยิ่งใหญ่ในโลกหน้าให้มาก

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยในครั้งนี้ได้ออกแบบขึ้นเพื่อศึกษารูปแบบ การจัดการความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน สำหรับการประยุกต์ใช้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น จึงไม่ทราบถึงรายละเอียดของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านอย่างครอบคลุม ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลการจัดการความขัดแย้งแบบเจาะลึกรายละเอียดทั้งหมด จึงควรให้มีการศึกษาการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน แบบเจาะลึกโดยแยกออกเป็นแต่ละด้าน อาทิ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านกระบวนการยุติธรรม และด้านประวัติศาสตร์เป็นกรณีเฉพาะต่อไป

2) ควรศึกษาถึงเป็นปัจจัยที่ทำให้รัฐอิสลามในยุคเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกันหลายด้าน ทั้งที่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรงไว้ในหลากหลายมิติเช่นกัน

3) ควรศึกษาทัศนคติของผู้นำมุสลิมต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการความขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

4) ควรศึกษาปัจจัยเสี่ยง ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนารูปแบบการจัดการความ
ขัดแย้งในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งของ
เคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บรรณานุกรม

หนังสือ :

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549. รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

คณะกรรมการการความมั่นคงแห่งรัฐ สภาผู้แทนราษฎร. 2553. สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางแก้ไขเชิงรุก. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

คณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาความมั่นคงในจังหวัดภาคใต้ วุฒิสภา. 2549. รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่องข้อเสนอแนวทางแก้ปัญหาสามจังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาความมั่นคงในจังหวัดภาคใต้ วุฒิสภา.

คณะทำงานสร้างพื้นที่สันติภาพจากคนใน. 2557. เราจะทำให้กระบวนการสันติภาพเดินหน้าไปได้อย่างไร. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

ครองชัย หัตถา. 2551. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา : ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. 2548. การดำเนินกระบวนการยุติธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ.

ชิดชนก ราธิมมูลา. 2548. ศึกษาขบวนการแบ่งแยกดินแดนและการก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย. เอกสารถ่ายสำเนา.

ไชยทวี อติแพทย์. ม.ป.ป. อิสลามศึกษา อดีต : ปัจจุบัน : อนาคต. กระทรวงศึกษาธิการ.

ตันแคน แม็กคาร์โก. แปลโดยณัฐยานันท์ วันอรุณวงศ์ และรอมฎอน ปันจอร์ บรรณาธิการแปล. 2555. ฝึกแผ่นดิน อิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ประสิทธิ์ เมฆสุวรรณ และมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน. 2552. รายงานการวิจัยเรื่อง สถานการณ์ความไม่สงบและข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. 2552. **सानเสวนา สานใจสู่ใจ**. นครปฐม : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.

พรนพ พุกกะพันธ์. 2542. **การบริหารความขัดแย้ง**. กรุงเทพฯ : เม็ดทรายพริ้นติ้ง.

รอมฎอน ปันจอร์. 2556. **เลือกอนาคต : บทสังเคราะห์การพิจารณาทางเลือกเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในเวทีนโยบายสาธารณะชายแดนใต้จัดการตนเอง**. ปัตตานี : ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้.

รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช. 2556. **ถอดความคิดขบวนการเอกราชปาตานี**. ปัตตานี : ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้.

รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช. 2557. **เส้นทางกระบวนการสันติภาพปาตานี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

วันชัย – รัตนาภรณ์ วัฒนศัพท์. 2552. **การแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

Ali Muhammad al-Sallabi. 2003. **‘Uthman Ibn Affan shaksiyatih wa ‘asrihi** (عثمان بن عفان شخصيته وعصره). United Arab Emirate : Maktabah al-Sahabah.

al-Bukhari. Muhammad Ibn ‘Isma‘il. 1997. **Sahih al-Bukhari** (صحیح البخاری). al-Riyadh : Dar al-Salam.

Ibn Kathir. 1988. **al-Bidayah wa al-Nihayah** (البداية والنهاية). Dar al- Raiyan.

Ibn Taimiyah. n.d. **Minhaj al-Sunnah** (منهاج السنة). Mu’assasah Qurtubah.

Ibn Sa‘ad. 1996. **al-Tabaqat al-Kubra** (الطبقات الكبرى). al-Madinah : al-Jamiah al-Islamiah.

Muhammad Rashid Rida 1982. **Zu al-nurayn Uthman ibn Affan** (ذو النورين عثمان بن عفان). Bairat : Dar al- Kutub al-‘Almiyah.

Musa Ibn Yahya al-Fifiy. 2006. **Adab al-Hiwar** (ادب الحوار). Saudi Arabia : Maktabah al-Malik Fahd al-Madinah al-Munawarah.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง :

ชวลิตย์ เกิดทิพย์. 2550. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีการศึกษาสำหรับผู้บริหาร
โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคใต้. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตร์ดุซงึ่บัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชุกรีนูร จงรักศักดิ์. 2552. ปัจจัยที่มีผลต่อสันติสุขในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏอบ.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี.

ดนุวัศ สุวรรณวงศ์. 2557. กลยุทธ์และรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการบริหารสถาบันอุดมศึกษาใน
พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. 2543. การจัดการความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับราษฎร กรณีศึกษา
เขื่อนปากมูล กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ. 2551. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษานโยบาย มาตรการ และ
แนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้.
สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

มูฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ. 2549. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งใน
ชุมชนมุสลิม : ศึกษากรณีบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาสังคม
วิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Muhammad al-Ghabban. 1999. **Fitnah Muqtal ‘Uthman Ibn Affan**
(فتنة مقتل عثمان بن عفان). al-Riyadh : Maktabah al-‘Ubaikan.

Muhammad Sulthan Zak al-Nadwiyy. 2006. **al-Ta‘ayush al-Silma Fi al-Islam wa
Hukuq al-Insan** (التعايش السلمي في الإسلام وحقوق الإنسان). Saudi Arabia :
Muslim World League.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล ทิวากร แยมจังหวัด
 รหัสประจำตัวนักศึกษา 5520430005
 วุฒิกการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
Dawah & Usuluddeen (นิติศาสตร์อิสลามและเทววิทยา)(ประเทศซาอุดีอาระเบีย)	al-Islamiah University	2001
ประวัติศาสตร์และอารยธรรม อิสลาม	มหาวิทยาลัยฟาฏอนี	2010

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

ผู้ลงนามแทนผู้รับใบอนุญาต โรงเรียนวิทยปัญญา 130 หมู่ที่ 14 ตำบลคลองเฉลิม
 อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง 93180

กรรมการบริหาร โรงเรียนบำรุงอิสลามมูลนิธิ 139 หมู่ที่ 11 ตำบลคลองเฉลิม อำเภอกงหรา
 จังหวัดพัทลุง 93180

ทุนการศึกษา

ทุนโครงการทุนนักศึกษาปริญญาเอก โครงการพัฒนาศักยภาพการจัดการศึกษาอิสลามศึกษา
 ในประเทศไทย จากวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี 2557-2558

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

ทิวากร แยมจังหวัด และอับดุลรอหนิง สื่อแต. 2558. “ข้อเท็จจริงประเด็นความขัดแย้งในยุคสมัย
 เคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه” ตีพิมพ์ในวารสารอัล-นूर ฉบับที่ 20 ปีที่ 11 (ฉบับที่ 1
 ประจำเดือนมกราคม-มิถุนายน 2559) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (รอตีพิมพ์)

ทิวากร แยมจังหวัด และอับดุลรอหนิง สื่อแต. 2559. “การเจรจาสันติภาพเชิงอิสลาม : การแก้ปัญหา
 ความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه” ตีพิมพ์ในวารสารอัล-นूर ฉบับที่ 21
 ปีที่ 11 (ฉบับที่ 2 ประจำเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2559) มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (รอตีพิมพ์)

ทิวากร แย้มจังหวัด และอับดุลรอหนิง สื่อแต. 2558. “บุคลิกภาพของเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه”. การประชุมวิชาการระดับชาติด้านอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ครั้งที่ 2 ประจำปี 2557 วันที่ 24 พฤษภาคม 2557 วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ทิวากร แย้มจังหวัด และอับดุลรอหนิง สื่อแต. 2558. “การศึกษาเปรียบเทียบสภาพปัญหาความขัดแย้งในยุคเคาะลีฟะฮ์ฮุซมาน อิบนุ อัฟฟาน رضي الله عنه กับความขัดแย้งในบริบทพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้”. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2558 วันที่ 4 มิถุนายน 2558 มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

Prince of Songkla University
Pattani Campus